

**STRATEGIA ROZWOJU ROLNICTWA
I OBSZARÓW WIEJSKICH
W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM
DO 2030 R.**

Wprowadzenie

W lutym 2017 r. Rząd przyjął nową strategię rozwoju kraju – Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). W dokumencie tym zapisane zostały również kierunki rozwoju rolnictwa. Cel jaki stawia się przed rolnictwem w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju został zdefiniowany następująco: zwiększanie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych poprzez poprawę ich dochodowości, integrację łańcucha żywnościowego i bardziej sprawiedliwy podział wartości dodanej w tym łańcuchu, oparty na zasadzie partnerstwa. Uzupełnieniem interwencji w tym obszarze będą działania dotyczące modernizacji gospodarstw rolnych, aktywnego wdrażania inwestycji prorozwojowych oraz rozwijanie wszelkich form kooperacji pomiędzy producentami.

Ponieważ obszary wiejskie w Polsce charakteryzuje zróżnicowanie przestrzenne pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych (są to zarówno tereny z dominacją rolnictwa tradycyjnego, obszary rolnictwa wielkoobszarowego, obszary z dominacją funkcji turystycznej, jak i silnie zurbanizowane obszary położone w pobliżu dużych aglomeracji i mniejszych miast), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju przyjęło, że rozwój regionalny rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce powinien zostać oparty na oddolnej analizie potrzeb rozwojowych przeprowadzonych w poszczególnych województwach.

Mając powyższe na uwadze wojewodowie w całym kraju powołali Zespoły, których zadaniem było określenie **rdzennych potencjałów oraz identyfikacja potrzeb rozwojowych obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego w województwach**. Na Podkarpaciu do składu Zespołu włączeni zostali m.in. przedstawiciele najważniejszych instytucji oraz organizacji rolniczych, urzędu statystycznego, regionalnej dyrekcji ochrony środowiska, jednostek samorządu terytorialnego, a także środowisk naukowych oraz organizacji i związków branżowych z terenu województwa podkarpackiego. Wyniki przeprowadzonych analiz umożliwiły określenie kierunków rozwoju i listę priorytetowych projektów rozwoju obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego w województwie.

Opracowana przez **Zespół analizujący szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r. Strategia** przyjęta została przez wspomniane wyżej gremium uchwałą nr 1/2019 z dnia 21 października 2019 r. Jednocześnie ze względu na istotne zmiany, jakie obecnie obserwuje się w sektorze rolnym, spowodowane wystąpieniem pandemii COVID-19 oraz wojną na Ukrainie, zaszła konieczność zaktualizowania przygotowanego wcześniej dokumentu.

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r. składa się z części, diagnostycznej i projektowej. Część diagnostyczna zawiera opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa z analizą sytuacji pod kątem mocnych i słabych stron, analizę SWOT oraz opis obszarów wiejskich w ujęciu geograficznym. W części projektowej określone zostały z kolei kierunki interwencji, działania, priorytety rozwoju obszarów wiejskich województwa, w tym rolnictwa. Zaproponowane rozwiązania mają służyć zwiększeniu opłacalności produkcji rolnej i poprawie jakości życia na wsi.

Zgodnie z założeniami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi dokument będzie służył jako wkład w procesie aktualizacji Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012 - 2020 (2030). Taka potrzeba wynika również z braku odzwierciedlenia we wspomnianej wyżej Strategii projektów i programów wynikających z Polskiego Ładu oraz Polskiego Ładu dla Polskiej Wsi.

Należy zaznaczyć, że podkarpacka wieś i rolnictwo przy całej swojej specyfice i złożoności problemów dysponuje znaczącym potencjałem produkcyjnym i korzystnymi warunkami środowiskowo-przyrodniczymi, co przy podjęciu odpowiednich działań i przy uruchomieniu odpowiednich instrumentów wsparcia stwarza szansę na rozwój większości funkcjonujących tu

gospodarstw, jak też obszarów wiejskich. Przed Podkarpaciem stoi szansa rozwoju rodząca możliwości jego zaistnienia w gospodarce – jako regionu produkującego wysokiej jakości żywność, a także atrakcyjnego zarówno turystycznie, jak i inwestycyjnie.

Ewa Leniart

*Wojewoda Podkarpacki
Przewodnicząca Zespołu analizującego szanse
i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju
obszarów wiejskich w województwie
podkarpackim*

Osoby biorące udział w opracowaniu Strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

Członkowie Zespołu analizującego szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.:

- Pani Ewa Leniart** – Wojewoda Podkarpacki, Przewodnicząca Zespołu,
Pan Robert Pieszczoch – Dyrektor Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale
Zastępca Przewodniczącego Zespołu,
Pan Mieczysław Miazga – Poseł na Sejm RP (do 2019 r.),
Pan Kazimierz Gołojuch – Poseł na Sejm RP,
Pani Teresa Pamuła – Poseł na Sejm RP,
Pan Fryderyk Kapinos – Poseł na Sejm RP,
Pani Jolanta Sawicka – I Wicewojewoda Podkarpacki,
Pan Radosław Wiatr – II Wicewojewoda Podkarpacki,
Pan Piotr Pilch - Wicemarszałek Województwa Podkarpackiego,
Pan Lucjan Kuźniar – Członek Zarządu Województwa Podkarpackiego (do 2018 r.)
Pani Lucyna Podhalicz – Wicewojewoda Podkarpacki (do 2020 r.),
Pan Piotr Najda – Dyrektor Wydziału Środowiska i Rolnictwa Podkarpackiego Urzędu
Wojewódzkiego w Rzeszowie,
Pan Stanisław Zajęc – Zastępca Dyrektora Wydziału Środowiska i Rolnictwa Podkarpackiego
Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie,
Pani Janina Kamińska – Zastępca Dyrektora Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego
w Boguchwale,
Pan Janusz Kilar – Zastępca Dyrektora Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego
w Boguchwale,
Pani Zofia Kochan – Dyrektor Departamentu Rolnictwa, Geodezji i Gospodarki Mieniem Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego (do 2020 r.),
Pan Piotr Kędrek – Dyrektor Departamentu Rolnictwa, Geodezji i Gospodarki Mieniem Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego – Geodeta Województwa,
Pani Magdalena Sobina – Dyrektor Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
Pan Paweł Stokłosa – Zastępca Dyrektora Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego,
Pan Paweł Wais – Dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
Pan Wojciech Magnowski – Dyrektor Departamentu Zarządzania Regionalnym Programem
Operacyjnym w Rzeszowie,
Pan Jerzy Borcz – Dyrektor Oddziału Terenowego Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa
w Rzeszowie,
Pan Józef Wyskiel – Zastępca Dyrektora Oddziału Terenowego Krajowego Ośrodka Wsparcia
Rolnictwa w Rzeszowie,
Pan Mirosław Welz – Podkarpacki Wojewódzki Lekarz Weterynarii w Krośnie,
Pan Janusz Ciolek – Zastępca Podkarpackiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii w Krośnie,
Pan Marian Sobutka – Podkarpacki Wojewódzki Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa
w Rzeszowie (do 2018 r.)
Pani Edyta Wilk – Podkarpacki Wojewódzki Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa
w Rzeszowie,
Pan Renald Partyka – Podkarpacki Wojewódzki Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-
Spożywczych w Rzeszowie,
Pan Stanisław Bartman – Prezes Podkarpackiej Izby Rolniczej,

Pan Piotr Puchalski – Prezes Zarządu Związku Stowarzyszeń „Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego” w Świlczy,
Pan Andrzej Chmura - Prezes Zarządu Podkarpackiego Centrum Hurtowego „Agrohurt” S.A.,
Pan Stanisław Lawera – Prezes Stowarzyszenia Sołtysów Województwa Podkarpackiego,
Pan Władysław Brejta – Dyrektor Zakładu Doświadczalnego Instytutu Zootechniki w Odrzechowej,
Pan Władysław Kołodziej – Prezes Regionalnego Związku Spółdzielni Produkcji Rolnej w Rzeszowie,
Pan Ryszard Wisz – Dyrektor Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie,
Pan Adam Peziol – Prezes Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie (do 2017 r.)
Pan Adam Skiba – Prezes Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie,
Pan Marek Cierpiat-Wolan – Dyrektor Urzędu Statystycznego w Rzeszowie,
Pan Ryszard Kądziołka – Prezes Zarządu Podkarpackiej Izby Gospodarczej Związku Grup Producentów Rolnych,
Pan Jerzy Fijał – Prezes Zarządu Państwowego Instytutu Badawczego w Chorzelowie,
Pan Jacek Szluz – Dyrektor Podkarpackiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych,
Pan Krzysztof Popek – Dyrektor Podkarpackiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Rzeszowie,
Pan Wojciech Wdowik – Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Rzeszowie,
Pani Grażyna Zagrobelna – Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie (do 2021 r.),
Pan Marek Marecki – Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie,
Pan Jerzy Jakubiec – Komendant Wojewódzkiej Państwowej Straży Rybackiej w Rzeszowie,
Pan Janusz Warzocha – Komendant Państwowej Straży Łowieckiej z/s w Krośnie,
Pan Krzysztof Jurczak – Kierownik Regionalnej Stacji Hydrologiczno-Meteorologicznej w Krośnie, IMGW-PIB,
Pan Tadeusz Dylon – Prezes Zarządu Wojewódzkiego Związku Pszczelarstwa w Rzeszowie,
Pan Jan Bieniasz – Prezes Zarządu Spółdzielni Rolników „SAN” w Łące,
Pani Urszula Miazga – Zakład Mięsny „SMAK-GÓRNO” Sp. z o.o. w Górnicy,
Pan Kazimierz Śnieżek – Prezes Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Jasienicy Rosielnej,
Pan Tadeusz Chrzan – Starosta Powiatu Jarosławskiego – przedstawiciel Podkarpackiego Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych (do 2019 r.),
Pan Andrzej Betlej – Wójt Gminy Zarszyn – przedstawiciel Podkarpackiego Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych (do listopada 2018 r.),
Pan Wiesław Kubicki – Wójt Gminy Zarzecze – przedstawiciel Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej (do 2018 r.).

Członkowie Rady Naukowej działającej przy Zespole:

Pani dr inż. Bernadetta Bienia – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie,
Pani prof. dr hab. inż. Dorota Bobrecka-Jamro – Kierownik Katedry Produkcji Roślinnej Uniwersytetu Rzeszowskiego,
Pan dr inż. Władysław Brejta – Dyrektor Zakładu Doświadczalnego Instytutu Zootechniki w Odrzechowej,
Pani dr inż. Sylwia Dziezic – Politechnika Rzeszowska,
Pan dr inż. Jerzy Fijał – Prezes Zarządu Państwowego Instytutu Badawczego w Chorzelowie,
Pan mgr inż. Józef Gocko – Instytut Rolnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sanoku, Dyrektor Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Nowosielcach,
Pan dr hab. inż. Ryszard Kata, prof. UR – Dziekan Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego,
Pan dr inż. Dariusz Kusz – Politechnika Rzeszowska,
Pani dr hab. Teresa Miś – Profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego,
Pan mgr inż. Robert Pieszczoch – Dyrektor Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale Zastępca Przewodniczącego Zespołu,

Pan prof. dr hab. inż. Czesław Puchalski – Dziekan Wydziału Biologiczno-Rolniczego Uniwersytetu Rzeszowskiego,

Pani prof. dr hab. inż. Maria Ruda – Ekspert ds. produkcji zwierzęcej,

Pan prof. dr hab. inż. Leszek Woźniak – Kierownik Katedry Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności Politechniki Rzeszowskiej,

Pan dr inż. Stanisław Zajac – Zastępca Dyrektora Wydziału Środowiska i Rolnictwa Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie.

Spis treści

Wykaz skrótów.....	14
I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA W ODNIESIENIU DO ZAKRESU OBJĘTEGO DOKUMENTEM, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH	16
1.1 Ogólne informacje na temat województwa.....	17
1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej OBSZARÓW WIEJSKICH województwa	17
1.2.1 Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie	17
• powierzchnia OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT	17
• liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju.....	19
• struktura i gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów	19
• odsetek OW wykorzystywany przez rolnictwo, leśnictwo, formy ochrony przyrody, wody, przemysł na OW, MŚP, itp.....	20
1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie.....	21
• wiek, płeć i struktura mieszkańców	21
• zmiany demograficzne, współczynnik obciążenia demograficznego	22
• struktura gospodarstw domowych	24
• osoby zależne.....	24
1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW	25
• struktura zatrudnienia mieszkańców OW (ogółem, według wieku, według sektorów)	25
• bezrobocie, w tym bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego	25
• obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy, oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody	25
• główne dziedziny aktywności gospodarczej, wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej.....	25
• gospodarka leśna na obszarach wiejskich.....	27
• KRUS – liczba ubezpieczonych, liczba emerytów i rencistów	31
• wypadki przy pracy w rolnictwie	33
• rzemiosło, rękodzieło, ginące zawody	47
1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców OW.....	49
• wysokość i źródła dochodów (miasto-wieś ogółem).....	49
• liczba osób zagrożonych ubóstwem	50
• ubóstwo według wielkości rodzin i źródeł ich pochodzenia	50
• rodzaje występującego ubóstwa	50
1.2.5 Infrastruktura na obszarach wiejskich	52
• sieć kanalizacyjna i wodociągowa.....	52
• gospodarka odpadami	57
• wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego	60
• spółki wodne.....	60
• Lokalne Partnerstwa Wodne.....	62

1.2.6 Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne	63
• powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień, powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację	63
• obszary konfliktu urbanistycznego	66
• lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska	66
1.2.7 Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich	69
1.2.8 Aktywność potencjału społecznego na obszarach wiejskich	75
• Lokalne Grupy Działania	76
• Koła Gospodyń Wiejskich	77
• stowarzyszenia i grupy społeczne	78
• turystyka na obszarach wiejskich (turystyka wiejska, agroturystyka, zagrody edukacyjne)	81
1.2.9 Produkty regionalne i tradycyjne na Podkarpaciu	83
1.3 Diagnoza sytuacji w ROLNICTWIE w województwie podkarpackim	85
1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	85
• powierzchnia UR łącznie i jako % powierzchni województwa	85
• UR według rodzajów	86
• dziedziczenie gospodarstw	87
• główne sposoby powiększania gospodarstw	87
• skala dzierżaw	88
1.3.2 Charakterystyka gospodarstw	89
• liczba gospodarstw i ich struktura według typów produkcji	89
• średnia wielkość gospodarstw	90
• stopień specjalizacji	92
• rozwój rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim	94
• ekologiczne przetwórnice	99
• problemy związane z produkcją ekologiczną	100
• perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim	101
• liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie	101
• poziom mechanizacji/stopień innowacyjności a wielkość gospodarstw	102
• inwestycje rolnicze	103
1.3.3 Produkcja rolnicza	106
• globalna produkcja rolnicza	106
• powierzchnia zasiewów, w tym według rodzajów	107
• wysokość plonów według gatunków podstawowych upraw	108
• pogłowie zwierząt ogółem, według gatunków, średnia wielkość stada - dynamika	110
• niszowe kierunki w produkcji rolniczej (uprawa winorośli i produkcja wina, hodowla ryb, pszczelarstwo, serowarstwo, zielarstwo, inne)	115
• opłacalność produkcji	118
• ceny produktów rolnych	121
1.3.4 Stopień wykorzystania środków finansowych w rolnictwie	122
• efektywność gospodarowania w rolnictwie na Podkarpaciu na tle kraju i UE	122
• znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie w kształtowaniu dochodów i ciągłości produkcji rolniczej	123
1.3.5 Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	123
• klimat Podkarpacia	123
• jakość i przydatność gleb do celów rolniczych	125

• bilans wodny oraz jakość wód.....	133
• obszary niedoborów wody, zagrożenie suszą.....	134
• obszary nadmiernego nasłonecznienia	137
• straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi	137
• straty w rolnictwie wyrządzone przez zwierzynę łowną i prawnie chronioną.....	140
• programy rolnośrodowiskowe – znaczenie i zróżnicowanie regionalne	141
1.3.6 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju.....	144
• zasoby kapitału w rolnictwie	144
• udział rolnictwa w PKB.....	144
1.3.7 Przemysł rolno-spożywczy i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem.....	145
• najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem, rynki hurtowe	145
• podmioty zaopatrujące rolników w środki produkcji	147
• grupy producentów rolnych i organizacje producentów rolnych	149
1.4 Otoczenie instytucjonalne rolnictwa.....	154
• uczelnie wyższe, szkoły ponadgimnazjalne	154
• Instytuty Badawcze, Zakłady Doświadczalne	154
• doradztwo rolnicze	155
• agencje i instytucje rolnicze zaangażowane w obsługę rolnictwa i bezpieczeństwo żywności....	159
• organizacje i związki branżowe z zakresu rolnictwa.....	159
• instytucje ubezpieczeniowe	160
• banki spółdzielcze	162
II. ANALIZA SWOT	168
2.1 Wyodrębnione obszary strategiczne – filary rozwoju	169
2.2 Podsumowanie.....	183
III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH.....	185
3.1 Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich.....	186
3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych.....	186
• Wiejski Obszar Funkcjonalny	186
3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji.....	191
• Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Krosna.....	191
• Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Mielca	192
• Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Przemyśla.....	193
• Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Stalowej Woli.....	194
• Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Tarnobrzega	195
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich.....	196
3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym.....	196
• Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej.....	196
3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym.....	197
• Górski Obszar Funkcjonalny	197
• Przygraniczny Obszar Funkcjonalny.....	198
• Obszary terenów zamkniętych.....	199
• Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.....	200
• Obszary potencjalnego występowania osuwisk.....	201

• Obszary cenne przyrodniczo	202
• Obszary ochrony krajobrazów kulturowych.....	203
• Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych	204
• Obszary ochrony strategicznych złóż kopalin	205
• Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe	206
• Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze	207
• Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego	208
• Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych .	209
• Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym	210
• Obszar Funkcjonalny Gospodarki Rolno-Spożywczej (OFGR-S)	211
• Obszar Funkcjonalny Pogórzy Karpackich (OFPK)	212
IV. ROLNICTWO NA OBSZARACH GÓRSKICH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO – CECHY CHARAKTERYSTYCZNE, OGRANICZENIA W PRODUKCJI ROLNICZEJ, DEFICYTY I SZANSE ROZWOJOWE.....	213
4.1. Cechy charakterystyczne dla rolnictwa górskiego w województwie podkarpackim.....	214
4.2. Ograniczenia produkcji rolniczej na terenach górskich.....	215
4.3. Deficyty rozwojowe w rolnictwie górskim.....	216
4.4. Szanse rozwojowe w kontekście rolnictwa górskiego na Podkarpaciu	216
V. POZIOM WSPARCIA ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH Z FUNDUSZY I PROGRAMÓW UE W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM	218
5.1. Działania wdrażane przez samorząd województwa realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020	219
5.1.1. Wsparcie na inwestycje związane z rozwojem, modernizacją i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa typ operacji „Scalanie gruntów”.....	219
5.1.2. Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” na operacje typu „Budowa lub modernizacja dróg lokalnych”	223
5.1.3. Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii na operacje typu „gospodarka wodno-ściekowa”.....	224
5.1.4. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów”	227
5.1.5. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne”	229
5.1.6. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej”	230
5.1.7. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej na operacje typu „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”.....	231
5.1.8. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER	232
5.1.9. Działanie „Wsparcie przygotowawcze”	239

5.1.10. Konkurs na wybór strategii rozwoju lokalnego.....	240
5.1.11. Działanie „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”.....	240
5.1.12. Działanie „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji”	242
5.1.13. „Działania prowadzone w ramach współpracy Lokalnych Grup Rybackich”	242
5.1.14. Działania finansowane ze środków Samorządu Województwa Podkarpackiego w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025	244
5.1.15. Działania służące realizacji Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi	244
5.1.16. Działania służące realizacji Koncepcji „Uniwersytet Samorządności”	245
5.2. Działania wdrażane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.....	248
5.2.1. Realizacja instrumentów pomocy współfinansowanych z funduszy UE	250
• systemy wsparcia bezpośredniego	250
• Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej – działania premiowe	260
6. KONIUNKTURA W GOSPODARSTWIE ROLNYM.....	280
7. STRATEGICZNE OBSZARY, PRIORYTETY, KIERUNKI INTERWENCJI I DZIAŁANIA W ZAKRESIE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO, W TYM ROLNICTWA I PRZETWÓRSTWA	288
Obszar strategiczny I – OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ.....	290
Priorytet 1 – WZMOCNIENIE POZYCJI ROLNIKA – PRODUCENTA W ŁAŃCUCHU ŻYWNOŚCIOWYM.....	290
Priorytet 2 – POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ ORAZ BIEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCI.....	291
Priorytet 3 – ROZWÓJ PRZETWÓRSTWA ROLNO-SPOŻYWCZEGO	297
Priorytet 4 – ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO	299
Obszar strategiczny II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH....	302
Priorytet 1 – ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH ..	302
Priorytet 2 – POPRAWA STANU ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.....	304
Priorytet 3 – ROZWÓJ BIOGOSPODARKI (W TYM OZE)	309
Priorytet 4 – DOSTĘPNOŚĆ WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH.....	311
Obszar strategiczny III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO	312
Priorytet 1 – ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH.....	312
Priorytet 2 – AKTYWNI OBYWATELE, AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO, SILNE ORGANIZACJE POZARZĄDOWE	316
Priorytet 3 – USTAWICZNY WZROST UMIEJĘTNOŚCI I KOMPETENCJI MIESZKAŃCÓW WSI.....	318
Priorytet 4 – ZDROWY I AKTYWNY STYL ŻYCIA NA WSI	319
Obszar strategiczny IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA.....	321
Priorytet 1 – EFEKTYWNY SYSTEM NADZORU W ŁAŃCUCHU ROLNO-SPOŻYWCZYM	321
Priorytet 2 – DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE PROMOCJĘ POLSKICH PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH NA RYNKU KRAJOWYM I NA RYNKACH ZAGRANICZNYCH.....	322
Priorytet 3 – INNOWACJE I BADANIA NAUKOWE	323
Priorytet 4 – NOWOCZESNE DORADZTWO I KSZTAŁCENIE ROLNICZE.....	324
Podsumowanie.....	328
Spis map	334
Spis tabel	336
Spis wykresów.....	340

Spis rysunków 343

Wykaz skrótów

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
AWU – Annual Work Unit – umowna jednostka nakładów pracy w rolnictwie,
BAEL – Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności,
BHP – Bezpieczeństwo i higiena pracy,
BS – Banki Spółdzielcze,
CDR – Centrum Doradztwa Rolniczego,
ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia,
DSL – Digital Subscriber Line – cyfrowa linia abonencka,
EFRROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,
FADN – z ang. *Farm Accountancy Data Network* – unijny system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych,
FAS – z ang. *Fun Advisory System* – system doradztwa rolniczego,
GIJHARS – Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych,
GMO – Organizmy Genetycznie Modyfikowane,
GOF – Górski Obszar Funkcjonalny,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
GZWP – Główne Zbiorniki Wód Podziemnych,
IMGW-PIB – Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy,
jst – jednostka samorządu terytorialnego,
KBW – klimatyczny bilans wodny,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KNF – Komisja Nadzoru Finansowego,
KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego,
LGD – Lokalne Grupami Działania,
LSR – Lokalna Strategia Rozwoju,
LZP – lista zleceń płatności,
MEW – małe elektrownie wodne,
MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa,
MZP – mapy zagrożenia powodziowego,
NBP – Narodowy Bank Polski,
NGO – z ang. *non-government organization* – organizacja działająca na rzecz wybranego interesu i nie działająca w celu osiągnięcia zysku,
NPK – wieloskładnikowe nawozy mineralne,
NSP – Narodowy Spis Powszechny,
OC – Odpowiedzialność Cywilna,
OFGR-S – Obszar funkcjonalny gospodarki Rolno-Spożywczej,
OFPK – Obszar Funkcjonalny Pogórzy Karpackich,
ONW – obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania,
OSChr – Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza,
OSO – Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków,
OSP – Ochotnicza Straż Pożarna,
OZE – odnawialne źródła energii,
OW – obszary wiejskie,
O/R – Oddział Regionalny,
O/T – Oddział Terenowy,
PBPP – Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego,

PDO – Porejestrowe Doświadczalnictwo Odmianowe,
PGL – Państwowe Gospodarstwo Leśne,
PODR – Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego,
PKB – Produkt krajowy brutto,
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich,
PSR – Powszechny Spis Rolny,
RASFF – z ang. *Rapid Alert System of Food and Feed* – System wczesnego ostrzegania o niebezpiecznych produktach żywnościowych i paszach,
RDLP – Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych,
ROA – z ang. *return on assets* – wskaźnik rentowności aktywów,
ROE – z ang. *return on equity* – wskaźnik rentowności kapitału własnego,
RPO WO – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego,
SOO – Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk,
SPO – Sektorowy Program Operacyjny – Rolnictwo,
SWOT – z ang. *strengths, weaknesses, opportunities i threats* – słabe strony, mocne strony, szanse i zagrożenia,
UE – Unia Europejska,
UNESCO – z ang. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*,
UR – użytki rolne,
WIJHARS – Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych,
WODR – Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego,
WOF – Wiejski Obszar Funkcjonalny,
WPGO – Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Podkarpackiego,
WPR – Wspólna Polityka Rolna,
WSO – Wojewódzki System Odpadowy,
ZUL – Zakład Usług Leśnych,
ZWRSP – Zasób Własności Rolnych Skarbu Państwa.

**I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA
W ODNIESIENIU DO ZAKRESU OBJĘTEGO
DOKUMENTEM, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB
I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH**

1.1 Ogólne informacje na temat województwa

Województwo podkarpackie to region położony w południowo-wschodniej Polsce. Od północy i zachodu graniczy z województwem małopolskim, świętokrzyskim i lubelskim; od południa ze Słowacją i od wschodu z Ukrainą. Pod względem administracyjnym województwo dzieli się na 25 powiatów, w tym 21 ziemskich i 4 grodzkie (miasta: Rzeszów, Przemyśl, Krosno i Tarnobrzeg) oraz 160 gmin. Stolicą województwa jest Rzeszów. Podkarpacie zajmuje obszar o powierzchni 17 846 km² (5,7% powierzchni kraju), który zamieszkuje 2 110,7 tys. mieszkańców (5,5% mieszkańców Polski). Jest to obszar najmniej zurbanizowany w kraju (w miastach mieszka 41,4% ludności). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 118 osób na km².

Region obejmuje swoim zasięgiem 3 odrębne krainy fizjograficzne, znacząco zróżnicowane pod względem budowy geologicznej, ukształtowania terenu i środowiska przyrodniczego. W części północnej, obejmującej prawie połowę województwa, znajduje się Kotlina Sandomierska, pośrodku Pogórze Karpackie, na południu Beskidy, dzielące się na Beskid Niski i Bieszczady. Najbardziej na północny- wschód wysunięty skrawek województwa położony jest w obrębie Rostocza.

Rysunek 1. Podkarpacie na tle innych województw w kraju

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej OBSZARÓW WIEJSKICH województw

1.2.1 Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie

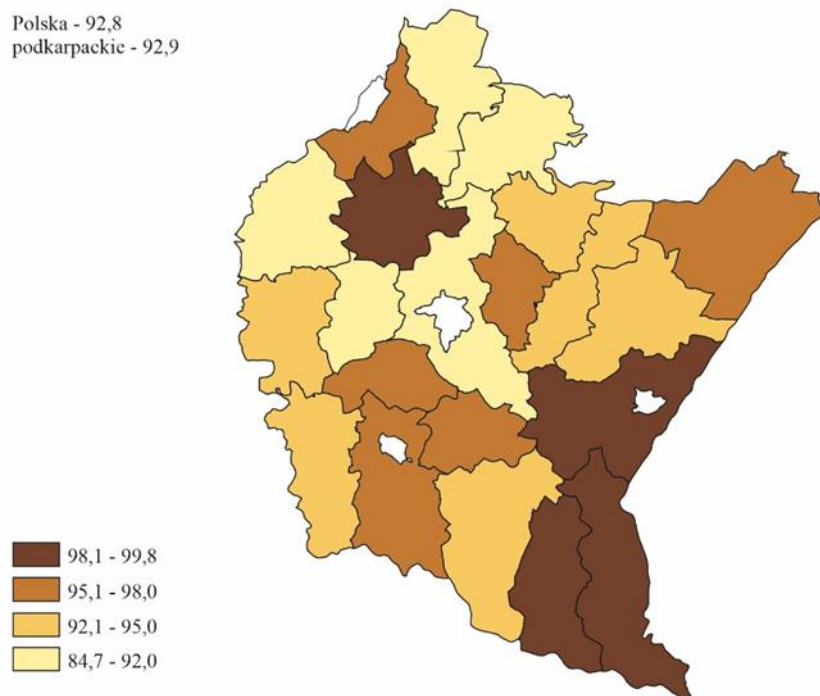
- **powierzchnia OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT**

W 2021 r. obszary wiejskie w województwie podkarpackim zajmowały 1658,1 tys. ha, tj. 92,9% ogólnej powierzchni województwa (w kraju 92,8%). Na przestrzeni 2016-2021 roku ich udział zmniejszył się o 0,4 p. proc. czyli o prawie 7 tys. ha. Tylko w trzech powiatach Podkarpacia wskaźnik ten nie osiągnął 90%: stalowowolskim (88,7%) niżańskim (86,5%), i ropczycko-sędziszowskim (84,7%). Obszary wiejskie Podkarpacia stanowiły 5,7% powierzchni obszarów wiejskich kraju.

Według ewidencji geodezyjnej użytki rolne stanowiły 53,8% ogólnej powierzchni wsi, grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione – 40,4%, grunty zabudowane i zurbanizowane – 3,9%, grunty pod

wodami powierzchniowymi – 1,1%. Pozostałe 0,8% ogólnej powierzchni terenów wiejskich zajmowały użytki ekologiczne, nieużytki i tereny różne.

Mapa 1. Powierzchnia obszarów wiejskich w % powierzchni ogółem w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Według stanu z dnia 31 XII 2021 r. w województwie podkarpackim funkcjonowało 108 gmin wiejskich i 36 gmin miejsko-wiejskich. W ich strukturze największy odsetek stanowiły gminy o liczbie ludności 10 tys. i więcej osób (39,5%). Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 1654 miejscowości. Przeciętna miejscowość wiejska liczyła 748 osób, tj. o 3 osoby mniej niż w 2016 r.

Tabela 1. Gminy zamieszkałe przez ludność wiejską (stan na dzień 31 XII 2021 r.)

Grupy gmin według liczby ludności wiejskiej	Gminy *	Ludność na wsi	
		w liczbach bezwzględnych	w % ogółu ludności
O G Ó Ł E M	144	1251508	58,8
2016			
2021	144	1236677	58,6
Poniżej 2000	3	5515	0,3
2000-4999	21	79936	3,8
5000-6999	36	217306	10,3
7000-9999	39	322039	15,3
10000 i więcej	45	611881	28,9

* Wiejskie i miejsko-wiejskie

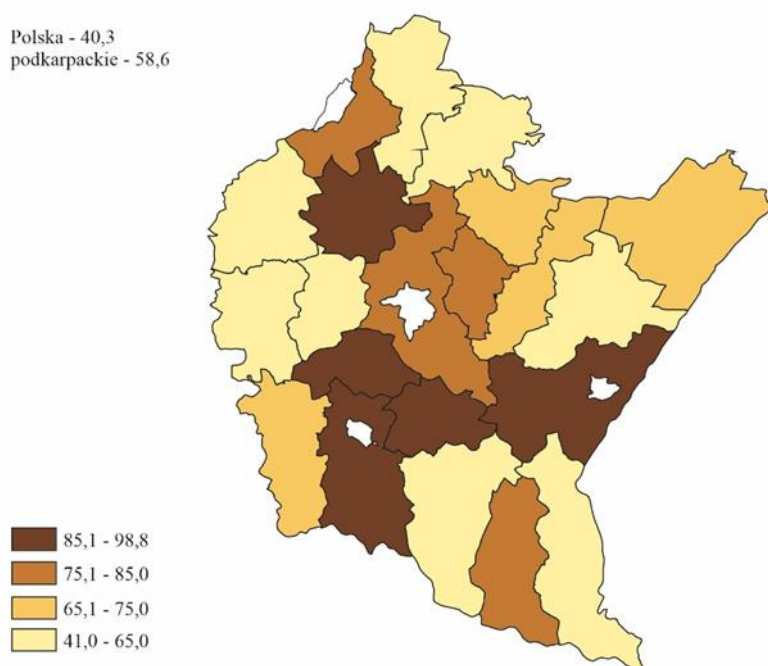
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju**

Ludność na obszarach wiejskich w porównaniu z 2016 r. zmniejszyła się o prawie 15 tys. osób (o 1,2%) i na koniec 2021 r. osiągnęła poziom 1236,7 tys. osób. W kraju odnotowano wzrost o 0,2%. Podkarpacie jest najmniej zurbanizowanym województwem w Polsce. Udział mieszkańców wsi w populacji ludności ogółem województwa wyniósł w 2021 r. 58,6% i był o 0,2 p. proc. mniejszy niż w 2016 r. W kraju udział ten wyniósł 40,3% i był wyższy niż ten sprzed pięciu lat o 0,4 p. proc. W układzie terytorialnym województwa podkarpackiego najwyższy udział ludności wiejskiej odnotowano w powiatach: przemyskim (98,8%), brzozowskim (88,7%) i krośnieńskim (88,3%). Najmniej osób na wsi mieszkało w powiecie stalowowolskim (41,0%).

- **struktura i gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów**

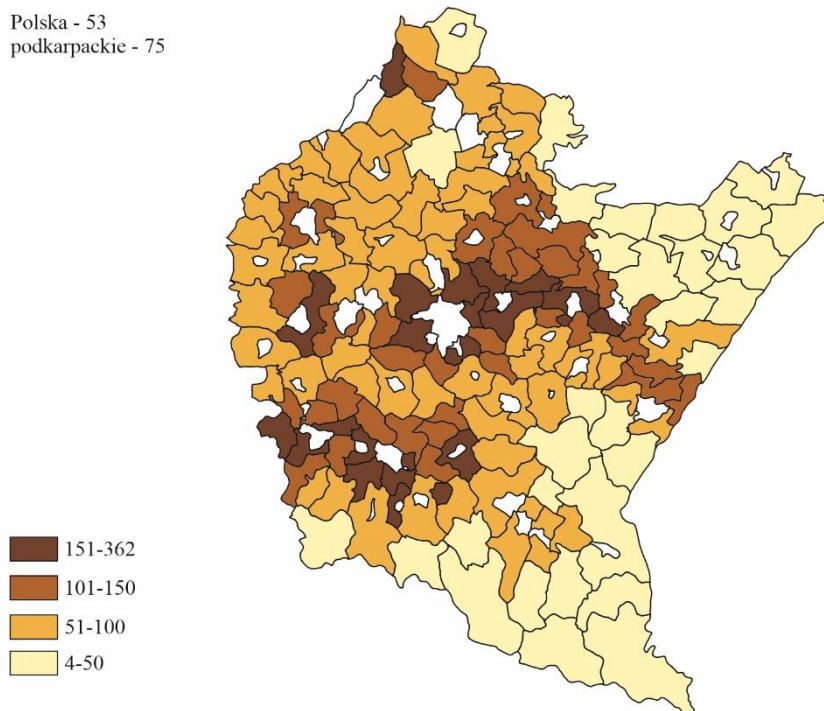
Mapa 2. Udział ludności wiejskiej w % ludności ogółem w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Na 1 km² terenów wiejskich w 2021 r. tak jak w 2016 r. przypadało 75 osób, o 22 osoby więcej niż średnio w Polsce. W układzie terytorialnym największe wartości wskaźnik ten przyjął na obszarach wiejskich powiatu łańcuckiego 147 osób/km² i rzeszowskiego 132 osoby/km², a najniższe w powiecie bieszczadzkiem 11 osób/km² i leskim 25 osób/km². Z kolei w układzie gmin, najwięcej osób na 1 km² przypadało w gminie Krościenko Wyżne w powiecie krośnieńskim (362) i w gminie Krasne, w powiecie rzeszowskim (307). Najmniej w gminie Lutowiska, w powiecie bieszczadzkiem (4), Cisna, w powiecie leskim (6) i w gminie Krempna, w powiecie jasielskim (9).

Mapa 3. Ludność na 1 km² na obszarach wiejskich w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **odsetek OW wykorzystywany przez rolnictwo, leśnictwo, formy ochrony przyrody, wody, przemysł na OW, MŚP, itp.**

W 2020 r. powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 573,1 tys. ha. Użytki rolne gospodarstw rolnych na Podkarpaciu stanowiły 32,1% powierzchni ogólnej województwa (w kraju 46,5%). W porównaniu z 2016 r. udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni zmniejszył się w województwie podkarpackim o 0,9 p. proc., natomiast w kraju zwiększył się i o 1,3 p. proc.).

Na terenie województwa podkarpackiego zrównoważoną, wielofunkcyjną gospodarkę leśną na gruntach Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych prowadzą Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych (RDLP) w Krakowie, Krośnie i Lublinie. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie zarządza gruntami Skarbu Państwa o łącznej powierzchni 418,0 tys. ha, w tym 416,9 tys. ha w województwie podkarpackim (99,7%). Terytorialny zasięg działania obejmuje łącznie 14,1 tys. km², w tym 13,9 tys. km² na terenie województwa podkarpackiego (98,5%).

Województwo podkarpackie należy do regionów wyjątkowo cennych pod względem wartości przyrodniczych. Formy ochrony przyrody, zajmujące 44,9% powierzchni województwa, wartości przyrodnicze, a w szczególności występowanie na znacznych obszarach unikatowych i bardzo rzadkich, nie tylko w skali kraju, elementów przyrody, stawiają województwo na jednym z czołowych miejsc w Polsce. Różnorodność gatunków roślin i zwierząt wynika z obecności rozległych kompleksów leśnych oraz półnaturalnych terenów nieleśnych.

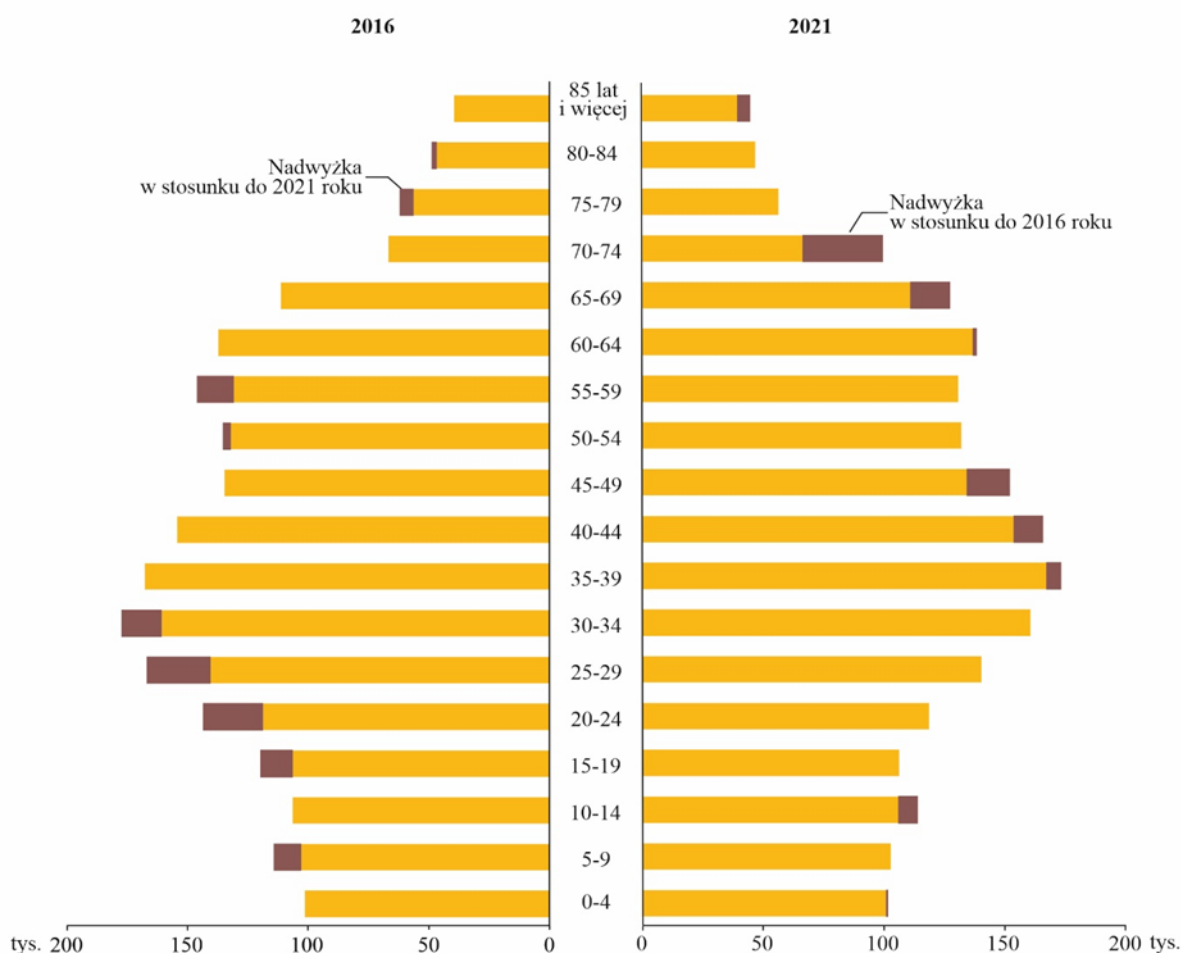
1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie

- **wiek, płeć i struktura mieszkańców**

Strukturę ludności według płci kształtują – z jednej strony – naturalne procesy biologiczne, takie jak stale występująca przewaga liczby chłopców nad liczbą dziewcząt wśród noworodków, większa częstość zgonów mężczyzn niż kobiet, z drugiej zaś – uwarunkowane procesami społeczno-gospodarczymi ruchy wędrownicze ludności. Na wsi województwa podkarpackiego obserwuje się nieznaczną przewagę liczebną kobiet. W 2021 r. liczba kobiet wynosiła 621,4 tys. osób i stanowiła 50,3% ludności wiejskiej województwa. Współczynnik feminizacji (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) w 2021 r. wynosił 101 i na przestrzeni pięciu lat nie uległ zmianie.

Struktura ludności według wieku dostarcza informacje o stanie i kondycji społeczeństwa. Na wsi Podkarpacia najwięcej osób w 2021 r. było w przedziale wieku 35-44 lata. Ich odsetek wyniósł 15,5% (w kraju 15,8%) i był wyższy o 0,8 p. proc. niż w 2016 r. Również dość licznie prezentował się przedział osób w wieku 25-34 lata – 15,0% (w kraju 14,3%), w którym odnotowano o 1,0 p. proc. niższy odsetek ludności niż w 2016 r. Zaobserwowano zmniejszanie się odsetka osób młodych w wieku 5-24 lata. Ich łączny udział na wsi w 2021 r. wyniósł 22,1% i w porównaniu z 2016 r. był niższy o 2,3 p. proc. (w kraju 24,1% w 2016 r. i 22,5% w 2021 r.). Wzrósł udział osób w grupach wieku powyżej 54 lata. W 2021 r. mieszkańcy wsi w tym wieku stanowili 28,5%, tj. o 1,8 p. proc. więcej niż w 2016 r.

Wykres 1. Ludność wsi według grup wieku w 2016 i 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

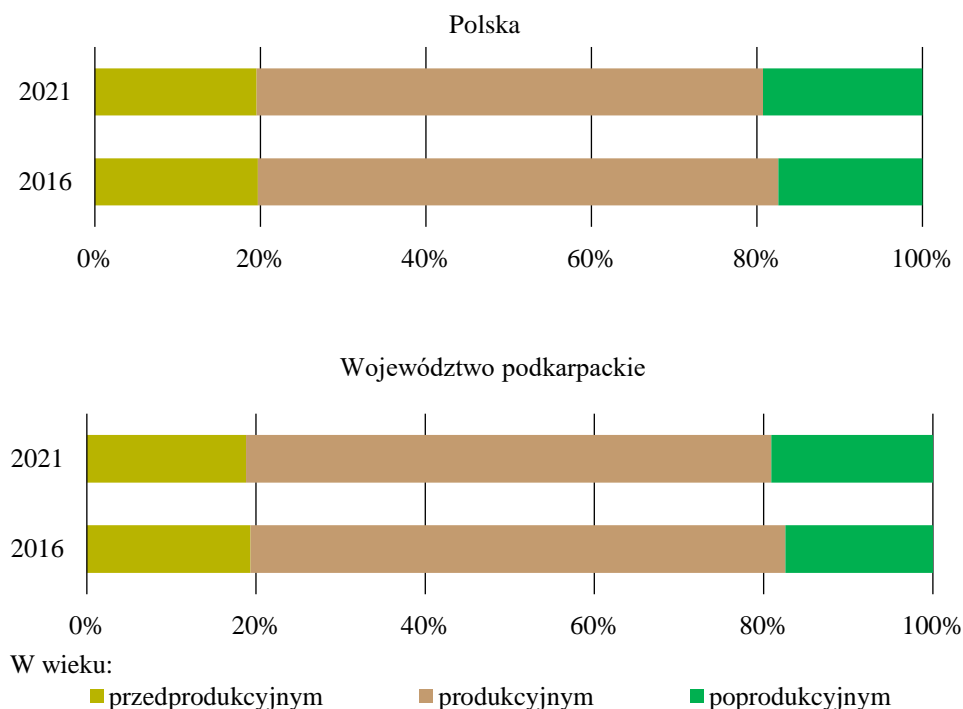
Klasyfikacja wieku ludności według kryteriów społeczno-ekonomicznych wyróżnia trzy grupy wiekowe: wiek przedprodukcyjny (0-17 lat), produkcyjny (18-59 lat kobiety, 18-64 lata mężczyźni) i poprodukcyjny (60 lat i więcej kobiety, 65 lat i więcej mężczyźni).

W województwie podkarpackim pod koniec 2021 r. ludność w wieku przedprodukcyjnym na wsi liczyła 232,7 tys. osób i stanowiła 18,8% ogółu populacji wiejskiej. Na przestrzeni lat 2016-2021 populacja w wieku przedprodukcyjnym obniżyła się prawie o 8 tys. osób (o 3,9%). W skali kraju liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się w tym okresie o 0,6%.

Istotnym elementem siły produkcyjnej społeczeństwa, określającym wielkość potencjalnych zasobów pracy i rozmiary zatrudnienia, jest ludność w wieku produkcyjnym. Populacja ta na wsi Podkarpacia w 2021 r. liczyła 768,0 tys. osób i była mniejsza prawie o 23 tys. osób (o 2,9%) niż w 2016 r. W Polsce liczebność tej grupy ekonomicznej zmniejszyła się w tym czasie o 2,5%. Wieś Podkarpacia charakteryzuje się większym odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym niż w kraju. W województwie w 2021 r. tę ekonomiczną grupę wieku stanowiło 62,1% ogółu mieszkańców wsi, podczas gdy w kraju – 61,2%.

Kolejną ekonomiczną grupą wieku, którą stanowi ludność w wieku poprodukcyjnym, charakteryzuje również systematyczny wzrost liczebny. Jej udział w ogólnej liczbie ludności wsi województwa wzrósł w latach 2016-2021 z 17,4% do 19,1% (w Polsce: z 17,4% do 19,3%).

Wykres 2. Struktura ludności wsi według ekonomicznych grup wieku

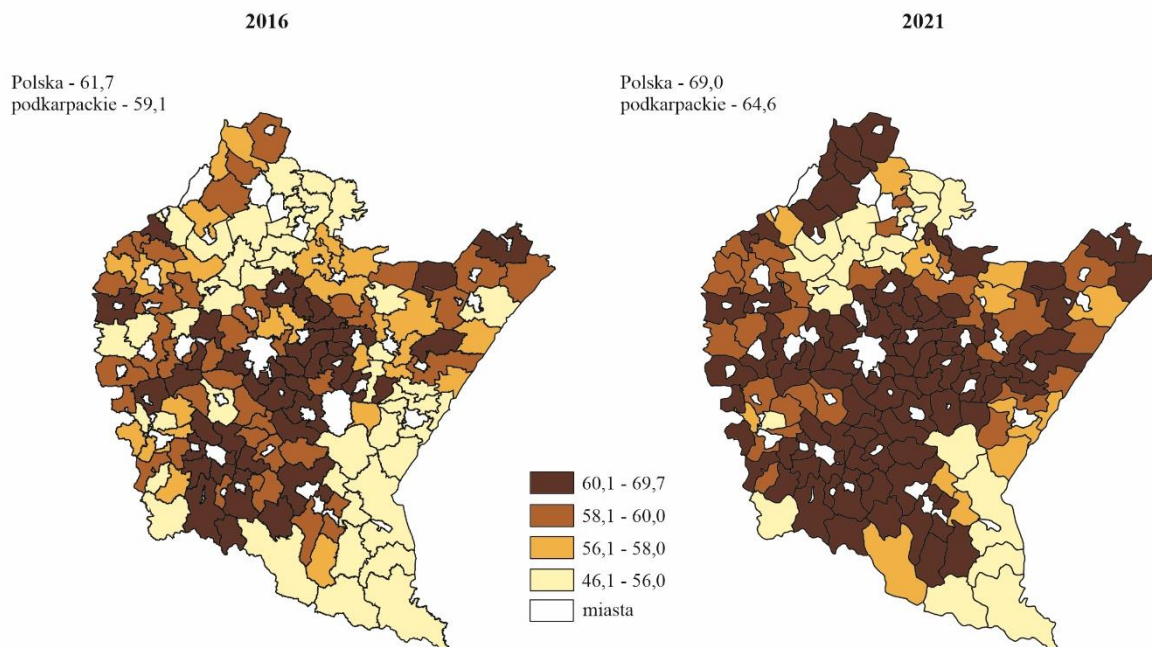
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- zmiany demograficzne, współczynnik obciążenia demograficznego**

Zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku miały wpływ na wartość współczynnika obciążenia demograficznego, wyrażającego liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2021 r. wartość tego współczynnika wyniosła 61,0 (w kraju 63,4), tj. o około 3 osoby więcej niż w 2016 r. W ujęciu terytorialnym rozkład wartości tego wskaźnika był skorelowany z rozkładem odsetka osób w wieku produkcyjnym. Najwyższy współczynnik obciążenia demograficznego odnotowano w powiecie o najmniejszym udziale osób

w wieku produkcyjnym czyli w powiecie łańcuckim (65,4). Najniższy zaś w powiecie bieszczadzkim (55,1), gdzie udział osób w wieku produkcyjnym był jednym z najwyższych.

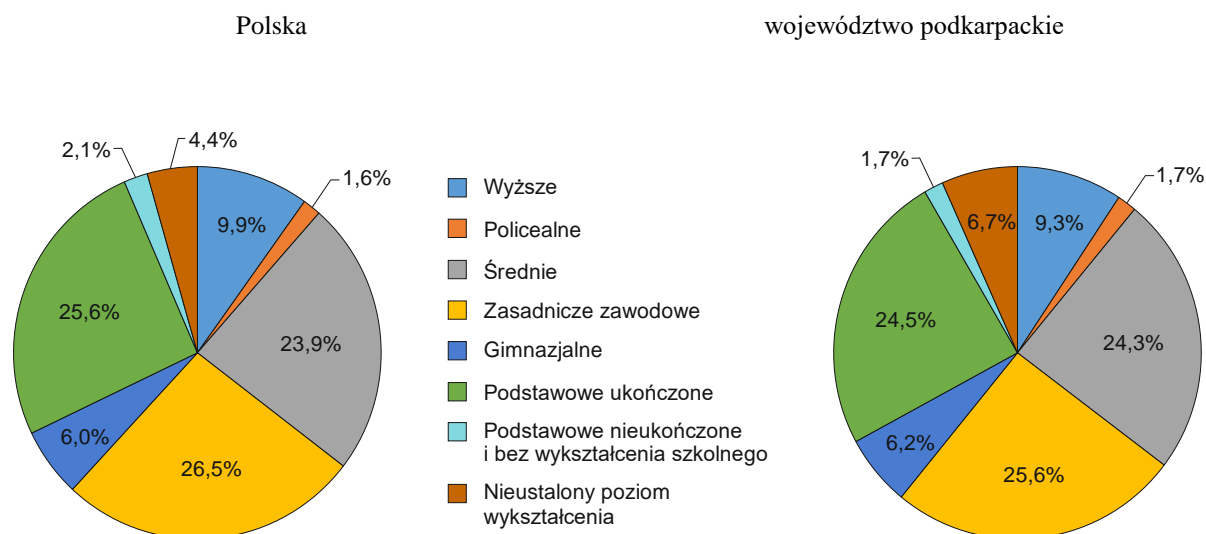
Mapa 4. Współczynnik obciążenia demograficznego ludności obszarów wiejskich

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 wykształcenie zasadnicze zawodowe zajmowało znaczące miejsce w strukturze poziomu wykształcenia mieszkańców wsi Podkarpacia. Udział osób o tym poziomie wykształcenia wyniósł 25,6% (w kraju 26,5%). Niemal co czwarty mieszkaniec wsi legitymował się wykształceniem podstawowym ukończonym. Absolwenci szkół średnich (ogólnokształcących i zawodowych) stanowili 24,3%. Ponad 9% ludności na wsi posiadało wykształcenie wyższe. Największy odsetek osób z wykształceniem wyższym odnotowano w powiatach: łańcuckim (12,2%), rzeszowskim (11,6%), krośnieńskim (11,4%) i przemyskim (10,0%). Najmniej osób z wykształceniem wyższym było w powiecie kolbuszowskim – 6,9%.

Wykres 3. Struktura wykształcenia ludności wiejskiej w wieku 13 lat i więcej (wg NSP 2011 r.)

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- struktura gospodarstw domowych
- osoby zależne

Według wyników spisu z 2011 r. na wsi województwa podkarpackiego było 335,5 tys. gospodarstw domowych, które stanowiły prawie 8% gospodarstw domowych w kraju. Wielkość gospodarstw domowych – mierzona średnią liczbą osób w gospodarstwie – była wyższa niż w miastach Podkarpacia. W 2011 r. gospodarstwo domowe na wsi tworzyło średnio 3,7 osób, natomiast w miastach – 2,8. Było to więcej niż przeciętnie w kraju, gdzie na wsi gospodarstwo tworzyło średnio 3,4 osób. Największą grupę gospodarstw domowych na wsi stanowią gospodarstwa czteroosobowe i większe (50,8%). W strukturze gospodarstw domowych według liczby osób kolejne miejsce zajmują gospodarstwa dwuosobowe (17,5%) i trzyosobowe (16,3%).

Tabela 2. Gospodarstwa domowe według liczby osób w 2011 r.

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Liczba osób w gospodarstwie domowym				
		1	2	3	4	5 i więcej
		w odsetkach				
Ogółem	648,7	19,4	21,4	18,6	17,7	22,9
Miasta	313,2	23,6	25,6	21,1	16,8	13,0
Wieś	335,5	15,4	17,5	16,3	18,6	32,2

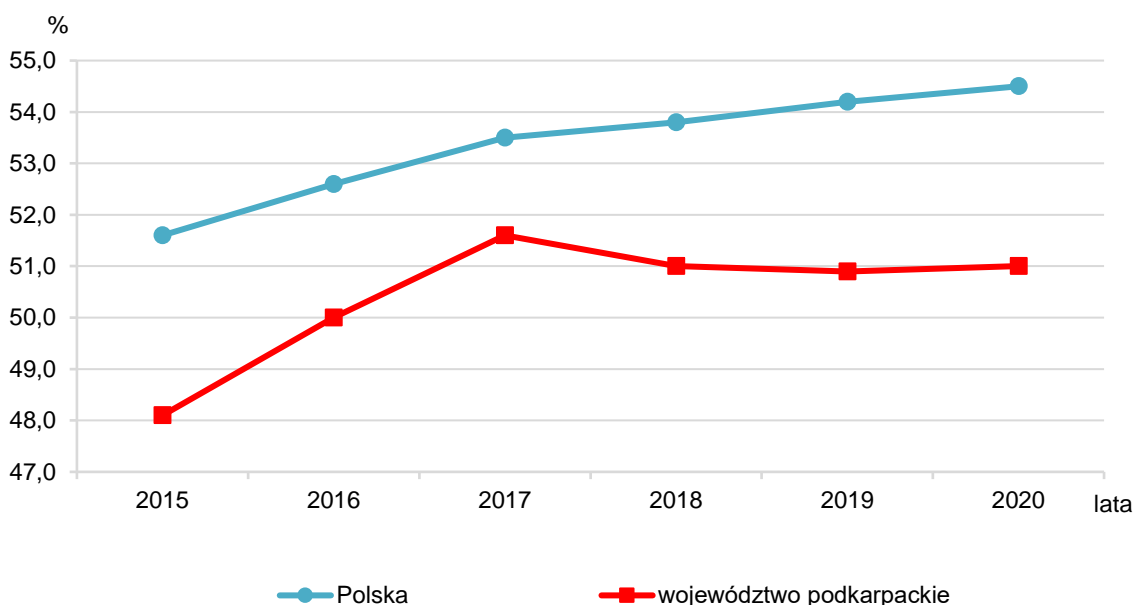
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW

- struktura zatrudnienia mieszkańców OW (ogółem, według wieku, według sektorów)
- bezrobocie, w tym bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego
- obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy, oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody
- główne dziedziny aktywności gospodarczej, wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej

Jedną z podstawowych miar rynku pracy jest współczynnik aktywności zawodowej, czyli procentowy udział osób aktywnych zawodowo (pracujących i bezrobotnych) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej. W 2020 r. spośród 961 tys. osób w wieku 15 lat i więcej zamieszkujących obszary wiejskie województwa podkarpackiego, ponad połowę stanowiły osoby aktywne zawodowo – współczynnik aktywności zawodowej przyjął wartość 53,5% (w kraju – 56,3%). Pozostałe 46,5% ludności obszarów wiejskich w wieku 15 lat i więcej stanowiły osoby bierne zawodowo. W odniesieniu do 2015 r. odsetek osób aktywnych zawodowo obniżył się o 1,3 p. proc. (w kraju wzrósł o 0,3 p. proc.). Sytuację na rynku pracy charakteryzuje także wskaźnik zatrudnienia. Określa on, jaki udział w grupie ludności w wieku 15 lat i więcej stanowią osoby pracujące. W 2020 r., co drugi mieszkaniec wsi zarówno województwa, jak i kraju w wieku 15 lat i więcej miał pracę.

Wykres 4. Wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich według BAEL
(Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności)

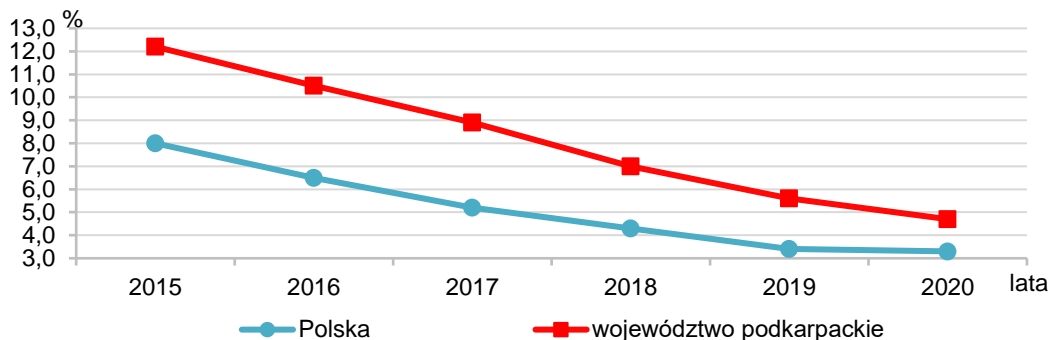
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Poziom i natężenie bezrobocia są najczęstszymi wyznacznikami sytuacji na rynku pracy, obrazującymi stopień niedopasowania podaży i popytu na pracę. Stroną popytową są pracodawcy szukający pracowników, a podażową ludzie szukający pracy. Brak wzajemnego dopasowania popytu i podaży na pracę doprowadza do stanu nierównowagi na rynku pracy, przejawiającego się w nadwyżce wolnych miejsc pracy lub bezrobociu, a miernikiem nierównowagi na rynku jest stopa bezrobocia, której poziom określa stopień niewykorzystania ludności aktywnej zawodowo.

Stopa bezrobocia (według BAEL) w 2020 r. na wsi Podkarpacia wyniosła 4,7%, co oznacza, że wśród aktywnych zawodowo co dwudziesta pierwsza osoba była bez pracy. Miernik ten dla województwa

podkarpackiego był wyższy o 1,4 p. proc. od miernika ogólnopolskiego i pod względem wysokości stopy bezrobocia podkarpackie znalazło się na 15. miejscu w kraju. Stopa bezrobocia była niższa zarówno w porównaniu z wartością notowaną w 2015 r. (o 7,5 p. proc.), jak i w odniesieniu do 2019 r. (o 0,9 p. proc.).

Wykres 5. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich według BAEL

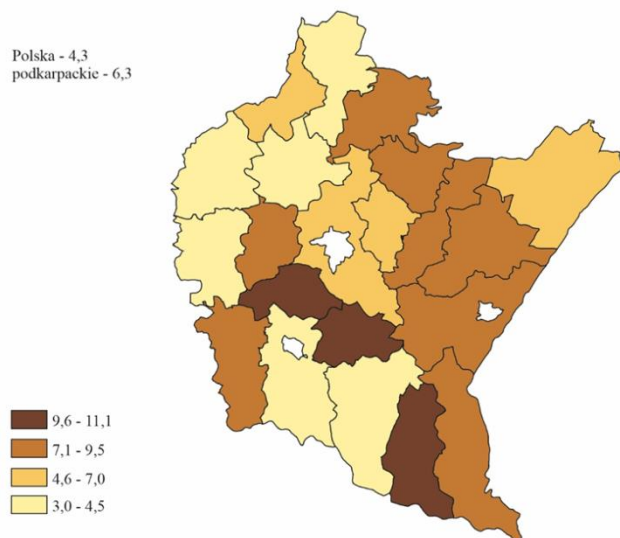

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W 2021 r. na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 48,7 tys. osób i była niższa o 28,1% w porównaniu z 2016 r. W kraju w tym okresie była niższa o 32,9%. Spadek liczby bezrobotnych w tym czasie zanotowano we wszystkich powiatach województwa podkarpackiego. Pod względem liczby zarejestrowanych bezrobotnych zamieszkujących na wsi województwo podkarpackie stanowiło 12,0% w skali kraju.

Dysproporcje terytorialne liczby bezrobotnych zarejestrowanych zamieszkałych na terenach wiejskich można prześledzić analizując współczynnik bezrobotnych zarejestrowanych przypadający na 100 osób w wieku produkcyjnym. W województwie na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 6 bezrobotnych zarejestrowanych w urzędzie pracy, podczas gdy w kraju przypadało 4 osoby. Najwyższą wartość tego współczynnika odnotowano w powiatach brzozowskim i leskim (po 11,1). Najmniej bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało w powiecie krośnieńskim (3,0), a następnie w dębickim (3,1) oraz mieleckim i stalowowolskim (po 3,3).

Mapa 5. Bezrobotni zarejestrowani na obszarach wiejskich na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2021 r.

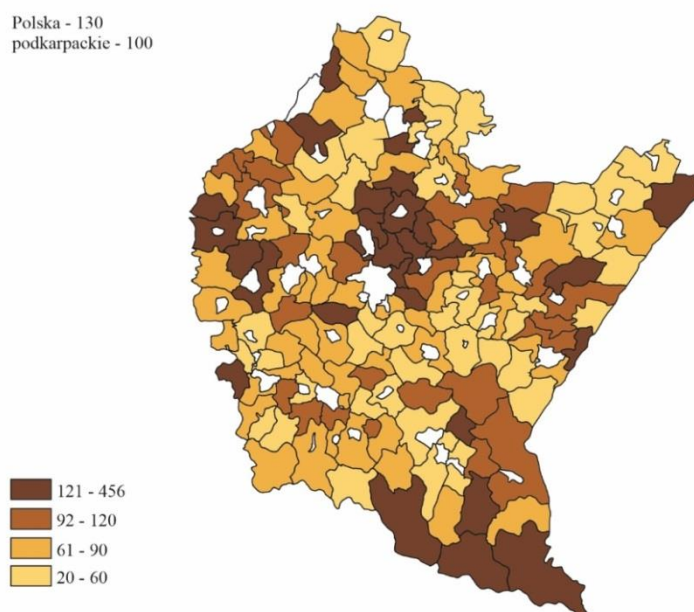
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Według stanu w dniu 31.12.2021 r. w podmiotach gospodarczych mających siedziby na obszarach wiejskich (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób; według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności) pracowało 123,1 tys. osób, co stanowiło 26,4% pracujących w województwie. W porównaniu z 2016 r. liczba pracujących na terenach wiejskich wzrosła o 11,9% (w kraju o 12,3%). W populacji pracujących na terenach wiejskich przeważali mężczyźni, których udział wynosił 53,3% (w kraju 54,0%).

Zróźnicowanie rynku pracy na obszarach wiejskich można prześledzić analizując wartość współczynnika liczby pracujących przypadających na 1000 mieszkańców. W 2021 r. na terenach wiejskich w województwie podkarpackim na 1000 osób przypadało 100 pracujących (w kraju – 130). Było to o 12 pracujących więcej niż w 2016 r. (w kraju więcej o 14).

W gminach wiejskich najwięcej pracujących na 1000 ludności odnotowano w Trzebownisku (456), natomiast najmniej w gminie Rudnik nad Sanem (20).

Mapa 6. Pracujący na obszarach wiejskich na 1000 ludności w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **gospodarka leśna na obszarach wiejskich**

Na terenie województwa podkarpackiego zrównoważoną, wielofunkcyjną gospodarkę leśną na gruntach Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych prowadzą Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych (RDLP) w Krakowie, Krośnie i Lublinie.

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie zarządza gruntami Skarbu Państwa o łącznej powierzchni 418,5 tys. ha, w tym 416,9 tys. ha w województwie podkarpackim (99,6%). Terytorialny zasięg działania obejmuje łącznie 14,6 tys. km², w tym 14,5 tys. km² na terenie województwa podkarpackiego (98,9%).

Powierzchnia zarządzanych przez Dyрекję gruntów leśnych w województwie wynosi 400,9 tys. ha. Szacowane na tej powierzchni zasoby drzewne "na pniu" wynoszą 123 785 tys. m³ grubizny brutto, przy średniej zasobności 309 m³/ha i średnim wieku drzewostanów wynoszącym 75 lat.

W drzewostanach dominuje sosna (36,7%), buk (26,4%) i jodła (19,8%). Pozostałe gatunki lasotwórcze zajmują odpowiednio: dąb, klon, jawor, wiąz i jesion – 5,9%, olsza – 4,8% oraz brzoza – 1,7%.

Obowiązujący i stosowany w PGL (Państwowe Gospodarstwo Leśne) Lasy Państwowe model wielofunkcyjnej gospodarki leśnej oraz postępowanie zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju

stanowi podstawę realizacji właściwej polityki leśnej, przyczyniając się do rozwoju terenów wiejskich i niezurbanizowanych.

Korzystny wpływ leśnictwa na obszary wiejskie Podkarpacia przejawia się m.in. w tworzeniu nowych miejsc pracy na obszarach bezpośrednio związanych z podstawową działalnością gospodarczą w lesie (prace zalesieniowe, pielęgnacyjne i związane z użytkowaniem lasu) oraz w przemysłach bazujących na gospodarce leśnej: meblarskim, tartacznym czy płytowym, przeciwdziałając jednocześnie bezrobociu na tych terenach.

Współpraca z mieszkańcami wsi na rzecz wspólnego wypracowywania modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej przejawia się również przy konsultacjach społecznych planów urządzenia lasu, szczególnie dotyczących rozmiaru użytkowania lasu (pozyskania drewna) dla nadleśnictw. Jednym z podstawowych fundamentów nowoczesnej, zrównoważonej gospodarki leśnej jest kształtowanie środowiska przyrodniczego i jego ochrona przez użytkowanie, czyli pozyskiwanie drewna wynikające w pierwszej kolejności z potrzeb ochronnych i hodowlanych lasu.

Wykonanie pozyskania drewna ogółem w nadleśnictwach nadzorowanych przez RDLP w Krośnie w 2021 r. wyniosło 2 033,5 tys. m³, co szczegółowo obrazuje poniższa tabela.

Tabela 3. Struktura pozyskania surowca drzewnego w RDLP w Krośnie w roku 2021 r.

Wyszczególnienie	Drewno wielkowymiarowe W	Drewno średniowymiarowe S	Drewno małowymiarowe M	Razem
Iglaste	905,6	276,7	11,0	1 193,
Liściaste	465,0	361,2	14,0	840,2
Ogółem	1 370,6	637,9	25,0	2033,5

Źródło: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie.

W strukturze gatunkowej pozyskanego drewna największy udział mają:

Sosna	-	698,3 tys. m ³	-	34,3%,
Buk	-	590,0 tys. m ³	-	29,0%,
Jodła	-	384,0 tys. m ³	-	18,9%,
Dąb	-	79,8 tys. m ³	-	3,9%,
Świerk	-	72,2 tys. m ³	-	3,6%,
Brzoza	-	53,5 tys. m ³	-	2,6%.
Modrzew	-	38,8 tys. m ³	-	1,9%.

Jedną z cech charakteryzujących rynek drzewny Podkarpacia jest funkcjonowanie licznej grupy drobnych, z sektora MSP, podmiotów podejmujących działalność, przede wszystkim w zakresie pierwsiastkowego przerobu drewna, na zasadach działalności sezonowej. Są to podmioty działające głównie na terenach wiejskich, w znacznym zakresie wykorzystujące pracę członków rodzinnych gospodarstw rolnych. W sezonie prac polowych lub w okresach dekoniunktury na rynku drzewnym podmioty te mogą bez większych perturbacji ekonomicznych zawieszać swoją działalność, aktywizując się w okresie wzrastającego zapotrzebowania na wyroby tartaczne.

Strukturę zakupów dokonywanych w nadleśnictwach RDLP w Krośnie przez odbiorców zajmujących się przetwórstwem drewna, na podstawie wyników sprzedaży drewna w roku 2021, ilustrują poniższe tabele.

Tabela 4. Struktura odbiorców (przedsiębiorców) wg ilości zakupionego drewna i lokalizacji zakładów

Wyszczególnienie	Liczba odbiorców	Zakup drewna w 2021 m ³	% ilościowy - odbiorcy	% ilościowy - drewno
Odbiorcy kupujący w RDLP Krosno	1 093	1 834 288	100	100
Odbiorcy zarejestrowani w RDLP Krosno	643	1 317 078	59	71
Odbiorcy spoza terenu RDLP Krosno	450	517 210	41	28

Źródło: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie.

Tabela 5. Struktura odbiorców (przedsiębiorców) wg wielkości (ilości zakupionego w roku drewna)

Wyszczególnienie	Liczba odbiorców	Zakup drewna w 2021 m ³	% ilościowy - odbiorcy	% ilościowy - drewno
Odbiorcy z zakupami do 5 000m³ /*	580	598 799	90	45
Odbiorcy z zakupami 5 000-20 000 m³ /*	55	494 295	9	38
Odbiorcy z zakupami pow. 20 000 m³ /*	8	223 983	1	17
Razem	643	1 317 077	100	100

/* - zarejestrowani w RDLP

Źródło: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie.

Powyżej zestawione dane świadczą o znacznym rozdrobnieniu przemysłu drzewnego na Podkarpaciu i braku w regionie dużych odbiorców przetwarzających surowiec drzewny. Warto dodać, że największy regionalny nabywca drewna kupuje ok. 40 000 m³ drewna rocznie. Lasy dostarczają również drewno średniowymiarowe, które dla mieszkańców obszarów wiejskich Podkarpacia wciąż stanowi jedno z podstawowych źródeł opału. Kolejnym przejawem współpracy Lasów Państwowych i OW jest zaopatrywanie indywidualnych gospodarstw domowych w drewno na rynku detalicznym. Przeznaczone na ten cel grupy sortymentów (drewno średniowymiarowe) zostały sprzedane w 2021 r. w ilości ok. 195 000 m³.

Lasy Podkarpacia to także miejsce pozyskiwania przez miejscową ludność grzybów i owoców runa leśnego. Należy również zauważyć, że podkarpackie lasy stanowią bazę i zaplecze dla rozwijającej się turystyki indywidualnej i grupowej, wspomagają i uzupełniają ofertę licznych gospodarstw agroturystycznych. Lasy Państwowe udostępniają liczne obiekty i produkty turystyczne. Konsekwencją użytkowania zasobów drzewnych są zadania realizowane w ramach działań hodowlano-ochronnych. Z tego zakresu ważnym działem gospodarki leśnej jest szkółkarstwo. Powierzchnia produkcyjna szkółek na koniec 2021 r. wynosiła 89,88 ha w tym: w uprawie polowej 84,95 ha powierzchni, tj. 94, % powierzchni produkcyjnej, w uprawie kontenerowej 2,51 ha oraz w inspektach 2,42 ha. W 2021 r. wyprodukowano ogółem 26,5 mln szt. sadzonek, w tym w produkcji specjalistycznej 5,4 mln. szt., tj. 21% ogółu sadzonek (produkcja w inspektach – 3,4 mln szt., produkcja kontenerowa – 2,0 mln szt.). Struktura gatunkowa przedstawiała się następująco: 20% (5,2 mln szt.) znajdującego się w 2021 r. na szkólkach materiału, stanowiły sadzonki Db, sadzonki Jd 24% (6,5 mln szt.), sadzonki Bk – 28% (7,5 mln szt.), So 17% (4,4 mln szt.). Produkcja gatunków liściastych wyniosła 15,1 mln szt., co stanowiło 57 % ogółu produkcji.

Odnowienia i zalesienia w 2021 r. zrealizowano w rozmiarze 2 2324,25 ha, w tym odnowienia i zalesienia założone w ramach sadzenia wykonano na powierzchni 1 1644,15 ha oraz uznano 680,10 ha zainicjowanych w ramach prowadzonej gospodarki leśnej odnowień naturalnych, co stanowi 29,3% ogólnej powierzchni wykonanych odnowień i zalesień.

Scharakteryzowana powyżej gospodarka leśna prowadzona przez Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Krośnie daje możliwość tworzenia miejsc pracy dla osób zamieszkujących obszary wiejskie. Ze względu na lokalizację prowadzonych prac, są to niejednokrotnie jedyne miejsca pracy dla mieszkających tam osób.

Gospodarka leśna, w tym prace leśne związane z zagospodarowaniem lasu (szkółkarstwo, hodowla i ochrona lasu), pozyskaniem drewna (pozyskanie i zrywka drewna), usługami z zakresu łowiectwa, gospodarką łąkową, pozostałymi usługami z zakresu leśnictwa w tym utrzymaniem infrastruktury leśnej, prowadzone są w głównej części poprzez zlecenie prac podmiotom zewnętrznym na zasadzie postępowań przetargowych zgodnie z ustawą Prawo Zamówień Publicznych.

Obecnie na terenie RDLP w Krośnie usługi leśne świadczy 314 firm - wykonawców prac. Dla wykonania poszczególnych zamówień ZUL-e tworzą tzw. konsorcja i wspólnie występują na rynku usług. Wielkość zatrudnienia w ZUL waha się okresowo ze względu na częściową sezonowość prac leśnych. Wg posiadanych informacji zatrudnienie w ZUL wynosi około 1 600 osób.

Corocznie RDLP w Krośnie ponosi koszty na wykonanie prac leśnych związanych z pozyskaniem i zrywką drewna w wysokości ok. 160 mln zł oraz na wykonanie prac z zakresu hodowli i ochrony lasu w wysokości ok. 50 mln zł. Koszty te są równocześnie przychodami ZUL. Tym samym są źródłem utrzymania pracowników ZUL oraz przeznaczane są na rozwój tych zakładów.

Mając na uwadze rynek pracy na obszarach wiejskich, prace zlecane przez Nadleśnictwa podległe Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie wydają się jednym z ważniejszych dla lokalnych przedsiębiorców, zwłaszcza z punktu widzenia rozwijającego się zakresu prac oraz gwarancji terminowych rozliczeń finansowych. Gospodarka leśna na terenie województwa podkarpackiego prowadzona jest również na gruntach niestanowiących własności Skarbu Państwa. Szczególnie na obszarach górskich i podgórskich, gdzie oprócz rolnictwa sezonowej turystyki są często jedyną możliwością zatrudnienia. Według informacji dostępnych w Banku Danych o Lasach (dane na 01.01.2021 r.), komunalne lasy gminne w województwie podkarpackim zajmują obszar 27,7 tys. ha, natomiast lasy prywatne 121,4 tys. ha, z czego 88,4 tys. ha na terenie RDLP w Krośnie. Nadzór nad gospodarką leśną w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa sprawują miejscowi starostowie. W 2021 r. starostowie z zasięgu działania RDLP w Krośnie, na podstawie zawartych porozumień, przekazali nadzór nad lasami niestanowiącymi własności Skarbu Państwa 19 spośród 26 nadleśnictw. Łączna powierzchnia lasów nadzorowanych wynosiła 60,4 tys. ha, co stanowiło ok. 50% powierzchni lasów niepaństwowych w regionie. Starostwa: jasielskie, leskie, przemyskie, lubaczowskie, ropczycko-sędziszowskie, leżajskie oraz sanockie nadzór nad lasami niestanowiącymi własności Skarbu Państwa sprawują samodzielnie.

Zadania nadzoru w lasach niepaństwowych realizowane są w ramach nadzoru powierzonego na koszt jednostek samorządowych oraz nadzoru ustawowego wynikającego z zapisów ustawy o lasach, realizowanych na koszt jednostek Lasów Państwowych. Od końca 2016 r. ważnym obszarem działalności Lasów Państwowych jest wspomaganie administracji publicznej w wypełnianiu jej obowiązków w zakresie finansowania sporządzania uproszczonych planów urządzenia lasu, których brak stwarza istotne trudności w prowadzeniu racjonalnej gospodarki leśnej oraz wywiązywania się przez Lasy Państwowe z prowadzenia Banku Danych o Lasach wszystkich własności. Powyższe działanie realizowane jest przez Dyrekcję Generalną Lasów Państwowych zgodnie z Zarządzeniem nr 37 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych, znak ZU.6007.3.2020 z dnia 26 czerwca 2020 r.

Lasy Państwowe czynnie uczestniczą również w kolejnych Planach i Programach Rozwoju Obszarów Wiejskich, wspomagając beneficjentów działań poprzez wykonywanie na potrzeby składanych wniosków planów zalesienia oraz inwestycji zwiększających odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska, finansowanych z dotacji celowych budżetu państwa. W 2021 r. w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 w nadleśnictwach RDLP w Krośnie sporządzono 27 planów zalesienia na powierzchnię 16,72 ha oraz 95 planów inwestycji na powierzchnię 327,29 ha.

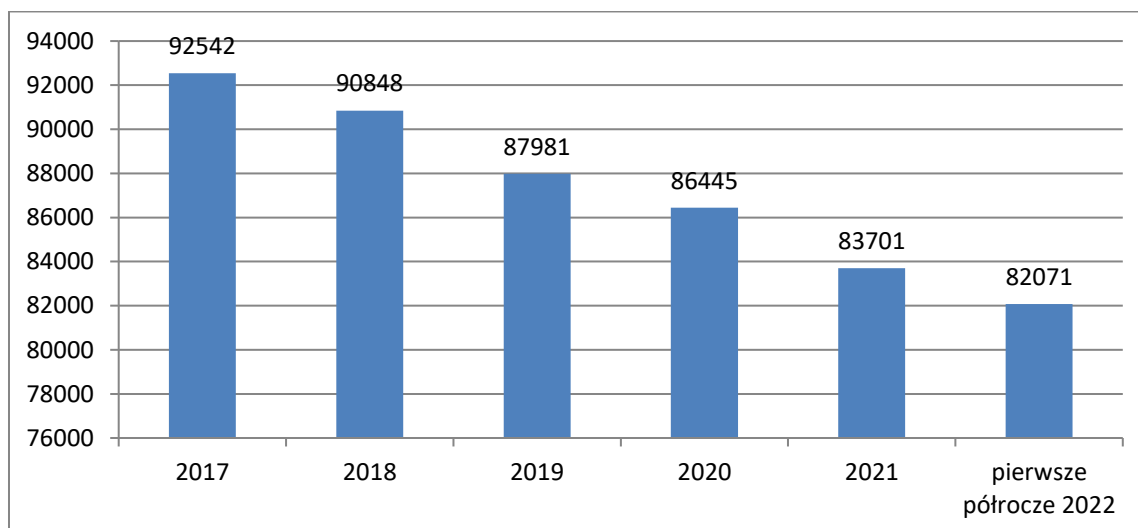
Łącznie w okresie wdrażania PROW w latach 2004 – 2021 sporządzono 4 996 planów zalesienia na powierzchnię 7 689,96 ha. W 2019 r. wprowadzono nowe poddziałanie „Wsparcie na inwestycje

zwiększające odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska”. W ramach tego poddziałania sporządzono dotychczas 328 planów na powierzchni 1 295,76 ha.

- **KRUS – liczba ubezpieczonych, liczba emerytów i rencistów**

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny w Rzeszowie poprzez swoje 17 Placówek Terenowych i Wydział Ubezpieczeń realizuje ubezpieczenie społeczne rolników wobec 82 071 osób (stan na dzień 30 czerwca 2022 r.). W liczbie tej mieści się 14 326 osób ubezpieczonych w gospodarstwach rolnych o powierzchni poniżej 1 ha przeliczeniowego, 65 851 osób ubezpieczonych w gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha przeliczeniowego i prowadzących działy specjalne produkcji rolnej oraz 1894 osoby ubezpieczone za które składkę opłaca Wójt/Burmistrz/Prezydent. Liczba płatników składek, do których kierowane są kwartalne przekazy do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne rolników wynosi 65 048 osób, pozostali ubezpieczeni to małżonkowie rolników, ich domownicy, osoby za których składkę na ubezpieczenie emerytalno – rentowe na wniosek opłaca Wójt/ Burmistrz/ Prezydent. Liczba osób ubezpieczonych w KRUS O/R Rzeszów z roku na rok waha się i przyjmuje tendencję spadkową. Na przestrzeni lat 2017–2022 odnotowano spadającą liczbę osób ubezpieczonych w KRUS O/R Rzeszów.

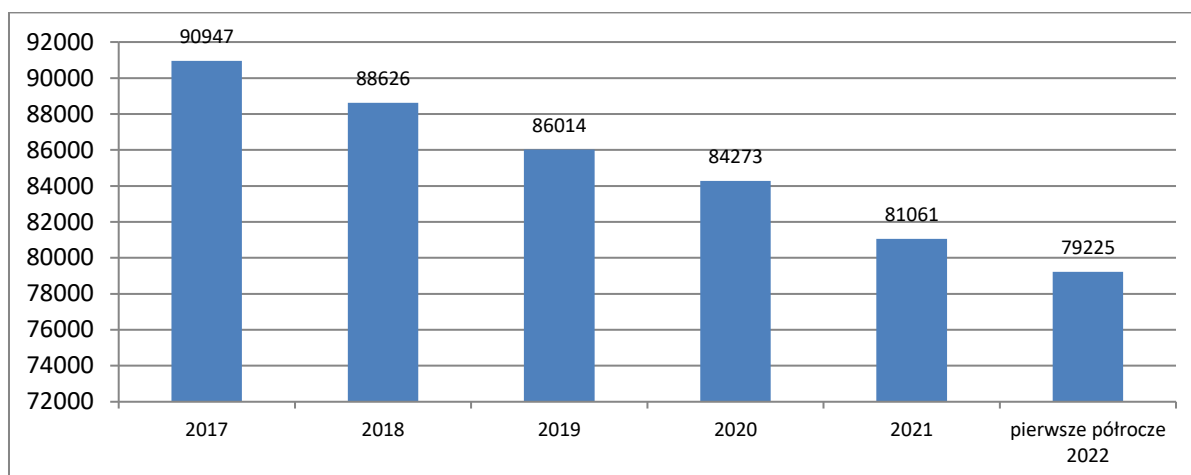
Wykres 6. Liczba ubezpieczonych w KRUS w latach 2017-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

KRUS O/R Rzeszów poprzez swoje 17 Placówek Terenowych i Wydział Ubezpieczeń realizuje ubezpieczenie zdrowotne wobec 120 127 osób, z czego liczba 40 902 to członkowie rodzin osób ubezpieczonych (stan na dzień 30.06.2022r.). W łącznej liczbie osób ubezpieczonych zdrowotnie, 8 944 osób to osoby, które prowadzą lub pracują w gospodarstwie rolnym o powierzchni 6 i więcej ha przeliczeniowych i które opłacają składkę na ubezpieczenie zdrowotne w wysokości 1 zł za każdy hektar na miesiąc, zaś 461 osób to osoby, które prowadzą dział specjalny produkcji rolnej i także opłacają składki na ubezpieczenie zdrowotne oraz 110 osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym, jako pomocnicy rolnika, za które składki opłaca płatnik składek. Za pozostałe osoby składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane są z budżetu państwa. W latach 2017-2022 liczba osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym systematycznie spadała: z 90 947 osób (2017 rok) do 79 225 osób (I półrocze 2022 r.).

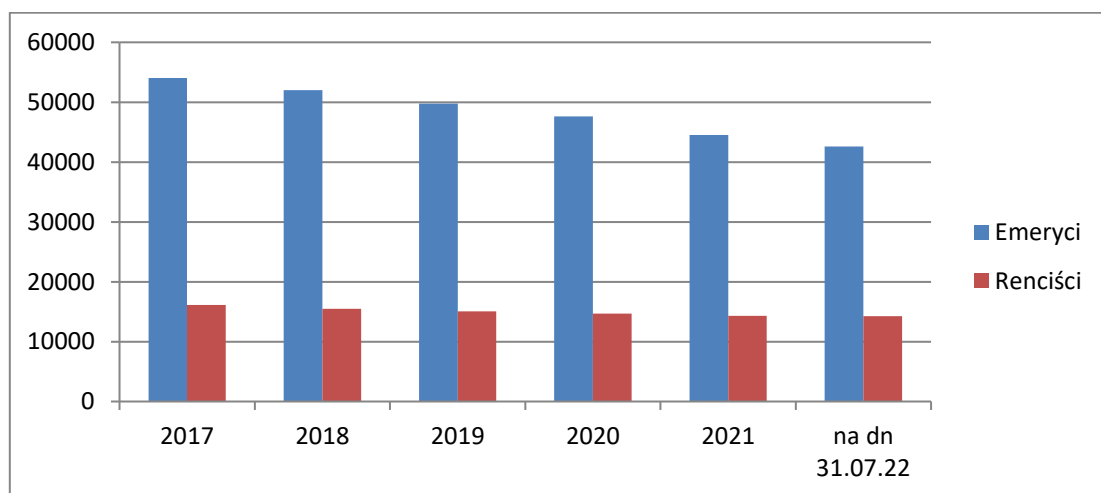
Wykres 7. Liczba osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym w latach 2017-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Analizując liczbę osób pobierających świadczenia z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w postaci rent i emerytur, należy stwierdzić, że odnotowano ich systematyczny spadek (wykresy). W 2017 r. liczba świadczeniobiorców kształtowała się na poziomie 70 206, w tym 54 053 (emeryci) i 16 153 (renciści), w 2018 r. odnotowano 67 525 świadczeniobiorców z czego 52 035 to emeryci, a 15 490 to renciści. W 2019 roku było 64 854 świadczeniobiorców, w tym 49 773 (emeryci) i 15 081 (renciści) . W 2020 r. liczba świadczeniobiorców kształtowała się na poziomie 62 280, w tym 47 620 (emeryci) oraz 14 660 (renciści), zaś w 2021 r. 58 877, w tym 44 542 (emeryci) i 14 335 (renciści). W 2022 r. (stan na 31 lipca) jest 56 809, w tym 42 578 (emeryci) i 14 231 (renciści).

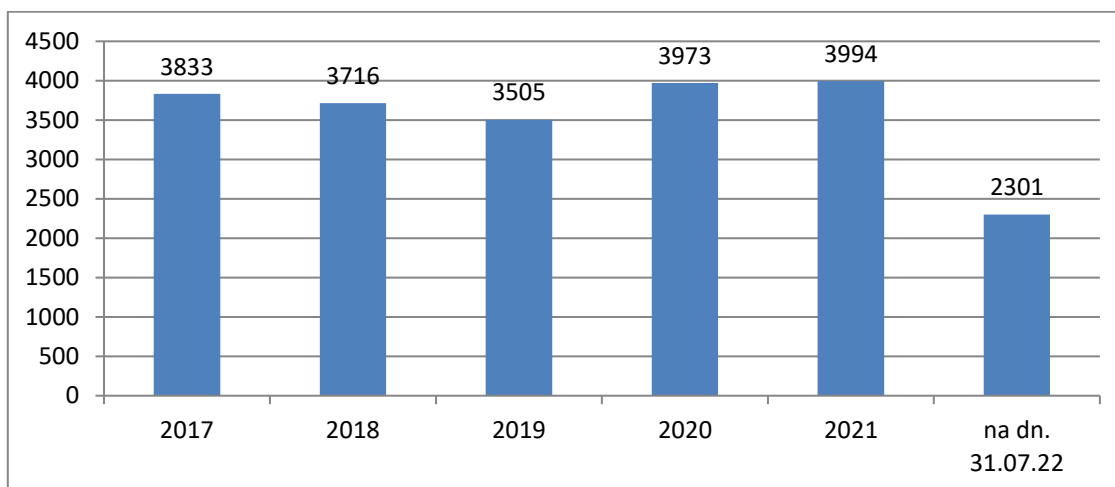
Wykres 8. Liczba świadczeniobiorców KRUS OR Rzeszów w latach 2017-2022 w rozbiciu na emerytów i rencistów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Spadek liczby świadczeniobiorców w latach 2017-2022 wynika głównie z faktu zwiększonej liczby zgonów, która w 2017 r. wynosiła 3 833, w 2018 r. 3 716, w 2019 r. 3 505, w 2020 r. - 3 973, w 2021 – 3 994. Na dzień 31.07.2022 r. odnotowano 2 301.

Wykres 9. Liczba zgonów świadczeniobiorców w latach 2017-2022 r.

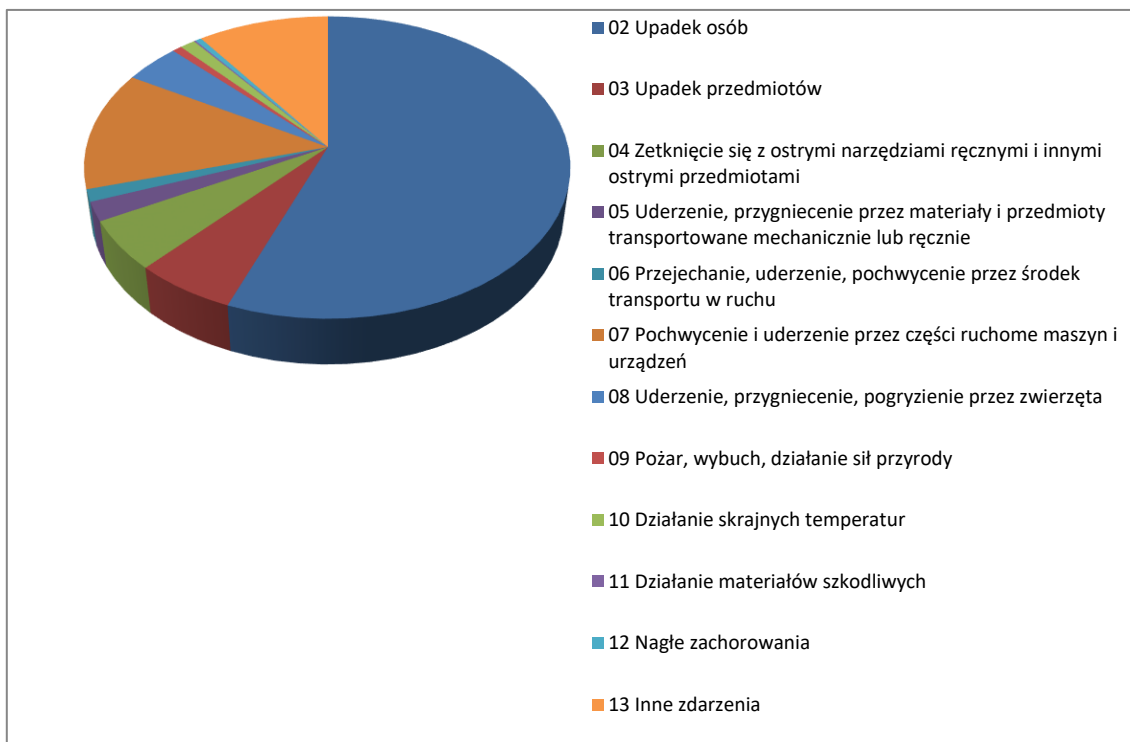
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Analizując liczbę wstrzymanych wypłat świadczeń na skutek wyboru przez świadczeniobiorców korzystniejszych świadczeń z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, należy stwierdzić, że jest to znaczący ubytek. W 2017 r. z tego powodu wstrzymano wypłatę świadczeń w liczbie 917, w 2018 r. – 1 217, w 2019 r. – 1 051, w 2020 r. - 849 , w 2021 r. w liczbie 1 149. Na dzień 31.07.2022 r. takich świadczeń było 552.

- **wypadki przy pracy w rolnictwie**

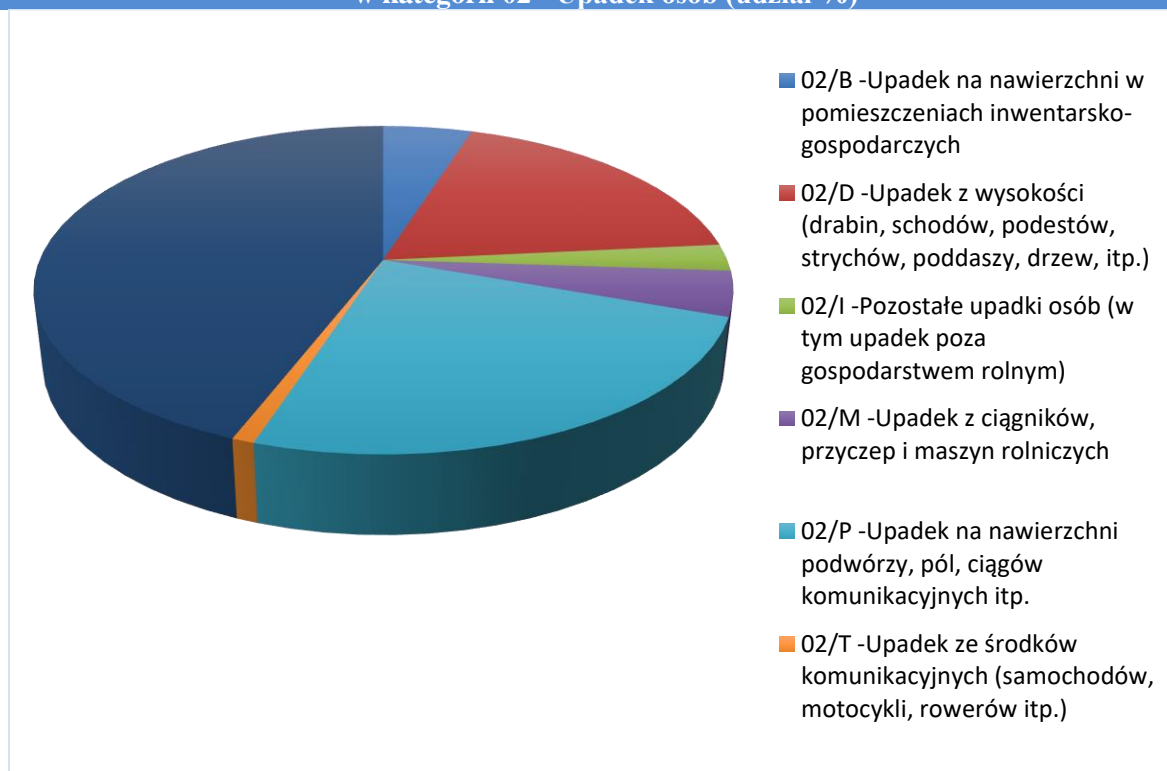
Najczęstszą przyczyną wypadków to upadek osób, która stanowi prawie 56% wszystkich zarejestrowanych zdarzeń. W tej grupie większość upadków to upadki na płaskiej nawierzchni oraz upadki z wysokości(drabin, schodów, podestów, strychów, poddaszy, drzew). Analizując miejsca wypadków przy pracy w rolnictwie, najczęściej dochodzi do nich na podwórzach i obejściach oraz w miejscach magazynowania i składowania płodów rolnych, paszy.

Wykres 10. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2018-01-01 do 2022-06-30 według kategorii wypadków (udział %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Wykres 11. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2018-01-01 do 2022-06-30, w kategorii 02 - Upadek osób (udział %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Tabela 6. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (lata 2018-2019)

Zgłoszone wypadki wg Placówek Terenowych za okres od 01-01-2018 do 31-12-2018		Zgłoszone wypadki wg Placówek Terenowych za okres od 01-01-2019 do 31-12-2019	
Placówka terenowa	Liczba wypadków	Placówka terenowa	Liczba wypadków
Rzeszów	154	Rzeszów	109
Brzozów	30	Brzozów	20
Dębica	85	Dębica	59
Jarosław	85	Jarosław	72
Jasło	66	Jasło	58
Kolbuszowa	41	Kolbuszowa	49
Krosno	42	Krosno	41
Leżajsk	65	Leżajsk	63
Lubaczów	81	Lubaczów	78
Mielec	64	Mielec	51
Nisko	32	Nisko	42
Przemyśl	79	Przemyśl	82
Przeworsk	69	Przeworsk	64
Ropczyce	63	Ropczyce	56
Sanok	85	Sanok	77
Stalowa Wola	19	Stalowa Wola	17
Strzyżów	51	Strzyżów	56
Tarnobrzeg	9	Tarnobrzeg	10
Razem:	1120	Razem:	1004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Tabela 7. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (lata 2020-2021)

Zgłoszone wypadki wg Placówek Terenowych za okres od 01-01-2020 do 31-12-2020		Zgłoszone wypadki wg Placówek Terenowych za okres od 01-01-2021 do 31-12-2021	
Placówka terenowa	Liczba wypadków	Placówka terenowa	Liczba wypadków
Rzeszów	87	Rzeszów	112
Brzozów	16	Brzozów	21
Dębica	64	Dębica	58
Jarosław	63	Jarosław	70
Jasło	53	Jasło	43
Kolbuszowa	34	Kolbuszowa	36
Krosno	32	Krosno	41
Leżajsk	46	Leżajsk	48
Lubaczów	65	Lubaczów	77
Mielec	28	Mielec	40
Nisko	27	Nisko	33
Przemyśl	58	Przemyśl	66
Przeworsk	64	Przeworsk	62
Ropczyce	39	Ropczyce	48
Sanok	70	Sanok	66
Stalowa Wola	9	Stalowa Wola	13
Strzyżów	38	Strzyżów	51
Tarnobrzeg	13	Tarnobrzeg	13
Razem:	806	Razem:	898

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Tabela 8. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (2022 r.)

Zgłoszone wypadki wg Placówek Terenowych za okres od 01-01-2022 do 30-06-2022	
Placówka terenowa	Liczba wypadków
Rzeszów	58
Brzozów	7
Dębica	34
Jarosław	37
Jasło	18
Kolbuszowa	18
Krosno	15
Leżajsk	20
Lubaczów	29
Mielec	24
Nisko	18
Przemyśl	28
Przeworsk	33
Ropczyce	17
Sanok	34
Stalowa Wola	6
Strzyżów	21
Tarnobrzeg	9
Razem:	426

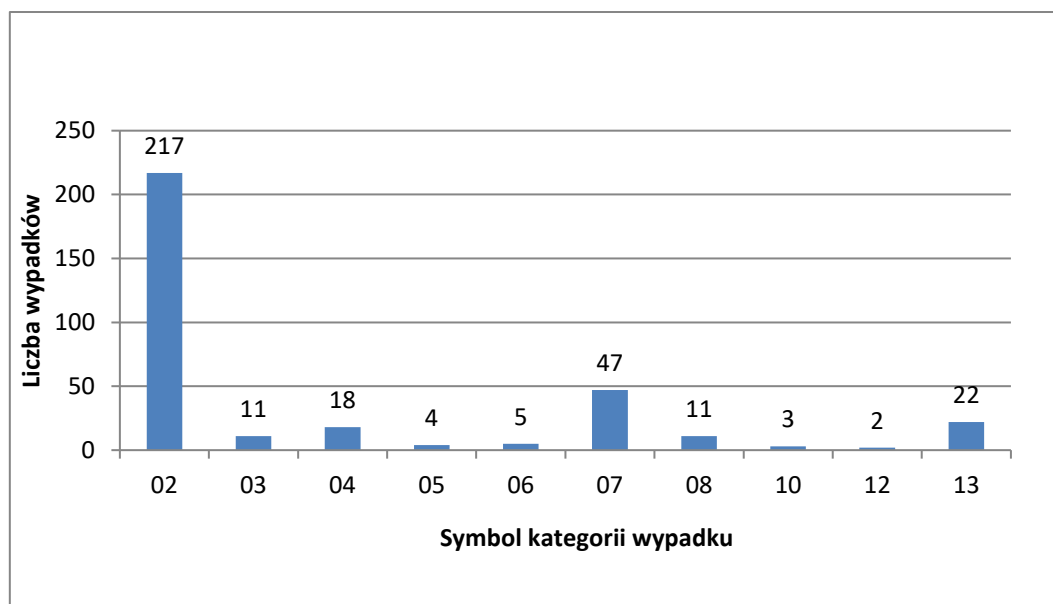
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Tabela 9. Zestawienie wypadków przy pracy w rolnictwie na terenie województwa podkarpackiego wg grup zdarzeń

Grupa zdarzeń	Liczba wypadków-sprawy zakończone	
	01-01-2021 do 30-06-2021	01-01-2022 do 30-06-2022
Upadek osób	217	210
Upadek przedmiotów	11	19
Zetknięcie się z ostrymi narzędziami ręcznymi i innymi ostrymi przedmiotami	18	17
Uderzenia, przygniecenia przez materiały i przedmioty transportowane mechanicznie i ręcznie	4	11
Przejechanie, uderzenie, pochwylenie przez środek transportu w ruchu	5	6
Pochwylenie i uderzenie przez części ruchome maszyn i urządzeń	47	34
Uderzenie, przygniecenie, pogryzienie przez zwierzęta	11	13
Pożar, wybuch, działanie sił przyrody	0	3
Działanie skrajnych temperatur	3	3
Działanie materiałów szkodliwych	0	2
Nagłe zachorowania	2	2
Niesklasyfikowany	0	0
Inne zdarzenia	22	26
Razem:	340	346

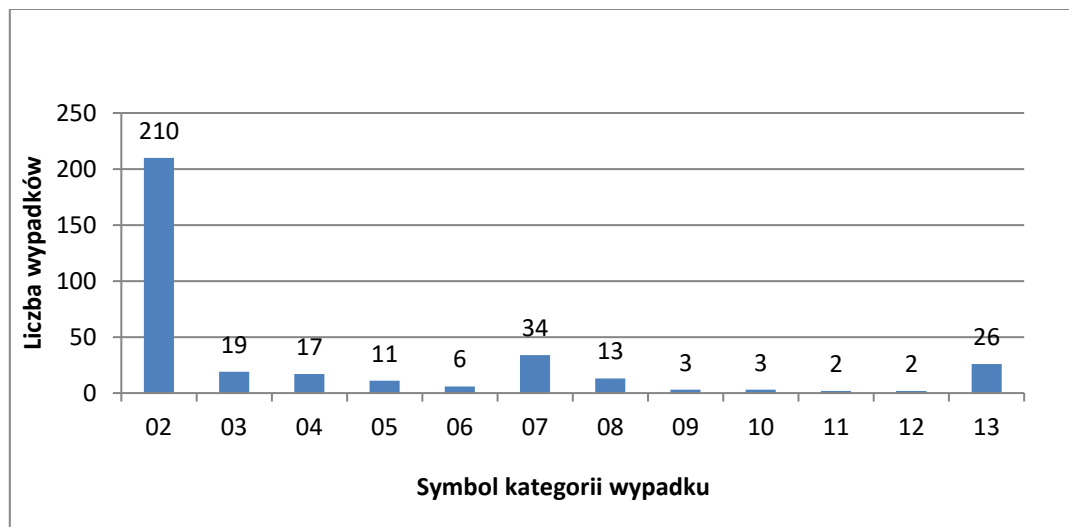
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Wykres 12. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2021-01-01 do 2021-06-30 według kategorii wypadków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Wykres 13. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2022-01-01 do 2022-06-30 według kategorii wypadków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Do wypadków dochodzi przede wszystkim podczas wykonywania czynności takich jak: przemieszczanie się bez obciążenia (do i z miejsca), ręczne prace transportowe, pozyskiwanie i obróbka drewna oraz prace na wysokości. W województwie podkarpackim najczęściej zgłaszanych wypadków pochodziło od rolników posiadających gospodarstwa o powierzchni od 1ha do 5 ha. Oddział Regionalny Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Rzeszowie prowadzi działania na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym rolników. Działania prewencyjne ukierunkowane są tak, aby eliminować najczęściej występujące zagrożenia wypadkowe.

Tabela 10. Działania prewencyjne O/R KRUS w Rzeszowie w latach 2017-2022 r.

2017 ROK				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	5	5	230
Szkolenia	Rolnicy	185	278	5119
	Dzieci	85		5249
	Uczniowie szkół średnich	8		231
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	93	97	2594
	Uczniowie szkół rolniczych	4		132
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	88	141	2695
	Dzieci	44		3271
	Uczniowie szkół rolniczych	2		44
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	7		155
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy i	28	78	3505
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	50		9827
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	6	15	118
	Dzieci	8		652
	Uczniowie szkół rolniczych	1		124
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	5	6	141
	Uczniowie szkół rolniczych	1		15
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	1	1	17
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	5	5	64
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	17	17	117
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	2	2	66
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	6	16	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	10		-
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	3	3	265
Razem:	-	664	664	34631

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

2018 ROK				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	3	3	202
Szkolenia	Rolnicy	209	328	5770
	Dzieci	109		809
	Uczniowie szkół średnich	10		267
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	120	125	3731
	Uczniowie szkół rolniczych	5		142
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	126	191	2952
	Dzieci	59		4707
	Uczniowie szkół rolniczych	5		244
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	1		20
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy	41	87	3689
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	46		8617
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	14	24	329
	Dzieci	10		525
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	7	7	218
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	0	0	0
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	7	7	101
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	71	71	899
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	4	4	261
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	0	12	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	12		-
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	2	2	159
Razem	-	861	861	33642

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

2019 ROK				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	5	5	223
Szkolenia	Rolnicy	197	300	5271
	Dzieci	98		5827
	Uczniowie szkół średnich	5		129
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	130	132	2997
	Uczniowie szkół rolniczych	2		56
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	132	203	2886
	Dzieci	42		4548
	Uczniowie szkół rolniczych	5		88
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	24		2393
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy	39	115	4355
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	76		15039
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	18	29	404
	Dzieci	10		871
	Uczniowie szkół rolniczych	1		80
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	4	4	113
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	12	12	260
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	8	8	210
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	91	91	970
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	0	0	0
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	0	10	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	10		
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	0	0	0
Razem:	-	909	909	46720

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

2020 ROK				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	3	3	22
Szkolenia	Rolnicy	78	160	1398
	Dzieci	81		5526
	Uczniowie szkół średnich	1		12
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	49	49	705
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	84	141	1315
	Dzieci	48		6002
	Uczniowie szkół rolniczych	5		85
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	4		66
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy	1	3	50
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	2		389
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	5	5	61
	Dzieci	0		0
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	3	3	49
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	1	1	8
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	14	14	227
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	97	97	900
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	6	6	73
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	5	17	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	12		-
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	0	0	0
Razem:	-	499	499	16888

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

2021 ROK				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	1	1	57
Szkolenia	Rolnicy	106	190	1993
	Dzieci	79		2896
	Uczniowie szkół średnich	5		116
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	56	58	950
	Uczniowie szkół rolniczych	2		53
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	104	156	1875
	Dzieci	38		1352
	Uczniowie szkół rolniczych	4		77
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	10		191
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy	20	48	1780
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	28		3000
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	3	7	41
	Dzieci	3		78
	Uczniowie szkół rolniczych	1		24
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	6	6	3465
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	1	1	8
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	10	10	129
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	100	100	939
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	1	1	20
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	0	15	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	15		-
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	0	0	0
Razem:	-	593	593	19044

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

2022 ROK (I półrocze)				
Forma działań prewencyjnych	Grupa odbiorców	Liczba działań	Łączna liczba działań	Liczba uczestników
Konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne	Rolnicy	0	0	0
Szkolenia	Rolnicy	25	63	546
	Dzieci	37		1594
	Uczniowie szkół średnich	1		18
Pokaz środków ochrony osobistej	Rolnicy	13	14	234
	Uczniowie szkół rolniczych	1		18
Konkurs wiedzy o BHP	Rolnicy	13	16	336
	Dzieci	2		3115
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	1		7
Stoisko informacyjne KRUS	Rolnicy	6	9	991
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	3		90
Pokaz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej	Rolnicy	0	5	0
	Dzieci	5		109
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Inne konkursy z elementami wiedzy o BHP	Dzieci	1	1	17
	Uczniowie szkół rolniczych	0		0
Pokaz bezpiecznego użytkowania maszyn i urządzeń	Rolnicy	0	0	0
Pokaz odzieży roboczej	Rolnicy	3	3	39
Wizytacje gospodarstw podczas prac polowych	Rolnicy	33	33	345
Inne szkolenia, konferencje, spotkania	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	4	4	42
Audycje TV, artykuły, publikacje	Rolnicy	0	5	-
	Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	5		-
Inne pozaszkoleniowe działania prewencyjne	Dzieci	0	0	0
Razem:	-	153	153	7501

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS O/R Rzeszów.

Tabela 11. Działania prewencyjne prowadzone przez O/R KRUS w Rzeszowie w latach 2017-2022 r.

	Liczba działań						Liczba osób					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022 I półrocze	2017	2018	2019	2020	2021	2022 I półrocze
Rolnicy	434	591	632	337	401	93	14459	17673	17576	4686	7772	2491
Dzieci	145	187	154	132	126	45	9578	6418	11359	11577	7791	4835
Uczniowie	16	20	13	6	12	2	546	653	353	97	270	36
Osoby związane ze środowiskiem wiejskim	69	63	110	24	54	13	10048	8898	17432	528	3211	139
Razem:	664	861	909	499	593	153	34631	33642	46720	16888	19044	7501

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS OR Rzeszów.

- **rzemiosło, rękodzieło, ginące zawody**

Unikatowy charakter i swoistą różnorodność rękodzieła podkarpackiego zawdzięcza przepłatającym się tu od wieków kulturom pogranicza. Wiodące tędy liczne szlaki handlowe przynosiły ze sobą wschodnie i południowe inspiracje, a naszych rodzimych rzemieślników wyprawiły w świat po nowe doświadczenia i doskonalenie warsztatu. Nuty karpackie oraz nizinne wyraźnie rysują kształt tej twórczości. Zapożyczano i wymieniano się, dbając jednocześnie o własny, odrębny charakter regionalny. To, co obecnie nazywamy rękodziłem, funkcjonowało wcześniej pod pojęciem rzemiosła. Dziś mówi się o rękodziele artystycznym, sztuce użytkowej.

Bogactwo kultur sprawiło, że dziś Podkarpacie może poszczycić się jedynym w Polsce Uniwersytetem Ludowym Rzemiosła Artystycznego, znajdującym się w Woli Sękowej i kształcącym w wielu rękodzielniczych dziedzinach.

Tabela 12. Rękodzieło ludowe na Podkarpaciu

Wyszczególnienie	Lokalizacja
Garncarstwo	powiat przeworski powiat bieszczadzki powiat lubaczowski powiat leski (gm. Lesko, gm. Solina, gm. Olszanica) pow. kolbuszowski pow. sanocki (gm. Bukowsko, gm. Zagórz) pow. niżański (gm. Harasiuki) pow. krośnieński (gm. Dukła) pow. jarosławski (gm. Wiązownica) pow. przemyski (gm. Przemyśl) pow. rzeszowski (gm. Boguchwała, gm. Świlcza)
Wikliniarstwo	pow. niżański (gm. Rudnik n. Sanem Centrum Wikliniarstwa), pow. przeworski (gm. Sieniawa, gm. Adamówka) pow. brzozowski (m. Golcowa, gm. Domaradz) pow. sanocki gm. Zarszyn, gm. Sanok, gm. Bukowsko, gm. Tyrawa Wołoska, gm. Zagórz) pow. bieszczadzki (gm. Ustrzyki Dolne) pow. krośnieński (gm. Dukła) pow. przemyski (gm. Fredropol) pow. strzyżowski (gm. Wiśniowa) pow. rzeszowski (gm. Błażowa) pow. przemyski (gm. Fredropol) pow. kolbuszowski (gm. Niwiska)
Plecionkarstwo	pow. kolbuszowski (plecenie wikliny i słomy gm. Kolbuszowa) pow. sanocki (wyroby ze słomy, gm. Besko, gm. Sanok wyroby ze słomy) pow. jasielski (gm. Osiek Jasielski - Zawadka Osiecka wyroby z łyka), pow. krośnieński (gm. Dukła) pow. strzyżowski (gm. Strzyżów)
Tkactwo	pow. jarosławski pow. sanocki (gm. Zarszyn m. Odrzechowa - pracownia tkacka – warsztaty tkackie) pow. krośnieński (gm. Jedlicze) pow. leski (gm. Olszanica)
Haft	pow. jarosławski (gm. Wiązownica) pow. sanocki haft karpacki (gm. Zarszyn haft, gm. Sanok, gm. Bukowsko) pow. niżański (gm. Rudnik n. Sanem, gm. Nisko, gm. Harasiuki, gm. Jarocin) pow. tarnobrzeski (gm. Baranów Sandomierski) pow. bieszczadzki (gm. Lutowiska) pow. krośnieński (gm. Dukła, gm. Korczyn) pow. przemyski (gm. Krzywca, gm. Stubno) pow. rzeszowski (gm. Błażowa, gm. Chmielnik) pow. przeworski (gm. Tryńcza) pow. przemyski (gm. Krzywa, gm. Stubno)

	pow. jasielski (gm. Tarnowiec, gm. Nowy Żmigród) pow. kolbuszowski (gm. Kolbuszowa, gm. Dębowiec)
Koronczarstwo	pow. brzozowski pow. sanocki (krywulki łemkowskie gm. Zarszyn, gm. Komańcza, gm. Sanok) pow. strzyżowski (gm. Strzyżów) pow. kolbuszowski (gm. Dzikowiec, gm. Kolbuszowa, gm. Niwiska, pow. rzeszowski (gm. Błazowa, gm. Tyczyn) pw. przeworski (gm. Tryńcza) pow. jasielski (gm. Tarnowiec, gm. Kołaczyce, gm. Nowy Żmigród, gm. Dębowiec, gm. Krepna)
Zabawkarstwo	pow. łańcucki (m. Brzózka Stadnicka) pow. tarnobrzeski (m. Trzeźnia, gm. Gorzyce) pow. niżański (gm. Nisko) pow. sanocki (gm. Komańcza)
Gonciarstwo	pow. leski (m. Orelec)
Ikony	pow. sanocki (gm. Besko, gm. Sanok, gm. Tyrawa Wołoska) pow. rzeszowski (gm. Lubenia) pow. krośnieński (gm. Korczyna) pow. przemyski (gm. Fredropol, gm. Przemyśl) pow. bieszczadzki (gm. Cisna) pow. przemyski (gm. Fredropol, gm. Przemyśl)
Plastyka obrzędowa	pow. kolbuszowski (wycinkarstwo, malarstwo ludowe) pow. sanocki (decoupage , wyroby z wełny filcowej warsztaty - gm. Besko, gm. Sanok) pow. niżański (gm. Ulanów - prace ręczne techniką orgiami 3D oraz Quislingu, gm. Rudnik n. Sanem szkło w technice fusingu, ceramika łączona ze szkłem, gm. Jarocin decoupage) pow. rzeszowski (gm. Boguchwała, gm. Chmielnik) pow. krośnieński (gm. Dukla, gm. Korczyna) pow. przemyski (gm. Żurawica, gm. Orły)
Malowane jajka	pow. sanocki (gm. Sanok) pow. niżański (gm. Harasiuki) pow. rzeszowski (m. Rzeszów), gm. Błazowa) pow. przemyski (gm. Medyka)
Bibulkarstwo	pow. leżajski pow. kolbuszowski (gm. Kolbuszowa) pow. sanocki (gm. Besko, gm. Sanok) pow. przemyski (gm. Orły, gm. Medyka) pow. leski (gm. Solina, gm. Olszanica) pow. przeworski (gm. Sieniawa) pow. rzeszowski (gm. Błazowa) pow. przemyski (gm. Orły)
Koralikarstwo	pow. sanocki (gm. Komańcza, gm. Bukowsko)
Malarstwo ludowe	pow. lubaczowski (Kresowa Osada – malowanie na szkle) pow. jarosławski pow. sanocki (gm. Zarszyn, gm. Komańcza, gm. Sanok, gm. Zagórz) pow. niżański (gm. Ulanów, gm. Rudnik n. Sanem gm. Jeżowe, gm. Harasiuki, gm. Jarocin, gm. Krzeszów) pow. leski (gm. Cisna, gm. Olszanica) pow. krośnieński (gm. Miejsce Piastowe, gm. Korczyna) pow. przemyski (gm. Przemyśl, gm. Medyka, gm. Przemyśl, gm. Korczowa) pow. przeworski (gm. Adamówka) pow. jasielski (gm. Tarnowiec) pow. kolbuszowski (gm. Niwiska)
Witraże	pow. sanocki (gm. Zagórz) pow. niżański (gm. Rudnik n. Sanem witraż tradycyjny, gm. Jarocin) pow. leski Bóbrka (gm. Olszanica)

Kowalstwo	pow. przeworski pow. tarnobrzeski pow. stalowowolski pow. leżajski pow. lubaczowski (Kresowa Osada warsztaty) pow. jarosławski pow. leski (m. Wola Sękowa, warsztaty) pow. kolbuszowski (gm. Cmolas) pow. sanocki (gm. Besko, gm. Zagórz, gm. Bukowsko) pow. jasielski (gm. Tarnowiec) pow. niżański (gm. Ulanów, gm. Jeżowe, gm. Harasiuki) pow. przemyski (gm. Przemysł) pow. rzeszowski (gm. Tyczyn, gm. Błażowa) pow. stalowoowski (gm. Zaklików, gm. Przemysł) pow. mielecki (gm. Borowa)
Wycinanka	pow. kolbuszowski pow. strzyżowski
Druciarstwo	pow. bieszczadzki (m. Dźwiniacz Dolny)
Kołodziejstwo	pow. jasielskiego (m. Kąty, gm. Nowy Żmigród) pow. brzozowski (m. Blizne)
Młynarstwo	pow. przeworski pow. stalowowolski pow. sanocki
Domowy wypiek chleba	pow. przemyski (gm. Krzywca) pow. stalowowolski (gm. Radomyśl n. Sanem, gm. Pysznica)
Kręcenie powrozów	pow. łańcucki (gm. Markowa)
Kręcenie kiczek	pow. łańcucki (gm. Markowa)
Ludwisarstwo	pow. przemyski pow. rzeszowski (gm. Błażowa)

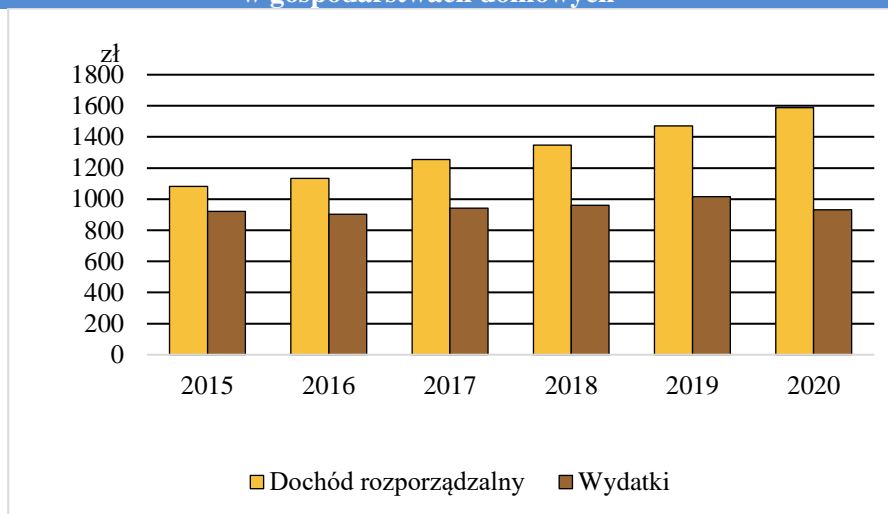
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PODR Boguchwała.

1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców OW

- **wysokość i źródła dochodów (miasto-wieś ogółem)**

W 2020 r. w relacji do 2015 r. sytuacja materialna gospodarstw domowych w województwie podkarpackim poprawiła się. Gospodarstwa domowe osiągały wyższe dochody i choć więcej wydawały, wzrosła także nadwyżka dochodów nad wydatkami, co dało gospodarstwom domowym możliwość większego oszczędzania. Poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę wyniósł 1589 zł w 2020 r. i był realnie wyższy o ponad 47% od dochodu z 2015 r. Pomimo wzrostu, województwo podkarpackie plasuje się na ostatnim miejscu w kraju pod względem uzyskiwanych miesięcznych dochodów na osobę. Dochód ten jest o ponad 300 zł niższy niż przeciętnie w kraju i o ponad 650 zł niższy od najwyższych dochodów uzyskanych w województwie mazowieckim. Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na osobę w 2020 r. osiągnęły wartość 931 zł i były wyższe o 0,9% od wydatków z 2015 r. Wydatki stanowiły 58,6% miesięcznych dochodów na osobę (w 2015 r. – 85,3%).

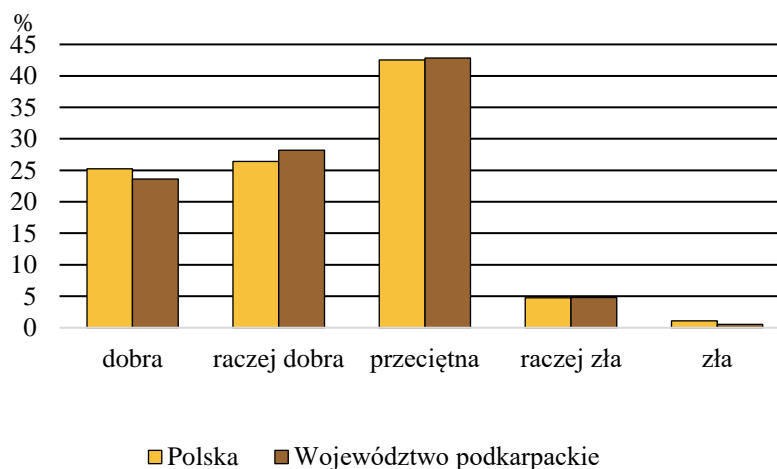
Wykres 14. Poziom przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W 2020 r. niecała połowa (42,9%) badanych gospodarstw domowych w województwie podkarpackim oceniała swoją sytuację materialną jako przeciętną, i było to o 0,3 p. proc. więcej niż w kraju. Blisko 30% gospodarstw postrzegało ją jako raczej dobrą, a niemal co czwarte gospodarstwo jako dobrą, natomiast 5,4% gospodarstw oceniało swoją sytuację materialną jako raczej złą albo złą.

Wykres 15. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2020 r.

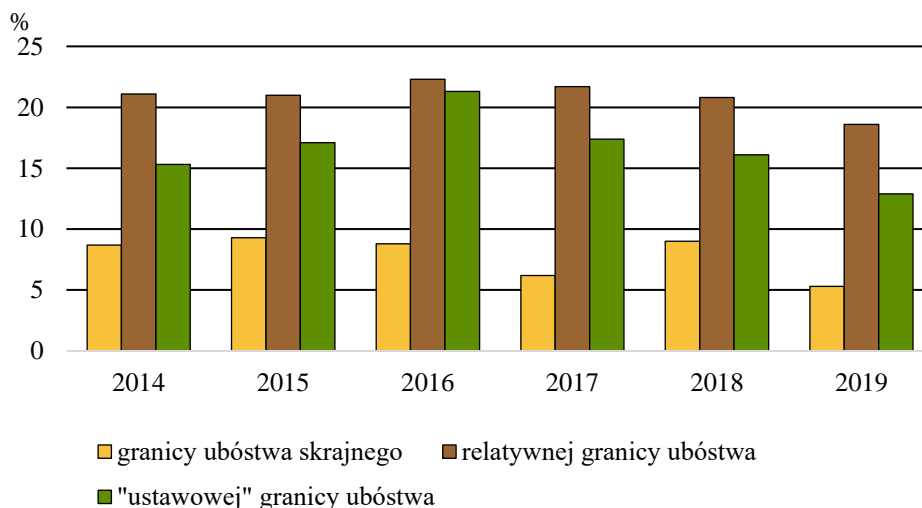
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- liczba osób zagrożonych ubóstwem
- ubóstwo według wielkości rodzin i źródeł ich pochodzenia
- rodzaje występującego ubóstwa

Ubóstwo, to pojęcie, które z jednej strony określa warunki życia jednostki, a z drugiej strony wskazuje na nierówności i sprzeczności występujące w społeczeństwie. Ubóstwo jest zjawiskiem wielowymiarowym, jednak dla polityki społecznej duże znaczenie ma zasięg ubóstwa ekonomicznego, w którym uwzględnia się kilka jego granic. Poniżej ustawowej granicy ubóstwa (kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej) egzystowało na Podkarpaciu w 2019 r. 12,9% osób w gospodarstwach domowych (w kraju – 9,0%). Poniżej relatywnej granicy ubóstwa (kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków ogółu gospodarstw domowych) znalazło się 18,6% osób w gospodarstwach domowych (w kraju – 13,0%), zaś poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum

egzystencji ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia) – 5,3%, a w kraju – 4,2%. W odniesieniu do 2014 r. zmniejszył się odsetek ludności żyjącej poniżej ustawowej granicy ubóstwa o 2,4 p. proc., relatywnej granicy ubóstwa o 2,5 p. proc. i osób o wydatkach poniżej minimum egzystencji o 3,4 p. proc.

Wykres 16. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według granic ubóstwa

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Na podstawie Badania Spójności Społecznej zrealizowanego w 2018 r. uwzględniono jeszcze trzy wzajemnie uzupełniające się formy ubóstwa: dochodowe, warunków życia i braku równowagi budżetowej.

Biorąc pod uwagę wskaźnik ubóstwa dochodowego, czyli procent gospodarstw domowych, w których miesięczny dochód ekwiwalentny, jakim dysponowało gospodarstwo, był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa, w najgorszej sytuacji dochodowej znaleźli się mieszkańcy województw Polski wschodniej, w tym również województwa podkarpackiego, gdyż 19,3% gospodarstw domowych określiło, że jest zagrożone ubóstwem. W kraju wskaźnik ten był znacznie niższy i wynosił 13,2%.

Jak wykazały badania, duży zasięg ubóstwa dochodowego niekoniecznie wiązał się z częstym występowaniem ubóstwa warunków życia. Ubóstwo warunków życia, określa jaki jest procent gospodarstw domowych, w których zaobserwowano co najmniej 10 przejawów złych warunków życia z listy 30 symptomów dotyczących: jakości mieszkania, poziomu wyposażenia w dobra trwałego użytku, braku możliwości zaspokojenia ze względów finansowych różnego typu potrzeb. W województwie podkarpackim 4,3% gospodarstw domowych określiło negatywnie swoje warunki życia, podczas gdy w kraju tych gospodarstw było 4,8%.

Wskaźnik ubóstwa braku równowagi budżetowej, określa jaki jest procent gospodarstw domowych, które zostały uznane za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, tzn. w których wystąpiły przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów, obejmujących zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego (np. możliwości „związania końca z końcem”), jak i fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach). Jak wykazały badania 4,7% gospodarstw domowych określiło, że nie radzi sobie finansowo. Wskaźnik ten był najniższy w kraju (w Polsce – 7,8%).

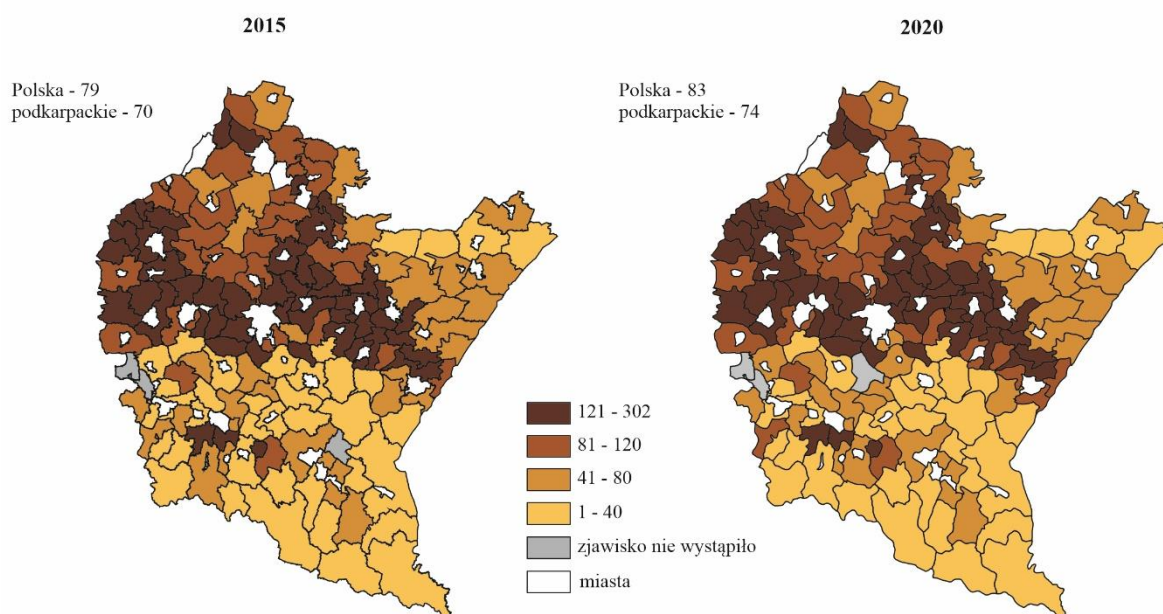
1.2.5 Infrastruktura na obszarach wiejskich

W latach 2015–2020 na terenie obszarów wiejskich w województwie podkarpackim zanotowano wzrost niemal każdego z najistotniejszych wskaźników infrastruktury komunalnej. Jednak nadal część ludności boryka się z problemami wynikającymi z braku infrastruktury wodociągowej i sanitarnej.

- **sieć kanalizacyjna i wodociągowa**

Długość sieci wodociągowej rozdzielczej na obszarach wiejskich w 2020 r. wyniosła 12,3 tys. km i w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 0,7 tys. km (o 6,0%), natomiast w kraju wzrosła o 4,5%. Sieć wodociągowa przebiegająca przez tereny wiejskie stanowiła ponad 77% ogólnej długości sieci wodociągowej województwa, a jej średnia gęstość wynosiła 74,2 km na 100 km² (w kraju 83,1). Największe zagęszczenie sieci na terenie wsi wśród powiatów województwa podkarpackiego odnotowano w powiecie łańcuckim (166,1 km/100 km²), a następnie w powiatach mieleckim (142,7) i rzeszowskim (136,8). Najmniejsze jej zagęszczenie wystąpiło w powiecie bieszczadzkim (7,2 km/100 km²), a następnie w powiatach brzozowskim i leskim (odpowiednio 20,4 km i 26,0 km).

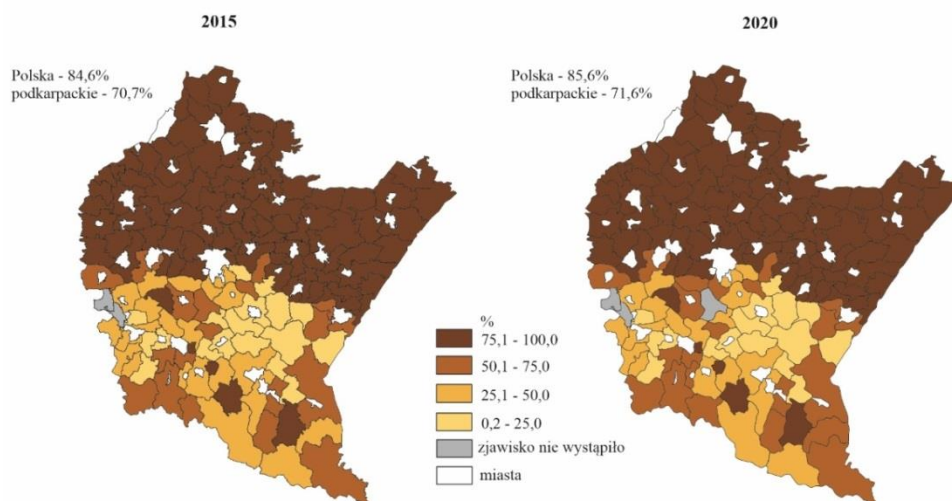
Mapa 7. Sieć wodociągowa na obszarach wiejskich w km na 100 km²

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Tereny wiejskie Podkarpacia plasują się na przedostatnim miejscu w kraju pod względem udziału ludności mającej dostęp do sieci wodociągowej. Skalę problemu można zaobserwować, porównując dane ukazujące, iż w kraju na obszarach wiejskich, z sieci wodociągowej korzystało w 2020 r. 85,6% ludności, natomiast w województwie podkarpackim udział ten wynosił 71,6% (w 2015 r. 70,7%). Największe braki w sieci wodociągowej występują na obszarach wiejskich powiatu brzozowskiego, gdzie dostęp do bieżącej wody ma tylko 16,4% ludności oraz powiatu jasielskiego – 29,2% ludności.

Mapa 8. Korzystający z instalacji wodociągowej w % ogółu ludności na wsi

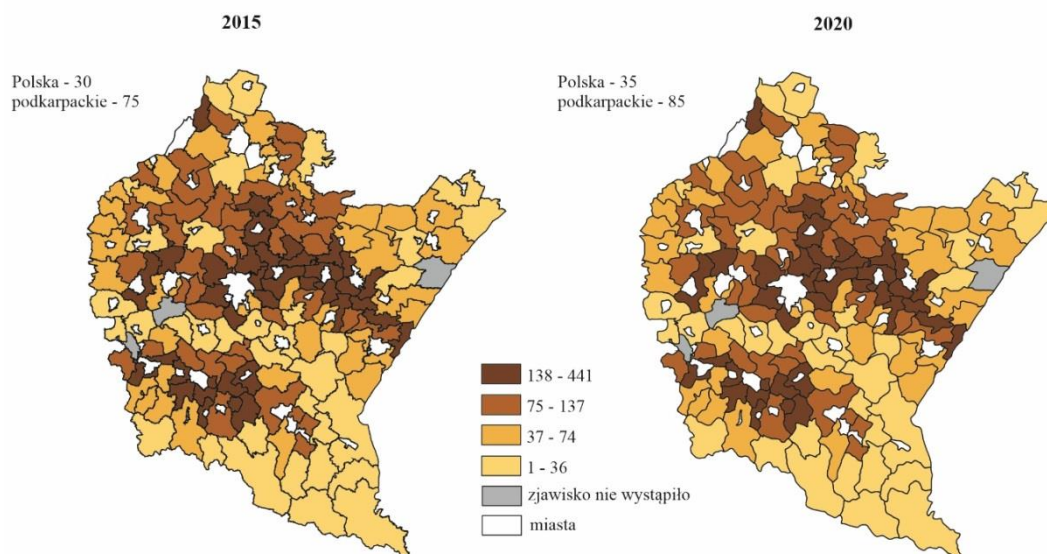

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Pod względem długości czynnej sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich, województwo podkarpackie było w 2020 r. na pierwszym miejscu w kraju. Długość ta wynosiła 14,1 tys. km i w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 1,5 tys. km (o 12,4%).

W przypadku zagęszczenia sieci kanalizacyjnej nastąpił jej wzrost – z 75,1 km na 100 km² w 2015 r. do 84,6 km na 100 km² w 2020 r. (w kraju odpowiednio z 30,1 do 34,8). Wewnętrzne zróżnicowanie województwa pod względem infrastruktury kanalizacyjnej było duże. Największe zagęszczenie sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich wśród powiatów województwa podkarpackiego odnotowano w powiecie łańcuckim (233,1 km/100 km²), a następnie w powiatach rzeszowskim (152,2), przeworskim (140,7), krośnieńskim (123,7) oraz tarnobrzeskim (114,3). Do powiatów o najmniejszym stopniu skanalizowania należą powiaty: bieszczadzki (2,7 km/100 km²), leski (23,3) oraz lubaczowski (43,5).

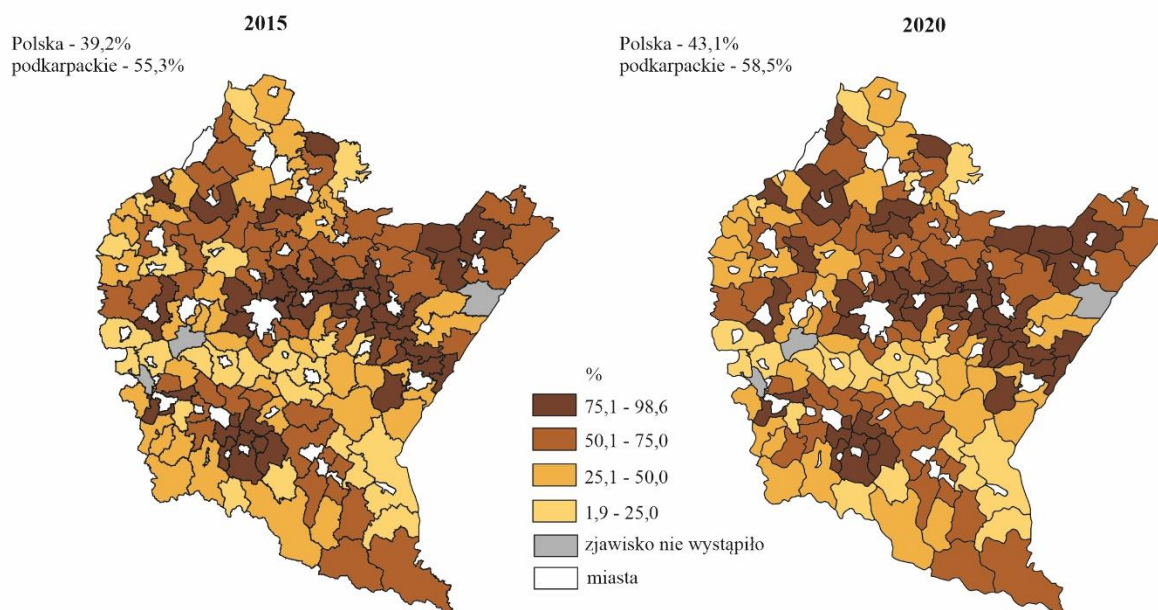
Mapa 9. Sieć kanalizacyjna na obszarach wiejskich w km na 100 km²

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

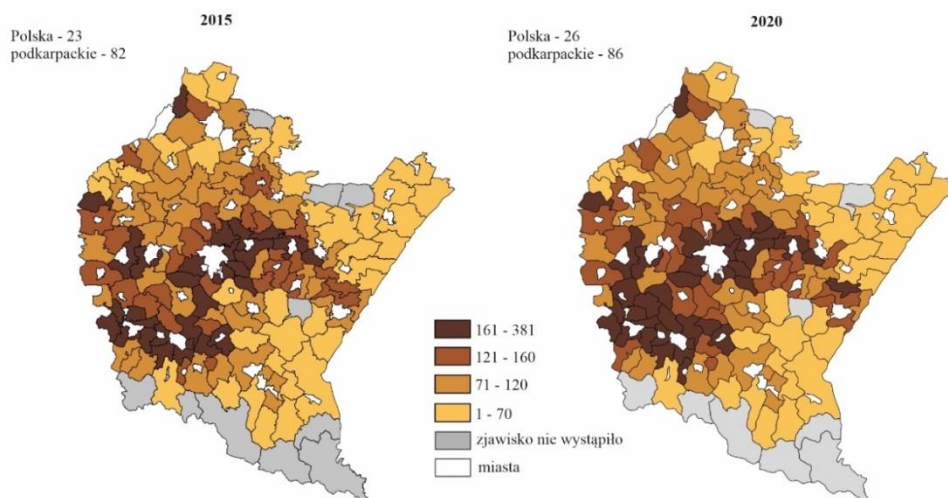
W 2020 r. dostęp do kanalizacji miało 58,5% ludności wiejskiej województwa, natomiast w kraju 43,1%. Pod względem ludności wiejskiej korzystającej z sieci kanalizacyjnej, województwo podkarpackie w 2020 r. zajęło 2. miejsce w kraju (za województwem pomorskim – 64,8% korzystających z instalacji w % ogółu ludności na wsi). W porównaniu z 2015 r. udział ludności wiejskiej korzystającej z sieci kanalizacyjnej na Podkarpaciu wzrósł o 3,2 p. proc. (w Polsce 3,9 p. proc.).

Mapa 10. Korzystający z instalacji kanalizacyjnej w % ogółu ludności na wsi

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Przez tereny wiejskie województwa podkarpackiego w 2020 r. przebiegło 14,3 tys. km sieci gazowej rozdzielczej (o 4,9% więcej niż w 2015 r.) Sieć gazowa obszarów wiejskich stanowiła 75,9% ogólnej długości sieci gazowej na Podkarpaciu (w kraju 54,5%). Zagęszczenie sieci gazowej na terenie wsi w województwie było jednym z najwyższych w kraju (2. miejsce) i wynosiło w 2020 r. 86,1 km na 100 km² (w kraju 26,3). W porównaniu z 2015 odnotowano niewielki wzrost – o 4,2 km na 100 km². Powiaty województwa podkarpackiego o największym zagęszczeniu sieci gazowej to: łańcucki (187,7 km/100 km²), rzeszowski (170,4), strzyżowski (159,0) i dębicki (156,7). Do powiatów o najmniejszym stopniu gazyfikacji należą powiaty: bieszczadzki (0,4 km/100 km²), leski (14,7) oraz lubaczowski (22,0).

Mapa 11. Sieć gazowa na obszarach wiejskich w km na 100 km²

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

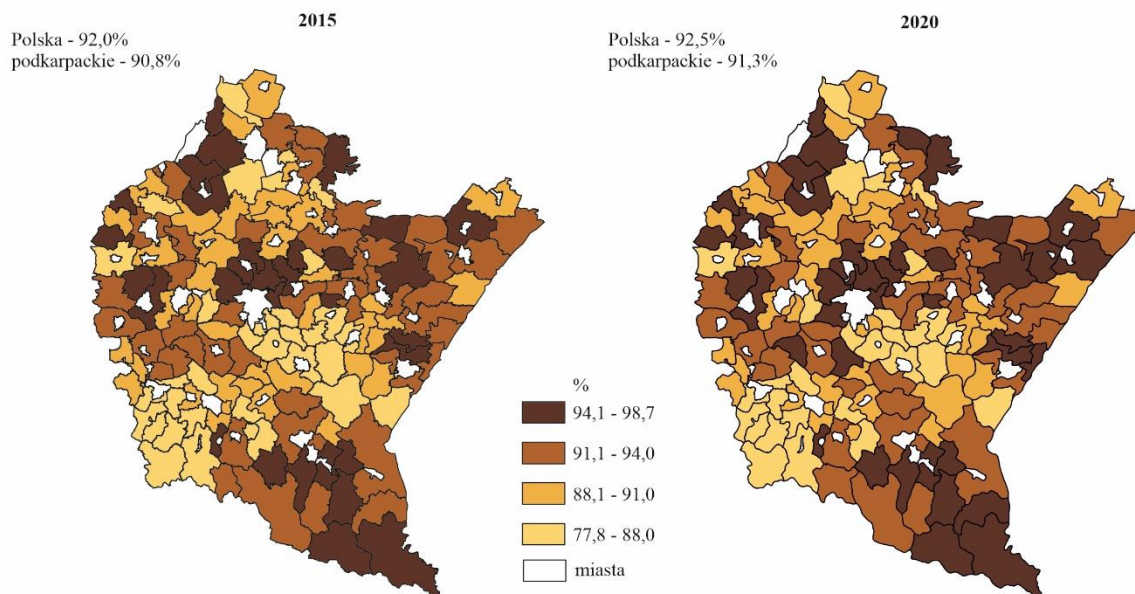
Wzrost nasycenia obszarów wiejskich infrastrukturą techniczną przełożył się na wzrost wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne. W 2020 r. na obszarach wiejskich 91,3% mieszkań było wyposażonych w wodociąg (wzrost o 0,5 p. proc. w porównaniu z 2015 r.), 86,6% posiadało ustęp (wzrost o 0,7 p. proc.), 83,5% dysponowało łazienką (wzrost o 0,9 p. proc.), 62,4% było podłączonych do gazu z sieci (wzrost o 2,5 p. proc.), a 67,8% posiadało centralne ogrzewanie (wzrost o 1,7 p. proc.). Jednak mieszkania wiejskie w stosunku do mieszkań w miastach nadal były słabiej wyposażone w podstawowe instalacje.

Tabela 13. Mieszkania wyposażone w instalacje

Wyszczególnienie	Mieszkania wyposażone w									
	wodociąg	ustęp	łazienkę	gaz z sieci	centralne ogrzewanie	wodociąg	ustęp	łazienkę	gaz z sieci	centralne ogrzewanie
	w tysiącach					w % ogółu mieszkań				
Ogółem	652,1	632,7	618,6	516,5	541,4	94,9	92,0	90,0	75,1	78,8
Miasta	331,3	328,4	325,1	297,2	303,1	98,6	97,7	96,7	88,4	90,2
Wieś	320,7	304,3	293,5	219,4	238,2	91,3	86,6	83,5	62,4	67,8

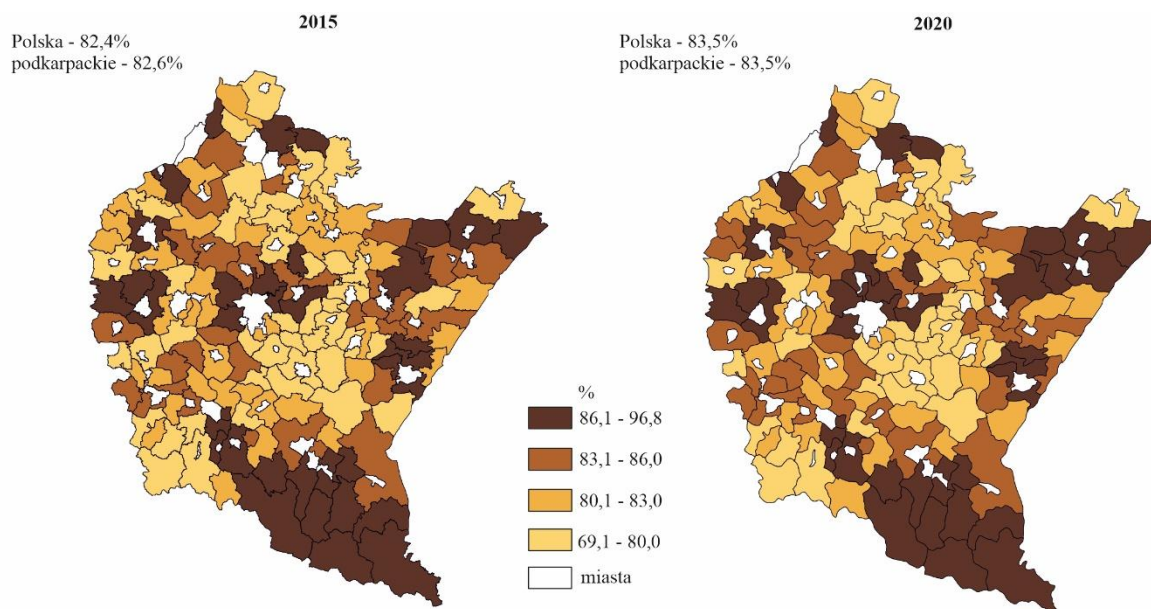
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Mapa 12. Mieszkania wyposażone w wodociąg w % ogółu mieszkań na wsi

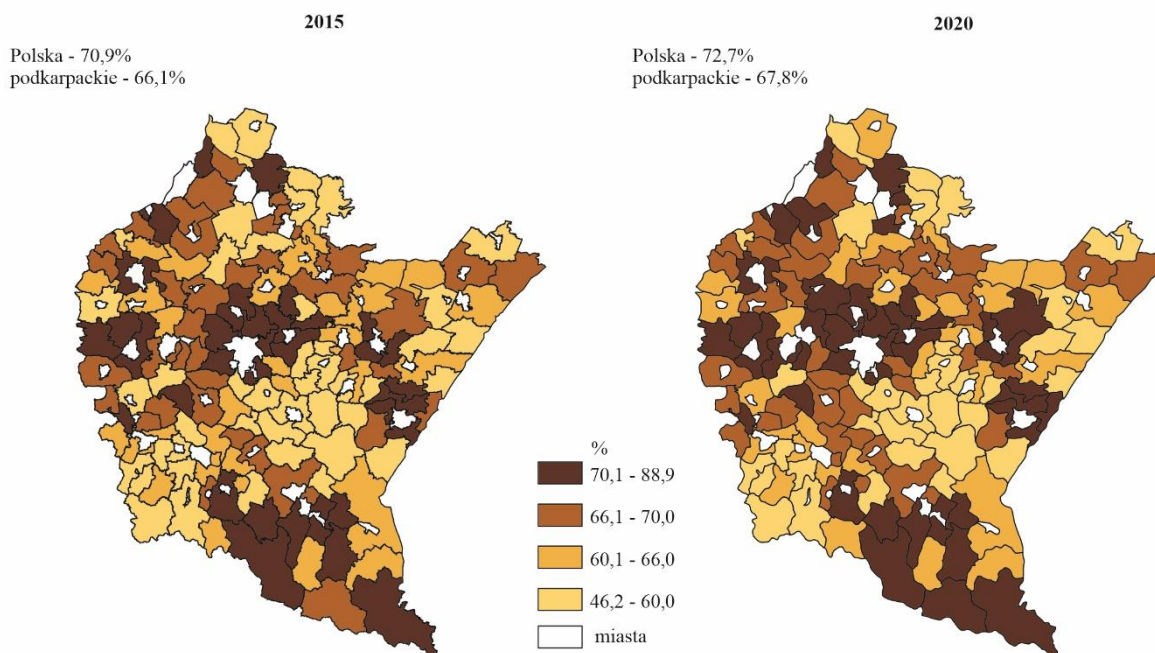
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Mapa 13. Mieszkania wyposażone w łazienkę w % ogółu mieszkań na wsi

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Mapa 14. Mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie w % ogółu mieszkań na wsi

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **gospodarka odpadami**

Gospodarka odpadami w województwie podkarpackim prowadzona jest zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa podkarpackiego na lata 2020 – 2026 z perspektywą do 2032 roku i w oparciu o przepisy regulujące gospodarkę odpadami, a w szczególności o ustawę o odpadach. Wojewódzki plan gospodarki odpadami opracowuje Zarząd Województwa, uchwała Sejmik Województwa, a aktualizowany jest nie rzadziej, niż co 6 lat¹.

Przyjęte w analizowanym dokumencie rozwiązania w zakresie gospodarki odpadami ukierunkowane są na ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów, ograniczenie ich składowania na rzecz zagospodarowania poprzez recykling, odzysk i unieszkodliwianie innymi metodami niż składowanie oraz mają na celu poprawę stanu środowiska w województwie.

Dokument ten w pełni służy ochronie środowiska, a jego realizacja wspiera działania zmierzające do osiągnięcia celów i spełnienia wymagań wynikających z przepisów prawa Unii Europejskiej.

Na poziomie wojewódzkim przyjęto następujące kierunki i cele główne w zakresie gospodarki odpadami:

- oddzielenie powiązania między rosnącą ilością odpadów a wzrostem gospodarczym oraz położenie nacisku na zapobieganie powstawaniu odpadów i na ponowne ich użycie,
- intensyfikację odzysku, szczególnie recyklingu szkła, metali, tworzyw sztucznych, papieru i tektury, ZSEiE oraz uzyskiwanie energii zawartej w odpadach zgodnie z wymogami ochrony środowiska, ograniczenie ilości odpadów unieszkodliwianych na składowiskach odpadów, ograniczanie zjawiska nielegalnego składowania odpadów.

¹ Plan gospodarki odpadami dla województwa podkarpackiego na lata 2020 – 2026 z perspektywą do 2032 roku uchwalony przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwała nr XXXVI/584/21 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2021 r.

W 2018 r. ok. 65% całkowitego strumienia zebranych i odebranych odpadów komunalnych stanowiły niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne, pozostałe 35% strumienia odpady zebrane selektywnie. Wśród odpadów zebranych i odebranych selektywnie największy 59% udział stanowiły odpady surowcowe frakcji papier i tektura, szkło, tworzywa sztuczne, metale, opakowania wielomateriałowe oraz zmieszane odpady opakowaniowe oraz inne niewymienione frakcje zbierane w sposób selektywny (tzw. "frakcja sucha"). W dalszej kolejności 11% odpadów odebranych i zebranych selektywnie stanowiły odpady zielone i inne bioodpady, 11% odpady wielkogabarytowe, 10% inne odpady pozostałych kategorii, 7% odpady remontowo-budowlane.

Tabela 14. Masa oraz kategorie zebranych i odebranych odpadów komunalnych w 2018 r.

Lp.	Rodzaj odpadów	Jednostka	Duże miasta	Małe miasta	Tereny wiejskie	Ogółem		
						Masa	Wskaźnik	Udział
						[Mg/rok]	[kg/M/rok]	[%]
1	Odpady surowcowe odbierane i zbierane selektywnie, w tym:	[Mg/rok]	40 007	23 465	46 474	109 947	51,6	20,7%
1.1	- papier i tektura	[Mg/rok]	5 961	4 044	4 660	14 664	6,9	2,8%
1.2	- szkło	[Mg/rok]	3 566	7 326	16 000	26 893	12,6	5,1%
1.3	- metale	[Mg/rok]	10 122	2 645	3 960	16 727	7,9	3,1%
1.4	- tworzywa sztuczne	[Mg/rok]	2 143	3 975	6 395	12 512	5,9	2,4%
1.5	- odpady wielomateriałowe	[Mg/rok]	0	37	40	77	0,0	0,0%
1.6	- zmieszane odpady opakowaniowe	[Mg/rok]	18 216	5 438	15 419	39 073	18,4	7,3%
2	Inne odpady odbierane i zbierane selektywnie, w tym:	[Mg/rok]	14 046	22 569	25 844	62 459	29,3	11,7%
2.1	- zielone	[Mg/rok]	6 610	10 123	4 164	20 896	9,8	3,9%
2.2	- kuchenne	[Mg/rok]	0	125	299	424	0,2	0,1%
2.3	- wielkogabarytowe	[Mg/rok]	4 238	6 522	11 522	22 281	10,5	4,2%
2.4	- odzież i tekstylia	[Mg/rok]	89	62	88	239	0,1	0,0%
2.5	- popioły	[Mg/rok]	0	1 910	1 773	3 683	1,7	0,7%
2.6	- niebezpieczne	[Mg/rok]	125	276	643	1 044	0,5	0,2%
2.7	- inne	[Mg/rok]	2 984	3 551	7 355	13 890	6,5	2,6%
3	Niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne	[Mg/rok]	97 836	113 394	134 866	346 096	162,6	65,0%
4	Odpady komunalne odbierane i zbierane ogółem z wyłączeniem odpadów budowlanych	[Mg/rok]	151 890	159 427	207 184	518 501	-	97,5%
		[kg/M/rok]	405,6	318,6	165,2	-	243,5	-
5	Selektywnie odbierane i zbierane odpady budowlane, w tym:	[Mg/rok]	5 548	4 201	3 809	13 559	6,4	2,5%
5.1	- inne niż niebezpieczne	[Mg/rok]	5 548	4 197	3 808	13 553	6,4	2,5%
5.2	- niebezpieczne	[Mg/rok]	0	4	1	5	0,0	0,0%
6	Odpady komunalne odbierane i zbierane ogółem	[Mg/rok]	157 438	163 629	210 994	532 060	-	100,0%
		[kg/M/rok]	420,4	327,0	168,2	-	249,9	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UMWP.

W latach 2013-2018 na obszarze województwa podkarpackiego nastąpił wzrost zebranych i odebranych odpadów komunalnych od ok. 362 tys. Mg w roku 2013 do ok. 532 tys. Mg w roku 2018. Uwzględniając liczbę ludności województwa podkarpackiego w omawianych latach analizowany jednostkowy wskaźnik zebranych i odebranych odpadów komunalnych kształtował się od ok. 170 kg/M w roku 2013, poprzez 185 kg/M w roku 2014, 196 kg/M w roku 2015, 228 kg/M w roku 2016, 222 kg/M w roku 2017 docelowo do 250 kg/M w roku 2018.

Tabela 15. Porównanie strumieni zebranych i odebranych na obszarze województwa podkarpackiego odpadów komunalnych w latach 2013-2018

Lp.	Rodzaj odpadów	Jednostka	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Odpady surowcowe zbierane i odbierane selektywnie, w tym:	[Mg/rok]	51 870	78 070	71 834	71 116	75 002	109 947
1.1	- papier i tektura	[Mg/rok]	8 667	8 508	8 109	7 407	6 411	14 664
1.2	- szkło	[Mg/rok]	17 855	23 751	24 287	23 351	24 569	26 893
1.3	- metale	[Mg/rok]	684	834	777	935	946	16 727
1.4	- tworzywa sztuczne	[Mg/rok]	11 587	14 689	16 416	15 842	16 751	12 512
1.5	- odpady wielomateriałowe	[Mg/rok]	60	113	84	52	43	77
1.6	- zmieszane odpady opakowaniowe	[Mg/rok]	13 017	30 175	22 161	23 529	26 282	39 073
2	Inne odpady zbierane i odbierane selektywnie, w tym:	[Mg/rok]	21 916	32 432	37 134	75 647	49 752	62 459
2.1	- zielone	[Mg/rok]	5 634	10 336	11 649	15 769	15 047	20 896
2.2	- kuchenne	[Mg/rok]	198	103	277	217	263	424
2.3	- wielkogabarytowe	[Mg/rok]	4 201	5 879	8 492	44 050	18 207	22 281
2.4	- odzież i tekstylia	[Mg/rok]	369	135	161	221	165	239
2.5	- popioły	[Mg/rok]	2	432	1 437	2 226	3 516	3 683
2.6	- niebezpieczne	[Mg/rok]	780	870	861	920	1 108	1 044
2.7	- inne	[Mg/rok]	10 733	14 676	14 258	12 243	11 447	13 890
3	Niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne	[Mg/rok]	280 262	274 935	295 895	325 169	337 266	346 096
4	Odpady komunalne odbierane ogółem z wyłączeniem odpadów budowlanych	[Mg/rok]	354 048	385 437	404 863	471 931	462 020	518 501
5	Selektywnie odbierane odpady budowlane, w tym:	[Mg/rok]	8 379	7 577	11 563	12 617	11 675	13 559
5.1	- inne niż niebezpieczne	[Mg/rok]	8 112	7 483	11 522	12 548	11 614	13 553
5.2	- niebezpieczne	[Mg/rok]	267	94	42	68	62	5
6	Odpady komunalne odbierane ogółem	[Mg/rok]	362 427	393 014	416 427	484 548	473 696	532 060

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UMWP.

Zgodnie z danymi sprawozdawczymi w 2018 r. na obszarze województwa podkarpackiego zebrano i odebrano ogółem ok. 518 tys. Mg odpadów komunalnych (z wyłączeniem odpadów budowlanych i rozbiórkowych), co odpowiadało jednostkowemu wskaźnikowi zbierania odpadów komunalnych na mieszkańca równemu ok. 243 kg/M. W składzie morfologicznych zebranych i odebranych odpadów komunalnych odnotowano największą zawartość papieru i tektury (ok. 18%), tworzyw sztucznych (ok. 17%), odpadów kuchennych i ogrodowych (ok. 16%) oraz szkła (ok. 14%). Odpady pozostałych frakcji stanowiły łącznie ok. 35% ogólnej masy zebranych odpadów komunalnych. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi w 2018 r. na obszarze województwa podkarpackiego funkcjonowało 117 PSZOK. W analizowanym roku za pośrednictwem PSZOK zostało zebranych i odebranych ogółem ok. 11% odpadów komunalnych.

- **wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego**

W 2021 r. w województwie podkarpackim dostęp do Internetu miało ponad 93,2% gospodarstw domowych (w kraju 92,4%). Rozpatrując rodzaje łączy internetowych w gospodarstwach domowych, to najczęściej korzystano z szerokopasmowych łączy mobilnych, posiadało je 83,7% gospodarstw domowych. Znaczna część gospodarstw korzystała także z szerokopasmowego łącza stacjonarnego, które w 2021 r. stosowane były przez 75,6% gospodarstw domowych na Podkarpaciu.

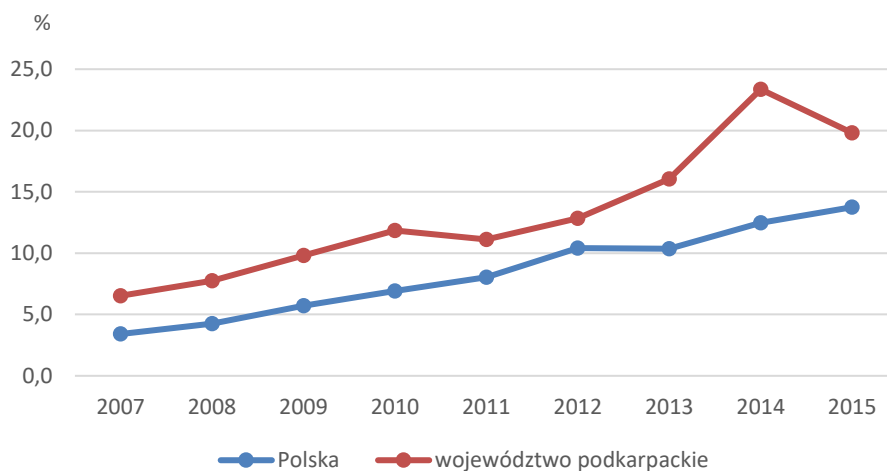
Tabela 16. Dostęp do Internetu w gospodarstwach domowych w 2021 r.

Wyszczególnienie	Polska	Województwo podkarpackie
	w odsetkach	
Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu	92,4	93,2
poprzez:		
połączenia szerokopasmowe	91,7	93,0
łącze stacjonarne z dostępem szerokopasmowym, np. DSL	68,8	75,6
szerokopasmowe łącza mobilne	72,0	83,7
Gospodarstwa domowe bez dostępu do Internetu	7,6	6,8

Źródło: *Urząd Statystyczny w Rzeszowie*

Według danych Agencji Rynku Energii, w 2015 r. prawie 20% w ogólnej produkcji energii elektrycznej na Podkarpaciu stanowiła energia ze źródeł odnawialnych (w kraju 13,7%).

Wykres 17. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (dane Agencji Rynku Energii)

Źródło: *Agencja Rynku Energii.*

- **spółki wodne**

Według stanu ewidencyjnego na dzień 31 grudnia 2015 r. (zgodnie ze sprawozdaniem RRW-10 ze stanu ilościowego oraz utrzymania wód i urządzeń melioracji wodnych sporządzonym przez istniejący wówczas Podkarpacki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Rzeszowie) do katastru wodnego wpisanych zostało 199 spółek wodnych z terenu województwa podkarpackiego, które prowadzą działalność na zmeliorowanych gruntach na łącznej powierzchni 142 619,92 ha. Członkowie spółki wodnej zobowiązani są do wnoszenia składek i ponoszenia na jej rzecz innych określonych w statucie świadczeń, niezbędnych do wykonywania statutowych zadań spółki w zakresie utrzymania urządzeń melioracji wodnych. Często zbyt niskie składki członkowskie i trudności

w wyegzekwowaniu obowiązku ich uiszczenia, nie pozwalają na wykonanie napraw wszystkich awarii na drenowaniu i objęcie konserwacją wszystkich rowów. Urządzenia pozbawione systematycznej konserwacji mają wpływ na obniżenie produktywności gleby. Przyczyniają się do nadmiernego uwilgotnienia lub zabagnienia, a także mogą powodować nadmierne odwodnienie i osuszenie obszaru. Niewłaściwie funkcjonujące obiekty wpływają na jakość wody trafiającej do cieków głównych, stanowiących często źródło zaopatrzenia w wodę. Dobrze eksploatowane i prawidłowo funkcjonujące cieki i rowy melioracyjne pełnią ważną funkcję w utrzymaniu życia wielu gatunków roślin i zwierząt. Nie bez znaczenia pozostaje również rola wspomnianych urządzeń melioracyjnych w zapewnieniu należytej ochrony przeciwpowodziowej w województwie. Zgodnie z art. 443 ust. 1 ustawy Prawo wodne spółki wodne mogą korzystać z pomocy finansowej państwa udzielanej w formie dotacji podmiotowej z budżetu państwa przeznaczonej na dofinansowanie działalności bieżącej w zakresie realizacji zadań związanych z utrzymaniem wód i urządzeń wodnych.

Tabela 17. Środki finansowe zabezpieczone w ustawie budżetowej i pozyskane z rezerwy celowej MRiRW w latach 2011-2022 na pomoc dla spółek wodnych

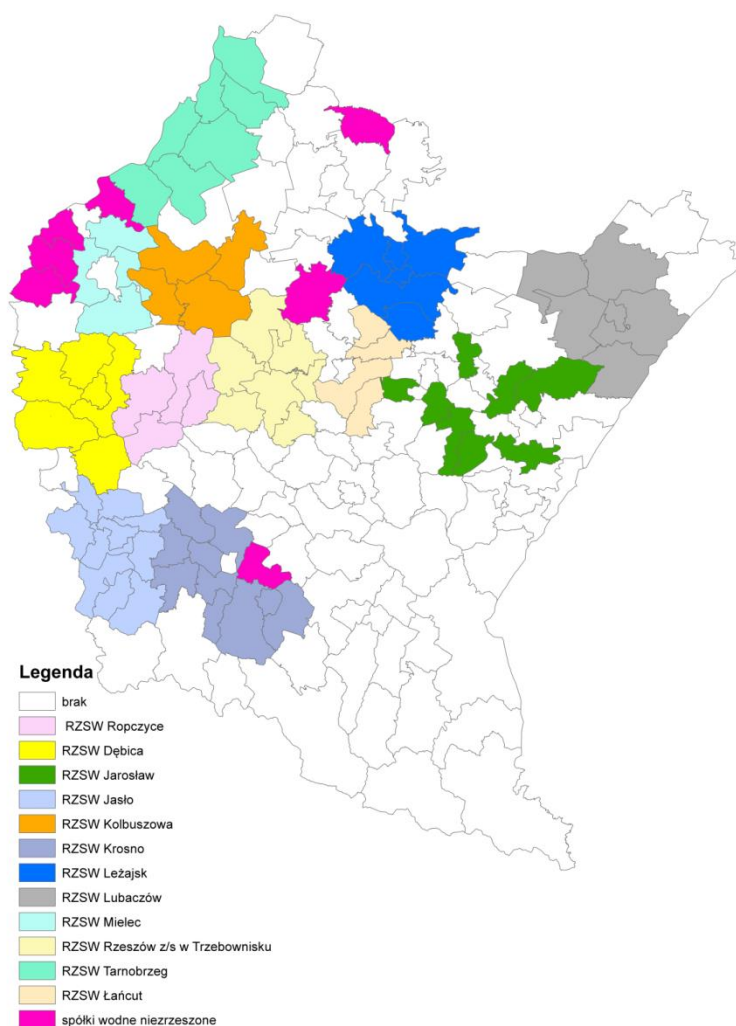
Rok	Środki finansowe zabezpieczone w ustawie budżetowej (w zł)	Wysokość przyznanych przez MRiRW środków finansowych (w zł)	Razem (kol. 2+kol. 3)
1	2	3	4
2011	159 000	222 000	381 000
2012	178 000	635 000	813 000
2013	180 000	569 000	749 000
2014	185 000	559 000	744 000
2015	200 000	570 000	744 000
2016	202 000	561 000	763 000
2017	273 000	1 451 000	1 724 000
2018	320 000	1 784 000	2 104 000
2019	695 000	1 763 000	2 458 000
2020	700 000	1 763 000	2 463 000
2021	700 000	1 908 000	2 608 000
2022	693 401	1 982 000	2 675 401

Źródło: Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie.

Należy zaznaczyć, że w ostatnich latach obserwuje się zwiększone zaangażowanie finansowe i dbałość o istniejące systemy melioracji wodnych ze strony spółek wodnych. Dodatkowo główne kryterium decydujące o wysokości przyznanej z budżetu wojewody dotacji (ściągalność składek członkowskich) stało się czynnikiem stymulującym działalność spółek wodnych. Część z nich - chcąc uzyskać wyższy poziom dofinansowania - znacznie podniosła ściągalność składek, w niektórych przypadkach osiągając poziom blisko 100%, co miało przełożenie na zwiększenie wysokości środków finansowych przeznaczanych dla tych spółek przez Wojewodę Podkarpackiego na realizację robót konserwacyjnych.

Ponadto należy zaznaczyć, że na terenie województwa podkarpackiego występuje dużo gmin, na obszarze których spółki wodne nie prowadzą działalności. Taki stan rzeczy niewątpliwie niekorzystnie wpływa na jakość urządzeń wodnych, gdyż nie wszyscy właściciele gruntów rolnych, na których są one zlokalizowane, poczuwają się do odpowiedzialności, aby utrzymywać wspomniane wyżej obiekty w należytym stanie.

Rysunek 2. Zasięg działania Rejonowych Związków Spółek Wodnych na terenie województwa podkarpackiego

Źródło: Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie.

• Lokalne Partnerstwa Wodne

Lokalne Partnerstwo Wodne (LPW) to dobrowolne, nieformalne zrzeszenie osób/podmiotów, które są zainteresowane lub zaangażowane w gospodarowanie wodą na danym obszarze. Inicjatywę w zakresie tworzenia partnerstw wodnych na terenie powiatu podjęły ośrodki doradztwa rolniczego, w ramach których zostali powołani lokalni koordynatorzy ds. LPW. Forma prawna funkcjonowania LPW jest dowolna i zależna od potrzeb, może to być np. forma listu intencyjnego.

Lokalne Partnerstwa ds. Wody mają na celu nawiązanie współpracy poprzez stworzenie sieci kontaktów między lokalnym społeczeństwem, a instytucjami i urzędami w zakresie gospodarki wodnej na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa. Ich działanie da

możliwość wdrażania wsparcia dla inwestycji możliwych do realizacji w ramach dostępnych w kraju programów, w których zlokalizowane są środki na działania związane z racjonalną gospodarką wodną. Działania te mają prowadzić do poprawy efektywności zarządzania wodą na obszarach wiejskich. Szczegółowe informacje na temat działania poszczególnych LPW można znaleźć pod adresem <https://woda.cdr.gov.pl> oraz w Podkarpackim Ośrodku Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

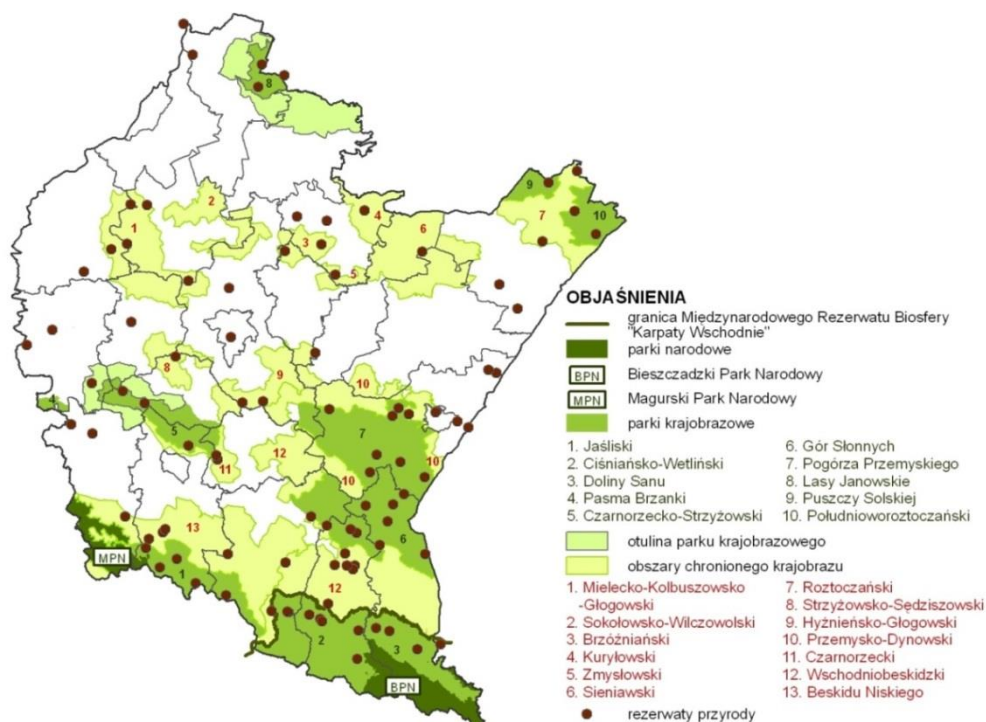
1.2.6 Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne

- **powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień, powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację**

Województwo podkarpackie należy do regionów wyjątkowo cennych pod względem wartości przyrodniczych. Formy ochrony przyrody, zajmujące ok. 45% powierzchni województwa, stanowią:

- 2 parki narodowe: Bieszczadzki Park Narodowy i Magurski Park Narodowy,
- 98 rezerwatów przyrody,
- 10 parków krajobrazowych, w tym 6 w całości (Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Jaślicki, Doliny Sanu, Gór Słonnych, Pogórze Przemyskiego) i 4 w części (Puszczy Solskiej, Południoworoztoczański, Lasy Janowskie, Pasma Brzanki),
- 13 obszarów chronionego krajobrazu,
- 63 obszary Natura 2000, w tym 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków, 55 specjalnych obszarów ochrony siedlisk oraz 1 obszar ptasi i siedliskowy o wspólnych granicach w statystyce obszarów Natura 2000 ujmowany jako jeden obszar,
- 1 762 pomniki przyrody,
- 28 stanowisk dokumentacyjnych,
- 9 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych,
- 447 użytków ekologicznych.

Mapa 15. Powierzchniowe formy ochrony przyrody w województwie podkarpackim

Źródło: Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego, Rzeszów.

Część obszarów chronionych w województwie objęta została ochroną w ramach światowych sieci obszarów chronionych. Unikatowe w skali europejskiej walory przyrodnicze Bieszczadów przyczyniły się do utworzenia na tym terenie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. Powstał on w 1992 r. pod patronatem UNESCO w ramach programu Man and Biosphere (Człowiek i Biosfera). Rezerwat obejmuje sąsiadujące ze sobą tereny w Polsce, na Słowacji i na Ukrainie. Aktualnie po polskiej stronie w skład rezerwatu wchodzi: Bieszczadzki Park Narodowy i będące jego otuliną Parki Krajobrazowe – Ciśniańsko-Wetliński i Doliny Sanu. Na Słowacji do rezerwatu włączono Park Narodowy Połoniny z częścią dawnego obszaru chronionego Karpaty Wschodnie, zaś na Ukrainie Użański Park Narodowy i Nadsański Park Krajobrazowy.

Tabela 18. Zestawienie formy ochrony przyrody w województwie podkarpackim

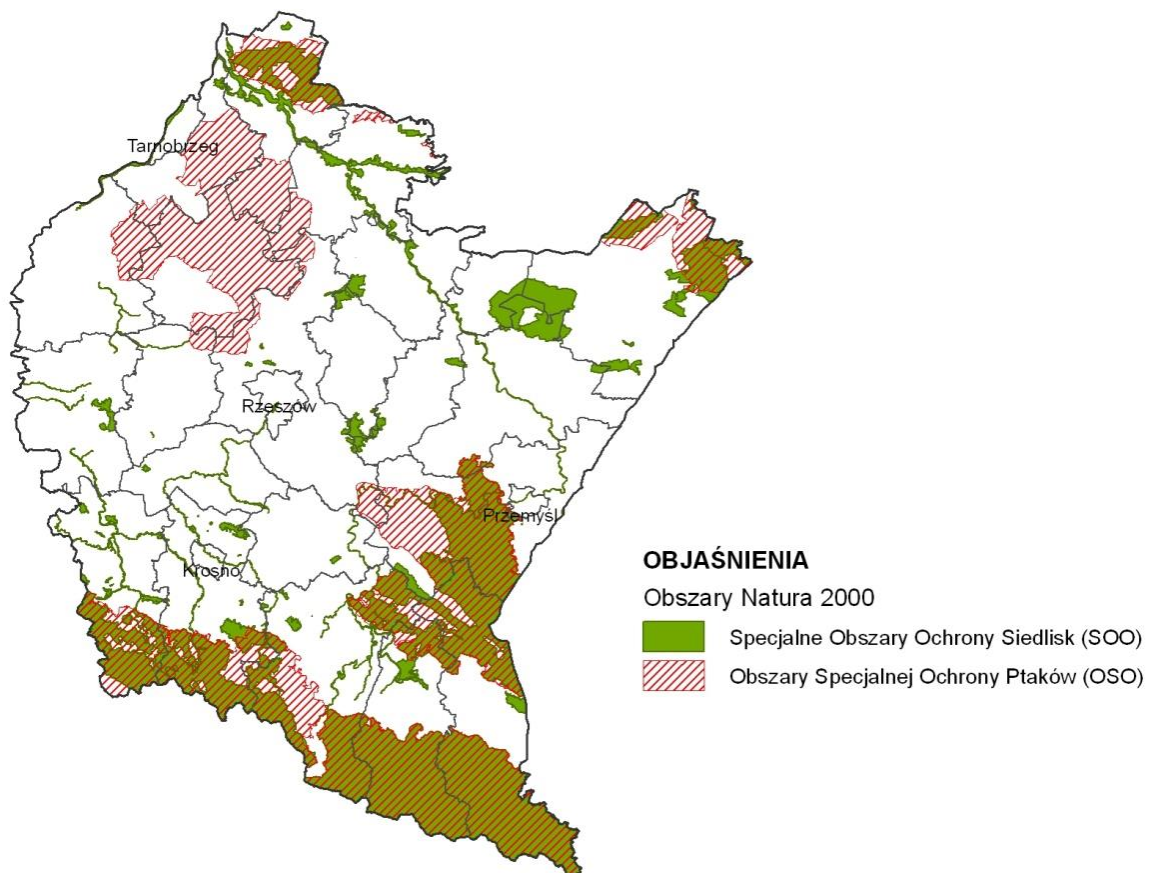
Nazwa formy ochrony	Liczba obiektów	Łączna powierzchnia [ha]
Parki narodowe	2	46 180,40
Rezerwaty przyrody	97	12 027,17
Parki krajobrazowe	10	283 727,36
Obszary chronionego krajobrazu	13	469 076,45
Obszary Natura 2000	63	748 020,00
Pomniki przyrody	1 762	-
Stanowiska dokumentacyjne	28	67,10
Użytki ekologiczne	447	5 636,50
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	9	352,20

Źródło: Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie.

Najmłodszą formą ochrony przyrody w Polsce są wprowadzone w 2004 roku Obszary Natura 2000. Głównym celem funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy. Drugim jej celem jest ochrona różnorodności biologicznej. Podstawą funkcjonowania programu są dwie unijne dyrektywy tzw.: Dyrektywa ptasia i Dyrektywa siedliskowa, które wyznaczają dwa typy obszarów: obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) i specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO). Aktualnie na terenie województwa podkarpackiego sieć Natura 2000 obejmuje:

- 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) o łącznej powierzchni 396 489 ha,
- 55 specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO) o łącznej powierzchni 240 011 ha,
- 1 obszar będący zarówno obszarem ptasim jak i siedliskowym o powierzchni 111 520 ha.

Mapa 16. Obszary Natura 2000 w województwie podkarpackim

Źródło: Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego Rzeszów.

Łącznie obszarów Natura 2000 w województwie jest 63, zaś ich powierzchnia to w sumie 748 020 ha. Należy jednak zwrócić uwagę, że część obszarów ptasich i siedliskowych pokrywa się. Ich ogólna powierzchnia, uwzględniając ich nakładanie się, wynosi 573 110 ha, tj. około 32% powierzchni województwa.

W granice sieci Natura 2000 włączono na Podkarpaciu przeważającą część terenów górskich (Bieszczady, Beskid Niski, Góry Sanocko-Turczańskie), fragmenty pogórzy (głównie Pogórze Przemyskie, Bukowskie i Jasielskie), wybrane partie Kotliny Sandomierskiej (w tym fragmenty Płaskowyżu Kolbuszowskiego i Tarnogrodzkiego, znaczną część Równiny Biłgorajskiej) oraz praktycznie całe Roztocze (w granicach województwa). Do sieci włączono także większość podkarpackich rzek: 45-kilometrowy odcinek doliny Wisły, San na całej długości (z wyjątkiem Zbiornika Solińskiego i Myczkowieckiego), góry i środkowy Wisłok z dopływami, górną i dolną Wisłokę z dopływami, Tanew, Osławę i Jasiołkę.

- **obszary konfliktu urbanistycznego**

Jako obszary potencjalnego konfliktu urbanistycznego należy wskazać wszystkie wielkopowierzchniowe formy ochrony przyrody, w tym, w szczególności obszary Natura 2000. Konflikt urbanistyczny zauważalny jest głównie w obrębie nieleśnych siedlisk przyrodniczych objętych ochroną w ramach sieci obszarów Natura 2000 oraz terenów nieleśnych stanowiących tereny żerowiskowe ptaków będących przedmiotami ochrony tych obszarów. Postępująca zabudowa przyczynia się do stopniowego zmniejszania się powierzchni tego typu siedlisk przyrodniczych jak i siedlisk gatunków z nimi związanych. W ostatnich latach dużą presję zabudowy odnotowano w obrębie obszarów Natura 2000 Bieszczady PLC180001, Beskid Niski PLB180002 i Ostoja Magurska PLH180001. Wysoka wartość przyrodnicza tych terenów w połączeniu z presją ze strony zabudowy jednorodzinnej i letniskowej prowadzi do powstawania tego typu konfliktów.

Problem rozproszonej zabudowy oraz postępującej urbanizacji rodzi sytuacje konfliktowe również w granicach parków krajobrazowych oraz obszarów chronionego krajobrazu. Jednym z celów utworzenia tych form ochrony przyrody jest ochrona krajobrazu, a zakazy w nich obowiązujące mogą wprowadzać pewne ograniczenia w zakresie i możliwości ich urbanizacji.

Dodatkowo należy wskazać, że oprócz postępującej zabudowy i urbanizacji siedlisk przyrodniczych objętych ochroną w ramach obszarów Natura 2000 bardzo duży problem stanowi również niewłaściwe użytkowanie tych gruntów (np. przekształcanie w grunty orne) lub brak użytkowania.

- **lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska**

Na terenie województwa znajduje się 1136 udokumentowanych złóż kopalin, o zróżnicowanej wielkości zasobów i zasięgu przestrzennym². Złóża kopalin są stosunkowo równomiernie rozmieszczone na obszarze województwa. Złóża udokumentowane tworzą cztery zasadnicze grupy surowców, w zależności od głównego przeznaczenia i możliwości zastosowania. Są to: surowce energetyczne, surowce chemiczne, surowce skalne i surowce inne, w tym wody podziemne (wody lecznicze).

Surowce energetyczne:

- gaz ziemny – występuje w Karpatach i w obrębie Zapadliska Przedkarpackiego, a jego zasoby udokumentowano w 93 złożach (w tym współwystępujących z ropą naftową), stanowiących 23,2% zasobów krajowych;
- ropa naftowa – występuje głównie w skałach fliszu karpackiego w 28 udokumentowanych złożach, których zasoby aktualnie są na wyczerpaniu i stanowią ok. 3,06% zasobów krajowych.

² Stan na koniec 2015 roku wg „Bilansu zasobów złóż kopalin w Polsce”. Państwowy Instytut Geologiczny. Warszawa 2016 r.

Surowce chemiczne:

- siarka rodzima – udokumentowane zasoby 8 złóż stanowiące 84,56% zasobów krajowych straciły znaczenie gospodarcze, a kopalnie siarki w rejonie tarnobrzeskim zostały zlikwidowane, natomiast na terenie częściowo zrehabilitowanej kopalni w rejonie Lubaczowa planowane jest wznowienie eksploatacji;
- diatomity (skała diatomitowa) – zasoby udokumentowane w czterech złożach stanowią 100% zasobów krajowych i obecnie nie posiadają istotnego znaczenia gospodarczego (ze względu na stosowanie w przemyśle substytutów tej kopaliny).

Surowce skalne:

- gipsy – dwa złoża udokumentowane (nieeksploatowane) w obrębie Zapadliska Przedkarpackiego charakteryzują się niewielkim bogactwem w stosunku do zasobów krajowych (1,59%);
- piaskowce, wapienie i łupki menilitowe – mają szerokie zastosowanie jako kruszywo łamane w drogownictwie oraz jako kamienie bloczne w budownictwie, przy czym większość z 53 udokumentowanych złóż (w przewadze piaskowców) o zasobach stanowiących ok. 5,23% zasobów krajowych, znajduje się na obszarach prawnej ochrony przyrody (południowa część województwa), dlatego możliwości ich eksploatacji są ograniczone;
- piaski i żwiry (kruszywa naturalne) – występują powszechnie: piaski rzeczne w obecnych i dawnych dolinach rzecznych Kotliny Sandomierskiej, żwiry w dolinach rzecznych Karpat i na bezpośrednim ich przedpolu, piaski wydymowe w północnej części Kotliny Sandomierskiej, przy czym udokumentowane zasoby (746 złóż, z przewagą niewielkich powierzchniowo złóż do 2 ha, dokumentowanych na potrzeby eksploatacji) stanowią ok. 6,88% zasobów krajowych;
- piaski szklarskie – zasoby udokumentowanego na Roztoczu pojedynczego złoża (nieeksploatowane) stanowią 0,39% zasobów krajowych;
- piaski kwarcowe – mają zastosowanie do produkcji betonów komórkowych i cegły wapienno-piaskowej, a udokumentowane w obrębie Kotliny Sandomierskiej zasoby 9 złóż stanowiące ok. 4,75% zasobów krajowych, są w niewielkim stopniu zagospodarowane;
- piaski formierskie – zasoby udokumentowanego na Roztoczu pojedynczego złoża stanowią 5,37% zasobów krajowych i mogą być stosowane w przemyśle do produkcji form odlewniczych;
- surowce ilaste ceramiki budowlanej – występują powszechnie głównie w północnej i centralnej części Zapadliska Przedkarpackiego, a zasoby udokumentowane w województwie w 160 złożach (w przewadze niewielkich powierzchniowo do 2ha, dokumentowanych na potrzeby eksploatacji) stanowią ok. 7,35% zasobów krajowych;
- surowce ilaste do produkcji kruszywa lekkiego – mają zastosowanie do produkcji kruszyw ceramicznych, a udokumentowane na obszarze Kotliny Sandomierskiej 3 złoża nie są zagospodarowane, ich zasoby stanowią ok. 11,3% zasobów krajowych;
- surowce ilaste do produkcji cementu – mają zastosowanie w przemyśle cementowym do korekcji surowca podstawowego, którym są z reguły wapienie i margle, udokumentowane w obrębie Kotliny Sandomierskiej trzy złoża nie są eksploatowane, ich zasoby stanowią ok. 25,88% zasobów krajowych;
- wapienie dla przemysłu wapienniczego i cementowego – zasoby 8 złóż udokumentowanych (niezagospodarowanych) w obrębie Niecki Lubelskiej i Zapadliska Przedkarpackiego stanowią ok. 2,33% zasobów krajowych.

Surowce inne:

- torfy lecznicze (borowiny) – udokumentowane w jednym złożu są stosowane w lecznictwie uzdrowiskowym w Horyńcu-Zdroju;
- torfy – zasoby udokumentowanych pojedynczych złóż w obrębie Zapadliska Przedkarpackiego stanowią niespełna 0,27% zasobów krajowych;
- wody lecznicze – udokumentowane zasoby 12 złóż stanowią 1,66% zasobów krajowych, w tym zasoby 6 złóż (wody zmineralizowane i o słabej mineralizacji) wykorzystywane są w lecznictwie

uzdrowiskowym: w Horyńcu-Zdroju, Iwoniczu-Zdroju, Rymanowie Zdroju i Polańczyku, przy czym wody lecznicze wykorzystywane w uzdrowisku Iwonicz-Zdrój (odwierty Lubatówka 12 i 14 w złożu Iwonicz-Lubatówka) mają dodatkowo właściwości wód termalnych, a wody lecznicze udokumentowane w Latoszynie i Lipie stanowią bazę dla rozwoju planowanych w tych miejscowościach uzdrowisk, natomiast zasoby pozostałych 6 złóż (Czarna Górna źr. nr 5; Komańcza źr. nr 1; Lesko źr. nr 1 i 4; Nieborów – źródła, Rabe 1, Rzeszów S-1, S-2), zaliczonych do kopalni zgodnie z przepisami znowelizowanej ustawy Prawo geologiczne i górnicze, są od lat eksploatowane na podstawie pozwoleń wodno-prawnych.

Wśród udokumentowanych na terenie województwa zasobów kopalni, w największym stopniu zagospodarowane są złoża ropy naftowej, gazu ziemnego i wód leczniczych. Pokłady piasków i żwirów oraz surowców ilastych ceramiki budowlanej są eksploatowane na potrzeby lokalne, w wielu przypadkach w obrębie niewielkich powierzchniowo złóż, skoncentrowanych w kilku rejonach województwa. Eksploatacji nie podlegają złoża gipsów, piasków szklarskich, piasków formierskich, siarki rodzimej, surowców ilastych do produkcji cementu i kruszywa lekkiego, wapieni dla przemysłu cementowego i wapienniczego oraz większość złóż piaskowców, łupków menilitowych i wapieni. Okresowo i na niewielką skalę eksploatowane są złoża diatomitów i piasków kwarcowych.

Na terenie województwa podkarpackiego, jako obszary ochrony strategicznych złóż kopalni, wskazuje się obszary występowania złóż należących do dwóch kategorii tj.: część złóż surowców energetycznych – gazu ziemnego, w tym współwystępującego z ropą naftową oraz część złóż siarki rodzimej, zaliczanej do surowców chemicznych. Jako obszary ochrony strategicznych złóż kopalni wskazuje się złoża gazu ziemnego o największych w skali województwa udokumentowanych zasobach bilansowych, tj. powyżej 100 mln m³, które w istotnym stopniu mogą zaspokajać regionalne zapotrzebowanie na ten surowiec. Jako potencjalne obszary strategicznych złóż wskazuje się w rejonie tarnobrzeskim złożę dotychczas niezagospodarowane – „Jamnica”, w rejonie lubaczowskim za potencjalnie strategiczne uznaje się złożę siarki „Basznia”, ze względu na perspektywę wznowienia eksploatacji, niezakończony proces likwidacji kopalni oraz brak konfliktów przestrzennych z istniejącym zainwestowaniem, ochroną przyrody i ochroną bioróżnorodności.

W skład obszarów ochrony strategicznych złóż kopalni zaliczono 61 gmin, na terenie których występują ww. złoża – gminy wiejskie: Adamówka, Białobrzegi, Cmolas, Czarna (powiat łańcucki), Dębica, Dzikowiec, Gać, Grębów, Grodzisko Dolne, Iwierzyce, Jarosław, Jasło, Jawornik Polski, Krasieczyn, Krasne, Kuryłówka, Leżajsk, Lubaczów, Łańcut, Markowa, Medyka, Orły, Ostrów, Pawłosiów, Przemyśl, Przeworsk, Rakszawa, Rokietnica, Roźwienica, Sanok, Stary Dzików, Świlcza, Tarnowiec, Tryńcza, Trzebownisko, Wiązownica, Wielkie Oczy, Zaleszany, Zarzecze, Żołątnia, Żurawica; obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich: Boguchwała, Brzozów, Cieszanów, Głogów Małopolski, Kańczuga, Kolbuszowa, Nowa Sarzyna, Pilzno, Przecław, Sędziszów Małopolski, Sieniawa; gminy miejsko-wiejskie: Jedlicze, Pruchnik; gminy miejskie: Jarosław, Jasło, Leżajsk, Lubaczów, Przemyśl, Przeworsk, Rzeszów. Eksploatacja surowców powoduje negatywne zmiany w środowisku, tj. zmiany stosunków wodnych, zajęcie terenów rolnych często o wysokiej wartości agroekologicznej, likwidację szaty roślinnej, degradację powierzchni ziemi i krajobrazu, gleb, zapylenie powietrza. Eksploatacja surowców skalnych prowadzona wyłącznie systemem odkrywkowym pozostawia po jej zakończeniu otwarte wyrobiska, często o dużej powierzchni lub zespoły małych wyrobisk, powstałych po rozproszonej eksploatacji. Taka eksploatacja narusza równowagę w środowisku przyrodniczym, nadmierna jej koncentracja, w niektórych rejonach powoduje powstawanie zagrożeń. Dotyczy to w szczególności konfliktów z obszarami cennymi przyrodniczo i objętymi różnymi formami prawnej ochrony przyrody.

Wydobycie piaskowców i łupków menilitowych na terenie Karpat powoduje negatywne zmiany krajobrazowe i straty w bioróżnorodności. Eksploatacja piasków i żwirów w dolinach rzek, powoduje zanikanie chronionych siedlisk przyrodniczych. Odnotowana w ciągu ostatnich kilku lat intensyfikacja eksploatacji odkrywkowej, lokalnie powoduje pogłębianie się niekorzystnych zjawisk.

Największe przeobrażenia bezpośrednie i pośrednie na terenie województwa podkarpackiego, związane z naruszeniem pierwotnych warunków przyrodniczych, wiązały się z odkrywkową i otworową eksploatacją siarki. Dodatkowo, powodowało to zmiany chemizmu wód podziemnych i powierzchniowych, zanieczyszczenie i zakwaszenie gleb siarką, osiadanie gruntów oraz naruszenie górotworu. Kopalnie Siarki „Machów” i „Jeziórko” w rejonie tarnobrzeskim znajdowały się w stanie

likwidacji, która została sfinalizowana z końcem 2015 r. Ze względu na skalę przekształceń, złożoność procesów likwidacyjnych i rekultywacyjnych oraz wymagane ogromne nakłady finansowe, wieloletnia rekultywacja postępowała sukcesywnie, a aktualne prace pielęgnacyjne skupiają się na utrzymaniu uzyskanego efektu ekologicznego. Powodzeniem zakończyła się tu realizacja złożonego przedsięwzięcia, unikatowego w skali światowej. W miejscu rozległego wyrobiska kopalnianego na terenie miasta Tarnobrzeg powstał zbiornik wodny (Jezioro Tarnobrzesckie), udostępniony do wykorzystania rekreacyjnego.

Wydobycie gazu ziemnego powoduje znaczącej degradacji środowiska. Zajęcie terenu i likwidacja szaty roślinnej ogranicza się do otoczenia otworów wydobywczych oraz instalacji przesyłu gazu, może natomiast stwarzać zagrożenia erupcyjne i pożarowe w przypadkach awaryjnych. Wydobycie ropy naftowej w przeszłości wiązało się z powstawaniem dołów urobkowych i kopanek (dawne szyby naftowe). Likwidacja zinwentaryzowanych kopanek jest sukcesywnie realizowana.

Odnosnie lokalizacji kopalni i wyrobisk należy wskazać, że tego typu przedsięwzięcia zlokalizowane są głównie wzdłuż koryt głównych rzek Podkarpacia, tj. Wisłoki, Wisłoka i Sanu. Poniżej przedstawiono wykres obrazujący liczbę wniosków dotyczących wydobywania kruszywa z podziałem na gminy. W zestawieniu wykazano wyłącznie gminy, z terenu których wpłynęło co najmniej 5 wniosków. Najwięcej wniosków w zakresie wydobywania kruszywa wpłynęło z obszaru gminy Pilzno.

Wykres 18. Zestawienie wniosków dotyczących wydobywania kruszywa w wybranych gminach województwa podkarpackiego

Źródło: PGNiG Rzeszów.

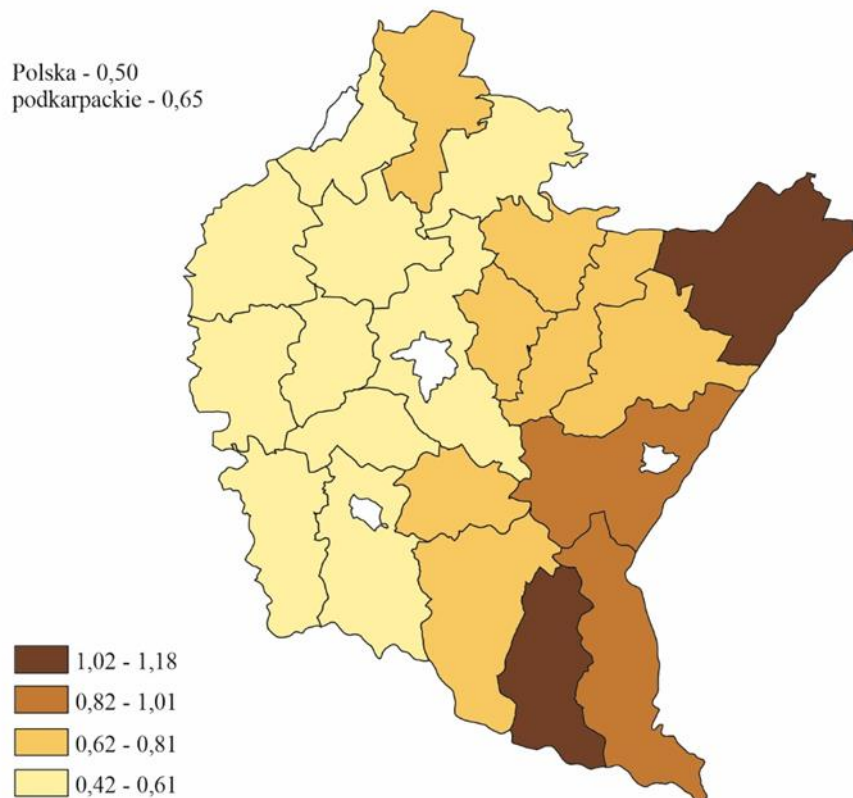
1.2.7 Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich

Teren obecnego województwa podkarpackiego był na przestrzeni wieków regionem pogranicza etnicznego i religijnego. To historycznie uwarunkowane położenie „na pograniczu kultur” miało decydujący wpływ na ukształtowanie zachowanego do dziś dziedzictwa kulturowego. Warunki geograficzne i przyrodnicze oraz różnorodność zasobu tego dziedzictwa będąca świadectwem wielonarodowości i wielowyznaniowych tradycji tych ziem sprawia, że krajobraz kulturowy obecnego województwa podkarpackiego jest bogaty i zróżnicowany. Do zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego regionu należą między innymi: historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne, architektura sakralna, rezydencjonalna, obronna, użyteczności publicznej, mieszkalna, budownictwo ludowe oraz przemysłowe, zabytkowe: założenia zieleni i cmentarze, a także mała architektura (liczne kapliczki, figury i krzyże przydrożne).

Spośród tego licznego zasobu, na uwagę zasługują zachowane historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne. Wśród nich wyróżnić należy historyczne układy przestrzenne wraz z zabytkową zabudową Łańcuta, Jarosławia, Krosna, Przemyśla, Przeworska, Rzeszowa czy Sanoka. Na szczególną uwagę zasługują nieliczne już zachowane przestrzenne założenia z zespołami drewnianej zabudowy małomiasteczkowej m.in. w Pruchniku, Jaśliskach i Ulanowie oraz uzdrowskiej w Rymanowie-

Zdroju i Iwoniczu-Zdroju. Na uwagę zasługuje również zabudowa związana z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego i kontynuowanej po II wojnie światowej industrializacji, m.in. Stalowa Wola z funkcjonującym szlakiem kulturowym, Mielec, Rzeszów, Nowa Dęba.

Mapa 17. Liczba instytucji na 1000 ludności w województwie podkarpackim w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W zasobie obiektów zabytkowych województwa, naczelne miejsce zajmują budowle sakralne reprezentujące wszystkie epoki historyczne, począwszy od średniowiecza, i świadczące dobitnie o wielowyznaniowości regionu (kościóły i klasztory rzymskokatolickie, cerkwie greckokatolickie i prawosławne, synagogi). Istotnym wyróżnikiem jest znaczna liczba świątyń drewnianych. Drewniana architektura sakralna ukazuje bogactwo i różnorodność, i jest tym elementem, który w sposób szczególnie stanowi o tożsamości krajobrazu kulturowego regionu. Ważną grupą obiektów w krajobrazie kulturowym województwa podkarpackiego są obiekty, zespoły i założenia rezydencjonalne (zamkowe, pałacowe) i dworskie, m.in. w Baranowie Sandomierskim, Krasiczynie, Łańcucie, Narolu czy Dzikowie. Prezentują one różnorodność typów, tendencji stylowych i skali, często obejmując również zaplecze gospodarcze (oranżerie, oficyny, wozownie, stajnie itp.) oraz tereny zielone w postaci parków bądź ogrodów. Wiele spośród nich zachowało nadal czytelne dawne funkcje obronne. Wśród innych obiektów i założeń architektury obronnej wymienić należy unikalny kompleks Twierdzy Przemyśl, jak również kompleks schronów kolejowych niemieckiego stanowiska dowodzenia z II Wojny Światowej w Stępinie – Cieszynie oraz Strzyżowie, a także zespół obiektów Przemyskiego Rejonu Umocnionego tzw. “Linii Mołotowa” oraz sąsiadujących z nimi niemieckich umocnień granicznych tzw. Pozycji Granicznej “Galicja”. Istotnym elementem dziedzictwa kulturowego województwa jest tradycyjne wiejskie budownictwo drewniane. Jego wartościowe przykłady zgromadzono w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku oraz Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, a także w mniejszych ośrodkach takich jak, m.in. Zagroda Garncarska w Medyni Głogowskiej, czy Skansen – muzeum wsi Markowa.

Wśród zabytków przemysłu i techniki wymienić należy pierwszą na świecie kopalnię ropy naftowej w Bóbrce – miejscu narodzin przemysłu naftowego i techniki rafineryjnej, w którym funkcjonuje Muzeum Przemysłu Naftowego im. I. Łukasiewicza w Bóbrce, a także kolejki wąskotorowe: tzw. „Bieszczadzką Kolejkę Leśną” z Majdanu do Balnicy i Przysłupia oraz kolejkę Przeworsk-Dynów, jak również obiekty infrastruktury kolejowej oraz budownictwa przemysłowego.

Świadectwem wielokulturowości regionu są cmentarze: rzymsko- i greckokatolickie oraz zachowane na ogół fragmentarycznie cmentarze żydowskie i nieliczne cmentarze ewangelickie. Szczególne znaczenie w krajobrazie kulturowym mają cmentarze wojenne z I wojny światowej. Ich istotnym walorem jest powiązanie starannie zaprojektowanych i wykonanych pochówków i elementów architektonicznych z naturalnym krajobrazem.

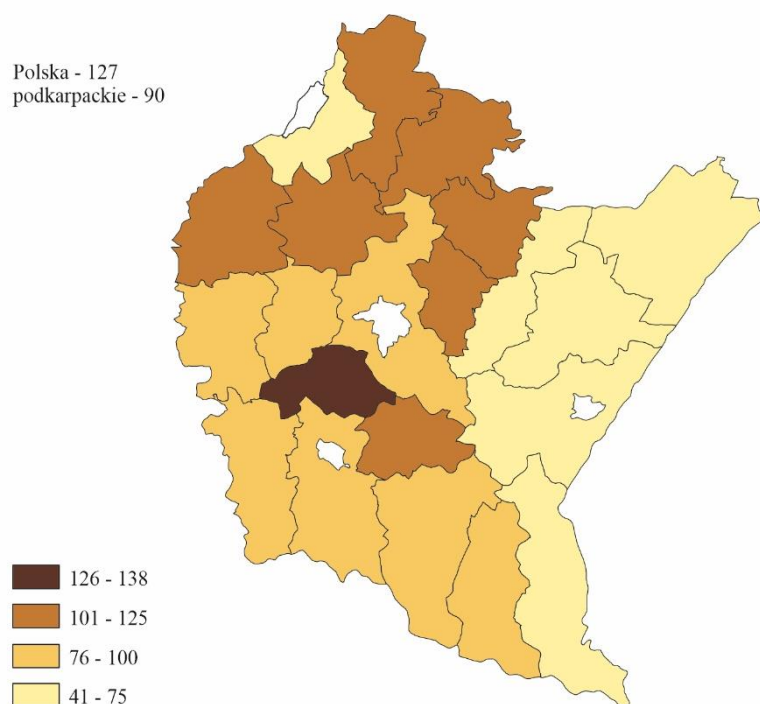
Wartościowymi elementami dziedzictwa kulturowego są też licznie występujące zabytki archeologiczne, będące świadectwem bogatych dziejów regionu - od epoki kamienia po epokę nowożytną. Szczególnymi obiektami archeologicznymi wpisującymi się w walory krajobrazowe są stanowiska posiadające własną formę terenową (grodziska, kopce ziemne-kurhany, zamczyska). Na szczególną uwagę zasługuje otwarty w 2011 r. Skansen Archeologiczny „Karpacka Troja” w Trzciny.

Obok zachowanych materialnych świadectw, na tożsamość kulturową składają się też wartości niematerialne: różnorodne zwyczaje i obrzędy, język, nazwy miejscowe itp. Województwo podkarpackie cechuje bogate dziedzictwo kulturowe wieloetnicznego pogranicza oraz unikatowe walory przyrodnicze. Dwa kościoły - w Bliznem i Haczowie (w ramach Drewnianych kościołów południowej Małopolski i Podkarpacia) i cztery cerkwie – w Radrużu, Chotyńcu, Smolniku i Turzańsku (w ramach Drewnianych cerkwi regionu karpackiego w Polsce i na Ukrainie) zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Na terenie województwa znajdują się także dwa zespoły zabytków uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii (zespół klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku i zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie). W 2009 r. utworzono pierwszy w regionie Park Kulturowy Zespołu Staromiejskiego i Zespołu Klasztornego OO. Dominikanów w Jarosławiu.

W 2021 r. na wsi działało 537 bibliotek (z filiami), co stanowiło 80,8% wszystkich bibliotek w województwie podkarpackim. Użytkownicy bibliotek na terenach wiejskich mieli do dyspozycji księgozbiór liczący prawie 4,8 mln woluminów. W porównaniu z 2016 r. zmniejszyła się zarówno liczba bibliotek o 16 obiektów (o 2,9%), jak i księgozbiór o 154,7 tys. woluminów (o 3,1%).

Czytelnictwo jest jedną z najbardziej powszechnych form rozpowszechniania kultury, z której w 2021 r. korzystało 111,1 tys. osób na wsi, tj. o 17,3% mniej niż w 2016 r. Analizując liczbę czytelników na 1000 ludności okazuje się, że z zasobów bibliotek korzystał co jedenasty mieszkaniec wsi. Najwięcej czytelników na 1000 ludności wiejskiej odnotowano w powiecie strzyżowskim (138), a najmniej w powiecie jarosławskim (41).

Mapa 18. Czytelnicy bibliotek publicznych na terenach wiejskich na 1000 ludności w 2021 r.

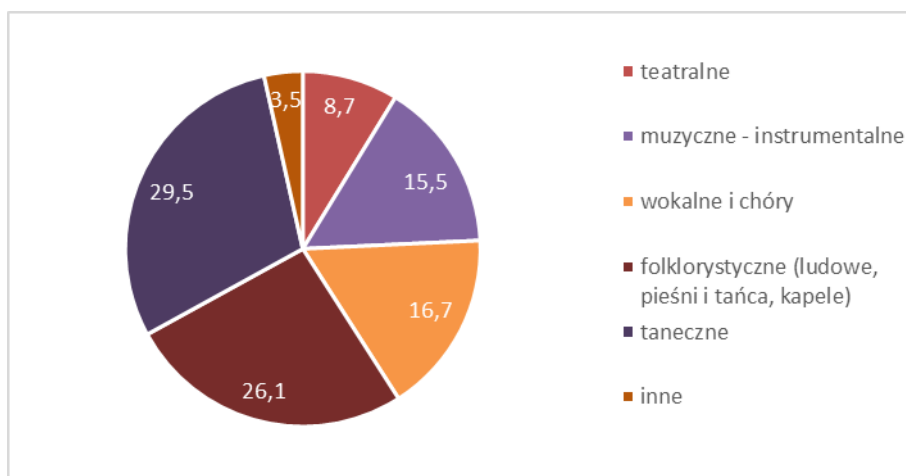
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Institucje kultury mają ogromne znaczenie w życiu społecznym mieszkańców wsi. Poprzez swoją ofertę zachęcają do aktywnego włączania się w życie kulturalne, wzmacniają integrację społeczności lokalnej, rozwijają aktywność obywatelską. Ośrodki kultury prowadzą działalność zespołów artystycznych oraz klubów, organizują imprezy rozrywkowe m.in. popularyzujące lokalny folklor. Ich działalność zaspokaja zróżnicowane potrzeby społeczne, od artystycznych poprzez towarzyskie, sportowe, rozrywkowe, a także samokształcenia.

Na terenach wiejskich w 2021 r. działało 241 instytucji kultury (centrów, domów i ośrodków kultury, klubów oraz świetlic). Największą liczbę instytucji kultury odnotowano na terenach wiejskich powiatu przemyskiego (35), a najmniej w powiecie bieszczadzkim (2).

Na obszarach wiejskich Podkarpacia w 2021 r. działało 767 grupy artystyczne, które stanowiły 13,8% grup tego typu w kraju. Wśród nich największy udział miały grupy taneczne (29,5%) i folklorystyczne (26,1%).

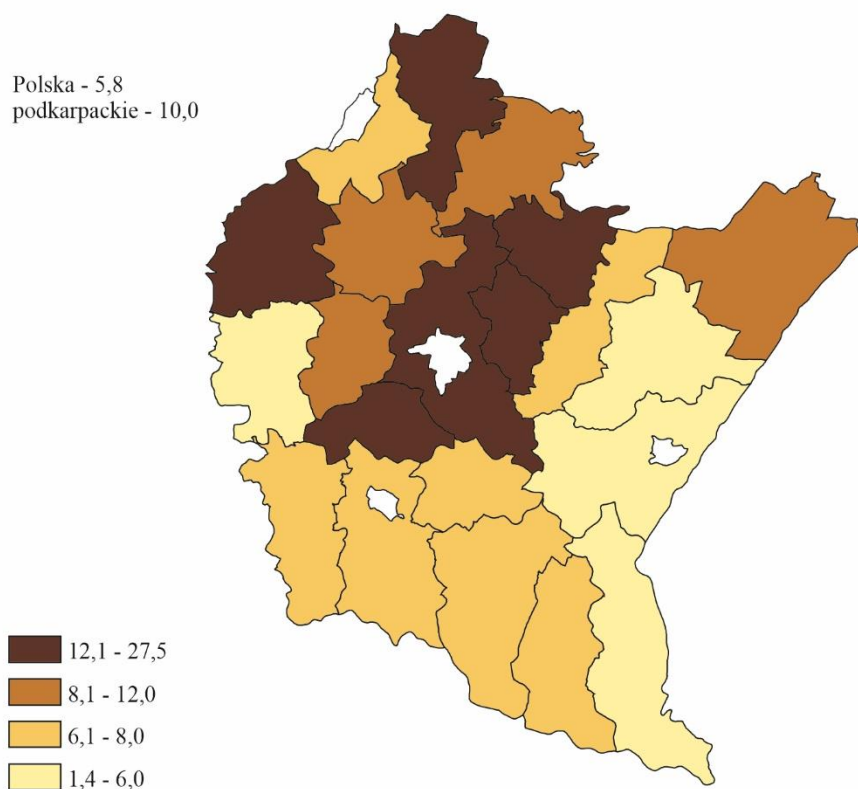
Wykres 19. Struktura grup artystycznych na wsi w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Swoje pasje i zainteresowania w zespołach artystycznych rozwijało 12,3 tys. osób, czyli 10 na 1000 mieszkańców wsi. W porównaniu z 2016 r. liczba zespołów artystycznych, a także członków tych zespołów na wsi zmniejszyła się (odpowiednio o 17,0% i 21,3%). Największą liczbą zespołów artystycznych funkcjonujących na wsi wyróżniał się powiat łańcucki (98), a najniższą powiat bieszczadzki (2).

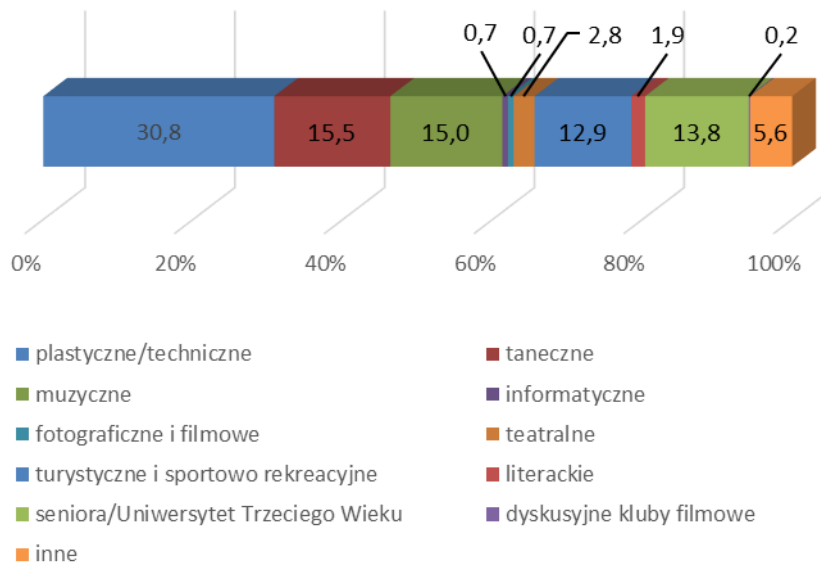
Mapa 19. Członkowie grup artystycznych na wsi na 1000 ludności w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

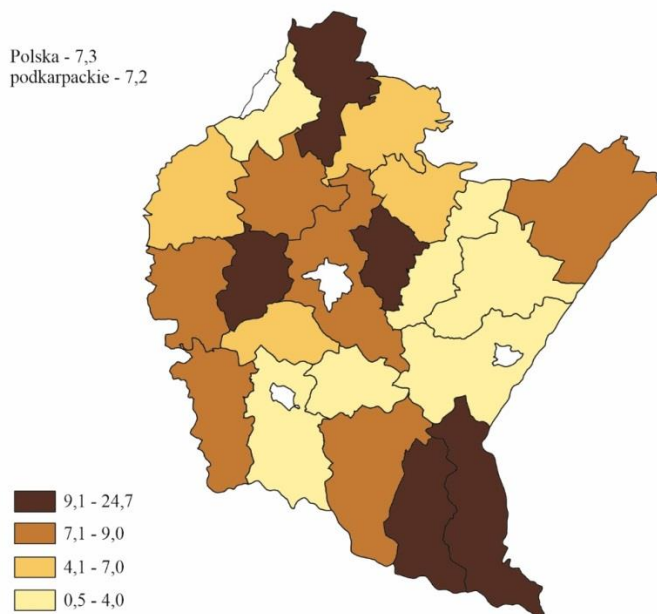
W porównaniu z 2016 r., o 38,5% zmniejszyła się liczba kół (klubów) rozwijających zainteresowania ludności wiejskiej. W efekcie tego, w 2021 r. na obszarach wiejskich funkcjonowało 535 kół, stanowiących 46,0% ogółu kół w województwie podkarpackim. W 2021 r. do klubów działających na terenach wiejskich należało 8,9 tys. członków. Największą liczbę osób należących do kół zainteresowań i klubów przypadającą na 1000 mieszkańców zaobserwowano w powiatach: łańcuckim (24,7) a najniższą w powiecie przeworskim 0,5. Największy odsetek spośród kół (klubów) stanowiły kluby plastyczne/techniczne (30,8%).

Wykres 20. Struktura kół (klubów) na wsi w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

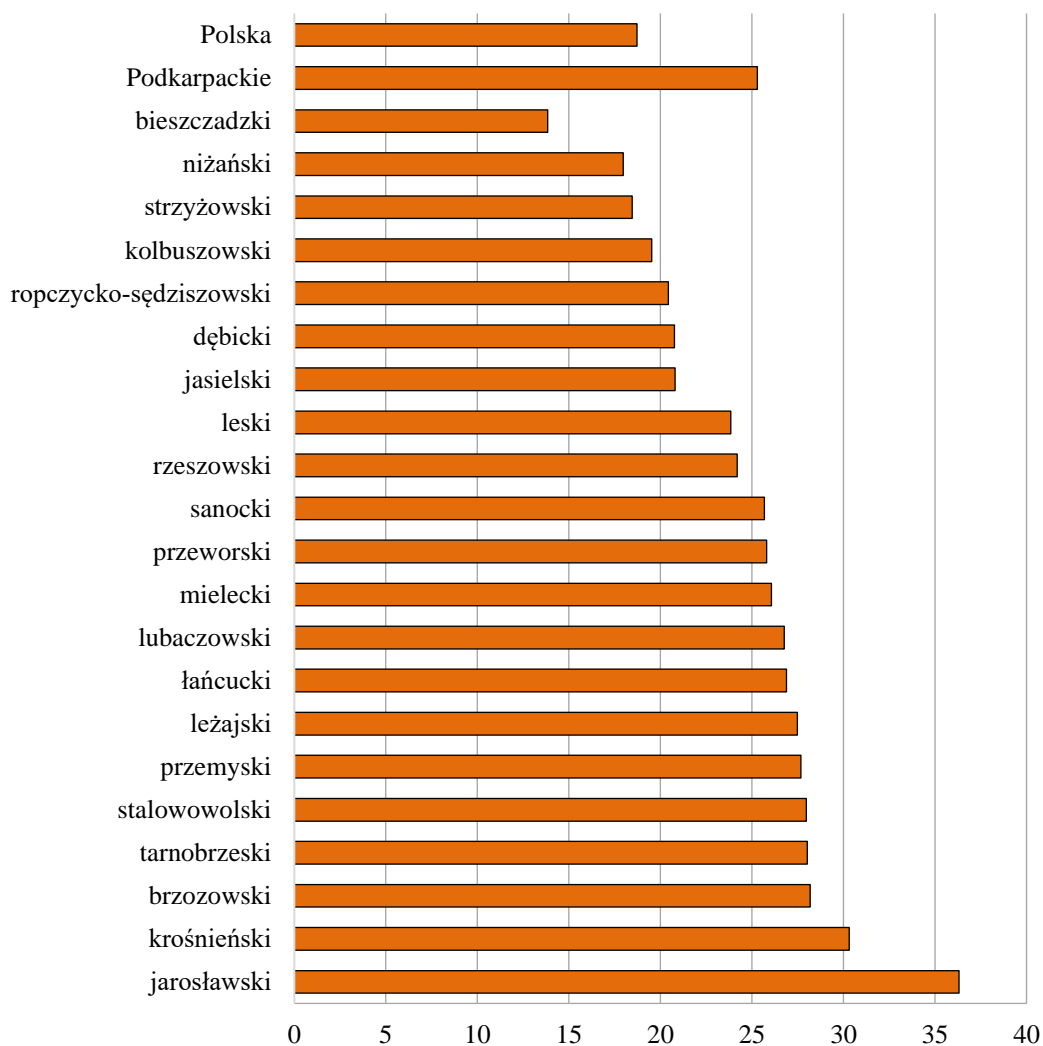
Mapa 20. Członkowie kół (klubów) na 1000 ludności w 2021 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W 2020 r. na wsi województwa podkarpackiego działały 752 kluby sportowe, czyli 60,8% wszystkich klubów w województwie. Ćwiczyło w nich 31,5 tys. osób. Na 10 tys. mieszkańców obszarów wiejskich przypadało 6 klubów (w kraju – 4). W ujęciu przestrzennym terenów wiejskich wskaźnik ten kształtował się od 5 w powiatach: bieszczadzki, dębicki, jasielski, kolbuszowski, leżajski, łańcucki, niżański, strzyżowski i leski do 9 w powiecie jarosławskim. Podobnie rozkładały się wartości wskaźnika liczby ćwiczących na 1000 ludności. Oscylował on w granicach od 14 w powiecie bieszczadzki do 36 w powiecie jarosławskim. W województwie podkarpackim na 1000 ludności wiejskiej w 2020 r. przypadało 25 ćwiczących, natomiast w kraju 19.

Wykres 21. Ćwiczący w klubach sportowych na wsi na 1000 ludności w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

1.2.8 Aktywność potencjału społecznego na obszarach wiejskich

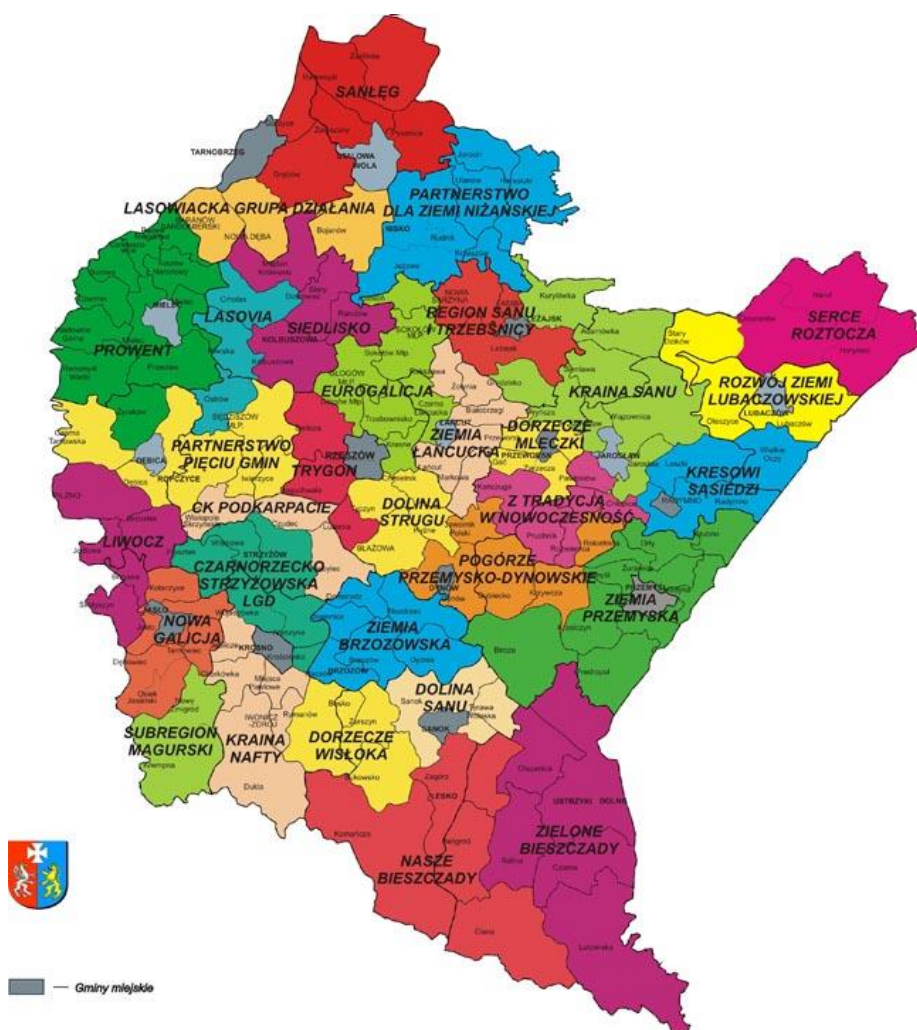
Problem zwiększenia udziału społeczności lokalnych w życiu społeczno-gospodarczym miejscowości, gminy, czy regionu znajduje się w głównym nurcie zainteresowania zwolenników koncepcji zorganizowanej współpracy międzysektorowej w zarządzaniu zasobami i rozwojem regionalnym. Warunkiem pobudzenia zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru oraz lepszego wykorzystania jego zasobów jest budowanie kapitału społecznego na wsi. Decydującą rolę w procesie rozwoju obszarów wiejskich odgrywają organizacje pozarządowe i stowarzyszenia o charakterze

lokalnym, promujące walory danego regionu. Stanowią one bazę dla rozwoju lokalnych społeczności, bowiem zrzeszają najaktywniejszych i najbardziej wrażliwych na sprawy społeczne obywateli danego środowiska. Ponadto integrują i aktywizują mieszkańców, uzupełniając działania podejmowane przez samorządy.

- **Lokalne Grupy Działania**

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich nie jest możliwy bez bezpośredniego i szerokiego udziału mieszkańców wsi. Lokalne Grupy Działania przez aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich przyczyniają się do kreowania rozwoju regionu.

Mapa 21. Lokalne Grupy Działania w województwie podkarpackim

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego.

Lokalne Grupy Działania dokonują wyboru operacji na podstawie opracowanych przez siebie Kryteriów wyboru operacji i opierając się na Wytycznej Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” objętego PROW na lata 2014-2020 przedstawia się następująco:

- wsparcie przygotowawcze – 3 102 000,00 zł,

- wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 177 846 079,91 zł,
- przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania – 3 511 921,60 zł,
- wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji – 41 581 519,98 zł.

Na terenie województwa podkarpackiego zlokalizowanych jest 26 lokalnych grup działania.

W dniu 23 maja 2016 r. zostały zawarte umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (tzw. umowy ramowe) pomiędzy Samorządem Województwa Podkarpackiego, a 26 Lokalnymi Grupami Działania. Łączna wartość zawartych umów wynosi 222 939 521,49 zł.

LSR obejmują swoim zasięgiem obszar niemal całego województwa podkarpackiego i trzech gmin województwa małopolskiego. Skupiają łącznie 1 524 661 mieszkańców.

Budżet poszczególnych LGD jest zróżnicowany i zależy od wielkości obszaru objętego LSR. Kwota pomocy wynosi od 5 688 000 zł w przypadku LGD, której liczba ludności jest najmniejsza i wynosi 36 028 mieszkańców i proporcjonalnie wzrasta do kwoty 14 145 500 zł, której liczba ludności zamieszkałej na obszarze LSR jest największa i wynosi 109 767 mieszkańców.

Zawarcie umowy ramowej umożliwi lokalnym grupom działania ogłaszanie naborów wniosków na realizację operacji w ramach LSR oraz wybór operacji do finansowania, zgodnie z przyjętymi procedurami oraz kryteriami wyboru i oceny w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju kierowanego przez społeczność”.

• **Koła Gospodyń Wiejskich**

Koła Gospodyń Wiejskich są samorządowymi i niezależnymi organizacjami społeczno-zawodowymi kobiet wiejskich działającymi w ramach organizacji kółek rolniczych. Reprezentują interesy i działają na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich. Program działalności KGW wynika głównie z potrzeb kobiet i ich rodzin oraz potrzeb wsi i rolnictwa. Program ten jest stale dostosowywany do zmieniających się warunków i koncentruje się na pięciu obszarach działania:

- pomocy rodzinie wiejskiej w wychowaniu, kształceniu i zapewnieniu wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży,
- działania na rzecz ochrony zdrowia oraz zabezpieczenia socjalnego rodzin wiejskich, poprzez rozwój oświaty zdrowotnej, podnoszenie stanu sanitarnego obejść gospodarskich, kultury zdrowotnej mieszkańców wsi oraz pomocy ludziom starszym i niepełnosprawnym,
- rozwijania różnych form przedsiębiorczości wśród kobiet, aktywnych form walki z bezrobociem, poszukiwania alternatywnych źródeł dochodu, wielofunkcyjnego rozwoju wsi, pozyskiwania dotacji w ramach programów pomocowych dla rolnictwa,
- racjonalizowania wiejskiego gospodarstwa domowego i działów produkcji rolniczej prowadzonych głównie przez kobiety,
- zwiększania uczestnictwa mieszkańców wsi w kulturze, kultywowanie folkloru i sztuki ludowej.

Działalność kół gospodyń we wsiach i gminach prowadzona jest w ramach współpracy z organizacjami młodzieżowymi, ochotniczymi strażami pożarnymi, spółdzielczością wiejską, organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej oraz instytucjami obsługującymi wieś i rolnictwo. Duże znaczenie ma wieloletnia i trwała współpraca z kościołem katolickim.

Według bazy danych posiadanej przez Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale w województwie podkarpackim funkcjonuje 847 Kół Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszeń.

Tabela 19. Koła Gospodyń Wiejskich i stowarzyszenia funkcjonujące w województwie podkarpackim

Powiat	Koła Gospodyń Wiejskich
Brzozów	23
Dębica	51
Jarosław	53
Jasło	58
Kolbuszowa	36
Krosno	40
Lesko	20
Leżajsk	38
Lubaczów	64
Łańcut	15
Mielec	69
Nisko	36
Przemyśl	78
Przeworsk	63
Ropczyce	21
Rzeszów	43
Sanok	35
Stalowa Wola	34
Strzyżów	19
Tarnobrzeg	31
Ustrzyki Dolne	20
Razem	847

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

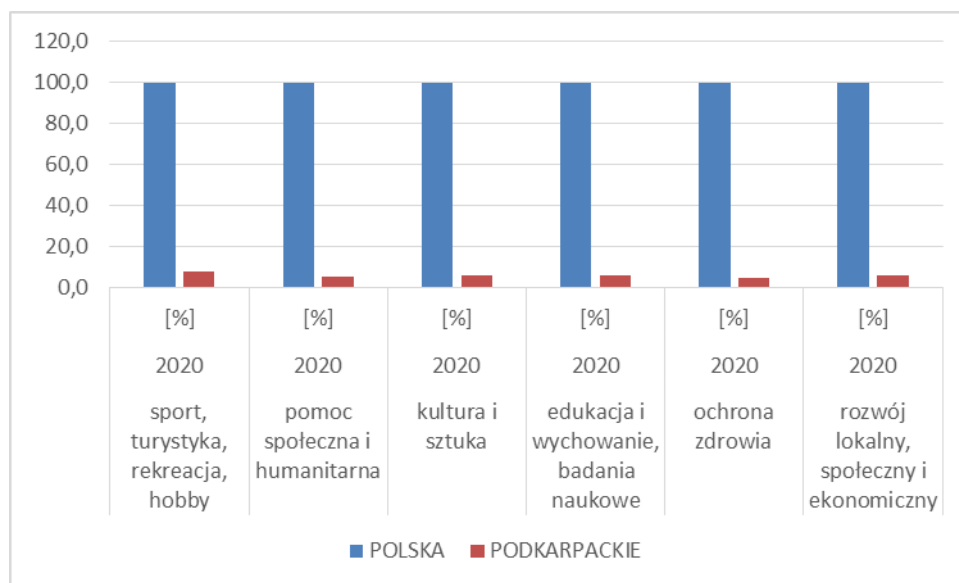
W ostatnich latach działalność kół gospodyń wiejskich w województwie podkarpackim jest coraz bardziej dynamiczna i aktywna. KGW współpracują z różnymi instytucjami działającymi na terenie województwa: z urzędami gmin, ochotniczymi strażami pożarnymi, gminnymi ośrodkami kultury, parafiami, LGD i szkołami.

Warto podkreślić, że powstają też nowe KGW i reaktywowane są te, które zawiesiły częściowo swoją działalność. Powoływane są Gminne Rady KGW. Kierunki pracy Kół są wciąż te same „pomoc kobiecie i rodzinie wiejskiej” – zmieniają się formy pracy - KGW wprowadzają nowoczesne metody pracy - nie zapominając o tradycjach. Koła gospodyń nawiązują do tradycji przede wszystkim w działalności artystycznej i kulinarnej. Członkinie KGW przygotowują posiłki przede wszystkim na lokalne imprezy, festiwale i konkursy.

- **stowarzyszenia i grupy społeczne**

W województwie podkarpackim pod koniec 2020 r. zarejestrowanych było 6,1 tys. fundacji i stowarzyszeń. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców w regionie oznaczało to 29 organizacji na 10 tys. mieszkańców. Organizacje w województwie podkarpackim częściej zajmują się sportem, turystyką, rekreacją i hobby – stanowią one w tym regionie 7,7 % stowarzyszeń i fundacji. Nie powoduje to jednak znaczącego zmniejszenia (w stosunku do proporcji w całym sektorze) udziału w podkarpackim sektorze organizacji działających w innych spośród najliczniej reprezentowanych branż sektora: edukacyjnej, kulturalnej, pomocowej, działającej na rzecz ochrony zdrowia czy rozwoju lokalnego.

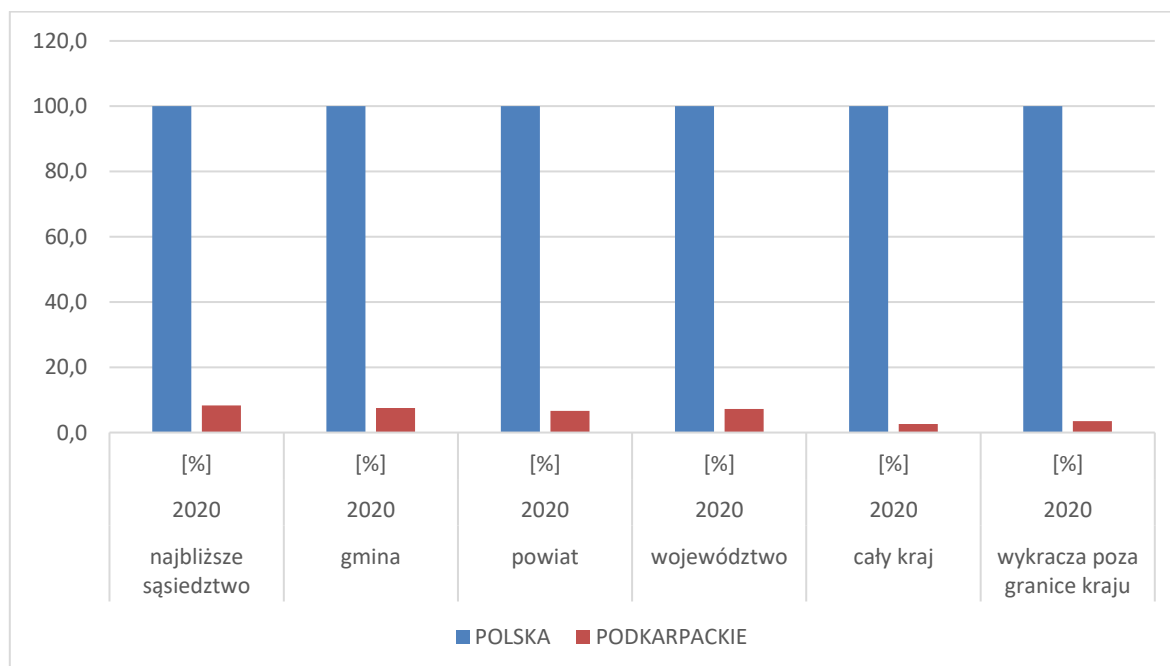
Wykres. 22. Główne dziedziny działań podkarpackich organizacji na tle ogólnopolskim (w 2020 r.)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Na Podkarpaciu organizacje są bardziej lokalne niż w całej Polsce. Działalność w obrębie najbliższego sąsiedztwa, gminy i powiatu stanowi 22,4%. Odpowiednio mniej jest w obrębie województwa (7,2%), kraju (2,6%) i wykraczających poza granice kraju (3,5%).

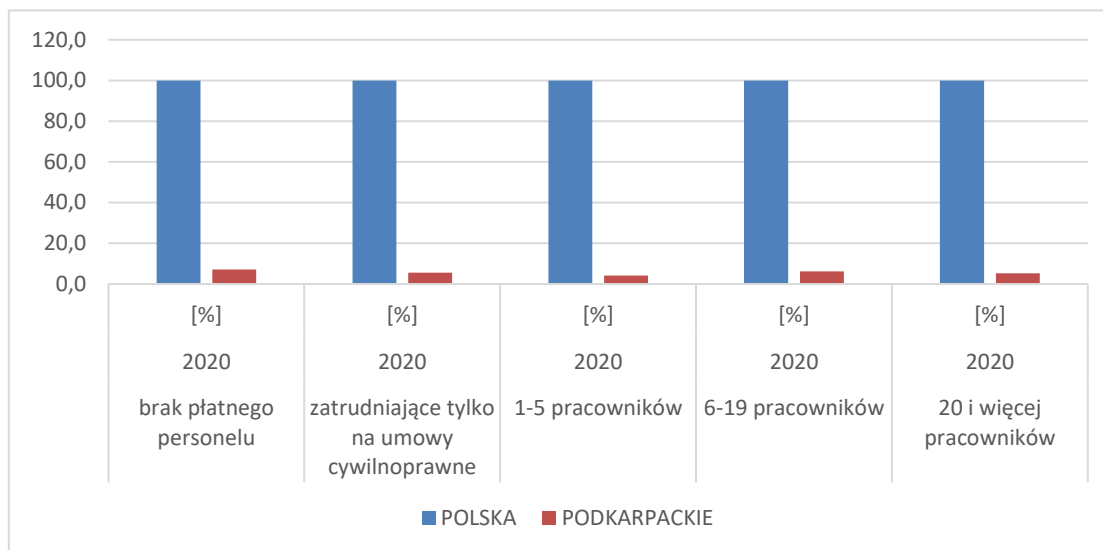
Wykres 23. Zakres działań podkarpackich organizacji na tle ogólnopolskim

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Analizując dane statystyczne z roku 2020, 7,1% stowarzyszeń i fundacji z województwa podkarpackiego nie zatrudnia płatnego personelu. Z kolei 5,5 % podkarpackich organizacji zatrudnia na umowy cywilnoprawne. Organizacji i stowarzyszeń posiadających 1-5 pracowników Podkarpacie liczy 4,1%, 6-19 pracowników 6,2 %, natomiast 20 i więcej 5,2%.

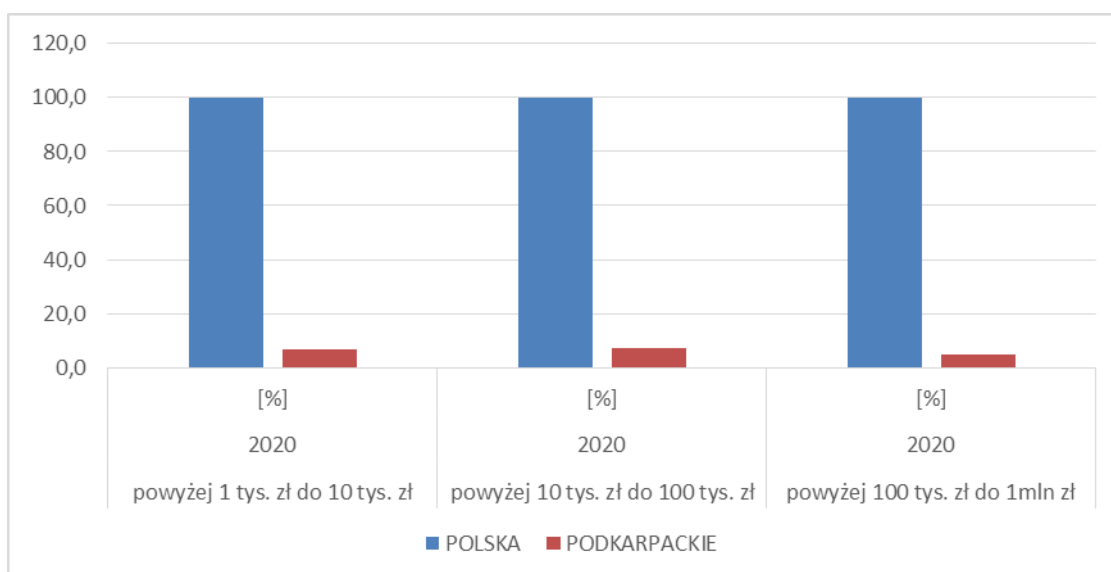
Wykres 24. Struktura podkarpackich organizacji posiadania personelu na tle ogólnopolskim

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Analizując przychody podkarpackich organizacji w 2020 r. na tle Polski, można zauważyć, że są one znacząco niższe, niż w innych województwach w Polsce. Na Podkarpaciu jest 5% organizacji o przychodach przekraczających 100 tys. zł. Natomiast zarówno stowarzyszenia jak i fundacje, których przychody liczą powyżej 10 tys. zł ale nie przekraczają progu do 100 tys. zł, wynoszą 7%. Fundacje o najniższych przychodach na Podkarpaciu stanowią 6,6%, a w całym sektorze 100%.

Wykres 25. Przychody podkarpackich organizacji w 2020 r. na tle ogólnopolskim

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

- **turystyka na obszarach wiejskich (turystyka wiejska, agroturystyka, zagrody edukacyjne)**

Na obszary wiejskie wkraczają działania pozarolnicze związane z turystyką. Wynika to ze spadku znaczenia rolnictwa jako źródła utrzymania mieszkańców wsi. Agroturystyka pobudza rozwój obszarów wiejskich w wielu miejscach Podkarpacia. Stwarza również dla wielu osób możliwości dodatkowego zarobku.

Agroturystyka daje nowe możliwości wykorzystania przestrzeni wiejskiej, zasobów gospodarstw i lokalnej infrastruktury. Rozwój usług turystycznych jest szansą nie tylko dla pojedynczych gospodarstw, ale również szansą na ożywienie gospodarcze i kulturowe wiosek, gmin i całego regionu. Podstawowym warunkiem rozwoju agroturystyki jest zachowanie atrakcyjności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej obszarów wiejskich, co wiąże się z koniecznością zsynchronizowania niezbędnych zadań inwestycyjnych w infrastrukturę techniczną z zagospodarowaniem przestrzennym i urbanistycznym oraz ochroną środowiska.

W turystyce wiejskiej w najbliższym dziesięcioleciu konieczna będzie koncentracja działań na budowaniu partnerstw, sieci, powiązań między interesariuszami, owocująca produktami zintegrowanymi i kompleksową ofertą dla turysty. Niezbędnym będzie wspieranie zintegrowanych produktów i marek o kluczowym znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.

Ożywienie gospodarcze obszarów wiejskich jest możliwe głównie dzięki małym przedsiębiorstwom - coraz więcej mieszkańców wsi zajmuje się działalnością handlową, usługową, rzemieślniczą i turystyczną, wykorzystując zasoby własne gospodarstw rolnych. Wspieranie tego rozwoju następować powinno poprzez wspieranie projektów związanych z modernizacją zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego oraz realizacją projektów poprawiających i rozwijających infrastrukturę techniczną, niezbędną do prowadzenia działalności gospodarczej. Jednocześnie podkreśla się wagę dbałości o walory przyrodnicze obszarów wiejskich, tak by rozwój gospodarczy nie prowadził do degradacji środowiskowej, bowiem atrakcyjność przyrodnicza, krajobrazowa i kulturowa obszarów wiejskich stanowią również podstawowy warunek rozwoju agroturystyki.

W województwie podkarpackim w 2022 r. funkcjonowało 333 gospodarstwa agroturystyczne, w których oferowano 3337 miejsc noclegowych w 1218 pokojach.

Dane dotyczące gospodarstw agroturystycznych na czerwiec 2022 r. na podstawie zaktualizowanej bazy agroturystycznej (<https://www.podrb.pl/bazy-gospodarstw/agroturystyka-i-turystyka-wiejska>).

Tabela 20. Gospodarstwa agroturystyczne w województwie podkarpackim w 2022 r. (stan na czerwiec)

Lp.	Powiat	Liczba gospodarstw agroturystycznych	Liczba pokoi	Liczba miejsc noclegowych
1.	bieszczadzki	30	90	450
2.	brzozowski	15	53	132
3.	dębicki	2	9	19
4.	jarosławski	18	68	175
5.	jasielski	22	78	220
6.	kolbuszowski	2	5	17
7.	krośnieński	42	168	524
8.	leski	56	259	658
9.	leżajski	15	53	144
10.	lubaczowski	8	27	68
11.	łańcucki	10	35	85
12.	mielecki	3	9	19
13.	niżański	11	37	87

14.	przemyski	20	69	166
15.	przeworski	8	25	60
16.	ropczycko-sędziszowski	7	14	29
17.	rzeszowski	15	52	124
18.	sanocki	29	112	220
19.	stalowowolski	8	24	56
20.	strzyżowski	11	29	76
21.	tarnobrzeski	1	2	8
	Ogółem	333	1218	3337

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

Na terenie województwa podkarpackiego od kilku lat rolnicy podejmują inicjatywy edukacyjne. Wynika to z obecnej sytuacji i przemian jakie zachodzą na polskiej wsi. Spada znaczenie rolnictwa jako źródła utrzymania mieszkańców wsi. Produkcja rolnicza ma coraz bardziej przemysłowy charakter i małym gospodarstwom, które przeważają w woj. podkarpackim jest coraz trudniej konkurować z dużymi wysokotowarowymi gospodarstwami. W 2011 r. powstała Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych. Sieć służy upowszechnieniu idei edukacji w gospodarstwie rolnym oraz promocji działalności gospodarstw edukacyjnych. Celem działania sieci jest:

- podniesienie prestiżu zawodu rolnika i upowszechnienie wiedzy na temat pochodzenia żywności,
- różnicowanie pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi.

Udział w sieci jest dobrowolny i bezpłatny. Przystąpienie do sieci odbywa się na podstawie kwestionariusza zgłoszenia i rekomendacji uprawnionego doradcy WODR.

Zagrody edukacyjne mają służyć społeczeństwu, zwłaszcza młodemu pokoleniu, w przybliżeniu rolnictwa, nadaniu znaczenia i odpowiedniej rangi pracy na roli i samemu rolnikowi. Podkarpacka wieś posiada unikatowy potencjał do prowadzenia atrakcyjnych zajęć edukacyjnych wychodzących naprzeciw potrzebie przybliżenia społeczeństwu pracy rolnika i źródeł pochodzenia żywności.

Obecnie w woj. podkarpackim jest 18 gospodarstw działających w Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych, które za swój główny cel stawiają edukację dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, ale są też zagrody edukacyjne z programami dla starszej młodzieży i dorosłych. Zagrody Edukacyjne woj. podkarpackiego oferują różnorodną tematykę zajęć, pokazują te walory, które w ich gospodarstwach są najbardziej istotne.

Tematyka poruszana w zagrodach edukacyjnych woj. podkarpackiego to:

- rolnictwo i zajęcia gospodarskie,
- przetwórstwo produktów spożywczych,
- tradycyjna żywność,
- kuchnia domowa,
- rękodzieło artystyczne,
- ginące zawody,
- zwyczaje i obrzędy,
- edukacja regionalna,
- ekologia,
- przyroda,
- zajęcia sportowe i rekreacyjne.

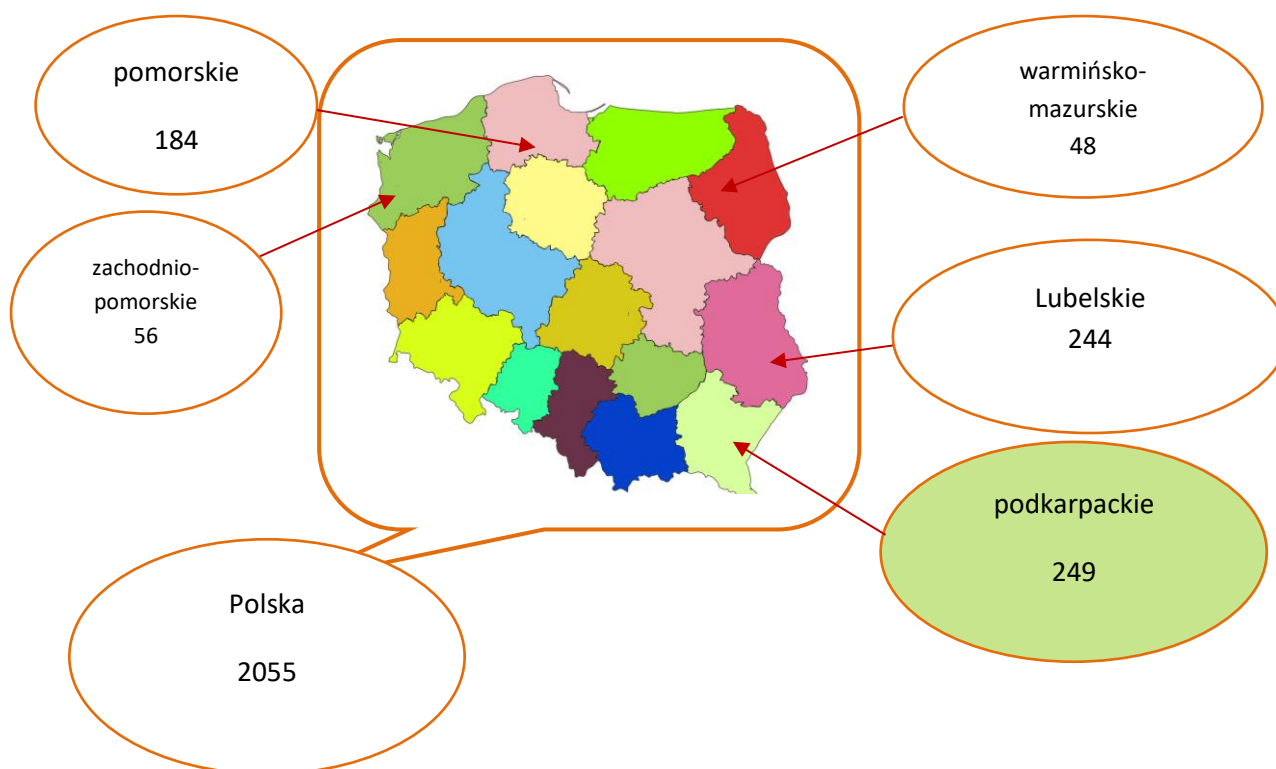
Zajęcia edukacyjne w gospodarstwach rolnych przynoszą wymierne korzyści dla dwóch sektorów: rolnictwa i szkolnictwa. Szkolnictwo zyskuje urozmaicenie i wzbogacenie procesu kształcenia, programy nauczania zorientowane na praktyczne działanie, ćwiczenia warsztatowe z różnych przedmiotów, alternatywne miejsca edukacji, poznanie wiejskiej kultury. Dla sektora rolnego istotne jest spotkanie z przyszłymi konsumentami i wzrost zrozumienia dla sytuacji i potrzeb gospodarki wiejskiej. Jest to także odmiana i wzbogacenie codziennego życia rolnika, radość pracy z dziećmi i nauczycielami, twórczy rozwój rodzin rolniczych oraz dodatkowy dochód.

1.2.9 Produkty regionalne i tradycyjne na Podkarpaciu

Wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości odgrywają na Podkarpaciu coraz bardziej znaczącą rolę. System ochrony i promocji wyrobów regionalnych i tradycyjnych jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i realizację założeń II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Przyczynia się on do zróżnicowania zatrudnienia na obszarach wiejskich tworząc na wsi pozarolnicze źródła utrzymania oraz zwiększa dochody producentów rolnych. Ma to ogromne znaczenie, w szczególności dla obszarów odległych lub obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) gdyż zapobiega wyludnianiu się tych terenów. Za sprawą systemu ochrony i promocji produktów regionalnych i tradycyjnych chroni się także dziedzictwo kulturowe wsi, co w dużym stopniu przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności terenów wiejskich i rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej.

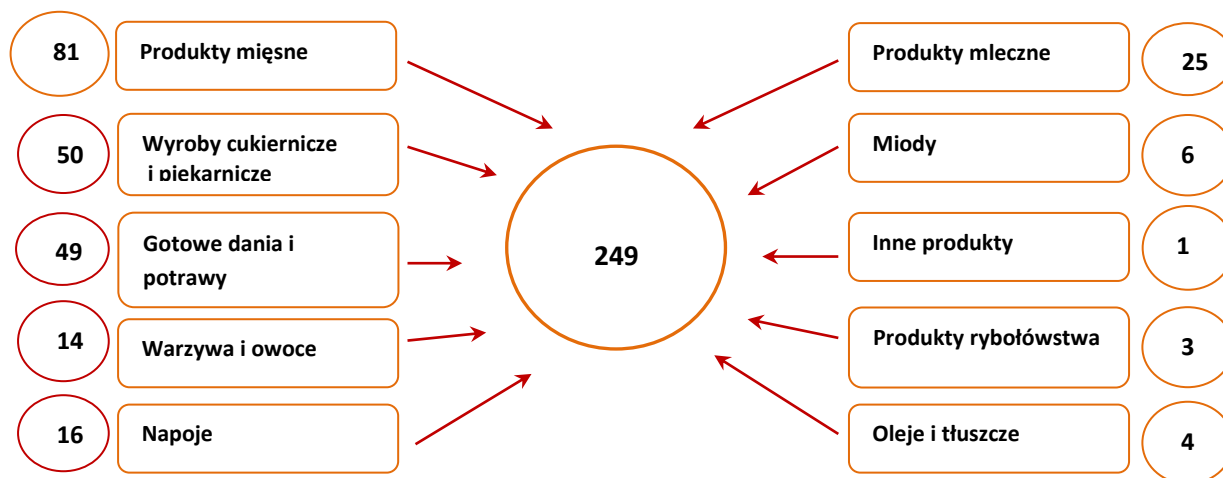
Realizowana w Unii Europejskiej polityka jakości daje także pewność konsumentom, że kupują oni żywność bardzo wysokiej jakości, która jednocześnie charakteryzuje się wyjątkową, tradycyjną metodą produkcji. Ze względu na dużą różnorodność produktów wprowadzanych na rynek konsumenci oczekują ponadto jasnych i wyczerpujących informacji na temat jakości i pochodzenia produktu rolnego lub artykułu spożywczego. Identyfikację i wybór poszczególnych wyrobów ułatwiają oznaczenia geograficzne, nazwy pochodzenia oraz gwarantowane tradycyjne specjalności. Województwo podkarpackie wyróżnia się na tle kraju największą liczbą zarejestrowanych produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rysunek 3. Liczba produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych w Polsce i wybranych województwach (stan na dzień 7 września 2017 r.)

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rysunek 4. Liczba produktów z województwa podkarpackiego wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

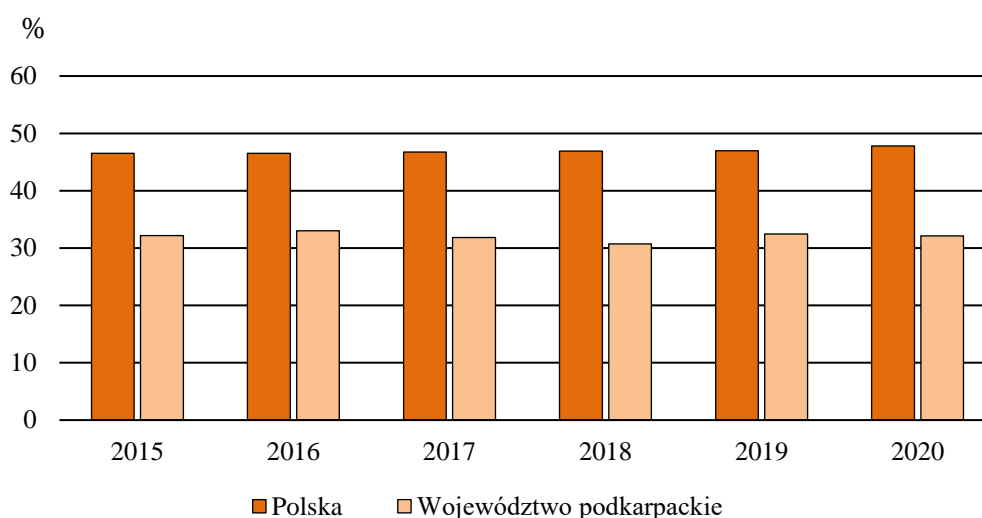
1.3 Diagnoza sytuacji w ROLNICTWIE w województwie podkarpackim

1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

- **powierzchnia UR łącznie i jako % powierzchni województwa**

W 2020 r. powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 573,1 tys. ha i w porównaniu z 2016 r. zmniejszyła się o 15,3 tys. ha, tj. o 3,5% (w kraju była wyższa o 2,8%). Użytki rolne gospodarstw rolnych na Podkarpaciu stanowiły 32,1% powierzchni ogólnej województwa (w kraju 46,5%). W porównaniu z 2016 r. udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni zmniejszył się w województwie podkarpackim o 0,9 p. proc., natomiast w kraju zwiększył się i o 1,3 p. proc.).

Wykres 26. Udział użytków rolnych gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W powierzchni użytków rolnych w 2020 r., użytki rolne w dobrej kulturze zajmowały 555,5 tys. ha (96,9%). Do użytków rolnych wlicza się również powierzchnię użytków rolnych wyłączonych z produkcji, tzn. takich, które nie są utrzymywane według zasad dobrej kultury rolnej, uprzednio użytkowane jako tereny rolnicze. Grunty te są wyłączone z płodozmianu i nie przewiduje się dla nich wykorzystania rolniczego, ale znajdują się w kondycji pozwalającej na ich przywrócenie do produkcji rolniczej. Grunty te (17,6 tys. ha) w 2020 r. stanowiły 3,1% powierzchni podkarpackich użytków rolnych.

- UR według rodzajów

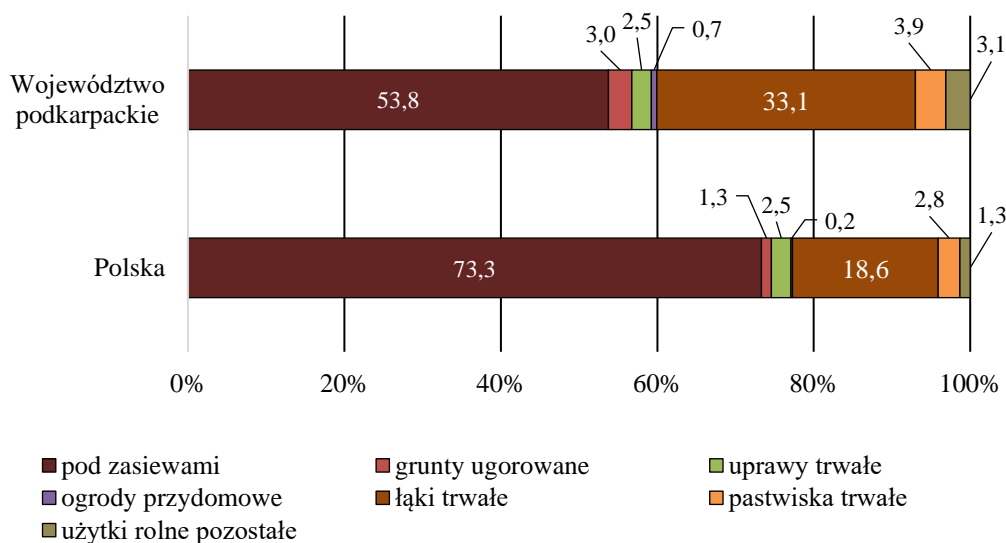
Tabela 21. Użytki rolne według rodzajów w gospodarstwach rolnych w latach 2015-2020

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	w ha					
Użytki rolne ogółem	574233	588339	568421	548548	579097	573055
użytki rolne w dobrej kulturze rolnej	555910	573689	555425	536474	571379	555462
pod zasiewami	320216	308423	314786	310257	310358	308327
grunty ugorowane	11266	16475	18483	21496	14240	17280
uprawy trwałe	10902	13316	12850	9978	10639	14100
ogrody przydomowe	3886	5674	4106	4511	4799	3754
łąki trwałe	186004	200123	183384	169314	206615	189621
pastwiska trwałe	23636	29678	21815	20918	24728	22380
użytki rolne pozostałe	18323	14650	12997	12075	7718	17593

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W ogólnej powierzchni użytków rolnych dominował udział powierzchni pod zasiewami – 53,8% i w porównaniu z 2016 r. udział ten zwiększył się o 1,4 p. proc. Łąki trwałe stanowiły 33,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych (w 2016 r. – 34,0%). Udział powierzchni pastwisk trwałych w porównaniu z 2016 r. zmniejszył się o 1,1 p. proc. do 3,9%. Powierzchnia gruntów ugorowanych stanowiła 3,0% ogólnej powierzchni użytków rolnych (w 2016 r. – 2,8%). Udział powierzchni upraw trwałych wynosił 2,5%, a powierzchnia ogrodów przydomowych – 0,7% (w 2016 r. odpowiednio 2,3% i 1,0%).

Wykres 27. Struktura użytków rolnych w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **dziedziczenie gospodarstw**

W warunkach województwa podkarpackiego gospodarstwa rolne z reguły przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Nabycie gospodarstwa rolnego następuje najczęściej w drodze darowizny lub przejęcia przez spadkobierców w drodze dziedziczenia. Dziedziczenie gospodarstw rolnych odbywa się na podstawie przepisów kodeksu cywilnego. Do nabycia nieruchomości rolnej, jak też gospodarstwa rolnego w wyniku dziedziczenia przez osobę bliską zbywcy, nie stosuje się przepisów ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego. Osoba bliska zbywcy w rozumieniu ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego może dziedziczyć gospodarstwo rolne niezależnie od jego powierzchni, nie jest też zobowiązana do osobistego prowadzenia odziedziczonego gospodarstwa rolnego. Osób bliskich nie dotyczy też zakaz zbywania nieruchomości rolnych nabytych w trybie.

W przypadku dziedziczenia gospodarstwa rolnego również umowa dzierżawy nieruchomości rolnych wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnych Skarbu Państwa, może być kontynuowana przez osobę która odziedziczyła na własność gospodarstwo rolne. Analogicznie jest w przypadku, gdy dzierżawca nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa uzyska uprawnienia do renty strukturalnej, emerytury lub z uwagi na stan zdrowia nie będzie mógł kontynuować umowy. Wówczas na wniosek dzierżawcy, osoba lub osoby mu bliskie (w rozumieniu przepisów o kształtowaniu ustroju i przysposobione) mogą wstąpić w prawa i obowiązki dzierżawcy wynikające z umowy dzierżawy gruntów z Zasobu Własności Rolnych Skarbu Państwa (ZWRSP).

Również spadkobiercy poprzedniego dzierżawcy (na wniosek) mogą kontynuować umowę dzierżawy nieruchomości rolnych wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnych Skarbu Państwa.

- **główne sposoby powiększania gospodarstw**

Restrukturyzacja rolnictwa polega między innymi na zmianie dotychczasowej struktury agrarnej gospodarstw rolnych. Szczególnie na Podkarpaciu istnieje potrzeba restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych. Pomimo dużych zasobów ziemi rolnej w naszym regionie struktura agrarna nie jest korzystna, przeważają gospodarstwa małe o powierzchni do 5 ha (*średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w województwie podkarpackim wynosi 4,73 ha*). Niekorzystna struktura agrarna przekłada się na ograniczenia w stosowaniu nowoczesnych technologii. Gospodarstwa te charakteryzują się niską specjalizacją i ograniczoną produkcją. Produkcja rolnicza ma charakter ekstensywny o niższych kosztach ponoszonych w gospodarstwach, a także mniejszych skutkach dla środowiska. Rozdrobnienie gruntów, ich mozaikowość (widoczna na mapach szachownica gruntów) sprzyja rozwijaniu gospodarowania metodami ekologicznymi i tradycyjnymi, które pozwalają wytwarzać żywność wysokiej jakości, a przy tym ma pozytywny wpływ na środowisko.

W Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020 zakłada się:

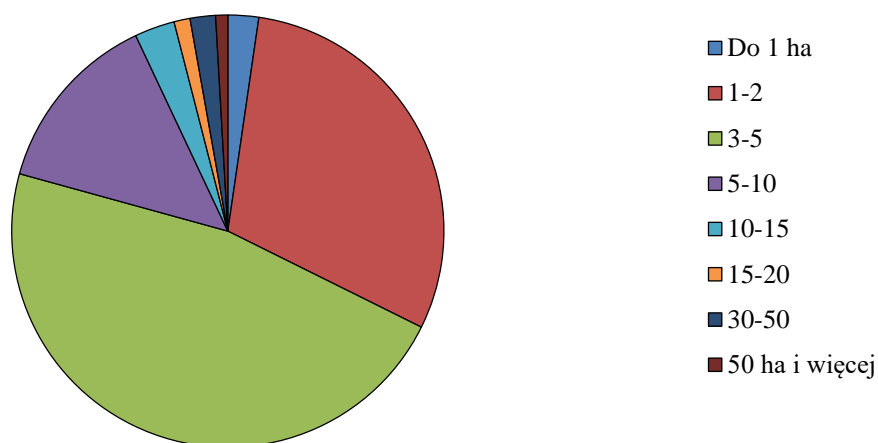
- dążenie do powiększania małych gospodarstw rolnych i tworzenie większych powierzchniowo, ekonomicznie konkurencyjnych gospodarstw rodzinnych,
- przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji nieruchomości rolnych,
- zapewnienie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwach rolnych przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach.

Głównym sposobem powiększania gospodarstw rolnych i tworzenia gospodarstw rodzinnych jest dzierżawa gruntów rolnych lub nabycie na własność, czy też nabycie użytkowania wieczystego gruntów rolnych. Nabywanie nieruchomości rolnych na powiększanie gospodarstwa rolnego może być dokonywane zarówno z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, jak też na rynku prywatnym od podmiotów oferujących do zbycia nieruchomości rolne (*tj. od osób fizycznych lub prawnych, od samorządów terytorialnych, w postępowaniu komorniczym, upadłościowym, itp.*).

Struktura agrarna gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim jest niekorzystna. W 2020 r. przeważały gospodarstwa małe o powierzchni do 5 ha użytków rolnych (79,2% ogółu gospodarstw)

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w województwie podkarpackim wynosiła 5,03 ha użytków rolnych (w kraju 11,35 ha).

Wykres 28. Struktura gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim w 2020 r. (w %)

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Przewiduje się, że w okresie najbliższych lat priorytetową formą zagospodarowania nieruchomości rolnych Zasobu będzie dzierżawa, natomiast do sprzedaży oferowane będą nieruchomości rolne o powierzchni do 2 ha. W warunkach województwa podkarpackiego oferowanie do sprzedaży takich nieruchomości może mieć wpływ na powiększenie wielu gospodarstw zlokalizowanych w pobliżu gruntów Zasobu. Do dzierżawy natomiast planuje się przeznaczać grunty rolne Skarbu Państwa o powierzchni do 15 ha UR z przeznaczeniem na powiększanie lub tworzenie gospodarstw rodzinnych.

- skala dzierżaw

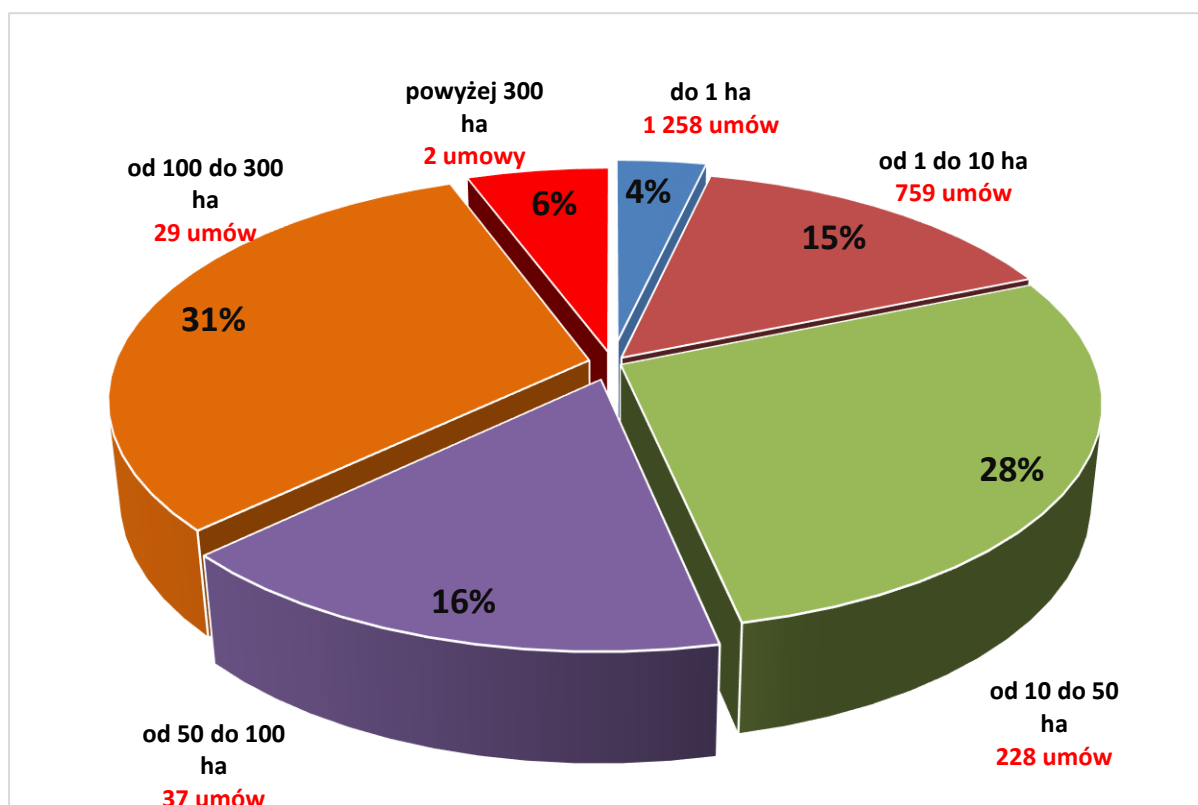
Tabela 22. Dzierżawa gruntów rolnych z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa na terenie województwa podkarpackiego (stan na 31 maja 2022 r.)

Grupa obszarowa w [ha]	Liczba umów		Powierzchnia w [ha]	
	z osobami fizycznymi	z osobami prawnymi	osoby fizyczne	osoby prawne
Do 1 ha	1 235	23	573	9
1,01 - 1,99	328	2	457	4
2,00 - 4,99	263	5	811	17
5,00 - 9,99	159	2	1 145	15
10,00 - 19,99	146	2	1 997	28
20,00 - 49,99	75	5	2 379	134
50,00 - 99,99	36	1	2 553	83
100,00 - 299,99	21	8	3 492	1 611
300,00 - 499,99	1	0	395	0
500,00 - 999,99	0	1	0	524

1000,00 i więcej	0	0	0	0
Ogółem grunty	2 264	49	13 802	2 425

Źródło: Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w Rzeszowie.

Wykres 29. Struktura obszarowa wydierżawionych nieruchomości

Źródło: Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w Rzeszowie.

Na koniec maja 2022 w zagospodarowaniu poprzez dzierżawę pozostaje 16 227 ha nieruchomości rolnych wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Główną grupę dzierżawców stanowią osoby fizyczne 2 264 umowy, które dzierżawią 13 802 ha, natomiast 49 podmiotów prawnych dzierżawi 2 425 ha. W większości dzierżawione grunty rolne wchodzą w skład gospodarstw rodzinnych prowadzonych przez rolników indywidualnych. Najwięcej umów (2 017 umów) zawarto na dzierżawę gruntów o powierzchni do 10 ha, 228 umów na powierzchnię od 10 do 50 ha, na nieruchomości o powierzchni od 50 do 100 ha zawartych jest 37 umów. Pozostałe 31 umów zawartych na powierzchnię powyżej 100 ha.

1.3.2 Charakterystyka gospodarstw

- **liczba gospodarstw i ich struktura według typów produkcji**

W 2020 r. liczba gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 113,9 tys. W porównaniu z 2016 zmniejszyła się o 19,0 tys., tj. o 14,3% (w kraju była niższa o 6,6%). Gospodarstwa z terenu województwa podkarpackiego stanowiły 8,6% gospodarstw rolnych w kraju.

W rolnictwie województwa podkarpackiego podobnie jak i w kraju, dominują gospodarstwa indywidualne, które w 2020 r. stanowiły 99,5% ogółu gospodarstw rolnych (w kraju 99,4%).

W strukturze gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim w 2020 r. dominowały gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha użytków rolnych, które stanowiły 79,2% wszystkich gospodarstw (w kraju 52,0%). Udział gospodarstw największych (powyżej 15 ha użytków rolnych) stanowił zaledwie 4,0% wszystkich gospodarstw rolnych (w kraju 16,1%).

Tabela 23. Struktura gospodarstw rolnych w 2020 r.

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe użytków rolnych											
	ogółem	do 1ha	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 ha i więcej
	w odsetkach											
Polska	100,0	1,9	16,7	15,1	18,3	21,9	9,9	4,9	4,7	3,4	2,0	1,1
województwo podkarpackie	100,0	2,3	30,0	24,2	22,7	13,7	3,0	1,2	1,0	0,9	0,6	0,3

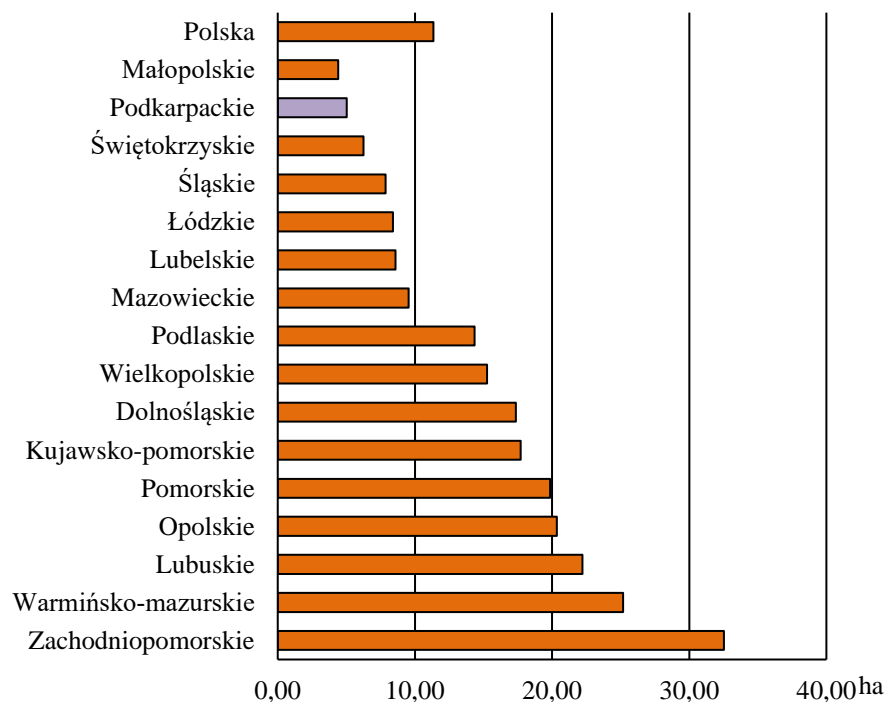
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W 2020 r. wśród ogółu gospodarstw województwa podkarpackiego dominowały gospodarstwa z produkcją mieszaną (prowadzące zarówno uprawę roślin, jak i chów zwierząt) – 52,6%. Wyłącznie produkcję roślinną prowadziło 46,9% gospodarstw, a niespełna 0,6% gospodarstw prowadziło tylko produkcję zwierzęcą. Inaczej przedstawiała się struktura w kraju, gdzie dominowały gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję roślinną – 55,8%, gospodarstwa z produkcją mieszaną stanowiły 43,6%, a prowadzące wyłącznie produkcję zwierzęcą, podobnie jak w województwie podkarpackim, niespełna 0,6%.

- **średnia wielkość gospodarstw**

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego na Podkarpaciu w 2020 r. wyniosła 5,03 ha użytków rolnych (4,43 ha w 2016 r.). W Polsce przeciętna powierzchnia użytków w gospodarstwie rolnym była ponad dwukrotnie wyższa niż w województwie podkarpackim i wynosiła 11,35 ha (w 2016 r. – 10,31 ha). W układzie terytorialnym największe obszarowo gospodarstwa rolne występują w województwie zachodniopomorskim (32,54 ha) i warmińsko-mazurskim (25,19 ha). Mniejszą niż na Podkarpaciu średnią powierzchnię użytków rolnych gospodarstwa rolnego odnotowano jedynie w województwie małopolskim (4,40 ha).

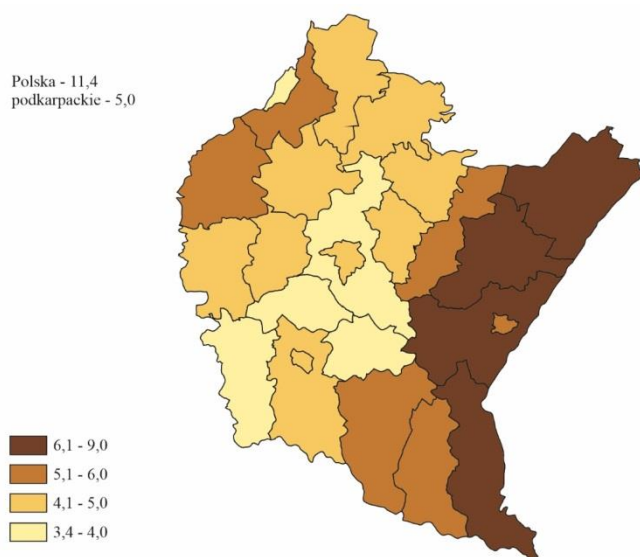
Wykres 30. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego według województw w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Zróżnicowanie średniej wielkości gospodarstwa rolnego można też zaobserwować wewnątrz województwa podkarpackiego. Uwzględniając wyniki Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r., zauważa się, że największe gospodarstwa wystąpiły w powiatach: bieszczadzkim (9,02 ha użytków rolnych), jarosławskim (7,65 ha) i lubaczowskim (7,59 ha). Najmniejsze obszarowo gospodarstwa wystąpiły w powiecie brzozowskim (3,38 ha użytków rolnych).

Mapa 22. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w 2020 r. (w ha)

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- **stopień specjalizacji**

W ramach typologii gospodarstw rolnych według standardów Unii Europejskiej ustalony jest typ rolniczy gospodarstwa rolnego. Typ rolniczy gospodarstwa określany jest na podstawie wielkości udziału standardowej produkcji poszczególnych działalności rolniczych, prowadzonych w gospodarstwie w całkowitej standardowej produkcji gospodarstwa rolnego. Wyróżnia się 9 typów ogólnych gospodarstw rolnych:

- specjalizujące się w uprawach polowych,
- specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych), grzybów i w szkółkarstwie,
- specjalizujące się w uprawach trwałych (drzew i krzewów owocowych),
- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi,
- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi,
- mieszane – różne uprawy,
- mieszane – różne zwierzęta,
- mieszane – różne uprawy i zwierzęta,
- gospodarstwa niesklasyfikowane.

Tabela 24. Gospodarstwa rolne według typów rolniczych i województw w 2020 r.

Lp.	Województwa	Ogółem	Gospodarstwa o typie rolniczym								
			specjalizujące się w uprawach polowych	specjalizujące się w uprawach ogrodnich	specjalizujące się w uprawach trwałych	specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi	specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi	mieszane – różne uprawy	mieszane – różne zwierzęta	mieszane – różne uprawy i zwierzęta	nie-sklasyfikowane
<i>w liczbach bezwzględnych</i>											
1	POLSKA	1317400	789573	30641	55812	140309	34908	43520	25894	156815	39928
2	Dolnośląskie	52072	40203	1035	716	1977	784	1109	366	3964	1918
3	Kujawsko-pomorskie	59693	35344	1258	672	7266	2059	1093	1885	9551	565
4	Lubelskie	163754	106543	3264	13206	7737	1709	11938	1306	15880	2171
5	Lubuskie	20152	14059	430	370	1402	536	405	167	1873	910
6	Łódzkie	118027	74015	2602	5636	10868	3595	3180	2207	14298	1626
7	Małopolskie	126200	67196	3535	3178	14159	4369	4423	3513	18528	7299
8	Mazowieckie	204747	114729	6995	16605	31086	3543	6256	2147	18727	4659
9	Opolskie	25441	18092	338	130	1215	796	338	658	3602	272
10	Podkarpackie	114192	67230	1936	3029	3590	4205	5196	1977	17760	9269
11	Podlaskie	77800	43626	490	363	23356	917	821	967	6323	937
12	Pomorskie	38132	23199	683	342	4140	1118	535	1433	5618	1064
13	Śląskie	46171	27001	1412	454	3557	2074	882	1020	7225	2546
14	Świętokrzyskie	82245	46549	1808	8433	3954	1687	4439	1528	11593	2254
15	Warmińsko-mazurskie	43893	24658	487	305	10586	1355	457	627	3562	1856
16	Wielkopolskie	116032	66332	3709	1815	13804	5624	1863	5911	16073	901
17	Zachodniopomorskie	28849	20797	659	558	1612	537	585	182	2238	1681

Źródło: Główny Urząd Statystyczny. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.

Do gospodarstw specjalistycznych (z dominującą grupą upraw/chowem) w 2020 r. należało 70,1% jednostek, a w prawie 59% dominowały uprawy polowe. Dla porównania w Polsce do gospodarstw specjalistycznych należało 79,7%, a „specjalizujących się w uprawach polowych” prawie 60%. Do typu gospodarstw „specjalizujących się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi” zostało zakwalifikowanych 3,7% gospodarstw rolnych. Udział gospodarstw „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi” i „specjalizujących się w uprawach trwałych” stanowił odpowiednio 3,1% i 2,7% ogółu gospodarstw rolnych. Najniższy odsetek gospodarstw odnotowano w typie „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” – 1,7%. Gospodarstwa „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” stanowiły 15,6%, „mieszane – różne uprawy” – 4,6%, natomiast „mieszane - różne zwierzęta” oraz niesklasyfikowane odpowiednio 1,7% i 8,1%.

Tabela 25. Struktura gospodarstw rolnych według typów rolniczych w 2020 r.

Gospodarstwa o typie rolniczym	Polska	województwo podkarpackie
	w odsetkach	
Specjalizujące się w uprawach polowych	59,9	58,9
Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych	2,3	1,7
Specjalizujące się w uprawach trwałych	4,2	2,7
Specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi	10,7	3,1
Specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi	2,6	3,7
Mieszane - różne uprawy	3,3	4,6
Mieszane - różne zwierzęta	2,0	1,7
Mieszane - różne uprawy i zwierzęta	11,9	15,6
Niesklasyfikowane	3,0	8,1

Źródło: *Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

• **rozwój rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim**

Produkcja ekologiczna jest ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcji żywności, łączącym praktyki najkorzystniejsze dla środowiska i klimatu, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych oraz stosowanie wysokich norm dotyczących dobrostanu zwierząt, odpowiadających zapotrzebowaniu rosnącej liczby konsumentów na produkty wytwarzane przy użyciu naturalnych środków i procesów. Produkcja ekologiczna pełni zatem podwójną funkcję społeczną: z jednej strony w odpowiedzi na zapotrzebowanie konsumentów dostarcza na rynek produkty ekologiczne, a z drugiej strony dostarcza powszechnie dostępne dobra, przyczyniając się do ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt, jak również do rozwoju obszarów wiejskich.

Wielu rolników, zwłaszcza tych posiadających niewielkie gospodarstwa, uważa swoje surowce za „ekologiczne”, jednak, aby produkt mógł być formalnie uznany za ekologiczny musi być poddany systemowi kontroli i certyfikacji oraz wyprodukowany zgodnie z zasadami określonymi w przepisach prawnych.

W województwie podkarpackim w 2020 roku funkcjonowało 1033 certyfikowanych producentów ekologicznych, z czego 969 prowadziło produkcję rolną.

Tabela 26. Ilość producentów ekologicznych w poszczególnych latach

Rok	Producenci ekologiczni		% w stosunku do kraju
	Kraj	Podkarpacie	
1999	513	2	0,4
2000	949	20	2,1
2001	1787	195	10,9
2002	1977	231	11,7
2003	2286	288	12,6
2004	3760	430	11,4
2005	7182	855	11,9
2006	9194	1200	13,1
2007	12121	1592	13,1
2008	15206	1911	12,6
2009	17423	2050	11,8
2010	20956	2127	10,1
2011	23847	2079	8,7
2012	26376	1971	7,5
2013	27093	1780	6,6
2014	25427	1511	5,9
2015	23015	1305	5,7
2016	23375	1299	5,6
2017	21400	1249	5,8
2018	20549	1185	5,8
2019	20144	1093	5,4
2020	20274	1033	5,1

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Tabela 27. Powierzchnia upraw ekologicznych w poszczególnych latach

Rok	Powierzchnia upraw ekologicznych (ha)		% w stosunku do kraju
	Kraj	Podkarpacie	
1999	6990,38	10,2	0,1
2000	11660,88	444,9	3,8
2001	44885,9	6973,1	15,5
2002	53515,4	7099	13,3
2003	61236,1	9286,7	15,2
2004	104932,2	15067,2	14,4

2005	166299,7	16019,5	9,6
2006	228009,1	20600,6	9,0
2007	287528,4	27046,7	9,4
2008	314921,2	28670,5	9,1
2009	416261,4	30875	7,4
2010	519068,4	31867,5	6,1
2011	605519,61	32358,46	5,3
2012	661687,3	30381,46	4,6
2013	669969,4	29505,62	4,4
2014	657902,06	23509,74	3,6
2015	580730,03	16655,58	2,9
2016	536579,22	15485,41	2,9
2017	494978,66	15349,72	3,1
2018	484676,15	13629,37	2,8
2019	507637,13	13756,98	2,7
2020	509291,27	12725,91	2,5

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Powyższe tabele przedstawiają jak dynamicznie wzrastała ilość gospodarstw i powierzchnia upraw ekologicznych. W 2005 roku województwo podkarpackie posiadało już drugie miejsce w kraju (po małopolskim) pod względem ilości gospodarstw. Jednak w znacznym stopniu były to gospodarstwa decydujące się na produkcję ekologiczną w celu uzyskania dopłat, z dużą powierzchnią łąk lub uprawami sadowniczymi. Od 2011 roku zanotowano stopniowe zmniejszanie się liczby producentów ekologicznych przy wzroście powierzchni upraw ekologicznych. Natomiast już od 2012 r. zmniejsza się zarówno ilość producentów ekologicznych jak i powierzchnia ekologicznych użytków rolnych. Może to być spowodowane wzrostem wymagań formalnych dla beneficjentów „Programu rolno środowiskowego” w ramach PROW 2007-2013 i „Rolnictwa ekologicznego w ramach PROW 2014-2020. W 2014 r. wprowadzono obowiązek utrzymania drzew na plantacjach sadowniczych przez 2 lata od zakończenia realizacji tego zobowiązania oraz limity powierzchniowe, dla których przyznawana jest płatność.

W PROW 2014-2020 dla działania „Rolnictwo ekologiczne” np. wprowadzono uprawy paszowe gdzie dopłata przysługuje tylko w przypadku posiadania zwierząt, czy dopłaty do upraw sadowniczych owocujących ze zwiększoną minimalną obsadą drzew, co prawdopodobnie spowoduje dalszy spadek ilości gospodarstw, które będą kontynuowały lub rozpoczynały prowadzenie gospodarstw metodami ekologicznymi, jednak pozostaną te, które wytwarzają produkty przeznaczone do sprzedaży.

Największą powierzchnię upraw ekologicznych w województwie zajmują trwałe użytki zielone obejmując ok. 24,46 %, jednak nastąpił znaczny spadek ich powierzchni spowodowany głównie znacznie większym dofinansowaniem do TUZ w ramach działania rolno-środowiskowo-klimatycznego. Obserwuje się stosunkowo dużą powierzchnię upraw maliny i porzeczek, co podyktowane jest możliwością zbytu tych owoców po znacznie wyższej cenie. Nastąpił niewielki wzrost powierzchni ekologicznych warzyw.

Tabela 28. Powierzchnia wybranych ekologicznych upraw w województwie podkarpackim w 2020 r. (ha)

Uprawa	w ha	Stosunek uprawy do łącznej pow. ekologicznych użytków rolnych w %
zboża	1734,11	13,63
ziemniaki	68,24	0,54
rzepak i rzepik	52,99	0,42
kapusta	18,35	0,14
pomidor	20,17	0,16
ogórek	29,99	0,24
dynia	70,74	0,56
marchew	18,83	0,15
czosnek	11,29	0,09
cebula	21,48	0,17
strączkowe	131,04	1,03
trawy na go	337,14	2,64
Łąki i pastwiska	3112,04	24,46
truskawka	85,78	0,67
Malina	416,70	3,27
Porzeczka	856,40	6,73
Aronia	160,60	1,26
Jabłoń	703,02	5,52
Grusza	49,61	0,39

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Większość gospodarstwa nastawione jest wyłącznie na produkcję roślinną. Mniej niż 10 % gospodarstw ekologicznych prowadzi również ekologiczną produkcję zwierzęcą. Często nawet jeśli w gospodarstwie hodowane są zwierzęta, to nie uzyskują statusu produktu ekologicznego. Związane to jest z wysokimi wymaganiami w zakresie dobrostanu zwierząt jakie muszą spełniać gospodarstwa ekologiczne odnośnie wybiegów, pastwisk czy odpowiedniej powierzchni w budynkach inwentarskich. Jednak w porównaniu do 2019 roku nastąpił znaczny wzrost ilości ekologicznych krów mlecznych i owiec, natomiast spadła liczba trzody chlewnej i kóz oraz kur niosek.

Tabela 29. Wykaz zwierząt utrzymywanych w gospodarstwach w województwie podkarpackim w 2020 r.

Gatunek zwierząt	Z certyfikatem w szt.
Bydło	Krowy mleczne 1502 Bydło mięsne 600 Pozostałe bydło 823
Trzoda chlewna	Tuczniki 221 Maciory 52 Pozostałe 255
Owce	Maciorki 714 Pozostałe 476
Kozy	Matki 405 Pozostałe 234
Konie	Koniowate łącznie 40
Jeleniowate	Daniele 66
Króliki	Samice 27 Pozostałe 527
Kury	Brojlery 3030 Kury nioski 6962
Inny drób	Kaczki 2148 Indyki 505 Gęsi 919 Strusie 0 Pozostały drób 1314

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Zwiększyła się ilość wyprodukowanego ekologicznego mleka krowiego, znacznie spadła natomiast ilość ekologicznych jaj kurzych.

Ogółem w 2020 roku w województwie uzyskano produkcję ponad 5,18 mln litrów ekologicznego mleka krowiego, (w 2016- 3,8 mln litrów) ponad 136 tys. l mleka koziego, a także ponad 312 tys. sztuk jaj kurzych (w 2016r. 761 tys.).

Tabela 30. Liczba gospodarstw ekologicznych w poszczególnych powiatach w 2020 r. (wg danych IJHARS)

Powiat	Liczba gospodarstw ekologicznych
bieszczadzki	8
brzozowski	5
dębicki	14
jarosławski	126
jasielski	58
kolbuszowski	8
krośnieński	26
leski	29
leżajski	87
lubaczowski	57
łańcucki	37
mielecki	11
niżański	0
przemyski	130
przeworski	195
ropczycki	7
rzeszowski	44
sanocki	27
stalowowolski	3
strzyżowski	9
tarnobrzeski	3

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Jak przedstawia powyższa tabela najwięcej gospodarstw ekologicznych w 2020 roku znajdowało się na terenie powiatu przeworskiego, przemyskiego i jarosławskiego, zaś brak takich gospodarstw w powiecie niżańskim.

- **ekologiczne przetwórnice**

Aktualnie w województwie podkarpackim 48 podmiotów przetwarza produkty ekologiczne.

Tabela 31. Liczba przetwórnicy ekologicznych w poszczególnych latach

Rok	Kraj	Podkarpacie
2002	18	1
2003	23	-
2004	55	3
2005	99	6
2006	170	11
2007	206	15
2008	236	19

2009	277	21
2010	293	22
2011	270	20
2012	312	18
2013	407	30
2014	484	30
2015	562	36
2016	705	38
2017	795	41
2018	910	43
2019	1022	47
2020	1104	48

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

W województwie podkarpackim znajduje się najwięcej w porównaniu do innych województw producentów zajmujących się pszczelarstwem- 6. (w całej Polsce 30).

Tabela 32. Producenci ekologiczni prowadzący działalność w województwie podkarpackim w 2020 r.

Zakres działalności	Liczba podmiotów
Wprowadzanie na rynek produktów ekologicznych importowanych z państw trzecich	10
Wprowadzanie na rynek produktów ekologicznych (z wyłączeniem importowanych z państw trzecich)	51
Dostawy kwalifikowanego materiału siewnego i wegetatywnego materiału rozmnożeniowego	2
Pszczelarstwo	6
Zbiór ze stanu naturalnego	3
Akwakultura	1

- problemy związane z produkcją ekologiczną**

Ostatnie lata w Polsce charakteryzują się stopniowym spadkiem powierzchni użytkowanej i liczby gospodarstw ekologicznych. Ciągle brakuje zorganizowanych krajowych i międzynarodowych kanałów dystrybucji produktów rolnictwa ekologicznego. Mała jest również świadomość konsumentów, którzy często za „ekologiczne” uważają wszystkie produkty pochodzące z mniejszych gospodarstw, nie zwracając uwagi na wymagany certyfikat. Jednocześnie rozdrobnienie gospodarstw powoduje problemy z uzyskaniem jednolitych większych partii danego surowca.

Słabo nadal rozwinięty jest przemysł przetwórstwa produktów ekologicznych, zwłaszcza produktów zwierzęcych, co powoduje, że trudno jest sprzedać producentom ekologicznym swoje wyroby w wyższej cenie.

- **perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim**

Duże połączenie użytków zielonych to sprzyjające warunki do rozwoju produkcji zwierzęcej (owczarstwo, mleczarstwo, bydło mięsne).

Ze względu na atrakcyjny przyrodniczo i turystycznie teren szansę na rozwój stanowi połączenie rolnictwa ekologicznego z działalnością agroturystyczną.

Nieskażone tereny to możliwość pozyskiwania roślin zielarskich zarówno z ekologicznych łąk i pastwisk jak również nieużytków znajdujących się na terenie gospodarstw ekologicznych oraz na zbiór roślin ze stanu naturalnego.

Podkarpackie ze względu na swoją przyrodniczą i społeczną specyfikę stanowi dobre miejsce do rozwoju rolnictwa ekologicznego opartego na wykorzystaniu praw rządzących przyrodą, bez stosowania nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin, ważne jest jednak podejmowanie działań w zakresie promocji konsumpcji żywności ekologicznej oraz rozwoju przetwórstwa i kanałów dystrybucji.

- **liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie**

Działalność rolnicza prowadzona w gospodarstwach rolnych wymaga udziału i wkładu pracy człowieka. Indywidualne gospodarstwa rolne prowadzone są głównie siłami użytkownika gospodarstwa i członków rodziny użytkownika, których łącznie określamy mianem rodzinnej siły roboczej.

Zgodnie z wynikami Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020 r. w ciągu roku w gospodarstwach indywidualnych pracowało 237,6 tys. osób stanowiących rodzinną siłę roboczą, tj. o 18,3% mniej niż w 2016 r. Średnio na 1 gospodarstwo przypadało 2,1 osób (w kraju 2,0). Pracujący w gospodarstwach indywidualnych Podkarpacia stanowili 9,1% pracujących w kraju.

Bardzo ważnym zagadnieniem przy ocenie nakładów pracy w rolnictwie w ciągu roku jest wymiar czasu pracy, w jakim pracują poszczególne osoby – zarówno rodzinna siła robocza, jak i pozostali pracownicy. Duży udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu zmniejszyła w pewnym stopniu obraz z punktu widzenia pracochłonności poszczególnych rodzajów gospodarstw. Ponadto m.in. w przypadku pracowników dorywczych, kontraktowych, pomocy sąsiedzkiej – bardziej istotny jest łączny wkład pracy mierzony w godzinach, niż sama liczba osób pracujących (tym bardziej, że najczęściej jest to praca zadaniowa, poszczególne osoby wymieniają się w ciągu roku, a wkład pracy każdej z tych osób może być różny). W związku z powyższym, podstawą prowadzonej analizy są nakłady pracy wyrażone w umownych rocznych jednostkach pracy (z ang. Annual Work Unit – AWU), będących odpowiednikiem rocznego wkładu pracy osoby zatrudnionej w pełnym wymiarze czasu pracy (tj. po przeliczeniu pracujących w niepełnym wymiarze na pełne etaty). Jako ekwiwalent pełnego etatu przyjęto 2120 godzin pracy w roku, tzn. 265 dni roboczych po 8 godzin pracy dziennie.

W 2020 r. nakłady pracy na prowadzenie działalności rolniczej we wszystkich gospodarstwach rolnych w województwie podkarpackim wyniosły 96,1 tys. AWU, z tego zdecydowana większość – w gospodarstwach indywidualnych (94,9 tys., wobec 1,2 tys. AWU w pozostałych gospodarstwach), co jest w dużej mierze konsekwencją struktury własnościowej. Wśród gospodarstw indywidualnych dominowały gospodarstwa prowadzone wyłącznie siłami użytkownika i jego rodziny, w mniejszości były te, w których zatrudniano pracowników najemnych. W efekcie, w gospodarstwach indywidualnych 97,2% ogółu nakładów pracy ponoszonych na prowadzenie działalności rolniczej stanowiła rodzinna siła robocza.

Tabela 33. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych

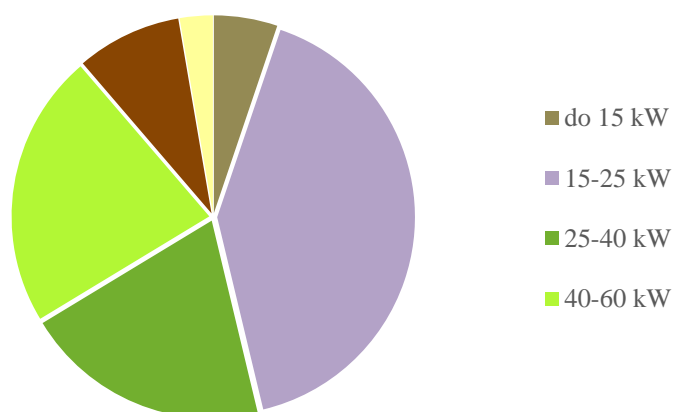
Wyszczególnienie	2016		2020	
	w tys. AWU		2016=100	Polska=100
Ogółem	125,8	96,1	76,4	6,7
Gospodarstwa indywidualne	125,0	94,9	75,9	6,9
rodzinna siła robocza	121,3	92,2	76,0	7,2
pracownicy najemni stali	1,6	1,0	62,5	1,7
pracownicy dorywczy	0,9	0,6	66,7	2,2
pracownicy kontraktowi	0,2	0,4	200,0	5,5
pomoc sąsiedzka	1,0	0,6	60,0	4,3
Gospodarstwa osób prawnych	0,8	1,2	150,0	2,6
AWU przypadające na 1 gospodarstwo rolne	0,9	0,8	88,9	72,7

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

- poziom mechanizacji/stopień innowacyjności a wielkość gospodarstw

Gospodarstwa rolne w województwie podkarpackim w 2020 r. posiadały 91,3 tys. ciągników. W odniesieniu do 2016 r. liczba ciągników zmniejszyła się o 7,5%. W strukturze ciągników według mocy silnika dominowały ciągniki o mocy 15-25 kW i 40-60 kW, które łącznie stanowiły 63,5% w ogólnej liczbie ciągników (w kraju 52,7%). Ciągniki o dużej mocy 100 i więcej kW stanowiły 2,7%, podczas gdy w kraju 6,1%.

Wykres 31. Struktura ciągników według mocy silnika w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Według danych Spisu Powszechnego w 2020 r. prawie 64% gospodarstw rolnych posiadało ciągnik rolniczy, w kraju takich gospodarstw było ponad 58%. Średnio w województwie na jedno gospodarstwo wyposażone w ciągniki przypadało 1,3 szt. ciągnika (w kraju 1,6 szt.). Ponad połowa gospodarstw wyposażona była w ciągniki o mocy silnika 15-25 kW. Mniej gospodarstw wyposażonych było w ciągniki o mocy 40-60 kW i 25-40 kW – stanowiły one 26% i 24% w ogólnej liczbie gospodarstw. Najmniej było gospodarstw z ciągnikami zarówno o najmniejszej (do 15 kW), jak i o największej mocy (100 kW i więcej). Ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw wynosił odpowiednio 6,4% i 2,7%. Odsetek gospodarstw z ciągnikami o mocy 60-100 kW wyniósł ponad 9%.

Na 100 gospodarstw rolnych w 2020 r. w województwie podkarpackim przypadało 80 ciągników (w kraju 110) i było to o 6 ciągników więcej niż w 2016 r. (w kraju o 4). Powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik zwiększyła się z 5,96 ha w 2016 r. do 6,28 ha w 2020 r. (o 0,32 ha). W Polsce zwiększyła się o 0,58 ha i w 2020 r. na 1 ciągnik przypadło 10,33 ha użytków rolnych.

Tabela 34. Liczba ciągników przypadająca na 100 gospodarstw rolnych oraz powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik w latach 2016 i 2020 r.

Wyszczególnienie	Liczba ciągników na 100 gospodarstw rolnych (w sztukach)		Powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik w ha	
	2016	2020	2016	2020
Polska	105,7	109,9	9,75	10,33
Województwo podkarpackie	74,3	80,2	5,96	6,28

Źródło: *Urząd Statystyczny w Rzeszowie.*

Przy utrzymującej się od lat przewadze zbóż w strukturze powierzchni zasiewów i wroście powierzchni uprawy rzepaku, w 2020 r. w porównaniu z 2010 r. zwiększyła się liczba kombajnów do zbioru tych ziemiopłodów (o 27,3%).

W porównaniu z wynikami spisu 2010 r. odnotowano zmniejszenie liczby kombajnów do zbioru buraków cukrowych (o 58,7%), silosokombajnów (o 50,5%) oraz kombajnów ziemniaczanych (o 0,3%).

Tabela 35. Wyposażenie gospodarstw rolnych w wybrane maszyny

Lata	Kombajny			Siloso-kombajny	Opryski-wacze polowe	Opryski-wacze sadownicze
	zbożowe	buraczane	ziemniaczane			
	w sztukach					
2010	5192	586	2346	206	24253	1107
2020	6609	242	2338	102	22629	802

Źródło: *Urząd Statystyczny w Rzeszowie.*

- inwestycje rolnicze**

Inwestycje produkcyjne realizowane przez gospodarstwa rolnicze z założenia są podstawowym elementem długookresowego wzrostu i rozwoju. Realizacja ich ma służyć poprawie efektywności gospodarowania, zwiększeniu poziomu generowanego dochodu rolniczego, wzrostowi skali produkcji lub rozpoczęciu nowej produkcji, ale też wynikają z konieczności dostosowania gospodarstwa rolniczego do wymogów prawnych, czy potrzeb przemysłu rolno-spożywczego oraz wymogów konsumentów.

Inwestycje produkcyjne służą wzrostowi wyposażenia gospodarstw rolniczych w rzeczowy majątek trwały, co w konsekwencji powoduje zmianę relacji czynników produkcji, a więc zmianę techniki

wytwarzania. Szczególnie ważna jest zmiana relacji kapitału do pracy, pozwala to na wzrost technicznego uzbrojenia pracy. Substytucja pracy kapitałem jest podkreślana jako konieczność wynikająca ze wzrostu kosztów pracy w stosunku do pozostałych czynników pracy. Ponadto wzrost relacji kapitału do pracy powoduje poprawę wydajności pracy, która jest fundamentalnym źródłem poprawy poziomu dochodów rolniczych, a zwłaszcza warunkuje możliwość generowania dochodu rolniczego na poziomie parytetowym.

Analizując poziom inwestycji w rolnictwie za lata 2010 – 2019 w województwie podkarpackim na tle kraju stwierdzono, że nakłady inwestycyjne na Podkarpaciu stanowiły od 2,9% do 3,5% nakładów inwestycyjnych w Polsce. Szczególnie ważny jest poziom nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych i na jednego zatrudnionego w rolnictwie. Wartość tych wskaźników ma wpływ na poziom technicznego uzbrojenia ziemi i technicznego uzbrojenia pracy. Obydwa te wskaźniki na Podkarpaciu kształtowały się na znacznie niższym poziomie niż dla kraju. Szczególnie duże różnice zanotowano w przypadku inwestycji w przeliczeniu na zasoby siły roboczej. W Polsce ten wskaźnik był ponad trzykrotnie większy niż na Podkarpaciu. Ważną informacją o możliwościach rozwojowych gospodarstw rolniczych jest wskaźnik odnowienia środków trwałych, obliczony jako stosunek wydatków inwestycyjnych do wartości środków trwałych brutto. Wartość tego wskaźnika także kształtowała się na większym poziomie w Polsce niż na Podkarpaciu. Przyczyną niższej aktywności inwestycyjnej w rolnictwie Podkarpacia niż w Polsce jest przede wszystkim wadliwa struktura obszarowa gospodarstw rolniczych, gdzie przeważają gospodarstwa obszarowo małe, nie posiadające z racji małej skali produkcji zdolności do podjęcia trudu inwestycyjnego. Szczególnie niepokojące są różnice w wartości nakładów inwestycyjnych przypadających na zatrudnionych w rolnictwie. Z jednej strony jest to spowodowane niską aktywnością inwestycyjną rolników, ale też znacznymi, nie w pełni wykorzystanymi zasobami siły roboczej w rolnictwie na Podkarpaciu. Różnice te są przyczyną pogłębiania się dystansu pomiędzy rolnictwem Podkarpacia, a pozostałymi województwami. W celu ograniczenia tych dysproporcji należy podjąć działania z jednej strony aktywizujące aktywność inwestycyjną rolników, ale też wymaga to dynamizacji przemian strukturalnych w rolnictwie Podkarpacia, zwłaszcza dotyczących zmniejszenia liczby zatrudnionych w rolnictwie poprzez odpływ do sektorów pozarolniczych oraz zwiększenia potencjału produkcyjnego gospodarstw rolniczych. Powinno to też skutkować zmniejszeniem liczby gospodarstw, a uwolnione w ten sposób zasoby ziemi powinny przepływać do gospodarstw potencjalnie rozwojowych. Wymaga to utrzymania wysokiego tempa rozwoju gospodarczego w celu umożliwienia „wyciągnięcia” ludzi z rolnictwa. Ponadto wymaga likwidacji barier, zarówno administracyjnych jak i prawnych, w celu ułatwienia swobodnego przepływu ziemi rolniczej z gospodarstw likwidowanych do gospodarstw rozwojowych. W działalności inwestycyjnej należy dążyć przede wszystkim do wspierania gospodarstw potencjalnie rozwojowych, a w pierwszej kolejności promować inwestycje zmierzające do wzrostu potencjału produkcyjnego i wzrostu skali produkcji. Ponadto powinny być przede wszystkim wspierane inwestycje o charakterze rozwojowym i modernizacyjnym, a także dotyczące interesu publicznego, pozwalające na wzrost technicznego uzbrojenia pracy, poprawę jakości produkcji, inwestycji korzystnych dla środowiska naturalnego, poprawiające dobrostan zwierząt, dążące do zatrzymania wartości dodanej w rolnictwie (wsparcie przetwórstwa rolno-spożywczego w gospodarstwach rolnych, wzmocnienie bazy magazynowej gospodarstw rolniczych), zwiększające skalę produkcji, wprowadzające nowe rozwiązania technologiczne, nowe produkty. Podstawowym kryterium zasadności inwestycji w rolnictwie powinna być z jednej strony racjonalność prywatna, a z drugiej strony racjonalność społeczna. Z tego też względu inwestycje realizowane w rolnictwie muszą podlegać ocenie przez pryzmat korzyści prywatnych i społecznych. Podstawą oceny przez pryzmat korzyści prywatnych powinien być rachunek efektywności ekonomicznej, zaś w przypadku korzyści społecznych należy brać pod ocenę kryteria związane z ochroną środowiska naturalnego, dobrostanu zwierząt, czy też ze wzrostem jakości produktów rolniczych.

Tabela 36. Poziom nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w woj. podkarpackim na tle inwestycji w rolnictwie w Polsce

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Inwestycje w rolnictwie (ceny bieżące)										
Polska [mln zł]	3716,0	4283,9	4492,7	4897,4	5240,1	5303,9	5043,3	5270,4	5367,4	5283,0
Podkarpacie [mln zł]	131,9	139,3	153,0	150,1	173,4	163,4	150,5	152,5	180,0	153,4
Podkarpacie [% inwestycji w Polsce]	3,55	3,25	3,41	3,06	3,31	3,08	2,98	2,89	3,35	2,90
Inwestycje na 1 ha UR (ceny bieżące)										
Polska [zł/ha]	239,7	283,1	300,1	335,2	360,0	364,6	346,8	361,0	365,9	359,6
Podkarpacie [zł/ha]	190,3	221,7	250,4	257,0	301,7	284,6	255,8	268,3	328,1	264,9
Inwestycje w stosunku do wartości środków trwałych brutto										
Polska [%]	2,99	3,37	3,45	3,65	3,81	3,80	3,53	3,66	3,57	3,43
Podkarpacie [%]	2,31	2,41	2,63	2,54	2,91	2,71	2,46	2,50	2,85	2,40
Inwestycje w przeliczeniu na jednego zatrudnionego w rolnictwie (ceny bieżące)										
Polska [zł/zatrudniony w rolnictwie]	1597,5	1842,5	1931,8	2104,9	2247,6	2275,2	2165,8	2264,6	2309,6	2276,8
Podkarpacie [zł/zatrudniony w rolnictwie]	515,4	544,2	597,9	586,9	677,9	638,7	588,5	596,5	704,6	600,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Skala aktywności inwestycyjnej rolników jest wypadkową wielu determinant związanych z gospodarstwem rolniczym oraz jego otoczeniem społeczno – gospodarczym i politycznym. Inwestowanie w rolnictwie jest procesem, na który oddziałuje wiele czynników o zróżnicowanym charakterze, zarówno egzogeniczne związane z koniunkturą gospodarczą, dostępnością nowoczesnych rozwiązań technologicznych, dostępnością źródeł finansowania, czy też restrykcje wynikające z regulacji prawnych oraz czynniki endogeniczne związane z potencjałem produkcyjno-ekonomicznym gospodarstwa rolniczego, wiekiem rolnika, jego wykształceniem, czy też skłonnością do inwestowania. Złożoność i wieloaspektowość czynników wpływających na decyzje inwestycyjne, zarówno o charakterze ilościowym jak i jakościowym, wymaga podejścia systemowego, odnoszącego się zarówno do gospodarstwa rolniczego, jak i jego otoczenia. Ocena ta wymaga sądu wartościującego co do zewnętrznych i wewnętrznych czynników, przy czym czynniki zewnętrzne muszą być traktowane jako pierwotne w stosunku do czynników wewnętrznych. One w pierwszej kolejności determinują możliwości rozwojowe. Także mnogość czynników wpływających na decyzje inwestycyjne podmiotu gospodarczego sprawia, że proces ten jest obciążony ryzykiem niepowodzenia.

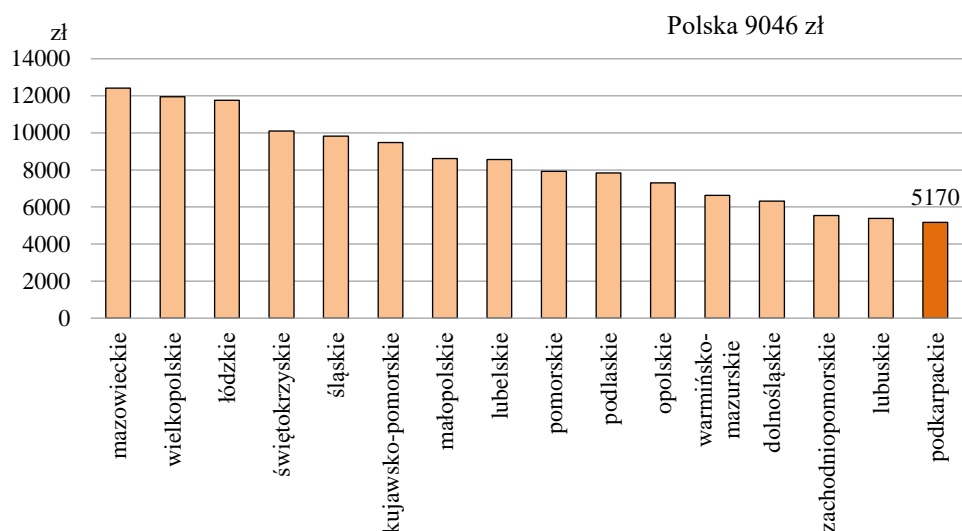
W rolnictwie należy także zwrócić uwagę na specyfikę inwestycji wynikającą z ich swoistości, nieodwracalności, ograniczonej mobilności, co powoduje ich wysoką podatność na różnego rodzaju ryzyka i niepewności związane z sytuacją ekonomiczną czy polityczną w przyszłości. Ta swoistość inwestycji w rolnictwie, wieloaspektowość uwarunkowań, jak i szerokie spektrum korzyści (zarówno korzyści prywatne jak i społeczne) oraz ograniczenia kredytowe na finansowych rynkach rolnych uznawane mogą być za jeden z elementów uzasadniających potrzebę interwencjonizmu państwowego w tym obszarze.

1.3.3 Produkcja rolnicza

- globalna produkcja rolnicza

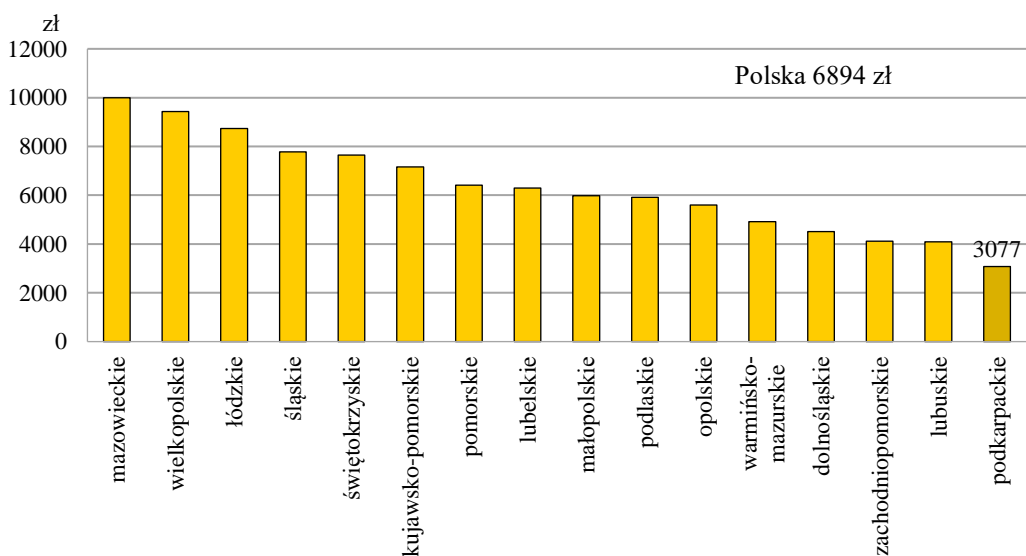
Globalna produkcja rolnicza w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w 2020 r. w województwie podkarpackim wyniosła 5170 zł (w kraju 9046 zł) i była najniższa w kraju. Najwyższą wartość wskaźnik ten przyjął w województwach mazowieckim (12 420 zł) i wielkopolskim (11 943 zł). Z kolei towarowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych kształtowała się na poziomie 3 077 zł (w kraju 6 894 zł). Również ten wskaźnik przyjął najwyższą wartość w województwach mazowieckim (9 990 zł) i wielkopolskim (9 433 zł).

Wykres 32. Produkcja globalna (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 33. Produkcja towarowa (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

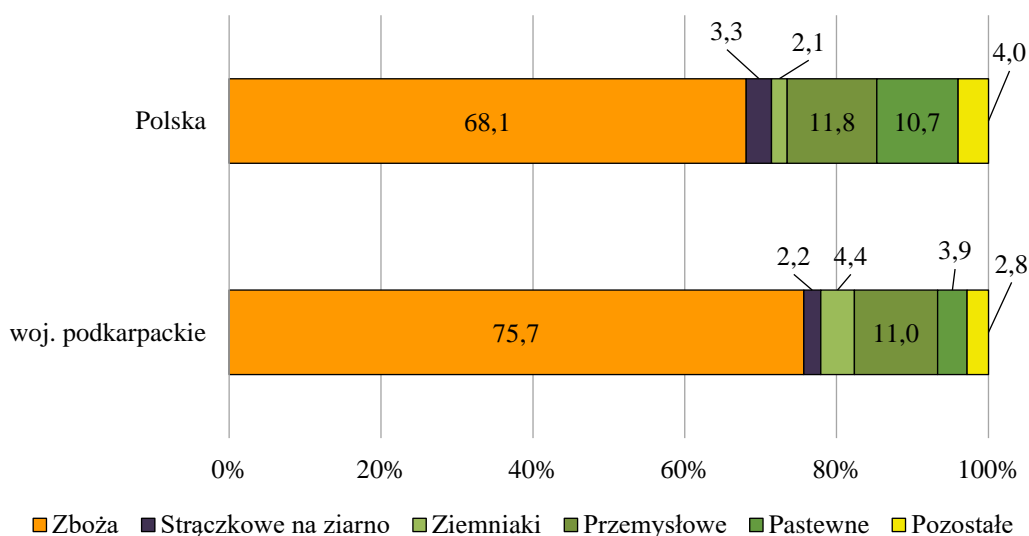
Udział województwa podkarpackiego w ogólnokrajowej globalnej produkcji w 2020 r. wyniósł 2,2% i w przypadku produkcji roślinnej ukształtował się na poziomie 2,8%, a zwierzęcej – 1,9%. Udział w ogólnokrajowej produkcji towarowej wyniósł 1,7%.

W 2020 r. w strukturze towarowej produkcji rolniczej, 57,9% przypadało na produkcję roślinną, a 42,1% na produkcję zwierzęcą. W relacji do 2015 r. wzrósł udział produkcji roślinnej (o 15,0 p. proc.) kosztem produkcji zwierzęcej.

• **powierzchnia zasiewów, w tym według rodzajów**

Powierzchnia zasiewów w województwie podkarpackim wyniosła 308,3 tys. ha, co stanowiło 2,8% powierzchni zasiewów w kraju. W odniesieniu do 2016 r. powierzchnia zasiewów była nieznacznie mniejsza (o 96 ha). W użytkowaniu gospodarstw indywidualnych znajdowało się 96,8% powierzchni zasiewów ogółem. W strukturze zasiewów w 2020 r. dominowały zboża (zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi oraz gryka, proso i inne zbożowe, łącznie z kukurydzą na ziarno), które zajmowały powierzchnię 233,4 tys. ha, co stanowiło 75,7% ogólnej powierzchni zasiewów. W następnej kolejności znalazły się: grupa roślin przemysłowych – 33,9 tys. ha (tj. 11,0% ogólnej powierzchni zasiewów), ziemniaki – 13,7 tys. ha (4,4%), rośliny pastewne, łącznie z kukurydzą na zielonkę – 11,9 tys. ha (4,4%), strączkowe na ziarno – 6,8 tys. ha (2,2%) i pozostałe uprawy – 8,7 tys. ha (tj. 2,8% ogólnej powierzchni zasiewów).

Wykres 34. Struktura powierzchni zasiewów według grup ziemiopłodów w 2020 r.

Źródło: *Urząd Statystyczny w Rzeszowie.*

W strukturze zasiewów zbóż ogółem dominowała uprawa pszenicy, która zajmowała w 2020 r. 44% ogólnej powierzchni zbóż. Prawie 19% powierzchni zbóż stanowiła kukurydza na ziarno, po 9% – pszenżyto i owies, a ponad 7% jęczmień.

W grupie roślin przemysłowych przeważała uprawa rzepaku i rzepiku (77,2%). Powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku w 2020 r. w województwie wyniosła 26,2 tys. ha i stanowiła 8,5% ogólnej powierzchni zasiewów.

Produkcja rolna odbywa się w różnorodnych warunkach przyrodniczych, których syntetycznym miernikiem jest jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zawierająca ocenę gleb, warunków klimatycznych i wodnych oraz rzeźbę terenu. Województwo podkarpackie posiada ogólnie korzystne warunki przyrodnicze dla produkcji rolniczej. Uśredniony wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (uwzględniający jakość gleb, warunki klimatyczne i wodne oraz rzeźbę terenu) wynosi

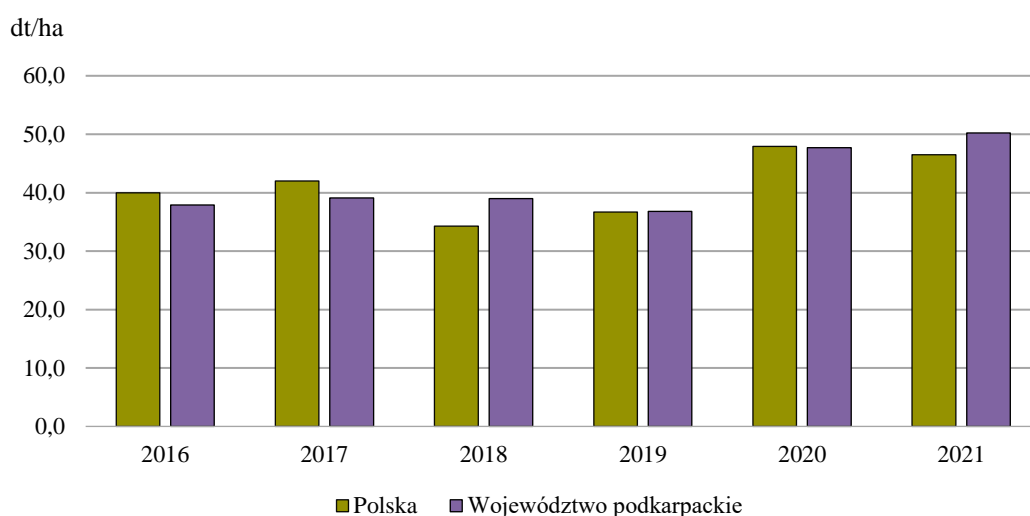
70,4 pkt (Polska – 66,6 pkt). Na produkcję roślinną bezpośredni wpływ ma przebieg warunków pogodowych w okresie wegetacji oraz nawożenie.

Nawozy są jednym z ważniejszych środków niezbędnych do osiągnięcia wysokiej produkcji. W porównaniu do Polski w województwie podkarpackim notuje się najniższe nawożenie mineralne. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) w roku gospodarczym 2019/2020 (w przeliczeniu na czysty składnik) wyniosło 84,4 kg na 1 ha użytków rolnych (w kraju – 130,5 kg).

- **wysokość plonów według gatunków podstawowych upraw**

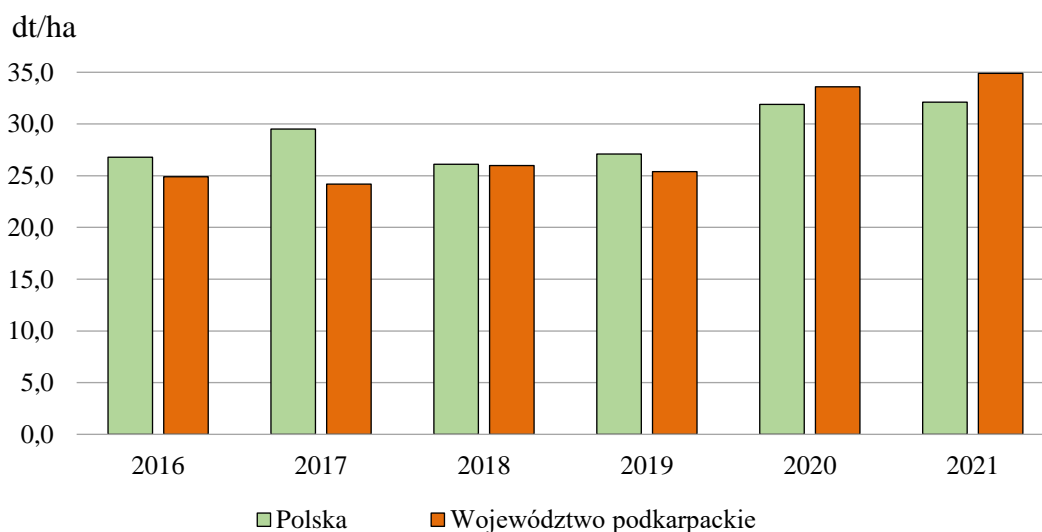
Średnie plony z 1 ha w województwie podkarpackim w 2021 r., w porównaniu z uzyskanymi przeciętnymi plonami w kraju, były niższe w przypadku łąk trwałych – o 39,9%, ziemniaków – o 6,7% oraz buraków cukrowych – o 0,5%. Uzyskane w województwie plony rzepaku i rzepiku i zbóż ogółem były wyższe od średnich krajowych odpowiednio o 8,7% i 8,0%.

Wykres 35. Plony zbóż

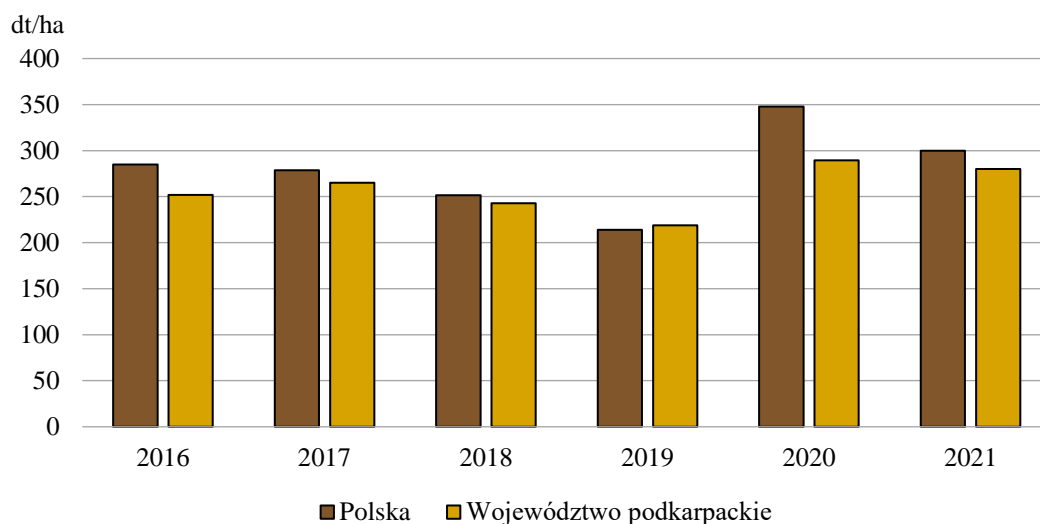
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 36. Plony rzepaku i rzepiku

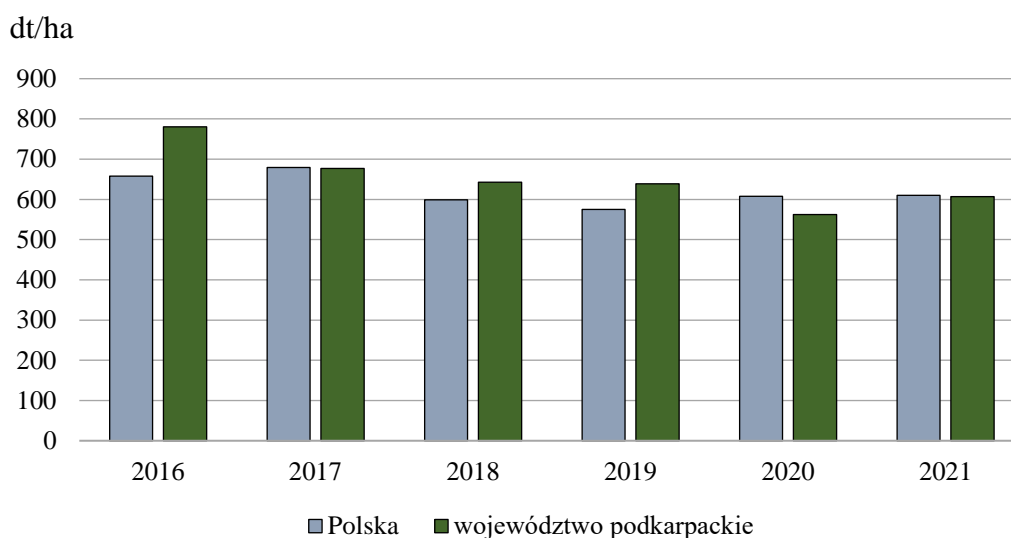
Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 37. Plony ziemniaków

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 38. Plony buraków cukrowych

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Zbiory zbóż ogółem w województwie podkarpackim w 2021 r. stanowiły 3,5% zbiorów zbóż ogółem w Polsce, co dało 12. miejsce w kraju, a zbiory rzepaku i rzepiku – 2,8% zbiorów krajowych, tj. 11. miejsce w kraju. Produkcja ziemniaków stanowiła 5,4% produkcji krajowej, co uplasowało województwo na 9. miejscu wśród województw, a zbiory buraków cukrowych – 1,3% zbiorów krajowych dając 11. miejsce w kraju. W 2021 r. na Podkarpaciu zebrano 74,8 tys. ton warzyw gruntowych, co stanowiło 1,9% zbiorów warzyw gruntowych w kraju. Łączna produkcja owoców (z drzew i krzewów owocowych oraz plantacji jagodowych w sadach i truskawek) wyniosła 97,0 tys. ton, stanowiąc tym samym 1,9% ogólnej produkcji owoców w kraju.

- **pogłowie zwierząt ogółem, według gatunków, średnia wielkość stada - dynamika**

Bydło

W czerwcu 2021 r. pogłowie bydła w województwie podkarpackim liczyło 76,4 tys. sztuk i stanowiło zaledwie 1,2% pogłowia bydła w kraju. W odniesieniu do 2016 r. liczebność stada zmniejszyła się o 13,1 tys. sztuk, tj. o 14,6%. Pogłowie krów w czerwcu 2021 r. wyniosło 40,2 tys. sztuk i było mniejsze niż pięć lat temu o 9,9 tys. sztuk, tj. o 19,7%.

Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w czerwcu 2021 r. wyniosła 13,3 sztuk wobec 42,8 sztuk w kraju i w odniesieniu do 2016 r. zmniejszyła się o 12,5%, natomiast w kraju zwiększyła się o 4,9%. Obsada krów na 100 ha UR sięgała 7,0 sztuk (w kraju 16,0 sztuk).

W odniesieniu do 2016 r. w strukturze bydła obserwuje się spadek pogłowia krów oraz pozostałego bydła dorosłego hodowlanego i rzeźnego w wieku 2 lat i więcej. Wzrósł natomiast udział młodego bydła hodowlanego i rzeźnego w wieku 1-2 lat oraz cieląt w wieku poniżej 1 roku. Średnia roczna wydajność mleka od 1 krowy w 2020 r. wyniosła 4096 litrów, natomiast w kraju 5946 litrów. Województwo podkarpackie uplasowało się na 14 miejscu w Polsce pod względem mleczności krów.

Trzoda chlewna

Pogłowie trzody chlewnej w województwie podkarpackim w czerwcu 2021 r. wyniosło 113,7 tys. sztuk, co stanowiło 1,0% pogłowia w kraju. W porównaniu z 2016 r. stado świń zmniejszyło się o 33,7%, w Polsce pogłowie było wyższe o 1,5%.

Pogłowie loch na chów wyniosło 11,2 tys. sztuk i przez pięć lat zmniejszyło się o 5,8 tys. sztuk (o 33,9%). Obsada świń na 100 ha użytków rolnych wyniosła 19,8 sztuk, natomiast w kraju 73,8 sztuk.

Owce

Pogłowie owiec wyniosło 15,0 tys. sztuk i w porównaniu z 2016 r. było mniejsze o 3,4 tys. sztuk (o 18,6%). Udział maciorek jednorocznych i starszych w ogólnej liczbie owiec wyniósł 35,0% (6,4 tys. sztuk). W odniesieniu do 2016 r. liczebność stada maciorek jednorocznych i starszych zmniejszyła się o 2,6 tys. sztuk (o 28,4%).

Udział województwa podkarpackiego w krajowym pogłowie owiec stanowił 5,2%. Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wyniosła 2,6 sztuk, a w kraju 1,9 sztuk.

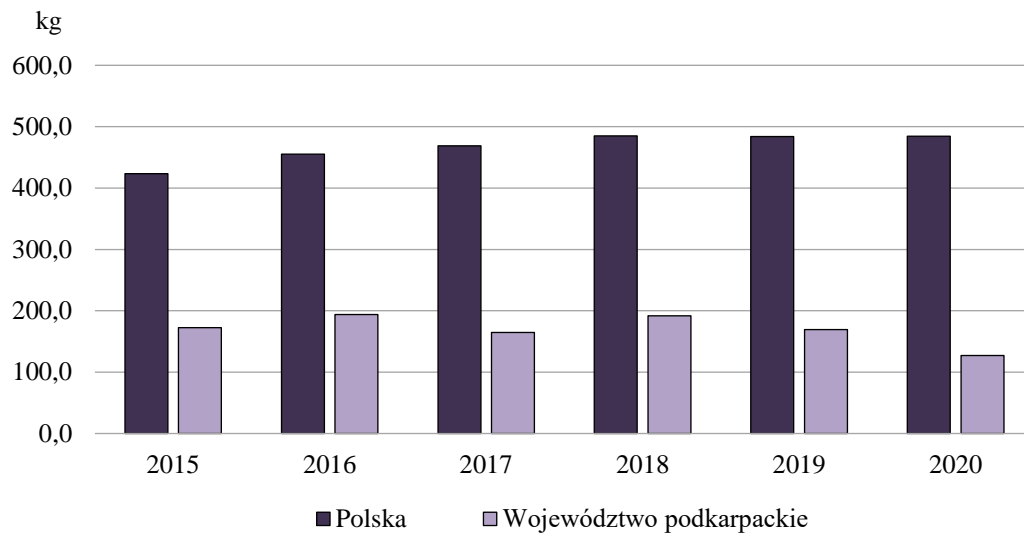
Drób

Pogłowie drobiu w czerwcu 2021 r. liczyło 4,5 mln sztuk, co stanowiło 2,3% pogłowia w Polsce. W porównaniu z 2016 r. pogłowie drobiu zmniejszyło się o 18,7%, przy czym w kraju wzrosło o 1,3%. Obsada drobiu kurzego na 100 ha użytków rolnych wyniosła średnio 698,1 sztuk, a w kraju 1099,2 sztuk. W 2020 r. przeciętnie od 1 kury nioski uzyskano 238 sztuk jaj, przy średniej krajowej wynoszącej 230 sztuk jaj.

Produkcja żywca rzeźnego

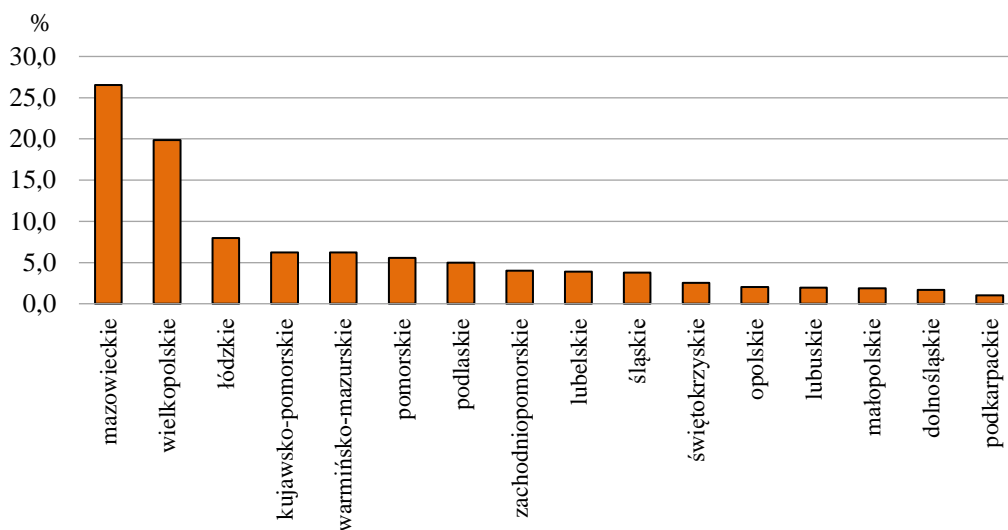
Produkcja żywca rzeźnego (wołowego, cielęcego, wieprzowego, baraniego, końskiego, drobiowego, koziego i króliczego) w wadze żywej w 2020 r. wyniosła ogółem 72,8 tys. ton i kształtowała się na poziomie niższym (o 25,8%) od uzyskanej w 2019 r. i niżej (o 26,6%) niż w 2015 r. Gospodarstwa indywidualne wyprodukowały 97,5% żywca rzeźnego w województwie. W skali roku zmniejszyła się produkcja żywca drobiowego (o 48,5%), baraniego (o 25,9%), wołowego (o 8,1%), wieprzowego (o 7,7%) i końskiego (o 2,1%). Wyższa była produkcja żywca króliczego i koziego (odpowiednio o 36,5% i o 20,0%). W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych przypadało 127,1 kg żywca rzeźnego w wadze żywej (w kraju 484,3 kg).

Wykres 39. Produkcja żywca rzeźnego ogółem w wadze żywej na 1 ha użytków rolnych

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 40. Udział województw w krajowej produkcji żywca rzeźnego w wadze żywej w 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Z analizy danych w przekroju terytorialnym wynika, że województwo podkarpackie miało najmniejszy udział w ogólnokrajowej produkcji żywca rzeźnego oscylujący w granicach 1%, a także jedną z najniższych w kraju wielkość produkcji żywca rzeźnego na 1 ha użytków rolnych.

Produkcja żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso (wołowego, cielęcego, wieprzowego, baraniego, końskiego, drobiowego, koziego, króliczego i dziczyzny, bez podrobów) w 2020 r. wyniosła 54,6 tys. ton i zmniejszyła się o 25,5% w stosunku do uzyskanej rok wcześniej. Znaczący udział w produkcji mięsa i tłuszczów miał żywiec wieprzowy (54,4%) i drobiowy (31,5%).

Produkcja żywca wołowego

Produkcja żywca wołowego w województwie podkarpackim w 2020 r. była o ponad 8% niższa niż w roku poprzednim, a w porównaniu z 2015 r. odnotowano wzrost o 7,7%. Podobną tendencję zaobserwowano kraju.

Tabela 37. Produkcja żywca wołowego (w wadze żywej)

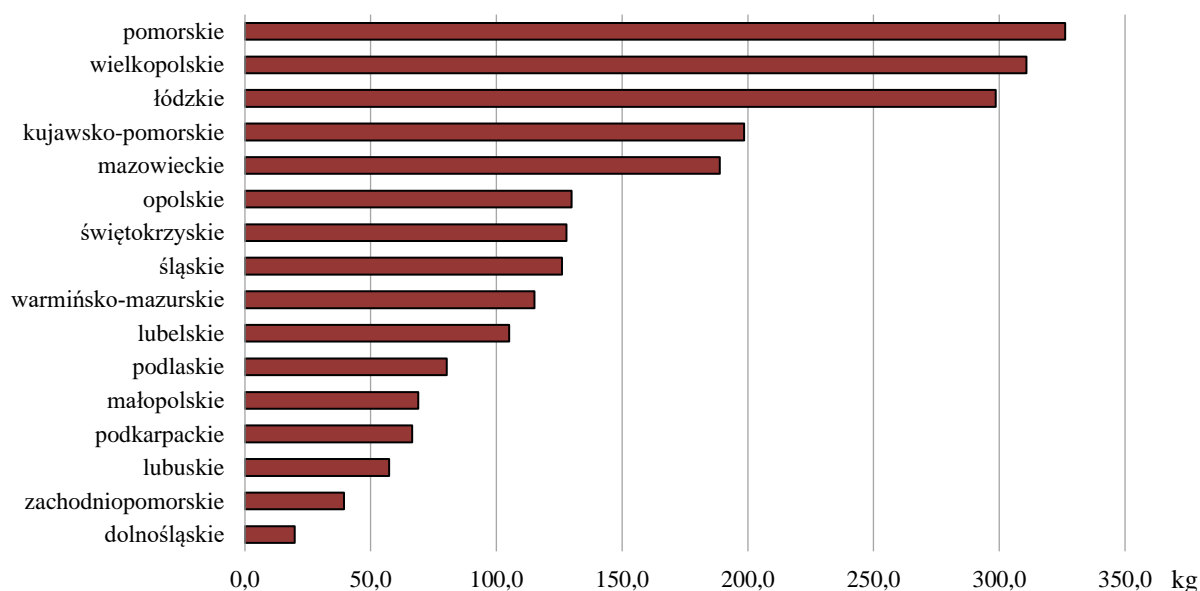
Województwa	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	w tys. ton					
Polska	918,2	971,9	1090,6	1106,6	1094,8	1092,1
Dolnośląskie	20,0	17,2	18,7	21,8	14,6	14,8
Kujawsko-pomorskie	69,9	84,2	91,8	87,5	82,6	66,4
Lubelskie	44,1	41,8	57,3	53,3	56,0	51,8
Lubuskie	6,1	6,6	7,1	8,4	7,9	7,0
Łódzkie	108,1	112,0	111,5	130,8	132,0	138,0
Małopolskie	38,0	33,6	49,2	41,4	50,5	46,5
Mazowieckie	162,2	191,2	219,7	214,5	176,7	179,9
Opolskie	10,8	13,1	13,9	13,9	15,1	17,9
Podkarpackie	8,1	10,2	8,5	8,6	9,4	8,7
Podlaskie	97,4	98,0	122,2	107,8	141,1	115,4
Pomorskie	29,0	25,7	33,3	36,0	34,8	32,8
Śląskie	26,2	27,3	29,3	42,5	36,3	50,0
Świętokrzyskie	40,3	48,3	56,1	66,8	59,1	70,0
Warmińsko-mazurskie	46,2	41,6	37,4	34,0	35,5	48,0
Wielkopolskie	201,7	211,4	225,2	227,7	231,8	230,6
Zachodniopomorskie	10,2	9,9	9,2	11,7	11,4	14,2

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Produkcja żywca wieprzowego

W produkcji żywca wieprzowego w 2020 r. odnotowano spadek zarówno w porównaniu z rokiem poprzednim (o 7,7%), jak w odniesieniu do 2015 r. (o 15,1%). Na 1 hektar użytków rolnych przypadało średnio w województwie 66,5 kg żywca wieprzowego (w kraju 158,9 kg). Najwięcej żywca wieprzowego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych było w województwie pomorskim (326,2 kg), a najmniej w województwie dolnośląskim (19,8 kg).

Wykres 41. Produkcja żywca wieprzowego na 1 ha użytków rolnych w 2020 r.

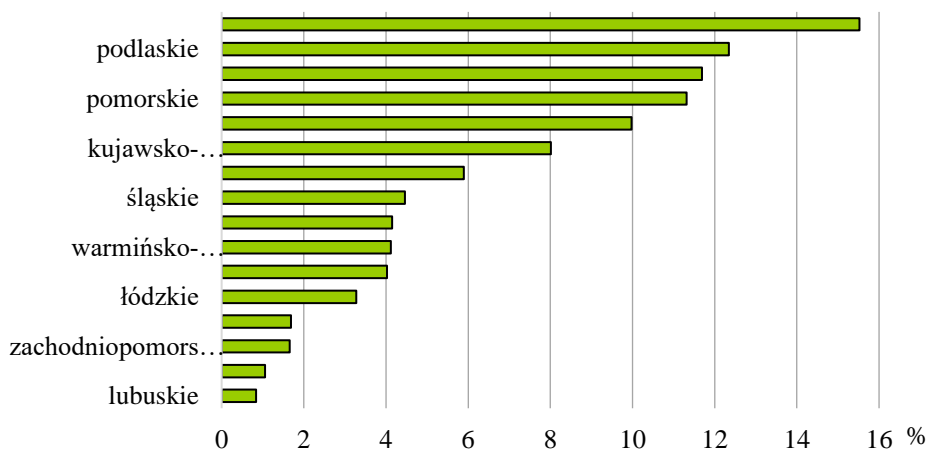

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Produkcja żywca baraniego

W 2020 r. udział województwa podkarpackiego w krajowej produkcji żywca baraniego stanowił 4,0%. Produkcja żywca baraniego zarówno w województwie podkarpackim, jak i w kraju była niższa niż przed rokiem jak w porównaniu z 2015 r.

Wykres 42. Udział województw w krajowej produkcji żywca baraniego w 2020 r.

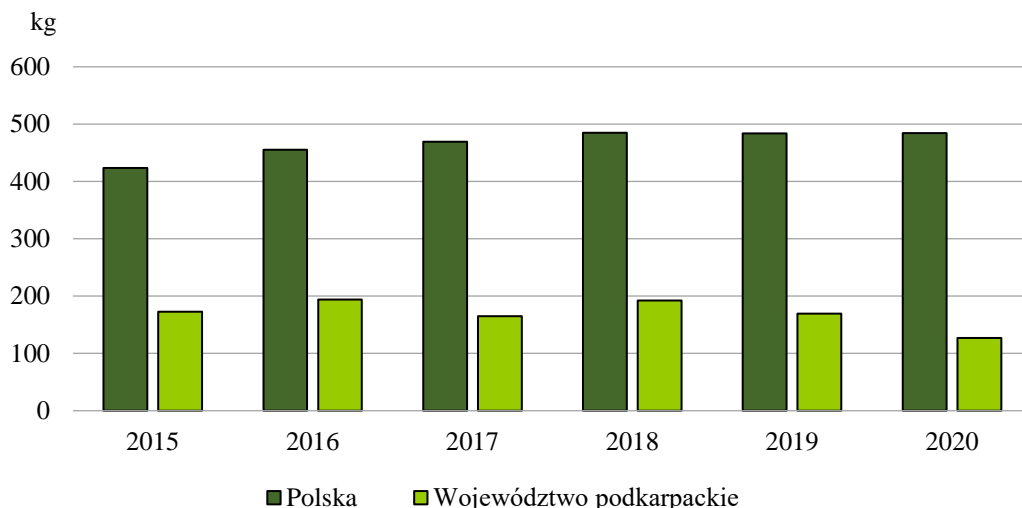

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Produkcja żywca drobiowego

W województwie podkarpackim odnotowano spadek produkcji żywca drobiowego, natomiast w kraju produkcja ta wzrastała. Produkcja żywca drobiowego w województwie podkarpackim stanowi niewielki udział w produkcji krajowej. Największym producentem żywca drobiowego w kraju w 2020 r. było województwo mazowieckie (36,3%).

Wykres 43. Produkcja żywca drobiowego na 1 ha użytków rolnych

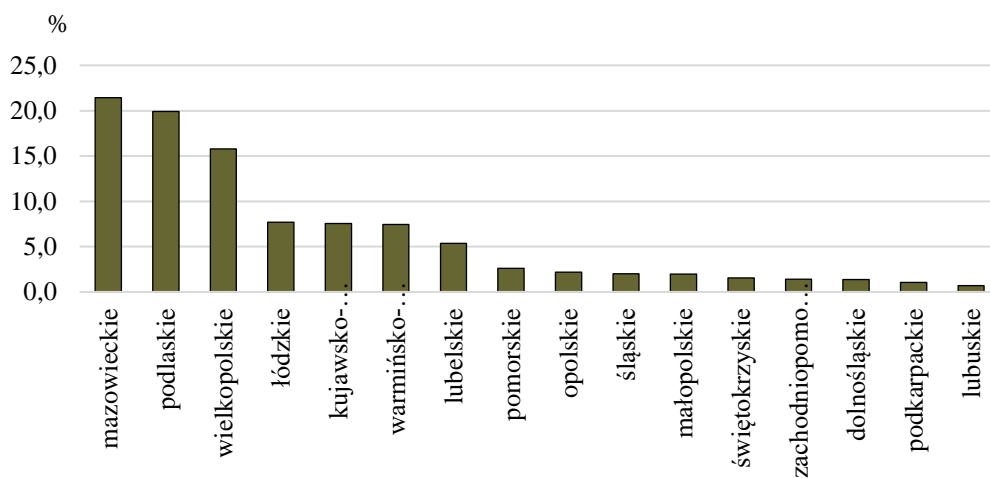

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Produkcja mleka

W 2020 r. w województwie podkarpackim wyprodukowano 152,9 mln litrów mleka krowiego, w tym 93,9% pochodziło z gospodarstw indywidualnych. Produkcja mleka była niższa o 5,0% niż w 2019 r. i znacznie mniejsza (o 33,7%) niż w 2015 r. Na 1 ha użytków rolnych przypadło 267 litrów mleka (w kraju 963).

Wykres 44. Udział województw w krajowej produkcji mleka 2020 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Przetwórstwo mleka i serowarstwo w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Na terenie województwa podkarpackiego przetwórstwem mleka zajmuje się około 95 gospodarstw rolnych, a większość z nich produkuje sery. Przetwórstwo mleka to w 80% mleko krowie, w 5% kozie i 15% owcze. Najczęściej przetwórstwem mleka krowiego zajmują się gospodarstwa rodzinne o skali produkcji wynoszącej 3-10 szt. krów mlecznych. Produkcja serów jest dość rozproszona. Przeważają gospodarstwa zlokalizowane na terenach skoncentrowanej produkcji mleka – powiaty: sanocki, krośnieński, lubaczowski, leżajski. Zauważyć można jednak zjawisko lokalizacji produkcji serów w pobliżu dużych miast - Rzeszowa i Mielca. Główna lokalizacja produkcji serów owczych to powiaty: sanocki, leski i bieszczadzki. Natomiast sery kozie produkowane są w powiecie krośnieńskim i jasielskim. Zdecydowana większość przetwórstwa mleka to produkcja serów z mleka krowiego na rynek lokalny. Część produkcji serów trafia do dużych miast i sprzedawana jest na placach targowych. W województwie podkarpackim zaobserwować można zjawisko sprzedaży mleka poprzez sieć mlekomatów oraz w ramach sprzedaży bezpośredniej wprost z gospodarstw rolnych.

Mleko owcze i kozie przerabiane na sery sprzedawane jest z reguły w sezonie turystycznym na terenach Bieszczad i Beskidu Niskiego w miejscach gromadzenia się turystów i przy szlakach turystycznych oraz drogach dojazdowych. Ogromny problem w przyzagrodowym przetwórstwie mleka stanowi spełnienie wymagań weterynaryjnych. Formalną zgodę Weterynaryjnej Inspekcji Sanitarnej na sprzedaż posiada jedynie 5 gospodarstw (mogą one prowadzić działalność handlową), pozostałe gospodarstwa sprzedają swoje wyroby nieoficjalnie lub też w systemie sprzedaży bezpośredniej w gospodarstwie rolnym. Przetwórstwo mleka może stanowić bardziej dochodową formę produkcji mleczarskiej, wymaga jednak wiedzy i zaangażowania rolników, w tym umiejętności handlowych.

- **niszowe kierunki w produkcji rolniczej (uprawa winorośli i produkcja wina, hodowla ryb, pszczelarstwo, serowarstwo, zielarstwo, inne)**

Zielarstwo

Województwo podkarpackie posiada doskonałe warunki do uprawy ziół, w tym również do zbioru ze stanu naturalnego. Tradycja uprawy ziół wynika z wieloletniej współpracy z Herbapolem w Lublinie. Uprawa ziół na Podkarpaciu może stanowić dodatkowe źródło dochodu w gospodarstwach małoobszarowych jak i ekologicznych. Najczęściej zioła uprawiane są w gospodarstwach rodzinnych i zajmują one niewielką powierzchnię. Rejonami uprawy ziół na Podkarpaciu są powiaty: łańcucki, jarosławski, jasielski, leżajski, lubaczowski, przeworski. Mniejsze plantacje ziół zlokalizowane są także w powiecie stalowowolskim, strzyżowskim oraz tarnobrzeskim.

Wśród uprawianych na Podkarpaciu roślin zielarskich największy areal zajmują rośliny, których surowcem zielarskim jest korzeń i kłącze i są to: lubczyk, łośnian, kozłek i arcydzięgiel. Większość upraw tych gatunków zlokalizowana jest na terenie gminy Markowa w powiecie łańcuckim. Pozostałe gatunki roślin zielarskich są uprawiane na znacznie mniejszym areale.

Gatunki uprawianych ziół oraz areal upraw są uzależnione od aktualnego zapotrzebowania rynku na surowiec zielarski i ulegają dość dużym zmianom. Niestety pomimo dużego zainteresowania konsumentów produktami zielarskimi jakie odnotowujemy w ostatnich latach, nie możemy mówić o stabilnym wzroście powierzchni upraw roślin zielarskich. Niewątpliwym wpływem na to ma bardzo duża niestabilność rynku zbytu oraz wysoka pracochłonność tego rodzaju upraw, które bardzo często prowadzone są metodami ekologicznymi. Na chwilę obecną uprawa lubczyku na Podkarpaciu stanowi znaczny odsetek upraw w skali kraju (ok. 27% całego arealu upraw w Polsce). Niestety przy niestabilności ceny surowca jaką obserwujemy na rynku zielarskim oraz braku kontraktacji (oprócz umów z Herbapolem) powierzchnia upraw poszczególnych ziół może ulegać gwałtownym zmianom rok do roku. Odbiorcami surowca zielarskiego z terenu Podkarpacia jest przedsiębiorstwo Herbapol lub są prywatne podmioty.

Kwiaciarstwo

Uprawa kwiatów balkonowych i rabatowych oraz chryzantem to uprawa alternatywna dla gospodarstw małoobszarowych. Są to głównie uprawy w tunelach foliowych. Średnio w gospodarstwach uprawa prowadzona jest w 3-5 tunelach foliowych o wymiarach 30 x 7 m. Ze względu na dużą podaż kwiatów

rabatowych i balkonowych oraz chryzantem, gospodarstwa prowadzące ten rodzaj produkcji zlokalizowane są prawie w każdej gminie, a rośliny są sprzedawane na rynkach lokalnych. Cały czas rośnie sprzedaż kwiatów rabatowych i balkonowych ze względu na chęć konsumentów otaczania się kwiatami i ukwiecania balkonów tarasów i ogrodów. Są też produkowane kwiaty dwuletnie, takie jak bratek ogrodowy czy stokrotka. Jest to najczęściej uprawa polowa. W uprawie tunelowej z jednostki powierzchni w sezonie wegetacyjnym otrzymujemy plon dwukrotnie, w okresie wiosennym plon kwiatów rabatowych i balkonowych, a w okresie jesiennym chryzantemy doniczkowe i do dekoracji balkonów i ogrodów.

Kwiaty w szklarniach

Na Podkarpaciu w szklarniach uprawiane są: róże, gerbery, goździki, goździki gałązkowe, alstromerie, anturium, gwiazda betlejemska doniczkowana oraz zieleń cięta. Są to gospodarstwa rodzinne, powierzchnia uprawy waha się od 0,50 ha do 2 ha upraw kwiatów pod szkłem. Wysokie koszty uprawy kwiatów pod szkłem związane są z:

- kosztem zakupu materiału nasadzeniowego - zwykle licencjonowanego,
- nawożeniem specjalistycznymi nawozami do fertygacji,
- ogrzewaniem zwłaszcza w okresie zimowym, a uprawa anturium wymaga ogrzewania przez cały rok,
- doświetlaniem upraw kwiatów pod szkłem w okresie niedoboru słońca w czasie zimy,
- kosztami transportu na rynki zbytu.

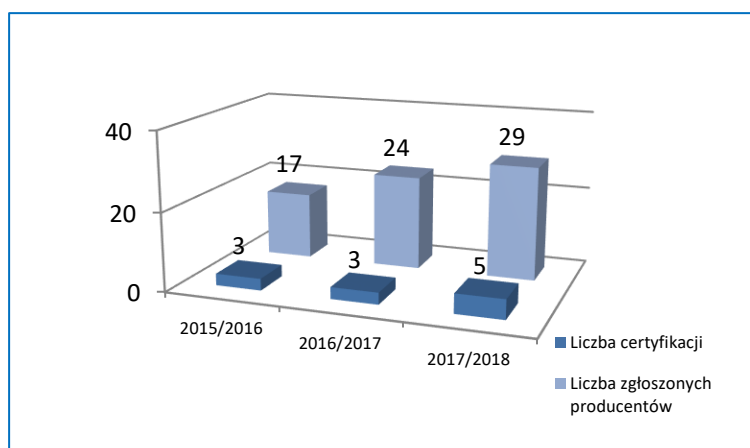
Gospodarstwa uprawiające kwiaty pod szkłem zlokalizowane są w powiecie rzeszowskim w gminie Boguchwała oraz gminie Świlcza, powiecie jarosławskim oraz jasielskim.

Produkcja win pochodzących z upraw własnych na terenie województwa podkarpackiego

Na przestrzeni ostatnich lat na terenie województwa podkarpackiego coraz prężniej rozwija się uprawa winorośli i wyrób wina. Jest to powrót do tradycji, gdyż na terenie województwa kilkaset lat temu istniały winnice i produkowane było wino. Szczególnie dotyczy do rejonów Jasła. Obecnie wobec możliwości uprawy nowych odmian winorośli odpornych na niekorzystne warunki klimatyczne, w tym niskie temperatury występujące w okresie zimowym, coraz więcej osób podejmuje się ich uprawy. Wśród wielu pasjonatów posiadających winnice coraz więcej z nich próbuje z dobrym skutkiem wyrabiać i legalnie wprowadzać do obrotu wyroby winiarskie. Z roku na rok wzrasta liczba zarejestrowanych producentów wina. W roku winiarskim 2017/2018 zgłosiło się ich 29. Wzrasta też liczba winiarzy dokonujących dodatkowo certyfikacji wina w kierunku możliwości deklaracji w oznakowaniu nazwy odmiany oraz rocznika wyrobu wina.

Liczba aktywnie działających winnic współpracujących z PODR w Boguchwale na terenie województwa podkarpackiego w lipcu 2021 r. wynosiła: 79.

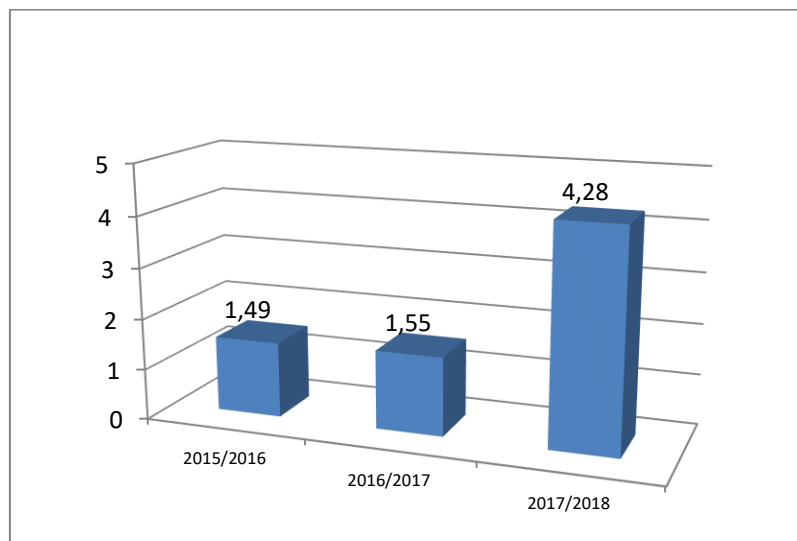
Wykres 45. Producenci wina w województwie podkarpackim

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych w Rzeszowie.

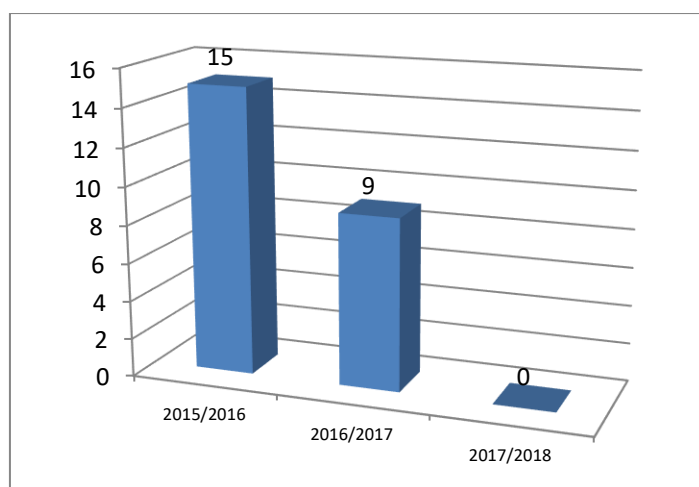
Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie nie dysponuje pełnymi danymi w zakresie powierzchni upraw winorośli. Z dostępnych danych wynika, że średnia powierzchnia plantacji wynosi około 0,85 ha.

Wykres 46. Powierzchnia winnic zgłoszonych do certyfikacji (w ha) w województwie podkarpackim

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych w Rzeszowie.

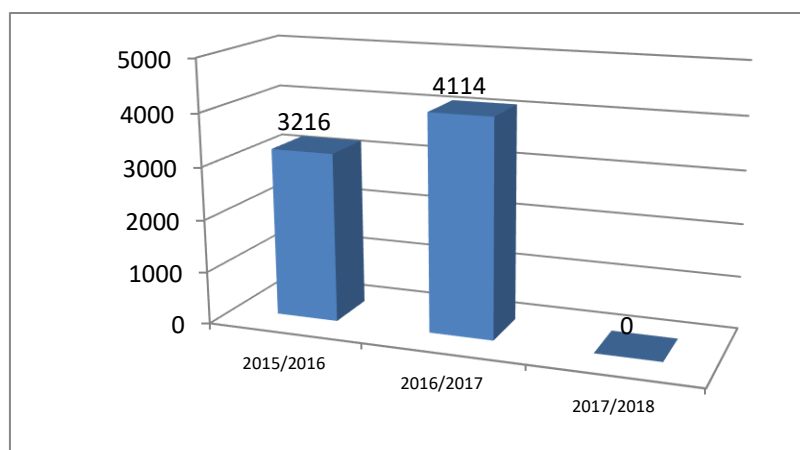
Wykres 47. Liczba wydanych decyzji dotyczących certyfikacji (w szt.)

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych w Rzeszowie.

Wielkość partii win objętych certyfikacją z roku na rok rośnie. Wynika to również z porównania wielkości produkcji win dotyczących tych samych producentów, gdzie przy podobnym nasadzeniu produkcja z roku na rok wzrasta. Świadczy to o tendencjach wzrostowych wyrobu wina w zależności od wzrostu doświadczenia producentów wina oraz wzrostu możliwości produkcyjnych samej winnicy.

Wykres 48. Wielkość partii objętych certyfikacją (w litrach)

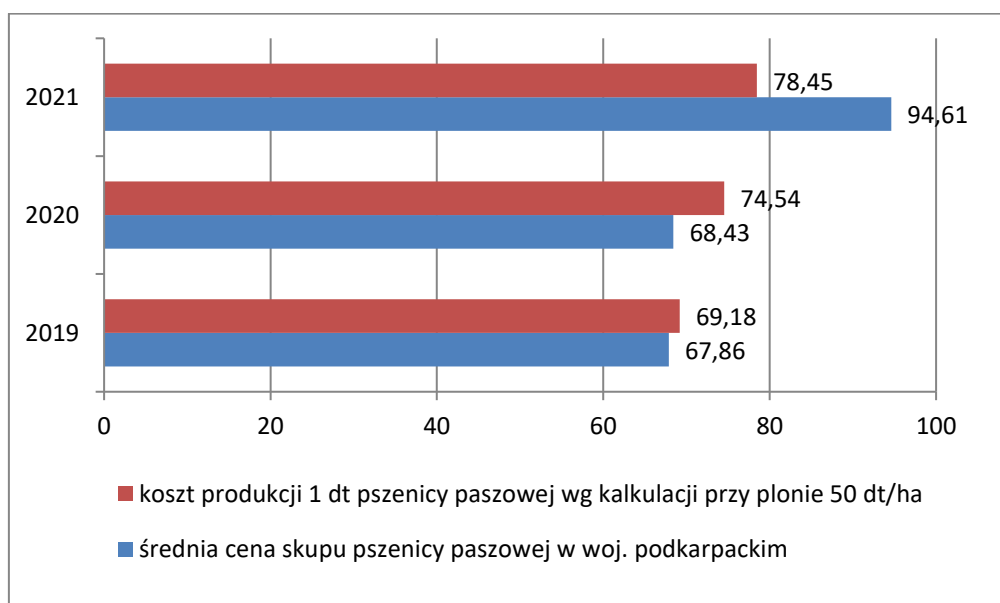
Źródło: Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych w Rzeszowie.

- **opłacalność produkcji**

Opłacalność produkcji pszenicy paszowej

W 2019 r. średnia cena skupu pszenicy paszowej na terenie województwa podkarpackiego była stosunkowo niska i nie pokrywała kosztów produkcji. Cena uzyskana z wybranych podmiotów prowadzących skupy, kształtowała się na poziomie 67,86 zł/dt, natomiast koszt produkcji 1 dt pszenicy paszowej wg sporządzonych kalkulacji przy plonie 50 dt/ha wyniósł – 69,18 zł. W 2020 r. odnotowano nieznaczny wzrost ceny tej pszenicy, jednak wzrósł również koszt jej wytworzenia, co wpłynęło na utrzymanie się niekorzystnej relacji ceny tego zboża w stosunku do jego kosztu produkcji. Rok 2021 zaznaczył się najwyższą średnią ceną skupu pszenicy paszowej w analizowanym okresie kształtującą się na poziomie 94,61 zł/dt., miała ona znaczący wpływ na opłacalność jej produkcji, mimo, wzrostu kosztów. Reasumując należy zauważyć, że w analizowanym okresie tj. w latach 2019-2021, relacja ceny tego zboża do kosztu produkcji była najkorzystniejsza w 2021 r.

Wykres 49. Relacja ceny 1dt pszenicy ozimej do kosztu produkcji 1 dt

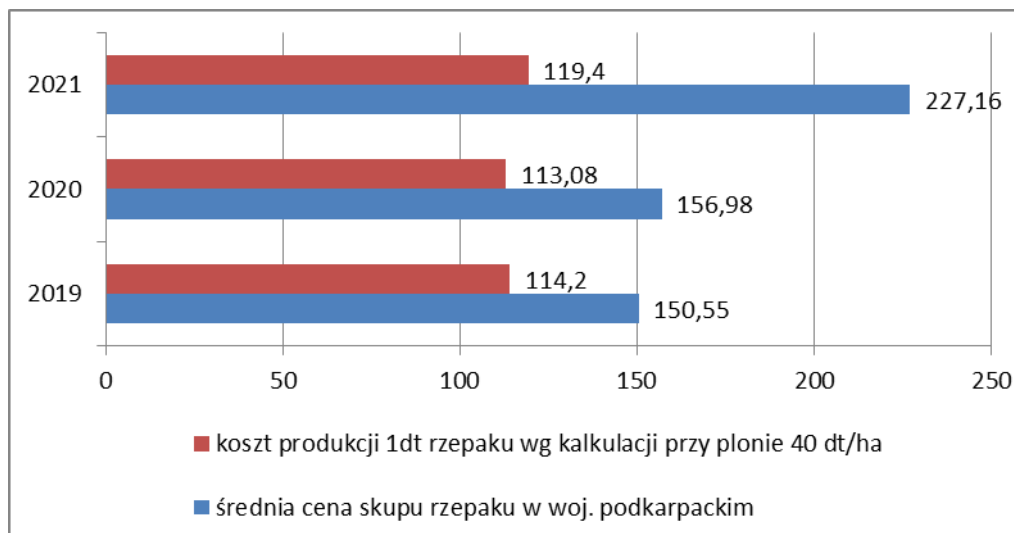

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Oplacalność produkcji rzepaku

W analizowanym okresie (lata 2019-2021) ceny rzepaku (oferowane przez podmioty skupujące na terenie województwa podkarpackiego) systematycznie wzrastały aż do poziomu 227,16 zł za 1 dt w 2021 r., natomiast koszt produkcji 1 dt (przy plonie 40 dt z ha) ulegał tylko nieznacznym wahaniom, które nie miały niekorzystnego wpływu na opłacalność jego produkcji.

Wykres 50. Relacja ceny 1 dt rzepaku ozimego do kosztu produkcji 1 dt

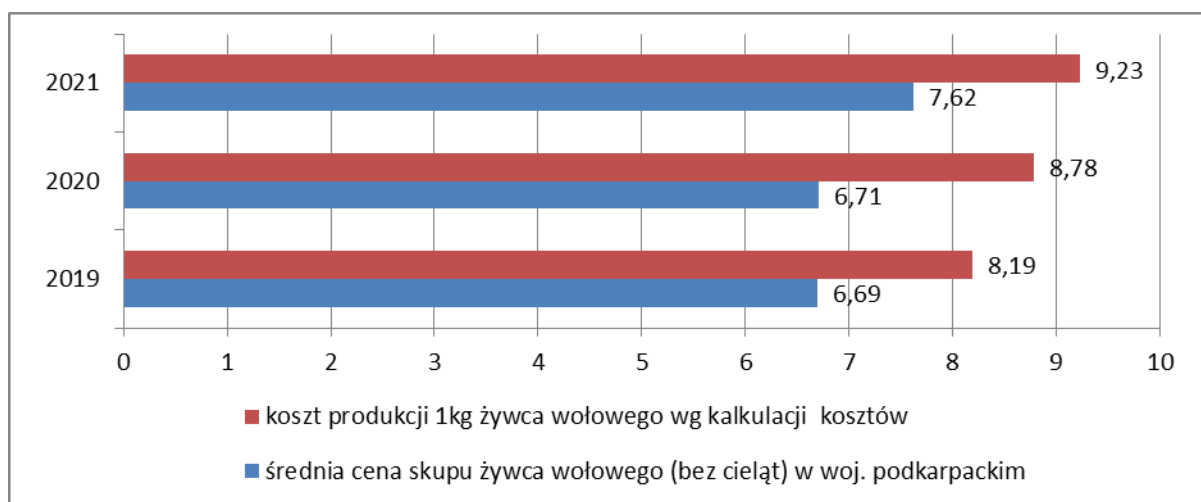

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

Oplacalność produkcji żywca wołowego

W analizowanym okresie 2019-2021 r. systematycznie wzrastała cena skupu żywca wołowego (bez cieląt). W 2021 r. ukształtowała się na poziomie 7,62 zł brutto wagi żywej za 1kg. Koszt produkcji 1 kg żywca wołowego w analogicznym okresie charakteryzował się również tendencją wzrostową i w 2021r. przyjął wartość 9,23zł/kg. Z przedstawionych relacji wynika, że stale rosnąca cena skupu żywca wołowego (bez cieląt) nie pokrywa kosztów jego produkcji, a tym samym nie zapewnia opłacalności tej produkcji.

Wykres 51. Relacja średniej ceny skupu żywca wołowego w zł/kg do kosztu produkcji 1 kg

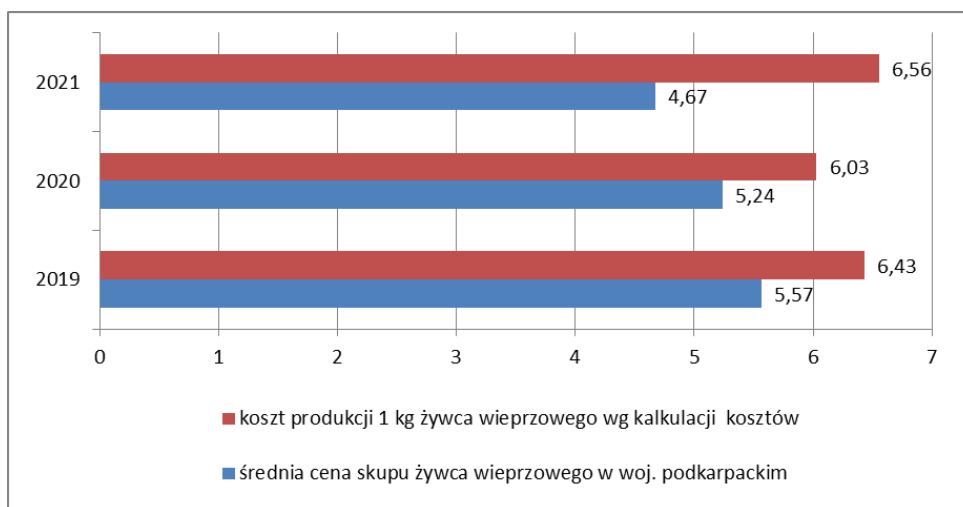

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Oplacalność produkcji żywca wieprzowego

Z przedstawionej poniżej relacji kosztu produkcji 1 kg żywca wieprzowego wg sporządzonych kalkulacji (wykres nr 52) do ceny tego żywca wynika, że koszt w analizowanym okresie ulegał nieznacznym wahaniom i w 2021 r. przyjął wartość 6,56zł w 2021r. Natomiast średnia cena skupu żywca wieprzowego sukcesywnie spadała z 5,57 zł w 2019 r. do 4,67zł w 2021r. (cena z wybranych podmiotów skupujących żywce w woj. podkarpackim). Z przedstawionych relacji wynika, że w latach 2019-2021 cena skupu nie pokrywała kosztów produkcji, a tym samym nie zapewniała opłacalności. Powodem tej sytuacji mogą być coraz droższe środki produkcji przy jednoczesnym utrzymywaniu się spadku ceny skupu żywca oraz afrykański pomór świń (ASF), który ma znaczący wpływ na mniejszy eksport wieprzowiny i ograniczenie skupu tuczników.

Wykres 52. Relacja średniej ceny żywca wieprzowego w zł/kg do kosztu produkcji 1 kg żywca

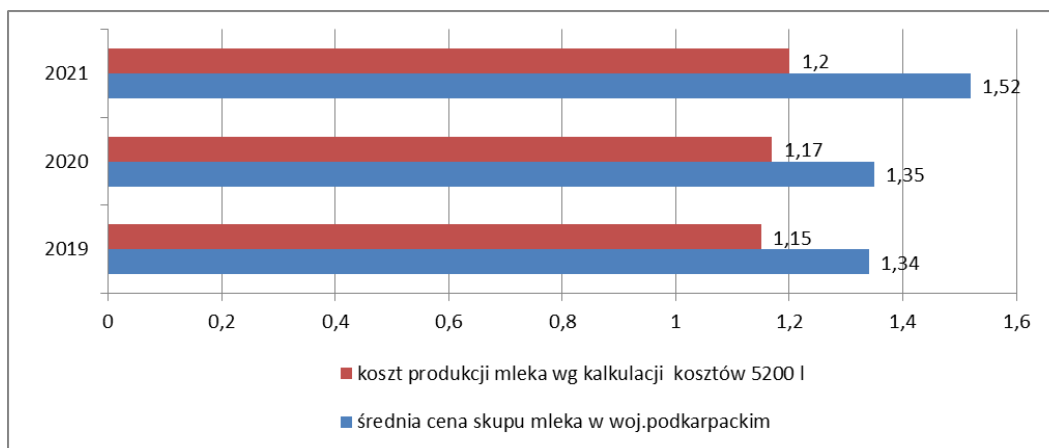

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Oplacalność produkcji mleka

W analizowanym okresie średnia cena mleka w skupach systematycznie wzrastała. W 2021 r. była wyższa już o 0,18 gr/l w stosunku do ceny z roku 2019. Koszt produkcji mleka wg kalkulacji kosztów przy wydajności 5200 litrów, również wykazywał w tym czasie tendencję wzrostową jednak był relatywnie niższy. Relacja ceny mleka do kosztów produkcji przedstawiona poniżej jest potwierdzeniem opłacalności tej produkcji.

Wykres 53. Relacja ceny mleka w skupie w zł/l do kosztu produkcji 1 l mleka

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

- **ceny produktów rolnych**

Analizując ceny płodów rolnych należy stwierdzić że lata 2011 i 2012 zaznaczyły się wzrostem cen wszystkich płodów rolnych, natomiast w 2013 r. w zbożach nastąpił spadek, a ceny rzepaku, buraków cukrowych i ziemniaków ustabilizowały się. Od 2014 ceny wszystkich płodów rolnych się obniżały. Od 2019 roku ceny płodów rolnych wzrastały. Porównując przeciętne ceny płodów rolnych w Polsce i w województwie należy podkreślić że przeciętne ceny skupu płodów rolnych w województwie były niższe.

Tabela 38. Przeciętne ceny płodów rolnych w latach 2011-2021

	Przeciętne ceny płodów rolnych								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2019	2020	2021
Przeciętne ceny pszenicy w zł/dt									
POLSKA	81,99	89,34	79,67	68,36	66,83	62,02	72,26	74,86	96,76
PODKARPACKIE	72,88	84,25	75,75	62,75	60,37	56,83	67,86	68,43	94,61
Przeciętne ceny żyta w zł / dt									
POLSKA	74,24	74,23	55,36	53,34	51,42	51,73	60,38	55,97	75,36
PODKARPACKIE	70,78	68,45	54,19	47,68	46,11	46,26	54,59	50,09	76,08
Przeciętne ceny jęczmienia w zł / dt									
POLSKA	75,38	81,91	73,34	62,67	61,04	58,21	67,37	63,63	78,27
PODKARPACKIE	64,08	74,11	64,13	56,81	52,64	51,31	61,93	59,49	76,70
Przeciętne ceny ziemniaków w zł / dt									
POLSKA	37,00	33,98	48,85	38,79	39,92	38,41	58,54	64,59	60,61
PODKARPACKIE	37,68	32,73	44,73	37,26	43,38	38,72	63,90	51,87	48,53
Przeciętne ceny buraków cukrowych w zł/dt									
POLSKA	14,40	13,72	14,87	12,59	11,95	11,66	10,67	10,19	12,24
PODKARPACKIE	14,71	11,15	14,48	12,23	10,68	11,38	7,42	7,85	10,11
Przeciętne ceny rzepaku i rzepiku w zł/dt									
POLSKA	183,91	198,11	147,34	131,99	150,51	161,62	155,91	163,90	232,31
PODKARPACKIE	178,19	195,26	136,95	123,81	146,43	158,03	150,55	156,98	227,16

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Analizując ceny żywca oraz produktów pochodzenia zwierzęcego należy stwierdzić, że po wzroście w 2012 i 2013 r. przeciętne ceny skupu zarówno w Polsce jak również w woj. podkarpackim zaczęły spadać aż do 2016 roku. Spadek ten był głównie spowodowany wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń oraz konsekwencjami embarga na import niektórych produktów spożywczych z Unii Europejskiej wprowadzonego przez Rosję. Nie bez znaczenia był również wzrost podaży wieprzowiny w UE. Od 2016 roku ceny żywca wzrastały. Należy podkreślić, że wraz ze wzrostem cen żywca wzrastały koszty środków produkcji.

Tabela 39. Przeciętne ceny płodów rolnych w latach 2011-2021

	Przeciętne ceny żywca rzeźnego, mleka i jaj								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2019	2020	2021
Przeciętne ceny żywca wołowego bez cieląt w zł/kg									
POLSKA	5,58	6,40	6,20	5,96	6,02	5,91	6,33	6,40	7,63
PODKARPACKIE	4,94	6,10	6,04	5,73	5,87	5,88	6,69	6,71	7,62
Przeciętne ceny żywca wieprzowego w zł /kg									
POLSKA	4,52	5,40	5,39	4,82	4,30	4,68	5,39	5,13	4,79
PODKARPACKIE	4,62	5,31	5,24	4,84	4,23	4,53	5,57	5,24	4,67
Przeciętne ceny mleka w zł / l									
POLSKA	1,21	1,20	1,36	1,37	1,13	1,11	1,35	1,38	1,57
PODKARPACKIE	1,06	1,10	1,23	1,31	1,08	1,07	1,34	1,35	1,52
Przeciętne ceny jaj kurzych w zł/szt.									
POLSKA	0,18	0,32	0,24	0,24	0,23	0,20	0,23	0,23	0,26
PODKARPACKIE	0,29	0,37	0,28	0,32	0,33	0,33	0,34	0,33	0,39

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

Należy zauważyć że obecnie ceny skupu żywca w coraz większym stopniu zależą od cen w UE i kursu złotego względem euro. Duży spadek zanotowano również w mleku. Przeciętne ceny mleka w woj. podkarpackim były niższe niż w kraju. Cena jaj kurzych utrzymywała się na stabilnym poziomie.

1.3.4 Stopień wykorzystania środków finansowych w rolnictwie

- efektywność gospodarowania w rolnictwie na Podkarpaciu na tle kraju i UE

Jednym z najważniejszych problemów określających możliwości rozwoju rolnictwa jest efektywność gospodarowania, która jest definiowana jako relacja efektów do zużytych środków. Zasoby pracy, ziemi i kapitału wykorzystywane w produkcji rolniczej mogą przyczyniać się do poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolniczych lub stanowić ograniczenie możliwości takiej poprawy.

Rolnictwo w każdym regionie rozwija się według pewnych prawidłowości zależnych od poziomu rozwoju gospodarczego danego kraju oraz regionu. Podstawowym czynnikiem sprawczym rozwoju rolnictwa jest poprawa efektywności gospodarowania zasobami produkcyjnymi. Efektywność gospodarowania zasobami w rolnictwie w dużym stopniu warunkuje ich struktura ukształtowana na danym etapie rozwoju rolnictwa.

W porównaniu do reszty kraju, województwo podkarpackie na większości swojego obszaru ma dobre warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa. Rolnicza przestrzeń produkcyjna stwarza warunki do rozwoju pracochłonnych kierunków produkcji, w tym żywności o podwyższonej jakości oraz przetwórstwa rolno-spożywczego. Podstawowy jednak problem w zakresie ich efektywności tkwi w uwarunkowaniach demograficznych. Udział ludności wiejskiej w województwie wynosi około 60% i jest jednym z największych w kraju. Występuje znaczne przeludnienie wsi. Dominują małe gospodarstwa rolne o średniej powierzchni 4,73 ha (średnia w kraju – 10,56 ha), które zmniejszają szanse na utrzymanie się rolników tylko z pracy na swoim gospodarstwie rolnym oraz efektywne gospodarowanie.

Dochód rolniczy, będący źródłem dopływu środków pieniężnych do gospodarstwa jest podstawowym miernikiem oceny efektywności ekonomicznej gospodarstwa.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego pozwala na opłatę pracy członków rodziny rolnika oraz zaangażowanego kapitału własnego, czyli ziemi i pozostałych składników majątkowych gospodarstwa.

Z danych zbieranych przez FADN wynika, że dochód gospodarstw rolnych ulega zwiększeniu w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. Oznacza to, że silniejsze ekonomicznie gospodarstwa są bardziej konkurencyjne i osiągają wyższe wyniki ekonomiczne.

Bardzo ważnym miernikiem oceny efektywności gospodarowania w rolnictwie jest również produktywność ziemi.

Produktywność ziemi to wielkość lub wartość produkcji globalnej rolnictwa przypadająca na 1 ha użytków rolnych. Wg danych FADN dostępnych w wielu opracowaniach zarówno wartość produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej jest najwyższa w gospodarstwach dużych. Najniższe wartości uzyskują najczęściej gospodarstwa bardzo małe. Posługując się powyższymi miernikami należy stwierdzić, że efektywność gospodarowania w warunkach mocno rozdrobnionego podkarpackiego rolnictwa nie jest wysoka na tle kraju oraz Unii Europejskiej.

- **znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie w kształtowaniu dochodów i ciągłości produkcji rolniczej**

Akcesja Polski do Unii Europejskiej i objęcie naszego rolnictwa WPR, a zarazem skierowanie wsparcia finansowego do rolnictwa umożliwiło jego modernizację, a także otwierając nowe rynki zbytu poprawiło dochodowość gospodarstw rolnych. Postęp biologiczny, techniczny i organizacyjny w rolnictwie sprzyja rozwojowi specjalizacji, a o jej korzyściach decyduje właściwe dostosowanie kierunków produkcji do warunków produkcyjnych gospodarstw.

Ze względu na fakt, że średnia wielkość gospodarstwa z terenu województwa podkarpackiego jest znacznie mniejsza od średniej powierzchni gospodarstwa zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej, mają one również mniejszą szansę na skorzystanie z wsparcia finansowego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, ponieważ każde działanie ma określone kryteria dostępu, w tym wielkość ekonomiczna.

Zdynamizowanie rozwoju obszarów wiejskich na Podkarpaciu, tak jak w innych relatywnie słabo rozwiniętych województwach, będzie zależało od zmiany ich struktury gospodarczej, to jest maksymalnego wykorzystania dostępnych zasobów pracy w najbardziej efektywnych działach i sektorach gospodarki. Niezbędne w tej sytuacji jest tworzenie na wsi nowych miejsc pracy poza rolnictwem: w usługach, handlu, rzemiośle i drobnym przemyśle oraz w agroturystyce.

1.3.5 Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

- **klimat Podkarpacia**

Podkarpackie leży w strefie klimatu umiarkowanego o cechach przejściowych, na styku klimatu morskiego Europy północno-zachodniej i wschodnioeuropejskiego klimatu kontynentalnego. Klimat kształtowany jest głównie przez napływające z zachodu ciepłe i wilgotne masy powietrza polarnomorskiego (częstość występowania w ciągu roku około 65%), rzadziej przez napływające ze wschodu, z Europy Wschodniej i Azji, suche i chłodne masy polarnokontynentalne (częstość występowania około 20%). Masy powietrza arktycznego, zwrotnikowego czy inne mają zdecydowanie mniejszy wpływ (pozostałe około 15%).

W województwie wyróżnić można trzy główne regiony klimatyczne: górski (rejon Bieszczadów, Beskidu Niskiego, Gór Sanocko-Turczańskich), podgórski (Pogórze Karpackie) i kotlin podgórskich (Kotlina Sandomierska). W niektórych częściach Beskidu Niskiego występuje klimat zaciszy górskich (Rymanów-Zdrój).

Klimat Kotliny Sandomierskiej cechuje upalne lato, ciepła zima i stosunkowo małe ilości opadów. Średnia temperatura roczna wynosi tutaj +8 °C; w lecie temperatura w dzień osiąga średnio +18°C, w ciągu zimy -3°C. Przeciętna ilość opadów – najmniejsza w województwie – waha się od 565 mm w okolicach Tarnobrzega do 700 mm na Płaskowyżu Kolbuszowskim. Mroźnie jest przez 40–55 dni. Okres zalegania pokrywy śnieżnej to ok. 70 dni. Wieją tutaj głównie wiatry zachodnie.

Cechy klimatu przejściowego widoczne są na Pogórzu Karpackim. Średnia temperatura w roku kształtuje się na poziomie +7°C, w lecie w dzień osiąga pułap +18°C, w zimie zaś -3 do -5°C. Średnia ilość opadów wynosi w części zachodniej 700–750 mm, w części wschodniej 750–800 mm. Mróz występuje tutaj przez

ok. 50 dni, przymrozki zaś nawet do 150 dni w roku. Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez ok. 80 dni. Przeważają wiatry południowo-zachodnie.

W Beskidzie Niskim średnia temperatura w roku wynosi $+6^{\circ}\text{C}$, średnia temperatura dnia w ciągu lata $+17^{\circ}\text{C}$, w zimie -5°C . Natomiast w Bieszczadach odpowiednio $+5^{\circ}\text{C}$, $+16^{\circ}\text{C}$, -6°C . Mroźnie jest średnio przez ok. 75 dni, a w wyższych partiach Bieszczadów nawet przez 100 dni. Opady są największe w województwie i wynoszą 800–1000 mm, w niektórych rejonach Bieszczadów sięgają nawet do 1150–1200 mm. Pokrywa śnieżna zalega w Beskidzie Niskim do 150 dni, w Bieszczadach zaś nawet 200 dni i może tu osiągnąć grubość do 300 cm. Dominują wiatry południowe. Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu w wielu rejonach województwa, w dolinach i górskich kotlinach, można zaobserwować znaczne odchylenia klimatyczne spowodowane lokalnymi mikroklimatami.

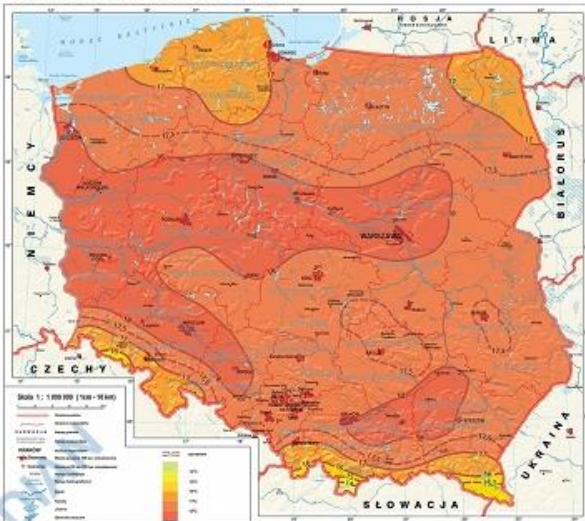
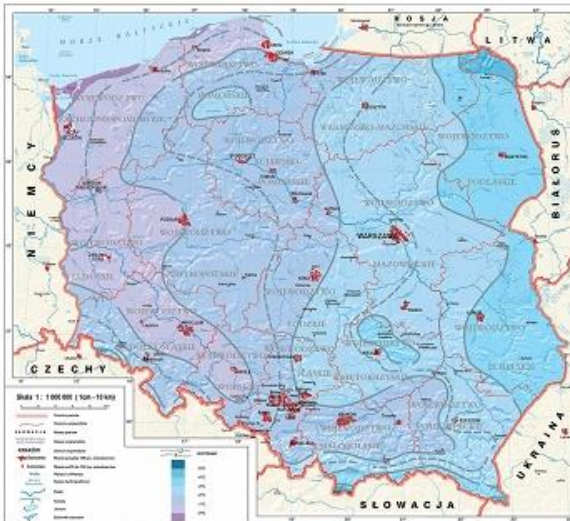
Cechą charakterystyczną południowej części województwa jest występowanie wiatrów fenowych. Są to silne, długotrwałe wiatry wiejące najczęściej z kierunku południowego, rzadziej południowo-wschodniego lub południowo-zachodniego. Siła i kierunek wiatru wykazują duże zróżnicowanie w zależności od ukształtowania terenu. Występują one najczęściej w okresie późnej jesieni i w zimie (luty), wczesną wiosną, rzadziej w lecie. Są to silne wiatry o prędkości powyżej 10 m/s. W czasie ich trwania (od 2 do 7 dni) następuje spadek ciśnienia i wilgotności powietrza. Nagłe napływy mas powietrza z południa powodują odwilże zimą i nadmierne przesuszenie gleby jesienią. Przy śnieżnych zimach mogą tworzyć wielometrowe zaspę. Powodują również erozję wietrzną gleb.

MAPY KLIMATYCZNE POLSKI

MERIDIAN®

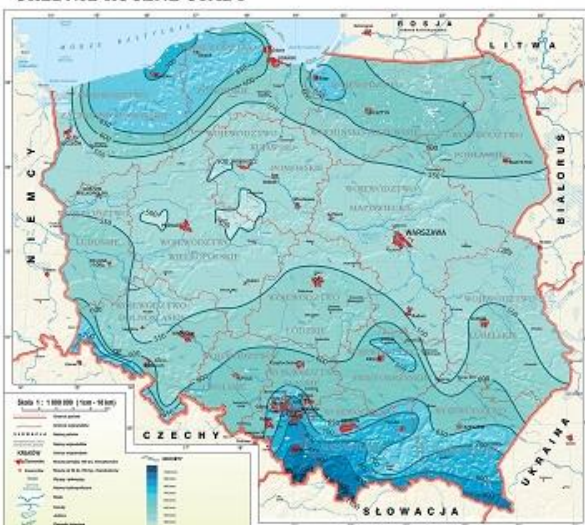
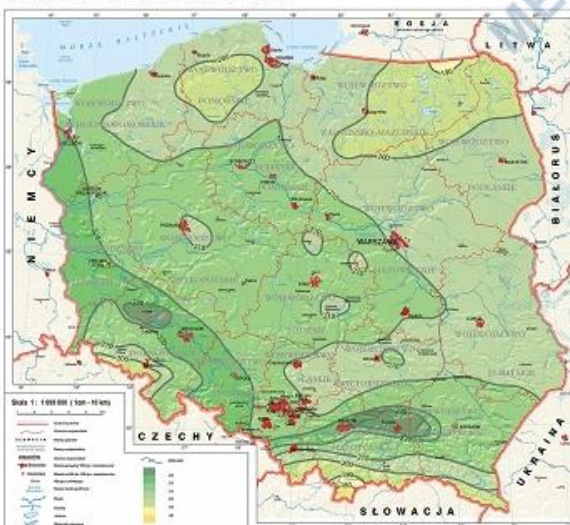
ŚREDNIE TEMPERATURY STYCZNIA

ŚREDNIE TEMPERATURY LIPCA

DŁUGOŚĆ OKRESU WEGETACJI

ŚREDNIE ROCZNE OPADY

© Wydawnictwo MERIDIAN

Wydawnictwo MERIDIAN, ul. Świdzińska 10, 01-651 Warszawa, www.meridian.pl, www.pocztamt.pl, info@meridian.pl

MAPY KLIMATYCZNE POLSKI
ISBN 978-83-858624-1-9

- **jakość i przydatność gleb do celów rolniczych**

Ocenie poddano wyniki badań gleby ok. 54 tys. próbek pobranych na przestrzeni trzech ostatnich lat (2019-2021). Gleb o bardzo kwaśnym i kwaśnym odczynie było 67%, potrzeby wapnowania konieczne i potrzebne wynosiły 68%. Zawartość bardzo niska i niska fosforu to 65%, a potasu 51%. W lepszej sytuacji jest zasobność gleby w magnez. Gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości w ten składnik jest tylko 22%, pozostała część gleb Podkarpacia jest zasobna w ten składnik.

Typy i gatunki gleb

Specyfika przyrodnicza województwa podkarpackiego polega na dominacji gleb górskich i podgórskich (ok. 65% powierzchni), gleby terenów wyżynnych i nizinnych zajmują pozostałe 35% powierzchni. Naturalna granica między dwoma wyróżnionymi wyżej obszarami przebiega równoleżnikowo wzdłuż linii Dębica – Rzeszów – Przemyśl. Przesuwając się od północy w kierunku południowym, na obszarze tym możemy wyróżnić: doliny zalewowe (Kotlina Sandomierska), wyżyny lessowe (Przedgórze Rzeszowskie), wyżyny węglanowo – wapienne (Roztocze), wyżyny krzemianowo – piaskowcowo – łupkowe (Pogórze Karpackie) oraz górski regiel dolny (Beskid Niski i Bieszczady).

Wymienione jednostki morfostrukturalne różnią się rzeźbą powierzchni, budową geologiczną, klimatem, warunkami wodnymi, szatą roślinną. Najłabsze gleby powstały z utworów piaszczystych. Z uwagi na słabo rozwinięty kompleks sorpcyjny gleby te są przeważnie mocno zakwaszone i ubogie w składniki pokarmowe. Gleby piaszczyste zalegają w północnej części województwa (Kotlina Sandomierska). Znacznie żyzniejsze gleby wykształciły się z glin zwałowych (Kotlina Sandomierska) i utworów lessowych (Pogórze Rzeszowskie).

Większość tych gleb została głęboko odwęglanowiona i wykazuje kwaśny odczyn. Są to utwory występujące w większości w typie gleb brunatnych właściwych i wylugowanych. Odwęglanowienie nie dotyczy gleb zaliczonych do typu czarnych ziem i czarnoziemów właściwych (wytworzonych z lessów), które często zawierają węglan wapnia.

Głębokość zalegania węglanów zależy od stopnia degradacji czarnoziemów. Przy słabo zdegradowanym możemy je spotkać na głębokości 40 – 80 cm, a na mocno zdegradowanych na poziomie 80 – 140 cm. Do żyznych gleb należą również rędziny występujące głównie na obszarze Roztocza. Odznaczają się one zazwyczaj obojętnym odczynem oraz średnią i wysoką zawartością przyswajalnych form fosforu, potasu i magnezu.

W podgórskiej i górskiej części województwa dominują gleby brunatne i płowe wytworzone ze skał osadowych fliszowych i okrucowych o składzie granulometrycznym pyłów lub glin. Odznaczają się one bardzo kwaśnym lub kwaśnym odczynem występującym często w całym profilu glebowym. Gleby te z reguły wykazują się deficytem fosforu i średnim poziomem zawartości potasu i magnezu. Wśród niewielkich i rozproszonych powierzchni gleb brunatnych właściwych, na obszarach górskich występują małe enklawy rędzin wytworzonych z łupków marglistych i piaskowców wapienistych o składzie granulometrycznym glin i ilów.

Największy odsetek stanowią w województwie gleby występujące w typie gleb brunatnych właściwych, wylugowanych i kwaśnych ok. 44%, gleby płowe ok. 20%, mady typowe i próchniczne 16% oraz grupa gleb wytworzona z piasków gliniastych lekkich, całkowitych oraz piasków słabo gliniastych ok. 7%.

Właściwości agrochemiczne gleb

Właściwości agrochemiczne gleb województwa podkarpackiego są dość wyraźnie zróżnicowane, co wynika ze zmienności skał glebotwórczych, rzeźby terenu i stosunków wodnych oraz w wielu przypadkach także od stanu rolniczego zagospodarowania gruntów, struktury użytków i zasiewów, intensywności nawożenia organiczno – mineralnego oraz jakości stosowanych nawozów.

Do najważniejszych elementów oceny agrochemicznej gleb i ich potrzeb nawozowych należą:

- odczyn (pH),
- zawartość próchnicy,
- zasobność w przyswajalne składniki pokarmowe (makro i mikroelementy).

Odczyn gleby i potrzeby wapnowania

Odczyn gleby jest jedną z ważniejszych właściwości fizyko – chemicznych decydującą w dużym stopniu o możliwości wykorzystania przez rośliny aplikowanych w formie nawozów składników pokarmowych. Powszechnie wiadomo, że odczyn wpływa bezpośrednio na rozwój mikroflory glebowej oraz na rozpuszczalność i przyswajalność składników pokarmowych przez rośliny. Innymi słowy odczyn (pH) gleby decyduje o właściwościach fizycznych, biologicznych i chemicznych gleby, które mają bezpośredni wpływ na efektywność nawożenia i ewentualne zagrożenie dla środowiska naturalnego spowodowane składnikami nawozowymi pochodzenia rolniczego (np. azot, fosfor) rozproszonymi w środowisku w trakcie produkcji rolnej.

Na obszarze województwa podkarpackiego stan zakwaszenia gleb w górnej części profilu (0 – 20 cm) w stosunku do ogółu użytków rolnych przedstawia się następująco:

- gleby bardzo kwaśne i kwaśne (o pH poniżej 5,5) – 57%,
- gleby lekko kwaśne (o pH 5,6 – 6,5) – 24%,
- gleby obojętne i zasadowe (o pH 5,6 – 6,5) – 19%.

Gleby bardzo kwaśne i kwaśne najliczniej występują w południowej i południowo – wschodniej, wyższej części obszaru województwa (w obrębie Beskidu Niskiego, Gór Sanocko – Turczańskich, i Bieszczadów Zachodnich). Są to gleby w zdecydowanej większości brunatne i pseudobielicowe wytworzone ze zwietrzelinowych warstw fliszu karpackiego o składzie granulometrycznym pyłów i glin.

W północnej części województwa w obrębie Kotliny Sandomierskiej (powiaty mielecki, leżajski, kolbuszowski oraz część gmin powiatu rzeszowskiego), bardzo kwaśnym i kwaśnym odczynem odznaczają się gleby lekkie i bardzo lekkie zaliczane do różnych typów, wytworzone z piasków, utworów pyłowych zwykłych wodnego pochodzenia, glin zwałowych, lessów i utworów lessowatych.

Gleby lekko kwaśne występują zaś najczęściej w obrębie dolin rzecznych na obszarze Pradoliny Podkarpackiej (powiat ropczycko – sędziszowski, rzeszowski, łańcucki). Są to przeważnie mady brunatne i czarnoziemne oraz gleby brunatne i płowe wytworzone z pyłów glin i utworów lessowatych.

Gleby lekko kwaśne o pH 5,6 – 6,5 w znaczącej ilości możemy spotkać również w obrębie Podgórze Rzeszowskiego (część gmin powiatu rzeszowskiego, przeworskiego, jarosławskiego) oraz Pogórze Dynowskiego i Roztocza.

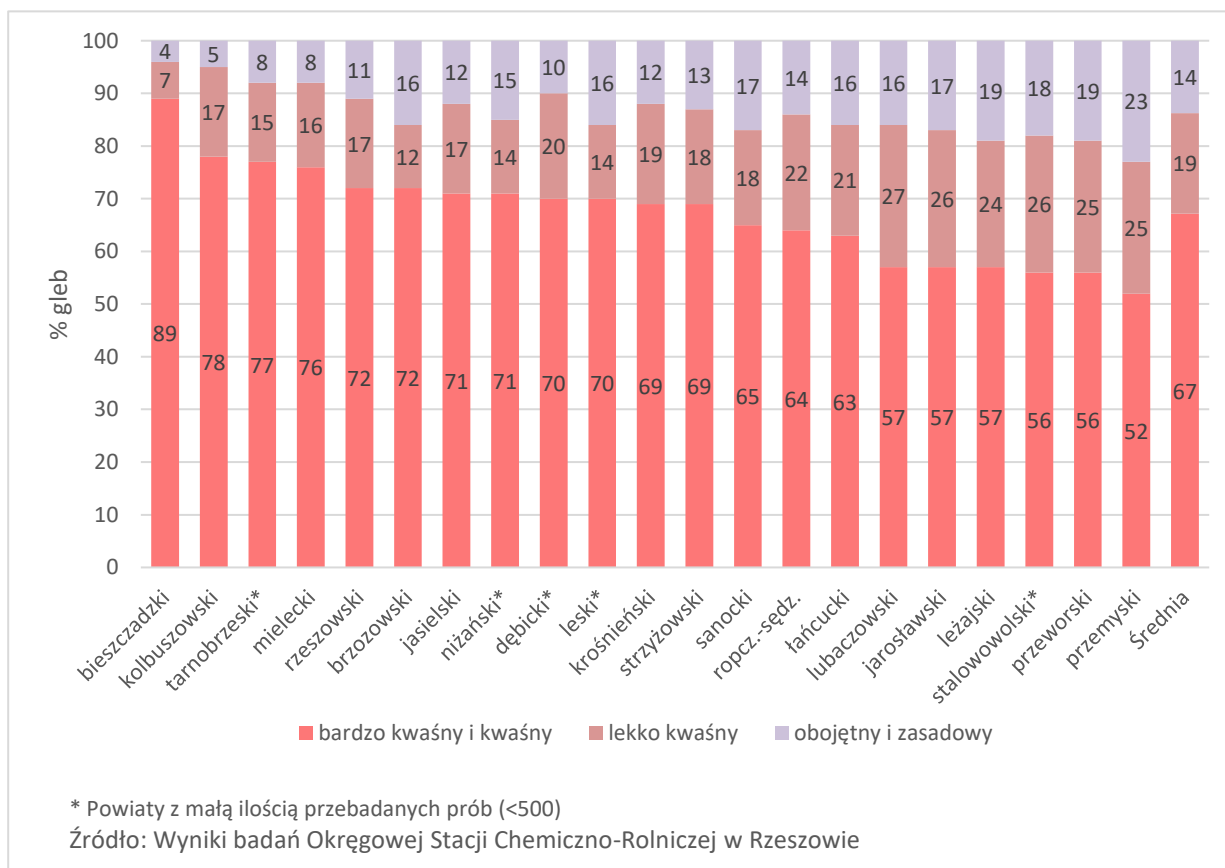
Gleby o odczynie obojętnym i sporadycznie zasadowym (pH 6,6 – 7,2) występują głównie w dolinach rzecznych i wielu różnego rodzaju obniżeniach terenu, jak również na niektórych średnio i silnie nachylonych stokach oraz na szczytach niewysokich wzniesień. Odczynem tym odznacza się więc część mad zwłaszcza występujących w najbliższym sąsiedztwie koryta rzecznego, niektóre gleby deluwialne oraz gleby brunatne właściwe i rędziny fliszowe, które zalegają na podkładzie wapiennym.

Odczyn (pH) gleby jest właściwością bardzo dynamiczną wymagającą ciągłego monitoringu i regulacji, aby wskaźnik zakwaszenia oscylował wokół przedziału 6,0 – 6,8, który zapewnia efektywne wykorzystanie aplikowanych składników nawozowych i decyduje o wysokości i jakości uzyskiwanych plonów.

Województwo podkarpackie na tle kraju posiada duży odsetek gleb wymagających wapnowania w stopniu koniecznym i potrzebnym (68% gleb). To poziom zakwaszenia jest jedną z przyczyn, która w pełni nie pozwala wykorzystać potencjału produkcyjnego podkarpackich gleb.

Celem poprawy tej sytuacji Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie przy współudziale z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie realizuje projekt pn. „Ogólnopolski program regeneracji środowiskowej gleb poprzez ich wapnowanie”. Od początku jego realizacji do Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie wpłynęło 2 401 wniosków na łączną kwotę dotacji 6 852 950,00 zł. Według stanu na początek czerwca 2022 r. Wojewódzki Fundusz zawarł 1 927 umów i wypłacił środki dotacyjne w kwocie 5 174 684,07 zł. Łączna powierzchnia zregenerowanych w ramach programu gleb wyniosła 8 176,46 ha.

Wykres 54. Poziom zakwaszenia gleb poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego w latach 2019-2021

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie.

Tabela 40. Poziom zakwaszenia i potrzeby wapnowania gleb w woj. podkarpackim w latach 2019 – 2021

Powiat	Procentowy udział gleb o:					
	odczynie			potrzebach wapnowania		
	bardzo kwaśnym i kwaśnym	lekko kwaśnym	obojętnym i zasadowym	koniecznych i potrzebnych	wskazanych	ograniczonych i zbędnych
bieszczadzki	89	7	4	81	9	10
brzozowski	72	12	16	75	6	19
dębicki*	70	20	10	71	8	21
jarosławski	57	26	17	62	13	25
jasielski	71	17	12	77	8	15

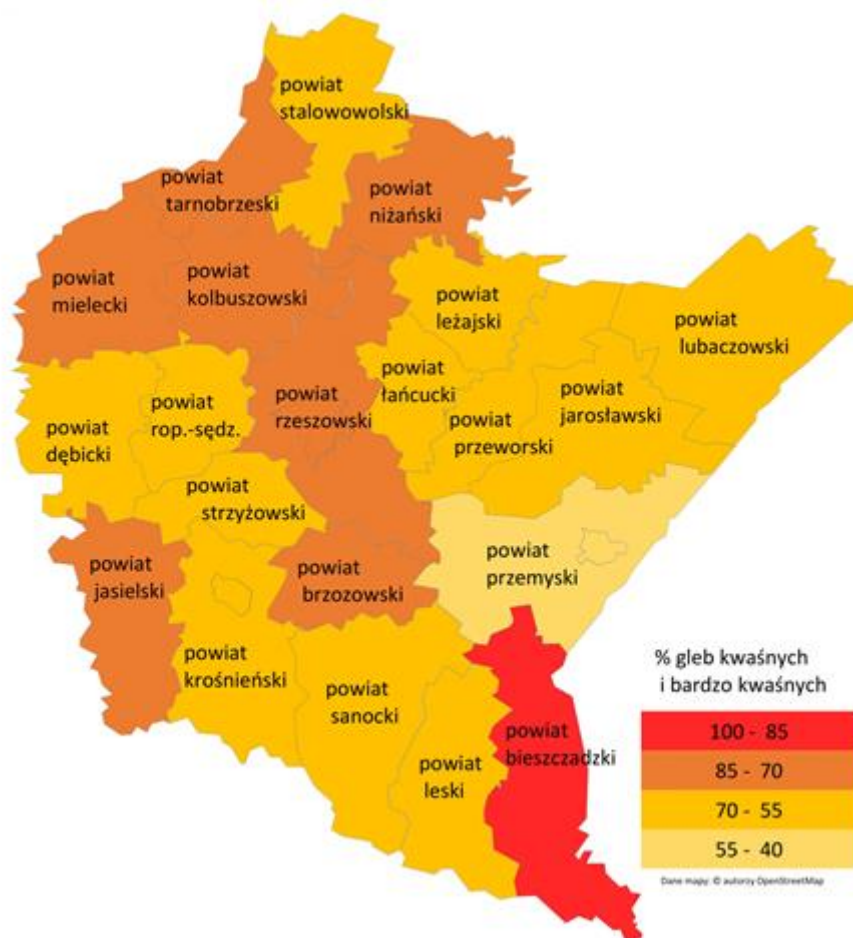
Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

kolbuszowski	78	17	5	63	15	22
krośnieński	69	19	12	73	10	17
leski*	70	14	16	72	9	19
leżajski	57	24	19	55	13	32
lubaczowski	57	27	16	54	15	31
łańcucki	63	21	16	69	11	20
mielecki	76	16	8	76	9	15
nizański*	71	14	15	68	6	26
przemyski	52	25	23	64	11	25
przeworski	56	25	19	60	13	27
ropcz.-sędz.	64	22	14	68	11	21
rzeszowski	72	17	11	75	9	16
sanocki	65	18	17	66	10	24
stalowowolski*	56	26	18	62	9	29
strzyżowski	69	18	13	67	16	17
tarnobrzeski*	77	15	8	73	13	14
Średnia	67	19	14	68	11	21

* Powiaty z małą ilością przebadanych prób (<500)

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie.

Mapa 23. Procentowy udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych w powiatach województwa podkarpackiego (2019-2021)

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie.

Zawartość przyswajalnego fosforu, potasu i magnezu oraz mikroelementów w glebach użytkowanych rolniczo

Składniki pokarmowe potrzebne dla roślin występują w glebach w różnych formach i ilościach. Z punktu widzenia żywienia roślin najważniejszą grupę stanowią tzw. frakcje dostępne lub przyswajalne, na które składają się ilości pierwiastka znajdujące się w roztworze glebowym, kompleksie sorpcyjnym oraz występujące w formie słabiej rozpuszczalnych soli.

Pierwiastki niezbędne roślinom do prawidłowego rozwoju w praktyce rolniczej dzielimy na dwie grupy:

- makroelementy (azot, fosfor potas i magnez),
- mikroelementy (bor, mangan, miedź, cynk żelazo).

Zawartość fosforu w glebach województwa podkarpackiego

Największy wpływ na zawartość fosforu w glebie ma rodzaj skały macierzystej i jej skład granulometryczny. Dla praktyki rolniczej najważniejsza jest dostępna dla roślin forma fosforu, której wielkość uzależniona jest również od kompleksu sorpcyjnego stopnia rozkładu masy glebowej odczynu i aktualnej aktywności biologicznej gleby.

Gleby województwa podkarpackiego są w większości ubogie w fosfor (badania wykonane w latach 2019-2021 OSCHR Rzeszów):

- **zawartość bardzo niska i niska fosforu - 65%,**
- zawartość średnia fosforu - 16%,
- zawartość bardzo wysoka i wysoka fosforu - 19%.

Zawartość potasu w glebach województwa podkarpackiego

Zawartość potasu w glebie uzależniona jest od tych samych czynników co i w przypadku fosforu. Jego zawartość w glebie jest zróżnicowana na co dodatkowo może mieć wpływ „ruchliwość” potasu i skłonność do wypłukiwania i przemieszczania się w głąb profilu glebowego. Wypłukiwaniu potasu z gleby sprzyja nie tylko przemywanie ale również kwaśny odczyn gleby.

Gleby województwa podkarpackiego są w większości ubogie w potas (badania wykonane w latach 2019-2021 OSCHR Rzeszów):

- **zawartość bardzo niska i niska potasu - 51%,**
- zawartość średnia potasu - 30%,
- zawartość bardzo wysoka i wysoka potasu - 19%.

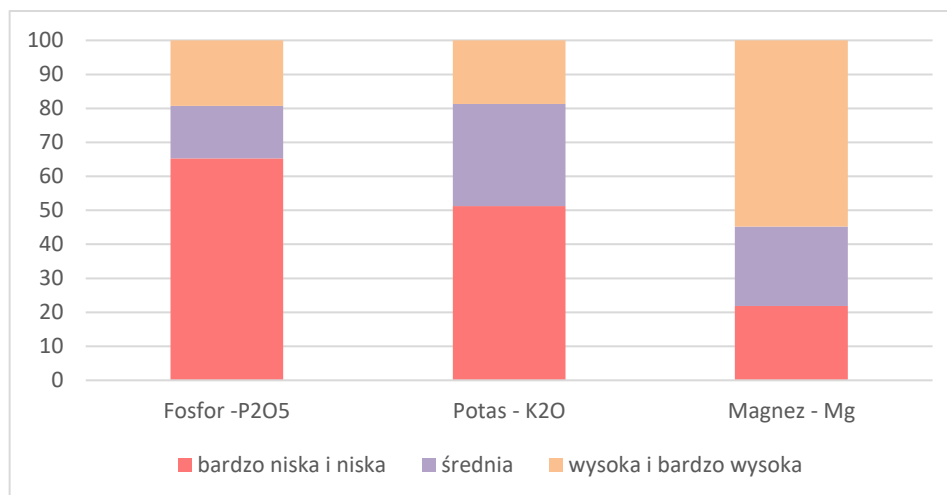
Zawartość magnezu w glebach województwa podkarpackiego

Zasobność gleb województwa podkarpackiego w przyswajalny magnez jest znacznie korzystniejsza niż w fosfor i potas.

Gleby województwa podkarpackiego są w większości zasobne w magnez (badania wykonane w latach 2019-2021 OSCHR Rzeszów):

- zawartość bardzo niska i niska magnezu - 22%,
- zawartość średnia magnezu - 23%,
- **zawartość bardzo wysoka i wysoka magnezu - 55%.**

Wykres 55. Zasobność przyswajalnych form poszczególnych składników pokarmowych w glebach województwa podkarpackiego (2019-2021)

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie.

Tabela 41. Procentowy udział gleb pod względem zasobności w przyswajalne formy P₂O₅, K₂O i Mg na terenie województwa podkarpackiego (2019-2021)

Lp.	Powiat	Procentowy udział gleb o zasobności:								
		Fosfor -P ₂ O ₅			Potas - K ₂ O			Magnez - Mg		
		bardzo niskiej i niskiej	średniej	wysokiej i bardzo wysokiej	bardzo niskiej i niskiej	średniej	wysokiej i bardzo wysokiej	bardzo niskiej i niskiej	średniej	wysokiej i bardzo wysokiej
1	bieszczadzki*	93	2	5	71	13	16	13	22	65
2	brzozowski	73	11	16	47	33	20	16	21	63
3	dębicki*	61	14	25	30	50	20	17	14	69
4	jarosławski	48	22	30	43	36	21	23	33	44
5	jasielski	79	11	10	42	36	22	12	20	68
6	kolbuszowski	58	19	23	69	17	14	31	19	50
7	krośnieński	83	9	8	43	33	24	12	12	76
8	leski*	70	9	21	39	44	17	13	42	45
9	leżajski	50	22	28	54	25	21	36	19	45
10	lubaczowski	48	24	28	50	30	20	51	26	23
11	łańcucki	49	19	32	44	37	19	27	36	37
12	mielecki	64	15	21	57	26	17	16	11	73
13	nizański*	73	15	12	70	16	14	21	17	62
14	przemyski	54	22	24	29	41	30	15	32	53
15	przeworski	53	23	24	53	32	15	24	35	41
16	ropcz.-sędz.	56	19	25	61	25	14	38	31	31
17	rzeszowski	59	19	22	49	34	17	24	33	43
18	sanocki	76	10	14	40	32	28	3	7	90
19	stalowowolski*	86	7	7	77	15	8	18	10	72
20	strzyżowski	67	16	17	58	28	14	33	32	35
21	tarnobrzeski*	70	18	12	50	29	21	17	17	66
Średnio woj. podkarpackie		65	16	19	51	30	19	22	23	55

* Powiaty z małą ilością przebadanych prób (<500)

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Rzeszowie.

Mikroelementy

Zasobność gleb w mikroelementy w województwie podkarpackim jest w dużym stopniu zróżnicowana zarówno w układzie przestrzennym jak i w obrębie profilu glebowego. Najwięcej mikroelementów znajduje się we wierzchniej warstwie gleby (poziom próchniczny) a wraz z głębokością profilu glebowego ich zawartość zawsze maleje.

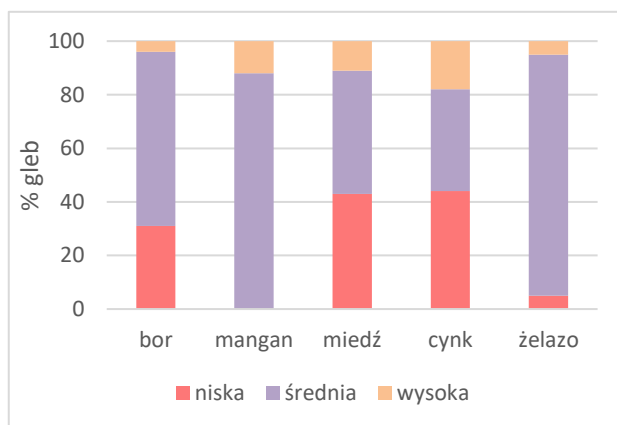
Wyniki badań na przestrzeni 2019-2021 wykonane w OSCHR w Rzeszowie wykazują znaczny niedobór miedzi i cynku, należy zwrócić uwagę, iż ilość wykonanych analiz na przestrzeni tych kilku lat jest bardzo mała. Deficytowe zawartości mikroelementów mogą mieć negatywny wpływ na wysokość i jakość plonów szczególnie w tych regionach województwa gdzie dominuje uprawa buraka cukrowego, zbóż i rzepaku.

Tabela 42. Zawartość mikroelementów w glebach województwa podkarpackiego w latach 2019 – 2021

Mikroelement	% udział gleb o zawartości		
	niskiej	średniej	wysokiej
bor	31	65	4
mangan	0	88	12
miedź	43	46	11
cynk	44	38	18
żelazo	5	90	5

Źródło: Wyniki badań Okręgowej Stacji Chemiczno – Rolniczej w Rzeszowie.

Wykres 56. Zawartość mikroelementów w glebach województwa podkarpackiego w latach 2019-2021

W latach 2013-2016 pod potrzeby badań odczynu i zasobności w fosfor potas i magnez pobrano ok. 49 182 próbki z powierzchni ok. 80 874 ha. Natomiast w ostatnich latach 2019 - 2021 pobrano ok. 54 000 próbek z powierzchni ok. 68 888 ha. Porównując dane z ostatnich lat do poprzedniego zestawienia za lata 2013-2016, na podkarpaciu nie zaszły znaczące zmiany w odczynie gleby jak i zawartości składników pokarmowych.

Wpływ produkcji rolnej na środowisko naturalne

Współczesne gospodarstwo rolne to swoisty zakład produkcyjny, który w proces produkcyjny angażuje duże ilości środków produkcji, których zdecydowaną największą część stanowią nawozy mineralne i naturalne, będące produktem ubocznym produkcji zwierzęcej.

To składniki nawozowe, głównie azot i fosfor, nie wykorzystane przez rośliny lub zastosowane w niewłaściwy sposób, stanowią zagrożenie dla środowiska naturalnego, szczególnie dla wód otwartych i podziemnych, które ulegają silnej eutrofizacji tracąc cechy wody konsumpcyjnej czy wody wykorzystywanej do celów rekreacyjnych i przemysłowych.

Źle zagospodarowane czy przechowywane nawozy naturalne (obornik, gnojowica) to kolejne źródło zanieczyszczenia środowiska (woda, powietrze) składnikami biogennymi rozproszonymi w trakcie produkcji rolnej.

Inne destrukcyjne oddziaływanie produkcji rolnej na środowisko to :

- w wyniku zaniedbań w wapnowaniu i nawożeniu, doprowadzanie do degradacji chemicznej części gleb poprzez spowodowanie nadmiernego zakwaszenia i zubożenia w substancję organiczną i podstawowe składniki pokarmowe roślin (fosfor, potas, magnez),
- zniszczenie fizycznych właściwości gleb poprzez nadmierne ugniecenie, co powoduje zachwianie proporcji pomiędzy wodą a powietrzem w warstwie uprawnej,
- zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi w wyniku nieodpowiedzialnego stosowania komunalnych osadów ściekowych i innych produktów odpadowych.

- **bilans wodny oraz jakość wód**

Główne rzeki województwa podkarpackiego to Wisła, San, Wisłok i Wisłoka.

Tabela 43. Najniższe, średnie i najwyższe przepływy w stacjach wodowskazowych IMGW- PIB

Stacja wodowskazowa	Rzeka	Powierzchnia zlewni (km ²)	Okres obliczeniowy	Przepływ		
				najniższy (m ³ /s)	średni (m ³ /s)	największy (m ³ /s)
Sandomierz	Wisła	31810	1971-2016	71	290	5270
Mielec	Wisłoka	3892	1993-2016	3	37,3	1360
Radomyśl	San	16838	1958-2016	16,8	132	2260
Tryńcza	Wisłok	3524	1971-2016	3,06	26,2	589

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy.

Największy odpływ całkowity występuje z obszarów południowej części województwa – Bieszczady powyżej 20 l/s*km². Przesuwając się w kierunku północnej części województwa wraz z zmniejszającą się ilością opadów odpływ ulega zmniejszeniu do ok. 8 l/s*km² na granicy pogórzy z Kotliną Sandomierską. Najmniej wody odpływa w obrębie Kotliny Sandomierskiej – mniej niż 6 l/s*km².

Największym współczynnikiem odpływu (stosunek odpływu do opadu) charakteryzują się Bieszczady - tam ponad 50% opadów zasila koryta rzek. Dzieje się to wskutek znacznych nachyleń terenu (woda szybko spływa do potoków i rzek, jest bardzo małe parowanie) oraz wskutek słabej przepuszczalności podłoża (woda infiltruje powoli i w małych ilościach). Około 30-50% wody pochodzącej z opadów odpływa w rejonie Beskidów i pogórzy. Najmniej wody z opadów – ok. 20-30% jest w Kotlinie Sandomierskiej. Tak niski współczynnik odpływu spowodowany jest małym spływem powierzchniowym w wyniku małych spadków terenu i tym samym znacznymi stratami na

parowanie. Największy współczynnik odpływu jest w lutym, marcu i kwietniu. Jest to spowodowane włączeniem się do obiegu wody zgromadzonej w pokrywie śnieżnej.

Odpływ całkowity składa się z odpływu powierzchniowego i podziemnego. Najmniejszy odpływ podziemny jest na Pogórze Karpackim oraz w Kotlinie Sandomierskiej. W Karpatach opady są duże, ale wodonośność fliszowego podłoża jest słaba. W Kotlinie Sandomierskiej opady są małe ale gliniasto-piaszczyste podłoże odznacza się dobrą wodonośnością.

Im większy jest udział zasilania podziemnego w odpływie całkowitym, tym mniejsza jest zmienność odpływu, tym mniej głębokie są niżówki. Najślabiej (poniżej 25%) zasilane wodami podziemnymi są rzeki w Bieszczadach, a więc w obszarze o znacznym spływie powierzchniowym i słabej retencji podłoża. Udział zasilania podziemnego w odpływie całkowitym wzrasta w kierunku północnej części województwa. W północnej części Kotliny Sandomierskiej udział zasilania podziemnego w odpływie całkowitym to 40-50%.

O zasobach wodnych decyduje ilość wody ale także jej zmienność w czasie. Największe zasoby wody występują w Karpatach, są one jednak bardzo zmienne w czasie. Najmniejsze zasoby wody występują w Kotlinie Sandomierskiej, są one także bardzo zmienne w czasie na skutek płytko zalegającego zwierciadła wód gruntowych.

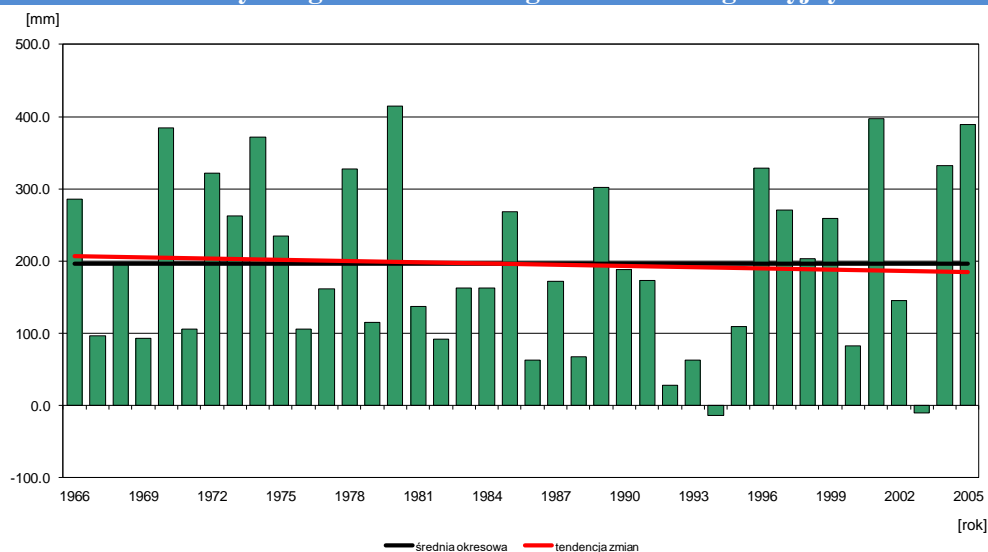
Zmienność przepływów ma również duże znaczenie dla jakości wody. Okresy niżówek stwarzają problemy w gospodarstwach rybackich zarówno z powodu słabego natlenienia wody, niewystarczającej ilości na pobór jak i zwiększonego stężenia zanieczyszczeń. Na tym tle istotny jest wpływ zbiorników retencyjnych znajdujących się w południowej części województwa: Zbiorniki Solina i Besko oraz w bezpośrednim sąsiedztwie Zbiornik Klimkówka.

- **obszary niedoborów wody, zagrożenie suszą**

Negatywne skutki susz zależą głównie od natężenia zjawiska, ale również od wielkości zaludnienia obszaru nimi dotkniętego, gospodarki i używanych technologii, sposobu użytkowania ziemi, użytkowania zasobów wodnych, stopnia rozwoju ekonomicznego, różnorodności ekonomicznej, itp. Wszystkie te czynniki powodują, że nie ma uniwersalnej definicji suszy ani miar zagrożenia tym zjawiskiem. Definicja określa zagrożenie jako zjawisko niebezpieczne lub groźne, niespodziewane i często niekontrolowane. Analiza zagrożenia wymaga zatem rozpoznania zjawiska i oceny możliwości jego wystąpienia.

Do oceny okresów suszy rolniczej najczęściej stosuje się takie miary jak m.in.: niedobór opadów atmosferycznych w stosunku do normy, klimatyczny bilans wodny, wielkość ewapotranspiracji, wskaźnik wilgotności gleby. Szczególnie często używanym wskaźnikiem jest klimatyczny bilans wodny, który będąc różnicą pomiędzy opadem atmosferycznym i ewapotranspiracją, jest cenną informacją przy ocenie niedoborów wody i okresów suchych. Badania prowadzone przez IMGW-PIB wskazują, że województwo podkarpackie należy do obszarów mniej zagrożonych suszami glebowymi i także hydrologicznymi niż pas nizin, gdzie zagrożenie to jest znacznie większe, a susze występują częściej i przynoszą większe straty gospodarcze. Analiza klimatycznego bilansu wodnego (KBW) za okres wegetacyjny w kolejnych latach 1966-2005 obliczonego dla stacji synoptycznych położonych na terenie województwa wskazuje w przeważającej liczbie przypadków na jego dodatnie wartości. Oznacza to przewagę opadów nad parowaniem i w efekcie niezbyt częste występowanie suszy. Znacznie wyższe wartości KBW notujemy na południu regionu (Lesko) gdzie jego średnia wartość w okresie wegetacyjnym (od kwietnia do września) wynosi prawie 200 mm, natomiast maleją one w kierunku północnym, i tak na przykład w Rzeszowie średnia wartość KBW w okresie wegetacyjnym wynosi już tylko niecałe 50 mm.

Wykres 57. Suma klimatycznego bilansu wodnego w okresie wegetacyjnym m. Lesko

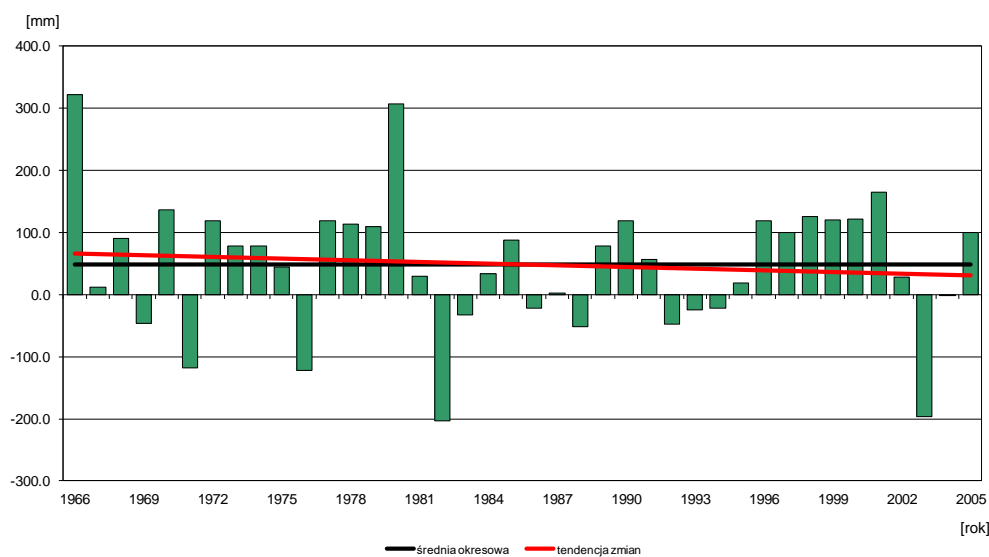

LESKO

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy.

Wykres. 58. Suma klimatycznego bilansu w okresie wegetacyjnym m. Rzeszów

Suma klimatycznego bilansu wodnego w okresie wegetacyjnym

RZESZÓW

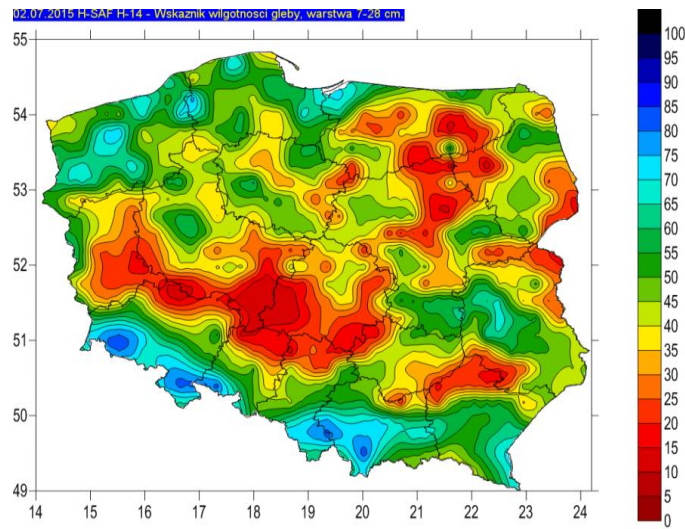
Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy.

Mimo dość korzystnego rozkładu wartości klimatycznego bilansu wodnego należy wziąć pod uwagę, że obserwowane zmiany klimatu i notowane zwiększenie częstości występowania zjawisk ekstremalnych, mogą powodować okresowe zakłócenia w gospodarce z powodu wystąpienia susz rolniczych i hydrologicznych w regionie. Do okresów kiedy obserwowano rozległą i głęboką suszę w Polsce i która objęła też województwo podkarpackie należał rok 2015. Południowa część województwa była objęta tylko nieznacznym niedoborem wody, tj. niewielką przewagą ewapotranspiracji nad sumą opadów atmosferycznych począwszy od czerwca 2015 r. Natomiast idąc ku północnym granicom województwa niedobór ten był coraz większy, o czym świadczą znaczne różnice pomiędzy wysokimi wartościami ewapotranspiracji i stosunkowo niskimi opadami notowanymi

na stacjach Zamość i Kielce położonych w ościennych województwach na północ od województwa podkarpackiego.

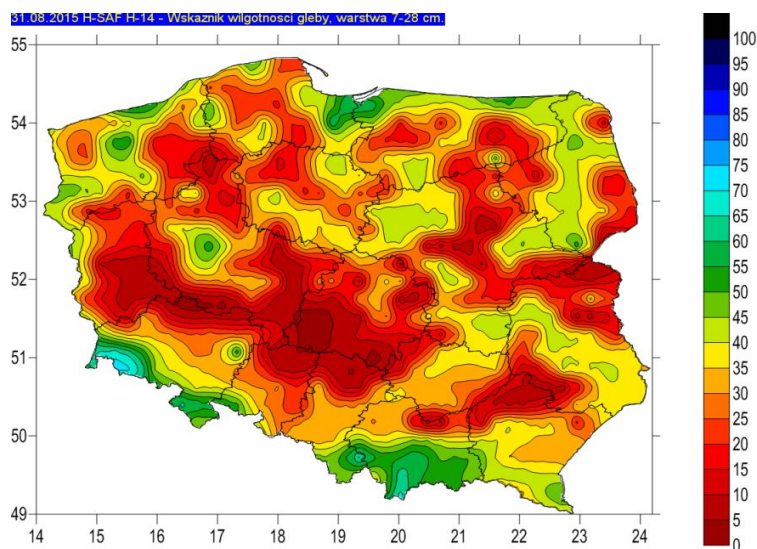
Bardzo wyraźnie spadł w tym czasie również wskaźnik wilgotności gleby obliczony na podstawie obrazów satelitarnych. Wskaźnik ten na głębokości 7-28cm (czyli w płytkiej warstwie korzeniowej) wynosił pod koniec czerwca 20-25% na północnych krańcach województwa podkarpackiego, a pod koniec sierpnia od poniżej tylko 10 do 25% na północy i w środkowej części. Tak niskie wartości wskaźnika świadczą o wystąpieniu w tym okresie głębokiej suszy glebowej.

Mapa 24. Wskaźnik wilgotności gleby w warstwie 7-28 cm (%) opracowany na podstawie danych satelitarnych stan na dzień 2 lipca 2015 r.

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy.

Mapa 25. Wskaźnik wilgotności gleby w warstwie 7-28 cm (%) opracowany na podstawie danych satelitarnych stan na dzień 31 sierpnia 2015 r.

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy

Biorąc pod uwagę scenariusze klimatyczne, które zakładają znaczny wzrost średnich temperatur powietrza, wzrost usłonecznienia i związanej z tym ewapotranspiracji oraz wzrost częstotliwości takich

zjawisk jak susze, należy spodziewać się lat wzrostu zmienności plonowania i częstsze występowanie lat, w których konieczne będzie na przykład nawadnianie niektórych upraw w celu zminimalizowania strat w plonach. Należy rozpatrzyć możliwości i opracować zakres wdrażania działań adaptacyjnych mających na celu dostosowanie rolnictwa na terenie województwa podkarpackiego do prognozowanego wzrostu częstości występowania niekorzystnych zjawisk meteorologicznych, szczególnie w paśmie północnym i środkowym. Należy między innymi prowadzić bieżący monitoring przebiegu niekorzystnych zjawisk meteorologicznych i klimatycznych, a także rozważyć możliwość poprawy efektywności produkcji oraz zwiększenie efektywności wykorzystania wody i zmniejszenie jej strat, biorąc dodatkowo pod uwagę wydłużanie się okresu wegetacyjnego.

- **obszary nadmiernego nasłonecznienia**

Nasłonecznienie (usłonecznienie) jest wyrażane w czasie trwania bezpośredniego promieniowania słonecznego, tj. czasie kiedy do powierzchni ziemi dociera bezpośrednie promieniowanie słoneczne. Dla rolnictwa, szczególnie uprawy roślin, czynnikiem ograniczającym jest jednak w zdecydowanej większości niedobór usłonecznienia. Skutkiem wzrostu usłonecznienia jest obserwowany wzrost średniej rocznej temperatury powietrza. Jest on powiązany z bilansem promieniowania i jego transformacją na powierzchni ziemi w energię cieplną i w znacznej mierze nie wynika ze zmian aktywności słońca lecz zmian powierzchni czynnej i składu chemicznego atmosfery przy powierzchniowej.

Potencjalnym zagrożeniem na terenie województwa podkarpackiego związanym z nadmiernym usłonecznieniem jest:

- wzrost parowania, skutkujący potęgowaniem i zwiększaniem częstości występowania susz, szczególnie w przy powierzchniowej warstwie gleby; dotyczy to szczególnie północnej i północno-wschodniej części województwa podkarpackiego - jest to rejon o największym średnim natężeniu całkowitego promieniowania słonecznego przekraczającym 86 kcal/cm² rocznie, z czego zdecydowana większość, tj. 72 kcal/cm² w okresie wegetacyjnym; równocześnie w całym województwie jest to obszar z najniższymi rocznymi sumami opadów atmosferycznych,
- zmiana struktury docierającego do powierzchni ziemi (upraw) promieniowania i oddziałującego na zwierzęta hodowlane w wyniku zmian składu chemicznego atmosfery, w tym osłabienia filtra w ozonosferze; wzrost udziału promieniowania ultrafioletowego może powodować uszkodzenia roślin, zwiększenie podatności na choroby i mutacje genetyczne - w tym zakresie obszar województwa podkarpackiego nie jest bardziej narażony niż pozostała część Polski, a górską część województwa zdecydowanie mniej.

- **straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi**

Rolnictwo należy do tych sektorów gospodarki, które są najbardziej narażone na oczekiwane niekorzystne zmiany klimatyczne. Wzrost temperatury i zmniejszenie się sumy opadów lub ich struktury oraz zwiększona częstotliwość zjawisk ekstremalnych (przymrozki, susze, ulewy, wichury i inne) będzie miało konsekwencje przede wszystkim dla produkcji roślinnej. W sektorze rolniczym wrażliwość i odporność na nadchodzące zmiany zależy nie tylko od rodzaju upraw i stosunków wodno-termicznych, lecz także od powierzchni upraw, specjalizacji produkcji rolnej i w znacznym stopniu od świadomości rolników. Przewidywane zmiany klimatyczne wpłyną na zbiory, gospodarke hodowlaną i lokalizację produkcji, co w dużym stopniu zagrozi dochodom gospodarstw rolnych.

Rolnictwo jest tym sektorem, który wymaga szczególnie intensywnego zaangażowania w program adaptacyjny zarówno władz lokalnych, jak i indywidualnych rolników. Na tym szczeblu wiedza na temat wrażliwości prowadzonej produkcji rolnej na zmiany klimatyczne jest najszerza. Do tej grupy przede wszystkim należy podejmowanie decyzji w kwestiach adaptacyjnych. Dlatego też na tym szczeblu wzmacnianie świadomości i edukacja jest najbardziej pożądana i skuteczna.

W województwie podkarpackim wielkość strat spowodowana czynnikami środowiskowymi w latach 2011-2021 była zmienna. W 2021 r. największe straty odnotowano w wyniku gradobicia, w 2017 r. w wyniku wystąpienia przymrozków wiosennych, w 2015 r. w wyniku suszy.

Tabela 44. Straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi w latach 2011 - 2021

Lp.	Czynnik środowiskowy	Liczba gmin	Liczba gospodarstw	Powierzchnia na której wystąpiła strata	Wartość strat [zł]
2011					
1	Ujemne skutki przezimowania	1	3	52	500 208
2	Obsunięcie się ziemi	1	1	0	200 000
3	Deszcz nawalny z gradem	31	2 278	9 952	16 167 387
4	Gradobicie	7	228	1 114	4 997 814
5	Huragan	7	93	387	1 618 030
Suma		47	2 603	11 505	23 483 439
2012					
1	Ujemne skutki przezimowania	4	7	35	365 561
2	Deszcz nawalny z gradem	7	156	887	1 138 482
3	Gradobicie	1	1	23	2 255 523
Suma		12	164	945	3 759 566
2013					
1	Gradobicie z deszczem	32	4747	19 495	40 066 550
2	Uderzenie pioruna	1	1	0	530 610
Razem		33	4 748	19 495	40 597 160
2014					
1	Przymrozki wiosenne	2	34	125	3 108 225
2	Gradobicie z deszczem	41	772	2 844	7 331 715
3	Uderzenie pioruna	1	1	0	231 450
4	Huragan	1	19	3	248 367
Razem		45	826	2 972	7 910 899
2015					
1	Grad z deszczem nawalnym	1	45	30	133 600
2	Gradobicie	10	140	2 373	7 269 000
3	Huragan	2	23	0	183 700
4	Susza	121	4 324	40 496	132 368 000
Razem		134	4 532	42 899	139 954 300
2016					
1	Ujemne skutki przezimowania	3	11	106	245 000
2	Gradobicie	7	105	1 558	2 637 000
3	Deszcz nawalny	4	38	62	236 000
Razem		14	154	1 726	3 118 000

2017					
1	Ujemne skutki przezimowania	3	3	671	715 564
2	Huragan	5	6	71	173 390
3	Przymrozki wiosenne	75	574	2 329	23 707 203
4	Deszcz nawalny	9	29	53	96 947
5	Gradobicie	17	332	2 784	9 157 820
6	Susza	1	1	9	8 453
Razem		110	945	5 917	33 859 377
2018					
1	Ujemne skutki przezimowania	1	1	22	0
2	Huragan	2	3	4	49 315
3	Deszcz nawalny	6	128	1 711	2 187 160
4	Gradobicie	12	72	401	590 366
5	Susza	68	1 965	12 419	16 861 416
Razem		89	2 169	14 557	19 688 257
2019					
1	Huragan	6	11	2	207 108
2	Deszcz nawalny	56	1 107	12 213	27 646 131
3	Gradobicie	26	935	5 144	14 979 461
4	Powódź	39	3 126	17 856	32 349 614
5	Susza	30	633	4 564	9 628 959
Razem		157	5 812	39 779	84 811 273
2020					
1	Ujemne skutki przezimowania	1	1	1	881
2	Przymrozki wiosenne	43	647	6 200	13 366 886
3	Huragan	1	3	18	18 365
4	Deszcz nawalny	72	2 167	20 729	36 073 165
5	Gradobicie	38	616	3 591	9 678 081
6	Powódź	31	584	1 960	5 006 362
Razem		186	4018	32499	64 143 740
2021					
1	Ujemne skutki przezimowania	6	6	37	69 474
2	Deszcz nawalny	12	168	991	5 363 868
3	Gradobicie	42	1 180	11 754	27 358 784
4	Powódź	1	1	0	0
Razem		61	1 355	12 782	32 792 126

Źródło: Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie; dane opracowano na podstawie zbiorczych zestawień z oszacowanych strat w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej przeprowadzonych przez komisje gminne powołane przez Wojewodę Podkarpackiego.

- **straty w rolnictwie wyrządzane przez zwierzynę łowną i prawnie chronioną**

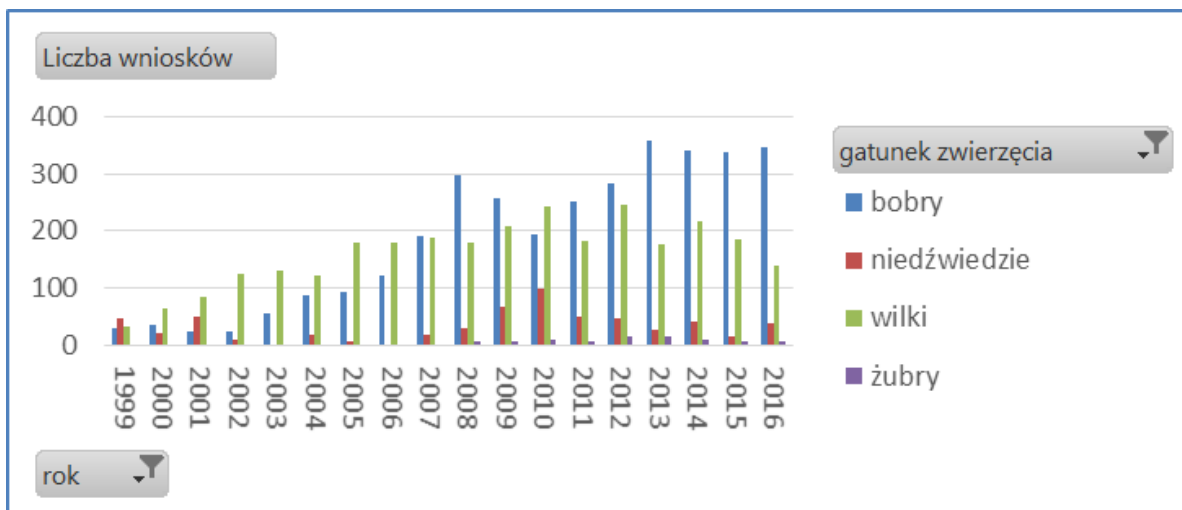
Od kilku lat na terenie Województwa Podkarpackiego bytuje stabilna populacja zwierząt łownych. Wyjątkiem tutaj jest dzik, który szczególnie w północno – wschodniej części województwa za przyczyną wirusa Afrykańskiego Pomoru Świń zdecydowanie obniżył swoją liczebność. Ze względu na wzrost liczebności dużych drapieżników, rozbudowywanie się miast i miejscowości na tereny bytowania zwierzyny oraz zlokalizowanie atrakcyjnych upraw rolnych w pobliżu zabudowań, zwierzyna bytuje w pobliżu gospodarstw mieszkalnych wyrządzając szkody łowieckie.

Tabela 45. Szkody łowieckie w latach 2017-2021 r.

Wyszczególnienie	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.
liczba protokołów z oszacowanych szkód zawartych we wnioskach przekazanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego (szt.)	2 221	5 075	3 341	3 868	3 799

Źródło: Opracowane na podstawie materiałów własnych Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie.

Wykres 59. Liczba szkód łowieckich

Źródło: Zarządy okręgowe kół łowieckich.

Oprócz strat powodowanych przez zwierzynę chronioną i łowną w gospodarce rolnej, odnotowuje się również niekorzystny wpływ populacji tych zwierząt na wzrost i rozwój upraw leśnych, młodników czy drzewostanów starszych w obszarach leśnych - zwłaszcza w warunkach przegęszczenia populacji. Głównymi gatunkami powodującymi straty są: jeleń, sarna i łoś. Z gatunków chronionych żubr i bóbr. Lasy Państwowe dokonują corocznego oszacowania strat na gruntach pozostających w zarządzie poszczególnych nadleśnictw.

Tabela 46. Powierzchnia szkód w województwie podkarpackim w zasięgu RDLP w Krośnie (2021 r.)

Stadium rozwojowe drzewostanu	Sprawca uszkodzeń	Rodzaj szkody	Powierzchnia szkód spowodowanych przez ssaki [ha]		
			21-40 %	>40%	razem
Uprawa	Zwierzęta łowne	Uszkodzanie drzew	643,46	108,62	752,08
Uprawa	Zwierzęta chronione *	Uszkodzanie drzew *	172,71	176,72	349,43
Uprawa	Razem	Uszkodzanie drzew	816,17	285,34	1101,51
Młodnik	Zwierzęta łowne	Uszkodzanie drzew	310,49	63,04	373,53
Młodnik	Zwierzęta chronione *	Uszkodzanie drzew *	479,91	799,41	1279,32
Młodnik	Razem	Uszkodzanie drzew	790,40	862,45	1652,85
Drzewostan starszy	Zwierzęta łowne	Uszkodzanie drzew	9,06	3,00	12,06
Drzewostan starszy	Zwierzęta chronione *	Uszkodzanie drzew *	1572,48	667,93	2240,41
Drzewostan starszy	Razem	Uszkodzanie drzew	1581,54	670,93	2252,47
Ogółem		Uszkodzanie drzew	3188,11	1818,72	5006,83
Uprawa	Zwierzęta chronione **	Podtopienia **	11,52	11,54	23,06
Młodnik	Zwierzęta chronione **	Podtopienia **	36,58	24,46	61,04
Drzewostan starszy	Zwierzęta chronione **	Podtopienia **	104,60	78,89	183,49
Ogółem		Podtopienia	152,70	114,89	267,59
			3340,81	1933,61	5274,42

* Zwierzęta chronione - uszkodzanie drzew - dotyczy żubra i bobra

** Zwierzęta chronione - podtopienia - dotyczy bobra

Źródło: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie.

- **programy rolnośrodowiskowe – znaczenie i zróżnicowanie regionalne**

Programy rolnośrodowiskowe są obowiązkowe dla wszystkich krajów członkowskich i pełnią kluczową rolę w realizacji planów ochrony przyrody. Mają one za zadanie pomóc we wdrażaniu europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000, której wprowadzenie wymuszają na państwach Wspólnoty Dyrektywa Siedliskowa (92/43/WE) i Dyrektywa Ptasia (79/409/WE) Unii Europejskiej. W ramach perspektywy unijnej przypadającej na lata 2007-2013 realizowane były pod nazwą Program rolnośrodowiskowy. W obecnej perspektywie unijnej 2014-2020 zostały podzielone na Działania rolnośrodowiskowo-klimatyczne oraz Rolnictwo ekologiczne.

Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne ukierunkowane jest na zrównoważone gospodarowanie nawozami, działania zapobiegające erozji gleb i przyczyniające się do ochrony gleb i wód, zachowanie i ochronę cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, ochronę zagrożonych zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich, a także ochronę różnorodności krajobrazu.

Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna powinna łączyć przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, wspomagać wysoki stopień różnorodności biologicznej, wykorzystywać naturalne procesy oraz zapewnić właściwy dobrostan zwierząt. Zainteresowanie poszczególnymi perspektywami unijnymi obrazują tabele 47 i 48.

Tabela 47. Program rolnośrodowiskowy PROW w latach 2007-2013

Program rolnośrodowiskowy PROW 2007-2013												
KAMPANIA	Nowe/Kontynuacja	Liczba złożonych wniosków	Wnioskowana kwota	Liczba pakietów realizowanych w ramach złożonych wniosków								
				Rolnictwo zrównoważone	Rolnictwo ekologiczne	Ekstensywne trwale użytki zielone	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami NATURA 2000	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach NATURA 2000	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	Ochrona gleb i wód	Strefy buforowe
				Pakiet 1	Pakiet 2	Pakiet 3	Pakiet 4	Pakiet 5	Pakiet 6	Pakiet 7	Pakiet 8	Pakiet 9
2008	Nowe	1 594	8 430 948,78	221	389	985	1	0	94	44	422	9
2009	Nowe	1 528	16 036 566,41	213	376	821	153	23	90	45	407	8
	Kontynuacje	1 321	11 663 317,00	106	489	817	25	43	48	32	253	0
2010	Nowe	2 155	16 641 666,61	249	478	1 650	80	113	39	32	443	0
	Kontynuacje	2 799	21 096 640,95	318	886	1 874	128	118	141	84	663	8
2011	Nowe	1 344	14 063 080,12	233	225	337	269	204	35	13	550	1
	Kontynuacja	4 836	38 496 754,15	533	1 144	3 330	316	375	157	86	1 216	9
2012	Nowe	2 163	21 131 191,73	227	341	335	800	532	43	29	438	0
	Kontynuacje	6 092	55 753 492,51	789	1 576	3 568	619	678	210	107	1 517	11
2013	Nowe	1 834	17 861 473,42	165	170	208	865	531	64	46	256	1
	Kontynuacje	6 745	66 765 989,82	811	1 540	2 856	1 498	1 220	169	93	1 553	6
2014	Nowe	1 243	8 006 406,49	31	215	352	631	30	22	65	0	0
	Kontynuacje	7 427	70 841 120,94	874	1 194	2 254	2 352	1 740	184	113	1 579	8
2015	Kontynuacje	6 479		675	913	766	2 438	2 121	171	106	1 084	0
2016	Kontynuacja	4 958		378	645	454	1 901	1 711	130	82	442	5
2017	Kontynuacja	3 189		209	341	197	1 343	1 337	92	62	283	0
Razem		55 707	366 788 648,93	6 032	10 922	20 804	13 419	10 776	1 689	1 039	11 106	66

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 48. Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW w latach 2014-2020

Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW 2014-2020											
KAMPANIA	Nowe/Kontynuacja	Liczba złożonych wniosków o przyznanie płatności	Poddziałanie 10.1 Płatności z tytułu zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych						Poddziałanie 10.2 Wsparcie dla ochrony oraz zrównoważonego użytkowania i rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie		
			Liczba złożonych wniosków w ramach poddziałania	Pakiet 1	Pakiet 2	Pakiet 3	Pakiet 4	Pakiet 5	Liczba złożonych wniosków w ramach poddziałania	Pakiet 6	Pakiet 7
				Rolnictwo zrównoważone	Ochrona gleb i wód	Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych	Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach NATURA 2000	Cenne siedliska poza obszarami NATURA 2000		Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie
2015	Podkarpackie	1 787	1 681	61	36	31	850	896	80	30	50
2016	Podkarpackie	3 283	2 975	82	74	60	1 562	1 608	228	160	78
2017	Podkarpackie	5 147	3 820	77	81	58	1 998	2 085	347	262	87
suma		10 217	8 476	220	191	149	4 410	4 589	655	452	215

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Z analizy przedmiotowego zestawienia wynika, że największym zainteresowaniem wśród podkarpackich rolników cieszą się pakiety związane z trwałymi użytkami zielonymi, czy to pod kątem ich ekstensywnego użytkowania, czy ze względu na ochronę zagrożonych ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach NATURA 2000, czy poza NATURĄ 2000. Największym zainteresowaniem pakiet 3, 4 oraz 5 cieszyły się w powiatach południowych naszego województwa a więc bieszczadzkim, leskim, sanockim, przemyskim, krośnieńskim oraz jasielskim. Niewiele mniejszym zainteresowaniem cieszyły się pakiety „rolnictwo zrównoważone”, „rolnictwo ekologiczne” i „ochrona gleb i wód”, których głównymi zadaniami jest ograniczenie nawożenia, gospodarowanie zgodnie z wymogami rolnictwa ekologicznego oraz zapobieganie erozji gleb. Największym zainteresowaniem pakiety 1, 2 oraz 8 cieszyły się w powiatach północnych, tj. lubaczowskim, jarosławskim, leżajskim, niżańskim, stalowowolskim, tarnobrzeskim, dębickim i mieleckim.

1.3.6 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

- zasoby kapitału w rolnictwie
- udział rolnictwa w PKB

Udział wartości dodanej brutto rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w ogólnej wartości dodanej brutto (w cenach bieżących) w województwie podkarpackim w 2014 r. wyniósł 1,7% i był o 1,8 p. proc. mniejszy w porównaniu z 2007 r. W kraju wyniósł 2,8% i był o 1,5 p. proc. niższy niż w 2007 r. W poszczególnych województwach udział tej sekcji był zróżnicowany i kształtował się od 0,7% w województwie śląskim do 7,4% w województwie podlaskim. Wysokie wartości przyjął również w województwach warmińsko-mazurskim i lubelskim. W relacji do 2007 r., we wszystkich województwach nastąpił spadek udziału rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w generowaniu wartości dodanej brutto.

Tabela 49. Udział wartość dodanej brutto rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w ogólnej wartości dodanej brutto (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Polska	4,3	3,7	3,6	2,9	3,2	2,9	3,1	2,8
Dolnośląskie	2,3	1,8	1,8	1,5	1,7	1,5	1,5	1,4
Kujawsko-pomorskie	5,9	5,2	5,4	4,2	4,5	4,4	5,0	4,5
Lubelskie	7,9	6,6	6,5	5,4	6,5	5,7	6,1	5,3
Lubuskie	4,4	3,6	4,0	3,5	4,0	3,7	3,9	3,8
Łódzkie	6,5	5,6	4,9	3,7	4,0	3,6	3,8	3,9
Małopolskie	3,0	2,6	2,2	1,6	1,7	1,5	1,5	1,4
Mazowieckie	3,8	3,6	3,1	2,7	3,0	2,7	3,1	2,6
Opolskie	5,3	4,3	4,2	3,8	4,3	3,9	3,7	3,3
Podkarpackie	3,5	2,9	2,5	1,7	2,0	1,8	1,9	1,7
Podlaskie	10,7	9,6	10,2	7,6	8,1	7,6	8,7	7,4
Pomorskie	2,9	2,5	2,6	2,3	2,4	2,3	2,4	2,4
Śląskie	1,1	1,0	0,9	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7
Świętokrzyskie	6,3	5,3	5,1	3,9	4,6	4,0	4,4	4,1
Warmińsko-mazurskie	7,8	6,6	7,2	6,3	7,0	6,5	6,5	6,1
Wielkopolskie	6,5	5,1	5,3	4,3	4,3	4,3	4,4	4,1
Zachodniopomorskie	4,2	3,6	4,0	3,4	3,4	3,4	3,7	3,3

Źródło: Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

W województwie podkarpackim w końcu 2015 r. liczba pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (bez zatrudnionych w gospodarstwach indywidualnych) wyniosła 5,7 tys. osób. Pracujący w rolnictwie na Podkarpaciu stanowili 3,8% pracujących w kraju.

1.3.7 Przemysł rolno-spożywczy i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

- **najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem, rynki hurtowe**

Największymi zakładami przetwórczymi działającymi na terenie województwa podkarpackiego są:

- w powiecie brzozowskim:

- Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Jasienicy Rosielnej, 36-220 Jasienica Rosielna (przetwórstwo mleka);

- w powiecie dębickim:

- Zakład Przetwórstwa Mięsnego "ZACZYK" Zaczyk Jacek, 33-336 Łabowa 176A, 39-200 Dębica, ul. Fabryczna 2 A (ubój bydła i rozbiór mięsa),
- "Sokołów" Spółka Akcyjna Oddział w Dębicy, 39-200 Dębica, ul. Słoneczna 7 (przetwórstwo mięsa – produkcja salami),
- Animex Foods Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Spółka komandytowa Oddział w Dębicy, 39-200 Dębica, ul. Słoneczna 5 (rozbiór i przetwórstwo mięsa drobiowego),
- Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego "Taurus" Sp. z o. o., 39-220 Pilzno, ul. Legionów 58 (rozbiór i przetwórstwo mięsa);

- w powiecie jarosławskim:

- "SOKOŁÓW" S.A. Oddział w Jarosławiu, 37-500 Jarosław, ul. Przemysłowa 2 (ubój trzody, rozbiór i przetwórstwo mięsa);

- w powiecie leskim:

- "Połonina-Lesko" Sp.k. - Sp. z o.o., 38-600 Lesko, ul. Przemysłowa 15 (ubój cieląt, owiec i kóz, rozbiór i przetwórstwo mięsa);

- w powiecie mieleckim:

- Dobrowolscy Sp. z o.o., 39-308 Wadowice Górne 93 (ubój trzody, rozbiór i przetwórstwo mięsa),
- Zielona Budka (Mielec) Sp. z o.o., 39-300 Mielec, ul. Wojska Polskiego 3 (produkcja lodów);

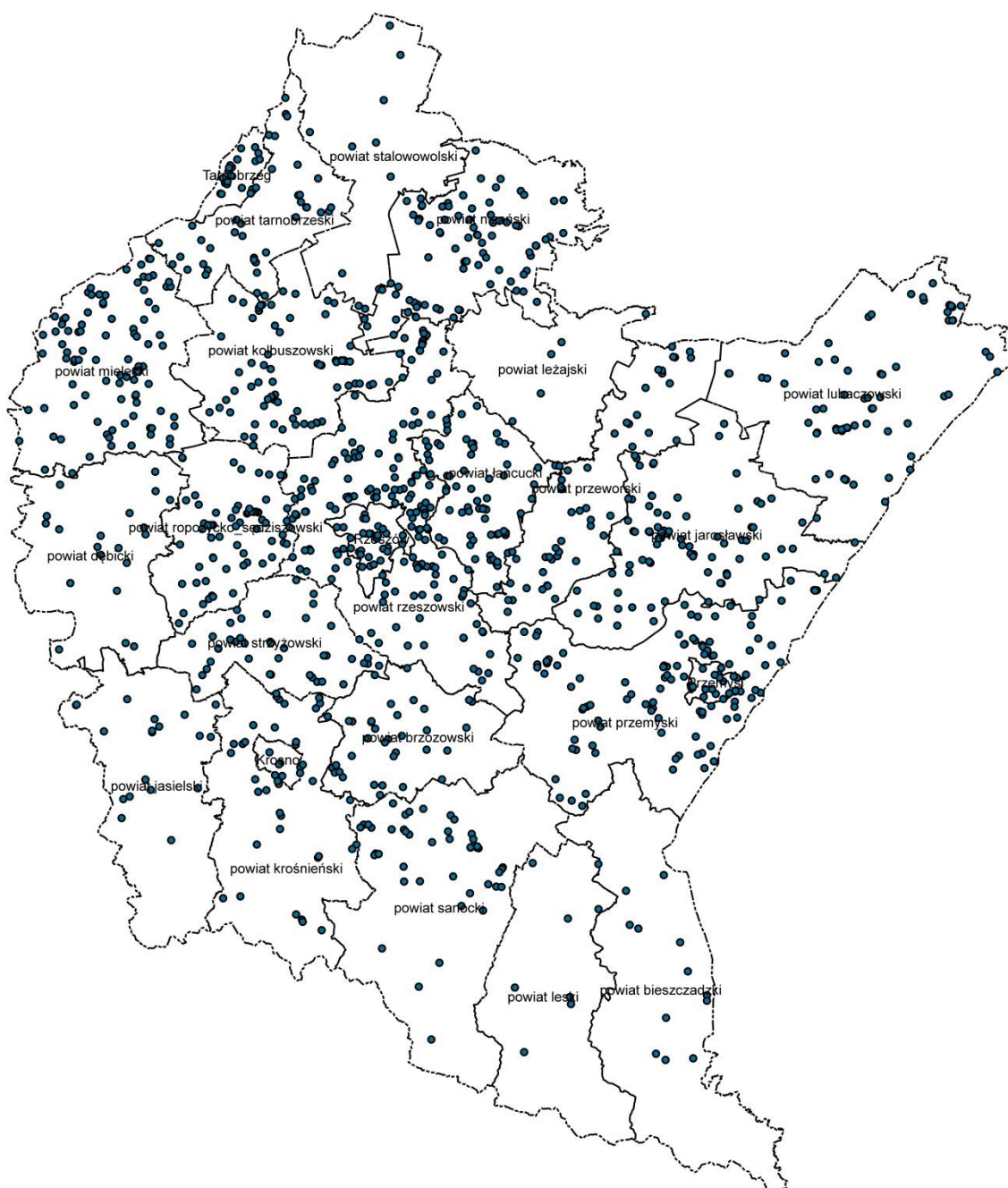
- w powiecie rzeszowskim:

- Zakład Mięсны SMAK-GÓRNO Sp. z o.o., 36-051 Górno, ul. Centralna 4 (ubój trzody, rozbiór i przetwórstwo mięsa),
- Rzeszowskie Zakłady Drobiarskie "RES-DROB" Sp. z o.o., 35-211 Rzeszów, ul. Konopnickiej 18 (ubój drobiu, rozbiór i przetwórstwo mięsa),
- Spółdzielnia Mleczarska MLEKOVITA Oddział „RESMLECZ” w Trzebownisku, 36-001 Trzebownisko 931 (przetwórstwo mleka),
- Nestle Polska S.A., 02-678 Warszawa, ul. Domaniewska 32 Oddział w Rzeszowie, 35-959 Rzeszów, ul. Gen. St. Maczka 1;

- w powiecie sanockim:

- Spółdzielnia Mleczarska Mlekovita w Wysokiem Mazowieckiem, Oddział w Sanoku, 38-500 Sanok, ul. Przemyska 22 (przetwórstwo mleka).

Rysunek 5. Rozmieszczenie podmiotów Rolniczego Handlu Detalicznego w województwie podkarpackim

- **podmioty zaopatrujące rolników w środki produkcji**

Na terenie województwa podkarpackiego działa kilkadziesiąt podmiotów zaopatrujących rolników w środki ochrony roślin i nawozy. Podmioty te są dość równomiernie rozmieszczone na terenie poszczególnych powiatów w naszym województwie, w związku z tym nie ma problemów z dostępnością do szerokiego asortymentu wyżej wymienionych produktów. Mniejsze punkty handlowe oferują nieco mniejszy asortyment, ale jest on głównie przeznaczony dla działkowców i małych producentów rolnych.

Duże podmioty handlowe, oprócz sprzedaży środków ochrony roślin i nawozów, często oferują również usługi transportu powyższych produktów bezpośrednio do gospodarstw rolników, co jest dużym ułatwieniem w organizacji pracy w gospodarstwach rolnych. Ceny środków ochrony roślin, jak i nawozów w ostatnich latach umiarkowanie rosły. Problemem w zakresie zaopatrzenia w środki do produkcji rolnej jest w naszym województwie ograniczona możliwość zakupu wapna nawozowego, które oferowane jest jedynie przez kilku dostawców najczęściej w partiach o dużym tonażu. Stanowi to problem dla mniejszych gospodarstw. Zaznaczyć tu należy, że ciągle niskie zużycie nawozów wapniowych w naszym województwie przyczynia się do rosnącego zakwaszenia gleb w gospodarstwach. Ma to bezpośrednie przełożenie na ograniczenie plonowania upraw oraz zwiększenie gromadzenia metali ciężkich w roślinach. Ocenia się, że ponad 40% gleb w województwie podkarpackim koniecznie wymaga wapnowania. W ostatnich latach bardzo dużą uwagę przywiązuje się do stosowania środków ochrony roślin przez rolników w sposób niestwarzający zagrożenia dla zdrowia człowieka, zwierząt i środowiska naturalnego. PODR w Boguchwale prowadzi cykliczne szkolenia dla rolników z zakresu prawidłowego stosowania środków ochrony roślin oraz prowadzi badania sprawności technicznej opryskiwaczy polowych i sadowniczych, przez co podnoszone są kwalifikacje rolników oraz spełniane są wymogi stosowania zasad integrowanej ochrony roślin obowiązujące od 2014 r. wszystkich profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin w gospodarstwach.

Nasiona

Zaopatrzenie rolników w materiał siewny kwalifikowany w województwie podkarpackim jest zadowalające. Często podmioty sprzedające materiał siewny kwalifikowany oferują go w wąskim zakresie pod względem odmian poszczególnych gatunków roślin uprawnych. Często są to odmiany zagraniczne, niedostosowane do warunków glebowo-klimatycznych naszych gospodarstw. Ponadto zdarza się, że oferowany materiał siewny jest słabej jakości, tzn. zanieczyszczony najczęściej gatunkami obcymi.

Zaznaczyć tutaj należy, iż ciągle niewystarczająca jest świadomość rolników dotycząca ważności stosowania kwalifikowanego materiału siewnego i sadzeniakowego w produkcji rolnej. Jest to jeden z podstawowych czynników produkcji mający bezpośrednio wpływ na wielkość uzyskiwanych plonów i ich jakość, dający rolnikowi możliwość skorzystania z potencjału plonotwórczego jaki niosą ze sobą nowe odmiany. Dlatego dużo uwagi podczas szkoleń organizowanych przez PODR w Boguchwale z zakresu technologii produkcji poszczególnych roślin rolniczych poświęca się właśnie konieczności wymiany materiału siewnego i sadzeniakowego w gospodarstwach rolnych.

Ceny materiału siewnego i sadzeniakowego są stosunkowo wysokie wobec czego, szczególnie średni i mali producenci rolni w bardzo małym zakresie są zainteresowani jego zakupem i stosowaniem w swoich gospodarstwach. W województwie podkarpackim działa jedna Stacja Doświadczalna Oceny Odmian w Przecławiu z podległymi jej trzema Zakładami Doświadczalnymi Oceny Odmian w Dukli, Nowym Lublińcu i Skołoszowie. Badane są w nich corocznie nowe odmiany roślin rolniczych w ramach Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego (PDO). Dodatkowo na koszt własny w systemie PDO uczestniczy PODR w Boguchwale. Uzyskiwane w prowadzonych badaniach wyniki wojewódzkie służą do tworzenia „Listy Odmian Zalecanych do uprawy na terenie województwa”, na której znajduje się 11 gatunków roślin rolniczych, których odmiany są najbardziej przydatne do warunków glebowo-klimatycznych naszego województwa. Problemem z kolei jest mała możliwość sprzedaży wyprodukowanych w gospodarstwach plodów rolnych na terenie naszego województwa.

Maszyny rolnicze

W województwie podkarpackim jest kilku producentów maszyn rolniczych (P.P.U.H. AKPIL w Pilźnie, WOPROL PPU-H w Sędziszowie Młp.), ale nie jesteśmy tutaj wiodącym województwem. Na terenie województwa swoich dilerów mają wszystkie wiodące marki produkujące sprzęt rolniczy i części zamienne do maszyn rolniczych. Najważniejsze z nich to: ROL-MECH Sp. z o.o. z Radymna, AGROMASZ Sp. z o.o. z Domaradza, WIA-LAN Sp.j. z Przeworska, AGROMA Sp. z o.o. z Rzeszowa, SAN-TRAK z Sanoka. Zaopatrzenie jest wystarczające. Rolnicy bardzo chętnie uczestniczą w różnych targach i pokazach, podczas których mogą zapoznać się z bogatą ofertą produkcji krajowej i zagranicznej. Zapotrzebowanie na maszyny i urządzenia rolnicze wzrosło w ostatnich latach ze względu na możliwość dofinansowania ich zakupu w ramach działań PROW.

Pasze

Podkarpacie odznacza się wysoką dostępnością pasz wykorzystywanych w produkcji zwierzęcej. Największym na naszym rynku dostawcą rozwiązań żywieniowych dla drobiu, bydła, trzody chlewnej i innych zwierząt hodowlanych jest Cargill Poland Sp. z o.o. Ponadto na Podkarpaciu funkcjonuje kilka mniejszych lokalnych mieszalni pasz np.: Neopasz Sp. zo.o., Spółdzielnia Zaopatrzenia i Zbytu Samopomoc Chłopska w Kolbuszowej, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe Jasta Sp. z o. o., Agropasz Sp. z o. o. Oprócz mieszalni pasz na terenie województwa bardzo dobrze rozwinięta jest sprzedaż koncentratów i dodatków paszowych przez liczne hurtownie i punkty dilerskie, w których rolnicy mają dostęp do szerokiego asortymentu oferowanego przez krajowe i zagraniczne firmy. Hodowcy zwierząt w punktach dystrybucji mają możliwość zakupu nie tylko gotowych mieszanek, ale również poszczególnych gatunków zbóż, które mogą wykorzystać do produkcji pasz we własnym gospodarstwie. Rolnicy na Podkarpaciu mają także szeroki dostęp do komponentów wysokobiałkowych, takich jak: poekstrakcyjna śruta sojowa, rzepakowa, słonecznikowa. Poza tym hodowcy zwierząt mogą zaopatrywać się w zboża bezpośrednio w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej. Dopłata do roślin strączkowych wpłynęła na większą dostępność krajowych komponentów białkowych (bobik, groch, łubin), które można w niewielkim stopniu wykorzystywać w bilansowaniu dawek pokarmowych dla zwierząt gospodarskich.

Materiał hodowlany

Województwo podkarpackie cechuje się wystarczającym dostępem do materiału hodowlanego poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich. W materiał hodowlany trzody chlewnej rolnicy mogą zaopatrzyć się w gospodarstwach będących pod oceną Polskiego Związku Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej POLSUS (pbz, wbp, pietrain). Oprócz tego na Podkarpaciu można nabyć materiał hodowlany od przedstawicieli firm hybrydowych np. DanBed, Pen Ar Lan, PIC. Hodowcy zajmujący się produkcją bydła mlecznego mogą zakupić materiał hodowlany u rolników indywidualnych, których stada podlegają ocenie Polskiej Federacji Hodowców Bydła i Producentów Mleka. Na terenie Podkarpacia można nabyć materiał hodowlany następujących ras: phf odm. cb, phf odm. czb, simentalska, polska czerwona, polska czarno-biała, polska czerwono-biała, białogrzbieta, jersey, montbeliarde.

Natomiast rolnicy zajmujący się hodowlą bydła mięsnego materiał hodowlany mogą zakupić u hodowców, których zwierzęta są pod oceną Polskiego Związku Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego. Obserwowany w ostatnich latach wzrost populacji bydła ras mięsnych oraz mieszańców, bezpośrednio wpływa na zwiększenie znaczenia tego kierunku produkcji. Coraz częściej dostrzega się w produkcji bydła mięsnego alternatywę dla produkcji mleka bądź też trzody chlewnej. Na terenie województwa można nabyć bydło następujących ras: limousine, charolaise, hereford, angus, salers, highland.

Na terenie naszego województwa hodowcy mogą nabyć materiał hodowlany owiec będących pod oceną Regionalnego Związku Hodowców Owiec i Kóz w Nowym Targu. Są to rasy: olkuska, świniarka, wrzosówka, polska owca pogórza, czarnogłówka, cakiel podhalański. Zgodnie z obowiązującymi przepisami wszystkie konie wprowadzone do obrotu i utrzymywane

w gospodarstwach powinny posiadać paszporty. Zadaniem tym zajmuje się Okręgowy Związek Hodowców Koni w Rzeszowie, który ocenia następujące rasy: małopolska, huculska, konik polski, polski koń szlachetny półkrwi, śląska, polski koń zimnokrwisty, perszeron, kuc.

Hodowcy królików pozyskują materiał hodowlany w gospodarstwach, które podlegają ocenie prowadzonej przez Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt oraz Podkarpackie Towarzystwo Hodowców Gołębi Rasowych i Drobnego Inwentarza. Poprzez organizacje te można nabyć króliki ras dużych, średnich i małych, nutrii, szynszyli, a także drobiu ozdobnego i użytkowego.

Dzięki aktywnie działającemu Małopolskiemu Centrum Biotechniki w Krasnem rolnicy na Podkarpaciu mogą korzystać z nasienia najlepszych rozplodników i doskonalić postęp hodowlany w swoim stadzie.

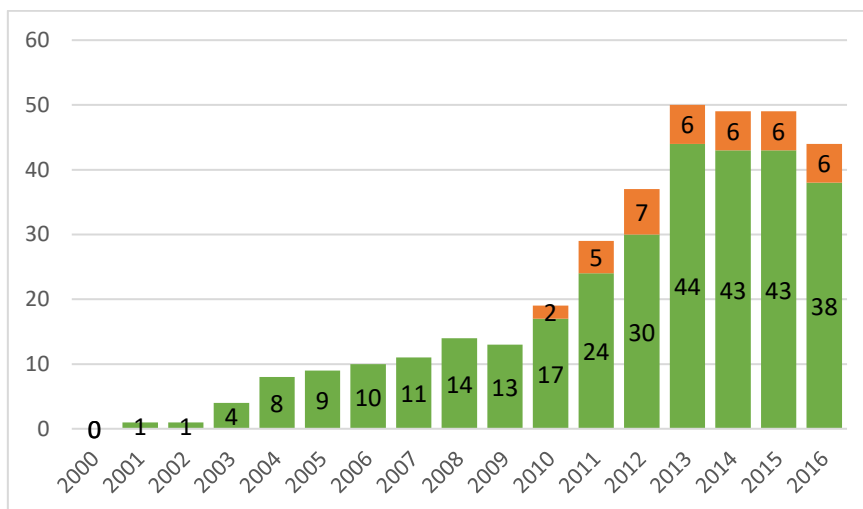
Usługi

Usługi świadczą głównie podmioty prywatne i nieliczne działające jeszcze Spółdzielnie Kółek Rolniczych. Pozwala to na zabezpieczanie potrzeb rolników w zakresie różnych usług na każdym w zasadzie etapie produkcji rolnej. W ramach działalności usługowej powszechnie funkcjonuje wzajemna pomoc sąsiedzka, gdzie rolnicy wykonują prace dla sąsiada posiadanymi maszynami, sami korzystając z usługi sprzętem, którego nie posiadają.

- **grupy producentów rolnych i organizacje producentów rolnych**

Z uwagi na warunki społeczno-gospodarcze rolnictwo województwa podkarpackiego posiada własną specyfikę charakteryzującą się przede wszystkim rozdrobnieniem agrarnym, nadmiarem zasobów siły roboczej oraz niską towarowością produkcji rolnej. Z myślą o organizowaniu się producentów rolnych, po okresie trudnych przemian lat 90 i rozpadzie większości struktur gospodarczych w kraju (w tym i spółdzielczości rolniczej – z wyjątkiem spółdzielczości mleczarskiej), w dniu 15 września 2000 r. została uchwalona ustawa o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie niektórych ustaw. Ustawa ta oraz nowelizacje do niej wprowadziła systemowe zasady wsparcia tworzenia grup producentów rolnych. Była ona tworzona z myślą o gospodarstwach średnich i małych, takich, jakie przeważają w Polsce południowo-wschodniej. W latach 2010–2013 odnotowano znaczącą dynamikę tworzenia grup producentów. Na dzień 31.12.2014 w województwie podkarpackim funkcjonowało 49 grup producentów (43 grupy producentów rolnych i 6 grup producentów owoców i warzyw), z czego w okresie 2011–2013 utworzonych zostało 34 grup producentów rolnych oraz cztery grupy producentów owoców i warzyw (wykres 51). Na mocy nowelizacji ustawy z dnia 11 września 2015 roku istniejące grupy producentów rolnych musiały dokonać ponownie tzw. uznania przez istniejącą wówczas Agencję Rynku Rolnego w terminie do 18 grudnia 2016 r. Z istniejących wówczas 43 grup rolnych ponowne uznanie dokonało 33 grupy. Po 1 stycznia 2014 r. do końca 2016 r. zostało zarejestrowanych pięć grup producentów rolnych.

Wykres 60. Dynamika wzrostu grup producentów funkcjonujących w województwie podkarpackim w poszczególnych latach

- - Grupy producentów rolnych
- - Grupy producentów owoców i warzyw

Źródło: *Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie.*

Tempo powstawania grup producentów rolnych na Podkarpaciu w okresie 16 lat było niskie. Odnotowano lata, w których nie powstała żadna grupa. Sytuacja poprawiła się po 2008 r., kiedy powstawało kilka grup, a w latach 2011–2013 liczba nowo zarejestrowanych grup wzrosła nawet powyżej dziesięciu w ciągu roku. Ponad 2/3 bo 71% grup funkcjonuje w formie spółdzielni.

W chwili obecnej na Podkarpaciu funkcjonuje 38 grup producentów rolnych oraz 6 wstępnie uznanych bądź już uznanych grup producentów owoców i warzyw. Najwięcej grup zawiązało się dla następujących produktów: ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych – 16, drób i jaja ptasie – 8, oraz trzoda – 3 (Tabela 46).

Tabela 50. Grupy producentów rolnych według rodzaju prowadzonej produkcji oraz liczby członków

Rodzaj produktu, ze względu na który grupa została wpisana do rejestru	Liczba grup		Liczba członków	
	Podkarpacie 2016	Polska 2014	Podkarpacie 2016	Polska 2014
Ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych	16	477	209	4135
Swinie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone	3	317	232	5021
Bydło żywe: zwierzęta rzeźne lub hodowlane, mięso wołowe: świeże, chłodzone, mrożone	2	56	17	825
Drób żywy, mięso lub jadalne podroby drobiowe: świeże, chłodzone, mrożone	6	277	36	1512
Mleko krowie	2	103	11	4176
Liście tytoniu suszone	1	12	1721	11 122
Jaja ptasie	2	21	13	123
Rośliny w plonie głównym, uprawiane na cele energetyczne lub do wykorzystania technicznego	1	19	5	132
Lisy pospolite lub polarne, norki, tchórze, jenoty żywe, skóry surowe (suszone)	1	1	6	6
Buraki cukrowe	2	19	11	134
Miód naturalny lub inne produkty pszczele	1	1	12	12

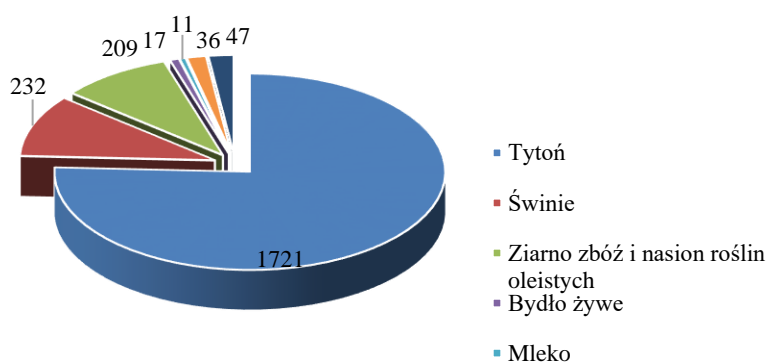
Inne	-	56		618
Razem	38	1361	2273	27 938

Źródło: Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2014 r.

Razem w grupach zrzeszonych jest 2401 rolników, z czego 1721 to producenci tytoniu, 552 producenci rolni, a 128 to producenci owoców i warzyw. Jest wiele branż, produktów lub grupy produktów, ze względu na który mogłyby się tworzyć grupy producenckie w województwie podkarpackim. Należą do nich w szczególności: konie żywe, króliki żywe, ziemniaki świeże, materiał siewny lub sadzeniaki. W branżach tych nie ma w ogóle zorganizowanych grup producenckich. Z uwagi na dużą specyfikę regionu należałoby oczekiwać, że powinny powstawać grupy dla rolnictwa ekologicznego, rośliny przeznaczone do produkcji zielarskiej i farmaceutycznej, miód naturalny i inne produkty pszczelarskie. Również z uwagi na rosnące zapotrzebowanie na rośliny energetyczne zapewne powinno być zainteresowanie zrzeszaniem się producentów zajmujących się ich produkcją. W dalszym ciągu słabo zorganizowani są również producenci trzody chlewnej, owiec i bydła mięsnego.

Liczba członków grup producentów rolnych w województwie podkarpackim w 2016 r. wynosiła 2273.

Wykres 61. Liczba członków grup producentów rolnych w województwie podkarpackim według branż w 2016 r.

Źródło: Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie, materiały własne.

Przemysł spożywczy na terenie województwa należy do najbardziej rozwiniętych gospodarki województwa, przy czym najprężniej funkcjonującymi branżami są: przetwórstwo mięsa (w tym króliczego) i zbóż, mleka, owoców i warzyw, a także buraków cukrowych. Brak jest natomiast przetwórstwa ziemniaków, przy czym należy zaznaczyć, że na terenie Podkarpacia udział powierzchni ziemniaków w ogólnym areale upraw jest najwyższy w kraju. Stosunkowo niski jest poziom pokrycia mocy przerobowych zakładów przetwórczych, surowcem produkowanym przez lokalnych rolników, który w poszczególnych branżach waha się od 20 do 70%. Należałoby oczekiwać, że największe zainteresowanie powstawaniem grup producenckich powinno właśnie w tych branżach mieć miejsce. I tak też się to dzieje oprócz branży mleczarskiej i buraków cukrowych.

Skala i wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych

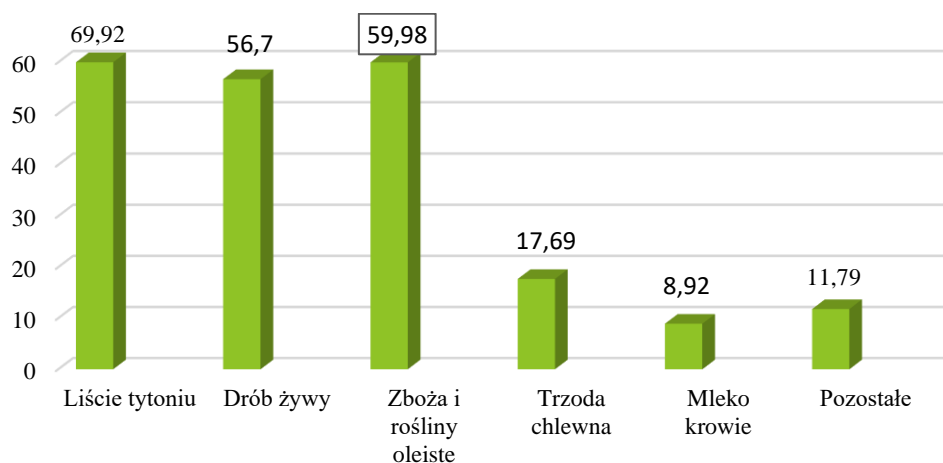
Systematycznie wzrasta wartość produkcji towarowej objętej działalnością grup, co jest wynikiem tworzenia nowych grup, zwiększania liczby członków w grupach już funkcjonujących, a także wzrostu skali produkcji u poszczególnych członków grup (Tabela 30). Niewątpliwie na wartość produkcji często wpływ mają również zmieniające się ceny produktów rolnych i ogrodniczych. Łączna wartość produkcji towarowej wszystkich grup producentów rolnych z województwa podkarpackiego w 2014 r. ukształtowała się na poziomie 225 mln zł i była ponad trzykrotnie wyższa w porównaniu z 2008 r. (wykres 70).

Tabela 51. Skup płodów rolnych w województwie podkarpackim w latach 2015 - 2016

Nazwa	Województwo		Procent
	2015	2016	
Zboża (t)	308 030	77 500	25,22
Rzepak (t)	39 753	10 041	25,3
Trzoda chlewna (szt.)	382 450	32 027	8,4
Mleko (mln l.)	110 213	6 814	6,2
Drób (t)	33 854	11 750	34,7

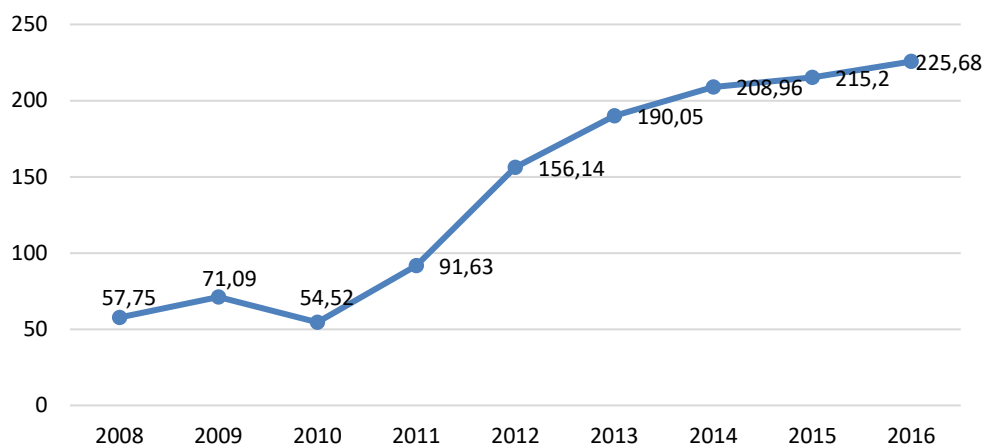
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie.

Wykres 62. Wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych w województwie podkarpackim [w mln zł] według branż w 2016 r.

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie, dane własne.

Wykres 63. Wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych z województwa podkarpackiego w latach 2008–2016 r. [mln zł]

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Agencja Rynku Rolnego O/T w Rzeszowie.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami grupy producentów, organizując i prowadząc skup od swoich członków, mogą prowadzić skup produktów, ze względu na które zostały zawiązane również od producentów niezrzeszonych. W 2016 r. 12 grup prowadziło skup produktów pochodzących spoza grupy. Udział wartości tego skupu w ogólnym skupie był niewielki, wynosił bowiem około 6,05% i dotyczył głównie skupu trzody chlewnej, zbóż, mleka, a także jaj ptasich. Należy podkreślić, że grupy, które zrealizowały inwestycje przechowalnicze, ten wskaźnik mają na poziomie od 20 do 40%. Powyższe dane wskazują, że udział grup producentów rolnych w rynku i sprzedaży produktów rolnych charakteryzuje się stałą tendencją wzrostową. Część grup jest w trakcie lub zrealizowała inwestycje, celem konfekcjonowania produktów (podnoszenie ich jakości, przygotowanie do sprzedaży, sortowanie, itp.) lub przygotowywania finalnych produktów dla konsumentów, łącznie z pakowaniem i dystrybucją. Należy podkreślić, że stopień gospodarczego zorganizowania rolników jest bardzo istotny. Im jest wyższy w danym kraju, tym możliwości i warunki konkurowania na rynku rolnym krajowym i unijnym są większe. Współpraca rolników, szczególnie ta w formie spółdzielczej opiera się na zasadzie dobrowolności przy jednoczesnym kierowaniu się uzgodnionymi dla wzajemnej korzyści regułami.

W 2014 r. Regionalny Związek Spółdzielni Produkcji Rolnej w Rzeszowie przeprowadził szczegółową ankietę rolników będących członkami grup (152 osoby), jak i tych, którzy do żadnych grup nie należą (178 osób). Wśród motywów przystąpienia do grupy najczęściej wymieniali możliwość uzyskania wyższej ceny na swoje produkty. Brak wzajemnego zaufania oraz brak lojalności członków wobec grupy to główne problemy podnoszone przez uczestników grup. Natomiast wśród potencjalnych kandydatów na członków grup podstawową barierą w zrzeszaniu się jest mała powierzchnia ich gospodarstw (43,5% ankietowanych posiada powierzchnię do 10 ha) i związana z tym niska produktywność. W drugiej kolejności problemem jest brak zaufania do zespołowego działania.

Po 16 latach funkcjonowania ustawy o grupach producenckich i ich związkach należy stwierdzić, że w województwie podkarpackim tempo organizowania się rolników w poszczególnych branżach jest bardzo zróżnicowane. Najlepiej organizują się producenci zbóż i rzepaku oraz drobiu. Utworzenie 1-4 grup w pozostałych 9 branżach oznacza ciągle niską rynkową świadomość podkarpackich rolników. Istnieje pilna potrzeba znacznego przyspieszenia procesu gospodarczego organizowania się rolników. Ciągle należy prowadzić edukację członków grup w zakresie znajomości swoich praw i obowiązków jako współwłaścicieli grup. Silne grupy mogą zapewnić sobie stabilność działania oraz zrealizować, najczęściej przy udziale środków unijnych, inwestycje (silosy, magazyny, czyszczalnie, przechowalnie, ubojnie itp.). Nie mniej ważnym, a może najważniejszym, kolejnym etapem budowania przez rolników struktur gospodarczych jest współpraca grup i wypracowanie udziału w dochodzie powstającym na etapie konfekcjonowania/uboju/przetwórstwa produktów rolnych (realizowana w kilku regionach kraju: Wielkopolska – trzoda chlewna, mazowieckie – owoce

i warzywa, opolskie – rzepak, podkarpackie – wołowina bądź produkty rolnictwa ekologicznego). Dobre zorganizowanie się w silne przedsiębiorstwa jest szczególnie potrzebne rolnikom, aby być partnerem dla coraz większych odbiorców produktów. Polskie i europejskie doświadczenia współpracy gospodarczej rolników jasno wskazują, że najczęściej występującą formą prawną jest spółdzielnia. Jest to forma niewątpliwie najlepiej dostosowana do realizacji gospodarczych interesów producentów rolnych.

Podkarpacki rolnicy nie organizują się bez fachowej pomocy i wsparcia ekspertów w tej dziedzinie, ponieważ zakładanie grup jest zadaniem dość skomplikowanym. Połączenie zasad tworzenia firm z ustawą o grupach producentów rolnych przerasta często możliwości wielu obecnych doradców, którzy specjalizują się w obsłudze technologicznej, ekonomicznej i administracyjnej rolników. Dlatego też konieczne jest dalsze szkolenie kadry specjalistów do spraw zakładania grup, rekrutujących się spośród działaczy izb rolniczych, pracowników ośrodków doradztwa rolniczego, regionalnych związków branżowych, spółdzielni i ich organizacji oraz innych instytucji funkcjonujących w otoczeniu rolnictwa. Największą przeszkodą do przewyciężenia okazuje się być bariera mentalna i to ona jest głównym hamulcem rozwojowym pozycji rolników. Dobre przykłady działań przynoszących korzyści finansowe powinny tę mentalność zmienić, chociaż jest to długi proces. We współpracy nawet z dużymi gospodarstwami daje się zauważyć wielki indywidualizm ich właścicieli, a wręcz wielką niechęć do wspólnego działania. Można zaproponować zorganizowanie dla członków grup oraz rolników szkoleń o charakterze psychologicznym, w których przedstawione będą podstawy i zasady działania w grupie i z grupą.

1.4 Otoczenie instytucjonalne rolnictwa

- **uczelnie wyższe, szkoły ponadgimnazjalne**

Województwo podkarpackie posiada bardzo dobrze rozwiniętą bazę dydaktyczno-szkoleniową w zakresie kształcenia rolników, pracowników otoczenia instytucjonalnego rolnictwa oraz agrobiznesu. Kształcenie zapewniają wyższe szkoły oraz szkoły ponadgimnazjalne.

- **Instytuty Badawcze, Zakłady Doświadczalne**

Na terenie województwa podkarpackiego Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy posiada dwa zakłady doświadczalne w Odrzechowej i Chorzelowie. Zakłady położone w południowej i środkowej części województwa.

Specyfikacja Zakładów:

Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Odrzechowa Sp. z o.o.

- położony w strefie górskiej i podgórskiej,
- 2/3 użytków rolnych stanowią trwałe użytki zielone,
- utrzymywane zwierzęta to zwierzęta wywodzące się z gór:
 - bydło simentalskie,
 - konie huculskie,
 - kozy karpackie.

Instytut Zootechniki Chorzelów Sp. z o.o. Zakład doświadczalny

- położenie na obszarach nizinnych, częściowo obszarach zalewowych,
- większość gruntów rolnych stanowią grunty orne,
- ogromna różnorodność utrzymywanych zwierząt:
 - bydło hf,
 - konie małopolskie i kuce,
 - owce świniarki,
 - króliki,
 - zwierzęta futerkowe,

- kury ras rodzimych.

Potencjalne zadania dla Zakładów:

- prowadzenie prac badawczych i wdrożeniowych w zakresie hodowli zwierząt, żywienia i systemów utrzymania,
- szkolenie praktyczne uczniów, studentów, rolników,
- testowanie nowych rozwiązań oraz maszyn i urządzeń,
- propagowanie oraz utrwalanie bioróżnorodności (zwierząt i roślin zwłaszcza bioróżnorodności trwałych użytków zielonych),
- prowadzenie prac badawczych i wdrożeniowych w zakresie wykorzystania łąk i pastwisk górskich i podgórszych. Propagowanie pastwiskowego utrzymania zwierząt,
- tworzenie wzorców hodowli przeżuwaczy i koni dla obszarów górskich, pogórskich i nizinnych.

- **doradztwo rolnicze**

Obowiązujący w Polsce system doradztwa rolniczego (*Farm Advisory System – FAS*) oparty jest o przepisy prawa europejskiego i krajowego. Na system doradztwa rolniczego w Polsce składają się instytucje publiczne – Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR) oraz wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (WODR), a także instytucje i podmioty niepubliczne. Poza systemem doradztwa publicznego krajowe przepisy przyznają uprawnienia doradcze także innym podmiotom niepublicznym i organizacjom, takim jak prywatne podmioty doradcze czy jednostki samorządu gospodarczego – Izby Rolnicze. Doradztwo dla właścicieli lasów świadczą podmioty leśne, tj. nadleśnictwa będące podstawową jednostką organizacyjną w strukturze Lasów Państwowych.

Doradztwo publiczne realizuje wiele kluczowych zadań, pełni więc istotną rolę w FAS – wśród głównych zadań JDR wymienić należy prowadzenie doradztwa rolniczego obejmującego działania w zakresie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych oraz wiejskiego gospodarstwa domowego, mające na celu poprawę poziomu dochodów rolniczych oraz podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych; wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich.

Jednostki doradztwa rolniczego funkcjonują na podstawie ustawy z 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Zgodnie z ustawą, jednostkami doradztwa rolniczego są:

- Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie, posiadające 3 oddziały (w Krakowie, Poznaniu i Radomiu),
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego.

Jednostki doradztwa rolniczego są państwowymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną i podlegają ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi.

Ośrodki wojewódzkie realizują zadania z zakresu doradztwa rolniczego zgodnie ze swoimi Programami działalności, uwzględniając kierunki rozwoju wyznaczone w regionalnych i lokalnych programach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, ustalanych przez właściwe organy samorządu terytorialnego. W Programach działalności WODR uwzględnione są również priorytety działalności doradczej istotne z punktu widzenia MRiRW.

Ośrodki doradztwa rolniczego realizują nieodpłatne 11 zadań zgodnie z ww. ustawą i są to:

- prowadzenie szkoleń dla rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich,
- prowadzenie działalności informacyjnej wspierającej rozwój produkcji rolniczej,
- prowadzenie działalności w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich,
- udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom obszarów wiejskich w zakresie sporządzania dokumentacji niezbędnej do uzyskania pomocy finansowej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych,

- prowadzenie analiz rynku artykułów rolno-spożywczych i środków produkcji oraz gromadzenie i upowszechnianie informacji rynkowej w tym zakresie,
- prowadzenia doświadczalnictwa odmianowego,
- upowszechnianie metod produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznego dla środowiska,
- podejmowanie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, ekologicznego i funkcjonalnego zarządzania gospodarstwem rolnym,
- upowszechnianie rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz prowadzenie promocji wsi jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku,
- współdziałanie w realizacji zadań wynikających z programów rolnośrodowiskowych oraz programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych,
- prowadzenie analiz przemian w zakresie poziomu i jakości produkcji rolniczej i funkcjonowania gospodarstw rolnych oraz upowszechnianie wyników tych analiz w pracy doradczej.

Przedmiotem działania doradców i specjalistów Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale są przede wszystkim problemy społeczno-zawodowe ich potencjalnych klientów, tj. rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich, którzy poszukują pomocy dla ich rozwiązania. Doradztwo rolnicze w zależności od oczekiwań odbiorców realizowane jest poprzez: doradztwo indywidualne, działalność kształceniową (szkoleniową), działalność informacyjną i upowszechnieniową:

- działalność doradcza (doradztwo indywidualne) – swoisty rodzaj edukacji rolniczej, polegającej na współdziałaniu partnerskim rolnika/mieszkańca obszarów wiejskich z doradcą rolniczym, zmierzającym do rozwiązania problemów zawodowych rolnika – znajdującego się, bądź mogącego się znaleźć w określonej sytuacji problemowej oraz pozwalającym przygotować rolnika/mieszkańca obszarów wiejskich do podejmowania skutecznych działań, zapobiegających niepowodzeniom w jego pracy we własnym gospodarstwie rolnym, a także nastawić i wdrożyć rolnika do samodzielnego rozpoznawania swoich problemów zawodowych,
- działalność kształceniowa (szkoleniowa) – świadome świadczenie rolnikom i mieszkańcom obszarów wiejskich - klientom publicznej rolniczej organizacji doradczej różnych form kształcenia, w ramach procesów doskonalenia lub szkolenia zawodowego, będące odpowiedzią na ich potrzeby i aspiracje intelektualne,
- działalność informacyjna – zespół czynności związanych z udostępnianiem informacji potrzebnych rolnikom/mieszkańcom obszarów wiejskich – przedsiębiorcom w ich pracy we własnym gospodarstwie rolnym i spełniających najwyższe parametry jakościowe,
- działalność upowszechnieniowa – sterowany przez publiczną rolniczą organizację doradcą przekaz informacji od źródła ich powstawania do miejsca pełnego ich zastosowania w gospodarstwach zainteresowanych rolników.

Każde z tych działań wymaga zaangażowania innego potencjału ze strony PODR i ich klientów. Różny jest także czas realizacji wybranego działania i końcowy efekt osiągnięty w następstwie jego podjęcia. W rezultacie działań doradczych WODR rolnicy/mieszkańcy obszarów wiejskich, oprócz rozwiązania danego problemu, powinni uzyskać zdolność samodzielnego rozwiązywania wszystkich podobnej klasy problemów. Natomiast w przypadku działań informacyjnych zamierzonym rezultatem jest to, aby rolnicy/mieszkańcy obszarów wiejskich dzięki dostarczonym im informacjom mogli samodzielnie rozwiązywać posiadane problemy.

Ośrodki doradztwa rolniczego poza działalnością statutową, finansowaną z dotacji prowadzą również działalność odpłatną zgodnie art. 4 ust. 4, art. 13 ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Wszystkie usługi odpłatne realizowane są zgodnie z cennikiem zatwierdzonym, na wniosek dyrektora, przez ministra właściwego do spraw rozwoju wsi.

W ramach działalności odpłatnej jednostki doradztwa rolniczego mogą wykonywać usługi w zakresie:

- prowadzenia ksiąg rachunkowych i dokumentacji niezbędnej w rachunkowości w gospodarstwach rolnych, działalności promocyjnej gospodarstw rolnych, w szczególności agroturystycznych lub ekologicznych, kursów przygotowujących

- do uzyskania tytułów kwalifikacyjnych w zawodach przydatnych do prowadzenia działalności rolniczej,
- prowadzenia działalności wydawniczej, poligraficznej, laboratoryjnej, hotelarskiej i gastronomicznej, szkoleniowej,
 - udostępniania pomieszczeń i innych składników majątkowych,
 - organizacji targów, wystaw, pokazów, konferencji i innych przedsięwzięć upowszechniających wiedzę rolniczą, nowe technologie produkcji i promujących produkty i wyroby przetwórstwa rolno-spożywczego,
 - sporządzania opracowań oceny możliwości inwestycyjnych gospodarstw rolnych, analiz i opracowań ekonomicznych, finansowych i technologicznych, oceny użyteczności maszyn rolniczych, planów nawozowych lub planów przechowalnictwa nawozów naturalnych, planów rolnośrodowiskowych, planów przestawiania gospodarstwa rolnego na produkcję metodami ekologicznymi lub planów produkcji w gospodarstwach ekologicznych,
 - wypełniania wniosków lub innych dokumentów niezbędnych do ubiegania się o przyznanie pomocy finansowej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych i zagranicznych,
 - objętym pomocą finansową przyznawaną na podstawie przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w tym usługi w zakresie, o którym mowa w art. 24 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W województwie podkarpackim podstawową instytucją doradczą jest Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale. Działalność merytoryczna Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego skierowana jest na udzielanie wszechstronnej pomocy rolnikom w celu zwiększenia dochodów z gospodarstwa rolnego i działalności pozarolniczych oraz działania mające na celu poprawę warunków życia rodzin wiejskich. Główny nacisk Ośrodek kładzie na przekazywanie innowacji technologicznych i osiągnięć nauk rolniczych, wsparcie rolników w zakresie ułatwiania transferu wiedzy i innowacji w gospodarstwach oraz poprawę jakości produktów, promowania ich na rynkach lokalnych.

Ponadto, PODR w Boguchwale ww. zadanie realizuje poprzez:

- organizację szkoleń, szkoleń wyjazdowych, konferencji,
- prowadzenie działalności informacyjnej i wydawniczej,
- doradztwo indywidualne mające na celu przedstawienie przez doradcę rolnikowi, który znalazł się w sytuacji problemowej, różnych propozycji rozwiązań problemu,
- prowadzenie działalności promocyjnej – prezentacja dorobku branżowego, najlepszych wyników hodowlanych i produkcyjnych, ekspozycja towarów podczas wystaw, targów, konkursów,
- sporządzanie opracowań ekonomicznych, finansowych i technologicznych, a także wypełnianie dla klientów wniosków i innych dokumentów niezbędnych do ubiegania się o przyznanie pomocy finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych.

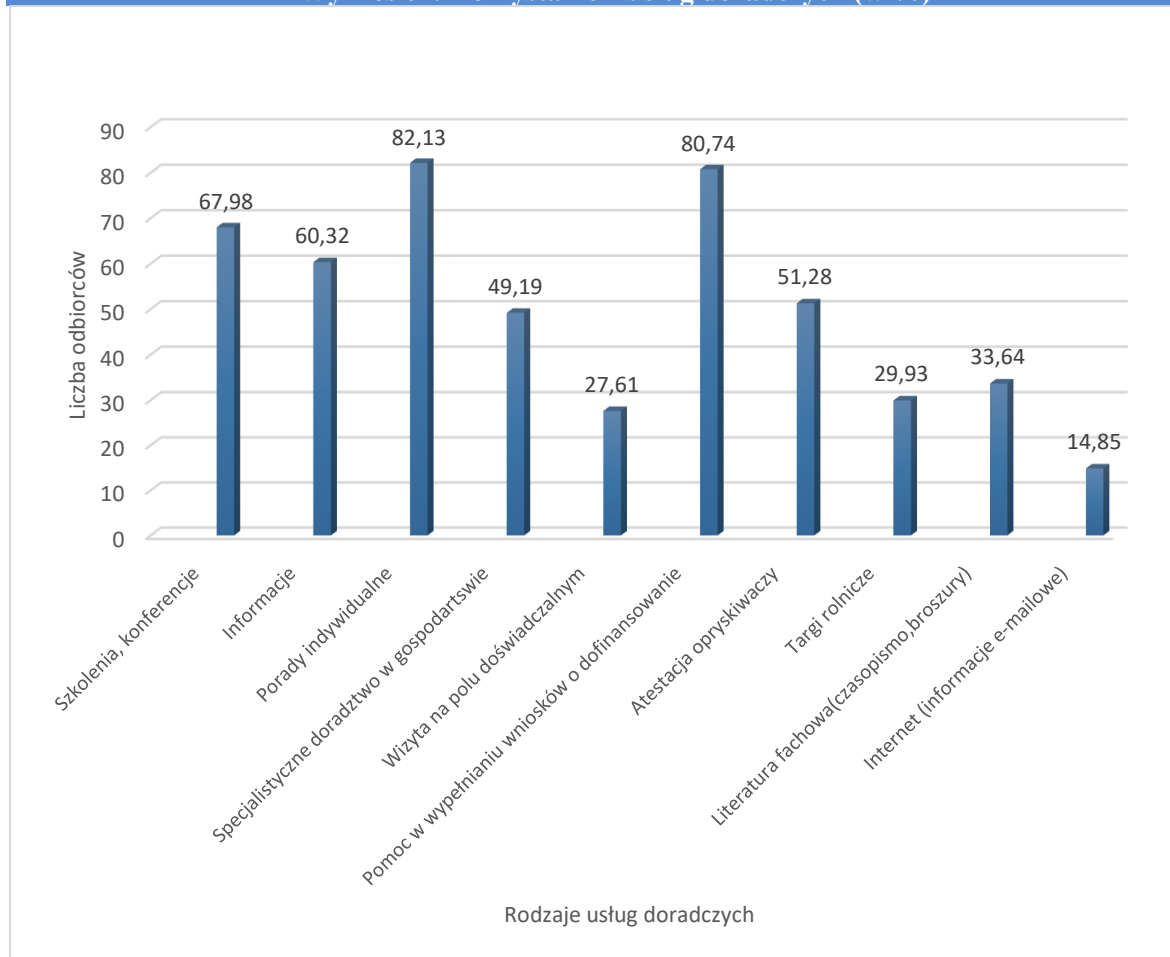
Potrzeby doradcze podkarpackich rolników

Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale przeprowadził w 2017 r. badania ankietowe rozpoznające potrzeby doradcze rolników województwa podkarpackiego. Ankietyzacją objęto 431 rolników z wszystkich 21 powiatów. Pozwoliło to zbadać i na tej podstawie uogólnić opinię rolników na temat potrzeb doradczych w województwie podkarpackim.

W przeprowadzonej ankietyzacji rolnicy określili z jakich usług doradczych świadczonych przez Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale chcieliby korzystać w przyszłości. Największa liczba badanych (354 osoby) zainteresowana jest indywidualnymi poradami, ponad 80%

rolników oczekuje pomocy w wypełnianiu wniosków o dofinansowanie z różnych programów pomocowych. Duża część (293 osoby) wyraża chęć udziału w organizowanych przez PODR szkoleniach i konferencjach. Ponad połowa ankietyzowanych (221 osób) jest zainteresowana korzystaniem z prowadzonych przez pracowników Ośrodka badań sprawności technicznej opryskiwaczy.

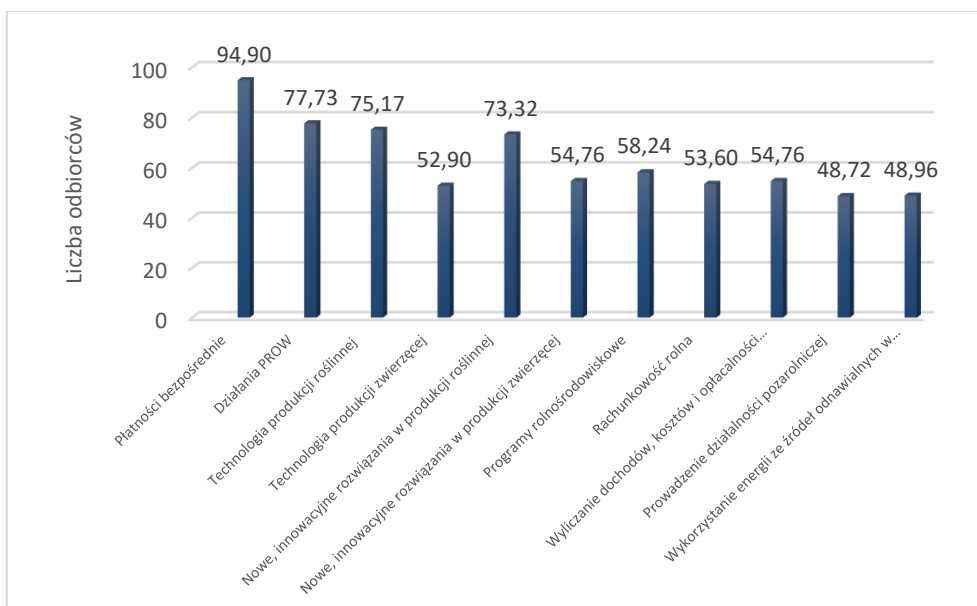
Wykres 64. Korzystanie z usług doradczych (w %)

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

W prowadzonym badaniu rolnicy wskazali z jakiego zakresu doradztwa skorzystaliby najchętniej. Najwięcej ankietyzowanych zainteresowanych jest pomocą w ubieganiu się o przyznanie pomocy finansowej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych. 95% badanych rolników oczekuje doradztwa z zakresu płatności bezpośrednich, działań PROW oraz Programów Regionalnych. Znaczna część rolników (75%) zgłasza zapotrzebowanie na doradztwo technologiczne – technologia produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz nowe, innowacyjne rozwiązania w produkcji roślinnej i zwierzęcej to najczęściej wskazywane tematy. Ponad połowa ankietyzowanych (251 osób) oczekuje pomocy przy realizacji zadań wynikających z programów rolnośrodowiskowych. Rolnicy wykazują również zainteresowanie doradztwem z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym oraz rachunkowości rolnej. Ponadto 48 % ankietyzowanych oczekuje doradztwa w zakresie prowadzenia działalności pozarolniczej, wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych w gospodarstwie rolnym. W przeprowadzonym badaniu rolnicy wskazali również w ramach jakich działań pomocowym planują korzystać z usług PODR. Ankietyzowani zgłosili największe zapotrzebowanie na usługi z zakresu dopłat obszarowych, działania rolno-środowiskowo-klimatycznego, dopłat do materiału siewnego, modernizacji gospodarstw rolnych, restrukturyzacji gospodarstw rolnych, premii na rozpoczęcie działalności pozarolniczej.

Wykres 65. Zakres doradztwa (w %)

Źródło: Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale.

- **agencje i instytucje rolnicze zaangażowane w obsługę rolnictwa i bezpieczeństwo żywności**
 - Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
 - Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa,
 - Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych,
 - Podkarpacka Izba Rolnicza,
 - Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego,
 - Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa,
 - Główny Inspektorat Weterynarii,
 - Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.
- **organizacje i związki branżowe z zakresu rolnictwa**
 - Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka, która ocenia wartość użytkową i hodowlaną bydła mlecznego i mięsno-mlecznego, prowadzi księgi bydła i dokumentację hodowlaną wg obowiązujących przepisów, organizuje wystawy, pokazy, seminaria,
 - Podkarpacki Związek Hodowców Bydła Mlecznego i Producentów Mleka w Rzeszowie, zajmujący się promowaniem hodowli bydła mlecznego, zwiększaniem stad ocenianych ze szczególnym uwzględnieniem rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej odmiany czarno i czerwono-białej,
 - Polski Związek Hodowców Bydła Simentalskiego zs. w Odrzechowej, którego głównym zadaniem jest zrzeszanie hodowców, podejmowanie działań przyczyniających się do rozwoju hodowli, a także doskonalenie bydła rasy simentalskiej,
 - Polski Związek Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego, Region Południowo-Wschodniej Polski, który prowadzi księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej dla wszystkich ras mięsnych bydła; Związek podejmuje również strategiczne działania związane z hodowlą i produkcją wołowiny oraz dba o dobre imię polskiego hodowcy bydła,

- Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz w Nowym Targu, który realizuje ocenę owiec i kóz, jak również wpisuje zwierzęta tych gatunków do ksiąg zwierząt hodowlanych,
- Okręgowy Związek Hodowców Koni w Rzeszowie, który wykonuje zadania związane z prowadzeniem dokumentacji hodowlanej i oceną wartości użytkowej 8 ras koni, dla których w Polsce prowadzone są Księgi i Rejestry Koni Zarodowych; Związek prowadzi selekcję i przegląd klaczy starszych wpisanych do Ksiąg i Rejestrów,
- Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej POLSUS, który zajmuje się oceną i prowadzeniem ksiąg hodowlanych świń; dla Związku ważną kwestią jest również doskonalenie produkcji zwierząt hodowlanych trzody chlewnej przez stosowanie właściwych metod selekcji i doboru zwierząt oraz upowszechnianie metod krzyżowania towarowego świń,
- Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt oddział w Rzeszowie, które zajmuje się m.in. kontrolą w zakresie prowadzenia oceny wartości użytkowej i hodowlanej oraz hodowli zwierząt i rozrodu, zootechniczną w handlu, sposobu wykorzystania środków pochodzących z dotacji budżetowych przyznawanych podmiotom realizującym zadania w zakresie postępu biologicznego w produkcji zwierzęcej; Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt prowadzi również ocenę hodowlaną pszczół oraz stad zwierząt futerkowych,
- Stowarzyszenie Producentów Fasoli Tycznej „Piękny Jaś” we Wrzawach,
- Związek Pszczelarzy Ziemi Przemyskiej,
- Wojewódzki Związek Pszczelarzy w Rzeszowie,
- Pogórzański Związek Pszczelarzy w Jaśle,
- Regionalny Związek Pszczelarzy w Lubaczowie,
- Regionalny Związek Pszczelarzy w Jarosławiu,
- Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia,
- Jasielskie Stowarzyszenie Winiarzy „Vinum pro cultura”,
- Stowarzyszenie Winnice Doliny Sanu,
- Podkarpacka Akademia Wina w Jaśle,
- Fundacja na rzecz Rozwoju i Promocji Winiarstwa "Galicja Vitis",
- Podkarpacki Związek Plantatorów Buraka Cukrowego w Przeworsku,
- Związek Plantatorów Buraka Cukrowego przy Cukrowni Ropczyce,
- Okręgowy Związek Plantatorów Tytoniu w Leżajsku,
- Regionalne Zrzeszenie Producentów Zbóż i Roślin Oleistych w Lubaczowie
- Podkarpackie Stowarzyszenie Producentów i Przetwórców Roślin Oleistych w Rzeszowie.

- **instytucje ubezpieczeniowe**

Ubezpieczenia rolnicze w województwie podkarpackim podobnie jak w całym kraju zdominowały w zasadzie trzy firmy ubezpieczeniowe: PZU S.A, Concordia Polska TUV i Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych TUV. W nieznacznym stopniu na rynek ubezpieczeń rolniczych ze swoją ofertą wchodzi kilka innych towarzystw.

Ubezpieczenia rolnicze - obowiązkowe

Odpowiedzialność cywilna rolnika

OC rolnika to ubezpieczenie, które nie dotyczy samego rolnika, ale osób trzecich mogących ponieść szkody z tytułu prowadzenia przez rolnika działalności. Trzeba tu pamiętać, że osobą trzecią nie są członkowie rodziny zamieszkujący i wspólnie prowadzący gospodarstwo, czy też pracownicy rolnika. Odpowiedzialność cywilna rolnika polega na wypłacie odszkodowania w związku z wyrządzeniem szkody z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego. Szkody mogą powodować śmierć, rozstrój zdrowia bądź też utratę, zniszczenie lub uszkodzenie mienia osoby trzeciej. Reasumując, rolnik wykupuje OC po to, aby z własnej kieszeni nie musiał wypłacać pieniędzy za szkody wyrządzone osobom trzecim np. sąsiadowi, któremu zniszczy opryskami uprawy podczas zabiegów agrotechnicznych prowadzonych przy granicy pól. OC rolnika obejmuje również pojazdy wolnobieżne

w rozumieniu prawa o ruchu drogowym, czyli np. kombajny rolnicze, w związku z ruchem tych pojazdów i użytkowanych w związku z posiadaniem gospodarstwa. Rolnik nie musi na pojazdy wolnobieżne wykupywać dodatkowej polisy OC komunikacyjnego.

Obowiązkowe ubezpieczenie budynków

Oprócz OC rolnika posiadacz gospodarstwa rolnego w myśl ustawy musi zawrzeć również umowę obowiązkowego ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego.

Obowiązkowe ubezpieczenie upraw rolnych

Obowiązek ubezpieczenia upraw wynika z wymogów narzucanych przez Unię Europejską. Od 1 lipca 2008 r. wszyscy rolnicy, którzy otrzymali unijne dopłaty obszarowe mieli i mają obowiązek ubezpieczyć co najmniej połowę posiadanych upraw do 30 czerwca każdego roku. Ubezpieczenie dotyczy następujących upraw:

- zbóż,
- kukurydzy,
- rzepaku,
- rzepiku,
- chmielu,
- tytoniu,
- warzyw gruntowych,
- drzew i krzewów owocowych,
- truskawek,
- ziemniaków,
- buraków cukrowych,
- roślin strączkowych.

Ubezpieczenie chroni uprawy między innymi przed szkodami wywołanymi przez: huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, obsunięcie się ziemi, lawinę, suszę, ujemne skutki przezimowania lub przymrozki wiosenne.

Ubezpieczenia rolnicze - dobrowolne

Oprócz ubezpieczeń obowiązkowych na polskim rynku dostępna jest również szeroka paleta ubezpieczeń dobrowolnych skierowanych do osób posiadających gospodarstwa rolne.

Ubezpieczenie maszyn rolniczych

Agrocasco, czyli ubezpieczenie maszyn rolniczych, w swojej ofercie mają m.in. takie zakłady ubezpieczeń, jak: PZU, Uniq, Concordia, Allianz, TUW. Cena ubezpieczenia w każdym towarzystwie uzależniona jest od:

- wysokości sumy ubezpieczenia,
- rodzaju sprzętu,
- daty produkcji sprzętu,
- dotychczasowego przebiegu ubezpieczenia.

Ubezpieczyciel nie wypłaci odszkodowania z agrocasco m.in. w przypadku szkód spowodowanych umyślnie, powstałych podczas używania sprzętu przez osoby będące w stanie nietrzeźwości, a także powstałych podczas obsługi sprzętu przez osoby nieposiadające uprawnień i podczas obsługi sprzętu niezgodnie z instrukcją obsługi.

Ubezpieczenie pasieki

Ubezpieczenie pasieki oferują między innymi PZU i TUW. Przedmiotem ubezpieczenia w PZU są pasieki, które mają co najmniej 5 pni pszczelich, czyli pasieka musi składać się co najmniej z 5 uli. Suma ubezpieczenia jest zarazem górną granicą odpowiedzialności finansowej towarzystwa ubezpieczeniowego.

Ubezpieczenie hodowli i chowu stawowego ryb

Taką formę ubezpieczenia oferuje PZU. Polisa obejmuje karpie oraz pstrągi tęczowe w poszczególnych stadiach ich chowu lub hodowli. Ubezpieczenie zawiera się na okres jednego stadium hodowli ryb, a odszkodowanie można uzyskać w przypadku:

- zatrucia ryb,
- uduszenia się ryb,
- ucieczki ryb,
- niedoboru wody.

Ubezpieczenie zwierząt futerkowych

Ubezpieczenie zwierząt futerkowych od padnięcia i uboju z konieczności oferuje PZU. Ubezpieczyciel wypłaci odszkodowanie jeśli hodowane zwierzęta padną lub konieczne będzie ich dobitcie (tzw. ubój z konieczności) z powodu:

- choroby,
- wypadku,
- ognia,
- powodzi,
- huraganu.

Ubezpieczenie drobiu

Ubezpieczenie drobiu może obejmować zdrowy drób w chowie fermowym, taki jak: kury, kaczki, indyki, gęsi na okres tuczu, odchowu na nioski lub na pierze. Dobrowolne ubezpieczenie drobiu na polskim rynku proponują na przykład PZU, TUW i Concordia. Ubezpieczeniem mogą być objęte szkody powstałe wskutek:

- zdarzeń losowych: ogień, huragan, powódź, podtopienia, deszcz nawalny, grad, opady śniegu, uderzenie pioruna, obsunięcie się ziemi, tąpnięcie lawiny, upadek statku powietrznego, wydostanie się wody z urządzeń wodno-kanalizacyjnych,
- chorób, wypadków i kanibalizmu (tylko w PZU),
- suma ubezpieczenia zależy przede wszystkim od rodzaju i liczby drobiu, a także od przeznaczenia hodowli (do tuczu czy na nioski).

Ubezpieczenie zwierząt hodowlanych

Ubezpieczenie zwierząt hodowlanych ma w swojej ofercie PZU, TUW i Concordia.

• banki spółdzielcze

Na koniec II kw. 2017 r. w województwie podkarpackim prowadziło działalność 39 banków spółdzielczych (Tabela 48). Jeszcze kilkanaście lat temu (koniec XX w.) było ich 64, a w połowie lat 90. XX w. (1996 r.) funkcjonowało na terenie obecnego województwa 93 BS. Zmniejszenie liczby BS nastąpiło głównie na przełomie XX i XIX w. (lata 1999-2003) na skutek wymogów kapitałowych jakie wprowadzono dla banków spółdzielczych, w związku z dostosowaniem polskiego prawa bankowego do prawa UE w procesie przedakcesyjnym. Ustanowiony wówczas dla BS minimalny próg kapitałów własnych (o równowartości 1 mln euro) nie mogło osiągnąć wiele małych („gminnych”) BS, które zostały przyłączone przez inne BS. Zmniejszenie liczby BS nie spowodowało zatem powstania luki (białych plam) w zakresie obsługi lokalnych społeczności, gdyż dotychczasowe samodzielne BS przekształciły się w oddziały banków spółdzielczych, które ich przyłączyły (przejmowały). Przykładem może być powiat strzyżowski, gdzie przed procesami łączeniowymi funkcjonowało 5 BS (w Strzyżowie, Wiśniowej, Czudcu, Niebylcu i Frysztaku), a obecnie jest jeden bank spółdzielczy (BS w Strzyżowie) z 4 oddziałami w ww. gminach. Z 5 banków, których zasięg działania obejmował teren 1 gminy, mamy zatem 1 BS o charakterze powiatowym. Takie zmiany są korzystne z punktu widzenia stabilności finansowej BS. Małych gminnych banków, nie stać już bowiem dzisiaj na podołanie konkurencji na rynku bankowych (ze względu na małą skalę działania, która uniemożliwia rozwój, np. inwestycje w nowe technologie w bankowości).

Dzisiaj na terenie Podkarpacia działają głównie BS o charakterze „powiatowym” (zasięg działania). Jest jeszcze kilka małych banków „gminnych” (np. BS Kołaczyce, BS Kamień, BS Przecław).

W perspektywie najdalej kilku lat, banki te również zostaną przyłączone przez większe BS. Na Podkarpaciu jest miejsce dla ok. 30 BS o charakterze „powiatowym”. Na terenie województwa działa także kilka banków spółdzielczych zaliczanych do największych w kraju. Chodzi przede wszystkim o Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku i Nadsański Bank Spółdzielczy w Stalowej Woli. Banki te mają swoje filie i oddziały nie tylko na terenie całego województwa (w tym w Rzeszowie), ale także agencje finansowe i oddziały na terenie dużych miast w kraju (Warszawa, Katowice, Kraków, Lublin, Wrocław). W przypadku tych dwóch banków (PBS i NBS) mamy już raczej do czynienia z *quasi* bankami komercyjnymi. W dużej mierze banki te „oderwały się” już o lokalnego środowisk i są zorientowane przede wszystkim na klientów i biznes „miejski”.

Obok ww. BS na terenie miasta Rzeszowa mają swoją siedzibę 2 banki (BS Rzeszów i EXPRESS BS w Rzeszowie), zaś oddziały ma jeszcze 8 innych BS (razem 12 BS działa na terenie Rzeszowa). Niektóre banki (np. BS w Wielopolu Skrzyńskim) posiadały placówki w Rzeszowie, ale je zlikwidowały ze względu na koszty utrzymania i dużą konkurencję ze strony innych banków. Widoczna jest jednak tendencja do coraz szerszego „wchodzenia” przez BS na rynki „miejskie” oraz kredytowania przedsiębiorstw z poza terenu ich działania, np. deweloperów w sektorze budownictwa mieszkaniowego i komercyjnego. Ma to negatywne konsekwencje dla jakości portfela kredytowego BS, gdyż ci klienci nie są tak dobrze znani BS jak lokalni klienci (lokalne firmy). Poza tym banki nie mają takiego *know how* jak banki komercyjne w zakresie obsługi tych klientów. Przykładam na to jest „spektakularny” upadek w 2015 r. Spółdzielczego Banku Rzemiosła i Rolnictwa w Wołominie (nazwa handlowa SK Bank), którego straty wyniosły blisko 2,5 mld zł. Straty te bardzo mocno nadwyrężyły wynik finansowy całego sektora BS w 2015 r. (ujemny wynik finansowy 1.8 mld zł) i sporo kosztowały też banki spółdzielcze na Podkarpaciu (wzrost składki na Bankowy Fundusz Gwarancyjny).

Tabela 52. Banki spółdzielcze na terenie województwa podkarpackiego (stan II kw. 2017 r.)

Nazwa banku	Liczba oddziałów	Liczba pkt. kasowych
Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku	36	30
Bank Spółdzielczy w Tarnobrzegu	20	
Nadsański Bank Spółdzielczy w Stalowej Woli	12	12
Bank Spółdzielczy w Jarosławiu	10	
Bank Spółdzielczy w Lubaczowie	10	
Bank Spółdzielczy w Rymanowie	8	5
Bank Spółdzielczy w Dynowie	7	7
Bank Spółdzielczy w Białobrzegach	6	3
Bank Spółdzielczy w Rzeszowie	6	
Bank Spółdzielczy w Lubeni	5	3
Bank Spółdzielczy w Mielcu	5	3
Bank Spółdzielczy w Przeworsku	5	4
Bank Spółdzielczy w Głogowie Małopolskim	4	8
Bank Spółdzielczy w Kolbuszowej	4	
Bank Spółdzielczy w Strzyżowie	4	1
Bank Spółdzielczy w Tyczynie	4	
Express Bank Spółdzielczy w Rzeszowie	4	
Bank Spółdzielczy w Leżajsku	3	
Bank Spółdzielczy w Łańcucie	3	4
Bank Spółdzielczy w Ropczycach	3	1
Bank Spółdzielczy w Sędziszowie Młp.	3	
Bank Spółdzielczy w Błażowej	2	
Bank Spółdzielczy w Dębicy	2	1
Bank Spółdzielczy w Niechobrzu	2	2
Bank Spółdzielczy w Kamieniu	1	
Bank Spółdzielczy w Kołaczycach	1	
Bank Spółdzielczy w Pilźnie	1	
Bank Spółdzielczy w Radomyślu Wielkim	1	
Bank Spółdzielczy w Wielopolu Skrzyńskim	1	

Bank Spółdzielczy w Zaleszanych	1	
Bank Spółdzielczy w Żyrakowie	1	1
Bank Spółdzielczy w Jasionce		3
Bank Spółdzielczy w Narolu		1
Bank Spółdzielczy w Radymnie		1
Bank Spółdzielczy w Sokołowie Małopolskim		
Bank Spółdzielczy w Żołyńi		5
Bank Spółdzielczy w Żurawicy		
Bieszczadzki Bank Spółdzielczy w Ustrzykach Dolnych		3
Bank Spółdzielczy w Przecławiu		
Razem	175	98

Źródło: Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii.

Obecnie sieć placówek BS na terenie Podkarpacia to około 215 obiektów w randze centrali BS, oddziału lub filii oraz ok. 100 punktów kasowych. Razem jest to sieć około 315 placówek, która zapewnia bliski (przestrzennie) dostęp do bankowości spółdzielczej dla wszystkich mieszkańców, w tym mieszkańców obszarów wiejskich. Zatrudnienie w bankowości spółdzielczej na Podkarpaciu, to ok. 2100 etatów (brakuje precyzyjnych informacji).

W ostatnich latach sektor BS przeżywa pewne trudności i notuje pogorszenie wyników ekonomiczno-finansowych. Te problemy to:

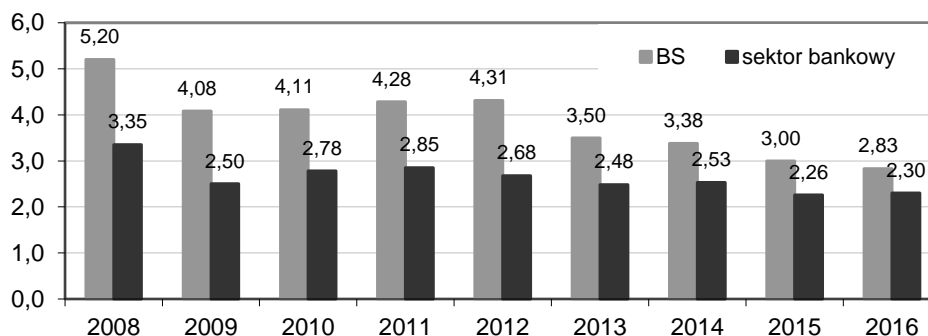
- znaczący spadek marży odsetkowej i kurczenie się dochodów odsetkowych BS,
- rosnące koszty działania BS, które są znacząco wyższe w porównaniu do BK,
- nasilająca się konkurencja ze strony banków komercyjnych i innych BS,
- pogłębienie znacznej nadwyżki depozytów nad kredytami sektora niefinansowego. Świadczy to o niskim popycie na kredyty na lokalnych rynkach finansowych oraz braku sprawnego mechanizmu dystrybucji nadwyżek i ich zamiany na kredyty w zrzeczeniach,
- rosnące ryzyko kredytowe i tym samym odsetek kredytów zagrożonych, co spowodowane jest ekspansją BS na rynki miejskie oraz wzrostem udziału przedsiębiorstw w ich portfelu kredytowym,
- znaczący wzrost obciążeń podatkowych oraz związanych z gwarancją depozytów i stabilnością finansową banków,
- utrzymująca się niska efektywność zatrudnienia, wyrażona wolumenem aktywów ogółem, kredytów sektora niefinansowego oraz zysku netto na zatrudnionego,
- rosnąca zmienność depozytów i kredytów klientów, wskazująca na ich malejącą lojalność;
- spadek aktywnego uczestnictwa oraz liczby udziałowców banków spółdzielczych³,
- spadek opłacalności ekonomicznej udzielania kredytów preferencyjnych (zwłaszcza rolnych), w zakresie których wiele BS ma znaczące zaangażowania
- w przypadku niektórych BS problemem jest nadmiernie rozbudowana sieć placówek, co generuje wysokie koszty działalności banków,
- nasilająca się konkurencyjna presja postępu technologicznego⁴,
- silne uzależnienie wyników od oprocentowania depozytów BS w bankach zrzeszających, a to z uwagi na niskie stopy NBP uległo w ostatnich latach znacznej redukcji⁵.

³ Od marca 2013 r. do końca 2015 r. liczba udziałowców BS zmalała o 74 tys. członków, tj. o 6,9%. Przyczyną są zmiany regulacyjne dotyczące funduszu udziałowego, tj. aktualny brak możliwości zaliczenia go do funduszy własnych, spodziewane utrudnienia zwrotu wkładów, czy ograniczenia wypłat dywidendy. Spadek liczby członków ma w jakimś stopniu także podłoże społeczne, tj. słabnące więzi między BS (upodabniającymi się do banków komercyjnych) z lokalną społecznością.

⁴ Możliwości finansowania nowoczesnych technologii są w BS bardzo ograniczone. Przykładowo w 2013 r. nakłady na wartości niematerialne i prawne w relacji na zatrudnionego stanowiły w BS zaledwie 11% wartości takich nakładów w bankach komercyjnych, a ich realna wartość bilansowa w roku 2014 była niższa o 20,8% w stosunku do roku 2010.

⁵ W latach 2010-2014 banki zrzeszające obniżyły stopę depozytów bieżących BS z 1,1% do 0,44%, zaś terminowych z 4,27% do 2,35%. Stopa ta spada szybciej niż stopa oprocentowania, jaką oferują BS swoim klientom.

Wykres 66. Wysokość marży odsetkowej* w bankach spółdzielczych na tle sektora bankowego

* Marża odsetkowa jest to różnica między odsetkami płaconymi a pobieranymi przez bank.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

Przedstawione wyżej problemy oraz wyzwania rynkowe i regulacyjne, tworzą presję na zarządzających bankami spółdzielczymi w kierunku następujących działań:

- zwiększanie skali i zakresu działalności bankowej, m.in. poprzez poszerzanie terytorium działania, nowe usługi, nowe kanały dystrybucji,
- inwestycje w nowoczesne technologie adekwatne do stosowanych przez konkurentów,
- poszukiwanie rentownych niszy na rynku, wchodzenie na nowe segmenty rynku kredytowego (np. kredyty mieszkaniowe), dywersyfikacja działalności bankowej,
- lokowanie nadwyżki depozytów nad kredytami na rynku miejskim (otwieranie placówek miejskich), większa ekspozycja na kredyty dla mikro, małych i średnich firm o podwyższonym ryzyku w stosunku do ryzyka dotychczas akceptowanego przez banki,
- zapewnienie standardów obsługi i dostępu do usług porównywalnych do konkurencji.

Tabela 53. Efektywność ekonomiczno-finansowa BS na tle sektora bankowego (SkB)

Wyszczególnienie/Specification		2012	2013	2014	2015	2016
Rentowność aktywów ROA (%)	BS	1,18	0,82	0,76	0,40 ¹	0,51
	SkB	1,17	1,11	1,08	0,71	0,84
Rentowność kapitału ROE (%)	BS	12,6	8,6	7,6	4,4 ¹	5,2
	SkB	13,7	12,1	11,8	8,81	9,02
Wskaźnik koszty/dochody C/I (%)	BS	65,8	70,8	68,9	76,5	70,0
	SkB	50,9	52,8	50,9	58,6	56,4
Kredyty zagrożone (%)	BS	6,3	6,5	7,1	8,9	7,6
	SkB	8,9	8,5	8,1	7,6	7,0
Aktywa na zatrudnionego (w mln zł)	BS	2,6	3,1	3,4	3,5	3,8
	SkB	7,7	8,1	8,9	9,4	10,1
Wynik finansowy netto/zatrudnienie (tys. zł)	BS	29,6	22,6	23,1	14,5 ¹	18,0
	SkB	88,3	87,0	91,9	65,4	82,4
Relacja kredyty/depozyty (%)	BS	73,2	69,6	70,2	68,3	63,4
	SkB	111,9	108,0	100,1	98,2	94,7
Wynik finansowy netto sektora BS (mln zł)		967,5	757,0	752,7	462,8 ¹ (-1184,0)	567,7

¹ bez uwzględnienia SK Banku

Źródło: obliczenia własne na podstawie dane KNF z lat 2012-2016.

Banki spółdzielcze na Podkarpaciu są stabilne finansowo, ale ich także nie ominęły ww. problemy⁶, związane ze spadkiem efektywności ekonomiczno-finansowej i koniecznością modyfikacji dotychczasowego modelu działania. W kilku bankach (np. PBS, BS w Rymanowie) zmieniły się władze i w tej chwili banki zarządzane są przez p.o. prezesa zarządu (w oczekiwaniu na akceptację kandydatur przez KNF). Nie zawsze te zmiany miały charakter następstwa pokoleniowego, lecz były „wymuszone” przez pogarszającą się sytuację ekonomiczną banków.

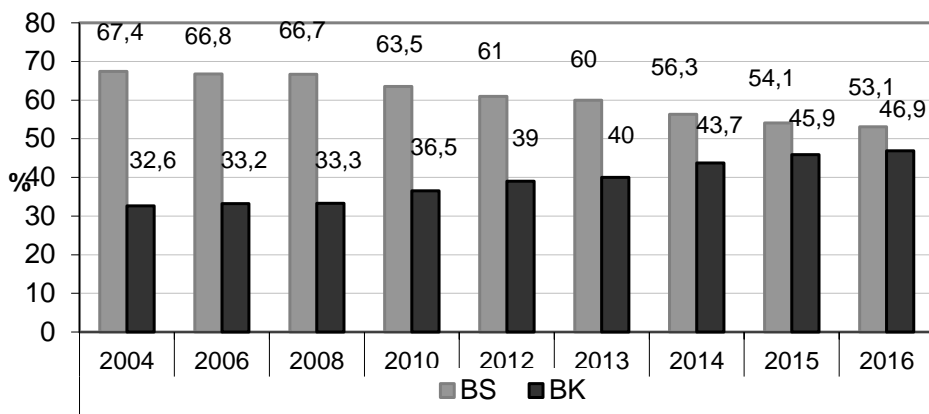
Obsługa rolnictwa przez BS

Wszystkie banki spółdzielcze na Podkarpaciu mają w swojej ofercie produkty/usługi bankowe dla rolników. W pakiecie oferowanym rolnikom są rachunki bankowe z wieloma usługami płatniczymi i rozliczeniowymi, kredyty w rachunku bieżącym, kredyty obrotowe, w tym tzw. kredyty sezonowe oraz kredyty inwestycyjne (przeznaczony na zakup, budowę, modernizację, remonty obiektów produkcyjnych, handlowych oraz zakup maszyn, urządzeń i nieruchomości, o okresie spłaty zazwyczaj do 10 lat). BS oferują także kredyty inwestycyjne z dofinansowaniem ARiMR (tzw. preferencyjne).

Trzeba podkreślić, iż w zakresie obsługi kredytowej rolnictwa banki spółdzielcze odczuwają coraz większą konkurencję banków komercyjnych. O ile jeszcze dekadę temu, 2/3 kredytów było zaciąganych przez rolników w bankach spółdzielczych, to w 2016 roku już tylko 53% kredytów rolników było pobranych w BS, a 47% w bankach komercyjnych. Do tych ostatnich trafiają coraz częściej duże, towarowe gospodarstwa rolne. Stąd, ze względu na rozdrobnienie rolnictwa, udział BS

⁶ Świadczy o tym chociażby to, że największy BS na Podkarpaciu (PBS w Sanoku) realizuje postępowanie naprawcze. W roku 2015 PBS zanotował stratę w wysokości -48,3 mln zł. Bank przekazał program naprawczy KNF końcem maja 2016 r. Poważne problemy finansowe przeżywa także BS w Przecławiu (problemy tych banków wynikają z nietrafionych inwestycji w branżę developerską).

Wykres 67. Udział banków spółdzielczych i banków komercyjnych w kredytowaniu rolnictwa w Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych KNF.

na Podkarpaciu w kredytowaniu tego sektora jest relatywnie większy niż średnio w kraju (wynosi ok. 2/3, ale jest to szacunek, gdyż brakuje dokładnych danych na ten temat). Trzeba jednak podkreślić, że małym BS – których także nie brakuje na Podkarpaciu - coraz trudniej „wytrzymać” konkurencję banków komercyjnych, także w obsłudze gospodarstw rolnych (zwłaszcza dużych, towarowych). Nie zmienia to jednak faktu, iż znaczenie BS dla rolników jest ogromne, gdyż wciąż zdecydowana większość z nich posiada rachunki bankowe (ok. 90%), gromadzi depozyty oraz kredytuje się w bankach spółdzielczych. O skali potrzeb kredytowych rolników świadczy relacja ich depozytów do kredytów bankowych. W latach 2004-2016 rolnicy pożyczali w bankach przeciętnie 3-krotnie więcej środków finansowych niż lokowali w formie depozytów. Rolnicy są bardzo ważnymi klientami banków spółdzielczych, ale ich udział w portfelu kredytowym co roku zmniejsza się, na rzecz wzrost innych grup klientów (osób fizycznych, przedsiębiorstw). W ostatnich latach (2014-2016) w BS w Polsce zwiększyły się wolumen kredytów dla rolników indywidualnych z 16,5 mld zł do 17,3 mld zł, ale udział kredytów rolnych zmniejszył się z 26,9% do 25,5% (Wykres 74).

Na Podkarpaciu udział ten jest zazwyczaj niższy niż przeciętnie w kraju (słabsze rolnictwo). W przypadku BS działających głównie na obszarach miejskich (BS Rzeszów, Ekspres BS, PBS, BS w Lubeni) udział ten jest znacznie poniżej 10%. Przeciętnie na Podkarpaciu jest to ok. 14-16%. Największe znaczenie mają rolnicy w strukturze portfela kredytowego banków działających wyłącznie na obszarach wiejskich i w małych miastach oraz na terenach, gdzie jest „mocniejsze” rolnictwo (np. powiaty lubaczowski, jarosławski, przeworski, przemyski). Rolnicy należą do najlepszych kredytobiorców BS o czym świadczy najniższy – spośród wszystkich grup kredytobiorców – wskaźnik tzw. kredytów zagrożonych, który wynosi tylko 2,1%, wobec średniej dla wszystkich grup wynoszącej 6,9%. Wynika to też z faktu, iż banki dobrze znają ten sektor (jego specyfikę) i rolników – swoich klientów, stąd rzadziej podejmują nietrafne decyzje kredytowe, niż ma to miejsc w przypadku innych klientów. W przypadku BS na Podkarpaciu wskaźnik kredytów zagrożonych rolników jest jeszcze niższy, niż średnio w kraju (poniżej 1,5%).

II. ANALIZA SWOT

Członkowie Zespołu analizującego szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w województwie podkarpackim, powołanego przez Wojewodę Podkarpackiego na mocy zarządzenia nr 89/17 z dnia 14 czerwca 2017 r. wypracowali materiały zawierające wyróżniki odnoszące się do silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dotyczących rolnictwa oraz obszarów wiejskich województwa podkarpackiego uwzględniające specyfikę reprezentowanej instytucji pozwoliły na podjęcie ostatecznych prac nad analizą SWOT.

Analiza SWOT została opracowana dla wyodrębnionych obszarów strategicznych – filarów rozwoju (ważnych z punktu widzenia rozwoju obszaru objętego Strategią, a zwłaszcza podejmowanych interwencji).

2.1 Wyodrębnione obszary strategiczne – filary rozwoju

- Filar I - Opłacalność produkcji rolnej,
- Filar II - Jakość życia na obszarach wiejskich,
- Filar III - Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo,
- Filar IV - Sprawna administracja.

Rysunek 6. Filary rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Pierwszy filar obejmuje działania kluczowe dla zagwarantowania opłacalności produkcji rolnej zarówno w wymiarze pomocy krajowej jak i unijnej.

Drugi filar to szerokie spektrum działań dotyczących m.in. zagwarantowania właściwej infrastruktury, dostępności usług publicznych, stanu środowiska naturalnego i godnych warunków życia na wsi.

W trzecim filarze zostały przedstawione projekty służące powstawaniu nowych, pozarolniczych miejsc pracy, pobudzające rozwój przedsiębiorczości oraz umożliwiające nabywanie umiejętności i kwalifikacji niezbędnych na pozarolniczym rynku pracy. W tym filarze mieszczą się ponadto projekty z zakresu aktywności społeczności lokalnych i wspólnego działania w formule non-profit.

Czwarty filar obejmuje niezbędne zmiany instytucjonalne oraz organizacyjne w systemie zarządzania rozwojem obszarów wiejskich.

Dla przeprowadzenia analizy została utworzona macierz z wyodrębnionymi czterema ćwiartkami. W każdej z czterech ćwiartek zawarte jest jedno z czterech pytań strategicznych.

Dla każdego z wymienionych obszarów strategicznych została przeprowadzona analiza powiązań pomiędzy czynnikami wewnętrznymi (mocnymi i słabymi stronami) i zewnętrznymi (szansami i zagrożeniami).

Tabela 54. Pytania strategiczne

Otoczenie Podmiot	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	I ćwiartka Czy mocne strony pozwalają wykorzystać szanse?	II ćwiartka Czy mocne strony pozwalają przezwyciężyć zagrożenia?
Słabe strony	III ćwiartka Czy słabe strony uniemożliwiają wykorzystanie szans?	IV ćwiartka Czy słabe strony potęgują zagrożenia?

W pierwszym kroku analizy pytania strategiczne służyły do zidentyfikowania powiązań pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi w czterech ćwiartkach. W podsumowaniu punktów, w tabelach „Analiza ilości powiązań” zaprezentowano sumy zidentyfikowanych oddziaływań słabych i mocnych stron, na szanse i zagrożenia.

W drugim kroku analizy oceniano oddziaływania czynników w relacjach, w których istniało powiązanie.

Dla każdego zidentyfikowanego związku czynników (odpowiedź pozytywna) została dokonana ocena siły oddziaływania przy zastosowaniu poniższej punktacji.

Tabela 55. Ocena siły oddziaływania - punktacja

Brak oddziaływania	0 punktów
Słabe oddziaływanie	1 punkt
Umiarkowane oddziaływanie	2 punkty
Silny wpływ	3 punkty
Bardzo silny wpływ	4 punkty

Wyniki tej części analizy zawarte zostały w tabelach pod nazwą „Analiza siły oddziaływania czynników”. W poszczególnych „ćwiartkach” przedstawiono liczby zidentyfikowanych oddziaływań słabych i mocnych stron, na szanse i zagrożenia.

Kolejnym elementem analizy jest „Analiza ważona powiązań” prezentująca sumę wag nadanych zidentyfikowanym oddziaływaniom.

W poszczególnych „ćwiartkach” przedstawiono sumę wag nadanych zidentyfikowanym oddziaływaniom (wartość ważona pokazująca siłę wszystkich oddziaływań).

Tak przeprowadzona systematyczna analiza strategiczna powiązań pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi pozwala na wybranie możliwych zachowań – strategii globalnej w przyszłości.

Strategia globalna jest ogólnym planem długookresowych koncepcji działań, poprzez które podmiot zamierza osiągnąć swoje długofalowe cele strategiczne w dynamicznym otoczeniu zewnętrznym.

Wyboru strategii globalnej dokonuje się spośród czterech głównych typów, którymi są:

- strategia agresywna,
- strategia konserwatywna,
- strategia konkurencyjna,
- strategia defensywna.

Tabela 56. Strategie globalne

I ćwiartka Strategia agresywna	II ćwiartka Strategia konserwatywna
Jest to strategia najlepszego spożytkowania pozytywnych efektów synergetycznych, mocnych stron podmiotu i okazji w otoczeniu, elastycznego łączenia atutów podmiotu ze sprzyjającymi warunkami szybko zmieniającego się otoczenia. Pozwala to na silną ekspansję i zdywersyfikowany rozwój.	Jest to strategia konserwatywna, w tym sensie, że powodzenie podmiotu upatruje głównie w jego własnych mocnych stronach przez unikanie lub zmniejszanie zagrożeń. Jest ona najmniej ryzykowna i pomimo swojej nazwy, mieści w sobie nastawienie ofensywne i kreacyjne.
III ćwiartka Strategia konkurencyjna	IV ćwiartka Strategia defensywna
Jest to strategia koncentrująca się na budowaniu konkurencyjnej siły podmiotu przez maksymalne wykorzystanie szans sprzyjających rozwojowi. Jest to strategia przygotowania podmiotu dzisiaj do osiągnięcia lepszych wyników w przyszłości.	Jest to strategia mająca zapewnić przetrwanie przez podjęcie przeciwdziałania negatywnym efektom synergii słabych stron podmiotu i zagrożeń w otoczeniu. W krytycznej sytuacji negatywna synergia może zagrozić istnieniu podmiotu.

Suma punktów uzyskanych w poszczególnych ćwiartkach pokazuje siłę ciężenia podmiotu w kierunku danej strategii globalnej. Tabele „Analiza ważona powiązań” prezentują sumę wag nadanych zidentyfikowanym oddziaływaniom dla poszczególnych obszarów strategicznych.

Ze względu na specyfikę podmiotu strategii, szerokie spektrum celów i społeczno-gospodarczy wymiar oczekiwań i rezultatów jej działania analiza SWOT została przeprowadzona dla każdego obszaru strategicznego - filara. Dla każdego z nich też zaproponowano najbardziej optymalną strategię globalną.

Przeprowadzona analiza będzie podstawą do sformułowania celów ogólnych i szczegółowych w każdym z obszarów strategicznych - filarów.

Obszar strategiczny/Filar I – Oplacalność produkcji rolnej

Tabela 57. Analiza siły oddziaływania czynników

Podmiot	Otoczenie																											
	Szanse								Zagrożenia																			
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	
	1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR;	2. Dostępne środki pomocowe – dopłaty obszarowe, działania rolno-środowiskowo-klimatyczne;	3. System dopłat do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW);	4. Wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu;	5. Bliskość granicy z Słowacją i Ukrainą – intensyfikacja wzajemnych kontaktów w zakresie handlu, gospodarki i turystyki;	6. Rosnące zainteresowanie żywnością ekologiczną w bogatych krajach Europy Zachodniej;	7. Dostępność innowacyjnych rozwiązań technicznych, technologicznych, biologicznych i organizacyjnych związanych z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju rolnictwa;	1. Skomplikowane i długotrwałe procedury uzyskania dotacji z UE;	2. Niestabilność przepisów prawnych dotyczących produkcji rolniczej i przetwórstwa rolno-spożywczego;	3. Długotrwałe i uciążliwe procedury uzyskiwania decyzji budowlanych;	4. Niekorzystne rozwiązania prawne w zakresie egzekwowania obowiązkowych ubezpieczeń w rolnictwie;	5. Niewielki rynek produktów ekologicznych w Polsce;	6. Trwała tendencja spadkowa cen skupu produktów rolnych;	7. Rosnące koszty produkcji, zwłaszcza koszty pracy;	8. Brak surowca do produkcji produktów lokalnych i regionalnych	9. Rosnące wymagania sanitarno-higieniczne w zakresie produkcji rolniczej i przetwórstwa;	10. Niekontrolowane przenikanie z krajów spoza UE środków ochrony roślin – nielegalnych, niedopuszczonych do obrotu i stosowania w Polsce;	11. Ograniczony dostęp do kredytów bankowych na rozwój gospodarstw;	12. Niskie nakłady finansowe na rozwój nauki i działalności B+R;	13. Regres kształcenia na kierunkach rolniczych;	14. Brak perspektywicznego i kompleksowego systemu promocji produktów żywnościowych, charakterystycznych dla Podkarpacia np. „Podkarpacka Wołowina”;	15. Wysokie koszty scalania gruntów;	16. Wzrastająca liczba szkód wyrządzanych przez dziką zwierzynę;	17. Nasilanie się niekorzystnych zjawisk atmosferycznych noszących znamiona klęsk żywiołowych;	18. Stałe zagrożenie epizootyczne ze Wschodu;	19. Rosnąca konkurencyjność produktów rolnych pochodzących z importu zwłaszcza z Ukrainy;	20. Wzrost negatywnego nastawienia mieszkańców obszarów wiejskich do rolnictwa a zwłaszcza do produkcji zwierzęcej.	
Mocne strony																												
1. Dobre warunki glebowo-klimatyczne do produkcji rolnej – wysoki wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej;	0	2	1	0	0	3	3	0	0	0	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	16
2. Rosnąca liczba gospodarstw towarowych mocno powiązanych z rynkiem, silnych ekonomicznie, stale modernizujących warsztat produkcyjny;	4	3	3	3	1	2	4	3	3	3	1	1	4	4	0	2	1	2	2	1	2	4	3	2	4	4	3	69
3. Rosnące techniczne uzbrojenie pracy w gospodarstwach towarowych;	4	2	2	1	1	2	4	2	2	2	0	1	4	4	1	2	0	3	1	3	1	0	0	0	0	3	0	44
4. Rozwój bazy magazynowej ułatwiającej przechowywanie produktów rolnych;	4	2	1	1	3	3	4	3	3	4	1	1	2	3	0	4	0	3	1	0	0	0	0	0	0	1	0	44
5. Dobrze rozwinięta sieć zaopatrzenia rolników w środki produkcji;	3	2	2	1	1	1	3	1	1	0	0	0	1	2	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	22	
6. Wysoka aktywność podmiotów skupujących ułatwiająca sprzedaż produkcji rolnikom;	2	2	2	0	1	3	2	0	1	0	0	1	2	2	3	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	22

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

7. Dobrze rozwinięte usługi finansowe oferowane dla rolników towarowych;		2	2	2	0	0	1	2		2	0	0	1	0	3	3	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	22	
8. Posiadany potencjał do produkcji energii odnawialnej, w tym biomasy;		3	1	1	2	0	1	2		4	4	3	0	0	2	3	0	0	0	2	2	0	0	1	1	1	0	1	2	36
9. Wysoka jakość żywnościowych produktów lokalnych;		4	3	2	2	2	4	3		1	3	2	0	4	3	4	4	4	1	1	3	3	4	1	0	1	3	1	0	59
10. Duża liczba produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi;		3	3	2	3	1	4	3		1	3	2	0	4	3	4	4	4	1	1	3	3	4	1	0	1	3	1	0	39
11. Dostępne nieruchomości w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa do zagospodarowania;		4	2	2	1	0	1	1		1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0	0	4	0	0	0	0	0	20
12. Dobrze rozwinięte otoczenie instytucjonalne rolnictwa;		4	4	3	2	0	3	2		3	3	3	3	2	3	0	1	3	3	2	2	3	3	2	2	3	3	3	1	65
13. Wdrażanie regionalnych programów wspierających rolnictwo (Program Podkarpacki Naturalny Wypas),		4	4	3	1	0	0	3		0	0	0	1	0	3	3	2	2	0	0	1	1	2	0	2	1	1	0	2	34
14. Dobrze zachowana różnorodność biologiczna użytków rolnych i zasobów genetycznych w rolnictwie;		2	4	4	1	0	4	3		0	1	0	3	3	3	1	2	1	1	1	2	1	3	0	1	2	2	0	0	43
15. Duża powierzchnia trwałych użytków zielonych;		1	3	3	0	0	2	2		1	2	0	0	1	1	1	2	0	1	0	0	0	3	1	1	0	0	0	0	23
16. Rosnąca wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych;		3	2	1	1	3	1	4		3	2	2	1	2	4	4	1	4	2	3	2	1	4	3	3	3	3	3	3	67
Slabe strony																														
1. Niekorzystna struktura agrarna;		1	2	2	1	0	1	4		2	2	0	1	0	2	3	3	0	0	2	0	0	0	3	1	0	0	1	0	28
2. Niekorzystny rozłóg gospodarstw rolniczych;		1	2	2	1	0	1	4		2	2	0	0	0	2	3	3	0	0	2	0	0	0	3	1	0	0	1	0	27
3. Mała powierzchnia przeciętnego gospodarstwa rolnego przy małym tempie wzrostu;		1	2	2	1	0	1	4		2	2	1	1	0	2	4	3	1	0	2	0	0	2	3	1	0	0	0	0	32
4. Niewykorzystane w pełni możliwości rolniczego handlu detalicznego;		2	1	1	0	0	1	1		1	2	0	0	2	3	2	1	4	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	24
5. Bardzo duża powierzchnia trwałych użytków zielonych niewykorzystywanych w produkcji zwierzęcej;		2	2	2	0	0	2	1		1	0	0	0	1	1	2	2	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	17
6. Duża migracja ludzi młodych ze wsi do miast i za granicę;		0	0	0	1	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	6
7. Starzenie się ludności rolniczej ograniczające adaptację nowoczesnych rozwiązań technologicznych;		2	1	1	2	0	0	3		1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	13
8. Rosnąca liczba gospodarstw bez następców;		3	2	1	2	0	0	1		3	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4	0	1	0	0	0	0	1	19
9. Niski stopień wykorzystywania odnawialnych źródeł energii;		3	1	1	1	0	0	4		3	3	1	0	1	0	1	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	22
10. Duże zróżnicowanie siły ekonomicznej gospodarstw rolniczych i przetwórstwa rolno-spożywczego;		3	3	3	1	1	2	2		2	2	0	0	2	2	2	0	3	1	3	1	0	3	1	1	0	0	1	0	39

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

11. Zróżnicowanie przestrzenne rozwoju infrastruktury technicznej, także ekonomicznej i społecznej na obszarach wiejskich;		4	2	0	3	0	0	1		4	2	4	0	0	0	2	0	3	0	1	1	0	0	2	0	2	0	0	2	33
12. Niski poziom retencji wód powierzchniowych;		1	2	0	0	0	0	0		2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	10
13. Znaczący spadek zainteresowania rolników prowadzeniem produkcji ekologicznej;		1	3	2	1	2	3	1		1	4	0	0	4	2	2	3	4	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	35
14. Zbyt wolny rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych;		1	3	2	1	2	3	1		3	4	1	0	4	2	2	3	4	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	1	38
15. Niekorzystny podział wartości dodanej w łańcuchu żywnościowym (przechwytywanie wartości dodanej przez pozarolnicze ogniwa agrobiznesu);		0	0	0	2	1	1	3		2	1	0	0	3	4	3	1	1	0	1	1	0	3	0	0	0	0	1	0	27
16. Brak silnej organizacji zajmującej się rozwojem produktów regionalnych i tradycyjnych;		3	0	1	2	0	1	1		1	2	0	0	4	3	2	4	2	0	2	3	0	4	0	0	0	0	2	2	35
17. Niska bioasekuracja lub brak bioasekuracji w małych gospodarstwach;		3	0	1	3	2	1	2		1	1	0	0	1	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	4	2	0	24
18. Duża liczba gospodarstw o charakterze socjalnym, nie mających kontaktów z rynkiem;		2	1	1	1	0	0	0		2	0	0	1	3	3	4	2	2	2	3	0	0	2	4	0	0	0	2	1	34
19. Brak tendencji wzrostowych do rozwoju sprzedaży bezpośredniej;		2	0	1	1	1	1	1		2	2	0	0	3	4	3	1	3	0	1	0	0	3	0	0	0	0	2	1	31
20. Znaczny, w stosunku do innych regionów kraju, odsetek gruntów ugorowych i odłogów;		3	3	3	1	0	1	0		1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	18
21. Spadek pogłowia zwierząt hodowlanych		3	2	2	2	1	2	2		3	2	2	0	1	2	3	4	2	0	1	0	1	2	2	1	1	3	1	3	48
22. Malejący udział podkarpackiej produkcji rolniczej w produkcji krajowej, zwłaszcza produkcji zwierzęcej;		3	3	3	1	1	1	1		1	1	0	0	3	1	2	4	1	0	1	1	1	2	0	0	0	0	2	1	30
23. Nieuporządkowany stan prawny części gospodarstw rolnych utrudniający obrót ziemią;		2	2	2	0	0	0	0		3	2	0	2	1	0	0	1	1	0	2	0	0	0	4	0	0	0	0	0	21
24. Duże zakwaszenie gleb;		1	2	2	0	0	0	0		0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
25. Brak specjalizacji znacznej części gospodarstw rolniczych;		2	2	2	0	0	0	1		2	1	0	0	3	3	2	0	2	0	1	0	2	2	0	0	0	1	1	0	27
26. Bardzo ograniczone środki własne na rozwój gospodarstw;		3	3	2	0	0	0	2		3	0	1	0	3	2	3	1	3	2	3	1	1	3	2	1	0	0	2	0	40
27. Peryferyjne położenie w stosunku do dużych rynków zbytu, zwłaszcza w Europie Zachodniej;		1	0	0	1	2	2	1		1	0	0	0	3	2	1	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0	1	2	0	21
28. Mała liczba nowoczesnych targowisk;		2	0	0	2	0	1	1		2	1	1	0	3	3	3	1	3	0	0	0	0	2	0	0	0	1	2	1	28
29. Spadek liczby rodzin pszczelich		0	0	0	1	0	2	2		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	8
30. Zły stan infrastruktury melioracyjnej w gospodarstwach rolnych;		2	1	1	1	0	0	1		2	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	14
□		101	84	72	50	25	60	88	0	75	69	30	18	67	80	90	67	69	17	52	29	30	62	48	18	22	28	47	23	

Tabela 58. Analiza ilości powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	74	129
Słabe strony	80	165

Tabela 59. Analiza ważona powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	234	436
Słabe strony	260	535

Wartości uzyskane w analizie powiązań (234 pkt. w I ćwiartce, 410 pkt. w II ćwiartce, 246 pkt. w III ćwiartce i 464 pkt. w IV ćwiartce) wskazują na dość dużą przewagę w ćwiartce II i IV. Wynika to ze zdecydowanej przewagi ilościowej słabych stron i zagrożeń nad mocnymi stronami i szansami. Uzyskane wyniki zbiorcze analizy SWOT wskazują, że przy zdefiniowanej konfiguracji czynników wewnętrznych i zewnętrznych oraz ustalonym systemie wag najbardziej pożądanym wariantem będzie przeciwdziałanie negatywnym efektom synergii słabych stron podmiotu i zagrożeń w otoczeniu.

Zagrożenia w otoczeniu obszaru „opłacalność produkcji rolnej” mają w większości charakter makroekonomiczny – przeciwdziałanie im jest bardzo trudne i na ogół wymaga rozwiązań systemowych, zarówno na poziomie krajowym jak i unijnym. Spośród wszystkich działów gospodarki najtrudniejsza sytuacja występuje w rolnictwie. Cykle produkcyjne są długie, narażone są na szereg niekorzystnych warunków agrometeorologicznych, związanych z występowaniem chorób czy szkodników, zmiany koniunktury. Opłacalność produkcji rolnej jest też w bardzo istotnym stopniu zależna od danego sektora produkcji rolniczej.

Oddziaływanie zewnętrznych czynników wpływających na polskie rolnictwo i sektory wzmocniło się od czasu integracji z Unią Europejską. Przejawem oddziaływań są chociażby zmiany cen produktów rolnych. Czynniki te powinny być uwzględniane podczas planowania strategicznego, sprzyjającego racjonalności gospodarowania i realizacji założonych w strategii celów.

Rozwiązania systemowe powinny dotyczyć m.in. następujących elementów:

- organizacja rynków rolnych: równowaga rynkowa, system interwencji, poziom interwencji,
- płatności bezpośrednie: związane z produkcją, oddzielone od produkcji – m.in. ograniczenie deprawującego systemu dopłat bezpośrednich, korzystnego zwłaszcza dla właścicieli gruntów nieprowadzących żadnej produkcji, a w szczególności zwierzęcej, konieczność racjonalnego zróżnicowania w zakresie poziomu i struktury finansowego wsparcia, systematyczna weryfikacja skuteczności polityki rolnej,
- stałe zwiększanie możliwości eksportowych rolnictwa i przemysłu spożywczego,
- wspieranie i prowadzenie działalności marketingowej zarówno na rynku krajowym, jak i na rynkach zagranicznych,
- utrzymanie zdolności gospodarstw rolnych do realizacji niezbędnych przekształceń strukturalnych,
- weryfikacja efektywności i skuteczności poszczególnych działań składających się na politykę wsparcia rolnictwa,
- wsparcie rozwoju obszarów wiejskich: - instrumenty towarzyszące WPR: rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich, będący nierzadko warunkiem prowadzenia działalności rolniczej,

- stałe dostosowywanie specyficznych regulacji branżowych (wymogi techniczne, sanitarne, weterynaryjne) do aktualnej sytuacji,
- podnoszenie sprawności funkcjonowania działających w otoczeniu rolnictwa instytucji pozarządowych i zaplecza naukowo-badawczego,
- podtrzymywanie gotowości społeczeństwa na ponoszenie opłat za korzystanie przez nie z dodatnich efektów zewnętrznych związanych z działalnością rolną,
- wdrożenie polityki społecznej obejmującej osoby odchodzące z rolnictwa.

Na poziomie regionalnym rozwiązania powinny dotyczyć m.in. następujących elementów:

- opracowanie i wdrożenie regionalnej polityki rolnej, która uwzględniłaby specyfikę regionu, wymuszała zmiany struktury agrarnej, stymulowała rolnicze wykorzystywanie rejonów górskich i podgórskich i innych o trudniejszych warunkach gospodarowania,
- rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich,
- instytucjonalne wsparcie rolnictwa,
- rzetelna analiza koniunktury gospodarczej,
- promocja produktów wytwarzanych na terenie województwa, zwłaszcza regionalnych i lokalnych,
- działania na rzecz większego stopnia urynkowania produktów rolnych,
- utrzymywanie potencjału produkcyjnego gleb: melioracje, w tym retencjonowanie wód, ograniczenie „wypadania” gruntów rolnych z produkcji, utrzymywanie gleb w kulturze.

Na poziomie gospodarstw rolnych rozwiązania powinny dotyczyć m.in. następujących elementów:

- podnoszenia zdolności produkcyjnej gospodarstwa (wyposażenie w nowoczesne środki produkcji),
- wzrost jakości oraz skali produkcji,
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych, w tym dotyczących zarządzania gospodarstwem rolnym,
- wzrost zdolności pozyskania wsparcia zewnętrznego na rozwój gospodarstwa,
- wykorzystywanie bieżących informacji ułatwiających podejmowanie decyzji dotyczących funkcjonowania i rozwoju gospodarstwa,
- rozwijanie korzystnych powiązań gospodarstwa – funkcjonowanie w grupach i organizacjach (m.in. klastry) pozwalające ich członkom m.in. na: obniżenie kosztów sprzedaży, formowanie dużych partii produktów zgodnie z oczekiwaniami i wymogami odbiorców, w tym zakładów przetwórczych i umocnienie pozycji wobec innych podmiotów w otoczeniu rolnictwa.

Obszar strategiczny/Filar II – Jakość życia na obszarach wiejskich

Tabela 60. Analiza siły oddziaływania czynników

Podmiot	Otoczenie					Zagrożenia	1. Dysyparytet dochodowy między mieszkańcami obszarów wiejskich i miejskich;	2. Wzrost zachorowań na choroby cywilizacyjne oraz wzrost liczby osób uzależnionych;	3. Bardzo ograniczony dostęp do leczenia specjalistycznego;	4. Ograniczona dostępność środków pomocowych dla NGO na realizację celów statutowych;	□
	Szanse	1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR;	2. Wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu;	3. Bliskość granicy ze Słowacją i Ukrainą – intensyfikacja wzajemnych kontaktów w zakresie handlu, gospodarki i turystyki;	4. Dostępne technologie informatyczne;						
Mocne strony											
1. Czyste środowisko naturalne i duży udział obszarów o szczególnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych;		2	1	1	0		2	2	0	0	8
2. Uznane walory bioklimatyczne, źródła wód mineralnych i rozwinięte leczenie uzdrowiskowe;		3	2	2	1		2	3	2	0	15
3. Bardzo dobrze rozwinięty system ochrony przyrody;		1	1	1	0		1	1	0	1	6
4. Dobrze rozwinięta sieć szlaków kulturowych i tras turystycznych;		2	1	2	1		2	2	0	1	11
5. Duża aktywność mieszkańców wpływająca na rozwój trzeciego sektora i społeczeństwa obywatelskiego;		2	2	1	1		2	2	1	2	13
6. Kulturowanie bogatych tradycji i zwyczajów, zachowanie dziedzictwa kulturowego;		2	2	1	1		1	1	1	2	11
7. Zmiany nawyków żywieniowych i zachowań prozdrowotnych mieszkańców;		1	2	1	2		1	3	2	1	13
8. Rozwinięta Podkarpacka Sieć Szerokopasmowa;		1	1	1	2		2	0	0	1	8
Słabe strony											
1. Duże zróżnicowanie poszczególnych obszarów województwa w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego;		2	2	0	1		3	1	3	1	13
2. Duża migracja ludzi młodych ze wsi do miast i za granicę;		1	2	2	1		3	1	1	1	12
3. Wysoki wskaźnik liczby ludności zagrożonej ubóstwem;		3	2	0	2		2	2	3	0	14
4. Duża liczba osób zatrudnionych w rolnictwie;		2	2	0	1		2	1	2	0	10
5. Ograniczone środki własne organizacji pozarządowych na realizację celów statutowych;		3	3	0	1		1	0	0	3	11
6. Niski poziom przedsiębiorczości mierzony ilością firm w stosunku do ilości mieszkańców;		3	2	2	2		2	1	0	1	13
7. Niewystarczająca współpraca pomiędzy podmiotami gospodarczymi a nauką – niski poziom wdrażania innowacji;		3	2	0	3		0	0	0	1	9
8. Zapaść szkolnictwa zawodowego;		2	4	0	2		1	0	0	0	9
9. Zdecydowanie niższy poziom średniego wynagrodzenia w porównaniu z resztą kraju;		2	2	0	2		3	2	3	2	16
10. Wysoki poziom zagrożenia powodziowego;		2	2	0	1		0	1	0	0	6
□		37	35	14	24		30	23	18	17	

Tabela 61. Analiza ilości powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	30	25
Słabe strony	32	26

Tabela 62. Analiza ważona powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	44	41
Słabe strony	66	47

Wartości uzyskane w analizie powiązań (44 pkt. w I ćwiartce, 41 pkt. w II ćwiartce, 66 pkt. w III ćwiartce i 47 pkt. w IV ćwiartce) wskazują na przewagę czynników wewnętrznych – słabych stron. Przewaga w III ćwiartce może oznaczać, że w ocenie kierowano się realną oceną możliwości wykorzystywania istniejących obiektywnych czynników rozwojowych, a zwłaszcza oddziaływania na nie. Powinno to znaleźć swoje odzwierciedlenie w przyjętych celach, gdzie jednoznacznie trzeba uwzględnić konieczność reagowania na słabe strony. Jest to strategia przygotowania do osiągnięcia lepszych wyników w przyszłości. Warunkiem będzie uwzględnienie podczas planowania strategicznego charakteru zidentyfikowanych słabych stron, które w większości wynikają z polityki społeczno-gospodarczej kraju i regionu. Rozwiązania powinny dotyczyć m.in. następujących elementów:

- uwzględnianie w polityce regionalnej zróżnicowania obszarów województwa,
- podnoszenie atrakcyjności zamieszkiwania i pracy na obszarach wiejskich, m.in. rozwijanie infrastruktury technicznej,
- wspieranie samozatrudnienia i rozwoju przedsiębiorczości,
- rozwijanie systemu szkolnictwa zawodowego autentycznie przygotowującego do pracy w wybranym zawodzie oraz prowadzenia własnej firmy,
- racjonalizowanie systemu pomocy społecznej w kierunku motywowania do samodzielnego poprawiania własnej sytuacji materialnej,
- wspieranie organizacji pozarządowych działających na rzecz swojego środowiska.

Ważnym elementem strategii winno być również wykorzystanie mocnych stron, m.in. poprzez:

- lepsze wykorzystanie obszarów o szczególnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych – rozwijanie oferty rekreacyjno-turystycznej,
- promowanie walorów bioklimatycznych, źródeł wód mineralnych i oferty lecznictwa uzdrowiskowego,
- kultywowanie bogatych tradycji i zwyczajów, zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz gospodarcze wykorzystanie dziedzictwa kulturowego,
- rozwijanie aktywności mieszkańców wpływającej na rozwój trzeciego sektora i społeczeństwa obywatelskiego.

Obszar strategiczny/Filar III – Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo

Tabela 63. Analiza siły oddziaływania czynników

Podmiot	Otoczenie				Zagrozenia	1. Niekorzystne trendy demograficzne, w tym starzenie się społeczeństwa;	2. Wysoka atrakcyjność miejsc pracy w dużych ośrodkach w Polsce i za granicą	3. Niewystarczający poziom wsparcia dla rodzin wielodzietnych i osób z niepełnosprawnościami;	□	
	Szanse	1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR;	2. Wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu;	3. Wzrost zainteresowania drewnem, jako surowcem odnawialnym i przyjaznym człowiekowi;						4. Rozwój branż związanych z leśnictwem;
Mocne strony										
1. Czyste środowisko naturalne i duży udział obszarów o szczególnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych;		3	3	3	3		1	1	1	15
2. Uznane walory bioklimatyczne, źródła wód mineralnych i rozwinięte lecznictwo uzdrowiskowe;		3	2	2	1		0	1	3	12
3. Wysoka lesistość regionu podkarpackiego;		2	2	4	3		1	0	1	13
4. Dobrze rozwinięta sieć szlaków kulturowych i tras turystycznych;		2	2	1	1		0	1	1	8
5. Atrakcyjne produkty turystyczne;		3	2	2	2		1	1	1	12
6. Liczna i zróżnicowana oferta żywnościowych produktów regionalnych i tradycyjnych;		2	1	1	1		1	1	1	8
7. Posiadany potencjał do produkcji energii odnawialnej, w tym biomasy;		3	1	4	3		1	1	1	14
8. Korzystne warunki środowiskowo-przyrodnicze do rozwoju turystyki i rekreacji;		3	3	3	2		1	2	1	15
9. Dostępne nieruchomości w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa do zagospodarowania;		2	0	0	0		0	0	0	2
10. Duża aktywność mieszkańców wpływająca na rozwój trzeciego sektora i społeczeństwa obywatelskiego,		2	1	1	0		3	2	2	11
11. Kulturowanie bogatych tradycji i zwyczajów, zachowanie dziedzictwa kulturowego;		2	3	1	1		1	1	1	10
12. Bieszczady - rozpoznawalna marka turystyczna;		3	3	3	3		1	1	1	15
13. Wzrastający poziom bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwach rolniczych;		2	0	1	1		1	1	1	7
Słabe strony										
1. Niewykorzystane w pełni możliwości rolniczego handlu detalicznego;		2	1	0	0		1	1	1	6
2. Duże zróżnicowanie w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych obszarów województwa;		2	1	1	2		2	3	2	13
3. Niższy poziom rozwoju przedsiębiorczości na terenach oddalonych od miast;		3	1	1	2		1	3	2	13
4. Braki w infrastrukturze turystycznej, rekreacyjnej i sportowej na obszarach atrakcyjnych turystycznie;		3	2	0	0		1	1	1	8
5. Trudności inwestycyjne w obszarach chronionych, np. Natura 2000;		2	2	3	2		1	1	0	11
6. Niski stopień wykorzystywania odnawialnych źródeł energii;		3	0	2	3		0	1	1	10
7. Duża sezonowość w ruchu turystycznym;		2	3	1	1		0	1	1	9
8. Niewykorzystany potencjał ekonomii społecznej;		3	1	0	0		4	2	2	12
□		52	34	34	31	0	22	26	25	

Tabela 64. Analiza ilości powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	47	33
Słabe strony	25	21

Tabela 65. Analiza ważona powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	102	40
Słabe strony	49	33

Wartości uzyskane w analizie powiązań (102 pkt. w I ćwiartce, 40 pkt. w II ćwiartce, 49 pkt. w III ćwiartce i 33 pkt. w IV ćwiartce) pokazują silną pozytywną synergię mocnych stron i szans. Z drugiej zaś strony wynik III i IV ćwiartki pokazuje, że wykorzystanie pojawiających się w otoczeniu szans może być jednak trudne ze względu na bardzo silne oddziaływanie słabych stron i zagrożeń. Wyraźnie najwięcej punktów uzyskano w I ćwiartce. Wskazywać by to mogło na strategię agresywną, która będzie zmierzać do zdecydowanego wykorzystywania mocnych stron oraz:

- większego wykorzystywania możliwości rolniczego handlu detalicznego,
- zmniejszania zróżnicowania w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych obszarów województwa,
- rozwijania przedsiębiorczości na terenach oddalonych od miast,
- rozwijania infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej na obszarach atrakcyjnych turystycznie,
- zwiększania stopnia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii,
- zmniejszania sezonowości w ruchu turystycznym,
- większego wykorzystywania instrumentów ekonomii społecznej.

Obszar strategiczny/Filar IV – Sprawna administracja

Tabela 66. Analiza siły oddziaływania czynników

Podmiot	Otoczenie														
	Szanse	1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR;	2. Wykorzystywanie nowoczesnych systemów informatycznych w obsłudze rolnictwa;	3. Rozwój oferty kształcenia na odległość i kształcenia ustawicznego;	4. Wzmocnienie pozycji kształcenia w szkołach rolniczych prowadzonych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi;	5. Wzmocnienie roli PODR po uzyskaniem statusu państwowej jednostki organizacyjnej podlegającej bezpośrednio Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi;	6. Trwające prace nad nową wersją Kodeksu urbanistyczno-budowlanego - usprawnienie procesu inwestycyjno-budowlanego;	Zagrożenia	1. Słabo rozwinięte partnerstwo publiczno-prywatne;	2. Długotrwałe i uciążliwe procedury uzyskiwania decyzji budowlanych;	3. Niekorzystne rozwiązania prawne w zakresie egzekwowania obowiązkowych ubezpieczeń w rolnictwie;	4. Brak skutecznych rozwiązań prawnych w zakresie egzekwowania utrzymania użytków rolnych w dobrej kulturze;	5. Braki w wyposażeniu instytucji publicznych obsługujących rolnictwo; niskie płace pracowników;	6. Marginalizacja rolnictwa w zadaniach samorządów lokalnych;	□
Mocne strony															
1. Dobrze funkcjonująca państwowa służba doradcza w zakresie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich;		4	3	2	3	2	1		1	1	3	1	1	3	25
2. Wysoka skuteczność i zaangażowanie samorządów lokalnych w pozyskiwaniu i wykorzystaniu środków pomocowych na rozwój;		4	3	1	1	0	0		3	2	0	1	0	2	17
Słabe strony															0
1. Bardzo ograniczone środki własne gmin wiejskich na rozwój podstawowej infrastruktury;		3	0	0	0	0	1		3	2	0	2	0	1	12
2. Brak planów zagospodarowania przestrzennego w wielu gminach;		2	0	0	0	0	3		3	4	1	2	0	2	17
3. Niewykorzystany potencjał zaplecza badawczo-rozwojowego uczelni;		3	1	3	2	1	0		1	0	0	0	2	0	13
4. Niski poziom transferu wiedzy i innowacji z ośrodków naukowo-badawczych do praktyki;		3	1	3	2	1	0		3	2	0	0	1	0	16
□		19	8	9	8	4	5	0	14	11	4	6	4	8	

Tabela 67. Analiza ilości powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	10	10
Słabe strony	14	14

Tabela 68. Analiza ważona powiązań

Czynnik	Szanse	Zagrożenia
Mocne strony	24	18
Słabe strony	29	29

Wartości uzyskane w analizie powiązań (24 pkt. w I ćwiartce, 18 pkt. w II ćwiartce, 29 pkt. w III ćwiartce i 29 pkt. w IV ćwiartce) wskazują na stosunkowo płaski wynik, z lekką przewagą czynników wewnętrznych – słabych stron i czynników zewnętrznych - zagrożeń. Oznacza to, że powinien być brany pod uwagę mix podstawowych strategii globalnych, nie zaniedbując żadnych z czynników mających wpływ na to co może być osiągnięte w przyszłości. Lekka przewaga w III i IV ćwiartce może oznaczać, że w ocenie kierowano się realną oceną możliwości wykorzystywania istniejących obiektywnych czynników rozwojowych, a zwłaszcza oddziaływania na nie. Powinno to znaleźć swoje odzwierciedlenie w przyjętych celach, gdzie jednoznacznie należy wskazać konieczność reagowania na słabe strony i zagrożenia. Efekt takiego podejścia będzie warunkiem osiągnięcia lepszych wyników w przyszłości. Należy jednak pamiętać, iż uzyskanie wysokiej sprawności/skuteczności administracji jest zadaniem bardzo skomplikowanym z uwagi na jego złożoność. Ważne będzie precyzyjne ustalenie zakresów kompetencyjnych poszczególnych szczebli administracji oraz ich agend uczestniczących w systemie zarządzania rozwojem obszarów wiejskich i rolnictwa. Nie można przy tym zapominać, że choć administracja jest tylko częścią rozbudowanego aparatu państwowego, to jednak jest częścią wysuniętą najbardziej ku społeczeństwu, najbardziej zbliżoną do spraw obywateli, do ich codziennych potrzeb i problemów. Ponieważ sytuacja w rozwoju społeczno-gospodarczym jest dynamiczna, stąd konieczne jest stałe dostosowywanie stylu pracy administracji do należytego spełniania usług wobec społeczeństwa, a w związku z tym monitorowanie tego.

Skuteczność administracji jest tu rozumiana jako działania prowadzące do osiągnięcia zamierzonych celów, zaś jej miarą będzie stopień zbliżenia się do nich przy jednoczesnej korzystności i racjonalności tego procesu. Rozwiązania powinny dotyczyć m.in. następujących elementów:

- opracowanie/stosowanie obiektywnych metod pomiaru poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, charakterystyki lokalnych uwarunkowań rozwoju, zróżnicowania i poszukiwania mechanizmów wyjaśniających istniejące dysproporcje,
- zwiększanie efektywności działań administracji m.in. poprzez: racjonalne programy rozwojowe, właściwe przygotowanie kadr oraz zwiększanie poziomu umiejętności posługiwania się społecznie akceptowanymi metodami,
- zwiększanie stopnia współpracy różnych szczebli administracji i jej agend na rzecz poprawy efektywności podejmowanych działań,
- dobór instrumentów sterowania rozwojem wiejskim uwzględniających specyfikę różnych układów lokalnych,
- adekwatnie do potrzeb w tym zakresie, uwzględniających przestrzenne zróżnicowanie obszarów wiejskich,
- zwiększanie dostępności środków pomocowych na rozwój infrastruktury dla samorządów lokalnych,
- poprawa komunikowania się i usprawniania relacji na linii administracja – obywatele;

- zmiana podejścia instytucji związanych z kontrolą produkcji żywności w gospodarstwach rolnych z „prewencyjnego” na „restrykcyjny”,
- zwiększanie stopnia wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego uczelni – większy stopień kontaktu z praktyką,
- systematyczne doposażenie instytucji publicznych obsługujących rolnictwo w nowoczesne narzędzia pracy.

2.2 Podsumowanie

Analiza SWOT została opracowana dla wyodrębnionych obszarów strategicznych – filarów rozwoju:

- Filar I - Oplącalność produkcji rolnej,
- Filar II - Jakość życia na obszarach wiejskich,
- Filar III - Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo,
- Filar IV - Sprawna administracja.

Ocena sił oddziaływania pozwoliła na dokonanie hierarchizacji i wykazanie najważniejszych wyróżników dla wyodrębnionych obszarów strategicznych z uwzględnieniem silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dotyczących województwa podkarpackiego.

Filar I - Oplącalność produkcji rolnej

Mocne strony

1. Rosnąca liczba gospodarstw towarowych, mocno powiązanych z rynkiem, silnych ekonomicznie, stale modernizujących warsztat produkcyjny,
2. Rosnąca wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych,
3. Dobrze rozwinięte otoczenie instytucjonalne rolnictwa.

Szanse

1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR,
2. Dostępne środki pomocowe – dopłaty obszarowe, działania rolno-środowiskowo-klimatyczne,
3. Dostępność innowacyjnych rozwiązań technicznych, technologicznych, biologicznych i organizacyjnych związanych z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju rolnictwa.

Zagrożenia

1. Rosnące koszty produkcji, zwłaszcza koszty pracy,
2. Trwała tendencja spadkowa cen skupu produktów rolnych,
3. Skomplikowane i długotrwałe procedury uzyskania dotacji z UE.

Słabe strony

1. Bardzo ograniczone środki własne na rozwój gospodarstw,
2. Duże zróżnicowanie siły ekonomicznej gospodarstw rolniczych i przetwórstwa rolno-spożywczego,
3. Zbyt wolny rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych.

Filar II - Jakość życia na obszarach wiejskich

Mocne strony

1. Uznane walory bioklimatyczne, źródła wód mineralnych i rozwinięte lecznictwo uzdrowiskowe,
2. Zmiany nawyków żywieniowych i zachowań prozdrowotnych mieszkańców,
3. Duża aktywność mieszkańców wpływająca na rozwój trzeciego sektora i społeczeństwa obywatelskiego.

Szanse

1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR,

2. Wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu,
3. Dostępne technologie informatyczne.

Zagrożenia

1. Dysparytet dochodowy między mieszkańcami obszarów wiejskich i miejskich,
2. Wzrost zachorowań na choroby cywilizacyjne oraz wzrost liczby osób uzależnionych,
3. Bardzo ograniczony dostęp do leczenia specjalistycznego;

Słabe strony

1. Zdecydowanie niższy poziom średniego wynagrodzenia w porównaniu z resztą kraju,
2. Wysoki wskaźnik liczby ludności zagrożonej ubóstwem,
3. Duże zróżnicowanie poszczególnych obszarów województwa w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Filar III - Pozarolnicze miejsca pracy i aktywne społeczeństwo

Mocne strony

1. Czyste środowisko naturalne i duży udział obszarów o szczególnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
2. Korzystne warunki środowiskowo-przyrodnicze do rozwoju turystyki i rekreacji,
3. Bieszczady - rozpoznawalna marka turystyczna.

Szanse

1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR,
2. Wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu,
3. Wzrost zainteresowania drewnem, jako surowcem odnawialnym i przyjaznym człowiekowi.

Zagrożenia

1. Wysoka atrakcyjność miejsc pracy w dużych ośrodkach w Polsce i za granicą
2. Niewystarczający poziom wsparcia dla rodzin wielodzietnych i osób z niepełnosprawnościami,
3. Niekorzystne trendy demograficzne, w tym starzenie się społeczeństwa.

Słabe strony

1. Duże zróżnicowanie w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych obszarów województwa,
2. Niższy poziom rozwoju przedsiębiorczości na terenach oddalonych od miast,
3. Niewykorzystany potencjał ekonomii społecznej.

Filar IV - Sprawna administracja

Mocne strony

1. Dobrze funkcjonująca państwowa służba doradcza zakresie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich,
2. Wysoka skuteczność i zaangażowanie samorządów lokalnych w pozyskiwaniu i wykorzystaniu środków pomocowych na rozwój.

Szanse

1. Dostępne środki pomocowe: krajowe i UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, szczególnie RPO WP i WPR,
2. Wykorzystywanie nowoczesnych systemów informatycznych w obsłudze rolnictwa,
3. Rozwój oferty kształcenia na odległość i kształcenia ustawicznego.

Zagrożenia

1. Słabo rozwinięte partnerstwo publiczno-prywatne,
2. Długotrwałe i uciążliwe procedury uzyskiwania decyzji budowlanych,
3. Marginalizacja rolnictwa w zadaniach samorządów lokalnych.

Słabe strony

1. Brak planów zagospodarowania przestrzennego w wielu gminach,
2. Niewykorzystany potencjał zaplecza badawczo-rozwojowego uczelni,
3. Niski poziom transferu wiedzy i innowacji z ośrodków naukowo-badawczych do praktyki.

III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

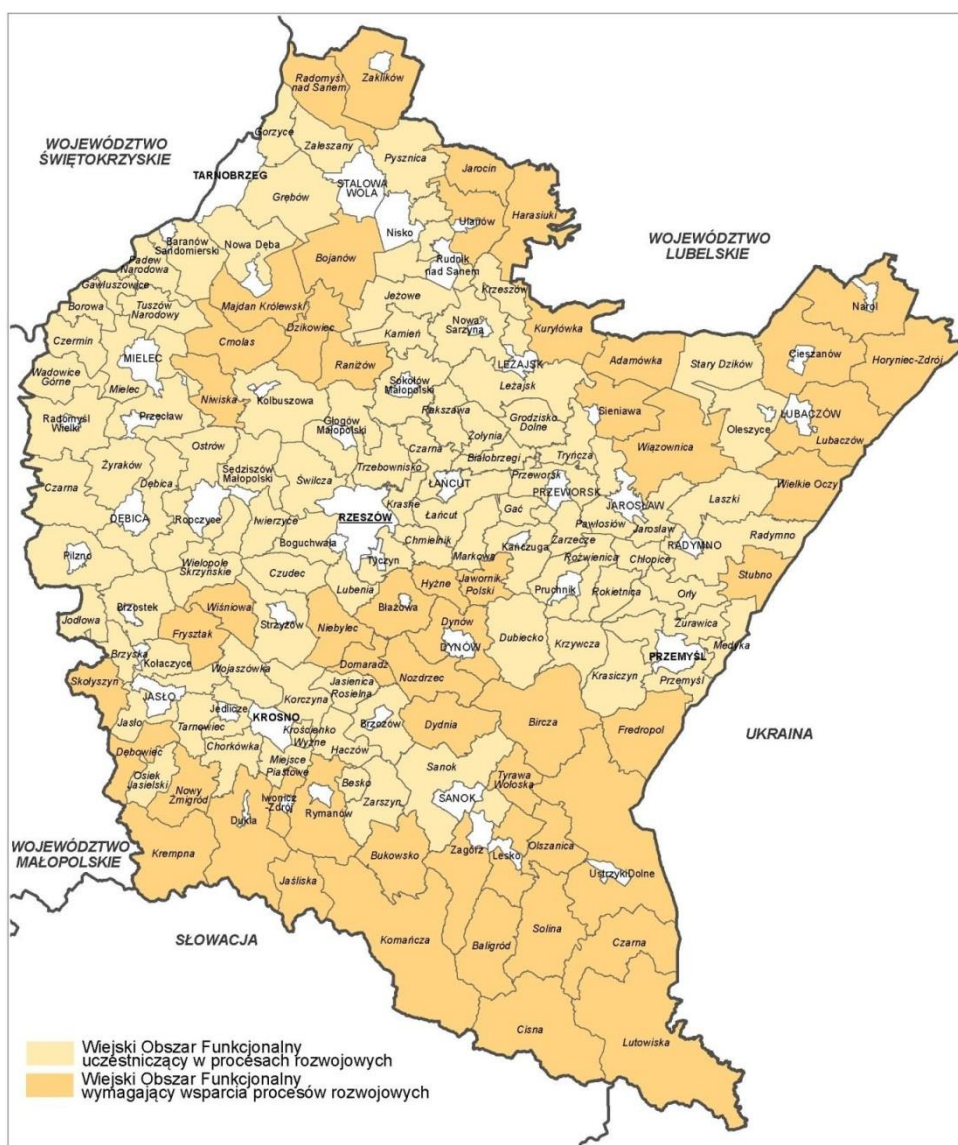
3.1 Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych

- **Wiejski Obszar Funkcjonalny**

Wiejski Obszar Funkcjonalny (WOF) uczestniczący w procesach rozwojowych obejmuje powierzchnię 108 413km², co stanowi 47,1% powierzchni obszaru województwa podkarpackiego i 50,5% wiejskiego obszaru funkcjonalnego. Zamieszkuje go 888,6 tys. osób, a średnia gęstość zaludnienia obszaru wynosi 107 os./km² (dla województwa 119 os./km²).

Mapa 26. Wiejski Obszar Funkcjonalny (WOF)

Źródło: Opracowanie PBPP w Rzeszowie.

Wiejski Obszar Funkcjonalny uczestniczący w procesach rozwojowych charakteryzuje się dobrą dostępnością komunikacyjną. Przez obszar prowadzą drogowe i kolejowe szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzynarodowym, krajowym, regionalnym uzupełnione siecią dróg powiatowych (z reguły o złych nawierzchniach). Istotnym atutem wpływającym na dostępność komunikacyjną oraz atrakcyjność i konkurencyjność tego obszaru jest port lotniczy Rzeszów-Jasionka (gmina Trzebownisko).

Opisywany obszar położony jest w strefach silnego oddziaływania, ważnych dla rozwoju województwa, ośrodków miejskich, takich jak: ośrodek wojewódzki Rzeszów, ośrodki subregionalne-Krosno, Mielec, Przemyśl, Stalowa Wola, Tarnobrzeg oraz lokalnych ośrodków powiatowych. Charakteryzuje się dobrym dostępem do zatrudnienia w ośrodkach wiejskich (migracje wahadłowe), dobrym i średnim dostępem do podstawowych usług publicznych oraz względnie dobrą dostępnością komunikacyjną do usług wyższego rzędu (średni czas dojazdu do ośrodka wojewódzkiego nie przekracza 90 minut).

Analizowany obszar cechuje wysoki poziom rozwoju gospodarczego, o czym świadczą: rozwój przemysłu z zakresu nowoczesnych technologii (klaster przemysłu lotniczego Dolina Lotnicza, klaster informatyczny), zlokalizowane na tym obszarze powierzchniowo duże podstrefy specjalnych stref ekonomicznych, wysoka jak na tereny wiejskie, liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 000 ludności (543 podmioty). Na bazie występujących w obszarze zasobów surowcowych wykształciły się branże o długoletniej tradycji, m.in.: wydobywanie i przetwórstwo ropy naftowej i gazu ziemnego, przemysł szklarski, zakłady przemysłowe powstałe w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego oraz lotnicze i okołolotnicze. Duże znaczenie mają branże: elektromaszynowa, farmaceutyczna, chemiczna i rolno-spożywcza, a także przemysł drzewny, z branżą meblową i materiałów budowlanych. Znacząca jest również funkcja gospodarcza związana z potencjałem średnich i małych przedsiębiorstw produkcyjno-usługowych o wysokim stopniu przystosowania do warunków gospodarki rynkowej.

Bliskość miast i miejsca pracy w innych sektorach gospodarki niż rolnictwo stymulują rozwój funkcji przemysłowej, budowlanej, turystycznej, administracyjnej oraz innych usług publicznych na tym obszarze. Łatwy dostęp do miejsc pracy poza rolnictwem, wysoki poziom kapitału ludzkiego i dostęp do usług publicznych, zlokalizowanych na tym obszarze lub w pobliskich miastach, redukują poziom bezrobocia i zapewniają mieszkańcom dobry poziom życia.

Duży udział użytków rolnych w powierzchni ogółem wynoszący 65,4%, wysoka średnia wartość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (75,4 pkt), miejsca pracy w obsłudze rolnictwa świadczą również o wysokim potencjale rolniczym tego obszaru. Ponadto procesy koncentracji własności i restrukturyzacji w rolnictwie podnoszą atrakcyjność inwestycyjną terenów wiejskich.

Istniejące walory turystyczne i produkty turystyczne, obiekty dziedzictwa kulturowego, jak również kreowanie nowych atrakcji turystycznych bazujących na wewnętrznym potencjale i zasobach (np. rozwój turystyki kulturowej eksponującej lokalne dziedzictwo materialne i niematerialne, rozwój turystyki biznesowej) stanowią szansę dla rozwoju różnych form turystyki na tym obszarze.

Uwarunkowania geograficzne i geomorfologiczne powodują, że do największych zagrożeń występujących w obszarze funkcjonalnym należą zagrożenia spowodowane osuwaniem się mas ziemnych (w gminach położonych w południowej części obszaru) i powodzią w dolinach największych rzek obszaru, tj. Sanu, Wisłoka, Wisłoki z dopływem Jasiołki i Ropy oraz Wisły.

Wśród zagrożeń spowodowanych działalnością człowieka należy uwzględnić zagrożenia komunikacyjne spowodowane dużym natężeniem ruchu na głównych szlakach komunikacyjnych oraz wydłużający się czas realizacji drogi ekspresowej S19 na odcinku Rzeszów-Barwinek; zagrożenia awaryjne, w szczególności skażenia chemiczno-ekologiczne, wiążące się z zakładami korzystającymi z produktów destylacji ropy naftowej i substancji palnych oraz terenami przebiegu licznych gazociągów średniego i wysokiego ciśnienia.

Czynnikiem egzogenicznym hamującym rozwój społeczno-gospodarczy jest peryferyjne położenie Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych w przestrzeni kraju (makroregion Polski Wschodniej). Gminy Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych mają przeważnie dobry dostęp do usług, są włączone w procesy społeczno-

gospodarcze z miastem oraz cechuje je zróżnicowana działalność pozarolnicza – nie notuje się występowania istotnych barier i zagrożeń.

Gminy Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego uczestniczące w procesach rozwojowych:

- tereny wiejskie gmin miejsko-wiejskich: Boguchwała, Brzostek, Brzozów, Głogów Małopolski, Jedlicze, Kańczuga, Kolbuszowa, Kołaczyce, Nisko, Nowa Sarzyna, Oleszyce, Pilzno, Pruchnik, Przecław, Radomyśl Wielki, Ropczyce, Rudnik nad Sanem, Sędziszów Małopolski, Sokołów Małopolski, Strzyżów, Tyczyn;
- gminy wiejskie: Besko, Białobrzegi, Borowa, Brzyska, Chłopice, Chmielnik, Chorkówka, Czarna (powiat łańcucki), Czarna (powiat dębicki), Czermin, Czudec, Dębica, Dubiecko, Gać, Gawłuszowice, Grodzisko Dolne, Haczów, Iwierzyce, Jarosław, Jasienica Rosielna, Jasło, Jeżowe, Jodłowa, Kamień, Korczyn, Krasice, Krasne, Krościenko Wyżne, Krzeszów, Krzywca, Laszki, Leżajsk, Lubenia, Łańcut, Markowa, Medyka, Miejsce Piastowe, Mielec, Orły, Osiek Jasielski, Ostrów, Padew Narodowa, Pawłosiów, Przemyśl, Przeworsk, Pysznica, Radymno, Rakszawa, Rokietnica, Roźwienica, Sanok, Stary Dzików, Świlcza, Tarnowiec, Tryńcza, Trzebownisko, Tuszów Narodowy, Wadowice Górne, Wielopole Skrzyńskie, Wojaszówka, Zarszyn, Zarzecze, Żołynia, Żurawica, Żyraków.

Priorytet rozwojowy

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przez różnicowanie działalności gospodarczej, stwarzanie przyjaznego środowiska zarówno dla rolników, jak i nierolniczej ludności wiejskiej.

Funkcje rozwojowe:

Podstawowa – rolnicza, przemysłowa oraz obsługi ludności.

Towarzysząca – turystyczna oraz funkcja ochrony i podniesienia wartości krajobrazowej obszaru wiejskiego.

Wiejski Obszar Funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych obejmuje powierzchnię 8 247km², co stanowi 46,3% powierzchni obszaru województwa podkarpackiego i 49,5% wiejskiego obszaru funkcjonalnego. Teren ten zamieszkuje 354,7 tys. osób, a średnia gęstość zaludnienia wynosi 43 os./km² i jest prawie trzykrotnie niższa od gęstości zaludnienia województwa (119 os./km²).

Na terenie obszaru dominuje bezrobocie strukturalne, potencjał ludnościowy jest osłabiony przez utrzymujące się wysokie ujemne saldo migracji i niski przyrost naturalny. Obserwowane negatywne trendy demograficzne oraz prognoza spadku liczby ludności do 2035 r. będą miały bardzo niekorzystny wpływ na rynek pracy. Duża część mieszkańców jest nieaktywna zawodowo ze względu na zaburzoną strukturę demograficzną (emigracja zarobkowa), a dodatkowo brak alternatywnych źródeł dochodów obniża jakość życia mieszkańców obszaru.

Jest to obecnie jedna z głównych przyczyn nasilania procesów depopulacyjnych. Z kolei analiza struktury zmian ludności według ekonomicznych grup wieku pozwala potwierdzić ogólnokrajową tendencję i wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

W zdecydowanej większości gminy tego obszaru charakteryzują się peryferyjnym położeniem względem wojewódzkiego ośrodka rozwoju, z których czas dojazdu przekracza 90 minut. Najgorszą dostępnością charakteryzują się gminy powiatu leskiego i bieszczadzkiego, z których czas dojazdu do Rzeszowa przekracza 150 minut. Małe i średniej wielkości ośrodki miejskie w znikomym stopniu uczestniczą we współczesnych procesach rozwojowych i restrukturyzacyjnych. Oferują niedochodowe miejsca pracy głównie w rolnictwie oraz sektorze usług publicznych (administracja, edukacja, zdrowie) oraz uzupełniająco w innych strefach gospodarki (turystyka, leśnictwo).

Wiejski obszar wymagający wsparcia procesów rozwojowych to przede wszystkim tereny o niekorzystnych warunkach fizyczno-geograficznych i wysokiej lesistości, stanowiącej ok. 52% powierzchni ogólnej obszaru oraz tereny cenne przyrodniczo objęte różnymi formami ochrony przyrody.

Wysoka atrakcyjność środowiska przyrodniczego, ukształtowanie terenu i budowa geologiczna sprzyjają rozwojowi różnych form turystyki (m.in. wypoczynkowej, aktywnej, krajoznawczej, tematycznej, ekoturystyki) oraz uprawianiu sportów zimowych, lotniczych i wodnych. W Bieszczadach i Beskidzie Niskim, które stanowią część wiejskiego obszaru funkcjonalnego wymagającego wsparcia procesów rozwojowych znajduje się połowa turystycznych obiektów

noclegowych województwa, w tym m.in. ok. 90% ośrodków wczasowych i zakładów uzdrowiskowych oraz 3/4 wszystkich obiektów sezonowych województwa. Baza ta wymaga jednak rozbudowy, poprawy standardu i dostosowania do różnego rodzaju klientów, w tym najbardziej wymagających klientów biznesowych. Turystyka w tym regionie ma typowo sezonowy charakter, więc konieczne jest stworzenie atrakcyjnej, całorocznej i uzupełniającej się oferty turystycznej. W miejscowościach Horyniec-Zdrój, Iwonicz-Zdrój, Rymanów Zdrój i Polańczyk funkcjonują uzdrowiska, których powstanie było możliwe dzięki specyficznym cechom klimatu tych miejscowości i występującym tam wodom leczniczym. W strukturze gospodarki obszaru dominuje rolnictwo tradycyjne, rozdrobnione i niskotowarowe. Na terenach górskich rolnictwo prowadzone jest w warunkach niesprzyjających mechanizacji. Obszar ten cechuje niski udział użytków rolnych w powierzchni ogółem (39,6%) oraz mniej korzystne dla rolnictwa warunki glebowe, o czym świadczy niższa od średniej wojewódzkiej wartość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 61,9 pkt. Użytkowanie przestrzeni jest limitowane znacznym udziałem obszarów chronionych, w tym objętych programem Natura 2000. Warunki przyrodniczo-glebowe oraz klimatyczne sprzyjają rozwojowi rolnictwa ekologicznego oraz specjalistycznej działalności rolniczej. Duże znaczenie w gospodarce i zagospodarowaniu obszaru odgrywa zrównoważona gospodarka leśna z rozwiniętym przemysłem drzewnym o czym świadczy sześciokrotnie wyższy w porównaniu do średniej wojewódzkiej udział podmiotów gospodarczych działających w sekcji leśnictwo i pozyskiwanie drewna w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON wynoszący 6,3%. Duże znaczenie w produkcji rolniczej tego obszaru odgrywa również hodowla bydła oraz uprawa roślin, szczególnie w jego północnej części.

W miastach, sąsiadujących z tym obszarem, słabo rozwija się działalność przemysłowa. Koncentruje się ona głównie wokół branży drzewnej, budowlanej oraz maszynowej. Najmocniejszą branżą przemysłową jest przemysł drzewny, rozwijający się w oparciu o lokalne zasoby leśne.

Działalność wydobywcza m.in. takich surowców jak: gaz ziemny, ropa naftowa (złóża na wyczerpaniu), piaskowce, kruszywa, prowadzona jest w ograniczonym zakresie m.in. z powodu znacznej koncentracji zachowawczych form ochrony przyrody.

Potencjał rozwojowy Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego wymagającego wsparcia procesów rozwojowych stanowią przede wszystkim zasoby przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe i na tej bazie rozwinięta infrastruktura usług turystycznych, oraz dobrze rozwinięta sieć gospodarstw agroturystycznych, baza uzdrowiskowa i turystyka przygraniczna. Warunki przyrodniczo-glebowe oraz klimatyczne sprzyjają rozwojowi rolnictwa ekologicznego, uprawie roślin energetycznych, specjalistycznej działalności rolniczej (zakładanie pasiek i produkcja miodu pszczelego, uprawa winorośli i produkcja win, zielarstwo) i hodowli bydła. Duże znaczenie w gospodarce i zagospodarowaniu obszaru odgrywa zrównoważona gospodarka leśna z rozwiniętym przemysłem drzewnym.

Czynnikami, które wstrzymują rozwój gospodarczy i społeczny WOF wymagającego wsparcia procesów rozwojowych jest jego peryferyjne położenie w przestrzeni województwa podkarpackiego względem ośrodka wojewódzkiego, jego słaba dostępność komunikacyjna zarówno w układzie krajowym jak i wewnątrzregionalnym oraz sieć małych i średniej wielkości miast, które w bardzo małym stopniu biorą udział w procesach rozwojowych województwa. Atrakcyjność inwestycyjną obszaru ograniczają: niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę techniczną, rozproszona zabudowa, słaba dostępność do podstawowych usług publicznych, wysoka lesistość, znaczne tereny objęte ochroną prawną, brak kompleksowej oferty turystycznej i jej sezonowość (w okresie letnim), a także mało konkurencyjne, rozdrobnione rolnictwo i zagrożenia naturalne: powodzie, osuwiska, erozja gleb. Bariery rozwoju jest również wydłużający się czas realizacji drogi ekspresowej S19 na odcinku Rzeszów-Barwinek (docelowo szlak transportowy „Via Carpathia”), słabe połączenia obszaru z autostradą A4 oraz znaczny procent dróg o złym stanie technicznym.

Czynnikami społeczno-demograficznymi obniżającymi potencjał rozwojowy obszaru są takie zjawiska jak: wysoki poziom bezrobocia (udział zarejestrowanych bezrobotnych w licznie ludności w wieku produkcyjnym przekracza 14,6%), duży udział wykluczonych społecznie, zjawisko emigracji zarobkowej, zadłużenie gmin i ich niskie dochody. Niski wskaźnik zaludnienia i obserwowany sukcesywny odpływ ludności na omawianym obszarze ma negatywny wpływ na kształtowanie poziomu jakości kapitału ludzkiego i społecznego, przy tym pogłębiające się niekorzystne trendy

demograficzne, takie jak starzenie się społeczeństwa nie prognozują poprawy potencjału demograficznego.

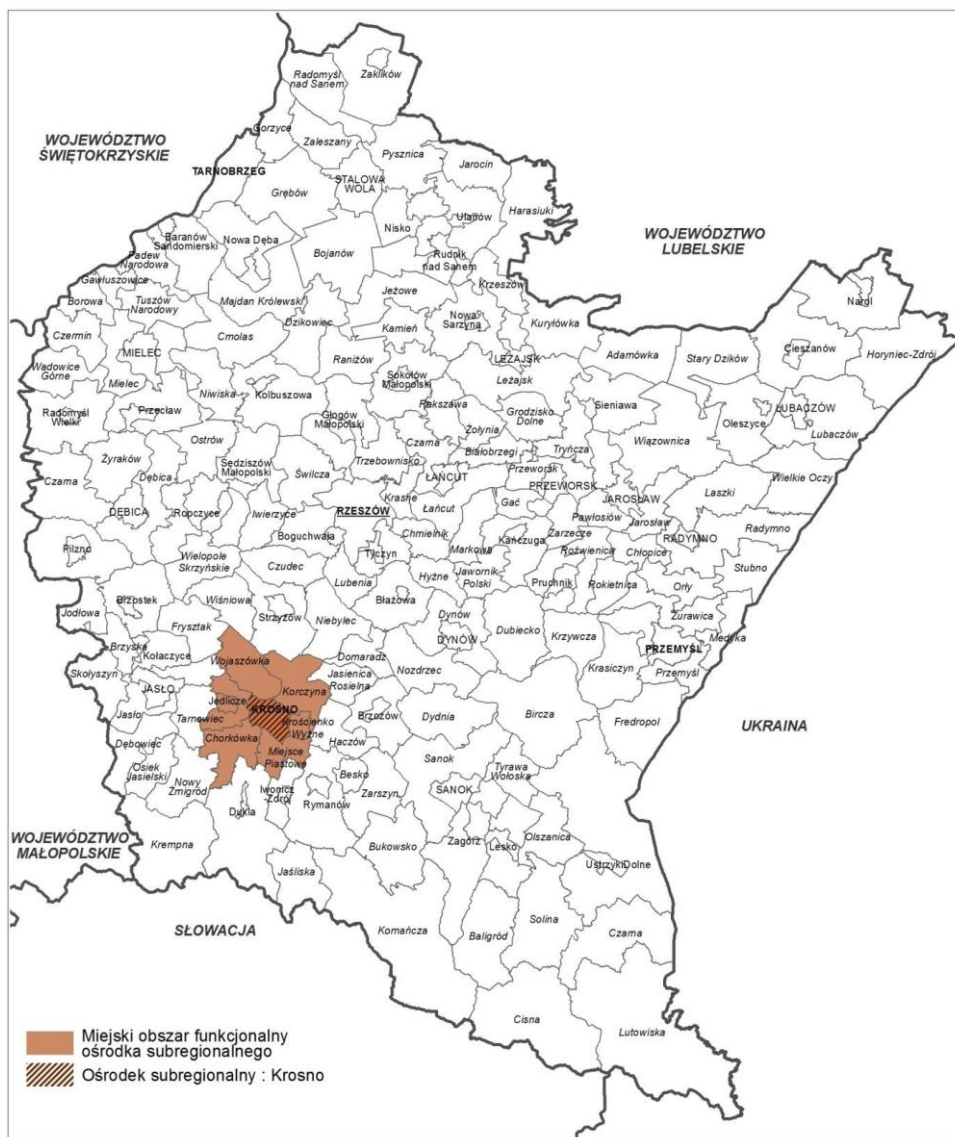
Wiejski Obszar Funkcjonalny wymagający wsparcia procesów rozwojowych: tereny wiejskie gmin miejsko-wiejskich: Błażowa, Cieszanów, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Lesko, Narol, Rymanów, Sieniawa, Ulanów, Ustrzyki Dolne, Zagórz, Zaklików; gminy wiejskie: Adamówka, Baligród, Bircza, Bojanów, Bukowsko, Cisna, Cmolas, Czarna (powiat bieszczadzki), Dębowiec, Domaradz, Dydnia, Dynów, Dzikowiec, Fredropol, Frysztak, Harasiuki, Horyniec-Zdrój, Hyżne, Jarocin, Jaśliska, Jawornik Polski, Komańcza, Krempna, Kuryłówka, Lubaczów, Lutowiska, Majdan Królewski, Niebylec, Niwiska, Nowy Żmigród, Nozdrzec, Olszanica, Radomyśl nad Sanem, Raniżów, Skołyszyn, Solina, Stubno, Tyrawa Wołoska, Wiązownica, Wielkie Oczy, Wiśniowa.

3.1.2. Zróznicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji

- Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Krosna

Obszar funkcjonalny miasta Krosna położony jest w części południowo-zachodniej województwa podkarpackiego. W skład obszaru funkcjonalnego wchodzi 6 gmin bezpośrednio sąsiadujących z miastem. Obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – miasta Krosna obejmuje następujące gminy z powiatu krośnieńskiego: gmina miejsko-wiejska Jedlicze; gminy wiejskie: Chorkówka, Korczyna, Krościenko Wyzne, Miejsce Piastowe, Wojaszówka.

Mapa 27. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Krosna

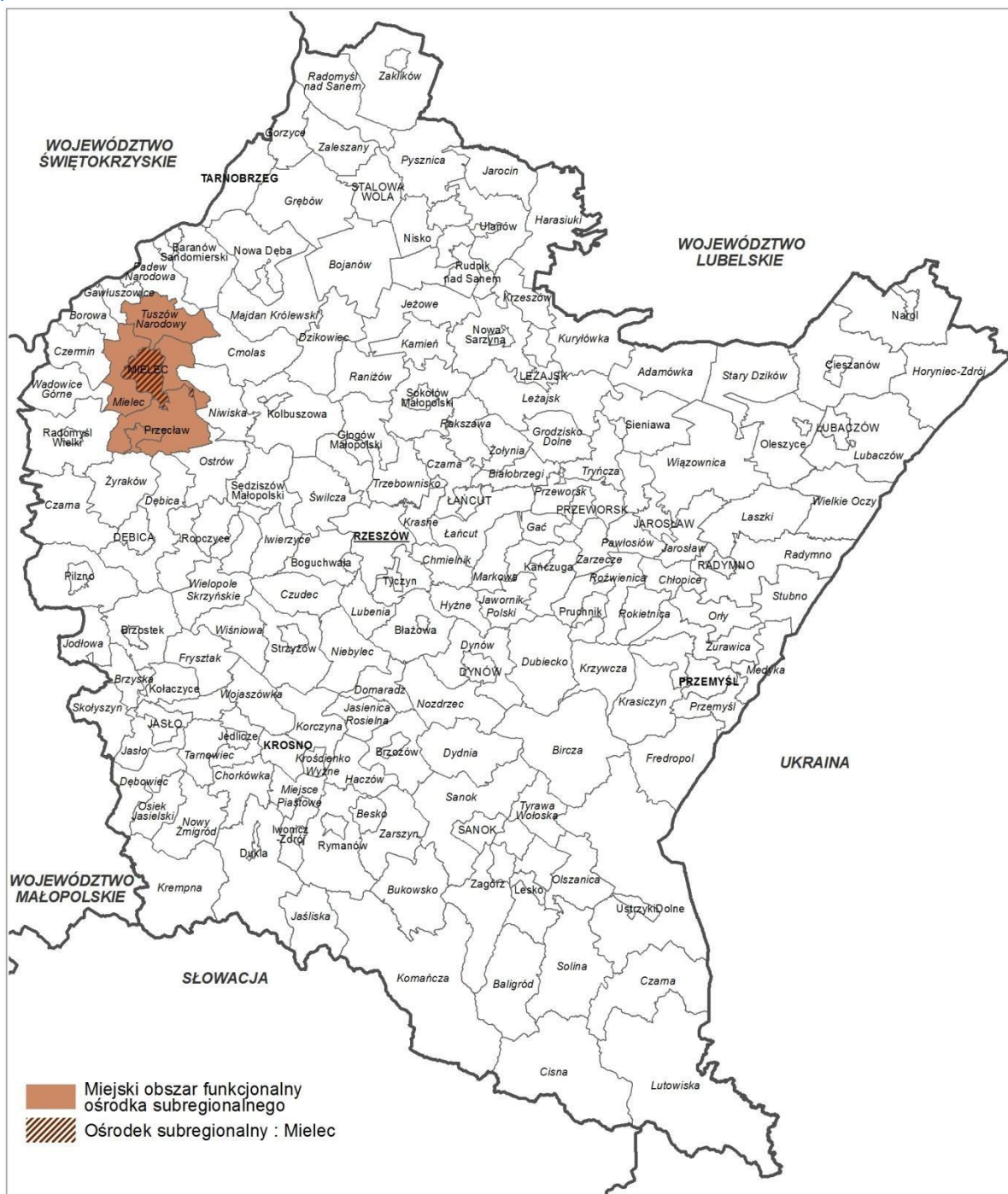

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Mielec**

Mielec z obszarem funkcjonalnym położony jest w części północno-zachodniej województwa podkarpackiego. Obszar funkcjonalny Mielca jest zwarty i obejmuje 3 gminy bezpośrednio sąsiadujące z miastem. Obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – miasta Mielca obejmuje następujące gminy z powiatu mieleckiego: gminy miejsko-wiejska Przecław; gminy wiejskie: Mielec, Tuszów Narodowy.

Mapa 28. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Mielec

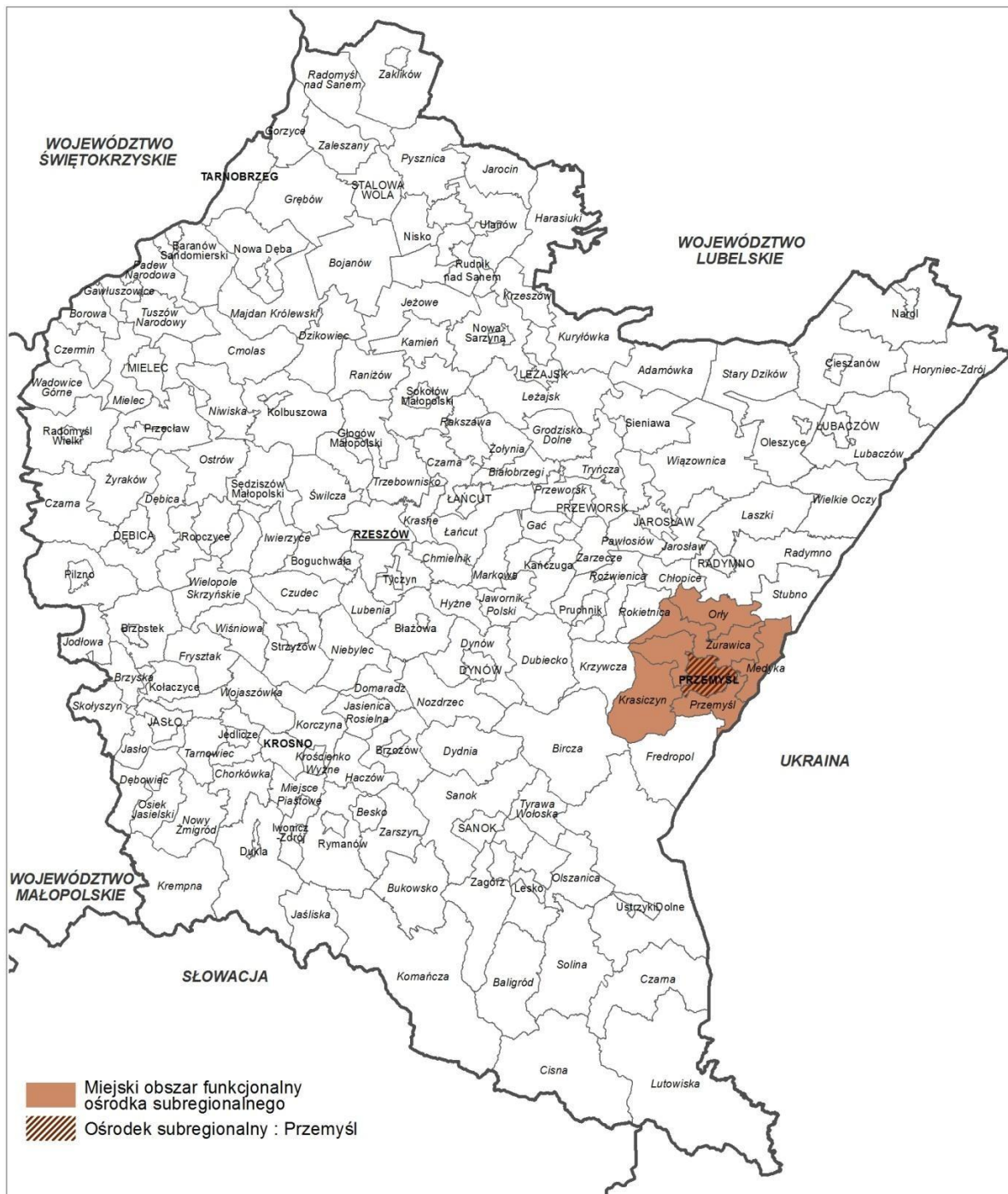

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Przemyśla

Obszar funkcjonalny miasta Przemyśla usytuowany jest na wschodzie województwa podkarpackiego, przy granicy z Ukrainą. Obszar obejmuje 5 gmin: Krasiczyn, Medyka, Orły, Przemyśl, Żurawica.

Mapa 29. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Przemyśla

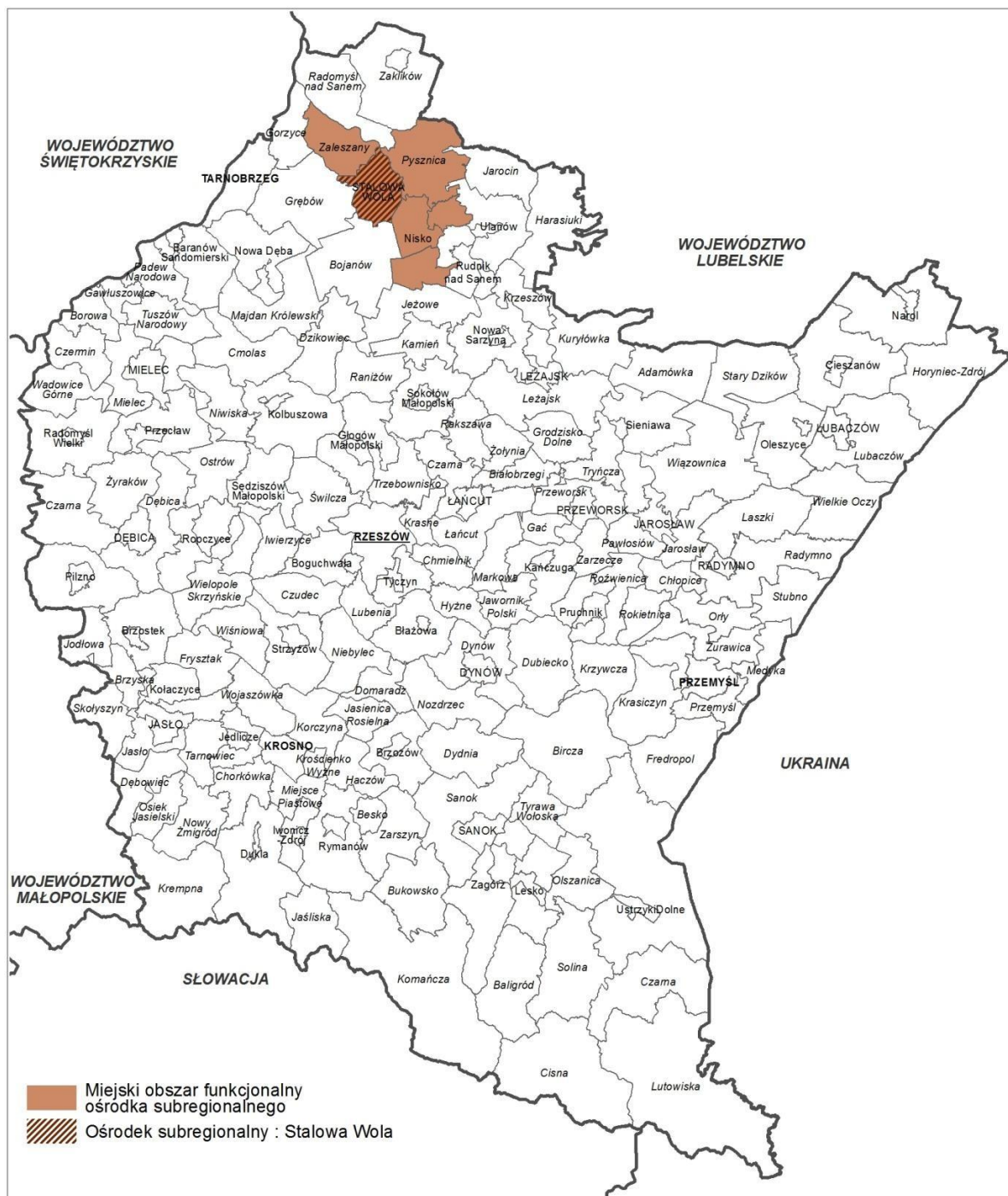

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Stalowej Woli**

Stalowa Wola wraz z obszarem funkcjonalnym położona jest na północnym krańcu województwa podkarpackiego. Obszar funkcjonalny jest spójny i obejmuje teren trzech gmin sąsiadujących z miastem tj. gminy wiejskie: Pysznicza, Zaleszany; niżańskiego: gmina miejsko-wiejska Nisko.

Mapa 30. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Stalowej Woli

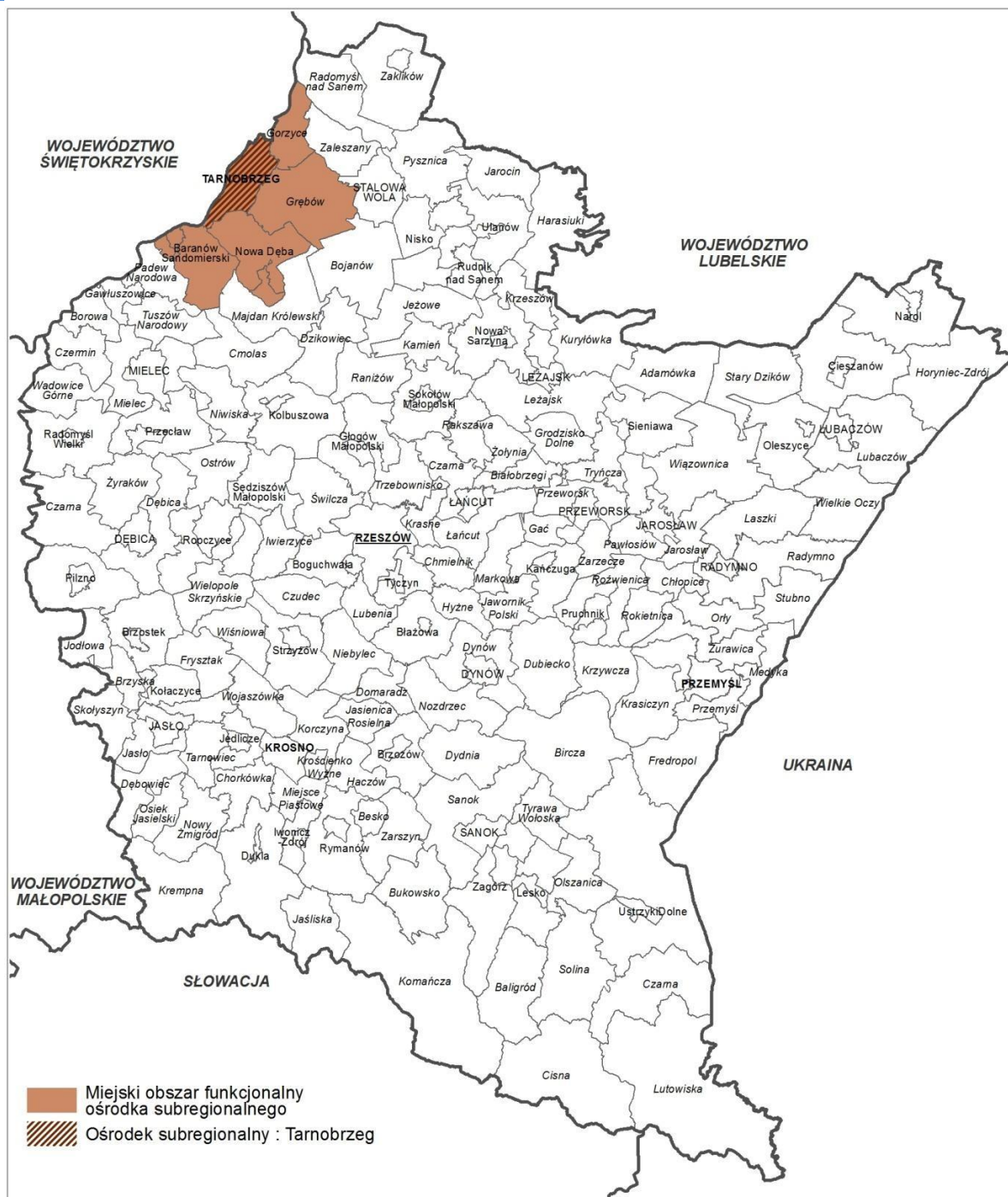

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Tarnobrzega**

Obszar funkcjonalny miasta Tarnobrzega usytuowany jest w części północnej województwa podkarpackiego przy granicy z województwem świętokrzyskim. Na obszar funkcjonalny Tarnobrzega składają się cztery gminy graniczące z miastem: gminy miejsko-wiejskie: Baranów Sandomierski, Nowa Dęba; gminy wiejskie: Gorzyce, Grębów.

Mapa 31. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Tarnobrzega

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

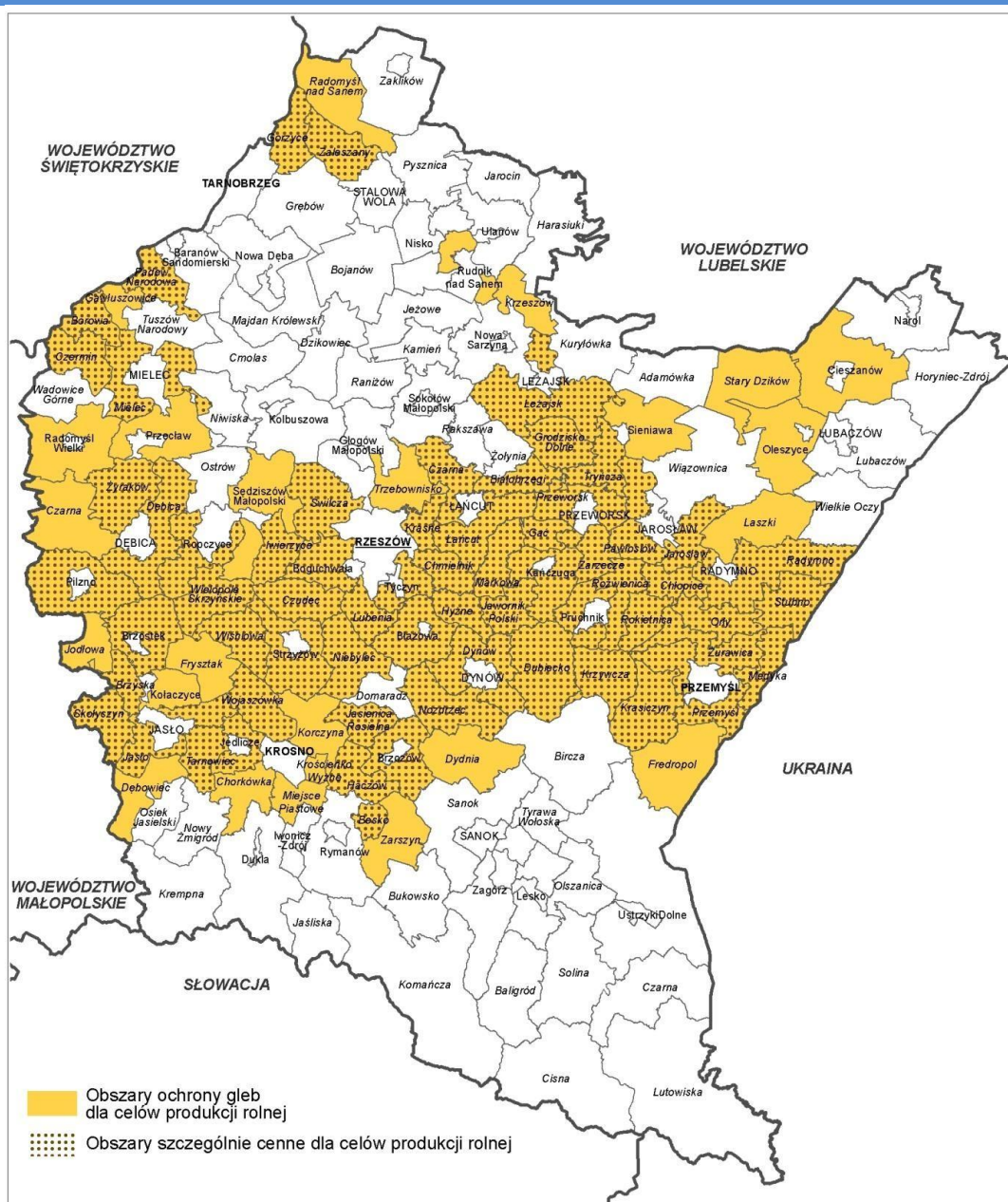
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

- Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej

Rolnicza przestrzeń produkcyjna i prowadzona w niej produkcja rolnicza, mimo, iż posiada niewielkie znaczenie dochodotwórcze w gospodarce regionu, nadal stanowi znaczący sektor gospodarki w województwie (w sektorze rolniczym zatrudnionych jest 33% ogółu pracujących). Duże znaczenie, w odniesieniu do rozwoju gospodarki rolnej i obszarów wiejskich, ma racjonalne wykorzystanie ziemi dla celów produkcji rolniczej.

Mapa 32. Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej

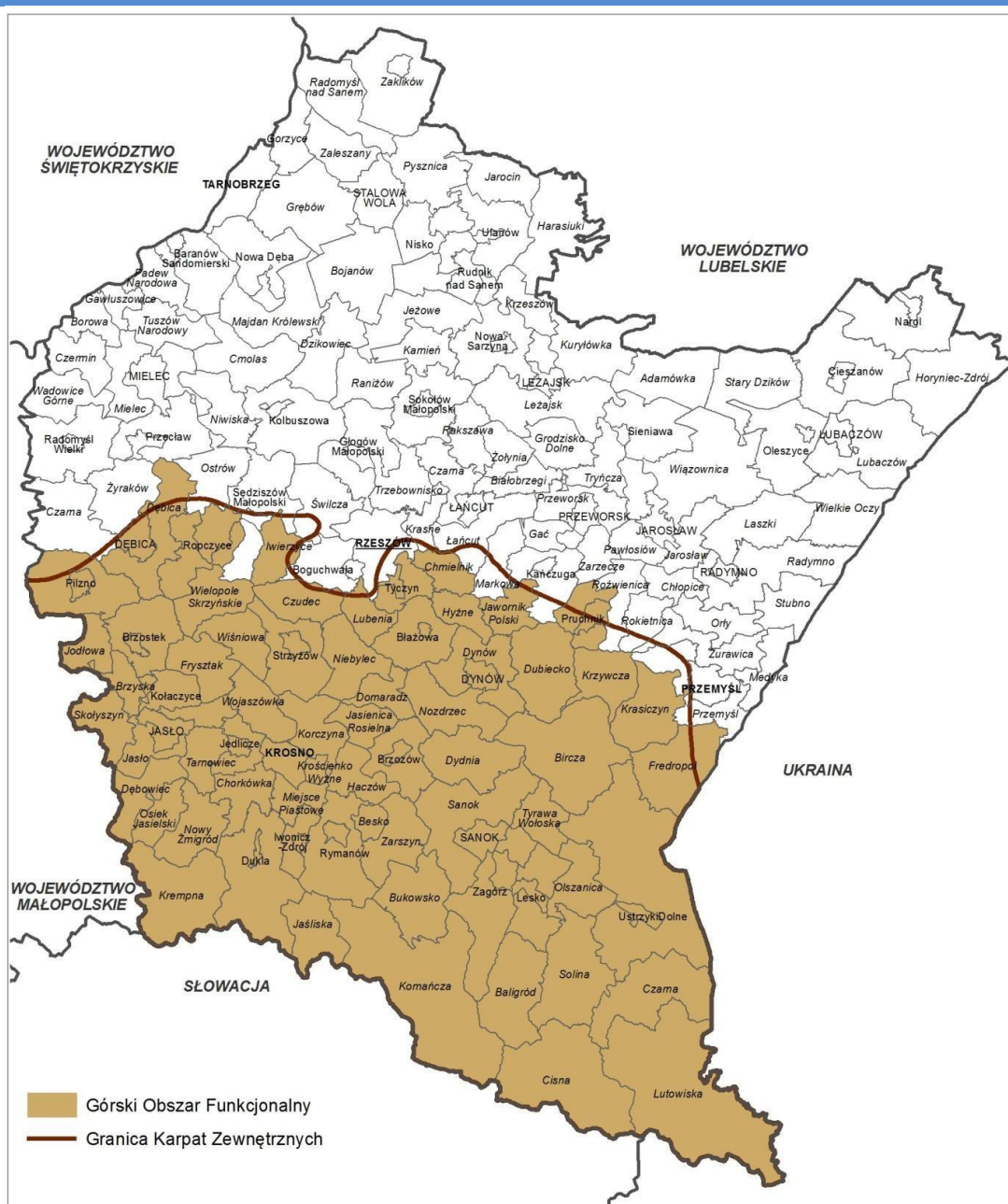
Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

• Górski Obszar Funkcjonalny

Górski Obszar Funkcjonalny (GOF) to obszar występowania szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej, którego zasięg oddziaływania wykracza poza sferę lokalną i regionalną. Jest to obszar wyznaczany na podstawie typu potencjału rozwojowego, wymagający specjalnych działań, które należy podejmować w zakresie polityki przestrzennej i społeczno-gospodarczej oraz koordynacji działań na poziomie makroregionalnym. Obecnie brak jest prawnie ustalonych, jednolitych kryteriów definiowania obszaru górskiego, za Górski Obszar Funkcjonalny w województwie podkarpackim uznano pasmo Karpat.

Mapa 33. Górski Obszar Funkcjonalny

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

• **Przygraniczny Obszar Funkcjonalny**

Od wejścia Polski do Unii Europejskiej są to obszary przygraniczne zlokalizowane przy zewnętrznej granicy UE oraz obszary położone przy wewnętrznej granicy Unii. Granica województwa podkarpackiego na długości 366 km jest równocześnie granicą państwa. Od południa (na odcinku 131 km) województwo graniczy ze Słowacją, od wschodu i częściowo od południa (na odcinku 235 km) z Ukrainą - jest to zewnętrzna granica UE.

Mapa 34. Przygraniczny Obszar Funkcjonalny

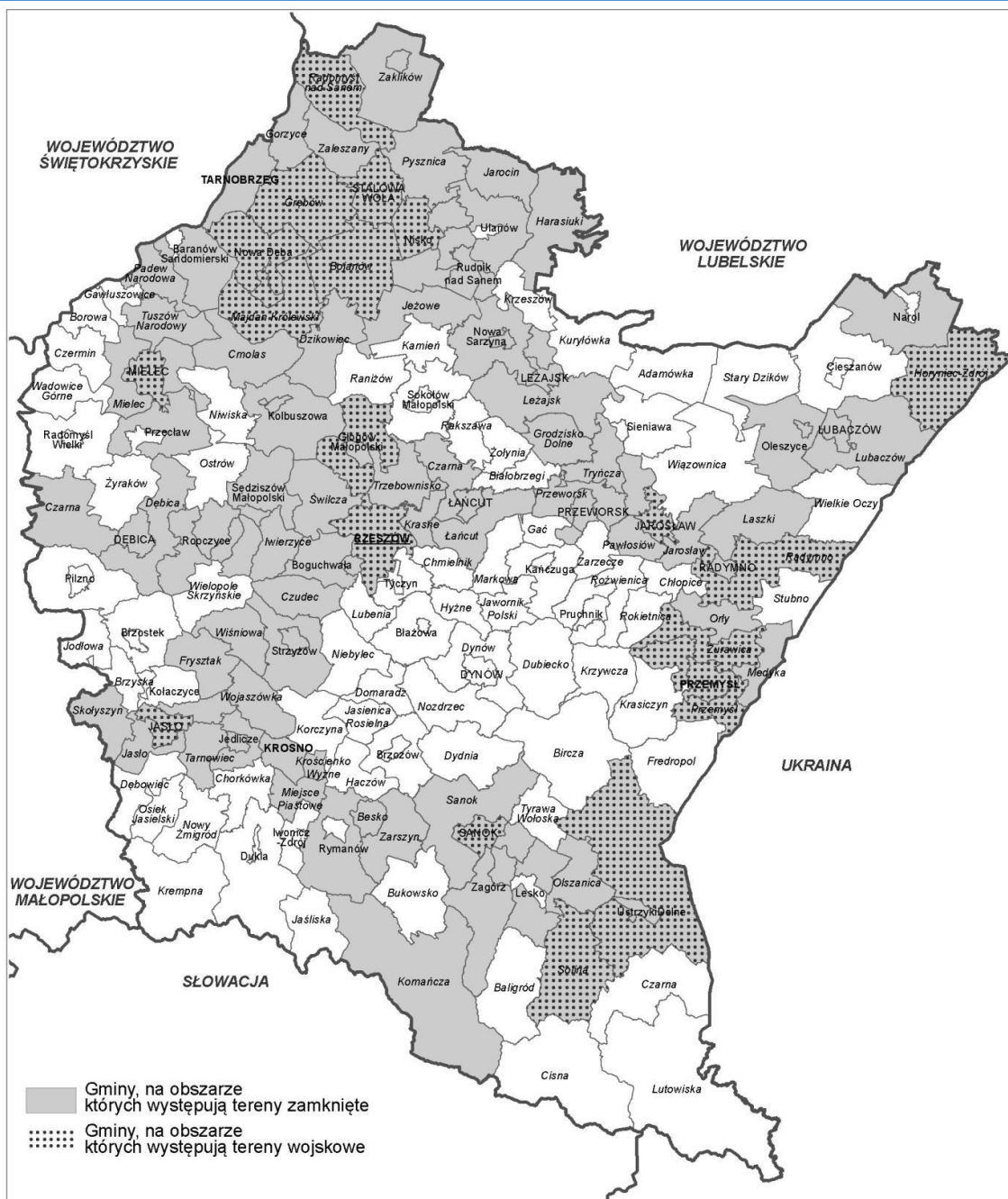

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary terenów zamkniętych**

Tereny zamknięte, to tereny o charakterze zastrzeżonym ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa, określone przez właściwych ministrów i kierowników urzędów centralnych. Do takich terenów należą między innymi: tereny kolejowe, tereny zajmowane przez obiekty wojskowe, w tym pozostające w trwałym zarządzie Ministerstwa Obrony Narodowej, lotniska i poligony. Na obszarze województwa podkarpackiego z punktu widzenia polityki przestrzennej, ważna jest ochrona terenów zamkniętych wraz z ich strefami ochronnymi. Istotne jest zintegrowanie przestrzeni koniecznej z punktu widzenia obronności z przestrzenią otaczającą.

Mapa 35. Obszary terenów zamkniętych

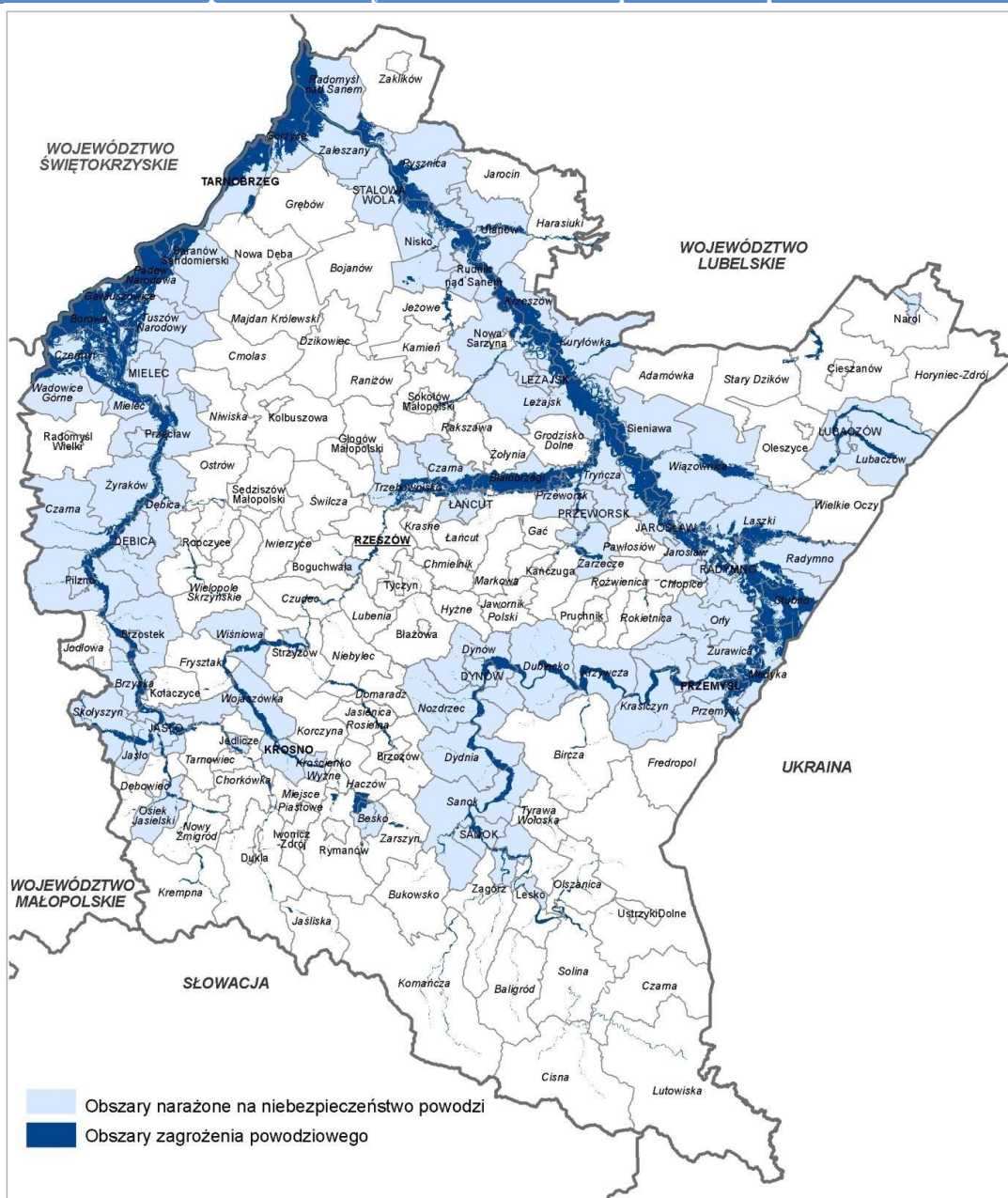

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi**

Województwo podkarpackie położone jest na obszarze dorzecza górnej Wisły, za wyjątkiem niewielkiego obszaru we wschodniej części województwa, odwadnianego do zlewni Dniestru. W dorzeczu górnej Wisły najczęściej występują, powodując niebezpieczeństwo powodzi, zjawiska w postaci wezbrań opadowych i roztopowych, rzadziej zatorowych. Do obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi w województwie podkarpackim zakwalifikowano gminy lub ich części, na terenie których występują obszary przedstawione na mapach zagrożenia powodziowego oraz w studiach ochrony przeciwpowodziowych (dla terenów dla których nie sporządzono MZP), o powierzchni zagrożonej zalewaniem przekraczającej 5% ogólnej powierzchni danej gminy lub miasta.

Mapa 36. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary potencjalnego występowania osuwisk**

Południowa część województwa podkarpackiego położona w obrębie Karpat, jest najbardziej narażona na powstawanie osuwisk. Sprzyja temu budowa geologiczna, której głównym elementem jest flisz, skała osadowa pochodzenia morskiego. Osuwiska występują głównie w paśmie Pogórzy: Strzyżowskiego, Dynowskiego i Przemyskiego oraz na obszarze Beskidu Niskiego i Bieszczadów. W środkowej i północnej części województwa na obszarze Kotliny Sandomierskiej, o równinnym ukształtowaniu i niewielkich deniwelacjach terenu, procesy osuwiskowe nie mają już tak istotnego znaczenia, występują one sporadycznie, przede wszystkim w obrębie teras rzecznych i dawnych starorzeczy Wisły i Sanu.

Mapa 37. Obszary potencjalnego występowania osuwisk

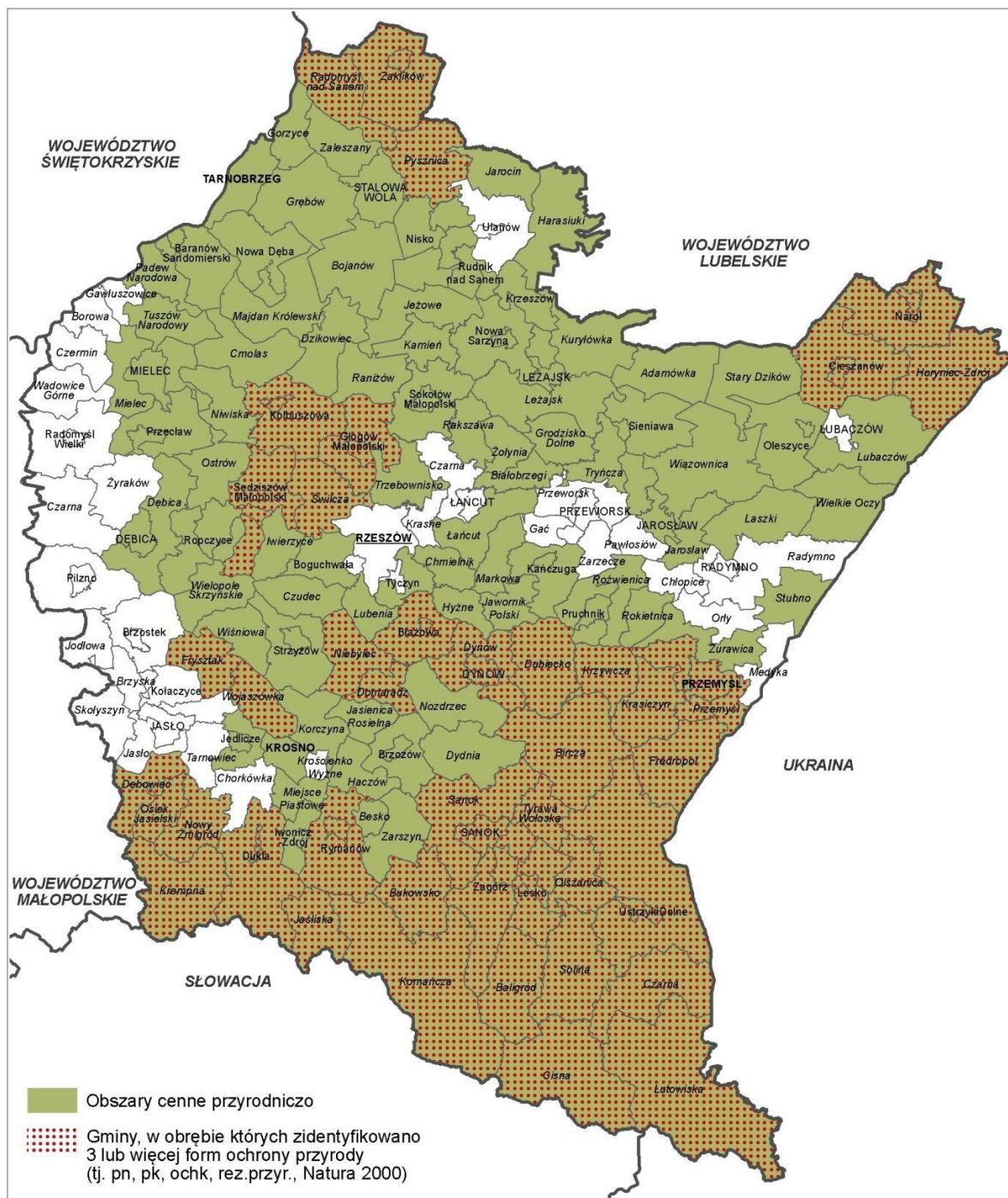

Źródło: opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary cenne przyrodniczo**

W obrębie województwa podkarpackiego funkcjonuje spójny i hierarchiczny system obszarów chronionych, gdzie ochroną zostały objęte najcenniejsze tereny i elementy przyrodnicze. Obszary te pełnią ważne funkcje środowiskotwórcze, kluczowe dla zachowania i ochrony poszczególnych ekosystemów oraz gatunków roślin i zwierząt.

Mapa 38. Obszary cenne przyrodniczo

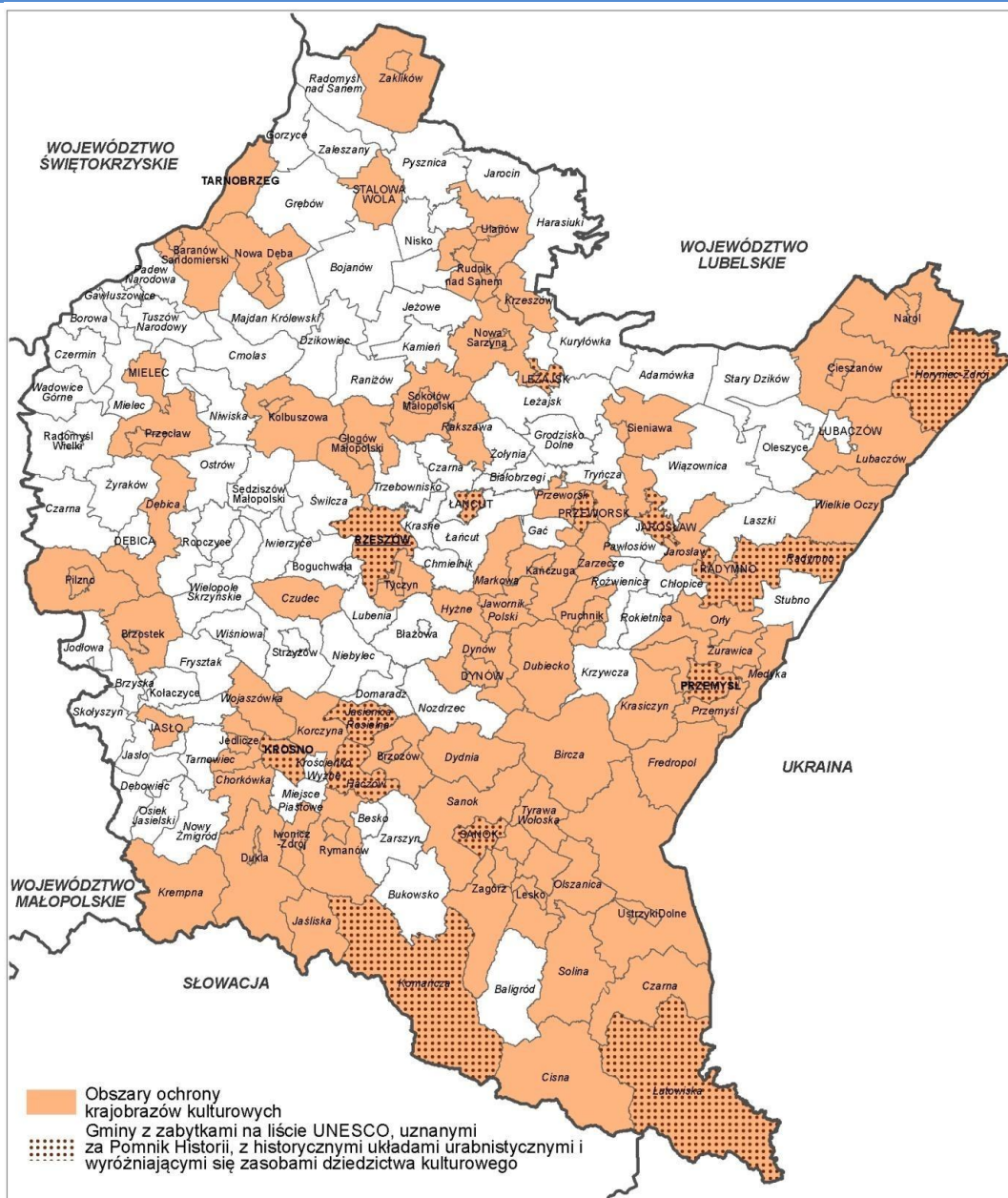

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

• **Obszary ochrony krajobrazów kulturowych**

Województwo podkarpackie charakteryzuje się wielością i różnorodnością materialnych zasobów kultury, w tym zabytków oraz bogatym dziedzictwem kultury niematerialnej. Krajobraz kulturowy województwa wyróżnia się bardzo wysokimi walorami oraz znacznym zróżnicowaniem w poszczególnych jego częściach. Do delimitacji obszarów ochrony krajobrazów kulturowych, posłużyło sporządzone w latach 2013-2014 Studium krajobrazów kulturowych województwa podkarpackiego. W opracowaniu tym wyodrębniono ogółem 78 obszarów charakteryzujących się wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, ze względu na występujące walory materialnego dziedzictwa kulturowego.

Mapa 39. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych

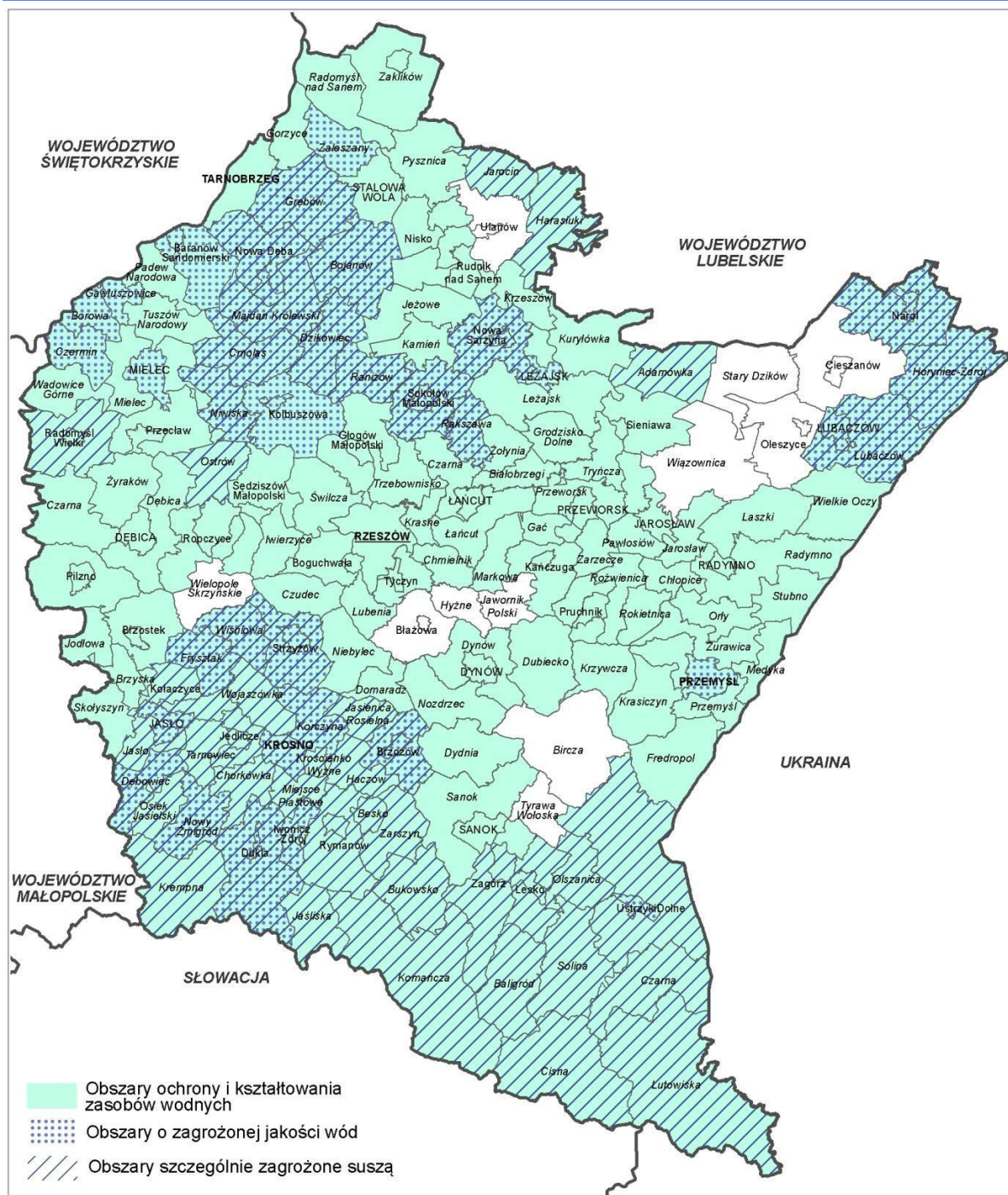

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

• **Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych**

Województwo podkarpackie należy do regionów o stosunkowo dużych, chociaż nierównomiernie rozmieszczonych, zasobach wód powierzchniowych - północna i zachodnia część województwa posiada większe zasoby wód niż południowa. Zasoby wód podziemnych województwa podkarpackiego w porównaniu z innymi regionami kraju należą do niewielkich, ponadto, ze względu na budowę geologiczną są nierównomiernie rozmieszczone. Większość zasobów występuje w północnej części województwa (80%), w zasięgu Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP).

Mapa 40. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych

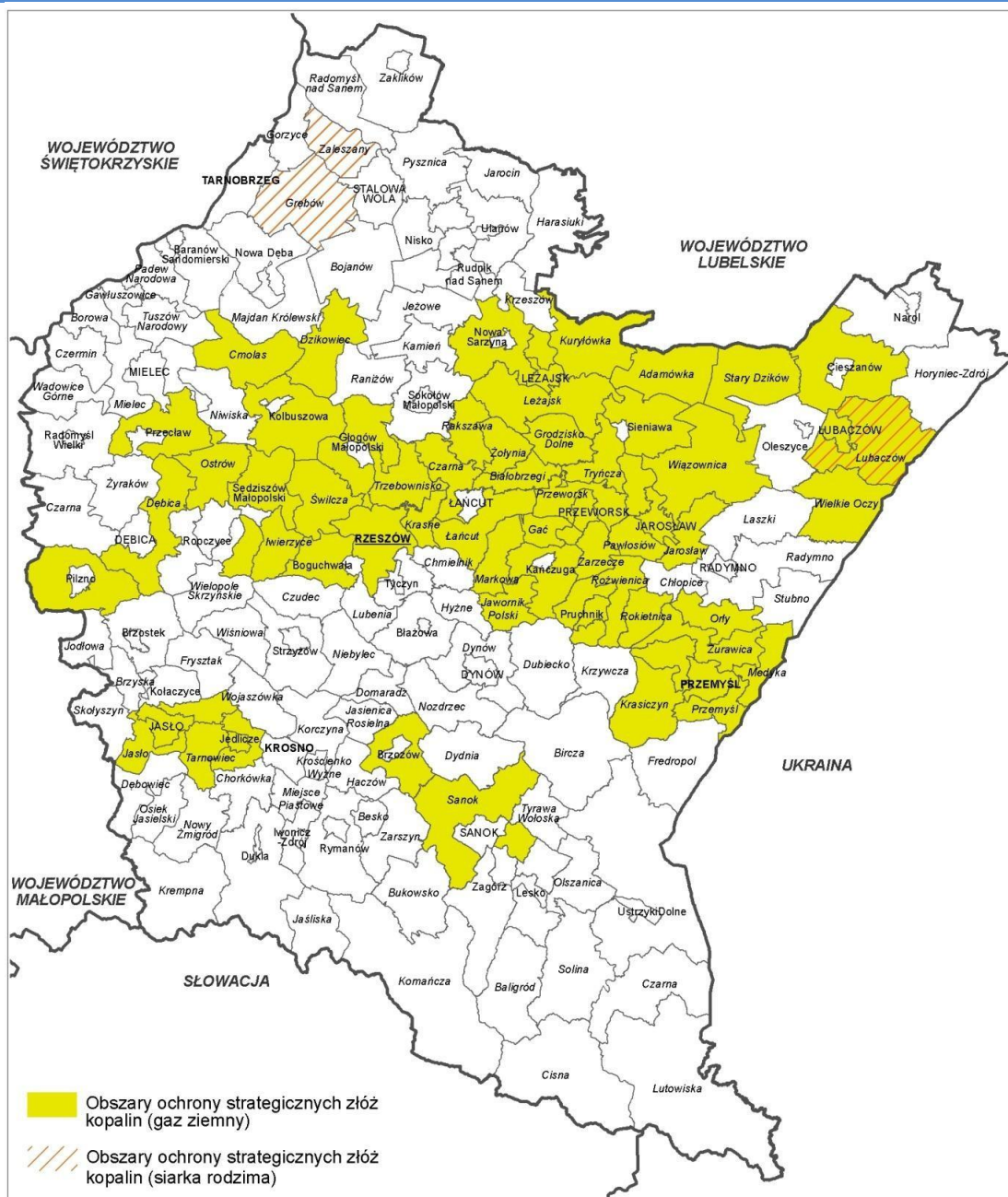

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

• **Obszary ochrony strategicznych złóż kopalin**

Jako obszary ochrony strategicznych złóż kopalin na terenie województwa podkarpackiego, wskazuje się obszary występowania złóż należących do dwóch kategorii tj.: część złóż surowców energetycznych – gazu ziemnego, w tym współwystępującego z ropą naftową oraz część złóż siarki rodzimej, zaliczanej do surowców chemicznych. Wg. stanu na koniec 2014 r., na terenie województwa znajdują się 93 złoża gazu ziemnego (w tym 23 złoża współwystępujące z ropą naftową) oraz 5 złóż ropy naftowej. Złoża siarki rodzimej występują w północnym obrzeżeniu Zapadliska Przedkarpackiego od rejonu Lubaczowa po rejon tarnobrzeski. Udokumentowane zasoby 7 złóż stanowią 84,28% zasobów krajowych i należą do największych zasobów tego surowca na świecie.

Mapa 41. Obszary ochrony strategicznych złóż kopalin

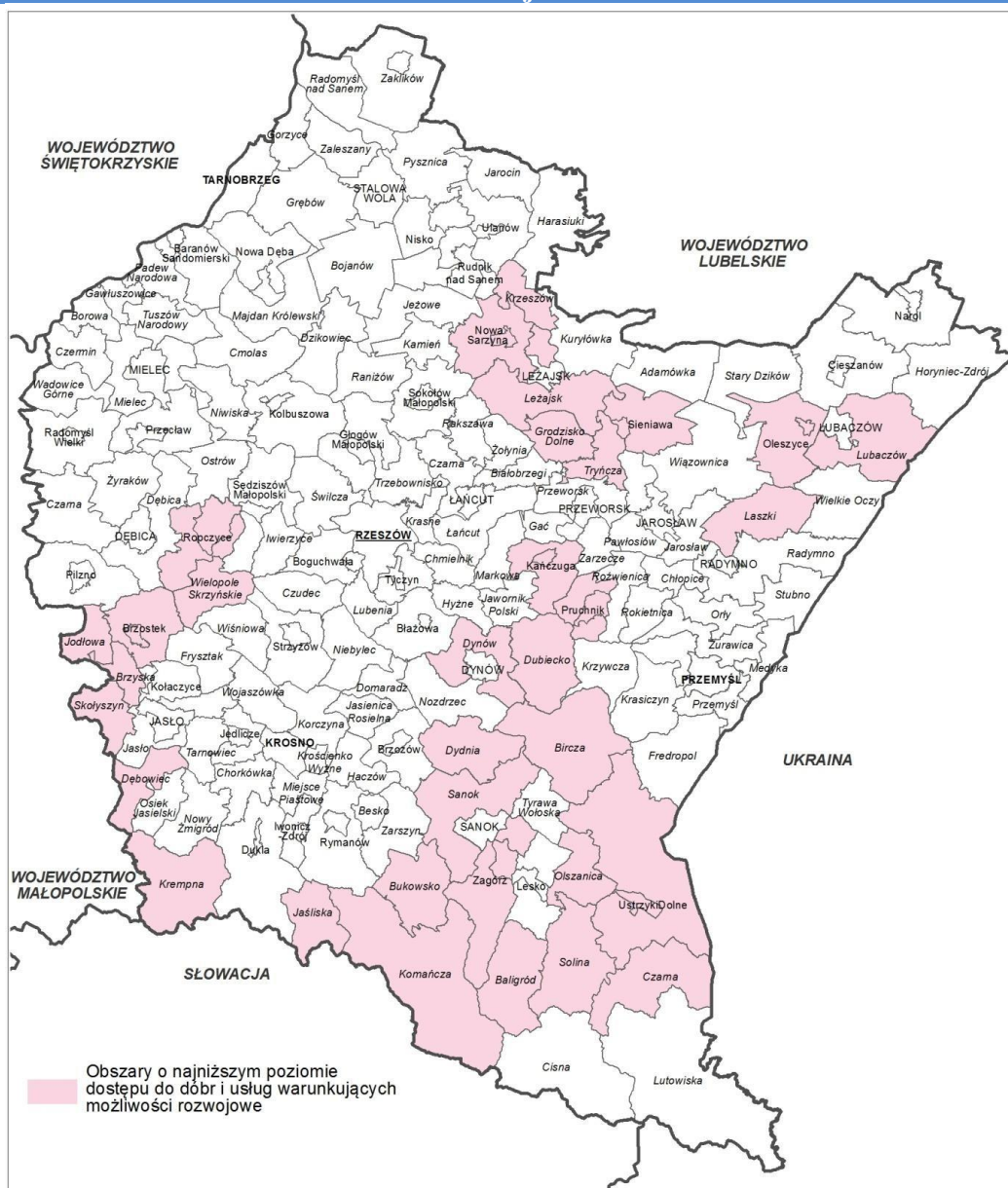

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe**

Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe zaliczają się do grupy obszarów funkcjonalnych wymagających rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej. Obszary te charakteryzują się najgorszymi wskaźnikami w zakresie dostępu mieszkańców do usług publicznych tj.: edukacji, zdrowia, usług komunalnych, w tym komunikacyjnych i kultury. Gminy tworzące ten obszar charakteryzują się licznymi problemami społecznymi, obniżoną jakością życia mieszkańców oraz wolniejszym niż w pozostałych częściach województwa, rozwojem gospodarczym. Obszary te są równocześnie odległe, z niedoborem podstawowych usług oraz słabo skomunikowane z ośrodkami subregionalnymi i ośrodkiem wojewódzkim. Wszystkie występujące w tym obszarze zjawiska powodują niską atrakcyjność inwestycyjną gmin wchodzących w jego skład. W związku z powyższym, poprawa obecnej sytuacji powinna być priorytetem działań samorządu województwa.

Mapa 42. Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe

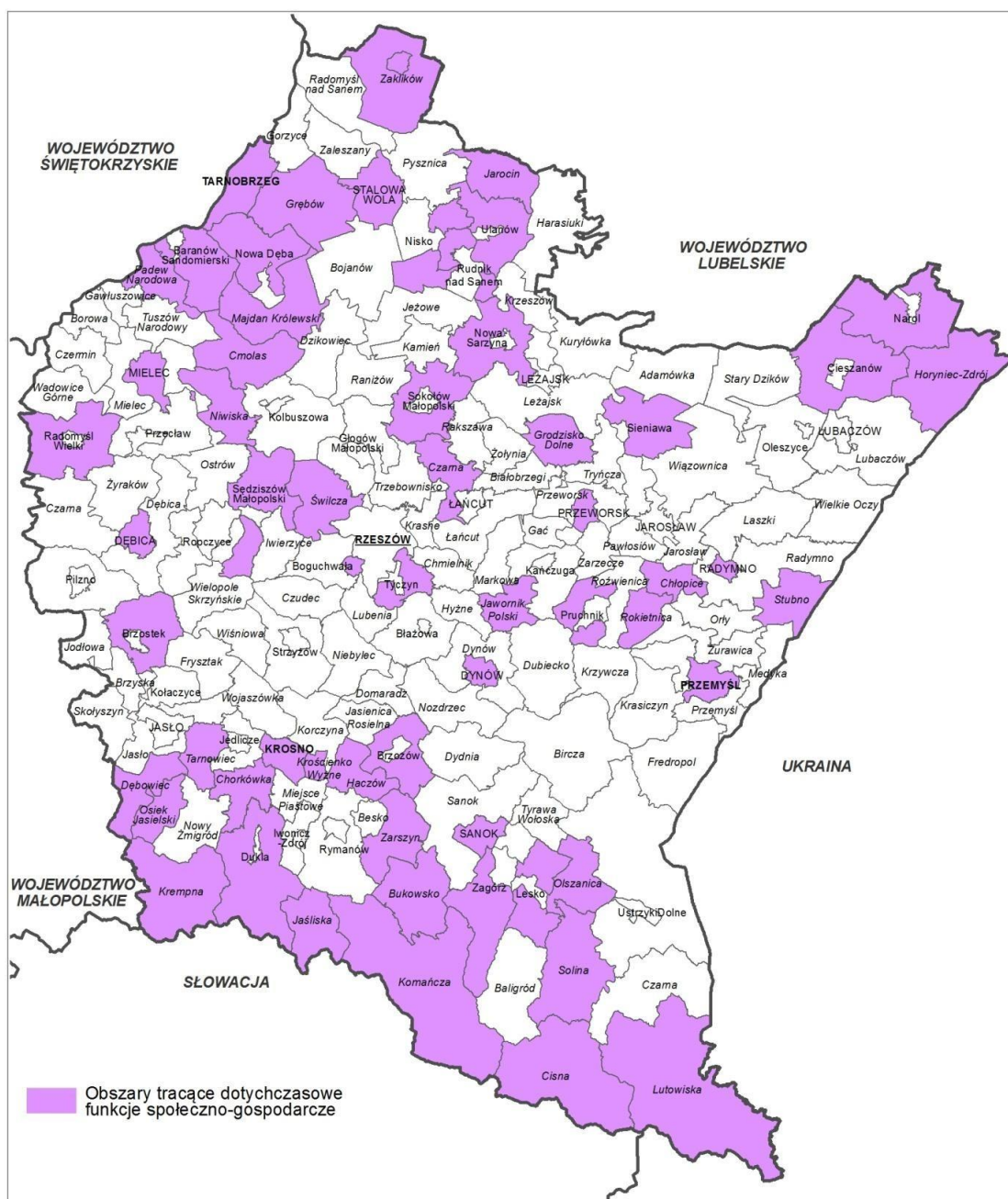

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze**

Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze zostały zakwalifikowane w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 do grupy obszarów funkcjonalnych wymagających restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej. Przyczyną wykształcenia się takich obszarów były przemiany gospodarcze o charakterze strukturalnym oraz zmiany na lokalnych rynkach zatrudnienia, w wyniku których zmalało znaczenie gospodarcze pewnych obszarów, w szczególności miejskich, jak również nastąpiła koncentracja negatywnych zjawisk społecznych i fizyczna degradacja zabudowy mieszkaniowej oraz przestrzeni miejskich.

Mapa 43. Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze

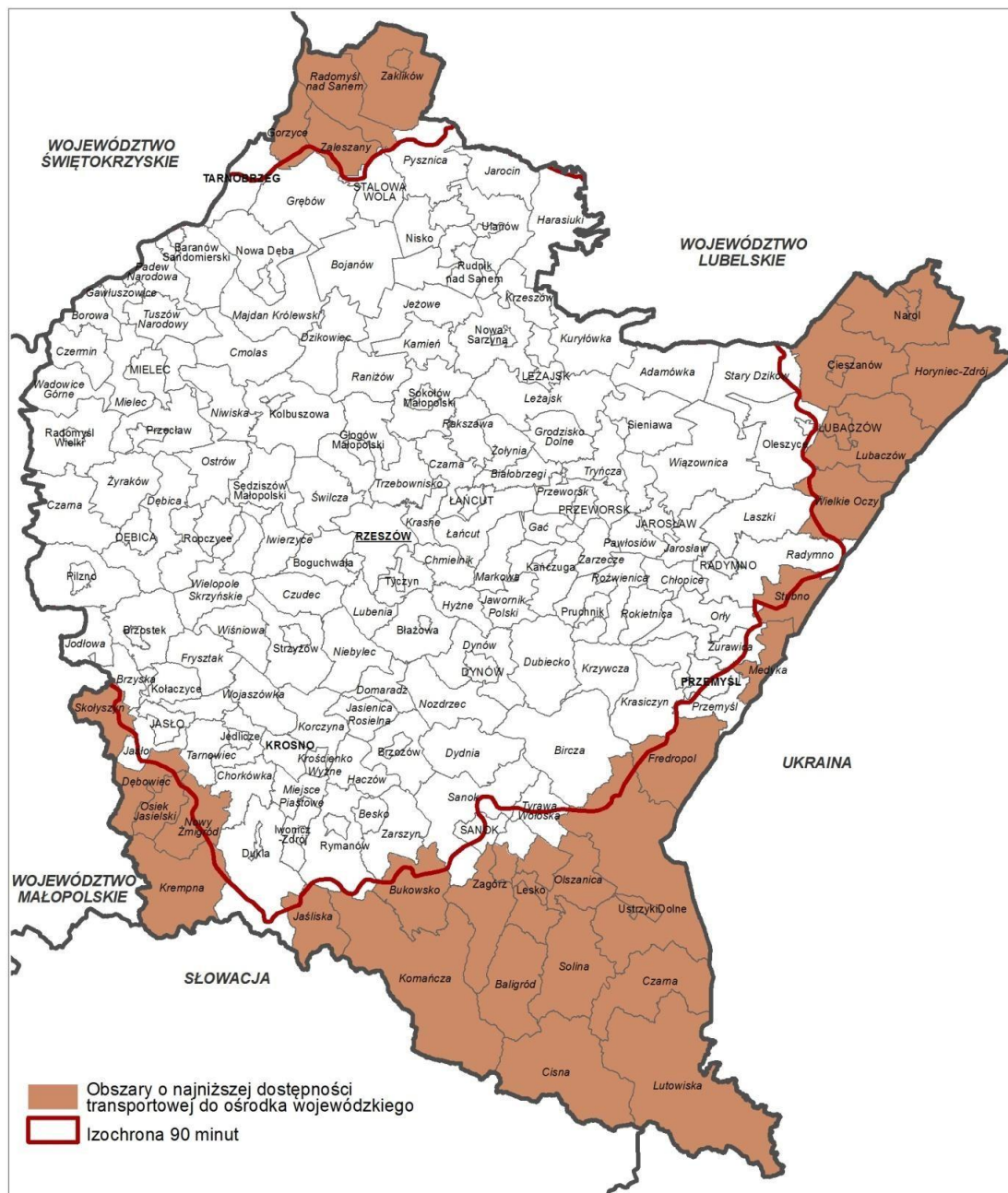

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego**

Nowoczesna i dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa jest niezbędna w kształtowaniu wzrostu gospodarczego regionu opartego na zasadzie zrównoważonego rozwoju. Jednym z ważniejszych elementów rozwoju infrastruktury transportowej jest dostępność komunikacyjna do ośrodka wojewódzkiego - miasta Rzeszowa. Do obszarów o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego zaliczono gminy, których obszar poza izochroną o wartości 90 minut, przekracza 50% ich powierzchni.

Mapa 44. Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego

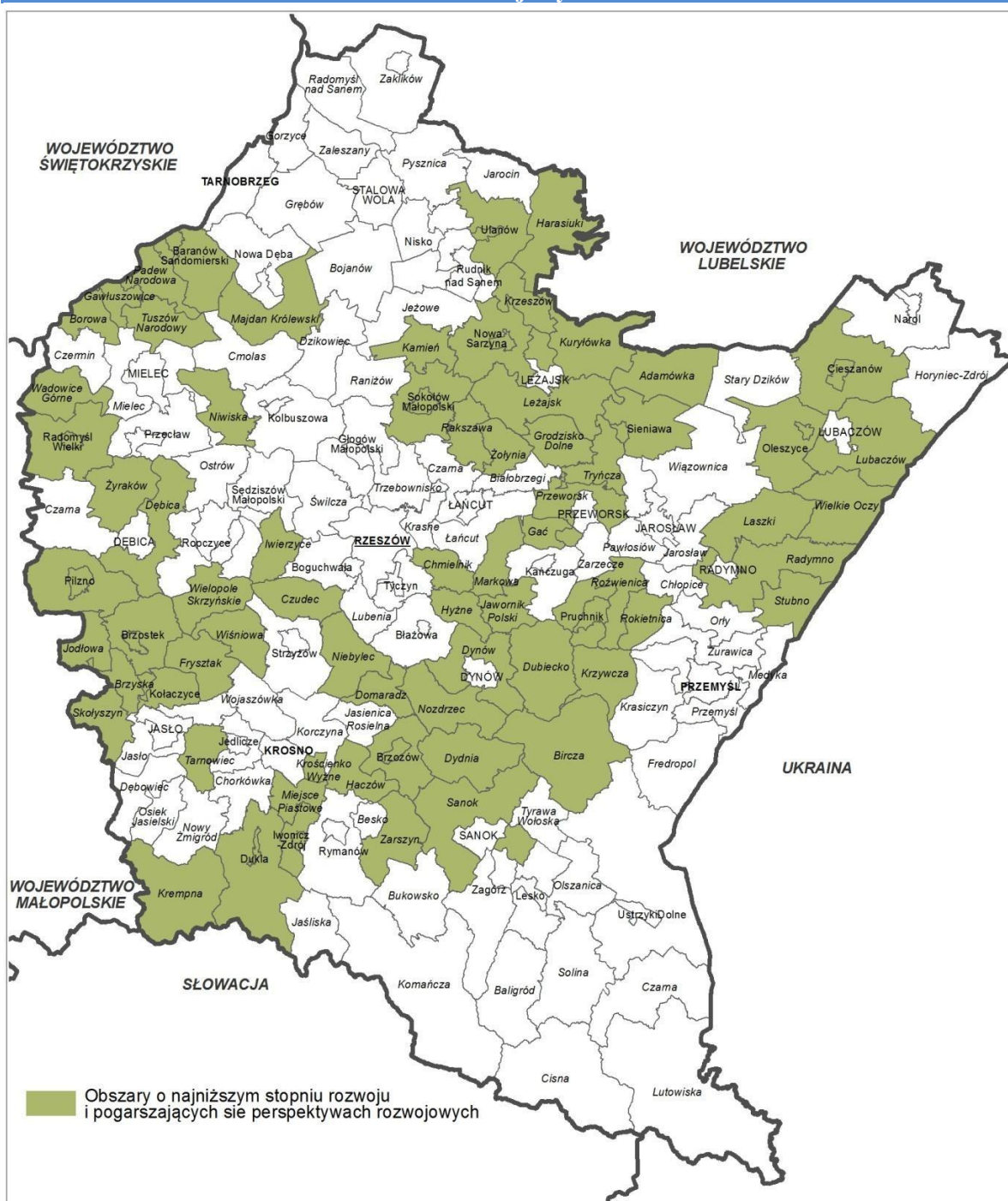

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych**

Warunkiem powstania jednostek przestrzennych posiadających znamiona obszarów o najniższym stopniu rozwoju oraz pogarszających się perspektywach rozwojowych, jest nagromadzenie się na ich obszarze niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych. W skład obszarów o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych wchodzi 70 gmin województwa podkarpackiego.

Mapa 45. Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych

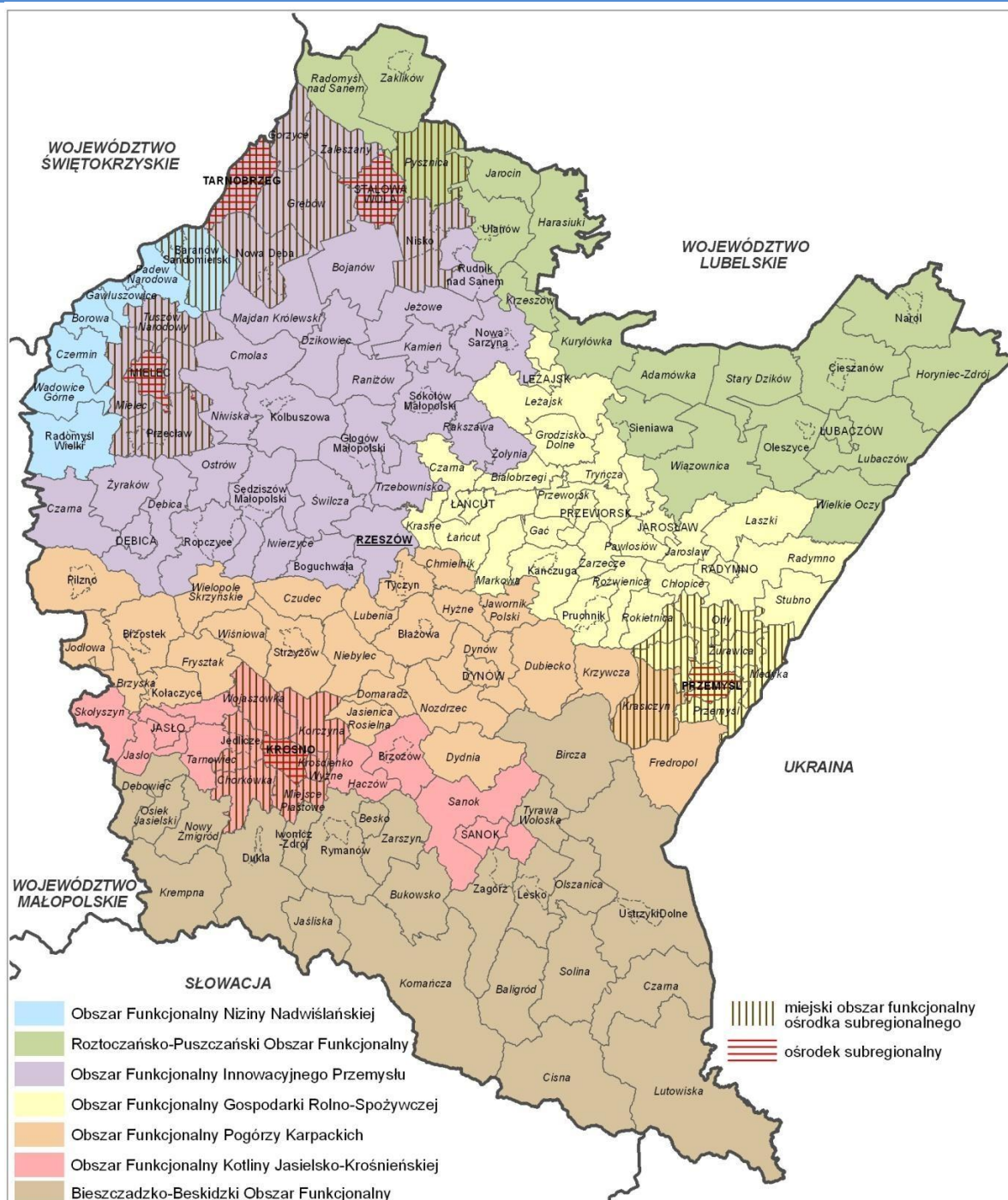

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

• **Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym**

W celu identyfikacji obszarów o różnych priorytetach rozwojowych oraz określenia niezbędnych działań służących optymalnemu wykorzystaniu ich potencjałów dla rozwoju województwa, wyznaczone zostały obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju.

Mapa 46. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym

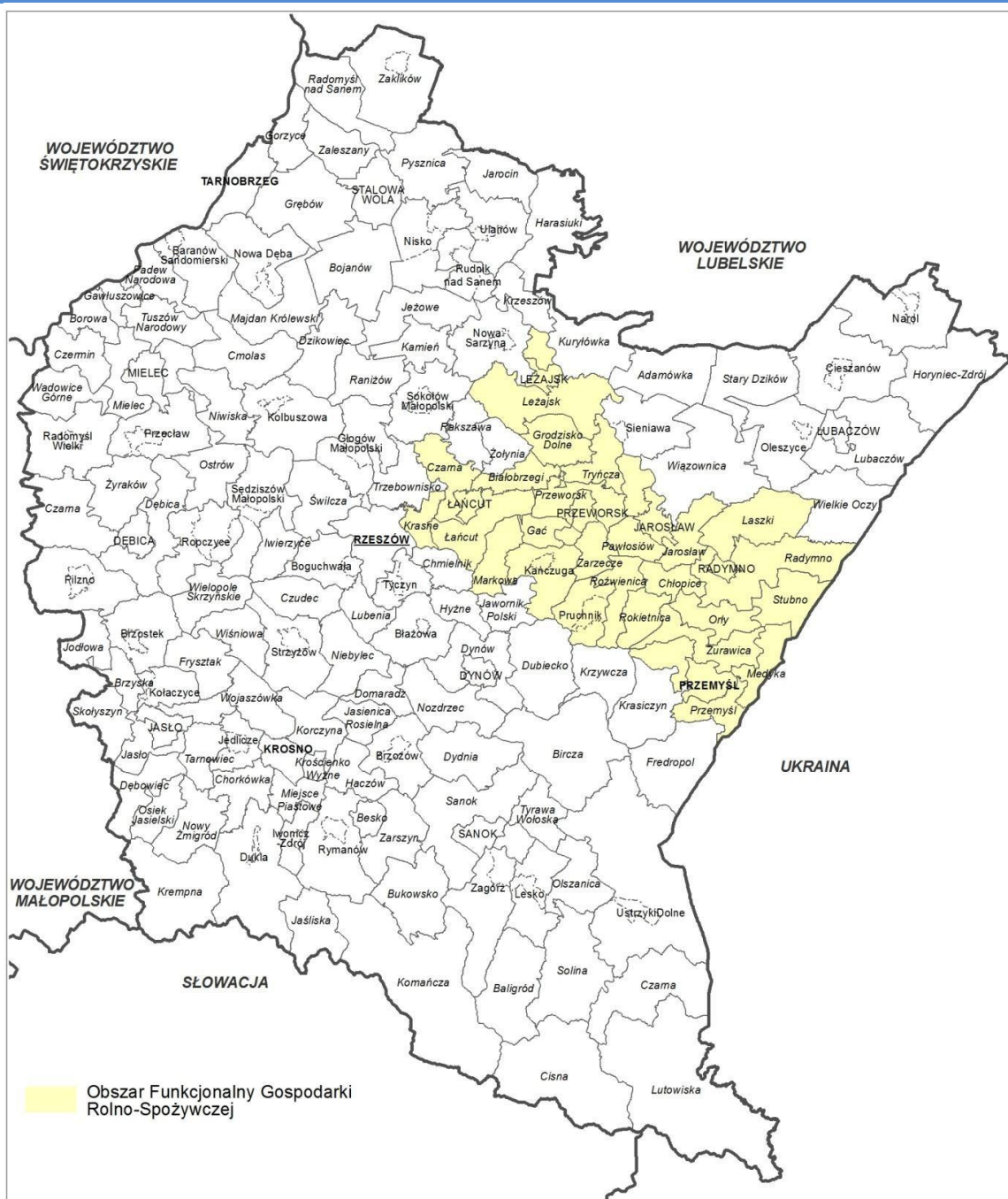

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszar Funkcjonalny Gospodarki Rolno-Spożywczej (OFGR-S)**

Obszar Funkcjonalny Gospodarki Rolno-Spożywczej (OFGR-S) obejmuje gminy położone w pasie pomiędzy Łańcutem i Leżajskiem, a Przemyślem. Zlokalizowany jest na części Podgórze Rzeszowskiego, Pradoliny Podkarpackiej, Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Płaskowyżu Kolbuszowskiego oraz Doliny Dolnego Sanu. Na terenie obszaru znajdują się 23 gminy wiejskie i 6 miejskich, które zostały włączone do OFGR-S w celu zapewnienia jego spójności przestrzennej oraz ze względu na pełnioną ważną rolę w obsłudze terenów wiejskich.

Mapa 47. Położenie Obszaru Funkcjonalnego Gospodarki Rolno-Spożywczej

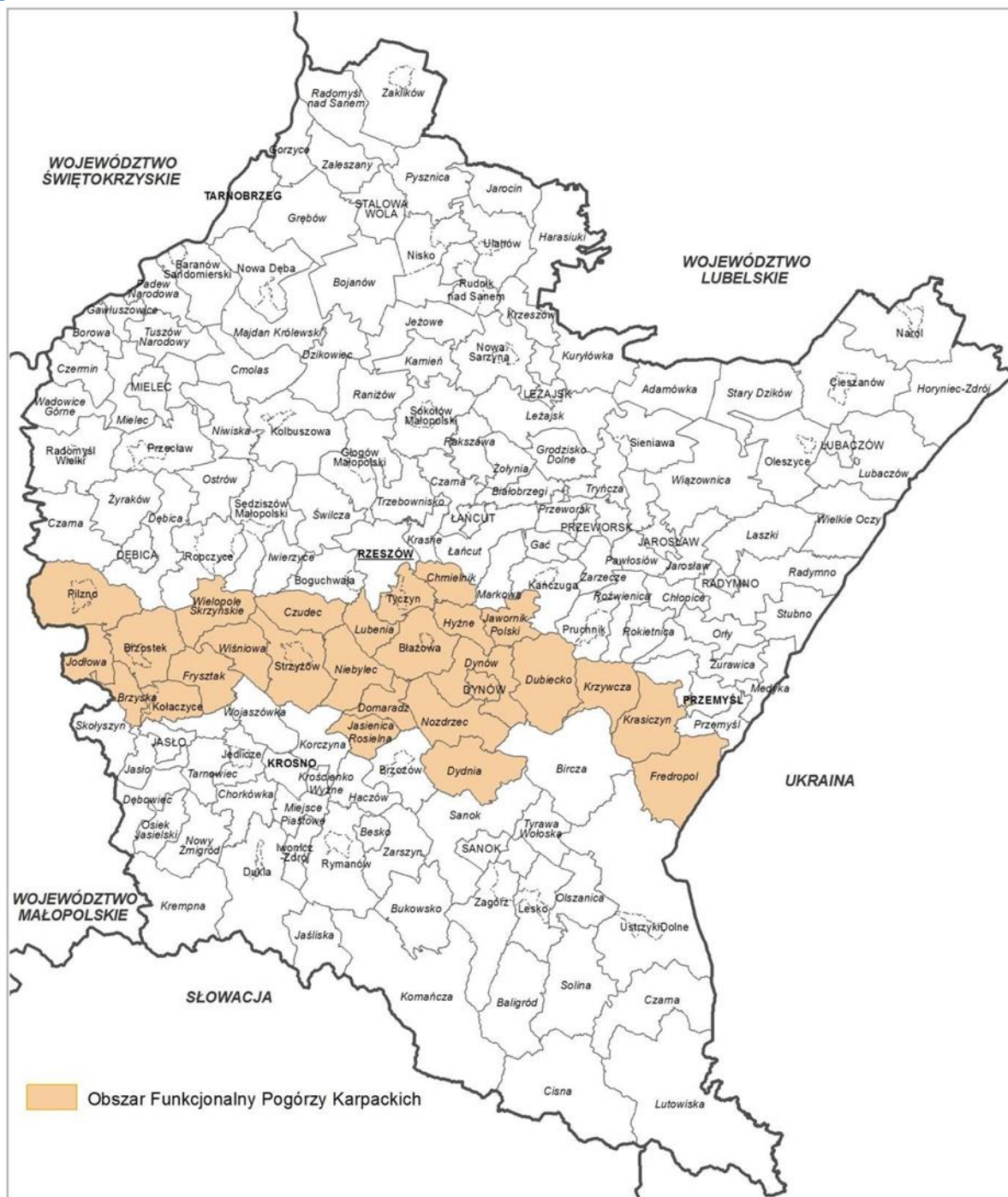

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

- **Obszar Funkcjonalny Pogórzy Karpackich (OFPK)**

Obszar Funkcjonalny Pogórzy Karpackich (OFPK) obejmuje gminy położone w podkarpackiej części Pogórza Ciężkowickiego oraz na terenach Pogórza Strzyżowskiego, Pogórza Dynowskiego i Pogórza Przemyskiego. Priorytetem rozwojowym jest tego obszaru jest wykorzystanie walorów naturalnych dla żywienia społeczno-gospodarczego obszaru przez rozwój agroturystyki, rolnictwa i drobnej przedsiębiorczości.

Mapa 48. Położenie Obszaru Funkcjonalnego Pogórzy Karpackich

Źródło: Opracowanie Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie.

**IV. ROLNICTWO NA OBSZARACH GÓRSKICH
WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO –
CECHY CHARAKTERYSTYCZNE, OGRANICZENIA
W PRODUKCJI ROLNICZEJ, DEFICYTY I SZANSE
ROZWOJOWE**

4.1. Cechy charakterystyczne dla rolnictwa górskiego w województwie podkarpackim

Na obszarach górskich województwa podkarpackiego obok funkcji turystyczno-rekreacyjnej i gospodarki leśnej ważną rolę odgrywa rolnictwo jako miejsce pracy, dające utrzymanie mieszkającej tu ludności. Produkcja rolnicza jest tu w dużej mierze prowadzona w sposób tradycyjny, a z uwagi na ukształtowanie terenu i ostry klimat jest utrudniona i wymaga ponoszenia zwiększonych nakładów. Obok gospodarstw socjalnych (często ich właściciele to dwuzawodowcy, a sprzęt rolniczy w gospodarstwach to tzw. Samoróbki) funkcjonują tu także gospodarstwa towarowe wyposażone w nowoczesny sprzęt rolniczy.

Rola rolnictwa obok pozyskiwania ziemiopłodów polega tu na zachowaniu unikatowych wartości kulturowych a także przyrodniczych i krajobrazowych. Rolnictwo rejonu to też ważne miejsce z punktu widzenia zachowania bioróżnorodności biologicznej.

W rolnictwie górskim rejonu notowane jest ukryte bezrobocie, nienowoczesność, monofunkcyjność, duży udział gruntów marginalnych w ogólnej powierzchni gruntów rolnych, niedorozwój infrastruktury. W miejscowościach mało atrakcyjnych turystycznie notuje się zjawisko depopulacji. Z uwagi na ukształtowanie terenu występuje w rejonie górskim zjawisko erozji. Dlatego w górach na polach uprawnych stosowana jest uprawa przeciwerozryjna oraz używane są specjalne maszyny rolnicze. Warunki klimatyczne uniemożliwiają lub ograniczają uprawę wielu gatunków roślin uprawnych. Uzyskiwane plony roślin uprawnych są niskie. Gospodarstwa rolne są małe i podzielone na oddalone działki. Stąd poszukiwane są przez rolników alternatywne lub dodatkowe źródła dochodu, jak: agroturystyka, produkty ekologiczne, pszczelarstwo, winnice, chów pstrąga, wikliniarstwo, rękodzieło itp. Znaczną powierzchnię rejonów górskich zajmują trwałe użytki zielone, a z tym związana jest produkcja zwierzęca jak chów bydła, owiec czy kóz. Częstym zjawiskiem są szkody powodowane przez dzikie zwierzęta łowne oraz prawnie chronione, stąd konieczność wypłaty licznych odszkodowań. Powyższe ma wpływ na zniechęcenie rolników do uprawy pól rolnych. Znaczna część rejonu górskiego podlega różnym formom ochrony przyrody, co z kolei ogranicza możliwość rozwoju intensywnych technologii produkcji rolniczej. Kolejnym czynnikiem charakterystycznym dla obszarów górskich jest najczęściej znaczne oddalenie od rynków zbytu i zaopatrzenia w środki produkcji.

Niepokojącym zjawiskiem jest systematyczny spadek pogłowia zwierząt hodowlanych, zwłaszcza zwierząt trawożernych (w województwie podkarpackim spadek pogłowia bydła był największy i wynosił ok. 60% w stosunku do 1995 r., podobna sytuacja dotyczy pogłowia owiec i koni), co skutkuje marginalnym wykorzystywaniem tak dużej powierzchni istniejących użytków zielonych, ubożeniem bioróżnorodności oraz zmniejszeniem zasobności gleb w substancję organiczną. Jest to o tyle istotne, że występują tu rodzime i górskie rasy zwierząt:

- bydło simentalskie,
- bydło polskie czerwone,
- owce cakle,
- polska owca górską,
- konie huculskie,
- kozy karpackie,

które dla ich zachowania wymagają określonej polityki hodowlanej uwzględniającej specyfikę tych ras i specyfikę obszarów górskich. Wsparcie ww. ras i gatunków tylko w ramach programów ochrony zasobów genetycznych jest niewystarczające, co skutkuje stałym spadkiem pogłowia tych zwierząt.

Rolnictwo, obok gospodarki leśnej jest największym użytkownikiem przestrzeni przyrodniczej. Opisane powyżej sytuacje mają swoje negatywne skutki również z punktu widzenia zmniejszania się bioróżnorodności terenów górskich, zmniejszania się atrakcyjności krajobrazu (zarośnięte łąki i pastwiska, brak zwierząt, rośliny uciążliwe i inwazyjne – Barszcz Sosnowskiego, itp.), a w konsekwencji atrakcyjności turystycznej.

Jedną ze specyficznych cech rolnictwa górskiego są niewielkie możliwości zmiany profilu produkcji na podstawie informacji płynących z rynku, bo uwarunkowania przyrodnicze narzucają sposób wykorzystania ziemi rolniczej, a to z kolei ma wpływ na kierunki chowu zwierząt czy dobór roślin uprawnych.

Ukształtowanie terenu oraz suma opadów wymuszają wysoki udział użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych należących do gospodarstw górskich. Widoczne są tu nadal słabe powiązania między wysokim udziałem trwałych użytków zielonych w gospodarstwach górskich i podgórskich a chowem zwierząt gospodarskich.

4.2. Ograniczenia produkcji rolniczej na terenach górskich

Jedną z przyczyn zmniejszania się produkcyjnej roli rolnictwa górskiego jest jego niska konkurencyjność, ze względu na trudne warunki przyrodnicze. W miarę wzrostu wysokości nad poziom morza dłużej zalega pokrywa śnieżna, skraca się okres wegetacyjny, wyższe są opady i większa prędkość wiatrów. W górach wyższe są wskaźniki wilgotności względnej powietrza oraz większa intensywność promieniowania słonecznego. Dużą zmienność wykazuje również pokrywa glebowa. Wraz ze wzrostem nachylenia skłónów intensyfikują się procesy erozyjne (zwłaszcza erozja wodna). Uprawa wielu gatunków roślin jest niemożliwa lub ryzykowna.

Rolnikom trudniej jest dostosować się do zmieniających się warunków rynkowych czy unowocześnić gospodarstwo. Zwiększone koszty produkcji rolnej na obszarach górskich przy cenach wolnorynkowych wpływają na niską opłacalność uprawy wielu roślin. Z kolei peryferyjność niektórych terenów utrudnia zbyt ziemiopłodów. Część rolników zaniechała prowadzenia produkcji rolniczej, a dodatkowo znaczny odsetek gospodarstw jest bez następcy.

Ze względu na ograniczenia klimatyczno-glebowe na obszarach górskich działające gospodarstwa zajmują się najczęściej produkcją bydłą, owczarską lub utrzymują konie. Jednostkowa opłacalność tych kierunków systematycznie spada. Wymusza to zwiększanie skali produkcji lub jej zaniechanie. Bardzo istotnym ograniczeniem, zgłaszanym przez rolników chcących powiększać gospodarstwa, jest właściwie brak możliwości pozyskania (zakupu lub wieloletniej dzierżawy) gruntów rolnych, pomimo, że zdecydowana większość posiadaczy gruntów nie prowadzi żadnej działalności rolniczej. Głównymi przyczynami tego stanu rzeczy jest system ubezpieczenia społecznego rolników i system dopłat obszarowych.

Paradoksalnie, zaniechanie produkcji rolniczej, a zwłaszcza produkcji zwierzęcej i przejście na utrzymywanie dla uzyskania dopłat obszarowych trwałych użytków zielonych, daje większy dochód gospodarstwu niż jakakolwiek produkcja zwierzęca. To powoduje drastyczny spadek pogłowia zwierząt oraz utrwalanie niekorzystnej struktury agrarnej. Taka atrakcyjność uzyskiwania dochodów tylko z tytułu posiadania ziemi, bez jakiegokolwiek pracy i ryzyka sprawia, że znaczne obszary ziemi rolniczej, szczególnie popegeerowskiej, trafiły do osób niezwiązanych wcześniej i teraz z rolnictwem. W produkcji zwierzęcej, zwłaszcza owczarskiej, dużym ograniczeniem są szkody wyrządzane przez wilki. Właściwie brak możliwości skutecznej ochrony stad przed tymi drapieżnikami, zniechęca rolników do dalszego utrzymywania owiec.

W produkcji rolniczej istotne znaczenie ma umiejętność zarządzania gospodarstwem, w tym szczególnie zarządzania finansami. Niestety istnieje spora liczba gospodarstw, które przeinwestowały swoje gospodarstwa, popadając w zadłużenie.

Na terenie Podkarpacia funkcjonują ośrodki hodowlane, działające w polskim systemie jednostek badawczo-rozwojowych, utrzymujące górskie rasy zwierząt. Ośrodki te dzięki wieloletniej działalności i współpracy z rolnikami stały się autentycznymi, właściwie jedynymi liderami hodowli na Podkarpaciu. Niestety pozbawione jakiegokolwiek wsparcia inwestycyjnego, w tym wsparcia w ramach WPR, przy ograniczonych płatnościach obszarowych (degresywność) tracą zdolność pozostawania nadal liderem ze szkodą dla całego rolnictwa górskiego. Jest to o tyle niekorzystne w sytuacji gdy uczelnie wyższe, szkoły rolnicze, instytucje otoczenia rolnictwa nie posiadają własnych gospodarstw rolnych i w bardzo ograniczonym zakresie współpracują z hodowcami.

Zauważyć należy brak systemowego wsparcia rolnictwa górskiego przez naukę i doradztwo rolnicze. Praktycznie nie prowadzi się badań naukowych w tym obszarze, a udział nauki w kształtowaniu polityki rolnej obszarów górskich, tak przecież odmiennych od nizinnych, jest marginalny.

Nowym zjawiskiem jest negatywny odbiór jakiegokolwiek działalności rolniczej, zwłaszcza związanej z utrzymywaniem zwierząt przez ludność zamieszkujejącą wieś, a coraz częściej nie mającą nic wspólnego z rolnictwem. Wiąże się to z migracjami, atrakcyjnością wsi jako miejsca do osiedlania dla mieszkańców miast.

4.3. Deficyty rozwojowe w rolnictwie górskim

Do najważniejszych deficytów rozwojowych w rolnictwie górskim zaliczono:

- niewielkie możliwości zmiany profilu produkcji na podstawie informacji płynących z rynku, gdyż uwarunkowania przyrodnicze narzucają sposób wykorzystania ziemi rolniczej, a to z kolei ma wpływ na kierunki chowu zwierząt czy dobór roślin uprawnych,
- starzenie się społeczeństwa przy jednoczesnej migracji ludzi młodych, brak następców do prowadzenia gospodarstwa rolnego; wyludnione partie gór stają się mniej atrakcyjne turystycznie, pustoszeją zagrody, a pielęgnowane do niedawna łąki i wypasane pastwiska szybko porastają krzewami, później lasem; depopulacja obszarów górskich oraz zanikanie produkcji rolniczej nie pozwala na spełnianie podstawowych funkcji obszarów górskich związanych z gospodarką wodną, leśną, turystyką i produkcją rolną,
- trwały dysparytet dochodowy rolnictwa górskiego w porównaniu do rolnictwa z terenów nizinnych, co skutkuje utrudnioną akumulacją kapitału w gospodarstwach położonych na terenach górskich i jest przyczyną narastania dysproporcji rozwojowych pomiędzy rolnictwem obszarów górskich i pozostałych,
- brak opracowanych strategii marketingowych dla produktów żywnościowych i surowców rolniczych pochodzących z obszarów górskich,
- mała liczba lokalnych przetwórci skupujących surowce i płody rolne wytwarzanych przez producentów rolnych,
- brak efektywnie działających łańcuchów dystrybucji żywności skupiających rolników, przetwórstwo rolno-spożywcze, handel i gastronomię pozwalających na dotarcie z produktami wysokiej jakości do wymagających konsumentów,
- niedorozwój infrastruktury otoczenia rolnictwa (infrastruktura techniczna, doradztwo rolnicze, infrastruktura ekonomiczna, usługowa, itd.) ograniczający możliwości współpracy rolników i rozwój gospodarstw rolniczych,
- wadliwa struktura obszarowa gospodarstw rolniczych oraz niewłaściwie ukształtowany różnóg gospodarstw utrudniający poprawę efektywności gospodarowania,
- nieuregulowane stosunki własnościowe ograniczające przepływ ziemi z likwidowanych gospodarstw rolniczych do gospodarstw potencjalnie rozwojowych,
- niedobory wody, brak wodociągów, wyeksploatowany system melioracji wodnych.

4.4. Szanse rozwojowe w kontekście rolnictwa górskiego na Podkarpaciu

Do najważniejszych szans rozwojowych w kontekście rolnictwa górskiego na Podkarpaciu zaliczono:

- rosnący popyt, zarówno w kraju jak i zagranicą na produkty żywnościowe charakteryzujące się specyficznymi, niepowtarzalnymi walorami smakowymi jak i też geograficzno-kulturowymi,
- rosnąca świadomość społeczeństwa co do funkcji obszarów górskich i roli rolnictwa w spełnianiu tych funkcji; można wyróżnić następujące ściśle powiązane i wchodzące w interakcje ze sobą funkcje obszarów górskich: zgromadzenie i właściwe rozdysponowanie zasobów wodnych – wysokie opady i fakt występowania wielu rzek powodują, że ziemie górskie odgrywają zasadniczą rolę w gospodarce wodnej kraju; właściwa gospodarka wodna w zlewniach górskich jest uzależniona od prawidłowej proporcji w użytkowaniu ziemi – chodzi tu przede wszystkim o zachowanie granicy rolno-leśnej czy proporcji między użytkami zielonymi a gruntami ornymi, pomnażanie zasobów leśnych; rola lasów górskich wykracza poza funkcję czysto produkcyjną, funkcja ochronna ma charakter wiodący, dotyczy to zwłaszcza powietrza i retencji wodnej, wykorzystanie walorów środowiska górskiego do rozwoju agroturystyki i turystyki, prowadzenie produkcji rolnej zgodnie ze specyfiką miejscowych warunków,

- możliwość świadczenia usług rolno-środowiskowych powiązanych z produkcją rolniczą (np. ochrona walorów krajobrazu górskiego, ochrona środowiska przyrodniczego poprzez programy rolno-środowiskowe, ochrona wód),
- możliwość aktywizacji pozarolniczych funkcji obszarów górskich poprzez właściwe określenie miejsca i roli rolnictwa w możliwości rozwoju innych dziedzin działalności gospodarczej na terenach górskich (gospodarka wodna, leśnictwo, turystyka),
- zapewnienie wsparcia dla rolnictwa górskiego, np. poprzez wydzielenie specjalnego instrumentu – działania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej ukierunkowanego bezpośrednio na kompleksowy rozwój rolnictwa górskiego; tego typu działanie powinno być wdrażane regionalnie z możliwością modyfikacji na poziomie województwa i wyboru obszarów wsparcia najbardziej pożądanych w danym regionie – działanie powinno być wdrażane przez samorządy województw w wypracowanym do tej pory schemacie w ramach kolejnych perspektyw WPR; samorządy województw realizujące strategie rozwoju województw występowałyby w charakterze podmiotów wdrażających, które mogłyby decydować o realizacji schematów (w ramach tego działania) najbardziej potrzebnych ze względu na warunki regionalne – tego typu działanie byłoby instrumentem zarządzanym centralnie, realizowanym regionalnie,
- produkcyjne wykorzystanie użytków zielonych poprzez chów zwierząt trawożernych – impulsem do podjęcia takiej produkcji powinny być gratyfikacje finansowe do 1 ha wypasanych użytków zielonych lub do 1 DJP wypasanych zwierząt; przykładem takiego rozwiązania, sprawdzonego w praktyce jest program Podkarpacki Naturalny Wypas realizowany przez Samorząd Województwa Podkarpackiego – Program ten, jedyny w skali kraju i cieszący się dużym zainteresowaniem, mógłby stać się programem rządowym, jego głównym celem jest zachowanie, ochrona oraz odtworzenie różnorodności biologicznej charakterystycznego krajobrazu, a także ochrona środowiska przyrodniczego w oparciu o wypas na terenie atrakcyjnym krajobrazowo i turystycznie; wsparcie finansowe ma między innymi na celu utrzymanie i podejmowanie chowu zwierząt trawożernych (w tym bydła simentalskiego), z ukierunkowaniem na produkcję wysokiej jakości naturalnego produktu regionalnego, również ekologicznego,
- stworzenie markowych produktów charakterystycznych dla województwa podkarpackiego, jak np. „Podkarpacka Wołowina”; uwarunkowanie geograficzne i przyrodnicze województwa podkarpackiego sprzyjają użytkowaniu bydła simentalskiego o użytkowości mlecznej i mięsnej – z opasu naturalnego simentali na zasobnych w rośliny prozdrowotne łąkach i pastwiskach Beskidu Niskiego i Bieszczadów można pozyskać wysokiej jakości wołowinę; produkcja wołowiny może opierać się o naturalne zasoby, co ma istotne znaczenie dla konsumentów zwracających uwagę na aspekt etyki, zdrowia i dobrostanu zwierząt – tak pozyskany produkt jest mięsem z wielkim potencjałem, dającym konsumentom dużą satysfakcję kulinarną i smakową,
- bogata bioróżnorodność karpaccich łąk i pastwisk, która jest źródłem bogatych zasobów paszowych oraz tworzy unikatowy krajobraz górski atrakcyjny turystycznie; licznie występujące gatunki roślin w tym ziół, mogą stanowić bazę surowcową dla zakładów przetwarzających i konfekcjonujących zioła,
- rolnictwo ekologiczne jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej, produkcja ekologiczna powinna łączyć przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, wspomagać wysoki stopień różnorodności biologicznej, wykorzystywać naturalne procesy oraz zapewnić właściwy dobrostan zwierząt,
- cykliczne imprezy, wydarzenia o charakterze rolniczym, promujące region i jego górskie rolnictwo, np. Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych organizowana przez Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale, Agrobieszczady w Lesku, Targi Końskie w Lutowiskach, Pożegnanie Wakacji w Rudawce Rymanowskiej obejmujące Krajową Wystawę Bydła Simentalskiego, Regionalny Czempionat Konia Huculskiego oraz Wystawę Ras Rodzimych, które odwiedza corocznie kilkadziesiąt tysięcy osób.

**V. POZIOM WSPARCIA ROZWOJU ROLNICTWA
I OBSZARÓW WIEJSKICH Z FUNDUSZY I PROGRAMÓW
UE W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM**

5.1. Działania wdrażane przez samorząd województwa realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Samorząd Województwa Podkarpackiego przy pomocy Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich realizuje zadania delegowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Łączny limit środków dla województwa podkarpackiego wynosi ponad **1,36 mld zł**.*

*wg kursu euro 4,6891 zł; o przeliczeniu limitu wyrażonego w euro na zł decyduje kurs euro Europejskiego Banku Centralnego podany w przedostatnim dniu roboczym miesiąca poprzedzającego miesiąc, w którym zawierana jest umowa.

Opis działań wdrażanych przez samorząd województwa⁷:

5.1.1. Wsparcie na inwestycje związane z rozwojem, modernizacją i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa typ operacji „Scalenie gruntów”

Pomoc przyznawana jest na operacje w zakresie prac scaleniovych oraz zagospodarowania poscaleniowego.

Beneficjent - starosta.

W województwach: dolnośląskim, lubelskim, małopolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim wysokość pomocy udzielanej na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniovym wynosi maksymalnie 800 euro, natomiast dla prac poscaleniowych 2000 euro. W pozostałych województwach wysokość pomocy udzielanej na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniovym wynosi maksymalnie 650 euro i 1900 euro na wykonanie prac poscaleniowych.

I nabór wniosków trwał od 31 marca 2016 r. do 27 maja 2016 r.

W ramach naboru złożonych zostało 14 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegało się 7 powiatów. 2 wnioski zostały odrzucone ze względu na niespełnienie warunków formalnych.

Dofinansowaniem zostało objętych 12 operacji (wszystkie znajdujące się na zatwierdzonej liście rankingowej).

Na przełomie września/października 2016 r. zostały zawarte umowy pomiędzy Województwem Podkarpackim, a Wnioskodawcami ubiegającymi się o przyznanie pomocy.

Pomoc trafiła do 6 powiatów (przeworski, jarosławski, przemyski, leżajski, rzeszowski, mielecki).

Najwięcej gruntów zostanie scalonych w powiecie przeworskim tj. 3 477,54 ha, jarosławskim – 3 200,91 ha oraz leżajskim - 2 689,82 ha. Zgodnie z informacjami zawartymi we wnioskach zaplanowano scalenia w 14 miejscowościach. Łączna powierzchnia scalanych gruntów to obszar 13 338,73 ha

Całkowity koszt realizacji wszystkich 12 operacji wynosi 136 802 915,06 zł, z czego wartość dofinansowania to 136 802 915,06 zł (w tym EFRROW 87 047 672,00 zł). Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu to 3705, a planowanych do budowy jest 320 km dróg, natomiast przebudowanych ma być około 300 km dróg.

II nabór wniosków trwał od 2 do 19 stycznia 2018 r.

W ramach naboru złożonych zostało 5 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegały się 3 powiaty. W dniu 7 czerwca 2018 r. zostało podpisanych 5 umów o dofinansowanie (wszystkie znajdujące się na zatwierdzonej liście rankingowej). Całkowity koszt realizacji wszystkich operacji wynosi 27 096 611,58 zł, z czego wartość dofinansowania to 27 096 611,58 zł (w tym EFRROW 17 241 567,00 zł).

⁷ Opracowano na podstawie informacji przekazanych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich, wg stanu na dzień 31 grudnia 2018 r.

Pomoc trafi do 3 powiatów (jarosławski, przemyski, rzeszowski). Łączna powierzchnia scalanych gruntów wyniesie ponad 2 323,27 ha, a scalenia zostaną przeprowadzone w 5 miejscowościach. Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu to 731. Planowanych do budowy jest 67,2 km dróg, natomiast przebudowanych ma być ok. 29,5 km.

III nabór wniosków trwał od 25 lipca 2018 r. do 31 sierpnia 2018 r.

W ramach naboru złożonych zostało 13 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegali się 3 powiaty (jasielski, leżajski, przeworski). Łącznie zostanie podpisanych 13 umów z 3 beneficjentami na łączną kwotę 68 626 456,59 zł dofinansowanie to 68 626 456,59 zł (w tym EFRROW 43 666 994,00 zł). Łączna powierzchnia scalanych gruntów wyniesie około 5 700 ha. Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu wynosi 1493. Planowanych do budowy jest 110,21 km dróg, natomiast przebudowanych ma być około 114,28 km.

IV nabór wniosków trwał od 2 stycznia 2019 r. do 31 stycznia 2019 r.

W ramach naboru złożonych zostało 7 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegało się 4 powiaty. Jeden z wniosków został odrzucony/wycofany z przyczyn formalnych. Do końca czerwca 2019 r. podpisanych zostało 6 umów o dofinansowanie z trzema beneficjentami (wszystkie z zatwierdzonej listy operacji). Pomoc trafi do 3 powiatów (przeworski, jarosławski, tarnobrzegi). Całkowity koszt realizacji wszystkich operacji to 87 209 298,21 zł, z czego poziom dofinansowania to 87 209 298,21 zł (w tym EFRROW 55 491 267,00 zł). Łączna powierzchnia scalanych gruntów wyniesie 7 283,48 ha. Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu 2 090, a planowanych do budowy jest 174 km dróg, natomiast przebudowanych ma być ponad 126 km dróg.

V nabór wniosków trwał od 2 września 2019 r. do 15 października 2019 r.

W ramach naboru złożonych zostało 5 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegało się 4 powiaty. Wnioski z dwóch powiatów: mieleckiego (1wniosek) oraz brzozowskiego (2 wnioski) zostały pozostawione bez rozpatrzenia, z uwagi na niespełnienie wymogów formalnych. Na liście operacji zakwalifikowanych do otrzymania pomocy znalazły się dwa powiaty: rzeszowski oraz jarosławski.

W ramach naboru zostało podpisanych 2 umowy na łączną kwotę 15 612 406,78 zł, z czego wartość dofinansowania to 15 612 406,78 zł (w tym EFRROW 9 934 172,00 zł). Łączna powierzchnia scalanych gruntów wyniesie 1 283,93 ha. Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu to 402. Planowanych do budowy jest 17 km dróg, natomiast przebudowanych ma być ponad 46 km dróg.

VI nabór wniosków trwał od 3 stycznia 2022 r. do 28 lutego 2022 r.

W ramach naboru złożonych zostało 6 wniosków o przyznanie pomocy na łączną kwotę 88 082 483,49 zł, z czego wartość dofinansowania to 88 082 483,49 zł (w tym EFRROW 56 046 878,00 zł). O pomoc ubiega się 5 powiatów: brzozowski (2 wnioski), przemyski, przeworski, łańcucki).

Zgodnie ze złożonymi wnioskami o przyznanie pomocy planowana łączna powierzchnia scalanych gruntów wyniesie 6 856,74 ha. Liczba gospodarstw uczestniczących w scaleniu wynosi 779, a planowanych do budowy jest 54,56 km dróg, natomiast przebudowanych ma być ponad 137,46 km dróg. W chwili obecnej trwa weryfikacja przedłożonych wniosków zgodnie z obowiązującymi procedurami.

VII nabór wniosków trwać będzie od 27 czerwca 2022 r. do 25 lipca 2022 r.

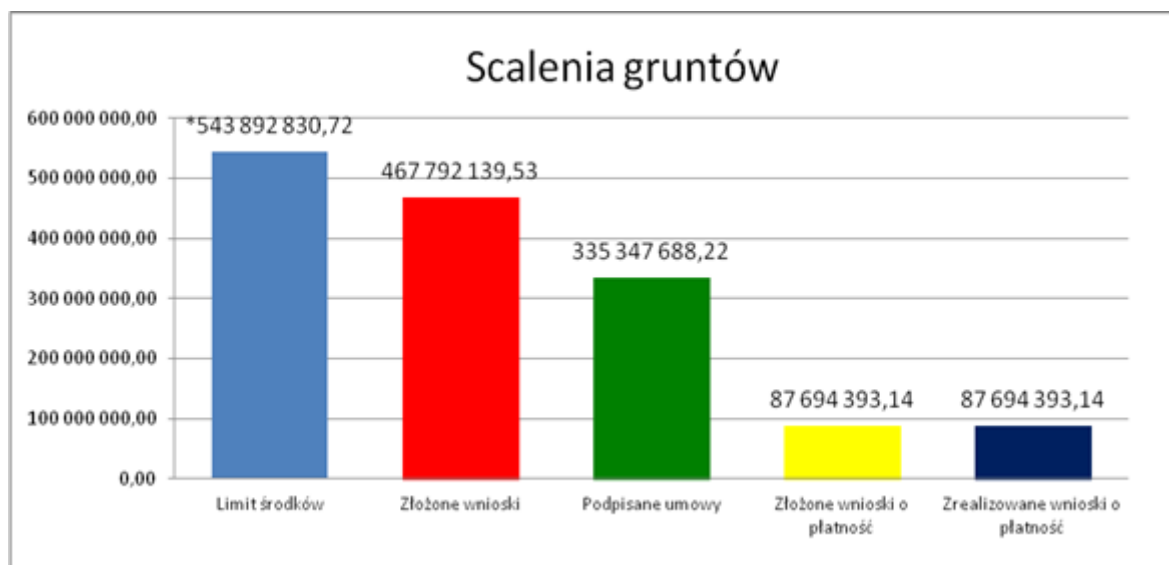
Ogłoszenie przedmiotowego naboru umożliwi wykorzystanie środków w wysokości 116 352 615,04 zł. Jest to możliwe dzięki zwiększonemu limitowi środków przyznanych dla województwa

podkarpackiego, w wyniku wprowadzenia okresu przejściowego w realizacji PROW 2014-2020 w latach 2021-2022.

Tabela 69. Nabory wniosków dla operacji typu „Scalanie gruntów”

Lp.	Nabory wniosków dla operacji typu „Scalanie gruntów”	Beneficjent	Powierzchnia scalanych gruntów	Szacunkowa wartość inwestycji
1	I nabór wniosków od 31 marca do 27 maja 2016 r.	Powiat przeworski	3 477,54 ha	36 mln zł
		Powiat jarosławski	3 200,91 ha	34 mln zł
		Powiat leżajski	2 689,82 ha	27 mln zł
		Powiat przemyski	1 825,14 ha	19 mln zł
		Powiat rzeszowski	1 445,10 ha	15 mln zł
		Powiat mielecki	700,22 ha	7 mln zł
2	II nabór wniosków od 2 lutego do 19 stycznia 2018 r.	Powiat jarosławski	1 773,14 ha	20 mln zł
		Powiat przemyski	360,99 ha	4 mln zł
		Powiat rzeszowski	189,14 ha	2 mln zł
3	III nabór wniosków od 25 lipca do 31 sierpnia 2018 r.	Powiat przeworski	3 398,28 ha	41 mln zł
		Powiat leżajski	1 380,49 ha	17 mln zł
		Powiat jasielski	920,73 ha	11 mln zł
4	IV nabór wniosków od 2 stycznia 2019 r. do 31 stycznia 2019 r.	Powiat tarnobrzeski	1 340,61 ha	16 mln zł
		Powiat przeworski	1 960,23 ha	24 mln zł
		Powiat jarosławski	3 982,64 ha	47 mln zł
5	V nabór wniosków od 2 września 2019 r. do 15 października 2019 r.	Powiat rzeszowski	970,64 ha	12 mln zł
		Powiat jarosławski	313,29 ha	4 mln zł
6	*VI nabór wniosków od 3 stycznia 2022 r. do 28 lutego 2022 r. *wartość złożonych wniosków	Powiat brzozowski	894,39 ha	11 mln zł
		Powiat przemyski	2 426,78 ha	31 mln zł
		Powiat przeworski	2 016,47 ha	26 mln zł
		Powiat łańcucki	1 209,02 ha	16 mln zł
		Powiat mielecki	310,08 ha	4 mln zł
		Razem ok.	36 785,65 ha	424 mln zł

Wykres 68. Realizacja scalania gruntów w ramach sześciu naborów wniosków. Kolumny dotyczące podpisanych umów, wniosków o płatność oraz zrealizowanych wniosków o płatność odnoszą się do pięciu naborów wniosków

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 70. Poziom osiągniętych wskaźników w ramach realizacji scalania gruntów

	j.m.	ilość	powierzchnia gruntów rolnych	powierzchnia gruntów leśnych	drogi nowo wybudowane	drogi przebudowane
Powierzchnia gruntów objętych postępowaniem scaleniowym	ha	36 617,56	29 382,49	7235,07		
Ogólna liczba działek ewidencyjnych na obiekcie scaleniowym przed scaleniem	szt.	103 941				
Liczba gospodarstw uczestniczących w projekcie scaleniowym	szt.	9 879				
Planowane drogi dojazdowe, które będą wykonane w ramach zagospodarowania poscaleniowego	km	1 664,64			829,47	835,17
Planowana powierzchnia, na której wykonane będą prace rekultywacyjne	ha	1 526				

5.1.2. Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszeniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” na operacje typu „Budowa lub modernizacja dróg lokalnych”

Pomoc przyznawana jest na operacje w zakresie budowy, przebudowy lub zmiany nawierzchni dróg gminnych, powiatowych lub wewnętrznych.

Beneficjent - gmina, związek międzygminny, powiat, związek powiatów.

Nabór wniosków trwał od 14 grudnia 2015 r. do 29 stycznia 2016 r. W ramach naboru złożonych zostało 267 wniosków o przyznanie pomocy. O pomoc ubiegało się 111 gmin oraz 17 powiatów.

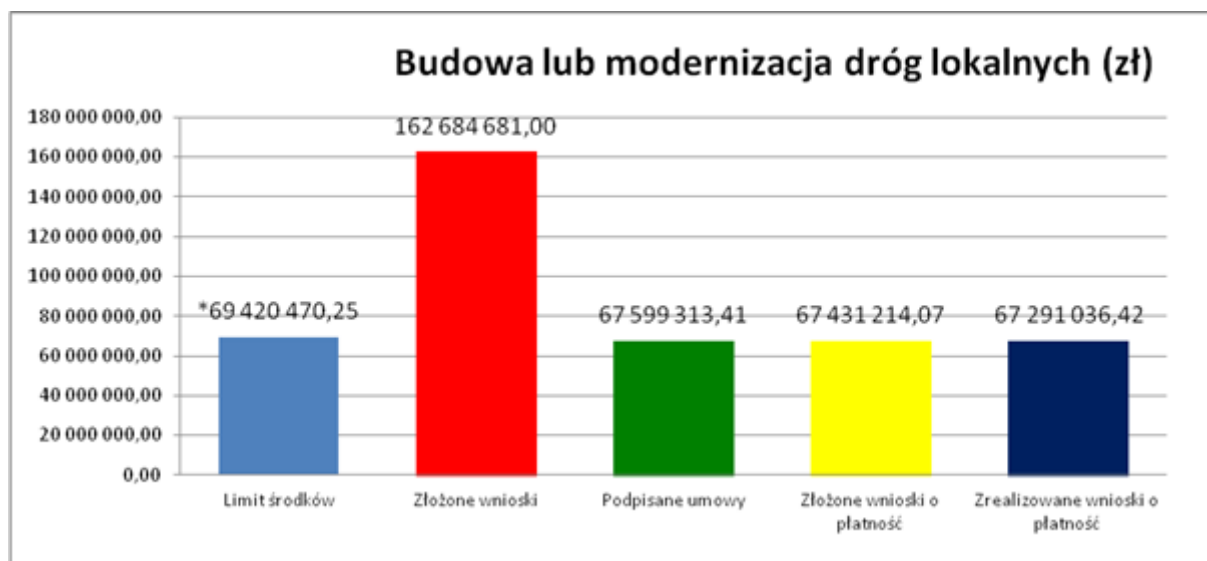
Łączna wartość złożonych wniosków wynosiła 259 070 000,66 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 162 684 681,00 zł. W wyniku weryfikacji odrzucono/wycofano – 31 wniosków.

W wyniku pozytywnej weryfikacji wniosków na zatwierdzonej liście operacji znalazło się 237 beneficjentów. Ostatecznie, według stanu na dzień 31 maja 2022 r., dofinansowaniem objętych zostało 138 operacji, które uzyskały największą liczbę punktów i mieściły się w dostępnym limicie środków. Łączna wartość 138 zawartych umów to 107 923 172,41 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 67 599 313,41 zł.

Na inwestycje związane z budową, przebudową lub zmianą nawierzchni dróg gminnych, powiatowych lub wewnętrznych otrzymało dofinansowanie 12 powiatów oraz 58 gmin.

Do 31 maja 2022 r. zostało złożonych 154 wniosków o płatność o wartości całkowitej 108 580 138,34 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 67 431 214,07 zł. W ramach procedur zrealizowano 154 płatności na kwotę 108 580 138,34 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW wynosi 67 291 036,42 zł. Całkowicie zakończonych zostało 138 operacji o wartości całkowitej 108 580 138,34 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 67 291 036,42 zł.

Wykres 69. Wdrażanie operacji typu “Budowa lub modernizacja dróg lokalnych” (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 71. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Budowa lub modernizacja dróg lokalnych”

Wskaźniki					
	j.m.	ilość	Długość wybudowanych dróg	Długość przebudowanych dróg	Zmiana nawierzchni dróg
drogi wewnętrzne	km	23,937	0	23,892	0,045
drogi gminne	km	144,316	6,645	137,671	0
drogi powiatowe	km	91,475	3,496	87,979	0
		259,728	10,141	249,542	0,045

5.1.3. Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii na operacje typu „gospodarka wodno-ściekowa”

Pomoc przyznawana jest na operacje w zakresie dotyczącym budowy, przebudowy lub wyposażenia obiektów budowlanych służących do zaopatrzenia w wodę odprowadzania ścieków lub gromadzenia wód opadowych lub roztopowych.

Beneficjent - gmina, związek międzygminny, spółka, w której jedynym udziałowcem jest jednostka samorządu terytorialnego.

I. Nabór wniosków trwał od 2 stycznia 2017 r. do 28 lutego 2017 r.

W ramach naboru złożonych zostało 78 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych wniosków wyniosła 250 752 419,08 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 122 408 327,00 zł.

Pozostałe wnioski podczas oceny punktowej nie uzyskały 12 punktów tj. wymaganej minimalnej liczby punktów. Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 19 września 2017 r. podjął uchwałę Nr 340/7347/17 w sprawie zatwierdzenia zaktualizowanej listy operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy na operacje typu: „Gospodarka wodno-ściekowa” w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich”, poddziałania „Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 dla naboru przeprowadzonego w dniach od 2 stycznia do 28 lutego 2017 roku. Na zaktualizowanej liście operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy znalazło się 66 wnioskodawców. W ramach naboru łącznie zostało zawartych 66 umów o dofinansowanie. Trzech beneficjentów rozwiązało umowę o przyznanie pomocy.

Łącznie zostało zawartych 63 umów na wartość 195 976 433,06 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 92 026 110,00 zł.

Do końca 31 maja 2022 r. zostało złożonych 103 wnioski o płatność o wartości całkowitej 218 159 560,48 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 91 383 705,00 zł.

Łącznie zrealizowano 103 płatności na kwotę 218 159 560,48 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW wynosi 91 053 085,73 zł.

Całkowicie zakończonych zostało 63 operacji o wartości całkowitej 218 159 560,48 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 91 053 085,73 zł.

II. Nabór wniosków trwał od 5 sierpnia 2019 r. do 30 sierpnia 2019 r.

W ramach naboru złożonych zostało 70 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych aplikacji wyniosła 163 423 765,39 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 84 300 050,00 zł. W dniu 5 listopada 2019 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego podjął uchwałę Nr 93/2249/19 w sprawie zatwierdzenia listy operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy na operacje typu: „Gospodarka wodno-ściekowa” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 dla naboru przeprowadzonego w dniach od 05 sierpnia do 30 września 2019 roku. Na przedmiotową listę operacji zostało wpisanych 66 operacji na łączną kwotę pomocy z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich wynoszącą 83 136 928, 97 zł.

Pozostałe wnioski podczas oceny punktowej nie uzyskały 12 punktów tj. wymaganej minimalnej liczby punktów. Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 19 maja 2020 r. podjął uchwałę Nr 156/3416/20 w sprawie zatwierdzenia zaktualizowanej listy operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy na operacje typu: „Gospodarka wodno-ściekowa” w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich”, poddziałania „Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Na zaktualizowanej liście operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy znalazło się 61 wnioskodawców. Zwiększenie limitu środków pozwoliło na zawarcie wszystkich umów znajdujących się na zatwierdzonej liście operacji. W ramach drugiego naboru zostało zawartych 61 umów o dofinansowanie. Jedna z umów została rozwiązana. Łączna wartość 60 umów to 104 940 941,58 zł z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 53 559 965,00 zł. Do końca 31 maja br. zostało złożonych 59 wniosków o płatność o wartości całkowitej 80 932 766,78 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 40 731 249,00 zł.

W ramach procedur zrealizowano 55 płatności o wartości 75 392 828,58 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW to 37 940 134,95 zł. W tym czasie zakończonych zostało 39 operacji o wartości całkowitej 61 267 646,41 zł, z czego dofinansowanie wynosi 30 846 595,95 zł. Dostępne środki finansowe otrzymane w wyniku zmiany kursu euro oraz oszczędności powstałe w wyniku rozstrzygniętych przetargów i realizacji operacji pozwoliły na ogłoszenie kolejnego naboru wniosków o przyznanie pomocy w ramach powyższego działania.

III. Nabór wniosków trwał od 19 października 2020 r. do 11 grudnia 2020 r.

W ramach naboru złożonych zostało 34 wnioski o przyznanie pomocy. Dostępne środki finansowe otrzymane w wyniku zmiany kursu euro oraz oszczędności powstałe w wyniku rozstrzygniętych przetargów i realizacji operacji pozwoliły na ogłoszenie kolejnego trzeciego naboru wniosków o przyznanie pomocy w ramach powyższego działania. Łączna wartość przedłożonych aplikacji wynosi 49 821 181,38 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 25 619 786,00 zł. Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 czerwca 2021 r. podjął uchwałę nr 288/5674/21 w sprawie zatwierdzenia zaktualizowanej listy operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy na operacje typu: „Gospodarka wodno-ściekowa” w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich”, poddziałania „Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Na zaktualizowanej liście operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy znalazło się 24 Wnioskodawców. 10 wniosków o przyznanie pomocy zostało odrzuconych/wycofanych na etapie procesu oceny wniosków. Jeden z wnioskodawców nie przystąpił do podpisania umowy. Łączna wartość zawartych 23 umów o dofinansowanie to 28 506 681,37 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 14 714 024,00 zł. Do 31 maja br. zostało złożonych 6 wniosków o płatność o wartości całkowitej 3 117 757,01 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 1 526 605,00 zł.

W ramach procedur zrealizowano 3 płatności o wartości 1 693 151,28 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW to 863 738,00 zł. W tym czasie zakończonych zostało 3 operacje o wartości całkowitej 1 693 151,28 zł, z czego dofinansowanie wynosi 863 738,00 zł.

IV. Nabór wniosków trwał od 7 kwietnia 2022 r. do 31 maja 2022 r.

W ramach naboru złożonych zostało 98 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych wniosków wynosi 412 267 783,54 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 304 480 934,00 zł. Przedmiotowy nabór umożliwi wykorzystanie środków finansowych w wysokości ponad 122 mln zł pochodzących z Europejskiego Instrumentu Odbudowy (EIO), które zostały przyznane dla Województwa Podkarpackiego. Obecnie trwa weryfikacja przedłożonych wniosków według obowiązujących procedur.

Wykres 70. Wdrażanie operacji typu "Gospodarka wodno-ściekowa" (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 72. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „gospodarka wodno-ściekowa”

Wskaźniki				
	j.m.	ilość	budowa	przebudowa
zbiorowe systemy zaopatrzenia w wodę	km	220,798	217,589	3,209
systemy kanalizacji zbiorczej dla ścieków komunalnych	km	630,505	630,505	-
przysdomowe oczyszczalnie ścieków	szt.	321	321	-
ujęcia wody	szt.	10	9	1
stacje uzdatniania wody	szt.	15	5	10
oczyszczalnie ścieków	szt.	11	7	4
zakup nowych urządzeń i materiałów służących realizacji operacji	szt.	1	1	-
zakup usług służących realizacji operacji	szt.	9	9	-

5.1.4. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów”

Pomoc na tego typu operacje obejmuje budowę lub przebudowę targowisk lub obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów. W dniu 9 stycznia 2017 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego ogłosił nabór wniosków o przyznanie pomocy w ramach przedmiotowego działania.

Beneficjent - gmina, związek międzygminny, powiat, związek powiatów.

I. Nabór wniosków trwał od 1 lutego 2017 r. do 31 marca 2017 r.

W ramach naboru złożonych zostało 9 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych wniosków wynosi 14 757 205,88 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 8 090 766,00 zł.

Do dnia 31 maja 2022 r. zawartych zostało 8 umów z Wnioskodawcami o wartości 12 824 383,88 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 7 090 885,00 zł. Łącznie zostało złożonych 10 wniosków o płatność o wartości całkowitej 15 920 583,91 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 7 056 707,00 zł. W ramach procedur zrealizowano 10 płatności na kwotę 15 920 583,91 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW wynosi 7 038 886,10 zł. Całkowicie zakończonych zostało 8 operacji o wartości całkowitej 15 920 583,91 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 7 038 886,10 zł.

II. Nabór wniosków trwał od 2 stycznia 2019 r. do 31 stycznia 2019 r.

W ramach naboru złożonych zostało 5 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych wniosków wynosi 8 483 282,33 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 4 632 735,00 zł. Po przeprowadzonej ocenie, jeden z wniosków został odrzucony z przyczyn formalnych. W dniu 24 lipca 2019 r. zostały zawarte umowy pomiędzy Województwem Podkarpackim, a Wnioskodawcami ubiegającymi się o przyznanie pomocy. Jedna z umów z przyczyn formalnych nie została podpisana. Ostatecznie według stanu na koniec maja 2022 r. wartość całkowita 3 zawartych umów wynosi 6 157 547,03 z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji to kwota 2 611 403,00 zł. Łącznie zostało złożonych 3 wnioski o płatność o wartości całkowitej 4 808 589,96 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 1 726 946,00 zł. W ramach procedur zrealizowano 3 płatności na kwotę 4 808 589,96 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW wynosi 1 726 946,00 zł. Całkowicie zakończonych zostało 2 operacje o wartości całkowitej 3 824 589,96 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 1 638 501,00 zł.

III. Nabór wniosków trwał od 16 września 2019 r. do 31 października 2019 r.

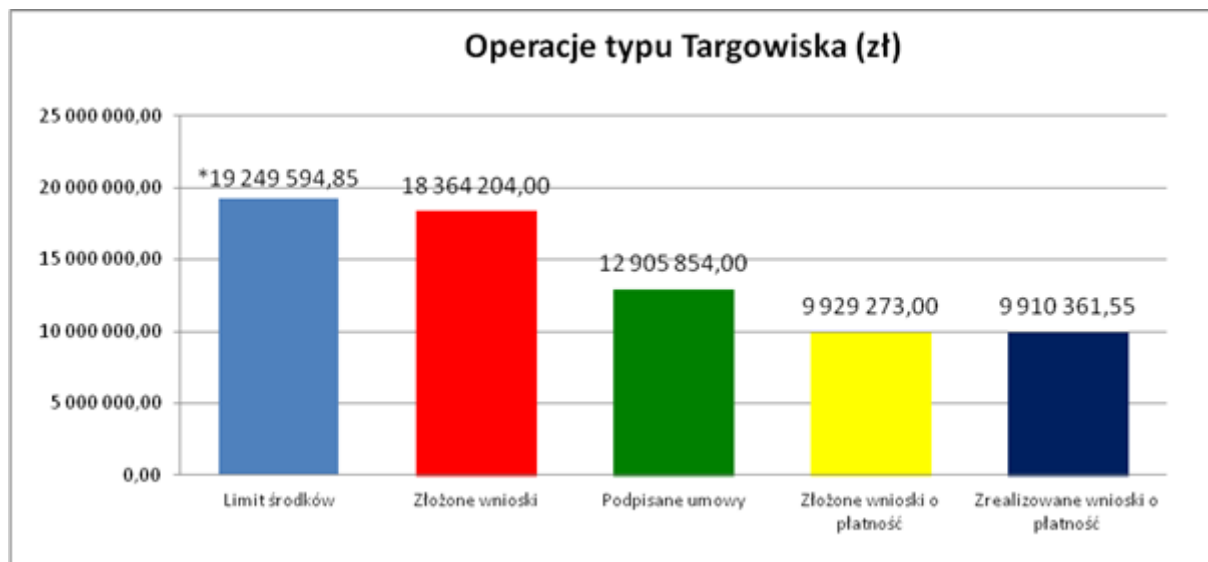
W ramach naboru złożonych zostało 7 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość złożonych wniosków wynosi 10 008 111,40 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 5 640 703,00 zł. Dwa wnioski z przyczyn formalnych zostały odrzucone/wycofane.

Według stanu na 31 maja 2022 r. wartość 5 realizowanych umów wynosi 5 631 285,11 zł z czego kwota dofinansowania ze środków EFRROW stanowi 3 203 566,00 zł. Łącznie zostało złożonych 2 wnioski o płatność o wartości całkowitej 2 405 988,95 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 1 145 620,00 zł. W ramach procedur zrealizowano 2 płatności na kwotę 2 405 988,95 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW wynosi 1 144 529,45 zł. Całkowicie zakończonych zostało 2 operacje o wartości całkowitej 2 405 988,95 zł, z czego dofinansowanie ze środków EFRROW wynosi 1 144 529,45 zł.

IV. Nabór wniosków został ogłoszony w terminie od 15 czerwca 2022 r. do 29 lipca 2022 r.

Ogłoszenie przedmiotowego naboru na działanie „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów” jest możliwe, w wyniku wprowadzenia okresu przejściowego w realizacji PROW 2014-2020 w latach 2021-2022.

Wykres 71. Wdrażanie operacji typu „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów” (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 73. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów”

Wskaźniki				
	j.m.	ilość	nowo wybudowanych	przebudowanych
Liczba targowisk	szt.	12	6	6
Liczba obiektów budowlanych przeznaczonych na cele lokalnych produktów	szt.	2	2	-
		14	8	6

5.1.5. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne”

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje budowę, przebudowę lub wyposażanie budynków pełniących funkcje kulturalne, w tym świetlic i domów kultury.

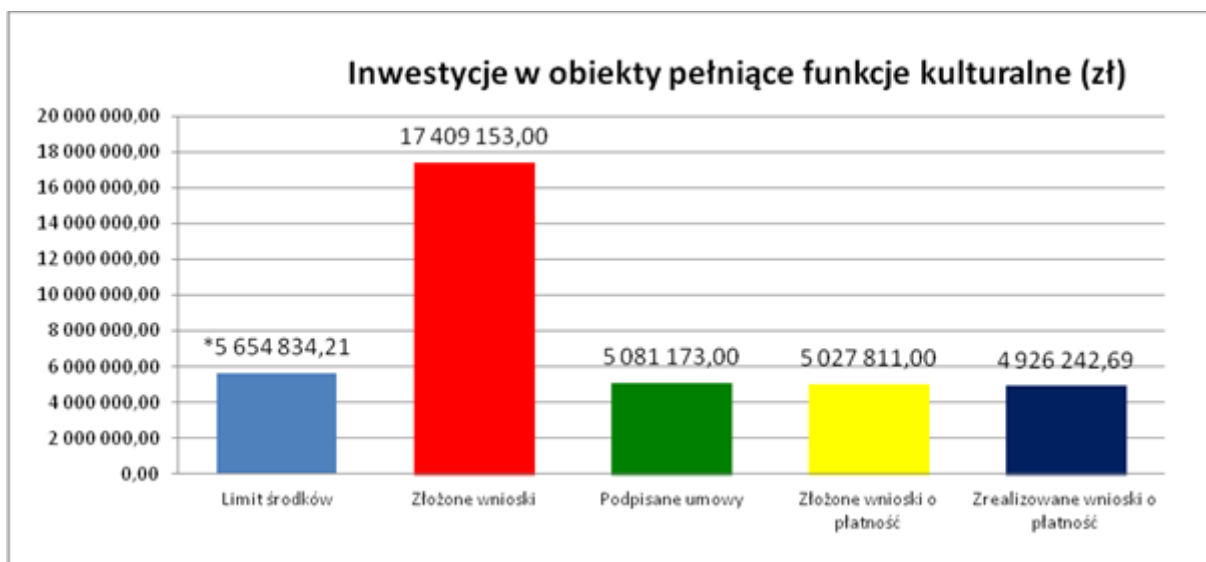
Beneficjent - gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego.

Termin składania wniosków obejmował okres od 2 maja 2018 r. do 22 czerwca 2018 r. W wyniku zakończonego naboru zostało złożonych 55 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość przedłożonych aplikacji wynosi 31 079 368,20 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 17 409 153,00 zł. Na listę operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy zostało wpisanych 26 operacji. Pozostałe 29 wnioski podczas oceny punktowej nie uzyskały 16 punktów tj. wymaganej minimalnej liczby. Kolejnym krokiem w realizacji obowiązków podmiotu wdrażającego była weryfikacja wniosków o przyznanie pomocy znajdujących się na przedmiotowej liście operacji od poz. 1 do poz. 17, tj. mieszczących się w 150 % limitu środków przyznanych województwu podkarpackiemu. Jeden z wnioskodawców wycofał wniosek. W wyniku przeprowadzonej oceny została przygotowana zaktualizowana lista operacji.

Ostatecznie w ramach realizacji działania zawartych zostało 16 umów o dofinansowanie o łącznej wartości 9 039 751,94 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 5 081 173,00 zł.

Do 31 maja 2022 r. wpłynęło 23 wnioski o płatność w wysokości 9 346 006,07 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW wynosi 5 027 811,00 zł. W ramach procedur zrealizowano 22 płatności o wartości 9 187 831,30 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW to 4 926 242,69 zł. Zakończonych zostało 15 operacji o wartości całkowitej 9 085 164,30 zł, z czego dofinansowanie wynosi 4 860 915,69 zł.

Wykres 72. Wdrażanie operacji typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne” (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 74. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne”

Wskaźniki					
	j.m.	ilość	nowo wybudowanych	przebudowanych	wyposażenie
Świetlice i domu kultury	szt.	32	4	4	24
Amfiteatr/teatr/kino	szt.	1	-	-	1
Inne	szt.	3	-	-	3

5.1.6. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji, kultury i powiązanej infrastruktury na operacje typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej”

Pomoc przyznawana jest na operacje z zakresu kształtowania przestrzeni publicznej zgodnie z wymaganiami ładu przestrzennego.

Beneficjent – gmina.

Termin składania wniosków obejmował okres od 2 maja 2018 r. do 22 czerwca 2018 r. W wyniku zakończonego naboru zostało złożonych 41 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość przedłożonych aplikacji wynosi 24 544 550,70 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 14 550 299,53 zł. Na listę operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy zostało wpisanych 34 operacji. Pozostałe 7 wniosków podczas oceny punktowej nie uzyskało 16 punktów, tj. wymaganej minimalnej liczby.

Kolejnym krokiem w realizacji obowiązków podmiotu wdrażającego była weryfikacja wniosków o przyznanie pomocy znajdujących się na przedmiotowej liście operacji od poz. 1 do poz. 26, tj. mieszczących się w 150 % limitu środków przyznanych województwu podkarpackiemu.

Dodatkowe środki finansowe uzyskane dzięki zmianie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wysokości limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach w ramach określonych działań lub poddziałań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz oszczędnościom „poprzetargowym”, pozwoliły na objęcie dofinansowaniem wszystkich 24 operacji znajdujących się na zatwierdzonej liście. Jeden z beneficjentów odstąpił od realizacji umowy. Do końca maja 2022 r. zawartych zostało 23 umowy o dofinansowanie o łącznej wartości 11 657 992,67 zł z czego wnioskowana kwota pomocy to 6 712 068,00 zł. Obecnie płynęło 32 wnioski o płatność o wartości 12 569 469,30 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 6 694 098,84 zł.

W ramach procedur zrealizowano 32 operacje o łącznej wartości 12 569 469,30 zł, z czego kwota refundacji ze środków EFRROW to 6 694 098,84 zł. Zakończonych zostało 23 o wartości całkowitej 12 569 469,30 zł, z czego dofinansowanie wynosi 6 694 098,84 zł.

Wykres 73. Wdrażanie operacji typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej” (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 75. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej”

Wskaźniki		
	j.m.	ilość
odnowa centrum miejscowości	szt.	13
inne	szt.	12

5.1.7. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej na operacje typu „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”

Pomoc jest przyznawana w zakresie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej.

Beneficjent - gmina lub instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego.

Termin składania wniosków obejmował okres od 2 maja 2018 r. do 22 czerwca 2018 r.

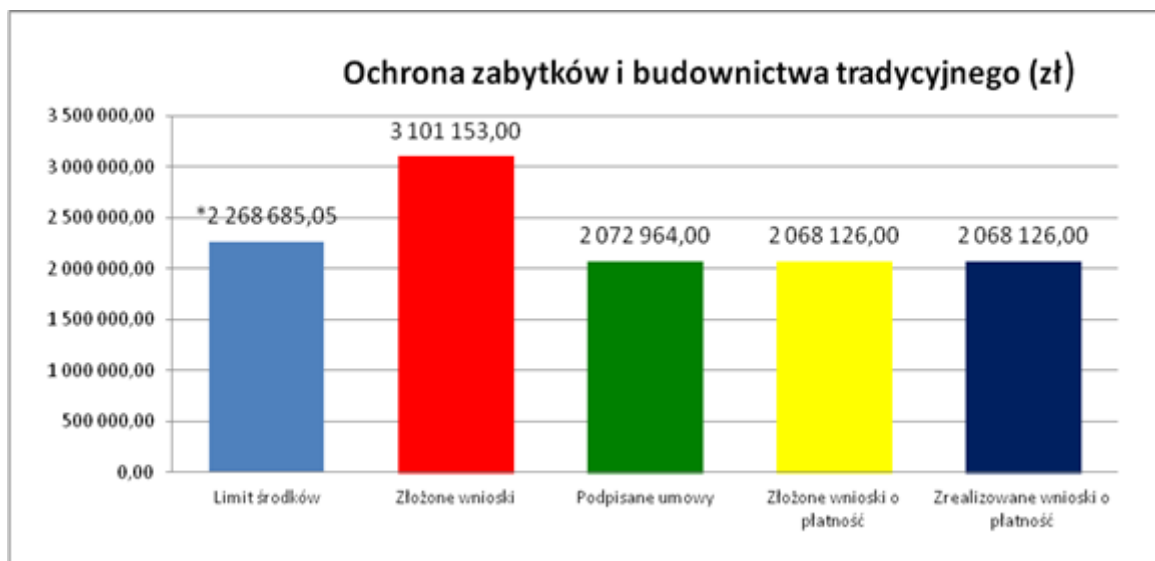
W wyniku zakończonego naboru zostało złożonych 9 wniosków o przyznanie pomocy. Łączna wartość przedłożonych aplikacji wynosi 5 374 984,07 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 3 101 153,00 zł.

Na listę operacji informującej o kolejności przysługiwania pomocy zostało wpisanych 6 operacji. Pozostałe 2 wnioski podczas oceny punktowej nie uzyskały 16 punktów, tj. wymaganej minimalnej liczby, natomiast 1 wniosek został wycofany.

Kolejnym krokiem w realizacji obowiązków podmiotu wdrażającego była weryfikacja wniosków o przyznanie pomocy znajdujących się na przedmiotowej liście operacji, mieszczących się w 150% limitu środków przyznanych województwu podkarpackiemu.

Dofinansowaniem zostały objęte wszystkie operacje znajdujące się na zaktualizowanej i zatwierdzonej liście. Według stanu na 31 maja 2022 r. zawartych zostało 5 umów o dofinansowanie o wartości 3 573 758,12 zł, z czego wnioskowana kwota pomocy to 2 072 964,00 zł. Łącznie wpłynęło 7 wniosków o płatność w wysokości 3 791 844,92 zł, z czego poziom pomocy ze środków EFRROW w formie refundacji wynosi 2 068 126,00 zł. W ramach procedur zrealizowano 7 płatności o wartości 3 791 844,92 zł, kwota refundacji ze środków EFRROW to 2 068 126,00 zł. Zakończonych zostało 5 operacji o wartości całkowitej 3 791 844,92 zł, z czego dofinansowanie wynosi 2 068 126,00 zł.

Wykres 74. Wdrażanie operacji typu „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego” (zł)

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Tabela 76. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”

Wskaźniki		
	j.m.	ilość
Odnowa lub poprawa stanu zabytków obiektów	szt.	5

5.1.8. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER

Wsparcie przygotowawcze

Poddziałanie „Wsparcie przygotowawcze” miało za zadanie posłużyć wypracowaniu mechanizmów współpracy i włączania lokalnych społeczności w celu przygotowania i opracowania projektu Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR).

I. Nabór wniosków trwał od 15 lipca 2015 r. do 29 lipca 2015 r.

W ramach naboru złożonych zostało 26 wniosków o przyznanie pomocy przez Lokalne Grupy Działania mające siedzibę na terenie województwa podkarpackiego. Łączna wartość złożonych wniosków wyniosła 3 102 000,00 zł.

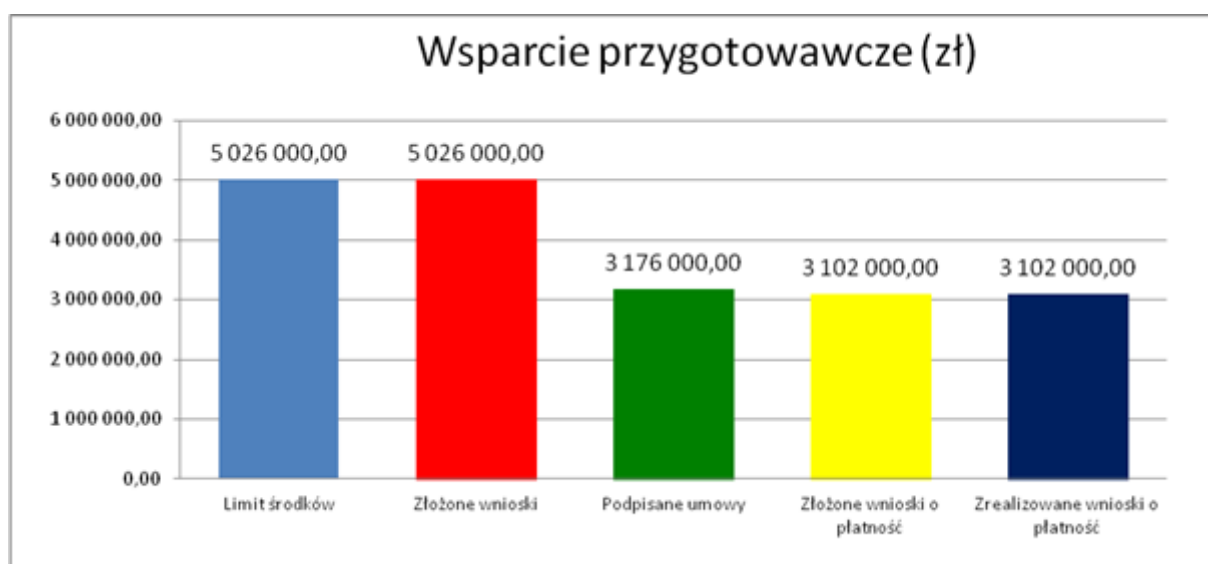
W wyniku weryfikacji wniosków z wszystkimi Lokalnymi Grupami Działania, które złożyły wnioski, zawarte zostały umowy o przyznaniu pomocy finansowej. Wartość całkowita podpisanych umów wynosi w kwocie 3 102 000,00 zł, z czego wartość dofinansowania to 3 102 000,00 zł (w tym

EFRROW 1 973 802,60 zł). W ramach działania przyznawana pomoc miała formę płatności ryczałtowej. Łącznie do Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich 26 LGD przedłożyło 52 wnioski o płatność (o dofinansowanie ubiegano się w dwóch transzach). Pomoc została wypłacona wszystkim LGD w kwocie 3 102 000,00 zł, z czego wartość dofinansowania to 3 102 000,00 (w tym EFRROW 1 973 802,60 zł).

II. Nabór wniosków trwał od 6 kwietnia 2022 r. do 29 kwietnia 2022 r.

Podmiotami uprawnionymi do składania wniosków o przyznanie pomocy są istniejące oraz nowo tworzące się lokalne grupy działania, które przygotowują lokalne strategie rozwoju dla swoich obszarów. W ramach naboru złożonych zostało 26 wniosków o przyznanie pomocy przez Lokalne Grupy Działania mające siedzibę na terenie województwa podkarpackiego. Łączna wartość złożonych wniosków wyniosła 1 924 000,00 zł, z czego wartość dofinansowania to 1 924 000,00 zł (w tym EFRROW 1 224 241,20 zł). Do końca maja jedna z umów została podpisana, pozostałe będą zawierane w czerwcu br.

Wykres 75. Wdrażanie poddziałania „Wsparcie przygotowawcze” (zł)

Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność

W wyniku przeprowadzonego konkursu na wybór Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność, zawarte zostały umowy o warunkach i sposobie realizacji rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Zawarcie powyższych umów umożliwiło LGD ogłoszenie naborów wniosków o przyznanie pomocy realizujących zapisy zawarte w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela 77. Nabory wniosków o przyznanie pomocy ogłoszone przez Lokalne Grupy Działania

Lp.	Zakres	Ilość naborów	Kwota ogłoszonych naborów (zł)
1.	Podjęmowanie działalności gospodarczej	143	55 530 090,73
2.	Rozwój działalności gospodarczej	111	69 582 198,64
3.	Wzmocnienie kapitału społecznego	61	6 013 547,53

4.	Budowa lub przebudowa publicznych dróg gminnych i powiatowych	17	8 568 873,08
5.	Tworzenie lub rozwój inkubatorów	16	7 734 207,14
6.	Budowa lub przebudowa ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej	160	76 268 325,43
7.	Zachowania dziedzictwa lokalnego	94	14 341 273,68
8.	Promowanie obszaru objętego LSR	63	7 404 412,71
9.	Wspieranie współpracy w zakresie rozwijania rynków zbytu	5	600 000,00
10.	Wspieranie współpracy w zakresie świadczenia usług turystycznych	3	450 039,00
11.	Rozwój rynków zbytu produktów i usług lokalnych	3	112 500,00
	Razem	676	246 605 467,94

Do dnia 31 maja 2022 r. lokalne grupy działania w ramach swoich budżetów przedłożyły do Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich 3 512 wniosków o przyznanie pomocy na operacje w zakresie określonym Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r., poz. 664). Łączna wartość złożonych wniosków wynosi 591 284 534,46 zł, z czego wartość dofinansowania to 391 986 179,31 zł (w tym EFRROW 249 420 795,22 zł).

Tabela 78. Zakres oraz liczba przedłożonych wniosków o przyznanie pomocy

Lp.	Zakres	Liczba wniosków
1.	Podejmowanie działalności gospodarczej	1663
2.	Rozwój działalności gospodarczej	735
3.	Wzmocnienie kapitału społecznego	58
4.	Budowa lub przebudowa publicznych dróg gminnych i powiatowych	49
5.	Tworzenie lub rozwój inkubatorów	9
6.	Budowa lub przebudowa ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	732
7.	Zachowanie dziedzictwa lokalnego	174
8.	Promowanie obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych	80
9.	Wspieranie współpracy w zakresie rozwijania rynków zbytu	5
10.	Wspieranie współpracy w zakresie świadczenia usług turystycznych	4
11.	Rozwój rynków zbytu produktów i usług lokalnych	3
	Razem	3 512

Tabela 79. Monitoring przebiegu realizacji poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” dla operacji w zakresie „Podejmowanie działalności gospodarczej”, „Rozwój działalności gospodarczej” oraz pozostałych zakresów określonych w rozporządzeniu

Zakres	Liczba złożonych wniosków	Wartość złożonych wniosków (zł)	Liczba odrzuconych/ wycofanych wniosków (w tym z powodu braku dostępnych środków)	Wartość odrzuconych/ wycofanych wniosków (zł)
Podejmowanie działalności gospodarczej	1 663	109 521 241,00	499	33 170 000,00
Rozwój działalności gospodarczej	735	124 111 455,84	386	64 093 806,84
Pozostałe zakresy	1 114	158 353 482,47	181	21 980 871,16
Razem:	3 512	391 986 179,31	1 066	119 244 678,00
Zakres	Liczba podpisanych umów	Wartość podpisanych umów (zł)	Liczba wniosków będących w weryfikacji mieszczących się w limicie środków	Wartość wniosków będących w weryfikacji mieszczących się w limicie środków (zł)
Podejmowanie działalności gospodarczej	801	51 321 241,00	227	15 120 000,00
Rozwój działalności gospodarczej	309	51 976 449,00	3	507 975,00
Pozostałe	730	99 347 621,32	146	25 626 698,37
Razem:	1 840	202 645 311,32	376	41 254 673,37
Zakres	Liczba złożonych wniosków o płatność	Wartość złożonych wniosków o płatność (zł)	Liczba zrealizowanych wniosków o płatność	Wartość zrealizowanych wniosków o płatność (zł)
Podejmowanie działalności gospodarczej	1 446	48 293 241,00	1409	47 275 241,00
Rozwój działalności gospodarczej	275	42 281 976,02	259	40 104 882,51
Pozostałe	637	83 231 824,47	626	81 934 259,38
Razem:	2 358	173 807 041,49	2 294	169 314 382,89

Obecnie w Departamencie trwa proces związany z oceną przeprowadzonych naborów w ramach przedłożonych do Samorządu Województwa przez Lokalne Grupy Działania wniosków o przyznanie pomocy, a złożone wnioski, po ocenie naboru poddawane są weryfikacji formalnej i merytorycznej.

W wyniku pozytywnej oceny przedłożonych wniosków do dnia 31 maja 2022 r. zostało podpisanych 1 840 umów na kwotę 284 082 841,16 zł, z czego wartość dofinansowania to 202 645 311,32 zł (w tym EFRROW 128 943 208,47zł).

W tym okresie wpłynęły 2 358 wnioski o płatność na kwotę 248 547 225,38 zł, z czego wartość dofinansowania do przedłożonych wniosków to 173 807 041,49 zł (w tym EFRROW 110 593 417,51 zł). W ramach procedur zrealizowano 2 298 płatności w wysokości 241 502 588,65 zł, z czego wartość dofinansowania to 169 624 945,89 zł (w tym EFRROW 107 932 350,26 zł). Całkowicie zakończonych zostało 1 475 operacji o wartości 233 857 579,92 zł, z czego dofinansowanie to 162 465 510,24 zł (w tym EFRROW 103 376 804,10 zł).

Wykres 76. Wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (zł)

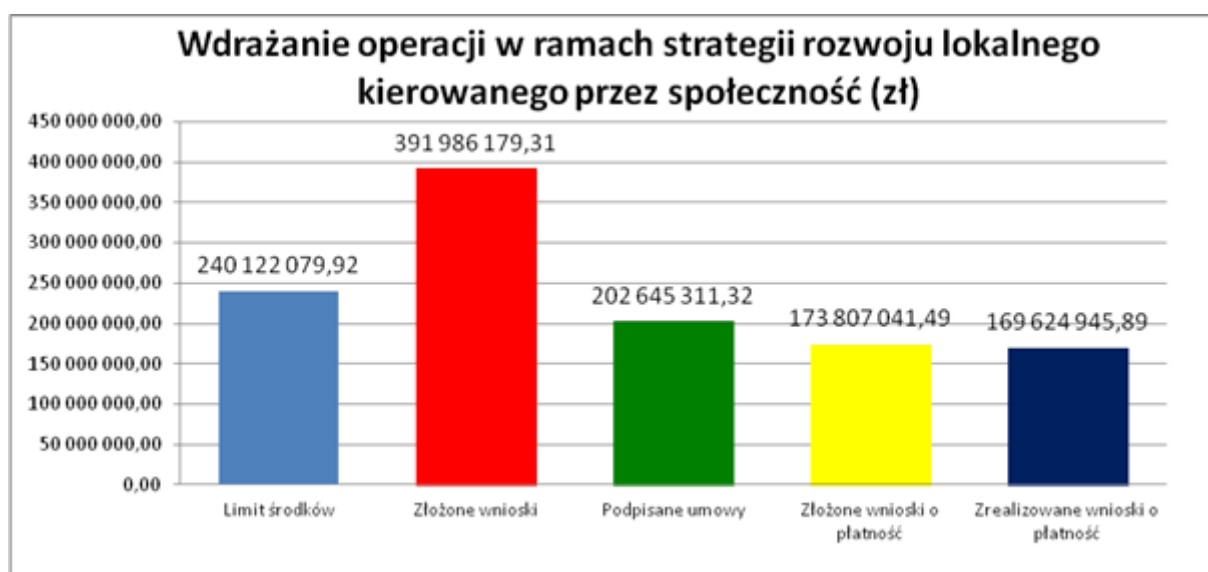

Tabela 80. Poziom osiągniętych wskaźników dla wsparcia na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność

Wskaźniki		
zakres	j.m.	ilość
Długość wybudowanych/przebudowanych dróg	km	21,976
Długość wybudowanych/przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych	km	74,35
Liczba nowo powstałych szlaków turystycznych	szt.	16
Liczba zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	444
Liczba operacji polegających na rozwoju/wsparciu istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	227
Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	641
Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje, w tym rozwój przedsiębiorczości	szt.	777
Liczba wydarzeń / imprez	szt.	364
Liczba szkoleń	szt.	188
Liczba utworzonych miejsc pracy	etaty	34,5

Liczba wspartych podmiotów działających w sferze kultury	szt.	2046
Liczba wydanych publikacji	kpl.	3014
Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	szt.	105

Wdrażanie projektów współpracy

Działanie obejmuje przygotowanie i realizację projektów współpracy. Projekty współpracy mogą dotyczyć współpracy międzyterytorialnej (pomiędzy LGD w ramach jednego województwa lub różnych województw) lub międzynarodowej.

O pomoc mogą ubiegać się LGD, których LSR zostały wybrane do realizacji i finansowania ze środków PROW 2014-2020.

W ramach poddziałania prowadzony jest ciągły nabór wniosków do wyczerpania środków.

W ramach poddziałania Lokalne Grupy działania przedłożyły 20 wniosków o przyznanie pomocy. Cztery ze złożonych wniosków zostały wycofane.

Łączna wartość przedłożonych aplikacji wynosi 12 909 040,35 zł, z czego wartość dofinansowania to 12 017 869,00 zł (w tym EFRROW 7 646 969,97 zł).

Do dnia 31 maja 2022 r. zawarto 12 umów o dofinansowanie na kwotę 4 950 804,00 zł, z czego wartość dofinansowania to 4 950 795,00 zł (w tym EFRROW 3 150 190,82 zł).

W tym okresie wpłynęło 44 wnioski o płatność na kwotę 3 631 476,97 zł, z czego wartość dofinansowania do przedłożonych wniosków to 3 586 220,65 zł (w tym 2 282 983,97 zł).

W ramach procedur zrealizowano 44 płatności w wysokości 3 631 476,97 zł, z czego wartość dofinansowania to 3 579 681,65 zł (w tym EFRROW 2 283 358,46 zł). Całkowicie zakończonych zostało 10 operacji o wartości 3 631 476,97 zł, z czego dofinansowanie to 3 579 681,65 zł (w tym EFRROW 2 277 751,41 zł).

Wykres 77. Wdrażanie projektów współpracy (zł)

Tabela 81. Wskaźniki Wdrażanie projektów współpracy

zakres	j.m.	ilość
Liczba nowych/zmodernizowanych obiektów infrastruktury rekreacyjnej	szt.	60
Liczba szkoleń	szt.	19
Liczba nowych/zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej	szt.	13

Liczba osób przeszkolonych	osoby	116
Liczba osób przeszkolonych - w tym z grup defaworyzowanych	osoby	43
Liczba zorganizowanych imprez	szt.	63
Liczba wydanych publikacji	szt.	3 014

Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji

Zawarcie umowy ramowej umożliwi Lokalnym Grupom Działania wsparcie ich bieżącego funkcjonowania, co pozwala na zapewnienie sprawnej i efektywnej pracy oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju.

O pomoc mogą ubiegać się LGD, których LSR zostały wybrane do realizacji i finansowania ze środków PROW 2014-2020.

W ramach poddziałania Lokalne Grupy Działania, które zawarły 26 umów ramowych z Samorządem Województwa Podkarpackiego, przedłożyły wnioski o przyznanie pomocy na pokrycie kosztów związanych z bieżącym funkcjonowaniem oraz wsparciem procesu aktywizacji związanej z realizacją LSR.

Łączna wartość 26 wniosków o przyznanie pomocy wynosi 51 979 988,86 zł, z czego wartość dofinansowania to 51 979 988,86 zł (w tym EFRROW 33 074 866,91 zł).

Ze wszystkimi LGD zostały zawarte umowy o dofinansowanie w ramach działania.

Lokalne Grupy Działania w danym roku mogą złożyć nie więcej niż 4 wnioski o płatność.

Obecnie, do 31 maja 2022 r. zostało złożonych 139 wniosków o płatność o kosztach całkowitych stanowiących kwotę 44 679 966,23 zł, wartość dofinansowania to 44 679 966,23 zł (w tym EFRROW 28 429 861,91 zł), 134 wnioski o płatność zostało zrealizowanych o wartości całkowitej 43 292 698,56 zł, wartość dofinansowania to 43 270 198,56 zł (w tym EFRROW 27 532 826,76 zł).

Wykres 78. Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji (zł)

Wykres 79. Zagregowane dane dotyczące wszystkich działań wdrażanych przez samorząd województwa w ramach PROW 2014-2020

*Limit obliczono w oparciu o średni kurs euro z dnia 28 kwietnia 2022 r.

Samorząd Województwa Podkarpackiego przy pomocy Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich wdraża poszczególne działania objęte Programem Operacyjnym „Rybacko i Morze” 2014-2020 w ramach realizacji Priorytetu 4 „Zwiększenie zatrudnienia i spójności terytorialnej”.

Limit środków dla województwa podkarpackiego **4 248 200,00 euro**.

Opis działań wdrażanych przez samorząd województwa⁸:

5.1.9. Działanie „Wsparcie przygotowawcze”

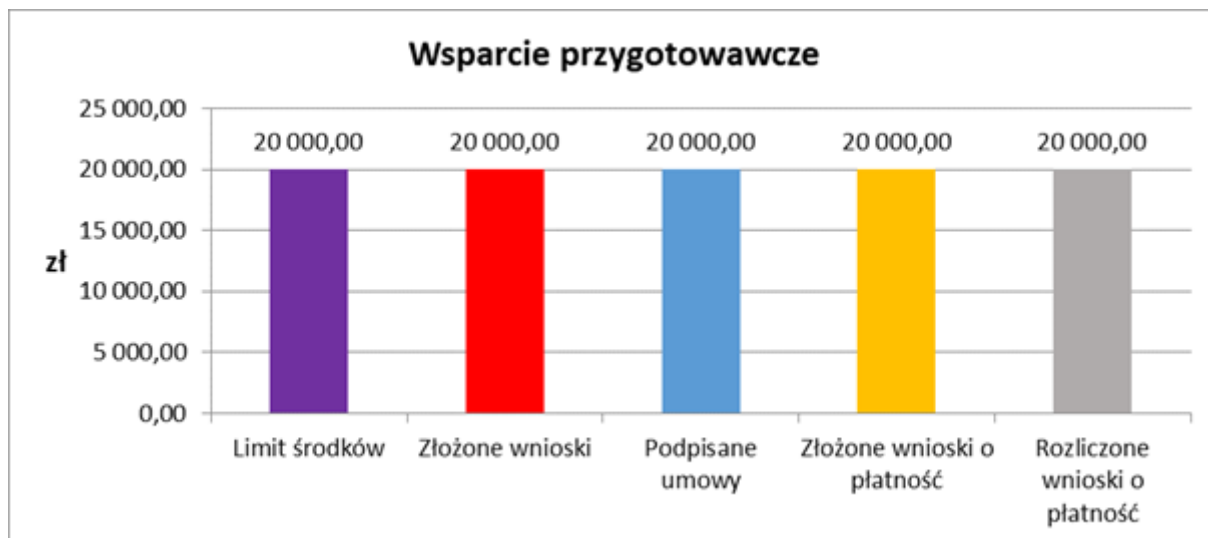
Pomoc skierowana na wypracowanie mechanizmów współpracy i włączenia lokalnych społeczności w celu przygotowania i opracowania projektu Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR).

Beneficjent - Lokalne Grupy Działania wdrażające Priorytet 4 objęty Programem Operacyjnym Rybacko i Morze 2014-2020

Nabór wniosków o przyznanie pomocy odbył się w 2016 roku. W ramach naboru został złożony 1 wniosek przez Rybacką Lokalną Grupę Działania „Roztocze” na kwotę 20 000,00 zł. W styczniu 2017 r. została podpisana umowa o dofinansowanie. W ramach działania wpłynął wniosek o płatność, którego weryfikacja została zakończona pozytywnie. Wypłacono środki finansowe w formie refundacji kosztów.

⁸ Opracowano na podstawie danych wg stanu na dzień 31 maja 2022 r.

Wykres 80. Wdrażanie działania „Wsparcie przygotowawcze

5.1.10. Konkurs na wybór strategii rozwoju lokalnego

Nabór na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Operacyjnego „Rybacktwo i Morze” 2014-2020. trwał od 9 listopada 2015 r. do 30 grudnia 2015 r.

W konkursie zostały złożone 2 LSR, których realizacja ma uwzględniać współfinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR) w ramach Programu Operacyjnego „Rybacktwo i Morze” 2014-2020. Oceny złożonych LSR dokonała Komisja powołana uchwałą Zarządu Województwa Podkarpackiego, składająca się z 13 członków, w tym 8 pracowników Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich i 5 ekspertów. Komisja dokonała wyboru wszystkich złożonych w ramach konkursu LSR. W dniu 23 maja 2016 r. zostały zawarte umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (tzw. umowy ramowe) pomiędzy Samorządem Województwa Podkarpackiego, a 2 Lokalnymi Grupami Rybackimi (LGR). Umowy podpisały stowarzyszenia: „Lokalna Grupa Rybacka Puszczy Sandomierskiej” oraz Rybacka Lokalna Grupa Działania „Roztocze”. Obydwie Lokalne Strategie Rozwoju mają zasięg międzywojewódzki, gdyż obejmują część województw podkarpackiego (19 gmin) i lubelskiego (8 gmin). Skupiają łącznie 251 240 mieszkańców.

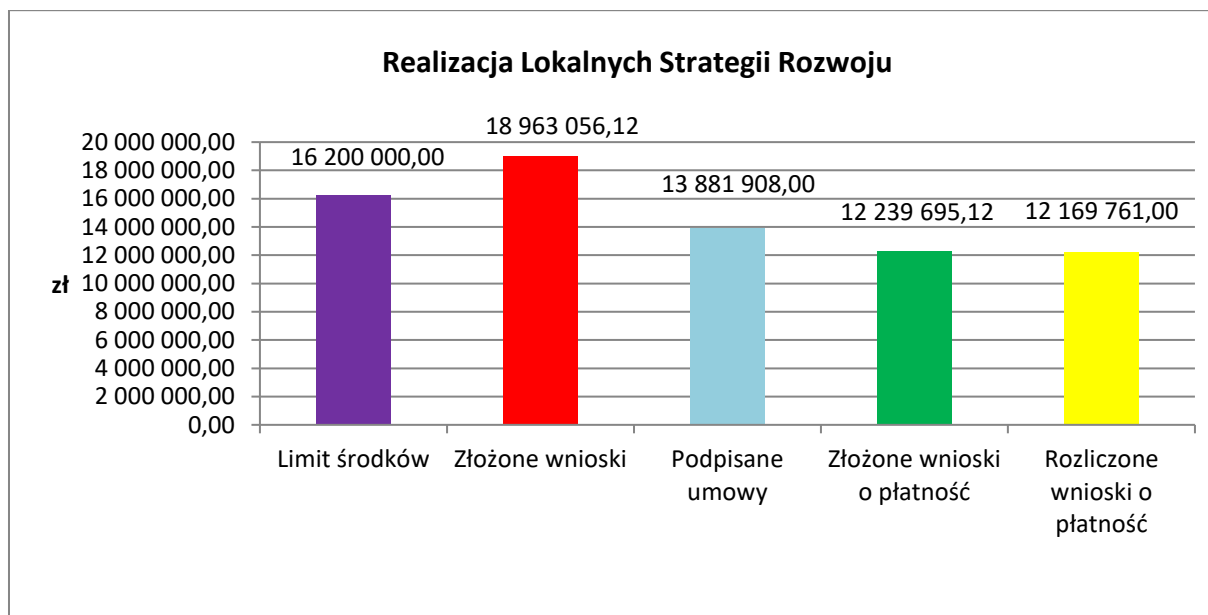
5.1.11. Działanie „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”

Działanie polega na wspieraniu oddolnych inicjatyw, odpowiadających warunkom określonym w lokalnej strategii rozwoju.

Beneficjent - O pomoc na realizację operacji w ramach działania może ubiegać się osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

W wyniku przeprowadzonych w latach 2017-2021 naborów wniosków o przyznanie pomocy przez Lokalne Grupy Rybackie (LGR) realizujące zapisy zawarte w Lokalnych Strategiach Rozwoju (LSR) do Samorządu Województwa Podkarpackiego do dnia 31.05.2022 roku wpłynęło 159 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę 18 963 056,12 zł. W wyniku oceny złożonych wniosków podpisano 105 umów o dofinansowanie na kwotę 13 881 908,00 zł. Do 31 maja do Samorządu Województwa wpłynęło 94 wniosków o płatność na kwotę 12 239 695,12 zł. Rozliczono 93 wnioski o płatność na kwotę 12 169 761,00 zł.

Wykres 81. Wdrażanie działania „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego.

Tabela 82. Poziom osiągniętych wskaźników dla „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”

Wskaźniki		
zakres	j.m.	ilość
Utworzone miejsca pracy (w przeliczeniu na pełny etat)	etat	26
Liczba utrzymanych miejsc pracy (w przeliczeniu na pełny etat)	etat	32

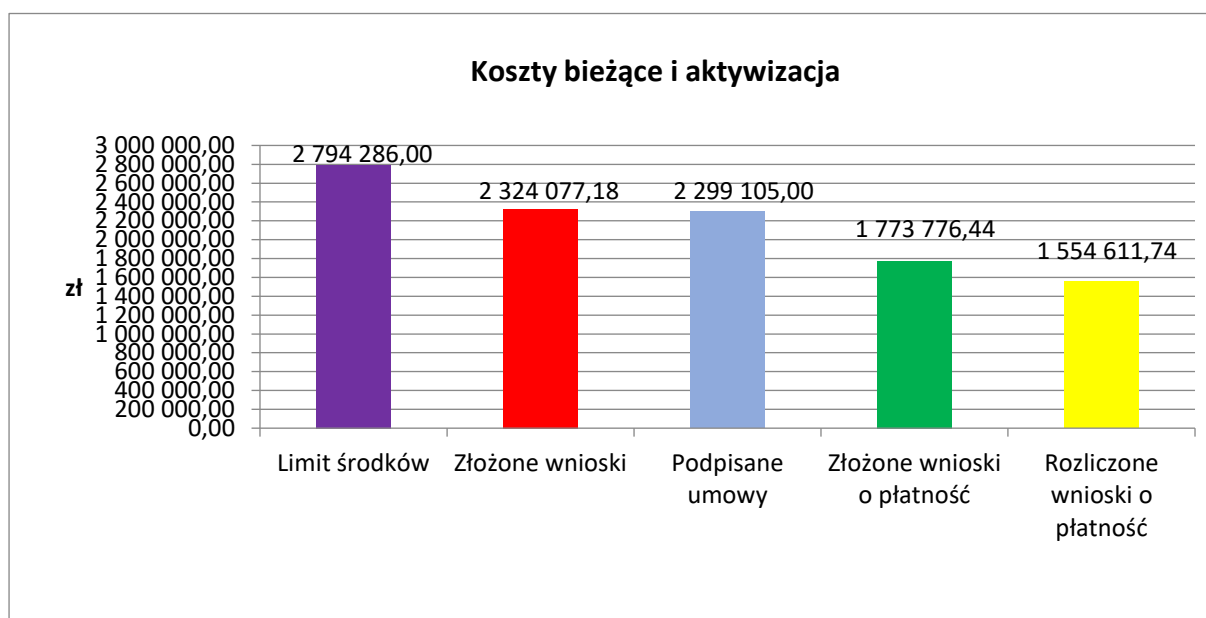
5.1.12. Działanie „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji”

Zawarcie umowy ramowej umożliwi LGR wsparcie bieżącego funkcjonowania Lokalnych Grup Rybackich i ich biur zapewniając sprawną i efektywną pracę oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju.

O pomoc mogą ubiegać się LGR wybrane do realizacji i finansowania ze środków Programu Operacyjnego „Rybacko i Morze” 2014-2020.

Do dnia 31.05.2022 roku LGR-y złożyły 14 wniosków o dofinansowanie na łączną kwotę 2 324 077,18 zł. W wyniku przeprowadzonej weryfikacji złożonych wniosków zawarto do 31.05.2022 r. 14 umów na kwotę 2 299 105,00 zł. Złożono 12 wniosków o płatność w kwocie 1 773 776,44 zł. Rozliczono 11 wniosków o płatność na kwotę 1 554 611,74 zł.

Wykres 82. Wdrażanie działania „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji”

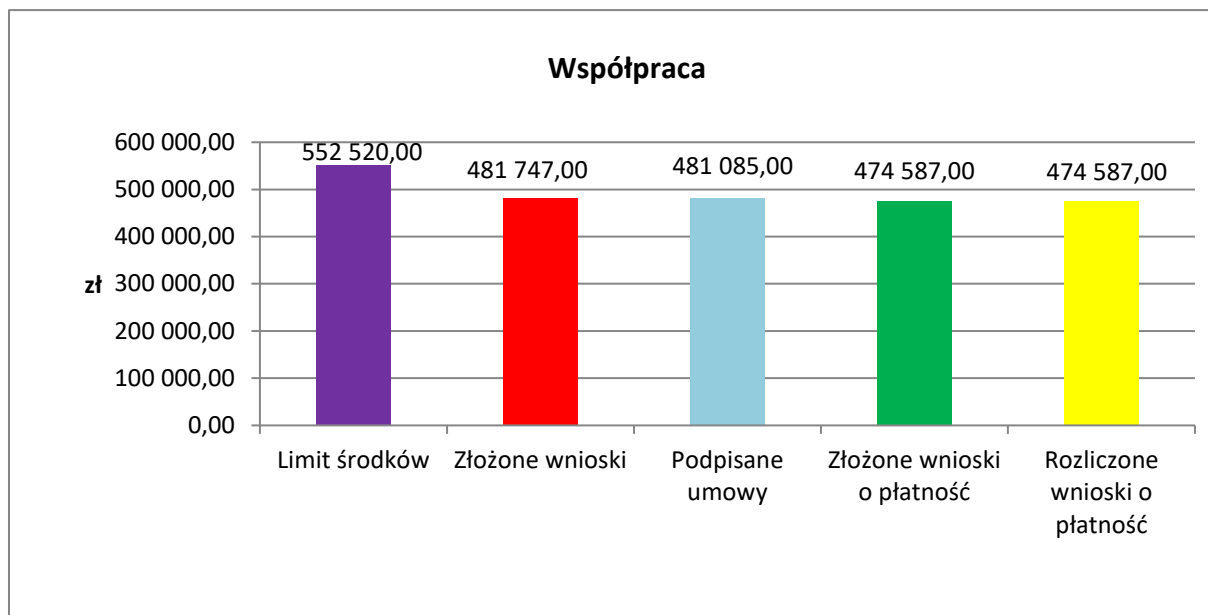
5.1.13. „Działania prowadzone w ramach współpracy Lokalnych Grup Rybackich”

Pomoc skierowana na zapewnienie sprawnej i efektywnej pracy RLGD, w tym sprawne funkcjonowanie biura RLGD oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji LSR.

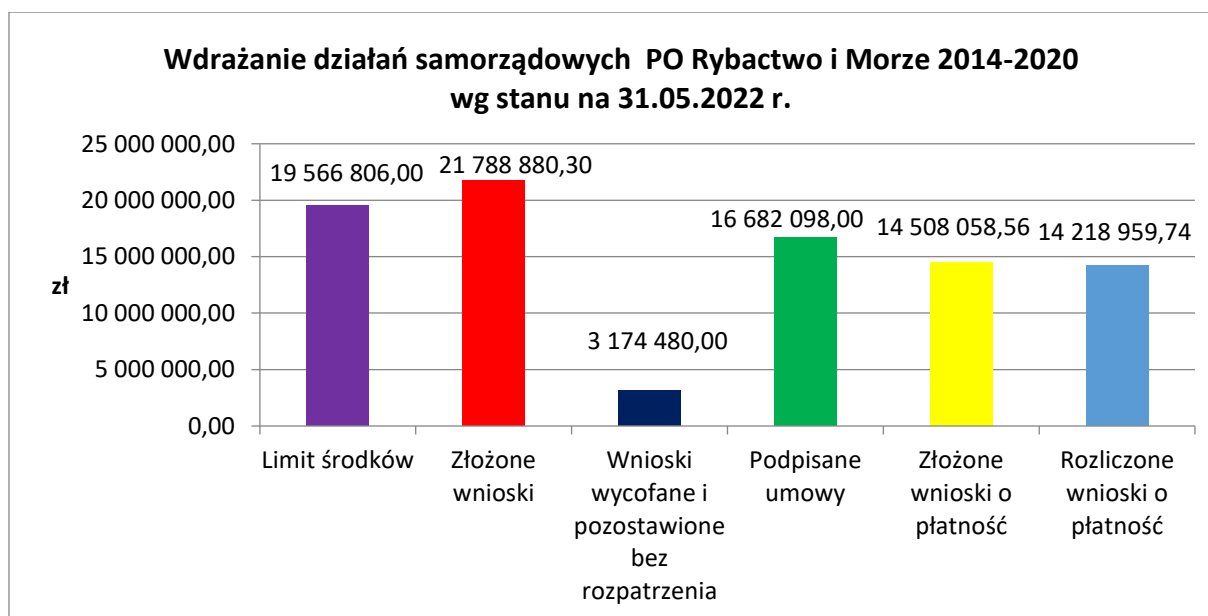
Projekty współpracy mogą dotyczyć współpracy międzyterytorialnej lub transnarodowej pomiędzy RLGD lub RLGD i innymi lokalnymi partnerstwami publiczno-prywatnymi, które realizują LSR.

Do 31 maja 2022 roku wpłynęło 6 wniosków o dofinansowanie na kwotę 481 747,00 zł. Podpisano 6 umów o dofinansowanie na kwotę 481 085,00 zł. Łącznie wpłynęło 6 wniosków o płatność na kwotę 474 587,00 zł. Rozliczono złożone wnioski o płatność na kwotę 474 587,00 zł.

Wykres 83. Wdrażanie „Działania prowadzone w ramach współpracy Lokalnych Grup Rybackich”

Wykres 84. Zagregowane dane dotyczące wszystkich działań wdrażanych przez samorząd województwa w ramach PO „Rybacko i Morze” 2014-2020

5.1.14. Działania finansowane ze środków Samorządu Województwa Podkarpackiego w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025

Podkarpacki Program Odnowy Wsi na lata 2021-2025 wpływa na rozwój obszarów wiejskich Województwa Podkarpackiego poprzez realizację działu VII Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030 (SRW 2030) w tym w Terytorialny wymiar SRW 2030 w zakresie wspierania obszarów wiejskich – „Wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku” poprzez działania wpływające na ich rozwój. Program powstał w oparciu o doświadczenia wynikające z realizacji dwóch poprzednich edycji w latach 2017-2020 oraz 2011-2026, a także wnioski wynikające z wdrażania przez Samorząd Województwa niektórych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Program polega na wspieraniu obszarów wiejskich związanych z rozwijaniem pozarolniczych form aktywności mieszkańców wsi. Jego zadaniem jest integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej poprzez realizację działań mających na celu zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego, a także modernizacja przestrzeni wiejskiej.. Program wzbogacony (od roku 2019) o koncepcję „Uniwersytet Samorządności” realizuje ideę społeczeństwa obywatelskiego na obszarach wiejskich poprzez wspieranie inicjatyw edukacyjnych pozwalających podnieść poziom świadomości i aktywności społecznej na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego. Podkarpackie to jedno z wyróżniających się województw w Polsce, które wdraża samorządowy program wpisujący się w wielopłaszczyznowy proces odnowy wsi.

Opis działań wdrażanych przez samorząd województwa⁹

5.1.15. Działania służące realizacji Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi

W ramach działań służących realizacji Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi Samorząd Województwa Podkarpackiego wspiera realizację zadań poprzez udzielanie pomocy finansowej na zadania inwestycyjne i nieinwestycyjne, ogłaszając cyklicznie raz w roku nabory wniosków na zasadach ujętych w szczegółowych warunkach i trybie przyznawania pomocy przyjętych stosowną uchwałą Zarządu Województwa Podkarpackiego. W ramach tego działania funkcjonują lokalnie Sołeckie Grupy Odnowy Wsi, które realizowały oddolnie inicjatywy w imieniu mieszkańców swojej miejscowości.

O pomoc mogą się ubiegać gminy, które przystąpiły do realizacji Programu w 2021 oraz w 2022 roku. W ramach dofinansowania Samorząd Województwa przeznacza kwotę do 12 000 zł na dofinansowanie wniosku złożonego przez gminę, pozostałe koszty potrzebne do zrealizowania przedsięwzięcia ponosi samorząd gminny.

Wsparcie może być przeznaczone na zagospodarowanie i wyposażenie świetlic, remontów domów kultury, domów ludowych, remiz OSP, wykonanie siłowni plenerowych, placów zabaw oraz innej infrastruktury służącej integracji społecznej. Przedmiotem dofinansowania może być również zagospodarowanie przestrzeni publicznej, poprawiające estetykę miejscowości, zachowanie, odtwarzanie i promowanie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego lub krajobrazowego oraz tradycji społeczności lokalnych.

⁹ Opracowano na podstawie danych wg stanu na dzień 31 maja 2022 r.

1. Nabór wniosków w 2021 roku trwał od 26 marca do 30 kwietnia 2021 r.

W ramach naboru gminy przedłożyły 91 wniosków o przyznanie pomocy z budżetu Województwa Podkarpackiego. Wszystkie z przedłożonych aplikacji przeszły pozytywnie ocenę formalną i merytoryczną zgodnie z zasadami Programu. Po ocenie sporządzono listę rankingową, zatwierdzoną przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 czerwca 2021 r. Na liście wnioskowanych operacji znalazło się 91 wniosków. Łączna wartość kosztów całkowitych wynikających z zatwierdzonej listy operacji wyniosła 3 074 176,85 zł, z czego kwota pomocy to 1 080 310,00 zł. Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr XXXVIII/617/21 z dnia 28 czerwca udzielił pomocy finansowej do wysokości dostępnych środków finansowych dla 67 jednostek samorządu terytorialnego zgodnie z kolejnością wynikającą z Listy Rankingowej na łączną kwotę 796 415,00 zł. Na przełomie lipca i sierpnia 2021 r. zostały podpisane umowy o dofinansowanie zadań pomiędzy Samorządem Województwa, a reprezentantami gmin. Ostatecznie limit przewidzianych środków został zwiększony, co umożliwiło to zawarcie kolejnych umów o dofinansowanie z na realizację zadań wpisanych w Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi kolejnymi gminami z zatwierdzonej listy rankingowej. Umowy zostały podpisane we wrześniu br. Ostatecznie jednostki samorządu terytorialnego realizowały 90 zadań na łączną kwotę pomocy 1 068 310,00 zł. Łącznie w wyniku zakończenia realizacji zadań wpłynęły 85 rozliczeń. Pięć gmin rozwiązało umowy. Pozytywnie zweryfikowano wszystkie 85 rozliczeń. Do 31 grudnia 2021 r. została wypłacona pomoc finansowa w postaci refundacji poniesionych kosztów w wysokości 1 003 545,00 zł.

2. Nabór wniosków w 2022 roku trwał od 1 lutego do 28 lutego 2022 r.

W ramach naboru gminy przedłożyły 87 wniosków o przyznanie pomocy z budżetu Województwa Podkarpackiego. Wszystkie z przedłożonych aplikacji przeszły pozytywnie ocenę formalną i merytoryczną zgodnie z zasadami Programu. Po ocenie sporządzono listę rankingową, zatwierdzoną przez Zarząd Województwa Podkarpackiego. Łączna wartość kosztów całkowitych wynikających z zatwierdzonej listy operacji wyniosła 2 751 424,47 zł, z czego kwota pomocy to 1 020 039,00 zł. Ostatecznie pomoc finansowa uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 30 maja br. w 2022 została udzielona wszystkim 87 gminom znajdujących się na liście. Kolejnym krokiem w realizacji procesu odnowy wsi będzie zawieranie umów o przyznanie pomocy na zadania określone w SSWR.

5.1.16. Działania służące realizacji Koncepcji „Uniwersytet Samorządności”

Koncepcja „Uniwersytet Samorządności” ma na celu wdrażanie działań ukierunkowanych na wspieranie idei społeczeństwa obywatelskiego na obszarach wiejskich. Jest to pierwsza tego typu Inicjatywa w Polsce, współfinansowana ze środków pochodzących z budżetu województwa podkarpackiego. Program zmierza do powstania jednego „Uniwersytetu Samorządności” w każdym z 21 powiatów województwa podkarpackiego. Głównym założeniem „Uniwersytetu Samorządności” jest stworzenie warunków do przeprowadzenia inicjatyw edukacyjnych polegających na organizacji szkoleń, zajęć, kursów, warsztatów, które stanowiąby odpowiedź na całość zapotrzebowań lokalnych społeczności w zakresie samorządności, których realizacja pozwoli podnieść poziom świadomości i aktywności społecznej na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego.

Uprawniony beneficjent - gmina, reprezentująca powiat (wybrana w trybie konkursu), która może realizować zadania poprzez wykonanie etapów inwestycyjnego (2021) i edukacyjnych w poszczególnych latach trwania Programu (2022-2025).

W ramach etapu I- gminy wybrane do inicjatywy wykonywały zadania związane z ulepszeniem obiektu budowlanego (remont lub wyposażenie). Kwota pomocy finansowej dla gminy z przeznaczeniem na realizację zadania wynosiła do 50%, całkowitej wartości tego zadania i nie mogła przekroczyć 15 000,00 zł. Wsparcie przeznaczone było na realizację zadań inwestycyjnych polegających na drobnym remoncie lub zakupie wyposażenia do już istniejących i funkcjonujących obiektów pełniących funkcje kulturalne, społeczne, czy edukacyjne takich jak: świetlice wiejskie, domy kultury, budynki OSP, itp.

Natomiast II etap – (lata: 2022-2025) polegać będzie na realizacji założeń edukacyjnych - minimum 6 inicjatyw z wykorzystaniem przygotowanej infrastruktury technicznej. Kwota pomocy finansowej dla gminy z przeznaczeniem na realizację zadania wynosi do 75%, całkowitej wartości tego zadania i nie może przekroczyć 15 000,00 zł.

1. Nabór wniosków w 2021 na realizację I etapu koncepcji Uniwersytet Samorządności trwał od 26 marca do 23 kwietnia 2021 r.

W ramach naboru 23 gminy z 18 powiatów z województwa złożyło wnioski o przyznanie pomocy. Wartość całkowita przedłożonych aplikacji wyniosła 642 178,15 zł, z czego dofinansowanie to 301 099,00 zł. Po przeprowadzeniu oceny formalnej i merytorycznej sporządzono szczegółowe listy rankingowe. Na podstawie szczegółowych list rankingowych opracowanych dla każdego powiatu, została przygotowana lista rankingowa obejmująca zestawienie 18 Gmin, które uzyskały najwyższą ilość punktów, zatwierdzona następnie przez Zarząd Województwa Podkarpackiego. Łączna wartość dofinansowania zatwierdzonych wniosków wynosiła 235 589,00 zł. z czego koszty całkowite to 509 827,55 zł. W dniu 31 maja 2021 r. Sejmik Województwa Podkarpackiego podjął Uchwałę Nr XXXVII/593/21 w sprawie udzielenia pomocy finansowej w ramach „Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025” na realizację I etapu koncepcji „Uniwersytetu Samorządności” wybranym gminom reprezentującym 18 powiatów. Umowy o dofinansowanie pomiędzy Samorządem Województwa Podkarpackiego, a reprezentantami gmin na utworzenie 18 placówek edukacyjnych w powiatach zostały zawarte na przełomie lipca i sierpnia. Ostatecznie do 31 grudnia 2021 r. pozytywnie zweryfikowano 18 rozliczeń. Do 31 grudnia 2021 r. została wypłacona pomoc finansowa w postaci refundacji poniesionych kosztów w wysokości 234 602,00 zł.

2. Nabór wniosków w 2022 na realizację II etapu koncepcji Uniwersytet Samorządności trwał od 16 lutego do 18 marca 2022 r.

W ramach naboru 18 gmin z 18 powiatów z województwa złożyło wnioski o przyznanie pomocy. Wartość całkowita złożonych aplikacji wyniosła 350 095,66 zł, z czego dofinansowanie to 256 993,79 zł. Po przeprowadzeniu oceny formalnej i merytorycznej w dniu 10 maja 2022 roku Zarząd Województwa Podkarpackiego zatwierdził listę wniosków do dofinansowania złożonych w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025 na realizację II etapu koncepcji „Uniwersytet Samorządności”. 30 maja br. Sejmik Województwa Podkarpackiego udzielił dofinansowania 18 gminom, które przeprowadzą inicjatywy szkoleniowe w utworzonych placówkach edukacyjnych. Kolejnym krokiem w realizacji Inicjatywy będzie zawieranie umów o przyznanie pomocy.

Tabela 83. Zagregowane dane dotyczące działań zrealizowanych w 2021-2022 w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi

Lata/ działania	Liczba Beneficjentów (złożonych wniosków)	Kwota pomocy wg złożonych wniosków (wnioskowana)	Liczba Beneficjentów którzy otrzymali pomoc finansową	Kwota pomocy wg podpisanych umów	Liczba Beneficjentó w którym wyplacona została kwota pomocy	Kwota pomocy wg rozliczeń (wyplacona)
2021 SSRW	91	1 080 310,00 zł	90	1 068 310,00 zł	85	1 003 545,00 zł
2021 US	23	301 099,00 zł	18	235 589,00 zł	18	234 602,00 zł
2021 SSRW	88	1 032 552,18	87	---*	---*	---*
2021 US	18	256 993,79	18	---*	---*	---*
Razem:	220	2 670 954,97 zł	213	1 303 899,00 zł	103	1 238 147,00 zł

SSRW – pomoc udzielana na realizację zadań wpisujące się w Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi

US – pomoc udzielana na zadania w ramach koncepcji Uniwersytetu Samorządności

*- w trakcie realizacji, stan na 31.05.20222 r.

Tabela 84. Poziom osiągniętych wskaźników dla Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025 w 2021-praca własna

Praca własna mieszkańców - jest istotnym elementem Programu, ponieważ wzmacnia poczucie wspólnoty wśród mieszkańców, którzy są inicjatorami i wykonawcami realizowanych zadań.

1.	Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi	Ilość godzin	3 193
2.	koncepcja „Uniwersytet Samorządności”	Ilość godzin	732

Tabela 85. Poziom osiągniętych wskaźników dla Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025 w 2021-praca partnerów

Partnerstwo – realizując zadania w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi zaangażowano na rzecz rozwoju swoich miejscowości:

1.	Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi	Ilość parterów	162
2.	koncepcja „Uniwersytet Samorządności”	Ilość partnerów	14

5.2. Działania wdrażane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

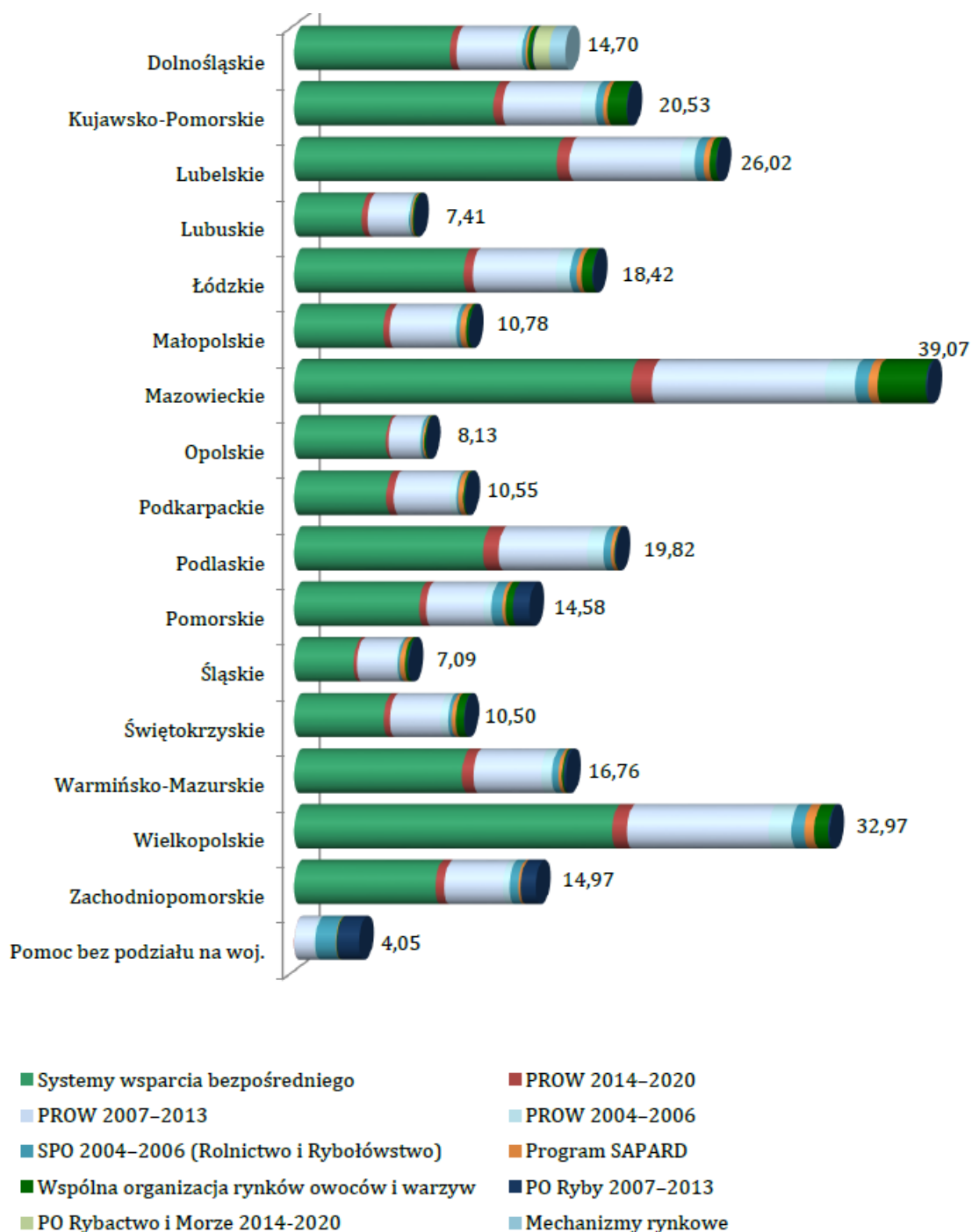
Ważnym zadaniem Agencji w obszarze Wspólnej Polityki Rolnej I filara jest zwiększanie efektywności obsługi beneficjentów i sprawna realizacja wypłat w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, nazywanych płatnościami bezpośrednimi. Płatności bezpośrednie są głównym instrumentem wsparcia dochodów producentów rolnych.

ARiMR realizowała płatności i uruchamiała kolejne nabory dla działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Najważniejszym priorytetem PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności sektora rolnego z uwzględnieniem celów rolnośrodowiskowych. PROW 2014–2020 wspiera dalszą restrukturyzację i modernizację gospodarstw rolnych oraz rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Realizacja zaplanowanych działań w tym zakresie pozwala na podjęcie coraz większych wyzwań konkurencyjnych na rynku UE i na rynkach pozaunijnych.

Istotnym elementem PROW 2014–2020 są działania wspierające modernizację słabszych ekonomicznie gospodarstw rodzinnych, mające na celu poprawę ich kondycji finansowej i wzmocnienie konkurencyjności. W ramach programu kontynuowane są również działania wspierające tworzenie miejsc pracy na wsi, rozwój infrastruktury technicznej i społecznej oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego. Oprócz środków z Unii Europejskiej Program realizowany jest przy wsparciu środków z budżetu państwa, samorządów oraz środków własnych beneficjentów pomocy. Beneficjentami pomocy ARiMR są:

- rolnicy;
- mieszkańcy wsi;
- mikroprzedsiębiorstwa;
- przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego;
- samorzady lokalne;
- jednostki badawcze, doradcze i szkoleniowe;
- lokalne grupy działania;
- grupy producentów rolnych;
- Nadleśnictwa Lasów Państwowych;
- podmioty z sektora rybackiego.

Wykres 85. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych w latach 2002–2017 w podziale na województwa [w mld zł]

5.2.1. Realizacja instrumentów pomocy współfinansowanych z funduszy UE

- **Systemy wsparcia bezpośredniego**

Najbardziej powszechnym instrumentem wsparcia obszarów wiejskich są dopłaty w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, nazywane płatnościami bezpośrednimi.

Poniższe tabele przedstawiają rodzaje płatności bezpośrednich w podziale na poszczególne kampanie wraz ze stawką płatności.

Tabela 86. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2018 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Rodzaje płatności bezpośrednich	Stawki płatności bezpośrednich za rok 2018
Jednolita płatność obszarowa	459,19 zł/ha
Płatność za zazielenienie	308,18 zł/ha
Płatność dodatkowa	178,01 zł/ha
Płatność dla młodego rolnika	175,62 zł/ha
Płatność do bydła	293,04 zł/szt.
Płatność do krów	373,70 zł/szt.
Płatność do owiec	101,39 zł/szt.
Płatność do kóz	54,78 zł/szt.
Płatność do roślin strączkowych na ziarno do 75 ha	721,04 zł/ha
Płatność do roślin strączkowych na ziarno powyżej 75 ha	360,52 zł/ha
Płatność do roślin pastewnych	438,71 zł/ha
Płatność do chmielu	2 129,87 zł/ha
Płatność do ziemniaków skrobiowych	1 065,89 zł/ha
Płatność do buraków cukrowych	1 495,63 zł/ha
Płatność do pomidorów	3 320,78 zł/ha
Płatność do truskawek	1 054,35 zł/ha
Płatność do lnu	486,12 zł/ha
Płatność do konopi włóknistych	235,26 zł/ha
Płatność do tytoniu - grupa Virginia	3,50 zł/kg
Płatność do tytoniu - pozostały tytoń	2,46 zł/kg

Kurs euro ogłoszony przez Europejski Bank Centralny, według którego obliczone zostały stawki płatności bezpośrednich za rok 2018 wynosi 4,2774 zł za 1 EUR.

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 87. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2019 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Rodzaje płatności bezpośrednich	Stawki płatności bezpośrednich za rok 2019
Jednolita płatność obszarowa	471,64 zł/ha
Płatność za zazielenienie	316,54 zł/ha
Płatność dodatkowa	184,98 zł/ha
Płatność dla młodego rolnika	165,10 zł/ha
Płatność do bydła	302,77 zł/szt.
Płatność do krów	387,29 zł/szt.
Płatność do owiec	104,08 zł/szt.
Płatność do kóz	51,95 zł/szt.
Płatność do roślin strączkowych na ziarno do 75 ha	765,80 zł/ha
Płatność do roślin strączkowych na ziarno powyżej 75 ha	382,90 zł/ha
Płatność do roślin pastewnych	463,71 zł/ha
Płatność do chmielu	2 054,33 zł/ha
Płatność do ziemniaków skrobiowych	1 110,09 zł/ha
Płatność do buraków cukrowych	1 524,18 zł/ha
Płatność do pomidorów	2 250,81 zł/ha
Płatność do truskawek	1 136,95 zł/ha
Płatność do lnu	569,14 zł/ha
Płatność do konopi włóknistych	135,44 zł/ha
Płatność do tytoniu - grupa Virginia	3,28 zł/kg
Płatność do tytoniu - pozostały tytoń	2,31 zł/kg

Kurs euro ogłoszony przez Europejski Bank Centralny, według którego obliczone zostały stawki płatności bezpośrednich za rok 2019 wynosi 4,3782 zł za 1 EUR.

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 88. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2020 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Rodzaje płatności bezpośrednich	Stawki płatności bezpośrednich za rok 2020
Jednolita płatność obszarowa	483,79 zł/ha
Płatność za zazielenienie	323,85 zł/ha
Płatność dodatkowa	182,02 zł/ha
Płatność dla młodego rolnika	256,62 zł/ha
Płatność do bydła	326,76 zł/szt.
Płatność do krów	412,11 zł/szt.
Płatność do owiec	111,12 zł/szt.
Płatność do kóz	52,57 zł/szt.
Płatność do roślin strączkowych na ziarno do 75 ha	724,38 zł/ha
Płatność do roślin strączkowych na ziarno powyżej 75 ha	362,19 zł/ha
Płatność do roślin pastewnych	468,05 zł/ha
Płatność do chmielu	2 072,01 zł/ha
Płatność do ziemniaków skrobiowych	1 128,24 zł/ha
Płatność do buraków cukrowych	1 516,30 zł/ha

Płatność do pomidorów	2 575,02 zł/ha
Płatność do truskawek	1 204,72 zł/ha
Płatność do lnu	492,28 zł/ha
Płatność do konopi włóknistych	127,16 zł/ha
Płatność do tytoniu - grupa Virginia	3,11 zł/kg
Płatność do tytoniu - pozostały tytoń	2,19 zł/kg

Kurs euro ogłoszony przez Europejski Bank Centralny, według którego obliczone zostały stawki płatności bezpośrednich za rok 2020 wynosi **4,5462 zł za 1 EUR**.

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 89. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2021 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Rodzaje płatności bezpośrednich	Stawki płatności bezpośrednich za rok 2021
Jednolita płatność obszarowa	487,62 zł/ha
Płatność za zazielenienie	327,26 zł/ha
Płatność dodatkowa	184,54 zł/ha
Płatność dla młodego rolnika	308,59 zł/ha
Płatność do bydła	336,73 zł/szt.
Płatność do krów	426,51 zł/szt.
Płatność do owiec	114,47 zł/szt.
Płatność do kóz	51,56 zł/szt.
Płatność do roślin strączkowych na ziarno	685,70 zł/ha
Płatność do roślin pastewnych	457,46 zł/ha
Płatność do chmielu	2 087,75 zł/ha
Płatność do ziemniaków skrobiowych	1 210,32 zł/ha
Płatność do buraków cukrowych	1 547,13 zł/ha
Płatność do pomidorów	3 371,12 zł/ha
Płatność do truskawek	1 313,93 zł/ha
Płatność do lnu	558,70 zł/ha
Płatność do konopi włóknistych	198,05 zł/ha
Płatność do tytoniu - grupa Virginia	3,18 zł/kg
Płatność do tytoniu - pozostały tytoń	2,25 zł/kg

Kurs euro ogłoszony przez Europejski Bank Centralny, według którego obliczone zostały stawki płatności bezpośrednich za rok 2021 wynosi **4,6197 zł za 1 EUR**.

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Strategia rozwoju rolnictwa obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

Tabela 90. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w latach 2018-2021

Powiat	ROK 2018			ROK 2019			ROK 2020			ROK 2021		
	Liczba wniosków OB w 2018 roku	Deklarowana powierzchnia w ha JPO w 2018	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba wniosków OB w 2019 roku	Deklarowana powierzchnia JPO w 2019	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba wniosków OB w 2020 roku	Deklarowana powierzchnia JPO w 2020	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba wniosków OB w 2021 roku	Deklarowana powierzchnia JPO w 2021	Kwota przyznanych płatności zaliczkowych plus końcowych PLN
bieszczadzki	1 490	11 964,48	11 368 365,91 zł	1 468	11 820,57	11 484 019,40 zł	1 462	11 826,80	11 724 130,83 zł	1 460	11 784,16	11 986 544,94 zł
brzozowski	4 169	13 431,27	12 017 484,16 zł	4 079	13 407,69	12 415 186,32 zł	4 037	13 236,42	12 423 148,94 zł	3 905	13 084,69	12 305 853,71 zł
dębicki	7 031	28 250,34	25 337 389,45 zł	6 866	28 058,85	25 899 476,44 zł	6 737	27 729,47	26 091 683,25 zł	6 550	27 578,15	26 236 687,58 zł
jarosławski	7 658	53 169,03	47 475 332,80 zł	7 512	53 373,08	48 991 927,26 zł	7 384	53 191,60	49 193 346,56 zł	7 184	52 511,49	50 062 181,68 zł
jasielski	6 884	23 495,73	21 454 774,49 zł	6 796	23 426,72	22 088 005,33 zł	6 694	23 128,21	22 058 800,76 zł	6 453	22 994,91	22 265 511,60 zł
kolbuszowski	4 619	19 228,47	17 595 366,35 zł	4 602	19 448,88	18 392 444,88 zł	4 599	19 499,89	18 647 472,44 zł	4 562	19 658,07	19 072 242,45 zł
krośnieński	6 648	29 368,02	26 282 938,01 zł	6 542	29 627,32	27 383 530,37 zł	6 461	29 662,05	27 811 851,58 zł	6 342	29 993,21	28 873 041,33 zł
leski	2 208	9 418,79	8 369 423,96 zł	2 169	9 341,54	8 559 559,81 zł	2 146	9 195,47	8 595 683,41 zł	2 090	9 018,27	8 660 122,60 zł
leżajski	4 530	21 579,15	20 843 027,38 zł	4 458	21 577,83	21 241 003,78 zł	4 419	21 702,40	21 045 185,74 zł	4 277	21 489,79	21 321 874,59 zł
lubaczowski	5 704	41 145,98	44 780 952,37 zł	5 655	40 997,94	44 748 639,72 zł	5 593	40 997,73	45 138 323,31 zł	5 525	40 890,17	46 156 120,73 zł
łańcucki	4 716	17 529,66	15 349 906,68 zł	4 624	17 704,44	15 862 566,37 zł	4 551	17 695,48	15 962 172,25 zł	4 370	17 852,81	16 059 324,95 zł
mielecki	7 641	37 957,68	34 863 565,88 zł	7 530	37 817,56	35 685 146,25 zł	7 468	37 580,20	36 200 596,64 zł	7 321	36 854,09	36 793 889,53 zł
nizański	3 806	17 531,42	15 999 189,48 zł	3 781	17 532,04	16 460 801,25 zł	3 771	17 444,19	16 516 931,07 zł	3 706	17 363,51	16 255 103,52 zł
przemyski	6 745	43 615,06	38 699 396,24 zł	6 639	43 626,61	39 486 981,45 zł	6 547	43 118,30	39 813 891,19 zł	6 410	43 245,43	41 022 846,32 zł
przeworski	6 102	34 048,89	31 261 090,57 zł	5 945	33 497,03	31 224 321,80 zł	5 885	33 314,62	31 906 104,11 zł	5 707	33 521,44	32 431 768,46 zł
ropczycko-sędziszowski	4 629	18 896,06	17 604 083,48 zł	4 546	18 634,03	17 888 683,66 zł	4 430	18 461,45	18 078 894,64 zł	4 335	18 431,51	18 525 232,08 zł
rzeszowski	11 968	45 405,90	39 841 552,39 zł	11 813	45 860,06	40 738 235,88 zł	11 589	45 331,91	40 376 298,67 zł	11 180	43 747,50	39 582 162,03 zł
sanocki	5 725	31 757,03	29 912 476,14 zł	5 687	31 670,27	30 862 420,60 zł	5 628	31 457,27	31 111 487,27 zł	5 525	30 846,36	30 443 603,00 zł
stalowowolski	3 132	12 920,62	11 642 990,92 zł	3 087	12 860,96	11 855 728,43 zł	3 058	12 989,61	12 069 797,68 zł	3 008	12 997,00	12 174 536,67 zł
strzyżowski	4 527	15 288,73	13 530 391,35 zł	4 455	15 251,11	13 885 211,48 zł	4 352	14 961,21	13 840 698,80 zł	4 154	14 648,97	13 808 680,35 zł
tarnobrzegi	4 236	19 506,67	17 455 722,56 zł	4 209	19 928,80	18 394 820,98 zł	4 185	20 325,73	18 538 370,14 zł	4 093	20 624,20	18 940 126,44 zł
Podkarpackie	114 168	545 508,98	501 685 420,57 zł	112 463	545 463,33	513 548 711,46 zł	110 996	542 850,01	517 144 869,28 zł	108 157	539 135,73	522 977 454,56 zł

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Działanie: "Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami" objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Działanie to jest instrumentem wsparcia finansowego dla rolników, którzy prowadzą działalność rolniczą na terenach ONW. Realizacja tego działania ma ułatwić rolnikom kontynuowanie rolniczego użytkowania ziemi, a także umożliwić zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz utrzymanie i promowanie zrównoważonych systemów działalności rolniczej na tych terenach. W efekcie, wsparcie to będzie wpływało na utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i na zachowanie różnorodności biologicznej. Płatność ryczałtowa, jednoroczna, do hektara użytków rolnych położonych na obszarach ONW.

Tabela 91. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania "Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami" w latach 2018-2021

Powiat	ROK 2018		ROK 2019		ROK 2020		ROK 2021	
	Liczba wniosków ONW w 2018 roku	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba spraw ONW w 2019 roku	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba spraw ONW w 2020 roku	Kwota przyznanych płatności PLN	Liczba spraw ONW w 2021 roku	Kwota przyznanych płatności zaliczkowych plus końcowych PLN
bieszczadzki	1 437	3 899 337,29 zł	1 458	4 398 393,13 zł	1 449	4 371 354,99 zł	1 444	4 339 471,80 zł
brzozowski	1 514	1 167 664,43 zł	2 072	1 711 702,09 zł	2 008	1 659 011,66 zł	1 955	1 647 486,65 zł
dębicki	771	561 791,13 zł	1 422	850 668,47 zł	1 344	854 024,89 zł	1 270	825 608,42 zł
jarosławski	1 370	1 423 334,83 zł	1 965	2 220 224,62 zł	1 948	2 191 918,41 zł	1 920	2 167 303,46 zł
jasielski	1 201	1 534 308,14 zł	1 951	2 316 415,91 zł	1 952	2 248 710,89 zł	1 861	2 184 386,31 zł
kolbuszowski	4 072	3 037 545,34 zł	4 588	3 960 481,78 zł	4 582	3 955 177,40 zł	4 546	3 955 197,64 zł
krośnieński	2 291	2 973 447,46 zł	3 653	4 386 722,87 zł	3 611	4 378 291,68 zł	3 530	4 427 709,00 zł
leski	2 136	2 603 095,15 zł	2 140	3 043 065,34 zł	2 114	3 002 984,29 zł	2 058	3 002 803,21 zł
leżajski	1 886	1 540 975,74 zł	2 542	2 042 136,26 zł	2 511	2 032 332,19 zł	2 420	1 968 881,16 zł
lubaczowski	3 740	4 716 899,96 zł	4 511	4 386 046,84 zł	4 435	4 280 102,78 zł	3 689	3 735 467,34 zł
łańcucki	964	685 686,87 zł	1 476	905 942,72 zł	1 476	903 460,62 zł	1 377	879 869,61 zł
mielecki	1 421	1 103 839,01 zł	2 867	2 161 318,29 zł	2 871	2 165 580,96 zł	2 847	2 138 979,92 zł
nizański	2 323	2 075 304,81 zł	3 395	2 916 932,30 zł	3 380	2 873 370,38 zł	3 299	2 810 141,68 zł
przemyski	1 212	1 663 561,75 zł	1 827	2 031 801,92 zł	1 817	2 001 926,13 zł	1 796	1 980 810,29 zł
przeworski	1 505	1 418 912,64 zł	1 746	1 594 545,53 zł	1 723	1 598 681,79 zł	1 473	1 472 268,41 zł
ropczycko-sędziszowski	2 002	1 745 976,52 zł	925	678 523,33 zł	890	659 274,72 zł	800	630 783,03 zł
rzeszowski	4 289	3 392 457,21 zł	4 684	3 292 450,64 zł	4 509	3 273 253,97 zł	4 216	3 207 438,07 zł
sanocki	3 341	5 415 299,49 zł	3 691	6 431 892,04 zł	3 671	6 286 234,50 zł	3 602	6 222 751,61 zł
stalowowolski	1 688	1 305 598,02 zł	2 236	1 622 240,75 zł	2 221	1 538 713,52 zł	1 787	1 238 284,05 zł
strzyżowski	3 447	2 780 761,96 zł	1 361	642 649,74 zł	1 130	621 033,88 zł	824	610 906,51 zł
tarnobrzeski	1 768	1 556 619,43 zł	2 949	2 445 947,67 zł	2 927	2 438 999,77 zł	2 877	2 450 854,15 zł
Podkarpackie	44 378	46 602 417,18 zł	53 459	54 040 102,24 zł	52 569	53 334 439,42 zł	49 591	51 897 402,32 zł

Działanie „Rolno-środowiskowo-klimatyczne” w ramach PROW 2014-2020

Istotą działania rolno-środowiskowo-klimatycznego jest promowanie praktyk rolniczych przyczyniających się do ochrony gleb, wód, klimatu, cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków ptaków, zagrożonych zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich, a także ochrony różnorodności krajobrazu. Działanie stwarza zachętę finansową dla rolników lub zarządców, którzy dobrowolnie decydują się na prowadzenie działalności rolniczej zgodnej z ustalonymi w nim zasadami. W ramach działania beneficjenci realizują zobowiązania polegające na wykonywaniu szczegółowych wymogów, sprzyjających różnym elementom środowiska naturalnego obszarów wiejskich.

Tabela 92. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Rolno-środowiskowo-klimatyczne” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2018-2021

Powiat	ROK 2018		ROK 2019		ROK 2020		ROK 2021	
	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanych płatności zaliczkowych plus końcowych PLN
bieszczadzki	682	6 884 301,77 zł	772	7 562 608,71 zł	792	8 024 862,11 zł	802	8 481 205,61 zł
brzozowski	272	1 184 705,48 zł	310	1 299 425,18 zł	320	1 412 302,89 zł	355	1 553 481,45 zł
dębicki	66	417 162,72 zł	84	551 772,14 zł	84	579 934,31 zł	85	686 068,10 zł
jarosławski	143	2 397 914,78 zł	152	2 501 105,11 zł	153	2 730 574,90 zł	147	2 919 547,24 zł
jasielski	293	2 634 267,66 zł	363	3 296 385,04 zł	367	3 306 403,56 zł	378	3 793 674,19 zł
kolbuszowski	428	1 409 035,42 zł	499	1 686 823,67 zł	490	1 830 727,60 zł	515	2 276 078,92 zł
krośnieński	344	4 149 231,90 zł	401	4 532 894,96 zł	408	4 796 367,27 zł	428	5 503 843,35 zł
leski	635	3 847 091,05 zł	749	4 398 076,14 zł	771	4 654 476,63 zł	782	4 914 018,11 zł
leżajski	157	1 127 075,28 zł	169	1 191 897,46 zł	171	1 175 860,51 zł	184	1 341 520,80 zł
lubaczowski	883	5 238 983,56 zł	987	5 631 011,39 zł	958	5 655 225,94 zł	973	6 583 451,68 zł
łańcucki	52	370 519,00 zł	60	393 656,73 zł	65	403 002,42 zł	62	426 191,26 zł
mielecki	104	813 857,90 zł	126	983 590,44 zł	120	975 066,61 zł	134	1 214 507,39 zł
niżański	272	1 802 430,00 zł	340	2 184 582,85 zł	357	2 225 609,38 zł	387	2 454 786,71 zł
przemyski	772	6 644 646,72 zł	890	7 314 919,80 zł	918	7 232 141,95 zł	934	7 492 116,81 zł
przeworski	116	823 050,63 zł	138	969 117,94 zł	136	1 337 531,09 zł	148	1 553 561,44 zł
ropczycko-sędziszowski	15	231 006,17 zł	17	221 701,68 zł	21	262 102,69 zł	23	313 772,94 zł
rzeszowski	229	3 425 040,04 zł	268	3 841 796,54 zł	261	3 176 534,53 zł	293	3 188 684,00 zł
sanocki	1 000	9 382 177,13 zł	1 175	10 450 194,04 zł	1 176	10 538 261,05 zł	1 209	10 767 872,40 zł
stalowowolski	130	778 134,11 zł	164	942 560,66 zł	165	1 025 702,35 zł	169	1 148 559,35 zł
strzyżowski	32	234 248,48 zł	40	303 170,66 zł	38	302 626,20 zł	45	356 128,43 zł
tarnobrzegi	371	2 363 122,56 zł	485	3 144 185,83 zł	491	3 275 265,51 zł	525	3 961 444,35 zł
Podkarpackie	6 996	56 158 002,36 zł	8 189	63 401 476,97 zł	8 262	64 920 579,50 zł	8 578	70 930 514,53 zł

Działanie „Rolnictwo Ekologiczne” w ramach PROW 2014-2020

Działanie „Rolnictwo Ekologiczne” w ramach PROW 2014-2020 jest w dużej mierze kontynuacją wsparcia oferowanego dla gospodarstw ekologicznych od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej w ramach Programu rolnośrodowiskowego wdrażanego w ramach PROW 2004-2006, a następnie PROW 2007-2013.

Tabela 93. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Rolnictwo Ekologiczne” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2018-2021

Powiat	ROK 2018		ROK 2019		ROK 2020		ROK 2021	
	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanych płatności zaliczkowych plus końcowych PLN
bieszczadzki	2	10 548,35 zł	2	12 864,10 zł	2	13 581,47 zł	1	12 941,39 zł
brzozowski	5	18 351,95 zł	5	21 897,16 zł	4	20 511,85 zł	4	24 699,76 zł
dębicki	19	179 952,04 zł	19	192 224,37 zł	12	153 623,24 zł	14	197 621,23 zł
jarosławski	87	686 410,66 zł	100	876 462,15 zł	92	838 972,04 zł	93	1 045 738,02 zł
jasielski	26	147 603,87 zł	29	193 874,49 zł	27	179 306,70 zł	27	230 673,74 zł
kolbuszowski	8	46 171,92 zł	9	56 380,36 zł	7	21 640,24 zł	6	19 060,58 zł
krośnieński	12	143 644,82 zł	15	170 460,28 zł	14	151 508,61 zł	14	175 363,99 zł
leski	35	142 546,73 zł	39	194 573,80 zł	33	188 381,00 zł	31	207 319,64 zł
leżajski	79	645 129,08 zł	90	813 219,67 zł	89	887 141,14 zł	89	1 048 155,59 zł
lubaczowski	50	731 104,54 zł	56	864 166,18 zł	53	874 288,35 zł	50	990 406,96 zł
łańcucki	41	303 351,28 zł	45	335 139,42 zł	42	336 464,46 zł	40	410 197,60 zł
mielecki	10	119 969,64 zł	10	127 071,73 zł	11	140 581,45 zł	14	182 390,82 zł
nizański	0	0,00 zł	0	0,00 zł	0	0,00 zł	0	- zł
przemyski	100	973 261,21 zł	115	1 181 286,23 zł	106	1 029 541,17 zł	103	1 272 314,29 zł
przeworski	169	1 225 291,88 zł	201	1 511 139,53 zł	191	1 478 791,37 zł	185	1 791 621,95 zł
ropczycko-sędziszowski	6	20 096,80 zł	7	28 322,20 zł	8	57 319,61 zł	8	70 406,54 zł
rzeszowski	42	370 033,18 zł	51	582 522,44 zł	44	528 153,22 zł	44	653 147,51 zł
sanocki	23	249 267,88 zł	18	236 557,92 zł	20	233 401,27 zł	19	281 914,93 zł
stalowowlowski	3	9 467,92 zł	4	15 129,04 zł	4	12 953,94 zł	2	7 006,87 zł
strzyżowski	8	102 148,80 zł	8	105 930,02 zł	9	114 862,61 zł	8	123 854,58 zł
tarnobrzeski	5	21 389,88 zł	5	21 107,34 zł	3	19 468,93 zł	6	156 152,82 zł
Podkarpackie	730	6 145 742,43 zł	828	7 540 328,43 zł	771	7 280 492,67 zł	758	8 900 988,81 zł

Działanie „Dobrostan zwierząt” w ramach PROW 2014-2020

Płatności w ramach działania są przyznawane przez okres rocznego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie podjęli się realizacji określonych pakietów i ich wariantów. Płatności rekompensują rolnikom całość lub część dodatkowych kosztów i dochodów utraconych w wyniku podjętego zobowiązania.

Tabela 94. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Dobrostan zwierząt” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2020-2021

Powiat	ROK 2020		ROK 2021	
	Wnioski rozpatrzone pozytywnie	Zrealizowane środki	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanych płatności końcowych PLN
bieszczadzki	158	396 530,52 zł	179	466 222,45 zł
brzozowski	57	134 432,66 zł	65	101 951,31 zł
dębicki	83	146 560,67 zł	100	95 699,54 zł
jarosławski	46	124 223,24 zł	60	116 823,36 zł
jasielski	72	249 263,63 zł	117	316 225,40 zł
kolbuszowski	77	220 072,09 zł	79	238 697,06 zł
krośnieński	153	512 528,93 zł	164	488 678,35 zł
leski	102	186 539,91 zł	97	223 512,85 zł
leżajski	45	98 592,88 zł	39	67 952,77 zł
lubaczowski	185	380 396,76 zł	224	507 711,53 zł
łańcucki	14	27 241,47 zł	14	6 329,76 zł
mielecki	216	900 476,18 zł	225	229 022,35 zł
niżański	68	135 024,14 zł	84	90 631,92 zł
przemyski	59	155 145,71 zł	85	198 258,43 zł
przeworski	121	284 373,79 zł	119	296 080,75 zł
ropczycko-sędziszowski	127	226 455,84 zł	133	172 325,96 zł
rzeszowski	90	219 204,49 zł	162	273 367,63 zł
sanocki	293	865 567,01 zł	339	889 049,79 zł
stalowowolski	37	53 523,16 zł	42	51 622,96 zł
strzyżowski	108	210 196,99 zł	96	168 029,44 zł
tarnobrzegi	46	70 410,76 zł	51	69 459,78 zł
Podkarpackie	2157	5 596 760,83 zł	2474	5 067 653,39 zł

Realizacja instrumentów pomocy krajowej

Tabela 95. Materiał siewny – wysokość wsparcia w latach 2018-2021

Powiat	DOPLATY DO MATERIAŁU SIEWNEGO							
	2018		2019		2020		2021	
	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej pomocy	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej pomocy	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej pomocy	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej pomocy
bieszczadzki	0	- zł	0	- zł	0	- zł	0	- zł
brzozowski	9	9 243,68 zł	15	8 046,94 zł	10	14 142,86 zł	17	12 204,77 zł
dębicki	132	352 202,51 zł	129	252 748,93 zł	128	230 492,21 zł	125	248 959,63 zł
jarosławski	221	283 072,01 zł	275	244 691,14 zł	243	218 693,63 zł	206	192 251,24 zł
jasielski	34	29 499,41 zł	27	20 928,85 zł	31	28 256,78 zł	23	25 107,82 zł
kolbuszowski	43	17 324,40 zł	44	14 117,56 zł	30	10 477,63 zł	36	12 050,48 zł
krośnieński	47	71 049,09 zł	53	56 381,93 zł	52	67 495,32 zł	45	54 450,77 zł
leski	0	113 762,73 zł	1	1 607,16 zł	1	140,44 zł	0	- zł
leżajski	54	113 762,73 zł	68	82 558,06 zł	62	85 672,14 zł	68	75 012,59 zł
lubaczowski	177	186 944,31 zł	237	184 386,91 zł	193	149 002,04 zł	181	118 967,72 zł
łańcucki	82	79 086,56 zł	93	58 521,97 zł	81	55 464,90 zł	85	53 881,55 zł
mielecki	219	183 814,92 zł	210	114 629,50 zł	168	103 968,23 zł	163	116 900,38 zł
nizański	13	10 818,47 zł	21	9 032,34 zł	13	7 304,73 zł	16	10 258,59 zł
przemyski	155	281 071,86 zł	158	179 746,17 zł	135	149 543,97 zł	136	156 882,77 zł
przeworski	130	94 046,33 zł	129	70 675,74 zł	124	68 783,85 zł	120	73 291,24 zł
ropczycko-sędziszowski	52	62 396,70 zł	59	37 437,30 zł	64	34 013,68 zł	68	45 500,33 zł
rzeszowski	76	102 001,47 zł	87	53 518,04 zł	62	62 600,87 zł	66	57 411,42 zł
sanocki	19	12 291,92 zł	28	21 945,42 zł	18	20 059,15 zł	18	18 410,22 zł
stalowowlowski	34	16 945,82 zł	24	8 719,96 zł	20	10 619,72 zł	18	11 843,52 zł
strzyżowski	24	24 814,02 zł	26	15 040,64 zł	34	20 032,37 zł	35	26 722,40 zł
tarnobrzegi	39	28 565,71 zł	37	13 593,92 zł	39	15 974,21 zł	31	14 639,69 zł
PODKARPACKIE	1 560	2 072 714,65 zł	1 721	1 448 328,48 zł	1 508	1 352 738,73 zł	1 457	1 324 747,13 zł

Tabela 96. Wysokość pomocy udzielonej przez ARiMR w ramach jednorazowej pomocy kłęskowej w latach 2020-2021

JEDNORAZOWA POMOC KLĘSKOWA 2020 2021								
Powiat	2020 (DOT. KLĘSK POWSTAŁYCH W 2019 R.)						2021 (DOT. KLĘSK POWSTAŁYCH W 2020 R.)	
	Liczba złożonych wniosków			Kwota przyznanej pomocy			Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej pomocy
	pomoc publiczna	pomoc de minimis	suma/liczba złożonych wniosków	pomoc publiczna	pomoc de minimis	suma przyznanej pomocy	pomoc publiczna	suma przyznanej pomocy
bieszczadzki			0	- zł		- zł	0	- zł
brzozowski	25	174	199	21 272,50 zł	58 831,25 zł	80 103,75 zł	151	159 816,00 zł
dębicki	175	82	257	994 961,25 zł	51 205,00 zł	1 046 166,25 zł	10	6 662,50 zł
jarosławski	172	45	217	1 722 817,92 zł	75 211,25 zł	1 798 029,17 zł	113	831 617,92 zł
jasielski	3	11	14	46 786,25 zł	5 095,00 zł	51 881,25 zł	151	385 472,15 zł
kolbuszowski	245	226	471	483 746,64 zł	255 795,41 zł	739 542,05 zł	144	383 010,00 zł
krośnieński	7	13	20	68 627,50 zł	10 515,00 zł	79 142,50 zł	34	137 155,00 zł
leski			0	- zł		- zł	0	- zł
leżajski	18	38	56	46 418,75 zł	44 736,35 zł	91 155,10 zł	91	287 371,00 zł
lubaczowski	246	81	327	2 002 351,80 zł	177 080,34 zł	2 179 432,14 zł	191	1 605 044,04 zł
łańcucki	2		2	1 601,25 zł	- zł	1 601,25 zł	16	29 466,00 zł
mielecki	1 284	737	2 021	4 193 772,03 zł	799 204,64 zł	4 992 976,67 zł	5	9 522,00 zł
nizański	268	186	454	528 338,76 zł	224 869,58 zł	753 208,34 zł	121	213 114,50 zł
przemyski	6	14	20	76 540,00 zł	14 632,50 zł	91 172,50 zł	163	1 089 758,50 zł
przeworski	5	12	17	55 891,25 zł	3 537,50 zł	59 428,75 zł	106	150 417,35 zł
ropczycko-sędziszowski	125	130	255	292 613,73 zł	107 983,75 zł	400 597,48 zł	7	4 177,50 zł
rzeszowski	284	187	471	555 423,75 zł	133 111,25 zł	688 535,00 zł	202	385 209,05 zł
sanocki	3	6	9	5 160,00 zł	3 480,00 zł	8 640,00 zł	23	18 935,50 zł
stalowowolski	175	76	251	163 566,25 zł	78 452,50 zł	242 018,75 zł	49	108 661,50 zł
strzyżowski	4	5	9	2 100,00 zł	1 400,00 zł	3 500,00 zł	48	66 620,50 zł
tarnobrzeski	106	113	219	359 002,08 zł	118 288,11 zł	477 290,19 zł	137	216 131,50 zł
PODKARPACIE	3 153	2 136	5 289	11 620 991,71 zł	2 163 429,43 zł	13 784 421,14 zł	1 762	6 088 162,51 zł

- **Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej – działania premiowe**

Poddziałanie 6.1 Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników – Premie dla młodych rolników

Wsparcie przeznaczone jest na rozwój działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym, a także na przygotowanie do sprzedaży wytwarzanych w gospodarstwie produktów rolnych. Pomoc przyznawana jest młodym rolnikom, którzy rozpoczynają prowadzenie gospodarstwa rolnego, w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej. Premia dla młodych rolników może być przyznana tylko raz, w okresie realizacji PROW 2014–2020, osobie i na gospodarstwo, tj. na grunty rolne, które wchodziły w skład gospodarstwa objętego pomocą.

Pomoc jest przyznawana, jeżeli w gospodarstwie, którego rozwoju dotyczy biznesplan, planuje się prowadzenie działalności w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcji warzywniczej, roślin ozdobnych lub grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowli i produkcji materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcji zwierzęcej typu przemysłowo-fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb.

Premia w całości musi zostać przeznaczona na prowadzoną w gospodarstwie działalność rolniczą lub przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie w kwocie stanowiącej co najmniej 100% kwoty pomocy, w tym inwestycje w środki trwałe o szacunkowej wartości równej co najmniej kwocie stanowiącej 70% kwoty pomocy.

Inwestycje w środki trwałe:

- nie mogą być rozpoczęte przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy;
- mogą dotyczyć zakupu wyłącznie nowych maszyn, urządzeń oraz wyposażenia;
- w przypadku inwestycji budowlanej, może być uwzględniona inwestycja, która będzie położona na gruntach stanowiących własność wnioskodawcy lub beneficjenta, przedmiot użytkowania wieczystego lub przedmiot dzierżawy z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa lub od jednostek samorządu terytorialnego.

Pomoc nie może zostać przeznaczona na działalność w zakresie:

- chowu kur, kaczek, gęsi lub indyków, z wyłączeniem produkcji ekologicznej;
- prowadzenia plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne;
- prowadzenia działów specjalnych produkcji rolnej: hodowla zwierząt laboratoryjnych, hodowla ryb akwariowych, hodowla psów rasowych oraz hodowla kotów rasowych.

Premia w wysokości 150 000 zł płatna w II ratach:

- **I rata – 80% całkowitej wartości pomocy - 120 000 zł** (wniosek o płatność I raty składa się w terminie 9 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy);
- **II rata – 20% całkowitej wartości pomocy - 30 000 zł** (wniosek o płatność II raty składa się po realizacji biznesplanu, jednak nie później niż do dnia upływu 3 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy i nie później niż do dnia 31 sierpnia 2025 r.).

Pomoc w tym zakresie przyznaje się na dane gospodarstwo tylko raz. **W przypadku małżonków** premię przyznaje się wyłącznie jednemu z nich, co do którego współmałżonek wyraził pisemną zgodę, niezależnie od tego czy posiadają wspólne czy odrębne gospodarstwa rolne.

Do końca 2021 r. przeprowadzono siedem naborów wniosków:

- od 20 sierpnia do 16 września 2015 r.
- od 31 marca do 29 kwietnia 2016 r.
- od 27 kwietnia do 26 maja 2017 r.
- od 29 czerwca do 30 lipca 2018 r.
- od 31 maja do 1 lipca 2019 r.
- od 3 czerwca do 17 sierpnia 2020 r.

- od 31 marca do 30 czerwca 2021 r.

Od początku uruchomienia pomocy, wg danych na 31 grudnia 2021 r.:

- wpłynęło 33 408 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę ponad 4 150,3 mln zł (nabór w 2015 r. – 3 313 wniosków, nabór w 2016 r. – 3 590 wniosków, nabór w 2017 r. – 4 903 wnioski, nabór w 2018 r. – 5 411 wniosków, nabór w 2019 r. – 7 095 wniosków, nabór w 2020 r. – 5 092 wnioski, nabór w 2021 r. – 4 004 wnioski),
- wydano 26 071 decyzji na kwotę ponad 3 290,8 mln zł (nabór z 2015 r. – 2 267 decyzji, nabór z 2016 r. – 2 703 decyzje, nabór z 2017 r. – 3 868 decyzji, nabór z 2018 r. – 3 558 decyzji, nabór z 2019 r. – 5 964 decyzje, nabór z 2020 r. – 4 378 decyzji, nabór z 2021 r. – 3 333 decyzje),
- wypłacono dla 21 557 beneficjentów 2 269,6 mln zł, w tym w 2021 r. wypłacono dla 8 023 beneficjentów 612,8 mln zł.

Największe kwoty wypłacono w województwie mazowieckim (431,5 mln zł), lubelskim (303,1 mln zł) i wielkopolskim (285,3 mln zł), a najmniejsze w lubuskim (22,4 mln zł), śląskim (36,3 mln zł), **podkarpackim (42,0 mln zł)** i zachodniopomorskim (42,3 mln zł).

W ogólnej liczbie beneficjentów, dla których wydano decyzje pozytywne przyznające pomoc, 84,2% stanowili mężczyźni. Przed rozpoczęciem prowadzenia gospodarstwa młodzi rolnicy najczęściej byli domownikami w gospodarstwie (około 24,2%) bądź osobami uczącymi się lub studentami (około 10,3%). W przypadku 30,7% młodych rolników gospodarstwa zostały przejęte lub utworzone z gospodarstw przejętych w całości. Różnica wieku większa niż 25 lat pomiędzy przekazującym gospodarstwo a młodym rolnikiem dotyczyła 70,0% przypadków.

Najczęściej wspierane były gospodarstwa o wielkości ekonomicznej (SO) od 13 tys. do 15 tys. euro oraz od 15 tys. do 25 tys. euro – odpowiednio 39,1% i 34,2% wszystkich wspartych podmiotów.

Pod względem powierzchni gospodarstw, którym przyznano pomoc, dominującą grupę stanowiły gospodarstwa mieszczące się w przedziale od 10 ha do 20 ha (53,6%).

Dominującym kierunkiem produkcji w gospodarstwach, w którym młodzi rolnicy otrzymali płatność końcową (8 692 młodych rolników) i zrealizowali zakładane w biznesplanie inwestycje, były uprawy polowe – 31,4%, produkcja mieszana (uprawy i hodowla) – 23,0%, chów i hodowla krów mlecznych – 20,5% oraz chów i hodowla zwierząt trawożernych – 11,7%.

W ramach zakończonych operacji zakupiono 18 314 sztuk sprzętu ruchomego, w tym: 4 349 narzędzi i maszyn do uprawy gleby, 2 732 maszyny do nawożenia, 1 720 maszyn i urządzeń do siewu i sadzenia, 1 469 ciągników rolniczych, 1 079 maszyn do zbioru (wyluczając kombajny zbożowe), 823 przyczepy transportowe, 65 ładowarek samobieżnych, 3 kombajny.

Beneficjenci wybudowali lub zmodernizowali 580 budynków produkcyjnych, zakupili 5 949,4 ha użytków rolnych i 1 410 sztuk zwierząt gospodarskich oraz założyli 735,3 ha sadów lub plantacji wieloletnich.

Pozostałe zakończone operacje związane były z budową lub modernizacją płyt obornikowych (ponad 7,4 tys. m²), zbiorników na gnojówkę i gnojowicę (blisko 5,9 tys. m³), placów manewrowych (około 20,0 tys. m²) oraz zakupem sprzętu komputerowego (301 szt.).

Zakończone przez beneficjentów operacje ukierunkowane były głównie na zwiększenie skali produkcji (39,3%) oraz poprawę sytuacji w zakresie w rynków higieny i bezpieczeństwa pracy (blisko 23,0%).

Tabela 97. Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników - Premie dla młodych rolników - zbiorczo (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.)

WOJEWÓDZTWO	ZŁOŻONE WNIOSKI O PRYZNANIE POMOCY		DECYZJE PRYZYNAJĄCE POMOC (CZYNNE)		WNIOSKI POZOSTAWIONE BEZ ROZPOZNANIA, ODRZUCONE, REZYGNACJE ORAZ DECYZJE UCHYLONE I WYGAŚNIĘTE		SPRAWY NIEZAKOŃCZONE		REALIZACJA PŁATNOŚCI	
	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA BENEFICJEN- TÓW*	KWOTA [ZŁ]
Dolnośląskie	990	125 600 000,00	745	95 800 000,00	245	29 800 000,00	0	0,00	546	56 730 000,00
Kujawsko-Pomorskie	2 510	313 850 000,00	2 004	254 400 000,00	506	59 450 000,00	0	0,00	1 734	185 920 000,00
Lubelskie	4 126	521 650 000,00	3 410	439 050 000,00	716	82 600 000,00	0	0,00	2 811	303 050 000,00
Lubuskie	493	62 150 000,00	310	40 900 000,00	183	21 250 000,00	0	0,00	212	22 440 000,00
Łódzkie	2 770	347 500 000,00	2 251	286 350 000,00	502	58 600 000,00	17	2 550 000,00	1 843	194 790 000,00
Małopolskie	1 346	164 450 000,00	1 085	133 750 000,00	261	30 700 000,00	0	0,00	939	98 020 000,00
Mazowieckie	6 293	783 050 000,00	5 081	643 450 000,00	1 202	138 100 000,00	10	1 500 000,00	4 059	431 530 000,00
Opolskie	821	102 750 000,00	641	81 900 000,00	180	20 850 000,00	0	0,00	514	54 230 000,00
Podkarpackie	771	97 400 000,00	540	69 200 000,00	224	27 150 000,00	7	1 050 000,00	409	41 970 000,00
Podlaskie	2 914	352 550 000,00	2 381	289 650 000,00	484	55 550 000,00	49	7 350 000,00	2 048	210 420 000,00
Pomorskie	1 277	155 900 000,00	869	106 600 000,00	374	44 200 000,00	34	5 100 000,00	790	81 860 000,00
Śląskie	574	71 600 000,00	400	51 100 000,00	174	20 500 000,00	0	0,00	337	36 250 000,00
Świętokrzyskie	1 666	202 450 000,00	1 320	162 150 000,00	345	40 150 000,00	1	150 000,00	1 168	121 770 000,00
Warmińsko-Mazurskie	1 749	220 950 000,00	1 269	162 300 000,00	463	56 100 000,00	17	2 550 000,00	988	103 150 000,00
Wielkopolskie	4 247	521 550 000,00	3 263	410 050 000,00	972	109 700 000,00	12	1 800 000,00	2 748	285 250 000,00
Zachodniopomorskie	861	106 950 000,00	502	64 200 000,00	357	42 450 000,00	2	300 000,00	411	42 260 000,00
Razem	33 408	4 150 350 000,00	26 071	3 290 850 000,00	7 188	837 150 000,00	149	22 350 000,00	21 557	2 269 640 000,00

Jeżeli beneficjent składa wnioski w kilku województwach w pozycji razem liczony jest tylko raz.

Źródło: Departament Analiz i Sprawozdawczości ARiMR.

Poddziałanie 6.2 Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich - Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej.

Pomoc przyznaje się na rozpoczęcie prowadzenia działalności pozarolniczej przez rolników, małżonków rolników, domowników i beneficjentów poddziałania 6.5 Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi, dzięki czemu będą oni mogli uzyskiwać dochody spoza rolnictwa. Pomoc przyznaje dla wnioskodawcy, który:

- jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
- ma ukończone 18 lat w dniu składania wniosku o przyznanie pomocy;
- podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie, nieprzerwanie co najmniej od 12 miesięcy poprzedzających dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy. Do ww. okresu 12 miesięcy wlicza się również podleganie ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności rolniczej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA).

O premię może starać się również małżonek beneficjenta poddziałania "Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi" objętego PROW 2014-2020, o ile nie została ustanowiona rozdzielność majątkowa pomiędzy nimi.

Pomoc przyznaje się danemu podmiotowi tylko raz w wysokości przez niego wnioskowanej uzależnionej od liczby planowanych do utworzenia miejsc pracy, odpowiednio:

- 150 000 zł, jeżeli operacja przewiduje utworzenie co najmniej 1 miejsca pracy;
- 200 000 zł, jeżeli operacja przewiduje utworzenie co najmniej 2 miejsc pracy;
- 250 000 zł, jeżeli operacja przewiduje utworzenie co najmniej 3 miejsc pracy.

Pomoc przyznaje się na operację związaną z:

- podejmowaniem pozarolniczej działalności gospodarczej po raz pierwszy;
- podejmowaniem pozarolniczej działalności gospodarczej ponownie po upływie co najmniej 24 miesięcy od dnia jej ostatniego zawieszenia lub zakończenia, poprzedzających dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy;
- rozszerzeniem przedmiotu prowadzonej działalności pozarolniczej o rodzaj działalności określonej kodem Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) na poziomie podklasy podejmowany po raz pierwszy albo ponownie po upływie co najmniej 24 miesięcy od dnia wykreślenia kodu Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) na poziomie podklasy określającego dany rodzaj działalności z Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, poprzedzających dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy.

Za koszty, które mogą zostać objęte premią uznaje się te, które zostały poniesione w związku z realizacją inwestycji w środki trwałe i inne związane z działalnością pozarolniczą opisaną kodem PKD, na realizację, których występuje się o pomoc w jednym wniosku o przyznanie pomocy.

Pomoc przyznaje się, jeżeli biznesplan zapewnia zgodność szacunkowych wartości planowanych inwestycji w środki trwałe z cenami rynkowymi oraz przewiduje:

- wydatki w kwocie stanowiącej co najmniej 100% kwoty pomocy, w tym inwestycje w środki trwałe o szacunkowej wartości równej co najmniej kwocie stanowiącej 70% kwoty pomocy, które zapewnią uzyskanie najlepszych efektów z danych nakładów,
- zakup wyłącznie nowych maszyn, urządzeń, środków transportu oraz wyposażenia, przy czym planowane wydatki na zakup samochodu osobowego nie mogą stanowić więcej niż 50% kwoty pomocy,
- utworzenie co najmniej jednego miejsca pracy, związanego bezpośrednio z podejmowaną działalnością pozarolniczą objętą pomocą,
- że działalność jest dochodowa.

Wydatki nie mogą być poniesione przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy oraz nie mogą być finansowane z innych środków publicznych. Wsparciu podlegają również operacje związane z budową, przebudową, remontem połączonym z modernizacją, wyposażeniem lub zagospodarowaniem nieruchomości. Powyższa inwestycja ta może zostać zrealizowana wyłącznie na gruntach stanowiących: własność lub współwłasność, przedmiot użytkowania wieczystego lub przedmiot dzierżawy podmiotu ubiegającego się o przyznanie pomocy.

Do końca 2021 r. przeprowadzono siedem naborów wniosków:

- od 13 marca do 11 kwietnia 2017 r.
- od 29 czerwca do 28 lipca 2017 r.
- od 15 października do 13 listopada 2018 r.
- od 30 sierpnia do 28 września 2019 r.
- od 30 września do 29 października 2019 r.
- od 28 lutego do 28 marca 2020 r.
- od 29 października do 31 grudnia 2020 r.

Od początku uruchomienia pomocy, wg danych na 31 grudnia 2021 r.:

- wpłynęło 21 738 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę blisko 3 705,9 mln zł (I nabór – 1 724 wnioski, II nabór – nie został złożony żaden wniosek, III nabór – 2 576 wniosków, IV nabór – 13 wniosków, V nabór – 7 590 wniosków, VI nabór – 22 wnioski, VII nabór – 9 813 wniosków),
- wydano 13 454 decyzje przyznające pomoc na kwotę 2 304,8 mln zł (I nabór – 963 decyzje, III nabór – 1 041 decyzji, IV nabór – 2 decyzje, V nabór – 5 371 decyzji, VI nabór – 6 decyzji, VII nabór – 6 071 decyzji),
- wypłacono dla 8 115 beneficjentów 1 107,1 mln zł, w tym w 2021 r. dla 4 088 beneficjentów 537,3 mln zł.

W ogólnej liczbie wydanych decyzji przyznających pomoc 57,8% dotyczyło rolników, 22,3% – małżonków rolników, 18,9% – domowników rolników oraz 1,0% – beneficjentów oraz małżonków beneficjentów poddziałania 6.5 Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi. Od początku realizacji programu największe kwoty wypłacono w województwie lubelskim (211,8 mln zł) i mazowieckim (148,7 mln zł), a najmniejsze w województwie opolskim (10,5 mln zł) i lubuskim (17,3 mln zł).

Tabela 98. Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich –Premie na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.)

WOJEWÓDZTWO	ZŁOŻONE WNIOSKI O PRYZNANIE POMOCY		DECYZJE PRYZYNAJĄCE POMOC (CZYNNE)		WNIOSKI POZOSTAWIONE BEZ ROZPOZNANIA, ODRZUCONE, REZYGNACJE ORAZ DECYZJE UCHYLONE I WYGASNIĘTE		SPRAWY NIEZAKOŃCZONE		REALIZACJA PŁATNOŚCI	
	LICZBA	KWOTA [zł]	LICZBA	KWOTA [zł]	LICZBA	KWOTA [zł]	LICZBA	KWOTA [zł]	LICZBA BENEFI- CJENTÓW*	KWOTA [zł]
Dolnośląskie	576	97 200 000,00	331	55 650 000,00	243	41 150 000,00	2	400 000,00	173	21 890 000,00
Kujawsko-Pomorskie	1 011	168 000 000,00	452	76 100 000,00	531	86 850 000,00	28	5 050 000,00	257	34 720 000,00
Lubelskie	3 403	589 100 000,00	2 542	434 300 000,00	852	153 100 000,00	9	1 700 000,00	1 546	211 760 000,00
Lubuskie	356	63 350 000,00	211	39 500 000,00	145	23 850 000,00	0	0,00	119	17 290 000,00
Łódzkie	1 566	266 100 000,00	777	129 800 000,00	572	97 600 000,00	217	38 700 000,00	503	66 140 000,00
Małopolskie	1 816	310 850 000,00	1 279	221 550 000,00	536	89 150 000,00	1	150 000,00	836	115 300 000,00
Mazowieckie	3 174	529 450 000,00	1 841	308 700 000,00	1 304	215 600 000,00	29	5 150 000,00	1 110	148 680 000,00
Opolskie	278	46 300 000,00	138	22 500 000,00	140	23 800 000,00	0	0,00	78	10 540 000,00
Podkarpackie	1 368	228 950 000,00	998	171 200 000,00	365	56 950 000,00	5	800 000,00	638	87 700 000,00
Podlaskie	1 331	215 450 000,00	769	124 900 000,00	491	78 750 000,00	71	11 800 000,00	440	55 960 000,00
Pomorskie	990	173 800 000,00	578	101 050 000,00	386	68 200 000,00	26	4 550 000,00	305	42 160 000,00
Śląskie	461	76 800 000,00	275	46 200 000,00	184	30 200 000,00	2	400 000,00	197	26 460 000,00
Świętokrzyskie	1 356	224 500 000,00	853	142 800 000,00	503	81 700 000,00	0	0,00	532	71 450 000,00
Warmińsko-Mazurskie	1 033	174 150 000,00	636	109 650 000,00	368	59 700 000,00	29	4 800 000,00	362	49 700 000,00
Wielkopolskie	2 555	461 300 000,00	1 555	281 150 000,00	926	166 400 000,00	74	13 750 000,00	873	125 910 000,00
Zachodniopomorskie	464	80 550 000,00	219	39 750 000,00	241	40 150 000,00	4	650 000,00	146	21 450 000,00
Razem	21 738	3 705 850 000,00	13 454	2 304 800 000,00	7 787	1 313 150 000,00	497	87 900 000,00	8 115	1 107 110 000,00

Jeżeli beneficjent składa wniosek w kilku województwach w pozycji razem liczony jest tylko raz.

Źródło: Departament Analiz i Sprawozdawczości ARiMR.

Poddziałanie 6.3 Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw - Restrukturyzacja małych gospodarstw

Pomoc jest przyznawana na restrukturyzację gospodarstwa w zakresie produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie. Celem wsparcia jest dokonanie zasadniczych zmian w gospodarstwie, które przyczynią się do poprawy jego konkurencyjności i zwiększenia jego rentowności poprzez wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa, w szczególności w wyniku zmiany profilu produkcji rolnej.

Premia może zostać przyznana rolnikowi, jeżeli m.in.:

- jest posiadaczem samoistnym lub zależnym;
- gospodarstwa rolnego, obejmującego co najmniej 1 ha gruntów ornych, sadów, łąk trwałych, pastwisk trwałych, gruntów rolnych zabudowanych, gruntów pod stawami lub gruntów pod rowami, lub nieruchomości służącej do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej,
- położonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego wielkość ekonomiczna jest mniejsza niż 13 tys. euro;
- jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
- jest pełnoletni w dniu złożenia wniosku;
- przedłożył biznesplan dotyczący rozwoju gospodarstwa oraz zobowiązał się do jego realizacji;
- w gospodarstwie, którego jest posiadaczem, prowadzi w celach zarobkowych, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb.

Uznaje się, że rolnik prowadzi działalność rolniczą w celach zarobkowych, jeżeli:

- działalność ta nie jest prowadzona w celach naukowo-badawczych;
- dochody z rolnictwa – stanowią co najmniej 25% jego wszystkich dochodów lub
- przychody z rolnictwa – stanowią co najmniej 25% wszystkich jego przychodów.

Premia w wysokości 60 tys. zł (jednak nie więcej niż równowartość 15 tys. euro), płatna w II ratach:

- I rata – 80% całkowitej wartości pomocy, ale nie więcej niż 48 tys. zł (wniosek o płatność I raty składa się w terminie 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy);
- II rata – 20% całkowitej wartości pomocy, ale nie więcej niż 12 tys. zł (wniosek o płatność II raty składa się po realizacji biznesplanu, jednak nie później niż do dnia upływu 3 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy i nie później niż do dnia 31 sierpnia 2025 r.).

Pomoc w tym zakresie przyznaje się na dane gospodarstwo tylko raz. W przypadku małżonków premię przyznaje się wyłącznie jednemu z nich, co do którego współmałżonek wyraził pisemną zgodę, niezależnie od tego czy posiadają wspólne czy odrębne gospodarstwa rolne.

Premia przyznawana jest na operację:

- obejmującą restrukturyzację gospodarstwa w zakresie produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;

Polegającej na:

- przeprowadzeniu inwestycji w środki trwałe oraz udziale w szkoleniach, lub korzystaniu z usług doradczych, lub udziale w zorganizowanych formach współpracy producentów rolnych,

realizacji innych działań niezbędnych do przeprowadzenia restrukturyzacji gospodarstwa; która ma na celu poprawę konkurencyjności i zwiększenie rentowności gospodarstwa oraz doprowadzi do wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa do co najmniej 10 tys. euro, co najmniej o 20% w stosunku do wielkości wyjściowej; w szczególności w wyniku zmiany rodzaju prowadzonej produkcji rolnej.

Premia w całości musi zostać przeznaczona na prowadzoną w gospodarstwie działalność rolniczą lub przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie w kwocie stanowiącej co najmniej 100% kwoty pomocy, przy czym inwestycje w środki trwałe muszą stanowić wartość równą co najmniej 80% kwoty pomocy.

Inwestycje w środki trwałe:

- nie mogą być rozpoczęte przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy;
- mogą dotyczyć zakupu wyłącznie nowych maszyn, urządzeń oraz wyposażenia;
- w przypadku inwestycji budowlanej, może być uwzględniona inwestycja, która będzie położona na gruntach stanowiących własność wnioskodawcy lub beneficjenta, przedmiot użytkowania wieczystego lub przedmiot dzierżawy z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa lub od jednostek samorządu terytorialnego.

Pomoc nie może zostać przeznaczona na działalność w zakresie:

- prowadzenia plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne,
- prowadzenia działów specjalnych produkcji rolnej: hodowla zwierząt laboratoryjnych, hodowla ryb akwariowych, hodowla psów rasowych oraz hodowla kotów rasowych.

Do końca 2021 r. przeprowadzono dziewięć naborów wniosków:

- od 30 marca do 28 kwietnia 2017 r.
- od 29 czerwca do 28 lipca 2017 r. – dotyczy obszarów ASF
- od 18 czerwca do 17 lipca 2018 r.
- od 28 lutego do 29 marca 2019 r.
- od 31 maja do 1 lipca 2019 r.
- od 28 czerwca do 27 lipca 2019 r. – dotyczy obszarów ASF
- od 28 lutego do 28 marca 2020 r. – dotyczy obszarów ASF
- od 31 marca do 30 czerwca 2020 r.
- od 31 marca do 30 czerwca 2021 r.

Od początku uruchomienia pomocy, wg danych na 31 grudnia 2021 r.:

- wpłynęło 75 487 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę 4 529,2 mln zł (I nabór – 10 862 wnioski, II nabór – 98 wniosków, III nabór – 7 960 wniosków, IV nabór – 6 14 wniosków, V nabór – 11 817 wniosków, VI nabór – 13 wniosków, VII nabór – 16 wniosków, VIII nabór – 17 960 wniosków, IX nabór – 20 619 wniosków),
- wydano 62 817 decyzji przyznających pomoc na kwotę 3 769,0 mln zł (I nabór – 8 008 decyzji, II nabór – 74 decyzje, III nabór – 6 359 decyzji, IV nabór – 5 017 decyzji, V nabór – 9 979 decyzji, VI nabór – 8 decyzji, VII nabór – 4 decyzje, VIII nabór – 15 562 decyzje, IX nabór – 17 806 decyzji),
- wypłacono dla 44 879 beneficjentów 2 252,3 mln zł, w tym w 2021 r. wypłacono dla 21 103 beneficjentów 808,5 mln zł.

Od początku realizacji programu największe kwoty wypłacono w województwach:

- lubelskim (652,1 mln zł) i mazowieckim (384,2 mln zł), a najmniejsze w opolskim (10,2 mln zł) i lubuskim (11,7 mln zł).

Pod względem powierzchni użytków rolnych w małych gospodarstwach, którym przyznano pomoc, dominującą grupę stanowiły gospodarstwa mieszczące się w przedziale 5–10 ha (40,1%), a pod względem wielkości ekonomicznej (SO) – gospodarstwa o wielkości od 5 tys. do 13 tys. euro (74,0% wszystkich wspartych podmiotów). Dominującym kierunkiem produkcji w małych gospodarstwach planujących restrukturyzację były uprawy polowe (48,3% decyzji przyznających pomoc) i produkcja mieszana (26,5% decyzji).

Do końca 2021 r. zrealizowano płatności końcowe na rzecz 8 183 beneficjentów, w ramach zakończonych operacji beneficjenci:

- zakupili 20 147 sztuk sprzętu ruchomego, w tym: 5 053 narzędzia i maszyny do uprawy gleby, 2 241 maszyn do nawożenia, 1 922 maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia, 1 204 przyczepy transportowe, 755 maszyn do zbioru (wyłączając kombajny zbożowe), 664 ciągniki rolnicze, 17 ładowarek samobieżnych, 2 kombajny zbożowe,
- wybudowali lub zmodernizowali m. in.: 1 228 budynków produkcyjnych, 66,7 tys. m² powierzchni obiektów służących do przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie, 33,1 tys. m² placów manewrowych, 2,6 tys. m² powierzchni płyt obornikowych, 973,3 m³ zbiorników na gnojówkę i gnojowicę.

Ponadto beneficjenci założyli 1 253,7 ha sadów lub plantacji krzewów owocowych, zakupili 2 836,1 ha gruntów rolnych, 7 743 sztuk zwierząt hodowlanych (łącznie z drobiem) oraz 697 matek pszczelich oraz pni/rodzin/odkładów pszczelich i 145 kg ślimaków.

Tabela 99. Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw – Restrukturyzacja małych gospodarstw (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.)

WOJEWÓDZTWO	ZŁOŻONE WNIOSKI O PRYZNANIE POMOCY		DECYZJE PRYZNAJĄCE POMOC (CZYNNE)		WNIOSKI POZOSTAWIONE BEZ ROZPOZNANIA, ODRZUCONE, REZYGNACJE ORAZ DECYZJE UCHYLONE I WYGAŚNIĘTE		SPRAWY NIEZAKOŃCZONE		REALIZACJA PŁATNOŚCI	
	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA	KWOTA [ZŁ]	LICZBA BENEFI- CJENTÓW*	KWOTA [ZŁ]
Dolnośląskie	928	55 680 000,00	637	38 220 000,00	291	17 460 000,00	0	0,00	454	23 100 000,00
Kujawsko-Pomorskie	2 525	151 500 000,00	1 918	115 080 000,00	607	36 420 000,00	0	0,00	1 472	74 196 000,00
Lubelskie	20 577	1 234 620 000,00	18 574	1 114 440 000,00	1 982	118 920 000,00	21	1 260 000,00	13 047	652 092 000,00
Lubuskie	528	31 680 000,00	309	18 540 000,00	219	13 140 000,00	0	0,00	232	11 652 000,00
Łódzkie	7 453	447 180 000,00	6 421	385 260 000,00	995	59 700 000,00	37	2 220 000,00	4 317	214 236 000,00
Małopolskie	5 577	334 620 000,00	4 456	267 360 000,00	1 120	67 200 000,00	1	60 000,00	3 504	178 188 000,00
Mazowieckie	13 888	833 280 000,00	11 468	688 080 000,00	2 279	136 740 000,00	141	8 460 000,00	7 640	384 168 000,00
Opolskie	464	27 840 000,00	320	19 200 000,00	144	8 640 000,00	0	0,00	203	10 176 000,00
Podkarpackie	3 272	196 320 000,00	2 728	163 680 000,00	483	28 980 000,00	61	3 660 000,00	1 979	97 044 000,00
Podlaskie	2 950	177 000 000,00	2 335	140 100 000,00	513	30 780 000,00	102	6 120 000,00	1 774	89 268 000,00
Pomorskie	1 866	111 960 000,00	1 311	78 660 000,00	538	32 280 000,00	17	1 020 000,00	1 033	51 888 000,00
Śląskie	1 204	72 240 000,00	942	56 520 000,00	259	15 540 000,00	3	180 000,00	657	33 312 000,00
Świętokrzyskie	6 999	419 940 000,00	6 080	364 800 000,00	908	54 480 000,00	11	660 000,00	4 514	228 612 000,00
Warmińsko-Mazurskie	1 991	119 460 000,00	1 590	95 400 000,00	353	21 180 000,00	48	2 880 000,00	1 197	61 116 000,00
Wielkopolskie	4 399	263 940 000,00	3 200	192 000 000,00	1 170	70 200 000,00	29	1 740 000,00	2 426	121 596 000,00
Zachodniopomorskie	866	51 960 000,00	528	31 680 000,00	331	19 860 000,00	7	420 000,00	431	21 696 000,00
Razem	75 487	4 529 220 000,00	62 817	3 769 020 000,00	12 192	731 520 000,00	478	28 680 000,00	44 879	2 252 340 000,00

Jeżeli beneficjent składa wniosek w kilku województwach w pozycji razem liczony jest tylko raz.

Źródło: Departament Analiz i Sprawozdawczości ARiMR.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020) – działania inwestycyjne

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020) został opracowany na podstawie przepisów Unii Europejskiej, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej.

Głównym celem PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program realizuje sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020, a mianowicie:

- ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich,
- poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych,
- poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie,
- odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa,
- wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym,
- zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

ARiMR wdraża większość działań objętych PROW 2014–2020 i jako akredytowana agencja płatnicza realizuje płatności dla wszystkich działań PROW 2014–2020.

Poddziałanie 4.1.3 Modernizacja gospodarstw rolnych

Pomoc na "Modernizację gospodarstw rolnych" jest przyznawana rolnikom w postaci dofinansowania poniesionych przez nich kosztów na realizację danej inwestycji. Poziom dofinansowania wynosi standardowo 50% poniesionych kosztów kwalifikowanych. Może on być wyższy i wynieść 60%, ale tylko w przypadku, gdy o pomoc ubiega się młody rolnik lub gdy wniosek o wsparcie składa wspólnie kilku rolników.

Wsparcie można otrzymać na inwestycje związane z:

- rozwojem produkcji psiań - maksymalne dofinansowanie w PROW 2014-2020 wynosi 900 tys. zł,
- rozwojem produkcji mleka krowiego - wysokość wsparcia w całym PROW 2014-2020 może wynieść 500 tys. zł,
- rozwojem produkcji bydła mięsnego - wysokość wsparcia w całym okresie PROW 2014-2020 może wynieść 500 tys. zł.,
- racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu - maksymalna kwota wsparcia nie może przekroczyć 500 tys. zł, przy czym w przypadku inwestycji niezwiązanych bezpośrednio z budową, modernizacją budynków inwentarskich, w tym ich wyposażeniem, lub budową lub modernizacją magazynów paszowych w gospodarstwach - maksymalna wysokość pomocy wynosi 200 tys. zł w całym PROW 2014–2020.
- nawadniania w gospodarstwie - maksymalne dofinansowanie w PROW 2014 - 2020 wynosi 100 tys. zł.

O pomoc mogą ubiegać się rolnicy, których gospodarstwa mają określoną wielkość ekonomiczną. W przypadku inwestycji w produkcję psiań (obszar A) wielkość ekonomiczna gospodarstwa musi być nie mniejsza niż 13 tys. euro i nie większa niż 250 tys. euro. Natomiast jeżeli rolnik planuje inwestycje związane z produkcją mleka krowiego (obszar B) czy bydła mięsnego (obszar C) wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie może być mniejsza niż 13 tys. euro i nie większa niż 200 tys. euro. Wyjątek stanowią gospodarstwa osób wspólnie wnioskujących. W takim przypadku wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa może być mniejsza od 13 tys. euro, przy czym suma

wielkości ekonomicznej wszystkich gospodarstw musi wynosić co najmniej 15 tys. euro, a po zrealizowaniu inwestycji wielkość ekonomiczna gospodarstwa każdego ze wspólnie wnioskujących rolników osiągnie wartość co najmniej 13 tys. euro. W obszarze związanym z nawadnianiem w gospodarstwie rolnym nie ma konieczności wykazywania wzrostu wartości dodanej brutto (GVA). Dla tego rodzaju pomocy nie są stosowane także wymagania co do dolnej i górnej granicy wielkości ekonomicznej.

Tabela 100. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w poszczególnych naborach w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
A, B, C - nabór 2015	28	10 396 957,00	15	5 570 176,10	16	4 607 113,50
A, B,C - nabór 2016	8	3 221 392,00	4	1 718 031,00	2	775 070,50
D - nabór 2016	658	109 450 412,00	440	75 760 989,27	515	71 116 999,47
A,B,C - nabór 2017	18	6 900 161,00	4	1 804 564,10	4	1762 134,10
D – nabór 2018	544	96 128 661,85	379	62 363 739,57	417	56 851 691,00
A,B,C - nabór 2018	10	3 994 225,80	4	1 317 800,00	5	1 073 665,10
A,B, C Nabór 2019	18	7 097 221,00	4	1 418 629,50	2	483 860,00
Nawadnianie nabór 2019	6	519 066,00	0	0	0	0
Nawadnianie nabór 2020	18	1 513 252,00	2	179 850,00	1	80 250,00
D – nabór 2020	379	65 367 082,00	239	41 287 660,50	153	24 500 340,07
Nawadnianie nabór 2020	11	805 004,00	1	100 000,00	0	0
A,B, C - nabór 2021	7	2 586 521,80		0	0	0
D – nabór 2021	230	41 645 081,00	109	17 726 248,06	7	999 750,00
Nawadnianie nabór 2021	7	521 919,9	0	0	0	0

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 4.1.2 Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych

Pomoc może być przyznana na inwestycje, które zapewnią dostosowanie gospodarstw do wymagań określonych w „Programie działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu”, które dotyczą warunków przechowywania nawozów naturalnych (oraz kiszzonek – w przypadku młodych rolników).

Dofinansowanie można otrzymać m.in. na koszty: budowy, przebudowy lub zakupu zbiorników do przechowywania nawozów naturalnych płynnych, płyt do gromadzenia nawozów naturalnych stałych, zbiorników lub płyt do przechowywania kiszzonek, jak również zakupu nowych maszyn i urządzeń do aplikacji nawozów naturalnych płynnych. W tegorocznym naborze można ubiegać się również o wsparcie na zakup instalacji technicznej lub wyposażenia do posiadanych już zbiorników do przechowywania nawozów naturalnych płynnych, pod warunkiem, że w gospodarstwie rolnika spełnione są wymagania dotyczące warunków przechowywania nawozów naturalnych płynnych wyprodukowanych w gospodarstwie, określone w Programie działań.

Należy mieć na uwadze, że zgodnie z Programem działań termin na dostosowanie powierzchni lub pojemności posiadanych miejsc do przechowywania nawozów naturalnych został określony na:

- 31.12.2024 r. – w przypadku podmiotów prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie mniejszej lub równej 210 DJP i
- 31.12.2021 r. – w przypadku podmiotów prowadzących chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w liczbie większej niż 210 DJP (wyłącznie w przypadku młodego rolnika inwestycja w takim zakresie będzie mogła zostać zrealizowana w terminie 24 miesięcy od dnia rozpoczęcia przez młodego rolnika prowadzenia gospodarstwa jako kierujący).

Wymóg dotyczący przechowywania kiszzonek obowiązuje natomiast od dnia wejścia w życie przepisów Programu działań, zatem inwestycja w tym zakresie może być realizowana wyłącznie przez młodego rolnika, na zasadach określonych przepisami rozporządzenia wykonawczego.

Pomoc przyznawana jest w formie refundacji części poniesionych kosztów kwalifikowalnych operacji, w wysokości do:

- 1) 60% kosztów kwalifikowalnych – w przypadku operacji realizowanej przez „młodego rolnika”;
- 2) 50% kosztów kwalifikowalnych – w przypadku operacji realizowanej przez rolnika niebędącego „młodym rolnikiem”.

Pomoc przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji Programu wynosi maksymalnie 100 tys. zł na jednego beneficjenta i na jedno gospodarstwo.

O pomoc może ubiegać się rolnik, w gospodarstwie którego jest posiadaczem, prowadzi chów lub hodowlę zwierząt gospodarskich w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, zwanych dalej „zwierzętami gospodarskimi”, z wyłączeniem chowu lub hodowli drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chowu lub hodowli świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior.

Tabela 101. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
Nabór 2018	35	1 598 680,90	17	948 128,00	12	644 097,00
Nabór 2019	18	1 033 446,50	10	558 947,50	4	169 064,00
Nabór 2020	24	1 581 108,80	12	704 540,10	1	50 010,00
Nabór 2021	13	785 235,80	1	100 000,00	0	0

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 4.1.1 Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000

Wsparcie skierowane do rolników gospodarujących na obszarach Natura 2000 ma ułatwić producentom rolnym prowadzenie działalności rolniczej w zgodzie z podwyższonymi standardami środowiskowymi obowiązującymi na tych cennych przyrodniczo terenach.

Wsparcie przyznaje się na inwestycje, które m.in. przyczynią się do utrzymania i użytkowania w gospodarstwie trwałych użytków zielonych położonych na obszarze Natura 2000, nie będą negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, i nie są sprzeczne z działaniami ochronnymi, obligatoryjnymi ustalonymi dla obszaru Natura 2000, na którym jest położone gospodarstwo w planach zadań ochronnych.

Pomoc jest udzielana w formie refundacji części poniesionych i udokumentowanych kosztów kwalifikowalnych inwestycji. Standardowa wysokość dofinansowania to 50%. Na wyższy poziom wsparcia, który wynosi 60% mogą liczyć młodzi rolnicy. Wysokość pomocy na "Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000" zależy od ich rodzaju. W przypadku operacji związanych z budową lub modernizacją budynków inwentarskich albo adaptacją innych budynków na budynki inwentarskie można otrzymać w całym okresie realizacji PROW 2014 - 2020 maksymalnie 500 tys. zł. Natomiast na inne inwestycje można ubiegać się o 200 tys. zł.

Tabela 102. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
Nabór 2017	85	10 993 447,00	52	5 846 313,00	40	5 776 639,00
Nabór 2019	32	4 812 893,30	16	1 510 789,10	14	1 385 293,10
Nabór 2020	26	4 313 459,75	7	1 130 902,00	5	646 500,00

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 4.2 Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój

Pomoc adresowana jest do mikroprzedsiębiorstw, małych i średnich przedsiębiorstw działających w sektorze przetwórstwa lub handlu hurtowego produktami rolnymi oraz rolników rozpoczynających działalność gospodarczą.

O pomoc może ubiegać się:

- rolnik, małżonek rolnika lub domownik, który podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie i planuje rozpocząć wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie przetwarzania produktów rolnych w ramach co najmniej jednego z rodzajów wspieranej działalności; pomoc jest udzielana w formie refundacji części poniesionych kosztów kwalifikowalnych operacji, a refundacji podlegają koszty inwestycji kwalifikującej się do wsparcia, poniesione przez beneficjenta, w wysokości do 50% kosztów kwalifikowalnych; pomoc przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji Programu wynosi 500 tys. zł
- rolnicy lub małżonkowie rolników wykonujący lub podejmujący wykonywanie działalności w zakresie przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego, wskazanych w załączniku nr 1, załączniku nr 2 w lp. 1-7, lp. 12 i 13, załączniku nr 3 w lp. 1-5 oraz załączniku nr 4 w lp. 1-4, lp. 6 i 7 do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie maksymalnej ilości zbywanej w ramach rolniczego handlu detalicznego oraz zakresu i sposobu jej dokumentowania, podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie; pomoc przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji Programu wynosi 200 tys. zł,
- przetwórcza wykonujący działalność w zakresie przetwarzania lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych w ramach co najmniej jednego z rodzajów działalności wymienionych w ww. rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania "Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Wysokość wsparcia wynosi:

- 10 mln zł, w przypadku przedsiębiorstw zajmujących się przetwarzaniem i wprowadzaniem do obrotu produktów rolnych,
- 15 mln zł, w przypadku przedsiębiorstwa będącego związkiem grup producentów rolnych lub zrzeszeniem organizacji producentów w rozumieniu przepisów ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach.

Tabela 103. Realizacja poddziałanie 4.2 Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój w poszczególnych naborach w woj. podkarpackim (wg stanu 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
2015 r. -przedsiębiorcy	17	21 399 534,00	9	9 758 891,00	14	9 536 823,5
2016 r. – małe przetwórstwo	7	828 665,50	0	0,00	0	0,00
2017 r. – małe przetwórstwo	5	1 212 002,00	0	0,00	0	0,00
2017 r. -przedsiębiorcy	26	43 279 815,50	9	9 330 839,00	12	9 226 118,50
2018 r. -przedsiębiorcy	29	81 509 545,64	6	8 176 644,50	7	8 065 531,50
2019 r. – małe przetwórstwo, RHD	27	4 947 420,00	9	2 132 089,00	7	717 088,50
2019 r. RHD	13	849 660,50	4	259 197,00	1	22 840,00
2020 r. - przedsiębiorcy	14	54 906 303,50	5	9 856 963,00	3	4 725 904,00
2020 r– małe przetwórstwo, RHD	15	2 720 484,90	5	886 025,50	2	168 359,00
2021 r. przedsiębiorcy	2	4 623 500,00	0	0	0	0
2021 r. – małe przetwórstwo, RHD	13	2 839 287,50	0	0	0	0

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 5.1 Inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej

O pomoc na "Inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej" mogą ubiegać się:

- spółki wodne lub związki spółek wodnych, w których co najmniej połowę stanowią rolnicy posiadający grunty rolne, a spółka została utworzona do wykonywania, utrzymania oraz eksploatacji urządzeń służących do:
 - ochrony gospodarstw członków spółki wodnej przed powodzią,
 - melioracji wodnych,
 - prowadzenia racjonalnej gospodarki na terenach zmeliorowanych należących członków spółki wodnej.

Spółki wodne lub związki spółek wodnych mogą ubiegać się o pomoc na inwestycje polegające na zaopatrzeniu w sprzęt do utrzymania urządzeń wodnych służących do zabezpieczenia gospodarstw rolnych przed zalaniem, podtopieniem lub nadmiernym zwilgoceniem, spowodowanym przez powódź lub deszcz nawalny. ubiegać się o pomoc na dofinansowanie kosztów robót dotyczących urządzeń wodnych tj.: przebudowy lub remontu rowu melioracyjnego, budowy, przebudowy lub remontu progów, zastawki, przepustu ze spiętrzeniem, prac na sieciach drenarskich.

Wysokość wsparcia wynosi 1 000 000 zł i nie może być większa niż 80% kosztów kwalifikowalnych.

- rolnicy, którzy są posiadaczem samoistnym lub zależnym nieruchomości położonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na której prowadzi chów lub hodowlę nie mniej niż 50 świń i planuje realizację operacji mającej na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się afrykańskiego pomoru świń poprzez:
 - ✓ ogrodzenie chlewni wraz z terenem koniecznym do realizacji obsługi świń, lub
 - ✓ utworzenie lub zmodernizowanie zadaszanej niecki do dezynfekcji, lub
 - ✓ zakup urządzeń do dezynfekcji lub
 - ✓ przebudowę/remont pomieszczeń w celu utrzymywania świń w gospodarstwie rolnym w odrębnych, zamkniętych pomieszczeniach lub
 - ✓ przebudowę/remont pomieszczenia w chlewni lub w budynku gospodarskim funkcjonalnie powiązanych z chlewnią, tak aby w ich wyniku w tym pomieszczeniu było możliwe zdezynfekowanie się osób, które zajmują się obsługą świń, lub
 - ✓ budowę/przebudowę magazynu do przechowywania słomy dla świń lub
 - ✓ zakup i wykonanie robót związanych z posadowieniem silosu na paszę gotową do bezpośredniego spożycia przez świnię;

Pomoc przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji programu wynosi maksymalnie 100 tys. zł (nie więcej niż 80 % kosztów kwalifikowalnych) na jednego Beneficjenta.

Tabela 104. Realizacja poddziałanie 5.1 Inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej w poszczególnych naborach w województwie podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota(zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
Nabór 2017 spółki wodne	6	1 753 258,00	3	1 365 200,00	4	1 361 357,00
Nabór 2018	56	3 236 201,15	32	2 097 836,80	25	1 529 144,00
Nabór 2019	20	1 631 807,20	17	1 512 512,80	14	1 383 656
Nabór 2020	13	1 037 160,64	9	732 136,00	3	337 496
Nabór 2020/2021	24	2 165 810,00	11	1 415 889,60	4	78 915,20
Nabór 2021	12	1 585 539,50	6	234 897,60	1	10 543,20

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 5.2 Inwestycje odtwarzające potencjał produkcji rolnej

Rolnicy, którzy ponieśli straty w swoich gospodarstwach spowodowane klęskami żywiołowymi, mogą ubiegać się w ARiMR o pomoc na odtworzenie zniszczonych składników gospodarstwa w terminie ogłoszonym przez Prezesa ARiMR.

O przyznanie takiego wsparcia mogą starać się rolnicy, którzy ponieśli straty spowodowane przez co najmniej jedną z następujących klęsk żywiołowych: powódź, deszcz nawalny, suszę, przymrozki wiosenne, ujemne skutki przezimowania, obsunięcie się ziemi, lawinę, grad, huragan, uderzenie pioruna. Przyznanie wsparcia uzależnione jest od powstania w gospodarstwie szkód spowodowanych przynajmniej jedną z wymienionych klęsk, jeżeli miały one miejsce w roku, w którym jest składany wniosek o przyznanie pomocy lub w co najmniej jednym z dwóch lat poprzedzających rok składania wniosku o przyznanie pomocy.

O pomoc mogą ubiegać się rolnicy, którzy w danym roku kalendarzowym ponieśli straty w uprawach rolnych, zwierzętach gospodarskich czy rybach w wysokości co najmniej 30% średniej rocznej produkcji rolnej w gospodarstwie z trzech lat poprzedzających rok, w którym wystąpiła szkoda, albo z trzech lat w okresie pięcioletnim poprzedzającym rok, w którym wystąpiła szkoda, z pominięciem roku o najwyższej i najniższej produkcji w gospodarstwie oraz straty - dotyczą składnika gospodarstwa, którego odtworzenie wymaga poniesienia kosztów kwalifikujących się do objęcia wsparciem.

Natomiast, w przypadku wstąpienia ASF, o pomoc mogą ubiegać się rolnicy, którym powiatowy lekarz weterynarii nakazał, w drodze decyzji, zabicie świń lub zniszczenie zwłok świń w celu zwalczania ASF, a w dniu wydania tej decyzji świnie, których dotyczyła ta decyzja, stanowiły co najmniej 30% świń będących w posiadaniu rolnika. Ponadto, w siedzibie stada, w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 12 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt, w której przebywały świnie objęte ww. decyzją, po jej wykonaniu rolnik nie może utrzymywać świń, których dotyczyła ta decyzja.

Pomoc może być przyznana na inwestycje odtwarzające zniszczone składniki gospodarstwa - w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych. Natomiast, w przypadku wystąpienia ASF, wsparcie może dotyczyć inwestycji, zgodnych z katalogiem kosztów kwalifikowalnych, określonych w rozporządzeniu wykonawczym MRiRW, innych niż związane z produkcją świń.

Maksymalna kwota wsparcia, jaką może otrzymać rolnik wynosi 300 tys. zł, z tym że nie może przekroczyć ona poziomu 80% kosztów kwalifikowalnych.

Na podstawie oszacowanej przez komisję wartości szkód w składniku gospodarstwa, którego odtworzenia dotyczy wnioski o przyznanie pomocy, bądź wartości szacowania zwierząt, na podstawie protokołu szacowania zwierząt określana jest wysokość wsparcia, jaką może otrzymać rolnik, z uwzględnieniem wcześniej wskazanego limitu pomocy na gospodarstwo i beneficjenta. Ponadto, w przypadku wystąpienia zdarzeń losowych, jeżeli zniszczony składnik gospodarstwa był ubezpieczony, wówczas wysokość pomocy w odniesieniu do odtwarzanego składnika pomniejsza się o kwotę odszkodowania uzyskanego z tytułu jego ubezpieczenia. Ponadto, jeżeli rolnik nie zawarł umowy obowiązkowego ubezpieczenia upraw, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, ważnej na dzień wystąpienia szkody w gospodarstwie, a będzie ubiegał się o pomoc na odtworzenie plantacji chmielu, sadów, plantacji krzewów owocowych gatunków owocujących efektywnie dłużej niż 5 lat, wówczas kwotę pomocy na odtworzenie tego składnika, pomniejsza się o połowę.

Tabela 105. Realizacja poddziałanie 5.2 w poszczególnych naborach w województwie podkarpackim (29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
Nabór 2016/2017	4	543 593	0	0	0	0
Nabór 2017	9	103 280	1	53 460,00	1	53 460,00
Nabór 2019	1	8 705,00	1	8 705,00	1	8 705,00
Nabór 2020	2	34 906,00	1	17 770,00	1	17 770,00
Nabór 2021	11	868 026,03	2	44 824,80	0	0
Nabór 2022	1	136 272,80	0	0	0	0

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Poddziałanie 6.4 Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej. Rozwój usług rolniczych

Zgodnie z przepisami, o pomoc może ubiegać się podmiot, który:

- jest osobą fizyczną, osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej lub spółką cywilną, która jako mikro lub małe przedsiębiorstwo, w rozumieniu załącznika I do rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE L 187 z 26.06.2014, str. 1) wykonuje działalność gospodarczą obejmującą świadczenie usług dla gospodarstw rolnych wymienionych w wykazie określonym w załączniku do rozporządzenia,
- jest zdolny do zrealizowania operacji i osiągnięcia jej celu,
- wykonuje działalność gospodarczą w zakresie co najmniej jednego z rodzajów działalności określonych w załączniku do rozporządzenia przez okres co najmniej dwóch lat poprzedzających dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy (do tego okresu wlicza się również okres zawieszenia prowadzenia tej działalności): 01.61.Z Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną, 01.62.Z Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich, 01.63.Z Działalność usługowa następująca po zbiorach,
- nie uzyskał pomocy finansowej w ramach działania "Modernizacja gospodarstw rolnych" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013,
- ma nadany numer identyfikacyjny w trybie przepisów o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności, zwany dalej "numerem identyfikacyjnym".

Pomoc jest udzielana w formie refundacji części poniesionych kosztów kwalifikowalnych operacji. Refundacji podlegają koszty inwestycji kwalifikującej się do wsparcia, poniesione przez beneficjenta, w wysokości do 50% kosztów kwalifikowalnych.

Pomoc przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji Programu wynosi 500 000 zł na jednego beneficjenta.

Tabela 106. Realizacja poddziałanie 6.4 Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej. Rozwój usług rolniczych (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)

Nabór	Złożone wnioski	Wnioskowana kwota dofinansowania (zł)	Liczba zawartych umów	Kwota (zł)	Liczba złożonych wniosków o płatność	Kwota (zł)
Nabór 2016	46	18 178 173,43	39	14 869 444,00	49	13 314 269,50
Nabór 2019	32	11 901 006,00	20	7 635 516	24	7 411 643,50
Nabór 2021	54	20 413 275,56	35	14 143 542,06	8	3 061 400,00

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

6. KONIUNKTURA W GOSPODARSTWIE ROLNYM

Materiał dotyczący koniunktury w gospodarstwie rolnym opracowano na podstawie danych przekazanych przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie, wg stanu na dzień 31 grudnia 2021 r.

Celem badania koniunktury było dostarczenie informacji, o tym jak rolnicy oceniają przeszłą (poprzednie półrocze) i bieżącą koniunkturę w gospodarstwach rolnych oraz jak prognozują jej zmiany w następnym półroczu.

Badanie prowadzone było metodą testu koniunkturalnego, opartego głównie na pytaniach jakościowych z możliwością jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru, odwołujących się do opinii rolników na temat bieżącej lub przyszłej sytuacji kierowanych przez nich gospodarstw rolnych.

Typowe pytanie było sformułowane w ten sposób, aby respondent wskazał, czy jego sytuacja w danym zakresie poprawia się, nie ulega zmianie czy też pogarsza się. Pytania ankiety dotyczyły zarówno oceny zmian w okresie badanym na tle okresu poprzedniego (pytania diagnostyczne), jak i przewidywanych zmian w najbliższym okresie w stosunku do okresu badanego (pytania prognostyczne). Były to pytania jednokrotnego wyboru, odzwierciedlające sytuację pozytywną, neutralną lub negatywną z punktu widzenia respondenta.

Dla pytań jakościowych jednokrotnego wyboru zawartych w ankiecie wyliczono prosty wskaźnik koniunktury tzw. saldo odpowiedzi.

Saldo odpowiedzi obliczono w następujący sposób:

- I etap - sumowanie liczby wskazań na każdy z trzech wariantów odpowiedzi: pozytywny (+), który oznacza poprawę sytuacji z punktu widzenia użytkownika gospodarstwa rolnego, neutralny (=) wskazujący, że sytuacja nie uległa zmianie i negatywny (-) oznaczający pogorszenie się sytuacji gospodarstwa rolnego.
- II etap - naliczanie tzw. lustra koniunktury, czyli struktury trzech wariantów odpowiedzi sumującej się na 100% (np. 40% pozytywnych, 30% neutralnych, 30% negatywnych).
- III etap - obliczanie salda odpowiedzi jako różnicy między procentowym udziałem odpowiedzi pozytywnych (+) oraz procentowym udziałem odpowiedzi negatywnych (-).

Saldo odpowiedzi nie uwzględniało wariantu neutralnego.

Wskaźnik ten pozwalał na uzyskanie informacji o przewadze uzyskanych opinii pozytywnych nad negatywnymi (jeśli saldo jest dodatnie) lub negatywnych nad pozytywnymi (jeśli saldo jest ujemne).

Drugą grupę pytań tworzyły pytania, w których dopuszczalne było wskazanie więcej niż jednej odpowiedzi, np. pytania o czynniki ograniczające lub sprzyjające rozwojowi gospodarstwa rolnego, pytania o przeznaczenie środków finansowych.

Pytania diagnostyczne występujące w ankiecie dostarczyły informacji na temat sytuacji badanego gospodarstwa rolnego w okresie badanym lub odnosiły się do zmian, jakie nastąpiły w stosunku do poprzedniego okresu.

Odpowiedzi na pytania prognostyczne dostarczyły z kolei informacji na temat przewidywanych przez respondentów kierunków zmian w najbliższych 6 miesiącach w zakresie:

- informacji ogólnych,
- zmian w koniunkturze w II półroczu 2021 r.,
- oceny sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych,
- oceny opłacalności produkcji rolniczej,
- oceny popytu na produkty rolne,
- źródeł finansowania i wydatków inwestycyjnych,
- czynników sprzyjających rozwojowi gospodarstw rolnych,
- czynników ograniczających rozwój gospodarstw rolnych.

Informacje ogólne

Wśród badanych gospodarstw województwa podkarpackiego w 2021 r. dominowały gospodarstwa wyraźnie ukierunkowane na produkcję roślinną (45%). Gospodarstwa prowadzone tradycyjnie, tj. bez wyraźnego ukierunkowania produkcyjnego stanowiły 42% ogółu badanych gospodarstw rolnych. Najmniej było gospodarstw ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą (7%) i 7% gospodarstw prowadziło działalność rolniczą związaną wyłącznie z utrzymywaniem gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej lub nie prowadziło działalności rolniczej.

Ponad 98% ogółu zbadanych gospodarstw rolnych prowadziło produkcję roślinną. Spośród tych gospodarstw, najwięcej (86%) uprawiało zboża, a ponad 14% ziemniaki. Rzepak i rzepiku uprawiało 12% badanych gospodarstw. Najmniej jednostek prowadziło uprawę roślin pod osłonami (0,2%).

Produkcję zwierzęcą prowadziło 59% ogółu zbadanych gospodarstw rolnych. Wśród nich 39% utrzymywało bydło mleczne, 33% drób nieśny, a 23% trzodę chlewną.

Większość omawianych gospodarstw (63%) należała do grupy obszarowej użytków rolnych 2-10 ha.

W ocenie rolników zmiany jakie miały miejsce w II półroczu 2021 r., jak i bieżąca (grudzień 2021 r.) koniunktura w użytkowanych przez nich gospodarstwach rolnych kształtowały się niekorzystnie. Pesymistyczne były również prognozy na I półroczu 2022 r.

Zmiany w koniunkturze w II półroczu 2021 r.

W porównaniu z wynikami poprzedniej edycji badania, rolnicy w II półroczu 2021 r. bardziej pesymistycznie ocenili zarówno ogólną sytuację prowadzonych przez siebie gospodarstw rolnych, opłacalność produkcji rolniczej, jak i popyt na produkty wytwarzane w gospodarstwie rolnym. Mniej pesymistycznie niż w I półroczu 2021 r. rolnicy ocenili sprzedaż produktów rolnych.

Tabela 107. Wskaźniki koniunktury w gospodarstwach rolnych

Okres badania	Wskaźnik zmiany				Wskaźnik ogólny
	sytuacji ogólnej gospodarstwa rolnego	popytu na produkty wytwarzane w gospodarstwie rolnym	opłacalności produkcji rolniczej	sprzedaży produktów rolnych	
czerwiec 2016 r.	-19,6	-13,3	-33,2	-12,9	-19,8
grudzień 2016 r.	-10,5	-6,5	-16,8	-7,2	-10,3
czerwiec 2017 r.	-5,6	-1,0	-15,2	-3,7	-6,4
grudzień 2017 r.	-2,6	2,0	-6,5	-3,6	-2,7
czerwiec 2018 r.	-19,0	-11,3	-24,5	-11,6	-16,6
grudzień 2018 r.	-10,7	-6,3	-19,6	-7,6	-11,1
czerwiec 2019 r.	-14,7	-2,7	-21,6	-17,9	-14,2
grudzień 2019 r.	-12,9	-2,4	-13,1	-9,1	-9,4
czerwiec 2020 r.	-18,0	-8,3	-23,8	-21,3	-17,9
grudzień 2020 r.	-20,8	-13,4	-26,7	-22,2	-20,8
czerwiec 2021 r.	-19,4	-8,5	-22,4	-11,5	-15,5
grudzień 2021 r.	-39,2	-12,7	-42,7	-10,7	-26,3

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Najwięcej negatywnych opinii wyrażali użytkownicy gospodarstw prowadzący produkcję zwierzęcą. Wśród gospodarstw ukierunkowanych na produkcję roślinną najmniej pesymistyczne opinie wyrażali rolnicy prowadzący uprawy rzepaku i rzepiku. Najwięcej negatywnych opinii wyrażali producenci prowadzący uprawy warzyw gruntowych i uprawy pod osłonami. Natomiast w przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej najwięcej negatywnych opinii wyrażali hodowcy trzody chlewnej.

Tabela 108. Salda odpowiedzi dotyczące ocen zmian: sytuacji ogólnej gospodarstwa rolnego, opłacalności produkcji rolniczej oraz popytu na produkty rolne

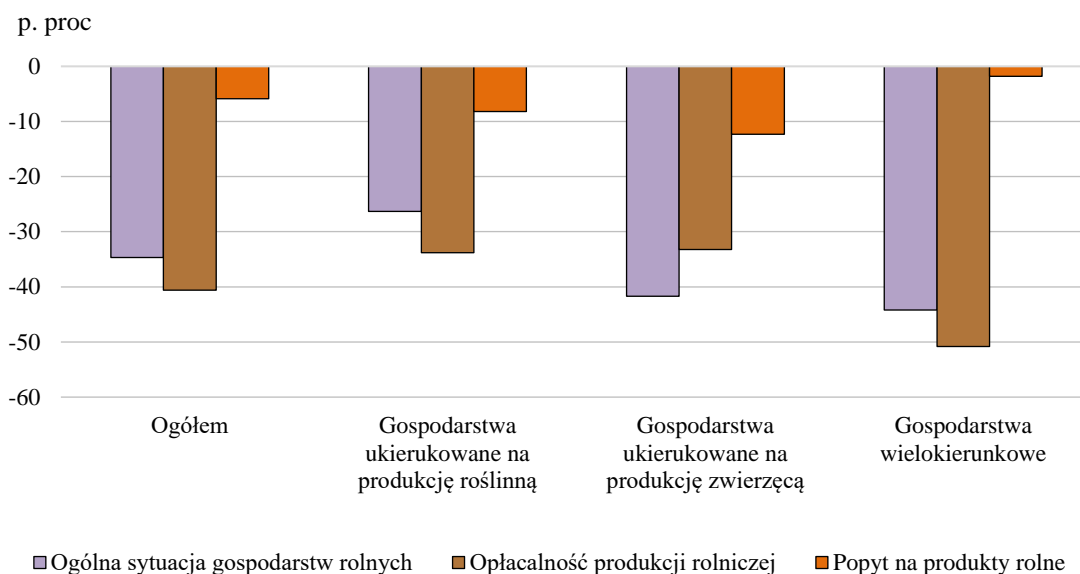
Okres badania	Zmiana sytuacji ogólnej gospodarstwa rolnego w:		Zmiana opłacalności produkcji rolniczej w:		Zmiana popytu na produkty rolne w:	
	ostatnim półroczu	najbliższym półroczu	ostatnim półroczu	najbliższym półroczu	ostatnim półroczu	najbliższym półroczu
	saldo odpowiedzi w p. proc.					
czerwiec 2016 r.	-27,4	-11,8	-46,1	-20,3	-15,7	-10,8
grudzień 2016 r.	-18,3	-2,6	-27,2	-6,4	-11,0	-2,0
czerwiec 2017 r.	-8,2	-3,0	-20,3	-10,0	-1,9	0,0
grudzień 2017 r.	-6,2	1,0	-10,5	-2,4	-0,6	4,5
czerwiec 2018 r.	-24,5	-13,5	-33,2	-15,8	-13,1	-9,5
grudzień 2018 r.	-17,1	-4,2	-31,0	-8,1	-7,9	-4,6
czerwiec 2019 r.	-19,3	-10,0	-28,1	-15,1	-2,7	-2,6
grudzień 2019 r.	-19,1	-6,7	-18,7	-7,4	-3,4	-1,4
czerwiec 2020 r.	-24,6	-11,3	-34,9	-12,7	-12,7	-3,9
grudzień 2020 r.	-28,4	-13,1	-36,6	-16,7	-16,5	-10,3
czerwiec 2021 r.	-27,1	-11,6	-29,8	-15,0	-8,5	-8,4
grudzień 2021 r.	-34,7	-43,6	-40,6	-44,8	-5,9	-19,4

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Najmniej pesymistyczne opinie rolników dotyczyły bieżącej zmiany popytu na produkty rolne w II półroczu 2021 r.

W II półroczu 2021 r. gospodarstwa ukierunkowane na produkcję zwierzęcą bardziej pesymistycznie oceniały koniunkturę niż gospodarstwa specjalizujących się w produkcji roślinnej. Najgorzej swoją sytuację ocenili użytkownicy gospodarstw wielokierunkowych.

Wykres 86. Salda odpowiedzi dotyczące zmian w II półroczu 2021 r. sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych, opłacalności produkcji rolniczej i popytu na produkty rolne według ukierunkowania

Ocena sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych

W grudniu 2021 r. prawie 72% rolników uznało bieżącą sytuację ogólną swoich gospodarstw rolnych jako normalną jak na tę porę roku. Opinia o złej sytuacji gospodarstw rolnych przeważała nad opiniami przeciwnymi o 19,2 p. proc.

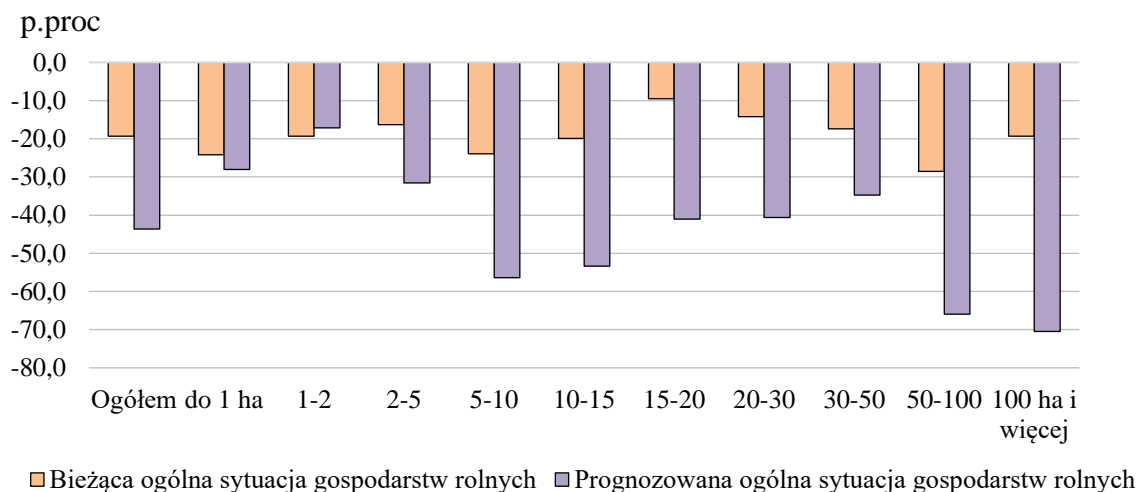
Tabela 109. Ocena sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne, których bieżąca sytuacja ogólna była:			Saldo odpowiedzi w p. proc.
	dobra	normalna jak na tę porę roku	zła	
	w odsetkach			
czerwiec 2020 r.	6,9	66,3	26,8	-19,9
grudzień 2020 r.	6,9	73,2	19,9	-13,0
czerwiec 2021 r.	11,9	74,3	13,8	-1,9
grudzień 2021 r.	4,5	71,8	23,7	-19,2

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalnej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Ujemne saldo odpowiedzi (przewaga opinii negatywnych nad pozytywnymi) odnotowano we wszystkich gospodarstwach. Najbardziej pesymistyczne opinie wyrażali użytkownicy gospodarstw o powierzchni 50-100 ha użytków rolnych. Najmniej pesymistyczne opinie odnotowano w gospodarstwach o powierzchni 15-20 ha użytków rolnych.

Wykres 87. Salda odpowiedzi dla bieżącej i prognozowanej sytuacji gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych w II półroczu 2021 r.

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Ocena opłacalności produkcji rolniczej

Rolnicy w grudniu 2021 r. negatywnie ocenili bieżącą opłacalność produkcji rolniczej. Przewaga opinii negatywnych nad pozytywnymi wyniosła 22,4 p. proc.

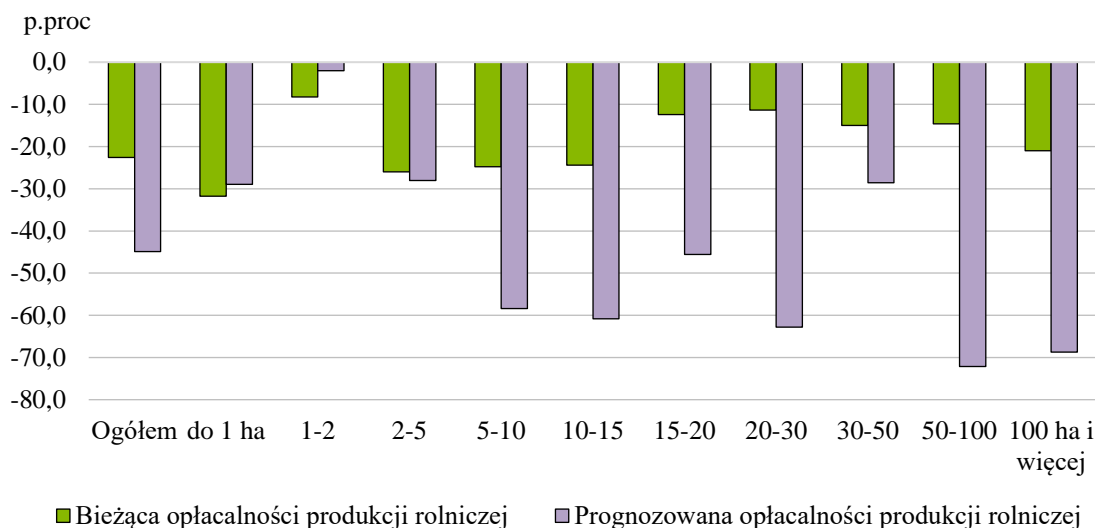
Tabela 110. Ocena opłacalności produkcji rolniczej

Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne, w których bieżąca produkcja rolnicza była:			Saldo odpowiedzi w p. proc.
	opłacalna	brak zdecydowanej opinii	nieopłacalna	
	w odsetkach			
czerwiec 2020 r.	11,7	62,2	26,1	-14,4
grudzień 2020 r.	15,2	53,3	31,5	-16,3
czerwiec 2021 r.	11,5	63,2	25,3	-13,8
grudzień 2021 r.	8,8	60,0	31,2	-22,4

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Struktura uzyskanych odpowiedzi, odnoszących się do przewidywanej opłacalności produkcji rolniczej, wskazuje na przewagę opinii negatywnych nad pozytywnymi o 44,9 p. proc. Pogorszenie opłacalności w I półroczu 2022 r. prognozowały wszystkie gospodarstwa.

Wykres 88. Salda odpowiedzi oceny bieżącej i prognozowanej opłacalności produkcji rolniczej wg grup obszarowych użytków rolnych w II półroczu 2021 r.

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Ocena popytu na produkty rolne

Prawie 65% rolników z województwa podkarpackiego w II półroczu 2021 r. uznało popyt za wystarczający, zgodny z ich oczekiwaniami. Ponad 4% stwierdziło, że popyt kształtuje się na poziomie powyżej ich oczekiwań, wobec 31% respondentów, którzy wskazali, że popyt jest niewystarczający.

Tabela 111. Ocena popytu na produkty rolne

Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne, w których bieżący popyt na wytworzone produkty rolne był:			Saldo odpowiedzi w p. proc.
	powyżej oczekiwań	zgodny z oczekiwaniami	poniżej oczekiwań	
	w odsetkach			
czerwiec 2020 r.	2,9	63,9	33,2	-30,3
grudzień 2020 r.	4,3	58,3	37,4	-33,1
czerwiec 2021 r.	4,5	64,2	31,3	-26,8
grudzień 2021 r.	4,1	64,8	31,1	-27,0

Źródło: Podkarpacki Oddział Regionalny Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Źródło finansowania i wydatki inwestycyjne

W 2021 r. prawie 94% ogółu gospodarstw rolnych przy prowadzeniu działalności rolniczej korzystało ze środków własnych, prawie 76% ze środków unijnych, z tego płatności bezpośrednie stanowiły źródło dochodu dla prawie 70% podmiotów. Wśród ogółu gospodarstw, 6% korzystało z kredytów, w tym 3% z kredytów preferencyjnych dla rolnictwa.

Zdecydowana większość użytkowników gospodarstw rolnych w 2021 r., podobnie jak w poprzednich edycjach badania, ponosiła wydatki związane głównie z prowadzeniem bieżącej działalności rolniczej. Najbardziej jako cel wykorzystania posiadanych środków finansowych, respondenci wymieniali wydatki związane z działalnością inwestycyjną 32% ogółu gospodarstw.

W prawie 37% badanych gospodarstw rolnych w ostatnich 12 miesiącach nie dokonywano inwestycji związanych z prowadzeniem działalności rolniczej, głównie z powodu braku środków finansowych, a w kolejnych 12 miesiącach zgodnie z deklaracjami rolników odsetek takich gospodarstw zwiększył się do 43%. Wśród użytkowników, którzy prowadzili inwestycje, ponad 17% wskazało na wzrost wydatków inwestycyjnych w ostatnich 12 miesiącach.

Czynniki sprzyjające rozwojowi gospodarstw rolnych

W 2021 r. użytkownicy gospodarstw rolnych wskazywali dopłaty unijne, analogicznie jak w latach poprzednich, jako najważniejszy czynnik sprzyjający rozwojowi gospodarstw rolnych. Należy przy tym zauważyć, że w opinii ponad 48% respondentów nie wystąpiły żadne czynniki wspierające rozwój gospodarstw rolnych.

Czynniki ograniczające rozwój gospodarstw rolnych

Ponad 94% użytkowników wskazało na występowanie barier utrudniających rozwój gospodarstw rolnych. Największe bariery, na jakie napotykali rolnicy chcący rozwijać produkcję rolniczą dotyczyły zbyt wysokich kosztów produkcji (ceny pasz, nawozów, środków ochrony roślin, usług rolniczych, itd.), niskich cen wytwarzanych produktów rolnych, brak środków finansowych oraz niekorzystnych warunków atmosferycznych.

**7. STRATEGICZNE OBSZARY, PRIORYTETY, KIERUNKI
INTERWENCJI I DZIAŁANIA W ZAKRESIE ROZWOJU
OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA
PODKARPACKIEGO, W TYM ROLNICTWA
I PRZETWÓRSTWA**

Wyodrębnione obszary strategiczne – filary rozwoju oraz priorytety to:

I – OPŁACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ

1. WZMOCNIENIE POZYCJI ROLNIKA – PRODUCENTA W ŁAŃCUCHU ŻYWNOŚCIOWYM
2. POPRAWA KONKURENCYJNOŚĆ ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ ORAZ BEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCI
3. ROZWÓJ PRZETWÓRSTWA ROLNO-SPOŻYWCZEGO
4. ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO

II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

1. ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH
2. POPRAWA STANU ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO
3. ROZWÓJ BIOGOSPODARKI (W TYM OZE)
4. DOSTĘPNOŚĆ WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH

III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

1. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH
2. AKTYWNI OBYWATELE, AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO, SILNE ORGANIZACJE POZARZĄDOWE
3. USTAWICZNY WZROST UMIEJĘTNOŚCI I KOMPETENCJI MIESZKAŃCÓW WSI
4. ZDROWY I AKTYWNY STYL ŻYCIA NA WSI

IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA

1. EFEKTYWNY SYSTEM NADZORU W ŁAŃCUCHU ROLNO SPOŻYWCZYM
2. DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE PROMOCJĘ POLSKICH PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH NA RYNKU KRAJOWYM I NA RYNKACH ZAGRANICZNYCH
3. INNOWACJE I BADANIA NAUKOWE
4. NOWOCZESNE DORADZTWO I KSZTAŁCENIE ROLNICZE

Obszar strategiczny I – OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ

Priorytet 1 – WZMOCNIENIE POZYCJI ROLNIKA – PRODUCENTA W ŁAŃCUCHU ŻYWNOŚCIOWYM

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Stworzenie lepszych warunków do prowadzenia gospodarstwa rolnego	Zwiększenie opłacalności produkcji rolniczej	Specjalizacja produkcji rolniczej
		Ułatwienia organizacji rolników w grupy producentów rolnych
		Rozwój bazy magazynowej ułatwiającej przechowywanie produktów rolnych
		Wdrażanie w gospodarstwach w większym stopniu nowoczesnych technologii i innowacji
		Rozwój i wsparcie dla sprzedaży bezpośredniej (preferencje w lokalnych sieciach handlowych itp.)
	Przetwórstwo surowców w gospodarstwie. Skrócenie łańcucha dostaw	
	Ułatwienie dostępu do kapitału dla producentów rolnych	Preferencje finansowe, organizacyjne itp. Dla młodych rolników przejmujących gospodarstwa w celu utworzenia rozwojowych gospodarstw mogących konkurować na rynku rolnym
Większe wsparcie dla gospodarstw produkujących tradycyjne, regionalne i ekologiczne produkty żywnościowe		
Preferencje dla rolników prowadzących gospodarstwa na obszarach chronionych i terenach górskich ze względu na wyższe koszty produkcji		
Wzmocnienie ekonomiczne rolnika producenta surowców żywnościowych	Wsparcie tworzenia i funkcjonowania grup producentów rolnych	Podjęcie inicjatyw zmierzających do zwiększenia liczby grup producenckich
		Podnoszenie wiedzy o zmianach w funkcjonowaniu rynku i konieczności zorganizowania się producentów w grupy
		Dofinansowanie zakupu sprzętu niezbędnego do produkcji i przygotowania towarów do wymagań rynkowych jako czynnika integrującego grupy producenckie

Obszar strategiczny I – OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ

Priorytet 2 – POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ ORAZ BIEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCI

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Wzrost technicznego uzbrojenia pracy w gospodarstwach rolnych	Poprawa bazy maszynowo-technicznej	Dofinansowanie do zakupu sprzętu rolniczego ze środków UE
		Kredyty preferencyjne do zakupu maszyn z dopłatami AriMR do odsetek
		Wsparcie dla grup producentów
		Budowa nowych lub modernizacja budynków inwentarskich
	Wprowadzanie działań innowacyjnych	Modernizacja i unowocześnianie parku maszynowego
		Wdrażanie w produkcji rolniczej nowoczesnych technologii i innowacji
Poprawa niekorzystnej struktury obszarowej gospodarstw rolnych, a także niekorzystnej struktury użytkowania ziemi	Propagowanie scaleń jako instrumentu optymalizującego wykorzystanie środowiska przyrodniczego oraz potencjału rolnej przestrzeni produkcyjnej	Przeprowadzenie prawidłowej waloryzacji przyrodniczej i krajobrazowej przedstawiającej aktualny stan zachowania elementów struktur krajobrazu rolniczego
		Badania i analizy społecznych aspektów realizacji projektów scaleniwych
		Budowanie społecznej akceptacji realizacji projektów scaleniwych
		Doradztwo dla samorządów oraz promocja wśród rolników działań związanych ze scalaniem gruntów rolnych
		Promowanie scalania gruntów poprzez wzorcowe projekty scaleniwych
		Nowe narzędzia przyspieszające obrót ziemią
		Scalanie gruntów
	Konsultacje społeczne scaleń	
	Realizacja projektów scaleniwych	
	Uregulowanie odczynu gleb	Analiza chemiczna gleb

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Prowadzenie działań doradczych i informacyjnych dla rolników w zakresie odczynu gleby oraz zawartości makro i mikroelementów
		Uruchomienie programów pomocowych na dofinansowanie wykonania analiz próbek glebowych
	Wapnowanie gleb	Uruchomienie programów pomocowych na dofinansowanie wapnowania gleb
Wykorzystanie potencjału, jakim są produkty tradycyjne i regionalne	Utrzymanie wysokiej jakości żywnościowych produktów lokalnych	Pozyskiwanie do produkcji dobrej jakości surowców od lokalnych dostawców
		Wytwarzanie produktów według tradycyjnych receptur
		Wsparcie beneficjentów przy korzystaniu ze środków pomocowych krajowych i UE, a także wsparcie przy wprowadzaniu systemów i certyfikatów bezpieczeństwa żywności
	Budowa marki produktów tradycyjnych i regionalnych z Podkarpacia	Wsparcie lokalnych przedsiębiorców handlowych oraz punktów gastronomicznych posiadających w ofercie produkty tradycyjne i regionalne
		Organizacja imprez promujących produkty tradycyjne i regionalne
	Promocja produktów tradycyjnych i regionalnych	Angażowanie regionalnych mediów do promocji produktów
		Organizacja targów, kiermaszów, wystaw, degustacji
		Organizacja konkursów na najlepszy produkt
		Wykorzystanie internetu jako narzędzia dystrybucji produktów tradycyjnych i regionalnych
	Produkcja żywności ekologicznej jako surowca do wytwarzania produktów tradycyjnych i regionalnych	Tradycyjne metody upraw, naturalne nawożenie
		Organizacja targów i wystaw
		Angażowanie lokalnych mediów do promowania producentów i ich wyrobów
	Nowe zakłady przetwórstwa owoców i potencjalne nowe przetwórstwo zbóż	Rozwój mikroprzedsiębiorczości w kierunku promowania ekologicznej żywności
Udzielanie wsparcia przy sporządzaniu wniosku niezbędnego do rejestracji produktu		
Połączenie sprzedaży produktów tradycyjnych i regionalnych z agroturystyką	Promocja agroturystyki poprzez udział w targach, publikacje, reklamę w środkach masowego przekazu	

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Tworzenie nowych miejsc noclegowych w oparciu o agroturystykę
		Poprawa jakości świadczonych usług
Rozwój produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego, ze szczególnym uwzględnieniem ekologii oraz certyfikowanych produktów wysokiej jakości	Działania szkoleniowo – promocyjne w zakresie produktów tradycyjnych regionalnych i ekologicznych	Prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych z terenu województwa podkarpackiego na arenie międzynarodowej i krajowej (organizacja targów, kiermaszów, wystaw, degustacji, konkursów, promocja w mediach)
		Podnoszenie świadomości poprzez edukację dzieci i młodzieży oraz konsumentów w zakresie produkcji żywności i zasad zdrowego odżywiania
		Prowadzenie działań informacyjnych i wzmocnienie działalności gospodarczej w pozarolniczych ogniwach agrobiznesu, w tym agroturystyki i enoturystyki
		Prowadzenie działań informacyjnych w zakresie sprzedaży bezpośredniej przez gospodarstwa rolnicze w celu jej zwiększenia
	Wpis nowych produktów na Listę Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Wsparcie przy sporządzaniu wniosku w celu rejestracji produktu
	Zwiększenie zorganizowanej obecności rolników i przetwórców na rynku produktów rolnych	Wzmocnienie uczestnictwa produktów wytworzonych w województwie podkarpackim poprzez organizację i udział w targach i wystawach krajowych, zagranicznych oraz innych inicjatywach promujących produkty rolno-spożywcze
		Kampanie informacyjno-szkoleniowe, konferencje, seminaria dotyczące korzyści dla podmiotów działających wspólnie na rynku rolno-spożywczym
Budowa marki podkarpackich produktów wysokiej jakości	Współpraca z regionalnymi przedsiębiorcami handlowymi oraz placówkami gastronomicznymi posiadającymi w ofercie produkty ekologiczne, tradycyjne i regionalne oraz ich promocja	
Rozwój integracyjnych form współpracy rolników – producentów żywności oraz podmiotów z otoczenia rolnictwa (zaopatrzenia rolnictwa, przemysłu spożywczego, sektora naukowo-badawczego i sektora	Wzmocnienie integracji pionowej rolników z innymi podmiotami agrobiznesu na Podkarpaciu	Organizowanie seminariów i konferencji wspierających różne formy i instrumenty integracji pionowej w agrobiznesie (umowy kontraktacyjne, leasing, kredyt towarowy itd.)
		Grupy producenckie w tworzeniu sieci współpracy pomiędzy różnymi podmiotami agrobiznesu. Tworzenie platformy informatycznej dla potrzeb współpracy
		Uczestnictwo uczelni wyższych i instytutów badawczych – jako partnera – w tworzeniu infrastruktury informacji rynkowej (analizy koniunktury, informacja o cenach, kojarzenie ofert itd.)

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

finansowego)	Tworzenie grup producentów rolnych	Organizowanie przez uczelnie wyższe konferencji i wykładów wspierających ideę integracji rolników w ramach grup producenckich
		Wsparcie w zakresie marketingu produktów rolno-spożywczych oferowanych przez grupy producenckie
		Realizacja projektów badawczych w poszukiwaniu rozwiązań ekonomicznych i prawnych wspierających integrację producentów rolnych w formie grup producenckich. Przewodniki i publikacje popularno-naukowe promujące dobre praktyki i rozwiązania w zakresie integracji poziomej w rolnictwie
	Tworzenie klastra producentów żywności o wysokiej jakości	Propagowanie działań zmierzających do utworzenia klastra żywności o wysokich walorach jakościowych
		Promowanie przez uczelnie wyższe i instytuty badawcze LGD korzyści i dobrych praktyk wynikających z funkcjonowania klastrów
Aktywny udział uczelni wyższych i instytutów badawczych w tworzeniu klastra		
Działalność uczelni wyższych i instytutów badawczych w ramach klastra w obszarze badań stosowanych, oceny jakości żywności, certyfikowania, znakowania i promocji żywności o wysokich walorach jakościowych		
Rozwój agrobiznesu poprzez działania związane z wdrażaniem innowacji	Wdrażanie innowacji w przedsiębiorstwach ze sfery agrobiznesu oraz w gospodarstwach rolnych	Przekazywanie wiedzy o nowych technologiach i nowoczesnych rozwiązaniach w zakresie organizacji produkcji, technologii produkcji oraz marketingu produktów żywnościowych
		Informowanie i promowanie innowacji w zakresie odnawialnych źródeł energii i biogospodarki. Wspieranie wdrożeń w zakresie lokalnych systemów ciepłowniczych w oparciu o biomasę
		Realizacja badań i projektów wdrożeniowych w zakresie innowacji w agrobiznesie poprzez współpracę jednostek badawczo-rozwojowych z przedsiębiorstwami agrobiznesu i rolnikami
	Wdrażanie zintegrowanych systemów produkcji rolnej łączącej nowoczesne rozwiązania w zakresie techniki i technologii rolniczej oraz postępu biologicznego z świadomą ochroną ekosystemów rolniczych	Przekazywanie wiedzy nt. zintegrowanych systemów produkcji rolnej poprzez organizowanie konferencji, wykładów i debat
		Promowanie zintegrowanych metod produkcji rolnej poprzez wydawanie broszur informacyjnych i opracowań popularno-naukowych oraz prowadzenie badań w zakresie rolnictwa zintegrowanego
		Doskonalenie i upowszechnianie metod produkcji łączących nowoczesne technologie i cele środowiskowe w kontekście potrzeb rolnictwa niskotowarowego

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

	Wdrażanie nowoczesnych rozwiązań w zakresie dystrybucji i sprzedaży produktów żywnościowych	Promowanie różnych form sprzedaży produktów rolniczych (rolniczy handel detaliczny, sprzedaż bezpośrednia) Wsparcie dla rozwoju lokalnych giełd towarowych, rynków hurtowych oraz platform informatycznych umożliwiających sprzedaż produktów rolnych za pośrednictwem Internetu
Rozpowszechnienie żywności ekologicznej	Produkcja żywności ekologicznej wysokiej jakości	Pozyskiwanie z lokalnych gospodarstw ekologicznych surowców dla przemysłu spożywczego
		Wytwarzanie żywności o minimalnym stopniu przetworzenia – zastosowanie nowoczesnych metod utrwalania żywności oraz ekologicznych dodatków do żywności
		Wprowadzanie do żywności substancji o właściwościach prozdrowotnych pochodzących z surowców ekologicznych
	Uzyskiwanie certyfikatów żywności ekologicznej	Pomoc przy sporządzaniu wniosków o przyznanie certyfikatu żywności ekologicznej
Promocja podkarpackich produktów ekologicznych	Promocja podkarpackich produktów ekologicznych	Reklama produktów w mediach lokalnych i ogólnopolskich
		Organizacja wystaw, targów i kiermaszów żywności ekologicznej, połączonych z degustacją
Wykorzystanie potencjału jakim są produkty tradycyjne i regionalne	Nowe produkty wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Informowanie lokalnych organizacji i stowarzyszeń o funkcjonowaniu Listy Produktów Tradycyjnych
	Promocja produktów tradycyjnych i regionalnych	Akcje informacyjne dla uczniów szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz studentów w zakresie funkcjonowania Listy Produktów Tradycyjnych oraz o walorach jakościowych produktów tradycyjnych i regionalnych
	Budowa marki produktów tradycyjnych i regionalnych z Podkarpacia	Wykorzystywanie produktów regionalnych i tradycyjnych z Podkarpacia podczas organizowanych konkursów kulinarnych
	Stworzenie organizacji zajmującej się rozwojem produktów regionalnych i tradycyjnych, ich promocją i sprzedażą	Wykłady, warsztaty dla lokalnych stowarzyszeń, LGD, Kół Gospodyń Wiejskich dotyczące instrukcji wypełniania Wniosku o wpis na Listę Produktów Tradycyjnych, prezentacja korzyści z tym związanych
Wzmocnienie organizacji producentów	Popularyzacja wśród rolników współpracy w formie spółdzielni	Działania informacyjne, edukacyjne i organizacyjne sprzyjające konsolidacji producentów
		Prowadzenie kontrolowanej gospodarki w zakresie zwierzyny łownej i chronionej
		Popularyzacja idei spółdzielczości, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego poprzez pokazywanie dobrych praktyk z tego zakresu

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Zachęcanie studentów, uczniów szkół średnich do podejmowania praktyk w spółdzielniach
Zagwarantowanie bezpieczeństwa żywności oraz żywnościowego, a także suwerenności żywnościowej	Zagwarantowanie wysokiej jakości biologicznej i zdrowotnej produktów żywnościowych	Wzrost wykorzystania naturalnych nawozów, powrót do wykorzystania cennych mikroorganizmów glebowych
		Wyeliminowanie metod przetwórstwa żywności wpływających negatywnie na jej jakość
		Promocja produkcji i spożycia żywności najwyższej jakości – ekologicznej, regionalnej i tradycyjnej
	Wyeliminowanie z produkcji rolniczej syntetycznych środków chemicznych o udowodnionym spektrum negatywnego oddziaływania na człowieka i środowisko	Podjęcie działań zmierzających do wyeliminowania z produkcji rolniczej toksycznych dla pszczoł neonikotynoidów
		Podjęcie działań zakazujących jakiegokolwiek wykorzystania herbicydów na bazie glifosatu (np. Roundup)
		Zwrócenie większej uwagi na pestycydy groźne dla ryb – stworzenie barier ochronnych wzdłuż cieków
	Stworzenie bariery zapobiegającej możliwości wykorzystywania w produkcji rolniczej organizmów genetycznie modyfikowanych, a w przetwórstwie rolno-spożywczym mikroorganizmów genetycznie modyfikowanych i ich produktów	Zakaz użycia w przetwórstwie mikroorganizmów genetycznie modyfikowanych, na podobnej podstawie prawnej
		Organizowanie szerokich akcji, kampanii informacyjnych w mediach na temat GMO i ich szkodliwości
		Przygotowanie publikacji na temat konsekwencji ewentualnego wykorzystywania GMO w województwie podkarpackim

Obszar strategiczny I – OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ

Priorytet 3 – ROZWÓJ PRZETWÓRSTWA ROLNO-SPOŻYWCZEGO

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Rozwój przetwórstwa produktów rolnych opartego na tradycyjnych metodach wytwarzania	Tworzenie i rozwój lokalnego przetwórstwa produktów rolnych	Dofinansowanie do utworzenia rolniczego handlu detalicznego ze środków UE
		Dofinansowania na utworzenie małych, rodzinnych zakładów przetwórczych ze środków UE
		Tworzenie kanałów sprzedaży i dystrybucji np. sklepy na terenie gospodarstwa, sklepy internetowe
		Doradztwo i szkolenia z zakresu przetwórstwa produktów rolnych
	Produkcja żywności ekologicznej	Rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych
		Wspieranie dobrowolnych zobowiązań rolników, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody rolnictwa ekologicznego poprzez dofinansowanie ze środków UE
		Podnoszenie świadomości konsumentów w zakresie dobrych nawyków żywieniowych
		Promocja produktów regionalnych i ekologicznych
Wzmocnienie branży przemysłu rolno-spożywczego	Poprawa efektywności przemysłu rolno-spożywczego	Nowe programy finansowania rozwoju inwestycji
		Tworzenie grup producenckich
		Poprawa organizacji rynku rolnego
		Obniżenie kosztów produkcji poprzez wdrożenie innowacyjnych systemów organizacji pracy
		Wprowadzenie nowych produktów o walorach zdrowotnych
	Rozwój lokalnego przetwórstwa	Uruchomienie małych przetwórni przez producentów surowców

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Większa współpraca rolnik – przedsiębiorca
		Wdrożenie systemu obrotu produktów wytworzonych w lokalnych przetwórnictwach
Zwiększenie liczby podmiotów gospodarczych działających w branży przetwórstwa rolno-spożywczego	Propagowanie i zachęcanie młodych ludzi do tworzenia przedsiębiorstw w branży rolno – spożywczej	Zachęcanie studentów kierunków rolniczych, związanych z produkcją i przetwórstwem żywności do podejmowania samodzielnej działalności gospodarczej w branży przetwórstwa rolno-spożywczego
		Organizowanie wizyt studyjnych dla studentów w przedsiębiorstwach z branży przetwórstwa rolno-spożywczego działających na Podkarpaciu
		Zachęcanie studentów do odbywania praktyk studenckich w znanych w regionie i w Polsce firmach branży przetwórstwa rolno-spożywczego
		Promowanie firm działających w branży rolno-spożywczej wśród studentów, organizowanie spotkań z właścicielami takich podmiotów
Zwiększenie szans rozwoju zakładów przetwórczo-produkcyjnych	Zwiększenie produkcji wysokiej jakości wyrobów tradycyjnych oraz ekologicznych	Wsparcie, szkolenia oraz pomoc przy ubieganiu się o korzystanie ze środków pomocowych krajowych i UE
		Współpraca z instytucjami naukowymi w opracowywaniu modeli biznesowych (wdrażanie nowych produktów, odtwarzanie starych receptur w nowoczesnych procesach technologicznych, itd.)
		Zwiększenie dostępności wysokiej jakości surowców, a w szczególności ekologicznych od lokalnych dostawców
	Wprowadzanie nowych produktów (tradycyjnych, lokalnych, ekologicznych) na rynek	Wsparcie przy wprowadzaniu systemów jakości oraz certyfikacji
		Wsparcie przy sporządzaniu wniosków do rejestracji produktów na Liście Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
		Wsparcie promocji produktów poprzez organizację targów, wystaw, w tym wydarzeń międzynarodowych
	Zarządzanie zasobami ludzkimi	Współpraca z systemem oświaty w zakresie koordynacji potrzeb kształcenia zawodowego w poszczególnych branżach. Reaktywacja pożądanego kierunku zawodowego
		Wsparcie w celu przygotowania praktykantów, stażystów z odpowiednimi kwalifikacjami

Obszar strategiczny I – OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ

Priorytet 4 – ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe	
Zwiększenie skali produkcji żywności ekologicznej oraz rozwój rynku tego typu żywności	Zwiększenie zainteresowania rolników rozpoczęciem lub poszerzaniem produkcji żywności metodami ekologicznymi	<p>Propagowanie wśród uczniów i studentów na etapie nauki wiedzy o możliwości podjęcia produkcji żywności metodami ekologicznymi</p> <p>Wsparcie (informacyjne, doradcze, eksperckie) ze strony instytucji rolniczych w obszarze wyboru rodzaju produkcji ekologicznej, technologii produkcji, certyfikacji gospodarstw ekologicznych, certyfikacji produktów</p> <p>Realizacja projektów o charakterze badań stosownych oraz realizacja analiz rynkowych i ekspertyz wspierających rozwój rynku produkcji ekologicznej na Podkarpaciu</p>	
	Zwiększenie świadomości konsumentów Podkarpacia o walorach żywności ekologicznej	<p>Organizowanie przez uczelnie wyższe i instytucje rolnicze konferencji i wykładów nt. produktów ekologicznych połączonych z wystawami i możliwością degustacji</p> <p>Zaangażowanie uczelni wyższych i instytutów badawczych w sferze edukacji ekologicznej konsumentów, edukacji w obszarze bezpieczeństwa żywności oraz promocji żywności ekologicznej (propagowanie wiedzy o walorach żywności ekologicznej)</p> <p>Promocja dobrych praktyk i najlepszych producentów żywności ekologicznej poprzez różnego rodzaju konkursy i inne działania informacyjno-promocyjne</p>	
	Zwiększenie poziomu produkcji, jakości i konkurencyjności sektora (rolnictwa) ekologicznego	Doskonalenie technologii produkcji ekologicznej, rozwój jej specjalizacji oraz wdrażanie ekologicznych form produkcji	Specjalizacja regionalna w produkcji ekożywności, w tym w regionach atrakcyjnych turystycznie oraz chronionego środowiska i krajobrazu
			Wprowadzenie płodozmianu z uprawą konserwującą, mającego na celu utrzymanie i podwyższenie żyzności gleby (np. zmniejszenie zakwaszenia, wyeliminowanie szkodników, chorób)
<p>Stosowanie czystego i niemodyfikowanego materiału siewnego, naturalnych środków ochrony roślin (możliwość stosowania preparatów biologicznych) oraz nawozów organicznych (kompost, obornik, rośliny motylkowe wiążące azot)</p> <p>Chów i hodowla zwierząt metodami naturalnymi (bez zastosowania hormonów wzrostu, antybiotyków)</p>			

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Dobór gatunków i odmian roślin oraz ras zwierząt, mało podatnych na choroby, a także przystosowanych do danego środowiska oraz dążenie do utrzymania bogactwa gatunkowego (bioróżnorodności)	
	Utrzymanie wysokiej jakości surowców ekologicznych	Poprawa jakości produktów ekologicznych poprzez zastosowanie nowych sposobów uprawy roślin oraz chowu i hodowli zwierząt	
		Ocena jakości zdrowotnej i wartości odżywczej surowców ekologicznych na tle żywności konwencjonalnej	
	Marketing i dystrybucja ekologicznych produktów żywnościowych oraz wzrost wiedzy konsumentów na temat rolnictwa ekologicznego	Promocja i upowszechnianie lokalnych produktów ekologicznych poprzez kampanie społeczne, targi branżowe i inne wydarzenia, kształtujące w społeczeństwie pozytywne postawy wobec ekoproduktów	
		Uruchamianie sieci lokali handlowych (eko-supermarketów), działów w sklepach, restauracji, barów, cateringu, gospodarstw agroturystycznych	
		Działania wspierające poprawę (skrócenie) ekologicznego łańcucha żywnościowego na drodze producent-konsument	
		Edukacja i nauka w zakresie rolnictwa i żywności ekologicznej wśród dzieci, młodzieży szkolnej, studentów (wizyty w gospodarstwach ekologicznych, firmach przetwórstwa ekologicznego, kierunki studiów, wykłady, olimpiady ekologiczne)	
		Rozwój jednostek integrujących rozproszoną produkcję ekologiczną i zajmujących się dystrybucją, w tym grup producenckich	
Rozwój ekologicznej produkcji rolnej i przetwórstwa ekologicznej żywności	Wsparcie rolnictwa ekologicznego poprzez organizacje rolnicze i ekologiczne	Aktywna prezentacja i promocja zalet rolnictwa ekologicznego	
		Starania o ulokowanie wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego we wszystkich typach szkół średnich	
		Wsparcie tworzenia zrzeszeń, spółdzielni itd., grupujących wszystkich interesariuszy rolnictwa ekologicznego	
		Rozwój organizacji działających w zakresie rolnictwa ekologicznego	
	Rozwijanie przetwórstwa ekologicznej żywności		Wsparcie przetwórstwa ekologicznej żywności poprzez zapisy dotyczące możliwości dofinansowania w ramach inteligentnych specjalizacji regionu
			Organizacja targów i wystaw prezentujących przetworzone ekologiczne produkty żywnościowe
			Wycofanie lub tworzenie ograniczeń dla przetwórstwa niespełniającego wymogów ekologicznych

	Wzrost sprzedaży ekologicznych produktów rolniczych	Aktywna promocja i wsparcie różnych form sprzedaży bezpośredniej ekologicznych produktów rolniczych (w każdym mieście cotygodniowa sprzedaż ekologicznych produktów rolnych prowadzona przez rolników)
		Wzrost możliwości bezpośredniej sprzedaży w gospodarstwie rolniczym
		Stworzenie warunków do sprzedaży bezpośredniej posiadających ekologiczny certyfikat wyrobów alkoholowych

Obszar strategiczny II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Priorytet 1 – ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych, a także efektywne i racjonalne korzystanie z zasobów wodnych oraz poprawa poziomu retencji wód powierzchniowych	Rzetelne rozpoznanie walorów przyrodniczych, zachodzących zmian, trendów i zagrożeń środowiska przyrodniczego
		Uzbrojenie terenów w systemy kanalizacyjne
		Podniesienie efektywności oczyszczania ścieków komunalnych/modernizacja technologii i rozbudowa istniejących oczyszczalni ścieków
		Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach, dla których taka inwestycja jest najkorzystniejszym rozwiązaniem
		Budowa nowych oczyszczalni ścieków
		Budowa zbiorników retencyjnych, polderów i suchych zbiorników
		Budowa lub modernizacja ujęć wód powierzchniowych i podziemnych, stacji uzdatniania wody
		Budowa systemów zbiorowego zaopatrzenia w wodę
		Utrzymanie w dobrym stanie melioracji wodnych
Zabezpieczenie mieszkańców przed skutkami zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi oraz antropogenicznymi	Zapobieganie, przeciwdziałanie oraz usuwanie skutków klęsk żywiołowych. Zapobieganie, przeciwdziałanie oraz usuwanie skutków poważnych awarii	Budowa, przebudowa i remont obiektów hydrotechnicznych
		Budowa, przebudowa i remont obiektów infrastruktury przeciwpowodziowej
		Retencja wody, w tym naturalna retencja wód opadowych i spowolnienie ich spływu
Sprawne i skuteczne samorządy	Koncentracja lokalnej administracji wszystkich szczebli na potrzeby wsparcia rozwoju infrastruktury	Aplikowanie o środki zewnętrzne na budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury technicznej
	Sprawna obsługa administracyjna postępowań dotyczących inwestycji publicznych	Poprawa organizacji obsługi wniosków dotyczących inwestycji publicznych Usprawnienie i przyśpieszenie wydawania decyzji dotyczących inwestycji publicznych
Podniesienie jakości dróg lokalnych	Połączenie dróg dojazdowych do gruntów rolnych z drogami publicznymi	Budowa i modernizacja dróg dojazdowych do gruntów rolnych z uwzględnieniem elementów krajobrazowych

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Uruchomienie programów pomocowych na modernizację dróg dojazdowych do gruntów rolnych
Tworzenie infrastruktury do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	Zwiększenie dostępności obszarów wiejskich poprzez modernizację istniejących oraz budowę nowych dróg, mostów i miejsc postojowych	Modernizacja infrastruktury w celu umożliwienia ruchu pojazdów o dużych gabarytach i ciężarze (autobusów) oraz umożliwienie bezpiecznego zatrzymywania się i postoju pojazdów
		Podwyższenie nośności na drogach oraz obiektach drogowych
		Budowa parkingów w miejscach o szczególnych walorach przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych
		Budowa architektury turystycznej

Obszar strategiczny II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Priorytet 2 – POPRAWA STANU ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Ochrona powietrza	Poprawa jakości powietrza, Zwiększenie stopnia wykorzystania odnawialnych źródeł energii, Niskoemisyjna gospodarka efektywnie korzystająca z zasobów	Modernizacja układów wytwarzania energii cieplnej kotłowni, w tym użytkowanych przez osoby fizyczne
		Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej
		Modernizacja ciepłowni i rozwój efektywnego przesyłu ciepła i chłodu
Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi, w tym gospodarka o obiegu zamkniętym	Zwiększenie ilości odpadów zbieranych selektywnie, a także wykorzystanie odpadów komunalnych oraz osadów ściekowych na cele energetyczne. Gospodarka o obiegu zamkniętym oraz promowanie ponownego wykorzystania odpadów i recyklingu	Wdrażanie optymalnych systemów selektywnego zbierania odpadów
		Wdrażanie efektywnych ekonomicznie i ekologicznie technologii odzysku odpadów, w tym technologii pozwalających na recykling oraz odzysk energii zawartej w odpadach i komunalnych osadach ściekowych w procesach termicznego i biochemicznego ich przekształcenia
		Usuwanie azbestu i wyrobów zawierających azbest
		Informowanie i uświadamianie społeczeństwa o potrzebie racjonalnego gospodarowania odpadami
Ochrona obszarów produkcji rolniczej i atrakcyjnych krajobrazowo przed niekorzystnymi warunkami hydrologicznymi i meteorologicznymi	Podejmowanie decyzji dotyczących wyboru środków i metod ochrony produkcji rolniczej w przypadku prognozowania i wystąpienia niekorzystnych elementów meteorologicznych	Opracowywanie i dystrybucja meteorologicznych krótko i średnio terminowych prognoz pogody dla ustalonych odbiorców
		Opracowywanie i dystrybucja komunikatów i ostrzeżeń o możliwości wystąpienia niebezpiecznych zjawisk meteorologicznych dla ustalonych odbiorców
		Opracowywanie i dystrybucja komunikatów i ostrzeżeń o możliwości wystąpienia niebezpiecznych zjawisk hydrologicznych dla ustalonych odbiorców
		Ustalenie obszarów potencjalnie zagrożonych wystąpieniem niebezpiecznych zjawisk
		Ustalenie listy odbiorców prognoz, komunikatów i ostrzeżeń
Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz funkcji ekosystemów	Ochrona najcenniejszych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków flory i fauny	Ochrona siedlisk i gatunków poprzez utrzymanie i odtworzenie naturalnych ekosystemów retencjonujących wodę
		Ograniczanie dróg rozprzestrzeniania gatunków inwazyjnych

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

	Zarządzanie zasobami przyrody i krajobrazu	Zapewnienie właściwej ochrony dla różnorodności biologicznej, terenów zieleni i krajobrazu w planowaniu przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem korytarzy ekologicznych
	Zachowanie lub przywrócenie właściwego stanu siedlisk i gatunków	Prowadzenie systematycznych badań/obserwacji dotyczących zmian bioróżnorodności na trwałych użytkach zielonych w zależności od sposobu ich użytkowania
		Zachowanie bioróżnorodności biologicznej na terenach wiejskich z wykorzystaniem pakietów w ramach programów rolno-środowiskowo-klimatycznych
		Zachowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych
	Pogłębianie i udostępnianie wiedzy o zasobach przyrodniczych i walorach krajobrazowych województwa	Aktualizacja/opracowanie programu ochrony środowiska, a także realizacja ustawy o ochronie przyrody, w tym wydawanie pozwoleń/zezwoleń, prowadzenie odpowiednich rejestrów
		Rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazu, w szczególności przez wskazanie obszarów, które powinny zostać objęte formami ochrony przyrody
	Utrzymanie i poprawa stanu siedlisk przyrodniczych użytkowanych rolniczo	Organizacja konkursów i olimpiad, prowadzenie akcji, kampanii informacyjnych, organizacja konkursów, warsztatów, publikacja o charakterze edukacyjnym, ulotki, broszury, itp.
		Wspieranie prowadzenia ekstensywnej gospodarki pasterskiej na terenach cennych przyrodniczo
		Wsparcie działań związanych z prowadzeniem gospodarki pasiecznej jako ważnego elementu w zachowaniu bioróżnorodności (szkolenia, konferencje, konkursy, promocja produktów pochodzenia pszczelego)
	Działania szkoleniowe, promocyjne i edukacyjne w zakresie problemów związanych z utrzymaniem i ochroną różnorodności biologicznej	Wsparcie działań uwzględniających zwalczanie roślin inwazyjnych
Prowadzenie działań szkoleniowo-edukacyjnych związanych z zachowaniem i poprawą różnorodności biologicznej		
Wzmacnianie stabilności i odporności drzewostanów na zmieniające się warunki	Przebudowa monokultur powstałych na gruntach porolnych na rzecz wielogatunkowych	Podnoszenie świadomości dzieci, młodzieży oraz rolników na temat roli pszczół w środowisku oraz zagrożeń dla ich zdrowia wynikających z działalności człowieka
		Rozwój szkółkarstwa leśnego
		Przygotowanie wysokiej jakości (m.in. mikoryzowanego) leśnego materiału sadzeniowego na potrzeby przebudowy drzewostanów

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

klimatyczne	i wielogeneracyjnych drzewostanów oraz przebudowa innych drzewostanów o składzie gatunkowym niezgodnym z siedliskiem	Odnowienie drzewostanów w ramach przebudowy oraz ich pielęgnowanie i ochrona na każdym etapie rozwoju
	Utrzymanie na odpowiednim poziomie Leśnego Materiału Podstawowego – najwyższej jakości rodzimej bazy nasiennej	Pielęgnacja istniejących i ustanawianie nowych obiektów nasiennych
	Stabilizacja obiegu wód i poprawa bilansu wodnego w lasach	Spowolnienie spływu wód w obrębie małych zlewni, przy jednoczesnej ochronie leśnego krajobrazu naturalnego
		Zwiększenie możliwości retencyjnych zlewni górskich oraz renaturyzacja cieków stałych oraz obszarów podmokłych, jak i przywracanie w nich ciągłości biologicznej w ramach adaptacji lasów do zmian klimatu
	Powszechna ochrona lasów i różnorodności biologicznej.	Ochrona lasów cennych przyrodniczo, a w szczególności na siedliskach wilgotnych, łągowych i bagiennych
		Utrzymanie i rozwój do zmieniających się potrzeb systemu ochrony przeciwpożarowej
		W użytkowanych gospodarczo drzewostanach pozostawianie fragmentów starodrzewu z nienaruszonymi dolnymi warstwami lasu, kęp drzew oraz drzew dziuplastych, drzew biocenotycznych, drzew o cechach pomnikowych lub szczególnych walorach estetyczno-krajobrazowych
Inicjowanie i popieranie naturalnego sposobu odnawiania lasu		
	Prowadzenie czynności prognostycznych w zakresie zagrożeń ze strony szkodliwych owadów i grzybów, zabiegów profilaktycznych i ochronnych, a w przypadkach koniecznych zabiegów zwalczających	
Ochrona najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych Podkarpacia oraz poprawa stanu obszarów zagrożonych	Utrzymanie krajobrazowych i historycznych walorów obszarów wiejskich	Opracowanie planów zagospodarowania gmin, w celu ograniczenia postępującej degradacji krajobrazu przez niekontrolowaną zabudowę rozproszoną
	Doskonalenie funkcjonowania obszarów chronionych	Inwentaryzacja i analiza stanu potencjalnie cennych przyrodniczo obszarów i objęcie ich odpowiednio wysoką formą ochrony
		Analiza przebiegu i objęcie ochroną obszarów tworzących korytarze ekologiczne
	Poprawa stanu ekologicznego rzek i potoków	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej poprzez budowę oczyszczalni ścieków i systemów kanalizacji
		Analiza projektów regulacji koryt rzek i potoków, w celu powstrzymania ich degradacji i obniżaniu retencji wody w zlewniach spowodowanych nieprzemyślaną i szkodliwą zabudową cieków wodnych

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Odtworzenie stref ekotonowych wzdłuż dolin rzecznych
		Zwiększenie „małej retencji” w oparciu o retencję naturalną, z uwzględnieniem analizy roli bobra europejskiego w zwiększaniu retencji wody
		Wdrażanie zasad dobrej praktyki w utrzymaniu rzek i potoków, szczególnie w górskich i podgórskich lasach wodochronnych, wraz z monitoringiem efektów tych działań
		Udrożnienie koryt głównych cieków Podkarpacia wszędzie tam, gdzie jest to technicznie możliwe i ekonomicznie racjonalne
		Opracowanie projektu i podjęcie działań w celu odtworzenie stanu populacji zagrożonych gatunków ryb
Ochrona zasobów środowiskowych i kulturowych obszarów wiejskich	Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych poprzez redukcję zanieczyszczeń wód pochodzących z działalności rolniczej i pozarolniczej	Usuwanie dzikich wysypisk, usuwanie odpadów azbestowych, porządkowanie przestrzeni itp.
	Ochrona gleb przed degradacją	Kontrola i usuwanie nielegalnych zrzutów ścieków do wód lub do ziemi
	Redukcja zanieczyszczenia powietrza (niska emisja)	Promocja dobrych praktyk w dziedzinie ekologii i rolnictwa
	Kształtowanie postaw proekologicznych oraz pielęgnowanie tradycji i dziedzictwa kulturowego	Kampanie społeczne zmieniające postawy mieszkańców wobec środowiska (niska emisja, zanieczyszczenia wód)
Ochrona zasobów wodnych, piękna krajobrazu, różnorodności biologicznej	Zarządzanie zasobami wodnymi	Edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży (ochrona środowiska, poznawanie przyrody)
		Renaturyzacja cieków
		Odtworzenie naturalnych zbiorników wodnych (oczka wodne, stawy itd.)
		Zrównoważone melioracje na gruntach rolnych i leśnych
		Zwiększanie efektywności wykorzystywania naturalnych zasobów wody
	Zwiększanie naturalnej i sztucznej retencji glebowej (tzw. Małej retencji) poprzez działania uświadamiające i wspieranie racjonalnej gospodarki rolnej	
	Zachęcanie rolników do chowu bydła opartego na naturalnym wypasie	
Zachowanie lub odtworzenie piękna krajobrazu	Zachowanie zadrzewień, naturalnych sadów	
	Kształtowanie estetycznej wrażliwości mieszkańców obszarów wiejskich, w tym rolników	

	Zachowanie lub przywrócenie właściwego stanu siedlisk, w tym naturalnych agroekosystemów	Działania edukacyjne
		Organizowanie konkursów na najpiękniejsze krajobrazowo gospodarstwa wiejskie, głównie rolnicze
		Zachowanie lub odtworzenie obszarów podmokłych
		Rozwijanie systemów rolnictwa ekologicznego
		Odtworzenie naturalnych genomów drzew i krzewów
		Wspieranie permakultury i leśnych ogrodów

Obszar strategiczny II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Priorytet 3 – ROZWÓJ BIOGOSPODARKI (W TYM OZE)

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Wykorzystanie produkcji rolniczej do produkcji OZE	Podejmowanie decyzji merytorycznych i administracyjnych dotyczących zagospodarowania i rodzaju prowadzenia działalności na wytypowanych obszarach	<p>Wykonywanie specjalistycznych bieżących i sezonowych opracowań dotyczących wybranych elementów klimatu mających wpływ na produkcję rolną i turystykę</p> <p>Wykonywanie specjalistycznych bieżących i sezonowych opracowań dotyczących warunków hydrologicznych mających wpływ na produkcję rolną i turystykę</p>
Pozyskiwanie energii z odnawialnych źródeł	Zwiększenie stopnia wykorzystania odnawialnych źródeł energii	<p>Prowadzenie badań nad opracowaniem nowych rozwiązań z zakresu wykorzystania OZE</p> <p>Wspieranie wysokosprawnej kogeneracji i rozwoju wytwarzania energii z odnawialnych źródeł energii</p> <p>Realizacja przedsięwzięć mających na celu poprawę efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, w szczególności obejmujących modernizację dotychczasowych źródeł ciepła, których nośnikiem energii były paliwa stałe lub realizacja nowych z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii</p> <p>Zwiększanie w produkcji energii udziału energii wyprodukowanej z wykorzystaniem źródeł odnawialnych</p>
Budowanie prawidłowego systemu recyklingu odpadów organicznych (jako podstawy gospodarki o obiegu zamkniętym)	<p>Zarządzanie zasobami odpadów organicznych w obiegu zamkniętym</p> <p>Działania w zakresie unikania, minimalizacji i recyklingu odpadów organicznych w celu realizacji dyrektywy unijnej o ograniczeniu składowania na składowiskach</p>	<p>Organizacja skutecznego systemu selektywnej zbiórki odpadów organicznych w celu zagospodarowania na skalę przydomową lub w systemie utylizacji gminnej (w tym fermentacji, kompostowania i wermikompostowania)</p> <p>Budowanie wiedzy konsumenckiej i obywatelskiej</p> <p>Wypracowanie systemu informacji zwrotnych o działaniu lokalnych gniazd recyklingowych, w celu eliminacji ewentualnych problemów i udoskonalania ich funkcjonowania</p> <p>Identyfikacja specyfiki (jakości i ilości) produkowanych odpadów organicznych w różnych sektorach działalności. Podział źródeł produkcji odpadów ze względu na ich specyfikę, łączenie tych źródeł w grupy, dla których zostaną zaproponowane optymalne metody unieszkodliwiania odpadów na miejscu ich wytwarzania, tworzenie „parków odpadowych”</p>

		<p>Kompostowanie i wermikompostowanie na małą skalę, na terenach włączonych w system grup: Grupa I – przedszkola, szkoły, uczelnie, kościoły, urzędy Grupa II – punkty małej i dużej gastronomii, targowiska Grupa III – osiedla mieszkaniowe</p>
		<p>Wypracowanie efektywnego systemu obsługi osiedli (frakcja odpadów organicznych) (w tym np. leasingu elementów gniazd recyklingowych i usług w zakresie edukacji mieszkańców)</p>
	<p>Promocja udziału społeczeństwa w systemie gospodarki odpadami (ze szczególnym uwzględnieniem odpadów organicznych)</p>	<p>Angażowanie lokalnych i regionalnych mediów do promocji biogospodarki Organizacja festynów, kiermaszów, targów, pokazów, szkoleń, warsztatów oraz konferencji</p>

Obszar strategiczny II – JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Priorytet 4 – DOSTĘPNOŚĆ WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Wysoka jakość usług administracji publicznej i instytucji zajmujących się rolnictwem	Zwiększanie zaangażowania administracji publicznej na rzecz rozwiązywania problemów rolnictwa i wsi	Zwiększanie zaangażowania samorządów i administracji rządowej na rzecz poprawy warunków gospodarowania np. zmian struktury gospodarstw poprzez scalania
		Zwiększanie stopnia przygotowania samorządów i administracji do interwencji w sytuacjach zagrożeń np. bioasekuracja
		Integrowanie działań różnych instytucji otoczenia rolnictwa i działających na wsi na rzecz promowania produktów podkarpackiego rolnictwa
		Zwiększanie skuteczności działań ograniczających szkody w rolnictwie powodowane przez zwierzynę łowną i prawnie chronioną
	Wysoki poziom usług instytucji otoczenia rolnictwa	Utrzymywanie ścisłej współpracy instytucji otoczenia rolnictwa z producentami rolnymi na rzecz dostosowywania usług do bieżących potrzeb
		Usprawnienie obsługi producentów rolnych
		Skrócenie czasu obsługi rolników, szczególnie związanej z prowadzeniem inwestycji – dotacje z WPR
		Integrowanie działań instytucji otoczenia rolnictwa na rzecz skuteczniejszej pomocy rolnikom w prowadzeniu gospodarstw
		Monitorowanie skutków prowadzonych interwencji np. dotacji obszarowych, pakietów rolno-środowiskowo-klimatycznych pod kątem długofalowych korzyści dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

Obszar strategiczny III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

Priorytet 1 – ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich	Tworzenie szerokorozumianej bazy i oferty turystycznej na obszarach wiejskich	Stymulowanie tworzenia gospodarstw agroturystycznych
		Wspieranie przedsięwzięć w zakresie turystyki wiejskiej
		Wspieranie rolników w tworzeniu miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych
		Eksponowanie i udostępnianie miejsc atrakcyjnych turystycznie
		Promowanie lokalnych produktów, atrakcji turystycznych oraz dziedzictwa kulturowego
		Tworzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających rozwój turystyki
		Uzbrajanie terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą
		Prowadzenie akcji promocyjnych w dużych aglomeracjach w Polsce informujących o ofercie rekreacyjno-turystycznej naszego regionu
		Budowanie ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych, spacerowych, biegowych tras narciarskich, małej infrastruktury turystycznej
		Wspieranie rozwoju sieci miejsc krótkotrwałego zakwaterowania (rekreacyjne domki letniskowe), budowy zajazdów, pensjonatów itp.
		Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej
		Utrzymywanie w dobrym stanie technicznym obiektów zabytkowych
		Zwiększanie retencji wodnej (budowa zbiorników małej retencji) oraz wykorzystywanie ich do celów rekreacyjnych
		Zapewnianie atrakcyjnej oferty imprez sportowo-rekreacyjnych
Współpraca z ośrodkami zagranicznymi (Słowacja, Ukraina) na rzecz rozwijania infrastruktury i oferty turystycznej		
Organizowanie konkursów np. dla studentów architektury na projekty zagospodarowania przestrzeni publicznych		

		<p>Prowadzenie konserwacji, renowacji, modernizacji, adaptacji miejsc o wysokich walorach historycznych, turystycznych</p> <p>Adaptowanie obiektów zabytkowych na cele kulturalne i turystyczne</p> <p>Zagospodarowywanie atrakcyjnych terenów na cele rekreacyjno-sportowe</p> <p>Wyposażanie w infrastrukturę biwakową i dla caravaningu miejsc o szczególnych walorach turystycznych</p> <p>Rozwijanie marketingu usług turystycznych oferowanych w regionie</p> <p>Koordynacja działań wszystkich podmiotów uczestniczących w rozwoju turystyki</p> <p>Wspieranie przedsięwzięć związanych z aktywnością ruchową, tworzeniem nowoczesnej bazy rekreacyjno-sportowej</p>
	<p>Tworzenie dodatkowych źródeł dochodu</p>	<p>Podejmowanie dodatkowej działalności gospodarczej niezwiązanej z rolnictwem</p> <p>Dotacje na rozwój obszarów wiejskich i działalności pozarolniczej</p> <p>Tworzenie przedszkoli i żłobków na obszarach wiejskich celem umożliwienia podjęcia pracy przez osoby wychowujące dzieci</p> <p>Działania szkoleniowe podnoszące wiedzę z zakresu przedsiębiorczości</p> <p>Opracowywanie i wdrażanie polityki wspierania rozwoju gospodarczego regionu</p> <p>Rozwijanie kontaktów z organizacjami przedsiębiorców na rzecz tworzenia korzystniejszych warunków prowadzenia działalności gospodarczej</p> <p>Stymulowanie współpracy lokalnych przedsiębiorców</p> <p>Udzielanie wsparcia instytucjom i organizacjom prowadzącym szkolenia i kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe</p> <p>Promowanie i wspieranie samozatrudnienia</p> <p>Aktywizacja zawodowa i społeczna osób objętych pomocą społeczną</p> <p>Stosowanie preferencji dla powstających i rozwijających się firm</p> <p>Stosowanie preferencji dla podmiotów tworzących nowe miejsca pracy</p> <p>Promocja i wspieranie ciekawych projektów rozwiązań w zakresie tworzenia miejsc pracy</p> <p>Doradztwo w zakresie inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej oraz o możliwościach finansowania przedsięwzięć z funduszy strukturalnych i innych</p>

		<p>Dysponowanie informacją na temat potrzeb firm w zatrudnianiu pracowników o konkretnych kwalifikacjach</p> <p>Promowanie oferty lokalnych przedsiębiorców w otoczeniu</p> <p>Wypromowanie marki produktu turystycznego związanego z regionem</p> <p>Promocja rolniczego handlu detalicznego</p> <p>Rozwój spółdzielni socjalnych</p> <p>Wspieranie tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na wsi</p> <p>Wspieranie i preferowanie osób podejmujących działalność gospodarczą</p> <p>Ułatwianie dostępu do instytucjonalnych form wsparcia przedsiębiorczości (np. Inkubator przedsiębiorczości, podstrefa ekonomiczna, startupy itp.)</p> <p>Wspieranie i promowanie działalności organizacji związanych z pomocą społeczną</p> <p>Rozwój tradycyjnego rzemiosła i rękodzielnictwa</p> <p>Wspieranie galerii, klubów i innych organizacji oraz instytucji zajmujących się popularyzacją rzemiosła i rękodzieła</p> <p>Integrowanie działań różnych organizacji i instytucji zajmujących się animowaniem działalności rzemieślniczej i rękodzielniczej</p> <p>Rozwijanie możliwości udziału w zajęciach związanych z nauką rękodzieła</p>
<p>Poprawa sytuacji materialnej mieszkańców wsi</p>	<p>Przygotowanie terenów na obszarach wsi pod realizację inwestycji</p>	<p>Tworzenie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Systematyczne rozbudowywanie i modernizowanie infrastruktury drogowej, ze szczególnym uwzględnieniem poprawy bezpieczeństwa</p> <p>Współdziałanie z zarządcami dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich w zakresie poprawy ich stanu technicznego i standardu</p> <p>Budowanie/modernizowanie sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej</p> <p>Rozbudowywanie i modernizowanie sieci wodociągowej</p> <p>Budowanie/modernizowanie stacji uzdatniania wody</p> <p>Realizacja projektów z zakresu społeczeństwa informacyjnego celem upowszechnienia dostępu do sieci szerokopasmowej</p>

		Zagospodarowywanie terenów zielonych, wyposażanie ich w potrzebną infrastrukturę
		Wyposażanie przestrzeni publicznych w obiekty małej architektury, szczególnie w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie
		Systematyczne powiększanie liczby miejsc parkingowych przy obiektach użyteczności publicznej i w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie
		Podejmowanie działań na rzecz budowy, lub adaptacji istniejących pomieszczeń na mieszkania komunalne
		Doskonalenie systemów eksploatacji budynków i budowli użyteczności publicznej
		Pozyskiwanie nowych terenów pod inwestycje oraz terenów rekreacyjnych
		Uzbrajanie terenów inwestycyjnych (inwestycje związane z działalnością gospodarczą, tereny rekreacyjne oraz mieszkalnictwo wielorodzinne i jednorodzinne)
		Wspieranie inwestorów w zakresie pozyskiwania środków pomocowych krajowych i UE
Tworzenie dogodnych warunków do powstania i rozwoju firm drzewnych oraz zakładów świadczących usługi w zakresie leśnictwa tzw. Zakładów Usług Leśnych	Powstanie stabilnego sektora usług leśnych	Szersze wykorzystanie możliwości zawierania umów wieloletnich na realizację prac z zakresu gospodarki leśnej
		Utrzymanie i poszerzenie w dłuższej perspektywie wielkości zamówień na realizację prac z zakresu gospodarki leśnej
		Współorganizacja szkoleń przyszłych pracowników ZUL, w tym nieodpłatne udostępnianie powierzchni leśnych na potrzeby zajęć praktycznych
	Promocja budownictwa drewnianego	Wykorzystanie mediów do promocji drewna jako odnawialnego surowca budowlanego
		Realizacja inwestycji opartych na technologii budownictwa drewnianego
		Organizacja konferencji i seminariów dla architektów i projektantów przybliżających zagadnienia budownictwa drewnianego

Obszar strategiczny III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

Priorytet 2 – AKTYWNI OBYWATELE, AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO, SILNE ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne	Zwiększenie liczby inicjatyw oddolnych	Wspieranie (finansowe, merytoryczne, organizacyjne) działalności organizacji pozarządowych Wykorzystywanie imprez masowych i spotkań mieszkańców do przekazywania idei samorządności i aktywności społecznej Środki finansowe w formie małych grantów na realizację inicjatyw oddolnych Środki finansowe na inicjatywy oddolne dla grup nieformalnych Nagradzanie osób za wyjątkowe osiągnięcia w pracy społecznej oraz za ciekawe inicjatywy
	Wzrost liczby obywateli angażujących się w działania organizacji pozarządowych i inicjatywy lokalne	Wspieranie działalności organizacji społecznych np. OSP, KGW i innych, których celem jest aktywizacja obywatelska Prowadzenie działalności wydawniczej, promowanie i upowszechnianie regionalnej twórczości artystycznej Organizacja warsztatów, szkoleń i treningów z zakresu samorozwoju Systematyczne doposażenie placówek kulturalnych przez jst Tworzenie świetlic środowiskowych Tworzenie Gminnych Rad Działalności Pożytku Publicznego Współpraca z ośrodkami zagranicznymi – wymiana kulturalna, sportowa
	Wzrost partycypacji obywateli w sprawach publicznych	Realizowanie projektów z zakresu zwiększania partycypacji społecznej oraz podnoszących kompetencje społeczne Edukowanie mieszkańców w zakresie aktywności społecznej Wspieranie działań na rzecz tworzenia i rozwijania lokalnych środków masowego przekazu Rozwijanie systemu konsultacji społecznych władz lokalnych i regionalnych z mieszkańcami przy podejmowaniu kluczowych decyzji Tworzenie przez jst budżetów obywatelskich

	Wzmocnienie potencjału III sektora	Edukacja społeczna mieszkańców
		Pozyskiwanie środków/tworzenie funduszy na działania związane z rozwojem demokracji lokalnych
		Wykorzystywanie imprez masowych i spotkań mieszkańców do przekazywania idei samorządności i aktywności społecznej
		Wspieranie funkcjonowania organizacji pozarządowych
		Realizacja programów integrujących społeczeństwo
		Promowanie osób i organizacji działających społecznie na rzecz własnego środowiska
		Zwiększanie udziału organizacji pozarządowych w realizacji zadań publicznych
	Aktywizacja i integracja różnych grup społecznych	Wsparcie i promocja działalności klubów sportowych i innych form aktywności sportowej
		Systematyczne doposażenie placówek oświatowych i kulturalnych w nowoczesny sprzęt dydaktyczny
		Wspieranie aktywnego i twórczego udziału w kulturze mieszkańców i gości przebywających w regionie
		Współdziałanie z lokalnymi i regionalnymi mediami, ośrodkami kultury w regionie oraz placówkami oświatowymi na rzecz propagowania biernego i czynnego uczestnictwa w kulturze
		Integrowanie działań różnych organizacji i instytucji w zakresie tworzenia oferty kulturalnej
		Podtrzymywanie i eksponowanie tradycji ludowych mniejszości narodowych
		Utrzymywanie ofert programowych w zakresie popularyzacji tradycji mniejszości narodowych
		Realizacja projektów z zakresu społeczeństwa informacyjnego
		Edukacja społeczna mieszkańców
		Wspieranie działalności charytatywnej organizacji pozarządowych i osób prywatnych
		Rozwijanie wolontariatu nakierowanego na działania międzypokoleniowe
		Organizowanie spotkań grup w ramach uniwersytetu trzeciego wieku, klubów seniorów i itp.

Obszar strategiczny III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

Priorytet 3 – USTAWICZNY WZROST UMIEJĘTNOŚCI I KOMPETENCJI MIESZKAŃCÓW WSI

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Ochrona obszarów produkcji rolniczej i atrakcyjnych krajobrazowo przed niekorzystnymi warunkami hydrologicznymi i meteorologicznymi	Prowadzenie działalności edukacyjnej dotyczącej możliwości eliminacji negatywnego wpływu elementów meteorologicznych i hydrologicznych na gospodarkę i życie człowieka (aktywne melioracje klimatu), ze szczególnym uwzględnieniem niebezpiecznych i niekorzystnych zjawisk hydrologicznych i meteorologicznych	Organizacja i prowadzenie szkoleń i warsztatów dla różnych grup odbiorców Prowadzenie portalu internetowego o tematyce hydrologiczno-meteorologicznej dedykowanego dla rolników Prowadzenie działalności edukacyjnej poprzez edycję publikacji, broszur i ulotek informacyjnych (kampanie informacyjne)
Włączenie społeczne osób odchodzących z rolnictwa	Stworzenie możliwości uzyskania kwalifikacji pozarolniczych przez mieszkańców wsi	Prowadzenie form pozaszkolnych kształcenia ustawicznego w zawodach i kwalifikacjach pozarolniczych przy wykorzystaniu szkół ponadpodstawowych położonych na terenie wiejskim Podniesienie kompetencji cyfrowych i przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców wsi, zwłaszcza starszych, poprzez prowadzenie szkoleń z zakresu umiejętności wykorzystania technologii informacyjnej przy wykorzystaniu bazy i kadry szkół ponadpodstawowych położonych na terenie wiejskim. Włączenie lokalnych organizacji pozarządowych do aktywnego zachęcania mieszkańców wsi do podnoszenia kwalifikacji, prezentowania przykładów dobrych praktyk w zakresie działalności pozarolniczej dla członków tych organizacji Uniwersytety III wieku

Obszar strategiczny III – POZAROLNICZE MIEJSCA PRACY I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

Priorytet 4 – ZDROWY I AKTYWNY STYL ŻYCIA NA WSI

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Zwiększenie atrakcyjności pobytu na obszarach wiejskich	Wspieranie rozwoju ruchu turystycznego w obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych	Budowa nowych i bieżące utrzymanie istniejących szlaków turystyki pieszej, rowerowej i konnej
		Budowa parkingów i miejsc postojowych w powiązaniu z istniejącą i rozbudowywaną siecią szlaków turystycznych
		Wspieranie powstawania i rozwoju przedsiębiorstw usługowych związanych z turystyką pieszą, rowerową i konną
		Rozwijanie współpracy z Państwowym Gospodarstwem Leśnym „Lasy Państwowe” i Parkami Narodowymi na rzecz rozwijania infrastruktury turystyczno-sportowej i oferty turystycznej na obszarach zarządzanych przez te instytucje
		Tworzenie i rozwijanie nowoczesnych, zintegrowanych systemów jednostek informacji turystycznej, realizowanych w partnerstwie (gmina, powiat, województwo)
		Rozwijanie atrakcyjnych produktów podkarpackiej turystyki np. turystyka kulturowa, turystyka biznesowa, turystyka zdrowotna, turystyka aktywna, turystyka na obszarach wiejskich, turystyka pielgrzymkowa itp.
		Podejmowanie działań na rzecz rozwoju oferty turystyki „Podkarpacie za pół ceny”
		Wykorzystanie potencjału karty dużej rodziny jako jednego z narzędzi krajowego popytu turystycznego – rozwijanie oferty
		Monitorowanie rynku turystycznego, gromadzenie i przetwarzanie danych, opracowywanie analiz w zakresie tendencji rozwojowych rynku turystycznego na Podkarpaciu
		Tworzenie otwartych stref aktywności zdrowotnej
Rozwijanie współpracy z krajami sąsiednimi na rzecz rozwijania oferty turystycznej		
Produkcja i przetwórstwo surowca w gospodarstwach ekologicznych		
	Promocja żywności wysokiej jakości	Przerób produktów spożywczych pozyskiwanych w lesie i małych gospodarstwach ekologicznych. Tworzenie sieci dostawców dziczyzny, owoców leśnych, grzybów i innych produktów lokalnych pozyskiwanych lasów

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

		Organizowanie cyklicznych imprez promujących regionalne produkty ekologiczne
		Wykorzystywanie mediów regionalnych i lokalnych do promowania regionalnych produktów ekologicznych
		Wprowadzanie do szkół produktów ekologicznych (np. mleko, warzywa, owoce)
Poprawa dostępu do specjalistycznej opieki medycznej, rehabilitacji oraz profilaktyki zachorowań na choroby cywilizacyjne	Wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony zdrowia	Prowadzenie akcji profilaktycznych dla dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych informujących o zagrożeniach związanych z chorobami cywilizacyjnymi
		Wspieranie działalności społecznej organizacji działających w regionie na rzecz wzrostu świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony zdrowia
		Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej z zakresu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania przemocy w rodzinie
	Ograniczanie poziomu wad postawy dzieci i młodzieży	Zapewnienie realizacji zajęć gimnastyki korekcyjnej w szkołach
		Unowocześnianie bazy służby zdrowia
		Wspieranie rozwoju bazy rehabilitacyjnej
		Organizacja akcji typu „biała niedziela” oraz innych badań profilaktycznych

Obszar strategiczny IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA

Priorytet 1 – EFEKTYWNY SYSTEM NADZORU W ŁAŃCUCHU ROLNO-SPOŻYWCZYM

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Produkcja owoców rolnych spełniających standardy bezpiecznej żywności	Zwiększenie nadzoru nad: <ul style="list-style-type: none"> • produkcją, wytwarzaniem, obrotem towarami pochodzenia roślinnego podlegającymi regulacjom fitosanitarnym i nasiennym • produkcją, konfekcjonowaniem, przemieszczaniem, wprowadzaniem do obrotu i stosowaniem środków ochrony roślin • produkcją roślinną wolną od GMO 	Zintensyfikowanie działań kontrolnych w sektorze produkcji i obrotu roślinami, produktami roślinnymi i przedmiotami szczególnie podatnymi na porażenie przez organizmy kwarantannowe i regulowane
		Usprawnienie wymiany informacji pomiędzy jednostkami administracji rządowej i samorządowej działającymi w obszarze rolno-spożywczym
		Zapobieganie wprowadzaniu do obrotu nielegalnych w tym podrobionych środków ochrony roślin
		Pobieranie próbek owoców rolnych z produkcji pierwotnej do badań na pozostałości środków ochrony roślin
		Uczestniczenie w systemie wczesnego ostrzegania o niebezpiecznych produktach żywnościowych i paszach (RASFF)
		Prowadzenie kampanii informacyjnych, wystaw, publikacji, ulotki, broszury
Efektywne funkcjonowanie łańcucha rolno-spożywczego	Przemieszczanie i składowanie towarów	Wsparcie koordynacji pomiędzy ogniwami łańcucha podaży w Polsce
		Wsparcie przepływów informacji w łańcuchu żywnościowym
	Zarządzanie ryzykiem w łańcuchu żywnościowym	Opracowanie grup ryzyka w procesach łańcucha dostaw
		Budowa map ryzyka

Obszar strategiczny IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA

Priorytet 2 – DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE PROMOCJĘ POLSKICH PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH NA RYNKU KRAJOWYM I NA RYNKACH ZAGRANICZNYCH

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Wzrost sprzedaży lokalnych produktów rolno-spożywczych	Uświadamianie społeczeństwu znaczenia jakości produktów rolno-spożywczych produkowanych w gospodarstwach rolnych	Organizowanie i udział rolników w warsztatach edukacyjnych w zakresie produkcji rolno-spożywczej
		Promocja produktów rolno-spożywczych na stoiskach ekspozycyjnych podczas różnego rodzaju cyklicznych imprez
		Promocja produktów rolnych z Podkarpacia na terenie całej Polski, a zwłaszcza w dużych aglomeracjach miejskich, jako produktów wytwarzanych na obszarze o wysokich walorach ekologicznych
		Zwiększanie stopnia urynkowienia produktów rolnych w gospodarstwach rolnych – rozwijanie sprzedaży bezpośredniej tych produktów
		Wprowadzanie produktów rolnych z Podkarpacia (mleko, warzywa, owoce, nabiał) do szkół i innych punktów zbiorowego żywienia (stołówki, szpitale, zakłady pracy)
	Prowadzenie badań i prac wdrożeniowych zmierzających do kreowania nowych produktów rolno-spożywczych, produktów regionalnych i tradycyjnych dla Podkarpacia	Organizowanie warsztatów, szkoleń i innych form doskonalenia zawodowego dla rolników mających na celu zdobycie kwalifikacji niezbędnych do zwiększenia stopnia przetworzenia produktów rolnych jeszcze w gospodarstwie
		Wspieranie zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego w dostępie do nowych technologii
		Udzielanie rolnikom wsparcia formalno-prawnego w zakresie produkcji rolno-spożywczej
		Promocja produktów regionalnych i tradycyjnych dla Podkarpacia na terenie całej Polski, a zwłaszcza w dużych aglomeracjach miejskich
		Rozwijanie współpracy uczelni wyższych i instytutów naukowych z producentami i przetwórcami na rzecz kreowania nowych produktów

Obszar strategiczny IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA

Priorytet 3 – INNOWACJE I BADANIA NAUKOWE

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Podnoszenie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw	Transfer technologii do gospodarki	Budowa i rozbudowa laboratoriów
		Realizacja projektów badawczo-rozwojowych
		Zwiększanie stopnia współpracy uczelni wyższych, instytutów i innych instytucji prowadzących badania naukowe z praktyką rolniczą
	Komercejalizacja wyników badań	Wsparcie procesu ochrony własności intelektualnej
		Zakup przez przedsiębiorstwa patentów, licencji, know-how, wiedzy technologicznej
		Wdrożenie nowych produktów i technologii

Obszar strategiczny IV – SPRAWNA ADMINISTRACJA

Priorytet 4 – NOWOCZESNE DORADZTWO I KSZTAŁCENIE ROLNICZE

Trend rozwojowy	Kierunek interwencji	Działania szczegółowe
Budowa adaptatywnego systemu kształcenia	Nowoczesny system kształcenia rolniczego	Wprowadzenie kształcenia w zawodach rolniczych, na które istnieje zapotrzebowanie na rynku pracy
		Prowadzenie form pozaszkolnych kształcenia ustawicznego w zawodach i kwalifikacjach rolniczych w szkołach i placówkach położonych na terenie wiejskim
		Doskonalenie sieci współpracy pomiędzy szkołami wyższymi, instytucjami rynku pracy i ośrodkami doradztwa rolniczego oraz szkołami zawodowymi kształcącymi w zawodach rolniczych i ich organami prowadzącymi
Wysoka efektywność doradztwa rolniczego mającego na celu poprawę poziomu dochodów rolniczych, podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	Doradztwo w zakresie innowacyjnych technologii w produkcji rolnej, ekonomiki i zarządzania gospodarstwem rolnym, ekologicznych metod produkcji, propagowania rozwoju przetwórstwa	Utrzymywanie gotowości służb doradczych do świadczenia usług na najwyższym poziomie poprzez podnoszenie kwalifikacji zatrudnionej kadry
		Utrzymywanie gotowości służb doradczych do świadczenia usług na najwyższym poziomie poprzez rozwijanie bazy technicznej Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale (PODR)
		Rozwijanie kalendarza imprez i działań organizowanych przez PODR promujących podkarpackie rolnictwo
		Rozwijanie współpracy z uczelniami wyższymi, z Centrum Doradztwa Rolniczego, innymi ośrodkami naukowymi w celu dysponowania najnowszą wiedzą w zakresie technologii produkcji, ekonomiki rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich
		Zwiększanie stopnia współpracy z instytucjami otoczenia rolnictwa, organizacjami rolników, organizacjami działającymi na wsi na rzecz zwiększania jakości świadczonych usług doradczych
		Prowadzenie doradztwa w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej, ogrodnictwa, pszczelarstwa, mechanizacji rolnictwa, ekonomiki i organizacji produkcji, rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa rolno-spożywczego na obszarach wiejskich oraz unowocześniania wiejskiego gospodarstwa domowego
		Upowszechnianie metod produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznego dla środowiska
		Udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom obszarów wiejskich w zakresie sporządzania dokumentacji aplikacyjnej niezbędnej do uzyskiwania zewnętrznych środków finansowych na rozwój prowadzonej działalności

		Pomaganie rolnikom i producentom rolnym w zorganizowaniu się w zespołowe formy gospodarowania
		Podjęcie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi
		Upowszechnianie rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej, alternatywnych nierolniczych źródeł dochodów, w tym ekonomii społecznej
	Prowadzenie działalności szkoleniowej, informacyjnej i wydawniczej	Współpraca z samorządem rolniczym, samorządami terytorialnymi, organizacjami pozarządowymi, lokalnymi grupami działania oraz instytucjami działającymi na rzecz rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich
		Współpraca ze szkołami i uczelniami rolniczymi, instytutami branżowymi, organizacjami rolników, agencjami i jednostkami obsługi rolnictwa
		Prowadzenie pola doświadczalnego prezentującego najnowsze technologie uprawy roślin rolniczych, ogrodniczych, ziół i roślin ozdobnych
		Prowadzenie działalności informacyjnej i wydawniczej w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej, ogrodnictwa, pszczelarstwa, mechanizacji rolnictwa, ekonomiki i organizacji produkcji, rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa rolno-spożywczego na obszarach wiejskich oraz unowocześniania wiejskiego gospodarstwa domowego
		Podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich
		Opracowywanie i upowszechnianie materiałów dydaktycznych – ulotek, broszur, artykułów, prezentacji itp.
		Wydawanie miesięcznika „Podkarpackie Wiadomości Rolnicze” dedykowanego dla rolników i obszarów wiejskich Podkarpacia
		Prowadzenie działalności w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników i mieszkańców obszarów wiejskich oraz własnej kadry doradczej, poprzez organizację kursów, konferencji, seminariów, szkoleń wyjazdowych itp.
		Prowadzenie strony internetowej wspierającej działalność PODR
		Współpraca z jednostkami koordynującymi i nadzorującymi działalność oświatowo-doradczą
	Prowadzenie działalności promocyjnej – prezentacja dorobku branżowego, najlepszych wyników hodowlanych i	Promowanie podkarpackich produktów tradycyjnych i regionalnych
		Organizowanie targów, wystaw, konkursów, olimpiad, pokazów i innych przedsięwzięć upowszechniających wiedzę rolniczą, nowe technologie produkcji

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie podkarpackim do 2030 r.

	produkcyjnych, ekspozycja towarów podczas wystaw, targów, konkursów	i promujących zdrowy styl życia, dziedzictwo kulturowe wsi, agroturystykę i turystykę wiejską
		Współpraca z mediami na rzecz promocji rolnictwa i dorobku obszarów wiejskich
		Prowadzenie strony internetowej promującej działalność PODR
Wzmocnienie systemu doradztwa i kształcenia rolniczego	Podniesienie poziomu i efektywności kształcenia	Zwiększenie dostępu do programów finansujących edukację
		Poprawa infrastruktury edukacyjnej
		Tworzenie programów stypendialnych
		Wprowadzenie interaktywnych technologii kształcenia
	Upowszechnienie kształcenia rolniczego	Tworzenie sieci ośrodków kształcenia rolniczego
		Rozbudowa systemu kształcenia na odległość
		Promocja nauki w obszarze rolnictwa
Dostosowanie kształcenia rolniczego do potrzeb nowoczesnej, innowacyjnej gospodarki	Współpraca szkół i ośrodków kształcenia rolniczego z pracodawcami	Utworzenie modelu kształcenia umożliwiającego uczniom uczestnictwo w procesie produkcji (staże, zajęcia praktyczne, system dualny) w rzeczywistym środowisku pracy
		Wdrażanie do produkcji wyników prac naukowo-badawczych, poprzez stałą współpracę szkół rolniczych z placówkami naukowymi oraz ośrodkami doradztwa rolniczego w zakresie unowocześniania produkcji, postępu rolniczego oraz rolniczej różnorodności biologicznej
	Wykorzystanie innowacyjnych technologii produkcji rolniczej w kształceniu zawodowym	Wprowadzenie do bazy dydaktycznej nowoczesnej infrastruktury i technologii produkcji rolniczej i organizacji gospodarstwa
	E-rolnictwo	Utworzenie w szkołach we współpracy z wyspecjalizowanymi jednostkami pokazowych stanowisk pracy z wykorzystaniem innowacyjnych technologii stosowanych w rolnictwie
		Pokazy, prezentacje, warsztaty z wykorzystaniem nowoczesnych, innowacyjnych technologii stosowanych w rolnictwie przeprowadzane przez wyspecjalizowane jednostki
		Kształcenie uczniów szkół rolniczych, rolników za pomocą e-learningu kompetencji niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym świecie (przedsiębiorczość, kreatywność, uczestnictwo w życiu gospodarczym)
Wprowadzenie e-technologii do kształcenia praktycznego (wykorzystanie DRON, urządzeń GPS, symulator gospodarstwa rolniczego). Utworzenie platformy e-rolnictwo (z wykorzystaniem technik e-learningowych) oraz multicentrum rolniczego ułatwiających wymianę informacji, materiałów edukacyjnych i doświadczeń		

		Wsparcie nauczycieli kształcenia zawodowego i instruktorów praktycznej nauki zawodu w zdobywaniu nowych praktycznych umiejętności związanych z innowacyjną technologią i organizacją produkcji lub e-usługami na rzecz obszarów wiejskich i rolnictwa
--	--	---

Podsumowanie

Województwo podkarpackie to region położony w południowo-wschodniej Polsce. Od północy i zachodu graniczy z województwem małopolskim, świętokrzyskim i lubelskim; od południa ze Słowacją i od wschodu z Ukrainą. Pod względem administracyjnym województwo dzieli się na 25 powiatów, w tym 21 ziemskich i 4 grodzkie (miasta: Rzeszów, Przemyśl, Krosno i Tarnobrzeg) oraz 160 gmin. Stolicą województwa jest Rzeszów. Podkarpackie zajmuje obszar o powierzchni 17846 km² (5,7% powierzchni kraju).

W 2016 r. w województwie podkarpackim funkcjonowało 108 gmin wiejskich i 36 gmin miejsko-wiejskich. W ich strukturze największy odsetek stanowiły gminy o liczbie ludności 10 tys. i więcej osób (39,5%). Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 1654 miejscowości. Przeciętna miejscowość wiejska liczyła 748 osób.

Region obejmuje swoim zasięgiem 3 odrębne krainy fizjograficzne, znacząco zróżnicowane pod względem budowy geologicznej, ukształtowania terenu i środowiska przyrodniczego. W części północnej, obejmującej prawie połowę województwa, znajduje się Kotlina Sandomierska, pośrodku Pogórze Karpackie, na południu Beskidy, dzielące się na Beskid Niski i Bieszczady. Najbardziej na północny-wschód wysunięty skrawek województwa położony jest w obrębie Roztocza.

Województwo podkarpackie należy do regionów wyjątkowo cennych pod względem wartości przyrodniczych. Formy ochrony przyrody, zajmują 44,9% powierzchni województwa. Wartości przyrodnicze, a w szczególności występowanie na znacznych obszarach unikatowych i bardzo rzadkich, nie tylko w skali kraju, elementów przyrody, stawiają województwo na jednym z czołowych miejsc w Polsce. Różnorodność gatunków roślin i zwierząt wynika z obecności rozległych kompleksów leśnych oraz półnaturalnych terenów nieleśnych.

Część obszarów chronionych w województwie objęta została ochroną w ramach światowych sieci obszarów chronionych. Unikatowe w skali europejskiej walory przyrodnicze Bieszczadów przyczyniły się do utworzenia na tym terenie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”.

Jedną z form ochrony przyrody na Podkarpaciu są Obszary Natura 2000. Głównym celem funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy. Drugim jej celem jest ochrona różnorodności biologicznej.

Wszystkie wielkopowierzchniowe formy ochrony przyrody, w tym, w szczególności obszary Natura 2000 należy wskazać jako obszary potencjalnego konfliktu urbanistycznego.

Warunki geograficzne i przyrodnicze oraz różnorodność zasobu tego dziedzictwa będąca świadectwem wielonarodowości i wielowyznaniowych tradycji tych ziem sprawia, że krajobraz kulturowy obecnego województwa podkarpackiego jest bogaty i zróżnicowany. Do zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego regionu należą między innymi: historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne, architektura sakralna, rezydencjonalna, obronna, użyteczności publicznej, mieszkalna, budownictwo ludowe oraz przemysłowe, zabytkowe: założenia zieleni i cmentarze, a także mała architektura (liczne kapliczki, figury i krzyże przydrożne).

Walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz kulturowe sprawiają, że obszar województwa podkarpackiego charakteryzuje się dużą atrakcyjnością turystyczną. Liczba turystów corocznie wzrasta pomimo zróżnicowanej standardem, często niewystarczającej infrastruktury turystycznej. Istotnym czynnikiem rozwoju turystyki są wody mineralne w znanych uzdrowiskach: Iwonicz Zdrój, Rymanów Zdrój, Horyniec Zdrój i Polańczyk Zdrój.

Na Podkarpaciu zamieszkuje 2110,7 tys. mieszkańców. Jest to obszar najmniej zurbanizowany w kraju (w miastach mieszka około 41,4% ludności). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 118 osób na km². Ludność na obszarach wiejskich na koniec 2021 r. osiągnęła poziom 1236,7 tys. osób. Udział mieszkańców wsi w populacji ludności ogółem województwa wyniósł w 2021 r. 58,6%. W kraju udział ten wyniósł 40,3%.

Stopa bezrobocia w 2020 r. na wsi Podkarpacia wyniosła 4,7%, co oznacza, że wśród aktywnych zawodowo co dwudziesta pierwsza osoba była bez pracy. Wskaźnik ten dla województwa podkarpackiego był wyższy o 1,4 p. proc. od wskaźnika ogólnopolskiego i pod względem wysokości stopy bezrobocia Podkarpackie znalazło się na 15. miejscu.

Poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę wyniósł w 2020 r. 1589 zł i był realnie wyższy o ponad 47% od dochodu z 2015 r. Pomimo wzrostu, województwo podkarpackie

plasuje się na ostatnim miejscu w kraju pod względem uzyskiwanych miesięcznych dochodów na osobę. Dochód ten jest o ponad 300 zł niższy niż przeciętnie w kraju i o ponad 650 zł niższy od najwyższych dochodów uzyskanych w województwie mazowieckim.

W latach 2015-2020 na terenie obszarów wiejskich w województwie podkarpackim zanotowano wzrost niemal każdego z najistotniejszych wskaźników infrastruktury komunalnej. Jednak nadal część ludności boryka się z problemami wynikającymi z braku infrastruktury wodociągowej i sanitarnej.

Długość sieci wodociągowej rozdzielczej na obszarach wiejskich w 2020 r. wyniosła 12,3 tys. km i w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 0,7 tys. km (o 6,0%), natomiast w kraju wzrosła o 4,5%. Sieć wodociągowa przebiegająca przez tereny wiejskie stanowiła ponad 77% ogólnej długości sieci wodociągowej województwa, a jej średnia gęstość wynosiła 74,2 km na 100 km² (w kraju 83,1).

Tereny wiejskie Podkarpacia plasują się na przedostatnim miejscu w kraju pod względem udziału ludności mającej dostęp do sieci wodociągowej. Skalę problemu można zaobserwować, porównując dane ukazujące, iż w kraju na obszarach wiejskich, z wodociągu korzystało w 2020 r. 85,6% ludności. Natomiast w województwie podkarpackim udział ten wynosił 71,6% (w 2015 r. 70,7%).

Gospodarka odpadami w województwie podkarpackim prowadzona jest zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa podkarpackiego na lata 2020 – 2026 z perspektywą do 2032 roku i w oparciu o przepisy regulujące gospodarkę odpadami, a w szczególności o ustawę o odpadach. Wojewódzki plan gospodarki odpadami opracowuje Zarząd Województwa, uchwała Sejmik Województwa, a aktualizowany jest nie rzadziej, niż co 6 lat. Przyjęte w analizowanym dokumencie rozwiązania w zakresie gospodarki odpadami ukierunkowane są na ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów, ograniczenie ich składowania na rzecz zagospodarowania poprzez recykling, odzysk i unieszkodliwianie innymi metodami niż składowanie oraz mają na celu poprawę stanu środowiska w województwie.

W 2021 r. w województwie podkarpackim dostęp do Internetu w domu miało ponad 93,2% gospodarstw domowych (w kraju 92,4%).

Na terenie województwa znajduje się 1136 udokumentowanych złóż kopalin, o zróżnicowanej wielkości zasobów i zasięgu przestrzennym. Złóża kopalin są stosunkowo równomiernie rozmieszczone na obszarze województwa. Złóża udokumentowane tworzą cztery zasadnicze grupy surowców, w zależności od głównego przeznaczenia i możliwości zastosowania. Są to: surowce energetyczne, surowce chemiczne, surowce skalne i surowce inne, w tym wody podziemne (wody lecznicze).

Na terenie województwa podkarpackiego zrównoważoną, wielofunkcyjną gospodarkę leśną na gruntach Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych prowadzą Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych (RDLP) w Krakowie, Krośnie i Lublinie.

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie zarządza gruntami Skarbu Państwa o łącznej powierzchni 418,0 tys. ha, w tym 416,9 tys. ha w województwie podkarpackim (99,7%). Terytorialny zasięg działania obejmuje łącznie 14,1 tys. km², w tym 13,9 tys. km² na terenie województwa podkarpackiego (98,5%).

Korzystny wpływ leśnictwa na obszary wiejskie Podkarpacia przejawia się m.in. w tworzeniu nowych miejsc pracy na obszarach bezpośrednio związanych z podstawową działalnością gospodarczą w lesie (prace zalesieniowe, pielęgnacyjne i związane z użytkowaniem lasu) oraz w przemysłach bazujących na gospodarce leśnej: meblarskim, tartacznym czy płytowym, przeciwdziałając jednocześnie bezrobociu na tych terenach.

Wykonanie pozyskania drewna ogółem w nadleśnictwach nadzorowanych przez RDLP w Krośnie w 2021 roku wyniosło 2033,5 tys. m³.

Jedną z cech charakteryzujących rynek drzewny Podkarpacia jest funkcjonowanie licznej grupy drobnych, z sektora MSP, podmiotów podejmujących działalność, przede wszystkim w zakresie pierwotnego przerobu drewna, na zasadach działalności sezonowej. Są to podmioty działające głównie na terenach wiejskich, w znacznym zakresie wykorzystujące pracę członków rodzinnych gospodarstw rolnych.

Ogromne znaczenie w życiu społecznym mieszkańców wsi odgrywają instytucje kultury. Poprzez swoją ofertę zachęcają do aktywnego włączania się w życie kulturalne, wzmacniają integrację społeczności lokalnej, rozwijają aktywność obywatelską. Ośrodki kultury prowadzą działalność zespołów artystycznych oraz klubów, organizują imprezy rozrywkowe m.in. popularyzujące lokalny

folklor. Ich działalność zaspokaja zróżnicowane potrzeby społeczne, od artystycznych poprzez towarzyskie, sportowe, rozrywkowe, a także samokształcenia.

Na terenach wiejskich w 2021 r. działało 241 instytucji kultury (centrów, domów i ośrodków kultury, klubów oraz świetlic). Na obszarach wiejskich Podkarpacia w 2021 r. działały 767 grupy artystyczne, które stanowiły 13,8% grup tego typu w kraju. Wśród nich największy udział miały grupy taneczne (29,5%) i folklorystyczne (26,1%).

Decydującą rolę w procesie rozwoju obszarów wiejskich odgrywają organizacje pozarządowe i stowarzyszenia o charakterze lokalnym, promujące walory danego regionu. Stanowią one bazę dla rozwoju lokalnych społeczności, bowiem zrzeszają najaktywniejszych i najbardziej wrażliwych na sprawy społeczne obywateli danego środowiska. Ponadto integrują i aktywizują mieszkańców, uzupełniając działania podejmowane przez samorządy.

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich nie jest możliwy bez bezpośredniego i szerokiego udziału mieszkańców wsi. Lokalne Grupy Działania przez aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich przyczyniają się do kreowania rozwoju regionu.

Koła Gospodyń Wiejskich są samorządowymi i niezależnymi organizacjami społeczno-zawodowymi kobiet wiejskich działającymi w ramach organizacji kółek rolniczych. Reprezentują interesy i działają na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich. Program działalności KGW wynika głównie z potrzeb kobiet i ich rodzin oraz potrzeb wsi i rolnictwa. Działalność kół gospodyń we wsiach i gminach prowadzona jest w ramach współpracy z organizacjami młodzieżowymi, ochotniczymi strażami pożarnymi, spółdzielczością wiejską, organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej oraz instytucjami obsługującymi wieś i rolnictwo. Duże znaczenie ma wieloletnia i trwała współpraca z kościołem katolickim. W woj. podkarpackim funkcjonuje 847 Kół Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszeń.

W województwie podkarpackim pod koniec 2020 roku zarejestrowanych było 6,1 tys. fundacji i stowarzyszeń. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców w regionie oznaczało to 29 organizacji na 10 tys. mieszkańców.

Na Podkarpaciu coraz bardziej znaczącą rolę odgrywają wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości. System ochrony i promocji wyrobów regionalnych i tradycyjnych jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Województwo podkarpackie wyróżnia się na tle kraju największą liczbą zarejestrowanych produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Agroturystyka stwarza nowe możliwości wykorzystania przestrzeni wiejskiej, zasobów gospodarstw i lokalnej infrastruktury. Rozwój usług turystycznych jest szansą nie tylko dla pojedynczych gospodarstw, ale również szansą na ożywienie gospodarcze i kulturowe wiosek, gmin i całego regionu.

Podstawowym warunkiem rozwoju agroturystyki jest zachowanie atrakcyjności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej obszarów wiejskich, co wiąże się z koniecznością zsynchronizowania niezbędnych zadań inwestycyjnych w infrastrukturę techniczną z zagospodarowaniem przestrzennym i urbanistycznym oraz ochroną środowiska.

Rolnictwo w województwie podkarpackim ma zdecydowanie mniejsze znaczenie w strukturze gospodarki, niż w pozostałych województwach Polski.

W 2020 r. liczba gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 113,9 tys. W porównaniu z 2016 r. zmniejszyła się o 19,0 tys., tj. o 14,3% (w kraju była niższa o 6,6%). Gospodarstwa z terenu województwa podkarpackiego stanowiły 8,6% gospodarstw rolnych w kraju. W rolnictwie województwa podkarpackiego podobnie jak i w kraju, dominują gospodarstwa indywidualne, które w 2020 r. stanowiły 99,5% ogółu gospodarstw rolnych (w kraju 99,4%).

Najbardziej rozpoznawalną cechą podkarpackiego rolnictwa na tle ogólnopolskim – jest dominacja małych obszarowo gospodarstw. W strukturze gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim w 2020 r. dominowały gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha użytków rolnych, które stanowiły 79,2% wszystkich gospodarstw (w kraju 52,0%). Udział gospodarstw największych (powyżej 15 ha użytków rolnych) stanowił zaledwie 4,0% wszystkich gospodarstw rolnych (w kraju 16,1%).

Dominacja małych obszarowo gospodarstw na Podkarpaciu znajduje swój wyraz w jednej z najniższych w Polsce przeciętnej powierzchni użytków rolnych w statystycznym gospodarstwie.

Wynosiła ona w 2020 roku 5,03 ha. Dla porównania, przeciętne gospodarstwo indywidualne w Polsce miało w tym samym roku 11,35 ha użytków rolnych.

Globalna produkcja rolnicza w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w 2020 r. w województwie podkarpackim wyniosła 5170 zł (w kraju 9 046 zł) i była najniższa w kraju. Najwyższą wartość wskaźnik ten przyjął w województwach mazowieckim (12 420 zł) i wielkopolskim (11 943 zł). Z kolei towarowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych kształtowała się na poziomie 3 077 zł (w kraju 6 894 zł). Również ten wskaźnik przyjął najwyższą wartość w województwach mazowieckim (9 990 zł) i wielkopolskim (9 433 zł).

Udział województwa podkarpackiego w ogólnokrajowej globalnej produkcji w 2020 r. wyniósł 2,2% i w przypadku produkcji roślinnej ukształtował się na poziomie 2,8%, a zwierzęcej – 1,9%. Udział w ogólnokrajowej produkcji towarowej wyniósł 1,7%.

W 2020 r. w strukturze towarowej produkcji rolniczej, 57,9% przypadało na produkcję roślinną, a 42,1% na produkcję zwierzęcą. W relacji do 2015 r. wzrósł udział produkcji roślinnej (o 15,0 p. proc.) kosztem produkcji zwierzęcej.

Powierzchnia zasiewów w województwie podkarpackim wyniosła 308,3 tys. ha, co stanowiło 2,8% powierzchni zasiewów w kraju. W odniesieniu do 2016 r. powierzchnia zasiewów była nieznacznie mniejsza (o 96 ha). W użytkowaniu gospodarstw indywidualnych znajdowało się 96,8% powierzchni zasiewów ogółem. W strukturze zasiewów w 2020 r. dominowały zboża (zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi oraz gryka, proso i inne zbożowe, łącznie z kukurydzą na ziarno), które zajmowały powierzchnię 233,4 tys. ha, co stanowiło 75,7% ogólnej powierzchni zasiewów. W następnej kolejności znalazły się: grupa roślin przemysłowych – 33,9 tys. ha (tj. 11,0% ogólnej powierzchni zasiewów), ziemniaki – 13,7 tys. ha (4,4%), rośliny pastewne, łącznie z kukurydzą na zielonkę – 11,9 tys. ha (4,4%), strączkowe na ziarno – 6,8 tys. ha (2,2%) i pozostałe uprawy – 8,7 tys. ha (tj. 2,8% ogólnej powierzchni zasiewów).

W strukturze zasiewów zbóż ogółem dominowała uprawa pszenicy, która zajmowała w 2020 r. 44% ogólnej powierzchni zbóż. Prawie 19% powierzchni zbóż stanowiła kukurydza na ziarno, po 9% – pszenżyto i owies, a ponad 7% jęczmień.

W grupie roślin przemysłowych przeważała uprawa rzepaku i rzepiku (77,2%). Powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku w 2020 r. w województwie wyniosła 26,2 tys. ha i stanowiła 8,5% ogólnej powierzchni zasiewów.

Nawozy są jednym z ważniejszych środków niezbędnych do osiągnięcia wysokiej produkcji. W porównaniu do Polski w województwie podkarpackim notuje się najniższe nawożenie mineralne. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) w roku gospodarczym 2019/2020 (w przeliczeniu na czysty składnik) wyniosło 84,4 kg na 1 ha użytków rolnych (w kraju – 130,5 kg).

Średnie plony z 1 ha w województwie podkarpackim w 2021 r., w porównaniu z uzyskanymi przeciętnymi plonami w kraju, były niższe w przypadku łąk trwałych – o 39,9%, ziemniaków – o 6,7% oraz buraków cukrowych – o 0,5%. Uzyskane w województwie plony rzepaku i rzepiku i zbóż ogółem były wyższe od średnich krajowych odpowiednio o 8,7% i 8,0%.

Zbiory zbóż ogółem w województwie podkarpackim w 2021 r. stanowiły 3,5% zbiorów zbóż ogółem w Polsce, co dało 12. miejsce w kraju, a zbiory rzepaku i rzepiku – 2,8% zbiorów krajowych, tj. 11. miejsce w kraju. Produkcja ziemniaków stanowiła 5,4% produkcji krajowej, co uplasowało województwo na 9. miejscu wśród województw, a zbiory buraków cukrowych – 1,3% zbiorów krajowych dając 11. miejsce w kraju. W 2021 r. na Podkarpaciu zebrano 74,8 tys. ton warzyw gruntowych, co stanowiło 1,9% zbiorów warzyw gruntowych w kraju. Łączna produkcja owoców (z drzew i krzewów owocowych oraz plantacji jagodowych w sadach i truskawek) wyniosła 97,0 tys. ton, stanowiąc tym samym 1,9% ogólnej produkcji owoców w kraju.

Podkarpacie ze względu na swoją przyrodniczą i społeczną specyfikę stanowi dobre miejsce do rozwoju rolnictwa ekologicznego opartego na wykorzystaniu praw rządzących przyrodą, bez stosowania nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin. Ma to szczególne znaczenie na terenach naturalnych, cennych przyrodniczo, jakie w dużym stopniu stanowią o wyjątkowości tego regionu. Świadczy o tym fakt, że prawie połowa powierzchni województwa objęta jest różnymi formami ochrony przyrody.

Jednym z istotnych kryteriów oceny stanu rolnictwa – poza wykorzystaniem zasobów ziemi rolniczej – jest obsada zwierząt gospodarskich i odsetek gospodarstw prowadzących chów podstawowych

gatunków zwierząt. Nie ma bardzo istotnych różnic między podkarpackim rolnictwem a ogółem gospodarstw rolnych w Polsce, gdy chodzi o odsetek gospodarstw prowadzących chów zwierząt. Wprawdzie wskaźniki dla Podkarpacia są nieco niższe w porównaniu z ogólnopolskimi, ale skala różnicowania jest niewielka. Zupełnie odmiennie natomiast kształtują się wskaźniki obsady zwierząt w przeliczeniu na 100 hektarów użytków rolnych, a także przeciętnej liczby zwierząt danego gatunku w 1 gospodarstwie. Pod tym względem podkarpackie rolnictwo jest zdecydowanie słabsze ekonomicznie, czego dowodem jest niski poziom intensywności chowu zwierząt, a przede wszystkim bardzo niewielki stopień skoncentrowania produkcji, co uniemożliwia większości gospodarstw rolnych konkurowanie na rynku mleka i mięsa wołowego.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat nastąpił drastyczny spadek liczby dwóch podstawowych gatunków zwierząt (bydła i świń) w podkarpackich gospodarstwach, a w jeszcze większym stopniu zmniejszyła się liczba gospodarstw prowadzących ich chów. Podkarpacie należało do regionów, gdzie zmniejszenie liczby zwierząt było największe w Polsce.

W czerwcu 2021 r. pogłowie bydła w województwie podkarpackim liczyło 76,4 tys. sztuk i stanowiło zaledwie 1,2% pogłowia bydła w kraju. W odniesieniu do 2016 r. liczebność stada zmniejszyła się o 13,1 tys. sztuk, tj. o 14,6%. Pogłowie krów w czerwcu 2021 r. wyniosło 40,2 tys. sztuk i było mniejsze niż pięć lat temu o 9,9 tys. sztuk, tj. o 19,7%.

Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w czerwcu 2021 r. wyniosła 13,3 sztuk wobec 42,8 sztuk w kraju i w odniesieniu do 2016 r. zmniejszyła się o 12,5%, natomiast w kraju zwiększyła się o 4,9%. Obsada krów na 100 ha UR sięgała 7,0 sztuk (w kraju 16,0 sztuk).

W odniesieniu do 2016 r. w strukturze bydła obserwuje się spadek pogłowia krów oraz pozostałego bydła dorosłego hodowlanego i rzeźnego w wieku 2 lat i więcej. Wzrósł natomiast udział młodego bydła hodowlanego i rzeźnego w wieku 1-2 lat oraz cieląt w wieku poniżej 1 roku. Średnia roczna wydajność mleka od 1 krowy w 2020 r. wyniosła 4096 litrów, natomiast w kraju 5946 litrów. Województwo podkarpackie uplasowało się na 14 miejscu w Polsce pod względem młeczności krów.

Pogłowie trzody chlewnej w województwie podkarpackim w czerwcu 2021 r. wyniosło 113,7 tys. sztuk, co stanowiło 1,0% pogłowia w kraju. W porównaniu z 2016 r. stado świń zmniejszyło się o 33,7%, w Polsce pogłowie było wyższe o 1,5%. Pogłowie loch na chów wyniosło 11,2 tys. sztuk i przez pięć lat zmniejszyło się o 5,8 tys. sztuk (o 33,9%). Obsada świń na 100 ha użytków rolnych wyniosła 19,8 sztuk, natomiast w kraju 73,8 sztuk.

Pogłowie owiec wyniosło 15,0 tys. sztuk i w porównaniu z 2016 r. było mniejsze o 3,4 tys. sztuk (o 18,6%). Udział maciorek jednorocznych i starszych w ogólnej liczbie owiec wyniósł 35,0% (6,4 tys. sztuk). W odniesieniu do 2016 r. liczebność stada maciorek jednorocznych i starszych zmniejszyła się o 2,6 tys. sztuk (o 28,4%). Udział województwa podkarpackiego w krajowym pogłowie owiec stanowił 5,2%. Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wyniosła 2,6 sztuk, a w kraju 1,9 sztuk.

Pogłowie drobiu w czerwcu 2021 r. liczyło 4,5 mln sztuk, co stanowiło 2,3% pogłowia w Polsce. W porównaniu z 2016 r. pogłowie drobiu zmniejszyło się o 18,7%, przy czym w kraju wzrosło o 1,3%. Obsada drobiu kurzego na 100 ha użytków rolnych wyniosła średnio 698,1 sztuk, a w kraju 1099,2 sztuk. W 2020 r. przeciętnie od 1 kury nioski uzyskano 238 sztuk jaj, przy średniej krajowej wynoszącej 230 sztuk jaj.

Produkcja żywca rzeźnego (wołowego, cielęcego, wieprzowego, baraniego, końskiego, drobiowego, koziego i króliczego) w wadze żywej w 2020 r. wyniosła ogółem 72,8 tys. ton i kształtowała się na poziomie niższym (o 25,8%) od uzyskanej w 2019 r. i niżej (o 26,6%) niż w 2015 r. Gospodarstwa indywidualne wyprodukowały 97,5% żywca rzeźnego w województwie. W skali roku zmniejszyła się produkcja żywca drobiowego (o 48,5%), baraniego (o 25,9%), wołowego (o 8,1%), wieprzowego (o 7,7%) i końskiego (o 2,1%). Wyższa była produkcja żywca króliczego i koziego (odpowiednio o 36,5% i o 20,0%). W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych przypadało 127,1 kg żywca rzeźnego w wadze żywej (w kraju 484,3 kg).

Województwo podkarpackie posiada doskonałe warunki do uprawy ziół, w tym również do zbioru ze stanu naturalnego. Uprawa ziół na Podkarpaciu może stanowić dodatkowe źródło dochodu w gospodarstwach małoobszarowych jak i ekologicznych. Najczęściej zioła uprawiane są w gospodarstwach rodzinnych i zajmują one niewielką powierzchnię. Rejonami uprawy ziół na Podkarpaciu są powiaty: łańcucki, jarosławski, jasielski, leżajski, lubaczowski, przeworski. Mniejsze plantacje ziół zlokalizowane są także w powiecie stalowowolskim, strzyżowskim oraz tarnobrzeskim.

Na przestrzeni ostatnich lat na terenie województwa podkarpackiego coraz prężniej rozwija się uprawa winorośli i wyrób wina. Jest to powrót do tradycji, gdyż na terenie województwa kilkaset lat temu istniały winnice i produkowane było wino.

Efektywne wykorzystanie zasobów ziemi w regionie musi iść w parze z poprawą struktury obszarowej, która pomimo pewnych symptomów, korzystnych zmian, ciągle stawia Podkarpacie w gronie regionów z najbardziej rozdrobnionym rolnictwem. Ciągłe potrzebne są zmiany strukturalne, ale ukierunkowane, w rolnictwie i obszarach wiejskich. Wymagają one integracji działań wszystkich instytucji związanych z rolnictwem i obszarami wiejskimi, w tym również samorządów (na wszystkich szczeblach) oraz optymalnego wykorzystania dostępnych instrumentów polityki społeczno-gospodarczej, w tym wspólnej polityki rolnej, dla zapewnienia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich regionu bazujących na specyficzności tego regionu. Tylko takie podejście umożliwi efektywne wykorzystanie endogenicznych zasobów regionu i pozwoli w praktyce realizować koncepcję rozwoju zrównoważonego.

Spis map

Mapa 1. Powierzchnia obszarów wiejskich w % powierzchni ogółem w 2021 r.....	18
Mapa 2. Udział ludności wiejskiej w % ludności ogółem w 2021 r.	19
Mapa 3. Ludność na 1 km ² na obszarach wiejskich w 2021 r.....	20
Mapa 4. Współczynnik obciążenia demograficznego ludności obszarów wiejskich	23
Mapa 5. Bezrobotni zarejestrowani na obszarach wiejskich na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2021 r.....	26
Mapa 6. Pracujący na obszarach wiejskich na 1000 ludności w 2021 r.....	27
Mapa 7. Sieć wodociągowa na obszarach wiejskich w km na 100 km ²	52
Mapa 8. Korzystający z instalacji wodociągowej w % ogółu ludności na wsi	53
Mapa 9. Sieć kanalizacyjna na obszarach wiejskich w km na 100 km ²	53
Mapa 10. Korzystający z instalacji kanalizacyjnej w % ogółu ludności na wsi.....	54
Mapa 11. Sieć gazowa na obszarach wiejskich w km na 100 km ²	55
Mapa 12. Mieszkania wyposażone w wodociąg w % ogółu mieszkań na wsi.....	56
Mapa 13. Mieszkania wyposażone w łazienkę w % ogółu mieszkań na wsi.....	56
Mapa 14. Mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie w % ogółu mieszkań na wsi	57
Mapa 15. Powierzchniowe formy ochrony przyrody w województwie podkarpackim	63
Mapa 16. Obszary Natura 2000 w województwie podkarpackim.....	65
Mapa 17. Liczba instytucji na 1000 ludności w województwie podkarpackim w 2021 r.....	70
Mapa 18. Czytelnicy bibliotek publicznych na terenach wiejskich na 1000 ludności w 2021 r.	72
Mapa 19. Członkowie grup artystycznych na wsi na 1000 ludności w 2021 r.	73
Mapa 20. Członkowie kół (klubów) na 1000 ludności w 2021 r.	74
Mapa 21. Lokalne Grupy Działania w województwie podkarpackim	76
Mapa 22. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w 2020 r. (w ha)	91
Mapa 23. Procentowy udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych w powiatach województwa podkarpackiego (2019-2021)	129
Mapa 24. Wskaźnik wilgotności gleby w warstwie 7-28 cm (%) opracowany na podstawie danych satelitarnych stan na dzień 2 lipca 2015 r.....	136
Mapa 25. Wskaźnik wilgotności gleby w warstwie 7-28 cm (%) opracowany na podstawie danych satelitarnych stan na dzień 31 sierpnia 2015 r.....	136
Mapa 26. Wiejski Obszar Funkcjonalny (WOF).....	186
Mapa 27. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Krosna.....	191
Mapa 28. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Mielca	192
Mapa 29. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Przemyśla.....	193
Mapa 30. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Stalowej Woli	194
Mapa 31. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego – Tarnobrzega	195
Mapa 32. Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej.....	196
Mapa 33. Górski Obszar Funkcjonalny	197
Mapa 34. Przygraniczny Obszar Funkcjonalny.....	198
Mapa 35. Obszary terenów zamkniętych	199
Mapa 36. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.....	200
Mapa 37. Obszary potencjalnego występowania osuwisk	201
Mapa 38. Obszary cenne przyrodniczo	202
Mapa 39. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych	203
Mapa 40. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych.....	204
Mapa 41. Obszary ochrony strategicznych złóż kopalin.....	205

Mapa 42. Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe	206
Mapa 43. Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze.....	207
Mapa 44. Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego	208
Mapa 45. Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych	209
Mapa 46. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym.....	210
Mapa 47. Położenie Obszaru Funkcjonalnego Gospodarki Rolno-Spożywczej	211
Mapa 48. Położenie Obszaru Funkcjonalnego Pogórzy Karpackich	212

Spis tabel

Tabela 1. Gminy zamieszkane przez ludność wiejską (stan na dzień 31 XII 2021 r.).....	18
Tabela 2. Gospodarstwa domowe według liczby osób w 2011 r.	24
Tabela 3. Struktura pozyskania surowca drzewnego w RDLP w Krośnie w roku 2021 r.	28
Tabela 4. Struktura odbiorców (przedsiębiorców) wg ilości zakupionego drewna i lokalizacji zakładów.....	29
Tabela 5. Struktura odbiorców (przedsiębiorców) wg wielkości (ilości zakupionego w roku drewna)	29
Tabela 6. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (lata 2018-2019).....	35
Tabela 7. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (lata 2020-2021).....	36
Tabela 8. Liczba zgłoszonych wypadków przy pracy w rolnictwie w województwie podkarpackim według placówek terenowych (2022 r.)	37
Tabela 9. Zestawienie wypadków przy pracy w rolnictwie na terenie województwa podkarpackiego wg grup zdarzeń	38
Tabela 10. Działania prewencyjne O/R KRUS w Rzeszowie w latach 2017-2022 r.	40
Tabela 11. Działania prewencyjne prowadzone przez O/R KRUS w Rzeszowie w latach 2017-2022 r.	46
Tabela 12. Rękodzieło ludowe na Podkarpaciu	47
Tabela 13. Mieszkania wyposażone w instalacje	55
Tabela 14. Masa oraz kategorie zebranych i odebranych odpadów komunalnych w 2018 r.	58
Tabela 15. Porównanie strumieni zebranych i odebranych na obszarze województwa podkarpackiego odpadów komunalnych w latach 2013-2018.....	59
Tabela 16. Dostęp do Internetu w gospodarstwach domowych w 2021 r.	60
Tabela 17. Środki finansowe zabezpieczone w ustawie budżetowej i pozyskane z rezerwy celowej MRiRW w latach 2011-2022 na pomoc dla spółek wodnych	61
Tabela 18. Zestawienie formy ochrony przyrody w województwie podkarpackim.....	64
Tabela 19. Koła Gospodyń Wiejskich i stowarzyszenia funkcjonujące w województwie podkarpackim	78
Tabela 20. Gospodarstwa agroturystyczne w województwie podkarpackim w 2022 r.	81
(stan na czerwiec).....	81
Tabela 21. Użytki rolne według rodzajów w gospodarstwach rolnych w latach 2015-2020	86
Tabela 22. Dzierżawa gruntów rolnych z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa na terenie województwa podkarpackiego (stan na 31 maja 2022 r.)	88
Tabela 23. Struktura gospodarstw rolnych w 2020 r.....	90
Tabela 24. Gospodarstwa rolne według typów rolniczych i województw w 2020 r.	93
Tabela 25. Struktura gospodarstw rolnych według typów rolniczych w 2020 r.	94
Tabela 26. Ilość producentów ekologicznych w poszczególnych latach	95
Tabela 27. Powierzchnia upraw ekologicznych w poszczególnych latach	95
Tabela 28. Powierzchnia wybranych ekologicznych upraw w województwie podkarpackim w 2020 r. (ha)	97
Tabela 29. Wykaz zwierząt utrzymywanych w gospodarstwach w województwie podkarpackim w 2020 r.....	98
Tabela 30. Liczba gospodarstw ekologicznych w poszczególnych powiatach w 2020 r. (wg danych IJHARS).....	99
Tabela 31. Liczba przetwórci ekologicznych w poszczególnych w poszczególnych latach	99
Tabela 32. Producenci ekologiczni prowadzący działalność w województwie podkarpackim	100

w 2020 r.....	100
Tabela 33. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych.....	102
Tabela 34. Liczba ciągników przypadająca na 100 gospodarstw rolnych oraz powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik w latach 2016 i 2020 r.	103
Tabela 35. Wyposażenie gospodarstw rolnych w wybrane maszyny	103
Tabela 36. Poziom nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w woj. podkarpackim na tle inwestycji w rolnictwie w Polsce.....	105
Tabela 37. Produkcja żywca wołowego (w wadze żywej).....	112
Tabela 38. Przeciętne ceny płodów rolnych w latach 2011-2021	121
Tabela 39. Przeciętne ceny płodów rolnych w latach 2011-2021	122
Tabela 40. Poziom zakwaszenia i potrzeby wapnowania gleb w woj. podkarpackim w latach 2019 – 2021	127
Tabela 41. Procentowy udział gleb pod względem zasobności w przyswajalne formy P2O5, K2O i Mg na terenie województwa podkarpackiego (2019-2021)	131
Tabela 42. Zawartość mikroelementów w glebach województwa podkarpackiego w latach 2019 – 2021	132
Tabela 43. Najniższe, średnie i najwyższe przepływy w stacjach wodowskazowych IMGW- PIB ...	133
Tabela 44. Straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi w latach 2011 - 2021.....	138
Tabela 45. Szkody łowieckie w latach 2017-2021 r.....	140
Tabela 46. Powierzchnia szkód w województwie podkarpackim w zasięgu RDLP w Krośnie (2021 r.)	141
Tabela 47. Program rolnośrodowiskowy PROW w latach 2007-2013	142
Tabela 48. Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW w latach 2014-2020.....	143
Tabela 49. Udział wartość dodanej brutto rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w ogólnej wartości dodanej brutto (ceny bieżące)	144
Tabela 50. Grupy producentów rolnych według rodzaju prowadzonej produkcji oraz liczby członków	150
Tabela 51. Skup płodów rolnych w województwie podkarpackim w latach 2015 - 2016	152
Tabela 52. Banki spółdzielcze na terenie województwa podkarpackiego (stan II kw. 2017 r.).....	163
Tabela 53. Efektywność ekonomiczno-finansowa BS na tle sektora bankowego (SkB)	166
Tabela 54. Pytania strategiczne	170
Tabela 55. Ocena siły oddziaływania - punktacja	170
Tabela 56. Strategie globalne	171
Tabela 57. Analiza siły oddziaływania czynników	172
Tabela 58. Analiza ilości powiązań.....	175
Tabela 59. Analiza ważona powiązań	175
Tabela 60. Analiza siły oddziaływania czynników	177
Tabela 61. Analiza ilości powiązań.....	178
Tabela 62. Analiza ważona powiązań	178
Tabela 63. Analiza siły oddziaływania czynników	179
Tabela 64. Analiza ilości powiązań.....	180
Tabela 65. Analiza ważona powiązań	180
Tabela 66. Analiza siły oddziaływania czynników	181
Tabela 67. Analiza ilości powiązań.....	182
Tabela 68. Analiza ważona powiązań	182
Tabela 69. Nabory wniosków dla operacji typu „Scalanie gruntów”.....	221
Tabela 70. Poziom osiągniętych wskaźników w ramach realizacji scalania gruntów	222

Tabela 71. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Budowa lub modernizacja dróg lokalnych”	224
Tabela 72. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „gospodarka wodno-ściekowa”	226
Tabela 73. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów”	228
Tabela 74. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne”	230
Tabela 75. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej”	231
Tabela 76. Poziom osiągniętych wskaźników dla operacji typu „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”	232
Tabela 77. Nabory wniosków o przyznanie pomocy ogłoszone przez Lokalne Grupy Działania	233
Tabela 78. Zakres oraz liczba przedłożonych wniosków o przyznanie pomocy	234
Tabela 79. Monitoring przebiegu realizacji poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” dla operacji w zakresie „Podejmowanie działalności gospodarczej”, „Rozwój działalności gospodarczej” oraz pozostałych zakresów określonych w rozporządzeniu	235
Tabela 80. Poziom osiągniętych wskaźników dla wsparcia na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	236
Tabela 81. Wskaźniki Wdrażanie projektów współpracy	237
Tabela 82. Poziom osiągniętych wskaźników dla „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”	241
Tabela 83. Zagregowane dane dotyczące działań zrealizowanych w 2021-2022 w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi	247
Tabela 84. Poziom osiągniętych wskaźników dla Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025 w 2021-praca własna	247
Tabela 85. Poziom osiągniętych wskaźników dla Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2021-2025 w 2021-praca partnerów	247
Tabela 86. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2018 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	250
Tabela 87. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2019 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	251
Tabela 88. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2020 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	251
Tabela 89. Stawki płatności bezpośrednich za rok 2021 określone w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	252
Tabela 90. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w latach 2018-2021	253
Tabela 91. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania "Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami" w latach 2018-2021	254
Tabela 92. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Rolno-środowiskowo-klimatyczne” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2018-2021	255
Tabela 93. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Rolnictwo Ekologiczne” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2018-2021	256
Tabela 94. Kwoty zrealizowanych płatności w ramach działania „Dobrostan zwierząt” w ramach PROW 2014-2020 w latach 2020-2021	257
Tabela 95. Materiał siewny – wysokość wsparcia w latach 2018-2021	258

Tabela 96. Wysokość pomocy udzielonej przez ARiMR w ramach jednorazowej pomocy klęskowej w latach 2020-2021	259
Tabela 97. Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników - Premie dla młodych rolników - zbiorczo (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.).....	262
Tabela 98. Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich – Premie na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.)..	265
Tabela 99. Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw – Restrukturyzacja małych gospodarstw (wg stanu na dzień 31.12.2021 r.)	269
Tabela 100. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w poszczególnych naborach w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)	271
Tabela 101. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)	273
Tabela 102. Liczba złożonych wniosków o dofinansowanie w woj. podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)	274
Tabela 103. Realizacja poddziałanie 4.2 Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój w poszczególnych naborach w woj. podkarpackim (wg stanu 29.05.2022 r.)	275
Tabela 104. Realizacja poddziałanie 5.1 Inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej w poszczególnych naborach w województwie podkarpackim (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.)	276
Tabela 105. Realizacja poddziałanie 5.2 w poszczególnych naborach w województwie podkarpackim (29.05.2022 r.).....	278
Tabela 106. Realizacja poddziałanie 6.4 Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej. Rozwój usług rolniczych (wg stanu na dzień 29.05.2022 r.).....	279
Tabela 107. Wskaźniki koniunktury w gospodarstwach rolnych.....	282
Tabela 108. Salda odpowiedzi dotyczące ocen zmian: sytuacji ogólnej gospodarstwa rolnego, opłacalności produkcji rolniczej oraz popytu na produkty rolne	283
Tabela 109. Ocena sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych	284
Tabela 110. Ocena opłacalności produkcji rolniczej.....	285
Tabela 111. Ocena popytu na produkty rolne	286

Spis wykresów

Wykres 1. Ludność wsi według grup wieku w 2016 i 2021 r.	21
Wykres 2. Struktura ludności wsi według ekonomicznych grup wieku.....	22
Wykres 3. Struktura wykształcenia ludności wiejskiej w wieku 13 lat i więcej (wg NSP 2011 r.)....	24
Wykres 4. Wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich według BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności).....	25
Wykres 5. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich według BAEL.....	26
Wykres 6. Liczba ubezpieczonych w KRUS w latach 2017-2022.....	31
Wykres 7. Liczba osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym w latach 2017-2022.....	32
Wykres 8. Liczba świadczeniobiorców KRUS OR Rzeszów w latach 2017-2022 w rozbiu na emerytów i rencistów	32
Wykres 9. Liczba zgonów świadczeniobiorców w latach 2017-2022 r.	33
Wykres 10. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2018-01-01 do 2022-06-30 według kategorii wypadków (udział %).....	34
Wykres 11. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2018-01-01 do 2022-06-30,	34
w kategorii 02 - Upadek osób (udział %).....	34
Wykres 12. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2021-01-01 do 2021-06-30	38
według kategorii wypadków	38
Wykres 13. Wypadki przy pracy rolniczej w okresie od 2022-01-01 do 2022-06-30	39
według kategorii wypadków	39
Wykres 14. Poziom przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych.....	50
Wykres 15. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2020 r.	50
Wykres 16. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według granic ubóstwa.....	51
Wykres 17. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (dane Agencji Rynku Energii).....	60
Wykres 18. Zestawienie wniosków dotyczących wydobycia kruszywa w wybranych gminach województwa podkarpackiego	69
Wykres 19. Struktura grup artystycznych na wsi w 2021 r.....	73
Wykres 20. Struktura kół (klubów) na wsi w 2021 r.	74
Wykres 21. Ćwiczący w klubach sportowych na wsi na 1000 ludności w 2020 r.	75
Wykres. 22. Główne dziedziny działań podkarpackich organizacji na tle ogólnopolskim	79
(w 2020 r.).....	79
Wykres 23. Zakres działań podkarpackich organizacji na tle ogólnopolskim	79
Wykres 24. Struktura podkarpackich organizacji posiadania personelu na tle ogólnopolskim	80
Wykres 25. Przychody podkarpackich organizacji w 2020 r. na tle ogólnopolskim	80
Wykres 26. Udział użytków rolnych gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni	85
Wykres 27. Struktura użytków rolnych w 2020 r.....	86
Wykres 28. Struktura gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim w 2020 r. (w %)	88
Wykres 29. Struktura obszarowa wydzierżawionych nieruchomości.....	89
Wykres 30. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego według województw w 2020 r.	91
Wykres 31. Struktura ciągników według mocy silnika w 2020 r.....	102
Wykres 32. Produkcja globalna (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych w 2020 r.....	106
Wykres 33. Produkcja towarowa (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych ..	106
w 2020 r.....	106
Wykres 34. Struktura powierzchni zasiewów według grup ziemiopłodów w 2020 r.	107

Wykres 35. Plony zbóż.....	108
Wykres 36. Plony rzepaku i rzepiku	108
Wykres 37. Plony ziemniaków.....	109
Wykres 38. Plony buraków cukrowych.....	109
Wykres 39. Produkcja żywca rzeźnego ogółem w wadze żywej na 1 ha użytków rolnych.....	111
Wykres 40. Udział województw w krajowej produkcji żywca rzeźnego w wadze żywej w 2020 r. ...	111
Wykres 41. Produkcja żywca wieprzowego na 1 ha użytków rolnych w 2020 r.	113
Wykres 42. Udział województw w krajowej produkcji żywca baraniego w 2020 r.	113
Wykres 43. Produkcja żywca drobiowego na 1 ha użytków rolnych.....	114
Wykres 44. Udział województw w krajowej produkcji mleka 2020 r.	114
Wykres 45. Producenci wina w województwie podkarpackim.....	116
Wykres 46. Powierzchnia winnic zgłoszonych do certyfikacji (w ha) w województwie podkarpackim	117
Wykres 47. Liczba wydanych decyzji dotyczących certyfikacji (w szt.).....	117
Wykres 48. Wielkość partii objętych certyfikacją (w litrach).....	118
Wykres 49. Relacja ceny 1dt pszenicy ozimej do kosztu produkcji 1 dt	118
Wykres 50. Relacja ceny 1 dt rzepaku ozimego do kosztu produkcji 1 dt.....	119
Wykres 51. Relacja średniej ceny skupu żywca wołowego w zł/kg do kosztu produkcji 1 kg.....	119
Wykres 52. Relacja średniej ceny żywca wieprzowego w zł/kg do kosztu produkcji 1 kg żywca	120
Wykres 53. Relacja ceny mleka w skupie w zł/l do kosztu produkcji 1 l mleka.....	120
Wykres 54. Poziom zakwaszenia gleb poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego w latach 2019-2021	127
Wykres 55. Zasobność przyswajalnych form poszczególnych składników pokarmowych w glebach województwa podkarpackiego (2019-2021)	130
Wykres 56. Zawartość mikroelementów w glebach województwa podkarpackiego	132
w latach 2019-2021	132
Wykres 57. Suma klimatycznego bilansu wodnego w okresie wegetacyjnym m. Lesko	135
Wykres. 58. Suma klimatycznego bilansu w okresie wegetacyjnym m. Rzeszów	135
Wykres 59. Liczba szkód łowieckich.....	140
Wykres 60. Dynamika wzrostu grup producentów funkcjonujących w województwie podkarpackim w poszczególnych latach.....	150
Wykres 61. Liczba członków grup producentów rolnych w województwie podkarpackim według branż w 2016 r.....	151
Wykres 62. Wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych w województwie podkarpackim [w mln zł] według branż w 2016 r.	152
Wykres 63. Wartość produkcji towarowej grup producentów rolnych z województwa podkarpackiego w latach 2008–2016 r. [mln zł]	153
Wykres 64. Korzystanie z usług doradczych (w %)......	158
Wykres 65. Zakres doradztwa (w %)	159
Wykres 66. Wysokość marży odsetkowej* w bankach spółdzielczych na tle sektora bankowego	165
Wykres 67. Udział banków spółdzielczych i banków komercyjnych w kredytowaniu rolnictwa w Polsce	167
Wykres 68. Realizacja scalania gruntów w ramach sześciu naborów wniosków. Kolumny dotyczące podpisanych umów, wniosków o płatność oraz zrealizowanych wniosków o płatność odnoszą się do pięciu naborów wniosków.....	222
Wykres 69. Wdrażanie operacji typu “Budowa lub modernizacja dróg lokalnych” (zł)	223
Wykres 70. Wdrażanie operacji typu” Gospodarka wodno-ściekowa” (zł).....	226

Wykres 71. Wdrażanie operacji typu “Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów” (zł).....	228
Wykres 72. Wdrażanie operacji typu „Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne” (zł).....	229
Wykres 73. Wdrażanie operacji typu „Kształtowanie przestrzeni publicznej” (zł)	231
Wykres 74. Wdrażanie operacji typu “Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego” (zł).....	232
Wykres 75. Wdrażanie poddziałania „Wsparcie przygotowawcze” (zł).....	233
Wykres 76. Wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (zł)	236
Wykres 77. Wdrażanie projektów współpracy (zł)	237
Wykres 78. Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji (zł)	238
Wykres 79. Zagregowane dane dotyczące wszystkich działań wdrażanych przez samorząd województwa w ramach PROW 2014-2020	239
Wykres 80. Wdrażanie działania „Wsparcie przygotowawcze	240
Wykres 81. Wdrażanie działania „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność”	241
Wykres 82. Wdrażanie działania „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji”	242
Wykres 83. Wdrażanie „Działania prowadzone w ramach współpracy Lokalnych Grup Rybackich”	243
Wykres 84. Zagregowane dane dotyczące wszystkich działań wdrażanych przez samorząd województwa w ramach PO „Rybnactwo i Morze” 2014-2020.....	243
Wykres 85. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych w latach 2002–2017 w podziale na województwa [w mld zł].....	249
Wykres 86. Salda odpowiedzi dotyczące zmian w II półroczu 2021 r. sytuacji ogólnej gospodarstw rolnych, opłacalności produkcji rolniczej i popytu na produkty rolne według ukierunkowania.....	284
Wykres 87. Salda odpowiedzi dla bieżącej i prognozowanej sytuacji gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych w II półroczu 2021 r.	285
Wykres 88. Salda odpowiedzi oceny bieżącej i prognozowanej opłacalności produkcji rolniczej wg grup obszarowych użytków rolnych w II półroczu 2021 r.	286

Spis rysunków

Rysunek 1. Podkarpackie na tle innych województw w kraju	17
Rysunek 2. Zasięg działania Rejonowych Związków Spółek Wodnych na terenie województwa podkarpackiego	62
Rysunek 3. Liczba produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych w Polsce i wybranych województwach (stan na dzień 7 września 2017 r.)	83
Rysunek 4. Liczba produktów z województwa podkarpackiego wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych.....	84
Rysunek 5. Rozmieszczenie podmiotów Rolniczego Handlu Detalicznego w województwie podkarpackim.....	146
Rysunek 6. Filary rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.....	169